

כח

अथिउत अमिभापु अउरुहउ आवग

43200

4440

250

ગુજરાતનું પાટનગર અમદાવાદ

બાવન કોટોગ્રાફોનું મોટું સુંદર આલ્બમ

દેશમાં વસતા કે પરદેશ સેવતા ગુજરાતીઓ પોતાના પ્રાંતના પાટનગર વિષે શું જાણે છે? સામાન્ય રીતે ધુળ અને ઢુલ્લીવાળા મળવા, વાંકા સરકાસ ને ચંદા સ્તવચોવાળા એ નગરમાં કલા અને સ્મારત્વની એટલી સ્થાનો પડેલાં છે કે જે એમને મન આકર્ષમાં પડે ને ઇન્કેનેરી લગવાય; પરંતુ ને કાકડામાં એવી મુંઝ કરીમતી કરેલી છે કે જે એમને એનીનું ટાંકનું ને ચિતારાની પીછી અટકી નાથ.

જે જગતના રથાપકમાં અદ્યતન કરીમતી તરીકે રથના પાંચમાં છે, જેણે પદ્મિમતા નામથી જ કલાવિમાં કરીને શુદ્ધ કર્યો છે; જેની પ્રદક્ષિત સાંભળી જગત-પાસમાંથી અજકરાવાટ કરાવી ઉતારે છે; જે શિરપ અને રથાપકમાં સ્થાવી સમાં અમદાવાદનાં મહાનેત્રું આ અગમ્યમ અધિક ગુજરાતીના ધરમાં છેલ્લું નેમકે. તેમણેથી રથને કાકડ નહું, કદી રજાકે, કાકડ ઉપકેળા મળા ન, રહેશે.

પરદેશવાસીઓને જોટ થોકલવા માટે તો આ સરસ પર્ચદગી છે.

એક વિગતી નામે દુશા યોજિયનિદ અને લક્ષ્યકિત માધીની આપણે તો પં છે; અને તે ઉપરાંત, અમદાવાદ સહેલા અધિકારનો વિગતન કે કારીતે થયે, જેણે માં આ વાચી પડતી જોટ, તે જ્યોત્સેનિદ કામચો અને કોટલવાનું જાણકોશ નમકેલા અગ્યાસી થી સનમનિયપ નીમકેવનો કામે પસિયવેવ એ આ આગમનું ઉપયોગી એવ છે.

કુમાર કાર્યાલય કીમત ર રૂપિયા અમદાવાદ નં. ૧
ચેરિય વાદ

વીણા

સંગીત

શાસ્ત્રાચાર્ય જી.વલ્લભરાય

: સંસ્કાર :

શ્રીમુખાર્જુન મારુતી

: અવલોકન :

કુલ્યુર્ચક ગોપાલરાય જી.

પ્રકાશક : સાહિત્ય ઉત્તેજક સમાજ, અમદાવાદ.

મુદ્રક :

મુલચંદભાઈ ત્રીકમલાલ પટેલ

મુદ્રણસ્થાન :

શ્રી સૂર્યપ્રકાશ પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ
પાનકોરનાકા, અમદાવાદ.

વીણા

ક્રમ

વિષય	વિષયકાર	પાનું
પ્રકૃતિનો આદ્ય	રા. કનુ દેસાઈ	મુખ પૃષ્ઠ
આંધીજનો રોગ	રા. કનુ દેસાઈ	૨૪
સન્ધ્યા	રા. કૃષ્ણરામ બટ	૫૬
લેખ	લેખક	
નવસર્ગન	" વીણા "	૧
વાર્ષિક વિચાર	કાકા કાનેસાર	૨
ઘાસ રનાને	રા. સચિત	૩
ભવિષ્યનો નાશરિક	રા. કુમરેશુ	૪
ભવા: ક્રોધ: માનવી	રા. શાશ્વતિ	૧૨
પ્રેમનો પ્રભુ	રા. સચિત	૧૮
પચાસ વર્ષ પછીની ક્રોધ રાગા	રા. વૈષ્ણવ	૨૦
શ્રીમોતું સ્વાતંત્ર્ય	મી. લીલા મુનશી	૨૩
કેટલાક પત્રો		૨૫
વસંતો વિદાય	બંદેન પદ્ય	૩૦
શુભરાતી આપાના હૃદયાર વિષે કેટલીક વાતો	રા. મુશુર પારશીયા	૩૩
સ્વપ્રભવિ	રા. દેસાઈ પરમાર	૩૭
દેશનું હોન	રા. સત્યજીત મુનશી	૩૮
પ્રભુ રાખજો બાબદ કોની તમેલ	રા. રમણીય પ્રિયનનાથ પટેલ	૪૭
છવનિયો આનંદ	રા. કૃષ્ણરામ ત્રેલો	૪૮
ચિન્તનપ્રતિ	રા. મોહનિ નીચન	૫૧
હાલનો આ	રા. કૃષ્ણરામ ગંગાધર બટ	૫૨
ગાદીપર્ષ બો. સાચિત	રા. દેસાઈ પરમાર	૫૭
પરિવર્તન	રા. કુશુભદ્રાન મોહનનાથ બટ	૫૮
પ્રવિશન	રા. જાનાસામ મજુબનાથ રવિ	૬૧
ક્રોધ પદ	રા. રવિ	૭૨
સે વિદ્યા	રા. દીરાસામ મી. નામ્જાદી	૭૫
આરોગ્યનું રક્ષણ	રા. વૈદ્યનાથ બાલકૃષ્ણનાથ ના. રા. રા. રા.	૮૩
નાનાપોતો	સચિત બંદેન વિવેદી	૮૫

બાળાની પર્વ	રા. રમેશચંદ્ર	૮૬
રવિના દષ્ટા	પ્રો. શ્રીરામ કાવસણ દાવર	૯૪
જીવનસંદર્ભ	રા. પદ્મિ	૯૫
ચિત્ર પરિચય	રા. રવિશંકર રાવળ	૯૬
ઝેર આગ અને નવજીવન	રા. નવનીલમાલ મોહસી	૯૭
વનસ્પતિનો ખેતરા	રા. રામિત શેઠ	૧૦૧
પ્રાચીનકાવ્ય	રા. ભોમીલાલ ત્રિભુવન રૂપર	૧૦૫
આદિકાવ્ય	રા. સ. જ. જી.	૧૧૪

કિંમત—મુદ્રા ત્રણ રૂ. ૧-૦-૦

વીણા

વાર્ષિક

પ્રથમ અંક

એક પણ તારા જાણી રહી નથી.
મહેરબાની કરી કોઈએ મેંજાવશે નહિ

અકૃતિનો ખાણ

વિષય : આ દેશ

સર ચીનુભાઈ બોલનગી

મનની રફ, પતિછોડા સ્માન્ય
 સી પાર્શ્વ સુખાતી મંજરે
 શ્રીયુત શાસ્ત્રાભાષા આયુર્દંત્ર આવધ
 વરૂંથી સંવિતય સમેમ બેદ.

શ્રીજી : વાર્ષિક

વર્ષ ૪ : ૪. ૪ ૧૯૭૪

પ્રમુખી જી. પતિનધીના સ્મારણાર્થે
શ્રી પાર્શ્વેશ મુજગતી મથાને
શ્રીયુત શાસ્ત્રાભ્યાસ આર્ચુદ્દેશ આવણ
વરદ્ધી સવિનય સમ્રેમ બેટ.

: વાર્ષિક :

વીણા

: ૧૯૮૫ :

: ૧૯૮૬ :

તંત્રી: સનાતન જન્મસંકર છુરા.

ચિન્દેસ દેવતાં શાવમમૃતામાલનઃ કલામ્ ।

નવસર્જન

દેશની દિશાએ દિશા નવસર્જન જાણી રહી છે.

ધૌવન ! બધા ને ઉડ, ત્યારે એ કાપી કરવાતું છે.

ધૌવન પ્રાણની વિમુક્તિ છે, પ્રાણનું આત્મતત્ત્વ છે, પ્રાણનું સર્જનચૈતન્ય છે.
ધૌવન જ નવસર્જન કરે છે.

દેશમાં પ્રજા સત્યશાસનથી કગાથ છે, કગાથ છે, રીગાથ છે ત્યારે ધૌવન
રાષ્ટ્રીય નવસર્જન કરે છે.

સમાજમાં ત્હેનાં અનિદ્ર ભંધેનો ને દુષ્ટ રીવાજેમાં માનવીનું મનુષ્યત્વ જકામ
છે, ત્હેનો હ્રાસ થાય છે ત્યારે ધૌવન સામાજિક નવસર્જન કરે છે.

સમાજમાં જ્યારે અનીતિ ને અસત્યથી પ્રજાના મારિચ્ચેનો હ્રાસ થાય છે ત્યારે
ધૌવન ધાર્મિક નવસર્જન કરે છે.

ધૌવન ! બહુ જલિદાન ને યોગ્યસહી રાષ્ટ્રીય નવસર્જન કર.

બહુ નિર્ભયતા ને સાદગ્યથી સામાજિક નવસર્જન કર.

બહુ શત્રુ ને ,સાત્ત્વિકતાથી, ધાર્મિક નવસર્જન કર.

દેશની દિશાએ દિશા નવસર્જન જાણી રહી છે.

“વીણા”

વાર્ષિક વિચાર

કાશી કાલેસકર

જીતું લેવાથી ગરબ સરતી નથી અને દારિદ્ર વધે છે. પછી એ ઉછોની વસ્તુ
દાય, સેવા હોય, વિચાર હોય કે સંસ્કૃતિ હોય. ભોળવેલું જૂઠું પડે છે, મેળવેલું
બોળડૂપ હોય છે, કેળવેલું જ કાન ચાલે છે.

તારા સ્નાને—

૧

તારા સ્નાને, ધીમી ઉગી ઉગા રમ્ય કૈમાર બાલા—
સ્વર્ગગામાં હસતી ઉછળે ગાતી બાવે રસાગા—
એવી કન્યા મત-દીપ ધરી નર્મદાનીર ન્હાતી—
હેથે નેથે અમક ઝીલવે ગૌરીઓ ગીત ગાતી !

૨

હેથે ઉભાં, નમી રહી અમે હંપતી, એ મધુરે—
ત્યાં તો કન્યા અમ જ્વલિતના તાર હૈં બધ્ય સૂરે !
સૌભાગ્યાર્યે મત વર તણાં કન્યકા આમ પૂરેઃ
ને સંસારે પ્રણય-વિજયે સુંદરી સ્કોય ઉરે !

૩

ત્યારે જાણ્યું ભવ-રમણની એક આરાધ્ય નારી !
પ્રજ્ઞાંઠે એ પ્રકૃતિ પ્રભુને સર્વસત્તાક સ્હાતી—
સજારી તો દિલની દીવડી દોરવી ધર્મ-પન્થે !
પત્ની-પ્રેયો જ્વલિત-વીરના સાધતો ધીર કન્યે !

૪

એ બાને તો સતી મક્ષપનાં એ દીકાં બાવયેલાં—
હેયું વૃકયું શરણ સતીને શાંતિમૈને ઉરોલાં—
દાસ્યે મ્હાટ્યાં નયનવદને કાંઈ જોડ્યાં ન ચાટ્યાં—
ત્યાં તો 'તારા ગીત' ગજવતાં કન્યકા ઘેર જાનાં !

૫

“તારા ! આવો, અમ નયનમાં ! બ્યોમનીરે નચાવો !
તારા ! હેંને ઉર-ફુલીનતા ! દિવ્ય તેજે અગાવો !
તારા ! હેંને હરી મલીનતા ! પુણ્ય-ગંગા તરાવો !
તારા ! હેંને પ્રણયવીરને ! પ્રેમ-સૂત્રે સુધાવો !”

સહિત

ભવિષ્યનો નાગરિક

પ્રમદેવ

[આસિ. કલેક્ટર મી. મુકુંદરાવનું દીવાનખાનું: એક તરફ ઇંગ્લીશ કબી આરામ પુરથીએ પડી છે બીજી તરફ સોફામાં પડ્યો પડ્યો એક ડોક્ટરો વર્ગે છે અને ટેબલ પાસે પુરથીએ બેઠા બેઠા મુકુંદરાવ કાંઈક લખે છે.]

મુકુંદરાવ—(ધીલીવારે) વામન! તારા પરિણામનો તાર આપ્યો કે ?

વામનરાવ—ના, બાપુજી, તાર નથી આપ્યો. કાલે જાપામાં જ મેટ્રીકનું પરિણામ આવશે તેમાં જોઈ લેશું. નાહકના તારના પૈસા કાશું ખર્ચે ?

મુકુંદરાવ—તમને પૈસા ખચાવવા બહુ ગમે છે તે તો હું જાણું છું, પણ તે કાંઈને તાર કરવા કેમ કશું નરિ ? કે પછી ખસ મવાની જ આવા નથી.

વામનરાવ—આ વખતે તો પેપર સહેલાં હતાં અને માફ દબેલું મારા હોસ્તો હાથમાં વખાણે છે. ને કહે છે કે તારી પરી કદર આંદી નહિ થાય, પણ હાથમાં થશે.

મુકુંદરાવ—એ તો જાણે દીક. તમે હાથમાં નામ કાઢો લેવા છે તે જાણ્યું પણ તારા હોસ્તો વખાણે, એ પરીક્ષકને બિચારાને શી રીતે ખબર પડે ? એને શું ખબર કે તું મેટ્રી ભેખક છે માટે તને પાસ કરવો જોઈએ ?

વામનરાવ—એમાં જ તો હું તમને કહું છું કે આંદોના પરીક્ષકો પેપરને કાચમાં લોચીને લેવા વિના માર્ક મૂકે છે. આખજી જેવાની સજિત હાથડ મથા વિના પૂરેપૂરી જઠાર આવે નહિ !

મુકુંદરાવ—હારતો. હાથમાંથી સૌ ગદ્દ બોતા દારો કે ક્યારે વામનરાવ આવે, તે ક્યારે અને એને દીકી આપી દઈએ ! આવો સજિતશાળી વિદ્યાર્થી એમને જલ્દી બિચારાને કમાથી મળે ?

(વામનની મા સવિતા, પટ્ટામાંથી ખાલે છે)

સવિતા—વામન ! સાધ ! પરીક્ષકનો તાર આપ્યો ?

(પટ્ટાવાળો પ્રવેશ કરે છે—પ્રવેશ કરીને મુકુંદરાવને—)

જાન્ય સાર્વજનિક આપ્યા છે.

મુકુંદરાવ—દિવાનખાનામાં બેસાડો, હું આવું છું.

ભત્રિપુત્રનો નામનરિહ.

સવિતા—વામન ! એટા ! તાર કહ્યો કેવું આનું કે નહિ ?

વામન—(એક તરફ)—દરે તાર કહ્યો કેવું કીધું આનુંકે દરે—તાર તો આ પડશે ખીસામાં—
તે પશું એથી 'ઘણ'માં પશું નપાસ થયો તે—

સવિતા—વામન ! શું તાર આન્યો ?

વામન—(એટથી) દર તાર નથી આન્યો મા !—

(એક તરફ) દરે તાપને કહેવાનું કે આજુલ ! ઈગર ચોડ્યો તો પાસ થવાય—પાકી
ભાંડી તો રૂઝમે પરીક્ષા લેતાંજ આવતી નથી—પાટકાગાના, ને પાટીકાગાના, ને બાંધબાંધ,
ને એમાં એમાં ચોખ્ખીમાં હોડકામાં આજુલે એ કાઢી જતલે ના !—સાગાને, મહતી ઠેરી
પશું ફેલવામાં બહેલો ન આવડે એવો જી. એ. ને એમ. એ. થા' જલ !—દરકરો
ચોખ્ખુલુચક છે નાં !

[એટલામાં એક તરફનું આજુલું ધીમેથી ખુલે છે. ને વામનનો કિચ રસિકલાસ
આવે છે. તેના ટોડ તાલ આપેલ પાનથી રતા જ-જ છે: ને ખીસામાંથી અરધો ફૂલક
જ્યારે દરે છે દ્વારમાં એક એમ તેમ વળી નાચેલી ચોપરી છે.]

રસિકલાસ—હાં વામન !

(વામન તાક બાંદે આંજળી પરીને તેને ચોંટે દર એમે છે) એવ, શું સમાચાર છે !

રસિકલાસ—તાર આન્યો !

વામન—તાને તાર આન્યો !

રસિક—હા,

વામન—આવેલો. એ તો મને જગર જ હતી, ચોખ્ખીમાં તો પાસ થાય જ. તેં હેમના રમુ
રિવલ તો અદુર ચોખ્ખું હતું. પશું દું તો હતું છું કે પાસ થવામાં કાંઈજ નથી.

રસિક—પશું સાંભળ તો ખરો, મારો તાર નપાસ થયોનો આન્યો છે !

વામન—(હું છે) હાં, મને જગર જ હતી, કે આજુલ એવ, બેરખાસ ઈત્યાદ—પ્રતિસા-
કાળી વિહારીમાં પાસ થાય જ નહિ. તું હેલુ આજુલીનું વાંચવા માર્યો તારે મને
ખડુ સાગી આજુલ હતું ! કિવી રીતે તું તાર તાલપર્થ વૃત્તાવી બેગલ ! જાહ !—

રસિક—પશું તારો તાલ આન્યો નથી ?

વામન—આન્યો છે ને ! દું તો નાપાસ જ થઈ છું. પાસ થયો હત, તે ખાંડ ઈત્યાદ
જવાનું જવાત.

રસિક—કેમ !

વામન—કેમ શું ! આજુલ હેલ કે એજુલ બહો ડિવિવલમાં. એ "સાલન એ" વચ્ચાં
"જગર એ" અને આ તો હેલુ કે, એજુલે ઈત્યાદ તે ત્યાંની પરીકામાં પાસ
થઈ આવું !

રસિક—મારા આજુ મને એજુલે નહિ તો એ તો દરે હેલ કે એ જગ ને કાલ ને બરલ માંડી
જલ કાપડ-એ આજુલ "એવ એ."

વામન—એ તો તમને પોતામ વેપારીને. અમને અવનંતિ-૮ ચેન્દ્રનેખનં સર્વોત્તમ, હમ મોહા-
તાર માણસોને એ પોતામ નહિ!—

રસિક—ખરમે જુ માર તો. નહિતર હું જાતું.

વામન—એ તમારું વાણિયા-વેપારીનું કામ નહિ. આ તો અમારે અવનંતિ-૮ ચેન્દ્રનેખનં સર્વોત્ત
રહી, એટલે પોતામ. મારા બાપા, કાલે કોઠ કામ કરે, ને પાંચ દળદર ઉપાડી લે—એ
અમારે પોતામ, તમારું કામ નહિ.

રસિક—આ કાળકુળો તાર—(પોતાના ખોરસામાંથી તાર કાઢે છે) શાવ, દિવાલની શાવ, એને
સળગાવી રાખે.

વામન—(દિવાલની શાવતાં)—શાવ, હું સળગાવું. (ઉમેટીને વાંચે છે. આશ્ચર્યથી) મેં, તું તો
પાસ શાવ છે એમ રસિક ! મને ખતાવે છે કે ?

રસિક—દરે મચરી રહેવા દે. શાવ સળગાવી મરીએ.

વામન—પણ આમાં તો ' હુ નોટ ફેલ્ડ ' છે. તમે નાપાસ નથી એમ કહ્યું છે.

રસિક—(આશ્ચર્ય) હેં !

વામન—(ખિત્તાથી) મને ખબર જ હતી, તું મોખણિયો છે. મોખણિયા પાસ મળ વિના રહે ?

રસિક—(તાર કાઢને આધુરતાથી વાંચે છે.) હા—હા. હું ઉતાવળમાં ' નોટ ' વાંચતાં જ ભૂલી ગયો.

વામન—એ તો એમ જ. બાકી, દરે તારામાં પ્રતિભા નથી એ સાબીત થયું. મોખણિયો !

રસિક—એ...હા, હું નપાસ થાઉં ત્યારે પ્રતિભા આવે, ને પાસ થાઉં એટલે ' પ્રતિભા ' નાસી જાય,
એ તે ક્યાનો ત્યાવ ? નો લે, આ તાર, મેં ' પાંચવાળા બૂલ કરી હતી.
(વામન તાર કાઢમાં મેં છે. એટલામાં મુકુંદરાવ તેને બેસાવે છે.)

રસિક—શીક, મેં, વામન, હું તને પછી મળીશ—

(નય છે.)

અવેશ ૨

જમવાનો ઘેરો —

[મુકુંદરાવ જમવા બેસા છે સચિતા ખેરસે છે આમે વામન જમવા બેસે છે]

સચિતા—કોણ કાંઈ ? નવનીપરાવ જન્મ હતો નાં ?

મુકુંદ—મીઠા મોઝાવાતું શું હતું ?—એકની મરણ તો લોભે સોજ આના છે. પણ વામનના
પરિણાતું પરિણામ આવે ત્યારે જન્મ પડે નાં ? અત્યારે એ પરિણામ જ નાણુવા
આવ્યા હતા. ને પરીણમાં પાસ હોય તો, આંસો તરત ' મણ જાય '—ને બન્નેનાં
મન મળે મારે આજથી જ ચંદ્રને આંકી મૂકી જવાની એકની હમ્મસ હતી. ક્યાક પછી-
મંદનને લેટીને જ આવવાના છે.

સચિતા—વામન, સાંજે છે કે ? તારો તાર આવે તો તરત એમને જન્મ દેવાય.

મુકુંદ—પણ એણે તાર જ મચાએ નથી.

સચિતા—એહા, તાર ન મચાવીએ ?—નવનીપરાવ જન્મ ' એનું ધર, ને ચંદ્રને નેપા રૂપાળી રાવો
ઉપાડી—નવ તો પછી તો એનું મજાતાં ખે.

મુકુંદ—હા, રતો. ચંદ્રન બહેલી છે.

વામન—તારતું ક્યું તો છે, જાણુ છું! પણ વળને ન આવે તો, એટલા માટે તો હું ના આવતો હતો!

મુકુંદ—તો તો પડી બેં પડીમાં જ આવવો જોઈએ.

[વામન દામ ધોળને બહાર નીકળે છે. પૂજારીને નિહાળી કરે છે.]

વામન—રુપુ! શે, આ તારુ (પેલો તાર આવે છે) ને પા દસક પડી માથા જાણજી સાથે મું દિવાનખાનમાં બેસું ત્યાં જાણને જાણી જશે.

રુપુ—(સલામ કરીને તાર લે છે)

વામન—જુલો નહિ.

રુપુ—છ!

વામન—એને બસબર બીડી દે.

રુપુ—છ!

વામન—જાણતું જુલો નહિ. બસ જા.

(રુપુ જાય છે)

વામન—(એકલો) “ જાણ્યો લોકો કીકરે રે કામ કોલે લીડી છે ”!—એ કોલે સજુ છે!—હું તો પરીક્ષક હોઉં તો એ એક લીડી લખવા માટે એને એમ. એ. ની કીમી જાણી હતી. પણ જાણના પરીક્ષા લેનારા હવે તુર્ખાં પામ્યા છે. અરધા અરધ પરીક્ષાને તો જુલની દેવી પણ ફેશન કરેલી રીતે જાંમતાં નહિ આવડતી હોય, તે એ બધા અમારા પરીક્ષો! મું જમાનો છે કે—પણ જવા દે, કામની વાત કામ, આજે તો પાસ જમીને ચંદન સાથે યોગપામુ જમાવી લઈએ.

[એકલામાં મોટરનું પૂંજનું જાવે છે, મુકુંદરાય લેનાવળા લેનાવળા, પોતાને દામ લેતા આવે છે. ‘ વામન! નવનિર્ધાર જગતે મંદન જાણ્યાં લાગે છે હો! ’ એમ મેલતા ટીવાનખાનમાં જાય છે. સવિતા પણ બંધપુત્રના જાણણામાં આવેને કહે છે]

સવિતા—હાં માડી તાર જાણ્યો!

વામન—(કંટાળાને જતાં જતાં) આ કેસીયા, તાર તાર જાણે છે. પણ હવે તાર આવે જાણી! (મોડેથી)

હા, જા હવે પડી બેં પડીમાં તાર આવશે.

(જાય છે)

અવેશ ૩

ટીવાન ખાતું.

મુકુંદરાય—(અવેશ કરતા રુપુને) શું છે તાર કહેવો છે!

રુપુ—જાણ્યો, લાઈ ક્યાં છે!

મુકુંદ—વામન!

(વામન અવેશ કરે છે)

મુકુંદ—(રુપુ પાસેથી દામ લઈને કરી તાર લેતાં) ક્યારે દમજાં જાણ્યો!

રુપુ—છ, હા,

મુકુંદ—(પાંચે છે)—હ-હલો ! વામન-તું ખાસ માવ છે.

વામન—(કોં છે) હે !

(એ જ વખતે નવનીધરાય ને ચંદન ડબેલ કરે છે અને 'ફેરનેબલ અપરુએટ')

ફેરમાં છે)

નવનીધરાય—હલો ! મુકુંદરાય ! મુકુબબર આજ્યા સાથે છે.

મુકુંદ—હા, હા, ઈધર ફેરખી, વામન ખાસ માવ છે.

નવનીધ—(ચંદન તરફ ફરીને) બેટા, પેલા વામનરાવ, તમે જાનને હરો ફેરો વાતો કરો. અને આંદી બેઠા છીએ.

મુકુંદ—વામન, ચંદનનાગજાને જાગીવો બતાવો.

વામન—હા, હા.

(અને સદાર નવ છે)

નવનીધ—મુકુંદરાય ! મને ખબર જ હતી કે તમારો વામન ખાસ થશે જ.

મુકુંદ—એથી 'દુખમ' હતી. પણ એનામાં બીજી શક્તિ થયી છે.

નવનીધ—શક્તિશાળી છે, હું તો એની જૂટ પહેરવાની કમળી જ સમજતો હતો, કે તેમાં શક્તિ થયી છે, અને કહો ન કહો; પણ મુકુંદરાય, મને 'પેન્ટ'માં, ફરનાં ઓઢણં બહુ જ મને છે. એ બધામાં શક્તિ જુદ જ હોય છે.

મુકુંદ—હા સો, હાસો.

નવનીધ—અને એટલે જ મેં ચંદનનું પેલીસાળ તમારા મુકુંદ સાથે કરવા નિશ્ચય કર્યો છે. તમારો શુ મત છે.

મુકુંદ—હું એ વાત સોચ સોચ આનંદ વધાવું છું. બાકી તો, આપણા કરતાં, એ ઓઢણં પોતે જ સાફ કરશે. પણ વામનને ઈચ્છે કમ્પાની બહુ જમ્બા છે.

નવનીધ—એ કાંઈ પેટા નથી. આ દેશમાં હું બાવું છે ? "ઈન્ડિયન રીટર્ન" એ એક મોટો અધિકાર છે, અને ઈન્ડિયન આવેલા જ્યાં પાણીસો ફોફિયાર થઈ જાય છે ! એ ઈચ્છે કરે, મારો મારો.

મુકુંદ—પણ વખતે વધી જાય તો !

નવનીધ—તો તમારા વૉલા પણ આંદી સારામાં વજાલે મારે જમ્બા હો. ને પરચુરારી પોસલનો એટલે પછી વાણી નહિ.

મુકુંદ—હા, ખરા, એ ખરં.

નવનીધ—એટલે મેં તમને ચંદનના નેવિસાળ વિશે કહ્યું છે, ને તમારો પણ મત છે. મારે એ નહીં કરીને ખબર આપેલા મારે કામ છે એટલે આત્મારે તો હું જાનક પૂં. અને મનને પછી તેજાની લાગ્યા. કીક તમારે-હલો-આજેજા !

(નવ છે)

પ્રવેશ ૪.

વામન—ચાનખાળા ! તમે કેનીય રમે છે કે ?

ચંદન—ખાનું 'નામ્લે' તો નહિ, પણ 'એ' કરે ખરી.

વામન—તમારું 'ઈન્ડિયન' સારુ સાથે છે !

ચંદન—જાણુજા પણ એમ જ કહે છે. કણીવખત મને 'આઈડીયા બી' ઈન્ડિયનમાં જ સાથે જાય છે.

વામન—(નિમ કે ? એ હો ! એ તો બહુ બેઠાવન અને કાપેડો મજા પડે છે પણ 'બાઈડીઆઈ' મેળતા નથી, એટલે તમારી પાસેથી હાઈ લેઈએ.

ચંદન—(હસીને) જાણે છે, તમે પણ 'બેક' કરતા લાગો છો.

વામન—ના, 'બેક' તો હું, પણ આશુ જ કહું છું.

(એટલામાં રણ ચાલે છે)

(વામન પાસે ચાલે છે)

રણુ—સાહેબ, પેલો રસિકલાલ આવ્યો છે. કહે છે મારા તાર આવ્યો.

વામન—પીમે મેલ, પીમે મેલ, બહુ જોલ પ્રમદું પડી જશે.

(રસિક આવે છે)

રસિક—હાં બાઈ !

વામન—(નાકપર બાંધેલી મૂઠી તેને દૂર ખેંચે છે).

રસિક—એ હા, મારા તાર તો તારી પાસે રહી ગયો. હાવ, મારે આપાને બતાવવો છે.

વામન—મેં મારા નાકપરે તો બતાવી દીધી છે.

રસિક—પણ તારા બાપાનું મારે શું કામ ? મારે તો મારા બાપાનું કામ છે.

વામન—એ હા, એટલી વારમાં જુલી ગયો.

'એક પિતા પરમેશ્વર જાણે આપ,

આપણુ સૌ તેના પરિવાર ને.'

રસિક—હીક દરે તાર ક્યાં છે કાવ બેઠ ?

વામન—એ, હું તને કહું. એ લાલના પ્રતિષ્ઠે તો પાસ થયા, ને આ ચંદન જેવી બાળક સાથે વાલીઆપનો લડાવો થયો છે. મારે દરે કામે લાઈ જાશે.

રસિક—તે તારા બાપુજીને એ તાર બતાવોને પાસ થવાનું નામ દાંડનું છે ?

વામન—હા, સ્ત્રી, નહિતર તો અસાર, મારા હાથર શું શું મની ગત.

રસિક—પણ, તું મારા તાર છે.

વામન—કામે લાઈ જાશે. અમુકે તો મારા બાપુજીની પાસે ફરો.

રસિક—પણ કામે લાપામાં આવશે હાથે તો તારા બાપાને ખમર પડશે કે તું નવાસ થયો છે એવું કેમ ?

વામન—એ વાત કામે બનવાની છે એવી હું બાળે પિતા કરતો નથી, એવી પિતા માત્ર પેટીમાં રેડ જ કરે.

રસિક—સાર, તારે તું સારું મારે હાં તાર પહેલગામને.

વામન—ચોક્કસ.

ચંદન—એમ ચી વામનરાવ ! તમારા મિત્ર છે ?

વામન—હાં. મારા મિત્ર મી. રસિકલાલ એવણુ અને પાસ થયા બાળક અભિનિત આપણા આવ્યા છે.

રસિક—(હસીને) મારે ! તારું જુદું કામ ! મને એકું મેલકાઈ સીખવો છે ?

વામન—(હસીને) દરે કિસ્સા ટોર ન થાય. હજી તો આવાં એકાં દરેકાં મેલકાં પડશે.

ચંદન—એવણુને તને બાંધી સાંકોને કાંઈ વધી નથી.

વામન—(ખાંધેથી) રસિક ! તે આજ છેલ્લું ! તને પણ મનમજીમાં ઘાવ તેવો પાતો સંભળવા મળશે. (ગોઠેથી) હા, રસિક ! આમને.
(મને ચંદનબસા પાશે તમ છે)

ચંદન—(રસિકને) તમે ખી પાસ કયા કે ?

વામન—(વચ્ચેથી) ના, એ વિચારો નાપાસ થયો છે !

ચંદન—અને છતાં તમને અભિનંદન આપવા આપ્યા છે ? એવજુ બહુ ઉદાર હૃદયના ધારક છે.

વામન—હા, એનો સ્વભાવ પહેલેથી જ એવો છે. પોતાની ધીમ્મે દુખેમાં પારકાને વાપરવા આપે છે.

ચંદન—એમ કે ?

રસિક—વામનરાવ જરા ઠીંપણી છે.

ચંદન—હા, હું એમને આતંત્રી પડું છું. અમને સીચિએ એવો સ્વભાવ બહુ થયો છે.

વામન—તે આજે મન આજ માનું છું. તમારા એવાં વિદ્વાનને હું રીઝવી શકું તે ઘણું કહેવાય.

ચંદન—એમ તો નહિ. પણ બહુ અને રીઝવી શકતા નથી. હું દુખેમાં “ આઠડીવાઠ ” વિચારો માણું છું.

વામન—એ તો જીજ્ઞાસ જ છે. તમને કોઈ છેલ્લી ચીંતે લાગતું નથી. તમને વિચારો બહુ થયે છે કાં ?

ચંદન—બહુ જ. બહુ જ. મને તમે સ્વમાં નેનારી સી કહી રહ્યા !

વામન—(મસકરીયા) એમ કે ? એા હો ! એ તો બહુ કહેવાય દો.

(રમુ પડાવતો પ્રવેશ કરે છે. ‘સાહેબ ! રહિશાલસાને મેંથી ભાજાવવા માહુજ આજુ છે, તે મેં સાહેબની પાસ આપી છે.)

ચંદન—એહો ! તમારી સાથે વખત જઈ પસાર થયો. તમે બહુ આનંદી છો.

વામન—ના, તમેજ અને બહુ આનંદ આપ્યો છે. તમારી વિચારશક્તિએ અને તો ઘેરો જ કરી ગયો છે. ખરેખર, નવી ભણેલી છેલ્લીજોયાં છુદિ બહુ જ વધી છે !

ચંદન—પણ આપણે પૂરી વાત તો કરી નહિ, તમે...મને એમ કહેવાનું મન હતું કે-તમે અવિચરમાં શું કર્યો ?

વામન—હું ? હું ઈર્ષ્યંક જતાયો છું.

ચંદન—એકાદ ?

વામન—હાલો.

ચંદન—હારે તો જવા—હા જાઉં અને કહેતા હતા—

વામન—શું કહેતા હતા કહો તો ખરા—

ચંદન—એમ કે તમે—પણ એ કંઈ નહિ—હાલે સાહેબજા !—

(તમ છે)

‘રસિક—એજા ! હેન્ડ કુપી જગતી !

વામન—ખતંગીધું ! ને તે ‘પપા’ કહેતા હતા—એ એનું એનું કહી નાખવાની તૈયારીમાં હતી.

રસિક—અને તે ‘કચેડું’ એમ કહાવી એને ઘંઘી નાખી.

વામન—ખરે ! એમ શાનું ?—પણ આજ દવે દિવાનખાનામાં, બાપુજી તમી ત્યાં હું દાર કહા જા—તમને વાઠીમાં વેપારીને એ કામ આપ્યો.

(તમ છે)

પ્રવેશ ૫ મો.

વામન, મુકુંદ, સવિતા.

(વામન બહુ ગાંધે છે.)

મુકુંદ—જાણમાં નામ નથી કો કેમ જાને ? કાઠનો તાર તો જરાજાર દોલે ? !

વામન—તારવાળા કાંઈ બેઠું ચમકે ! સાળા, છાપાવાળા બધી વામન ઉપજાવવાનું કરી નાખે છે. પણ હું તો આત્મી શ્રેષ્ઠસ્થાથી દાગી મળે છું. ઉચ્ચક કમા વિના મારી ખરી કિંમત નહિ જા વામન.

મુકુંદ—પણ આટલું બધું બંધારું ?

વામન—બંધારું શું ! હમણાં ડોહ જાણે બજાર આવે વામન ઉચ્ચક જાણે છે તો તારજ નાખસ કરી નાખે.

મુકુંદ—તેમ !

વામન—કેમ શું ! એવું હેર, અધારા થોડે. તો ડોહ ઉચ્ચક જાણે કો નહિ. મારે આપણે જાણે તેમના કરતાં આપણ વધીએ તો બહુમાને. એમને બજાર તો ડોહ જ કે આ કોઠામાં સહિત છે. મારે તે વધી જ.

મુકુંદ—પણ થોડે તાર કર્યા છે !

વામન—એ જ પછી છે નાં ! પાછો તાર પણ મળતો નથી. આંહિના જગત પણ ઉપયોગી નિર-પયોગી કાંઈ થોડા એવાનો જ નહિ. બધુ થકારી જાય.

મુકુંદ—તારે ઉચ્ચકમાં પવન પણ એવો નિશ્ચિત દોલે ? એમ !—

વામન—દાસો! પણ ઉચ્ચકમાં તો બધુ નિષ્ક્રમસર. ત્યાં આવા મોટા શાય જ નહિ.
(પણ પ્રવેશ કરે છે આ થોડી ઘ.)

મુકુંદ—આર તો જાણી છે ?

(વામન ચિંતામુગ દેખાય છે)

મુકુંદ—(વાંચીને વામન સાથે જૂલે છે.)

વામન ! આ થોડી તો સ્વન્યાવાળી છે. કાંઈ દબે તેને હેનરી મારે રિશ્તીની જતાવી છે. ક્રિસ્ટલાસનો તાર ઉપયોગમાં હોયો મારે આપણ કાંઈ છે. એવો દબે આપણે જગત ઉચ્ચક એવો જ નિશ્ચિત છે કે નહિ !

વામન—એ તો ડોહ જાણે. પણ હું નપાસ થયે તો જ જાણે થવું. કારણ કે આંદી તો મોખ-જીવા જ પાસ થાય છે. ખરું ઉચ્ચકમાં તો રહી જ જવાનાં.

મુકુંદ—દાસો! હમારી ક્રિસ્ટલાસ-તમે આ તારના કિસ્સામાં જ રજૂત જતાવી ને જતાં ડોહ તમને માન મરતો આપતું નથી. ખરેખર, હમારા જેવા સ્થિતિવાળી જુવાનોની ઉચ્ચક કિસ્સા ખીન્ને હર જ નહિ થાય.

પચાસે, આરા સ્થિતિવાળી પુન ! પચાસે.

(નવ છે)

જયા: એક માનવી

ਅਰਥਾਤ ਦੋ ਤੇ

[illegible]

જ્યા માટે જોઈતું કહેવાતું સાંભળું છે ને વાંચું છે તેમાંના ઘણા મોટા અંશનો ભાવાર્થ એ છે કે જ્યા એ એક અમાત્ય તત્વ છે. મોં જ્યારે જ્યારે 'જ્યા અને જવન્ત' વાંચું છે ત્યારે ત્યારે મૂને એ નવી રહમતથી કે જ્યાને અમાત્ય તત્વ માનનારા સાથી એમ માને છે. જ્યા કપના તો નથી જ પણ વાસ્તવિકતા છે એ તો કોઈ પણ રહમત શકે એવું સત્ય છે. કારણ કે વાસ્તવિક જીવનની પ્રેરણાથી જ કવિએ એને સરજ્ય છે. એટલું ખરું કે એ આદર્શ છે. અને આદર્શ ને વાસ્તવિકતા એ બન્ને વિરોધી તત્વો છે ને વાસ્તવિકતા તેજ માનુષને આદર્શ તે અમાત્ય એમ માનીને તો કોઈ નિર્દુષ હાલતુ દોષ કે જ્યા માત્ર નથી તો તે મોટી ભૂલ છે. વાસ્તવિકતાનું જ સૌથી ઉત્કૃષ્ટ તત્વ તે આદર્શ. આદર્શ એટલે આશ્વાતોની અંધારા સૃષ્ટિ તો નહિજ. આદર્શ એટલે ઉત્ક્રાન્તિમંત્રાં સૌથી ઉપરનાં પચ્ચિમાં. આપણે ત્યાં સુધી આદર્શને નહિં જોવાખોએ ને તેને અમાત્ય પ્રેરણા તત્વ માનીશુ ત્યાં સુધી ઉત્ક્રાન્તિથી વેગમાન રહીશું. એન્નાબિન કીડ એક સ્થળે સાચું જ કહે છે કે the passion for the Ideal is the passion of perfection, which is the passion for God. જ્યા વિરિદેશની રાજકુમારી છે પણ એ વિરિદેશ પૃથ્વી ઉપરનો જ છે એ ન બૂલવું જોઈએ. ત્યાંથી એ હવે હવે નથી ઉડતી પણ સંસારમાં સાધુતા જનમાવરા વારાણસીના પનામાં આવીને વાસ કરે છે. ઉત્ક્રાન્તિનાં સૌથી હંચાં પચ્ચિમાં ઉપર વિરલ મહાત્માઓ પોંચે છે. જ્યા પણ એવી વિરલ છે. એ વિરલ મહાત્માઓ આપણા જોવા "અપૂરા આત્માના વામનરૂપો" ને અસાધ્ય ને અમાત્ય હાએ પણ તેથી કંઈ એમની માનુષતા છુપ નથી થતી. આદર્શ ને વાસ્તવિકતાની એક જ સજાન મીડી છે. ત્યાં કોઈ મૂંડે છે તો કોઈ ઉતરે છે.

અને આસોઈ શા મારે ! જીવની ઉત્ક્રાન્તિને યોરે, આદર્શ વિના જીવન અધૂરું છે, ત્હેની પ્રગતિ જ નથી એ સદુ કોઈ સ્વીકારશે. આદર્શ જીવનમાં મદત્વાકાંક્ષા સરશે છે. અને મદત્વાકાંક્ષા વિના જીવનમાં પ્રગતિ ક્યાં છે ! " જન્મ અને જન્મન્તુ " પેતાના નૈયતિક પદમર્ચના આદર્શથી

અવનમાં સંપત્તિની આકાંક્ષા ઉત્પન્ન કરે છે. આજના ક્ષીણ થતા આદરિત્યના જમાના માટે અવનનું અપરંપરિઓગ્યથી ને સક્રિયમાન સત્ત્વ એમાંથી પળી શકે એમ છે. આનોઈકની કપિએ એમાં એમાં ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારનું અવન સત્ત્વ બહુ છે. એવી જોગવાઈ ને સક્રિયની પ્રેરણા આપતી જવાને અસમ્ય ને અસંભવિત આદર્શ કહી દેવા દેવી એ આદરિત્યની નિર્બંધતાની કસ્ય પરિણામ નહિ તે બીજું શું છે ? અને જવાને અસંભવિત માનનારને માટે પ્રશ્ન છે કે એનામાં એનું કશું અપ્રાપ્ય સત્ત્વ દેખાય છે કે એ અસંભવિત કોઈ છે ? એ કંઈ પોતાના અવલગનના બળથી જાગતા પ્રયોગો નથી કરતી, કાંઈને કાંઈથી જાણી નથી પૂછતી કે અંતરિક્ષી સહજાન નથી કરતી. એ તમો ને અંધારી, કુખ ને કુખ, આરા ને નિરાસ આજુબે રખે છે તેજ એને રખે છે. કાઈ ક્યારે એનું અંતર અધિભ્રમર નથી ચતું કે ત્યાં એ બીજાં મનુષ્યોથી પર ને હીં જામે. એ પોતેજ કસ્ય કરે છે કે,

હું તો માનવી છું.

અને એ નિઃશરણ માનવી જ છે. માત્ર ભોજન જ સુન્દરી સંપત્તિની એ એક વિશ્વ સુન્દરી જ છે. એની રસેશમાં મધુર સીત જ ધન્યતા મારી રહી છે. માથે એ ભોજન

જવાનું સીત ભોજ માટે પ્રથમ સ્ત્રી અવનની ન્હાની સર્પિટા કરવાની આવશ્યકતા છે. એક Woman, a vindication નામના પુસ્તકમાં લેનો લેખક અને secret and unconfession ally of Life, Life's ambassador, Life's custodian વગેરે કહે છે. ખરે કાચે છે કે એ અવનમાં સ્ત્રી અવનનું બધું રહસ્ય આવી જાય છે. સ્ત્રી મનુષ્યઅવનની અંકારણ છે; સ્ત્રી અવનરસિક છે. પશુ કાંઈને એમ થશે કે એનો અર્થ શો ? ત્યારે શું પુરો? અવનરસિક નથી ! ખારી માન્યતાએ સ્ત્રીની સાથે ગુપ્તમાં એ ધણી એક અવન રસિક છે. અને એ કલ આપણે અવનની ન્હાની ન્હાની ક્ષુબ્ધ પ્રતિભાઓ ખાંડીને ભોજનું તો જાણીએ. પેલાં મરનું મોઢું બંધ—જાવા પીવાની જાગત લાગે. પુરુષ એકો રહેતો દેવ ત્યારે આ માન્યતામાં શું કરે છે એ આપણે ભોજનને જાણીએ. મને તેમ જાણને મલાવી લેશે. એનું કારણ શું ? આજમા નહિ જ. પશુ એ કંઈથી જાય છે. અને સ્ત્રી અને પુરુષના અવનમાં એક એક છે કે પુરુષ અવનથી કાઈ કાઈ વાર કંઈક છે અને સ્ત્રી અવનની પૂરેપૂરી રસિયણ અને છે. રસિયામાં પશુ એને બધી સામાની વિશ્વ ન માથે. અને તેનું કારણ એને એ કાઈ સોંપાયું છે તેથી એમ કરે છે એમ નથી. દીવાળી કે એવા ઉત્સવો આને ત્યારે સ્ત્રી કેવા ઉત્સવ ને ઉત્સવથી પાનીઓ જાગતાની ધગતામાં પડી જાય છે ! વચાઈમાં પશુ જુઓ અને રંગરંગીન, અપ્રાપ્યતાં વગેરે કિલ કિલ પ્રકારનાં વચો નેમજ અવકાશો ભોજન. લેમને ભાગ જ ભોજન છે. કોઈ અને એકવાર એક ગુપ્ત પહેલું એકને લેનો મોઢ ઉતરી જાય છે. કાઈ કહેશે એ તો સ્ત્રી સ્વાત્વનું અનિષ્ટ નિર્ભ. ના. એ તો સ્ત્રીની સુન્દર વિશિષ્ટતા છે, કાંઈ કાંઈ વચાગતાનું ને તેજ રચણીયતા ને રમણી. અંકિત કાંઈ ઉત્સવો કરે છે, રાત ગરમા રમે છે, અવનના કોઈ વર્તને અનેક પ્રકારના ઉત્સવોથી વિખળિત કરી રમણથી જનાવે છે. એ બધામાં શું દેખાય છે ? પુરુષમાં વત, વત, ઉત્સવ વગેરે માટે દેસ કેટલી ભોજ છે ? સ્ત્રીમાં એકનું અવનનું કાઈ ગુઢ વૈભવતત્ત્વ અવનથી રહ્યું છે એ સ્ત્રીના જ નહિ. પશુ પુરુષના અવનને પશુ વૈભવનનું ને પરમ રમણથી જનાવે છે, કાંઈને આનંદન કરે છે. સ્ત્રી છે તો અવનમાં—મહારમાં રસ ને વૈભવ છે એજ કશું કશું અનિષ્ટ અનેકનેક રીતે કહેતા આને છે લેનો રમણ કે મહમ અર્થ આ જ. સ્ત્રી અવનને એકવાર ઉત્સવો જવાની લેમાં સીત જાય છે. એ અવનને એકનું બધું પોતાનું કરી લે છે કે એ એને એક કાળીજ મંબીર—mansion વગર કાચે છે. અવન એ લેનો મન રમણ નથી, અંબીર વાલ છે. પુરુષ અવનનો ભુવાર રમે છે. તે અવનને એક જાનો

એણે મદમદ રૂમે તેમ પાછા ફરે એ જ ને જુગારમાં રીપરેને મહત્તાં પણ લેખકાએ નથી. સ્ત્રી જીવનનો રાસ રમે છે. એમાં મને તેમ ન થાયે. પરંતુ તાત્કાલિક ને અપરિચિત લોકોએ. પ્રથમ જીવનના જીવનમાં મને તેમ જાણા ફરે છે, દોઢા ફરે છે ને મદમદનો નયન મથામે છે. સ્ત્રી જીવનમાં તાત્કાલિક રીપરે તરીકે મધુરતા, મુન્દરતા ને મુરચતા હામે છે, અને એ જ તરત જોઈને જીવનમાં મદમદ આપામે છે. એ જ તરત મેંદા ન્હાતા રવિએ પાસે કાંચો ને કાચોલા જાહેર સરખાયા છે, સ્ત્રી સમક્ષ રસદામે નચાયા છે, પાર્વતી સમક્ષ લોકપણ કાચી મદમદ જતાયા છે. પ્રથમ જીવનના જુગાર જેવી જેવી પાઈને સ્ત્રી પાસેથી મધુર, મીઠાઈ આનન્દ, ચેતન, શાન્તિ ને આનન્દની ઉત્સાહ પામે છે ને સ્ત્રી સમક્ષ પ્રેમના પ્રવિષ્ટાએ ફરે છે.

તારે સ્ત્રી જીવનનું આ ચેતનતત્ત્વ ક્યામાં છે કે નહિ? એમાંથી એ જીવન રસિતા ફેરવી છે! પુનરુત્થા જેવું ફરીએ તે જ્યાં સાધારણ જનિતાની જો નથી પણ વિરલ મંદારણની જો છે એ આપણે પ્રથમ આનન્દમાં રાખવું પડે. તેનું સ્ત્રી ને તેની જીવન રસિતા પણ એમાં જ સંસ્કૃત છે. આર્ય.

પ્રથમ એકના પ્રથમ જ પ્રવેશમાં તેના ઉભાસનું પેલું રસન થાય છે. નાટકમાં એ પેલો પ્રવેશ જ માનવ જો તરફિ ફરે છે. અનન્દ જ ને જીવનનું આપણે છે ને જ્યાં મીઠા ઉપરથી તેનો જાહેર ફરવા પ્રવૃત્ત થાય છે. તેને મન ને રિપરે "આનન્દનો મુજબ ઉપો છે." અને

આનન્દના અપરિચિત
ફરે છે દેવદેવામાંથી.

"જીવનનાં પનથી" એ વધાવવા નીકળી છે. "મરણ ચિરિએ પામે પામે પામે" જાહેર છે પણ તેના આનન્દમાં ફેરો ઉજાહર થઈ રહી છે! તેનો ઉપરથી તે જાણે સમાજો નથી, અને તે

આનન્દ આનન્દ આપણે, વિજયપાળે,
રિપરે રિપરે પામે

એ જ તેની જીવનરસિતા. અનન્દ દેવેને જીવેને આપણે પણ એ "આનન્દનો જાહેર" કાપી ઉપો?

જ્યાં! એ જાણી ફેરવેને પરિણામ.

આગત આપણે: "દસવી પ્રવચનથી લેઈ" પાછા પણ પ્રથમ જ્યાં જ મુકામે છે. તેના ઉપરમાં જ એ જીવે પેલી જાણે છે. અને પાછે છે પણ જ્યાં જ્યાંની સંસ્કારિતા ફેર પ્રવચ પામે છે અને તેનાથી ક્યા વિના નથી રહેવાતું કે

એણે મદમદ ક્યા વધીરજાને
વિવરમાં જુગાર તે પાપ નથી!

પણ એમ જ્યાં ને તેનું સ્ત્રીવૈતન્ય તેને એ રિપરેનીમાં ઉતરતાં ઉતરતાં ને જીવનતત્ત્વની રેલથી જ્યાં નથી ફેર. દેવના ઉપરમાં એ જીવેને જાણી છે તે જાણી નથી સ્ત્રી જાણી. પોતાની જાનવિધિને રિપરે તેના ઉપરમાં એક વિવર થયે હતો કે "જીવની એણે મું?" અને એને પરિણામે એમાં અપરિચિત વિચાર પરંપરા જાણી હતી એ તેને પોતાનાં સ્ત્રી તરફ જાહેર કરવા પ્રેરે છે. એ પોતાની જીવનરસિતાથી વિરલ જનિતાગણના પ્રવલ કરવી હતી (અને એને સ્ત્રી આરણ ઉપર મોટું પાપ છે તે આપણે જાણે.) પણ એ જાહેર કરી પોતાના સ્ત્રીને ક્યાં ને પણ એ ને ક્યાં? એનું જાહેર ઉપરથી વિના નથી રહેતું કે

(જપન્ત !) એ નહિં તો તું તો સંતસન.

હું !

દૈખને સરેવરે આવે.

એ રાગદ્વેસ ! દૈખને સરેવરે આવે.

સી તરીકે જાપાની હવનરસિકતા તેના હૃદયમાં મુઠ્ઠા બાવ જમાડે છે, કમિએ ઉઘાડે છે; તેના-દૈખના સરેવરમાં હરે હરે સ્થળે કેક કેક ઉમળાંકા અગમ્યજન કરે છે. તેના બંદ છતાં પે એ જમાડા જ નથી વનવાસ, વામીઓ ને પારધાની અગુલત વમેરે વિરંગણાઓ પછી પણ એ ચૈતન્ય-તત્ત્વ તેને સ્નેહ રાખે છે. વનનાં આશંકાઓ બાવ મયો, મોર ને રેસે મોસાની ને જાપા મઠી પણ આ તત્ત્વ તેથી નાશ ન પામ્યું. વિષયોએ એ તત્ત્વને મારી ન નાંખ્યું. ગમને કિનારે ગાવતાં એ મીનગારી ભગી, અંતરની ઊર્મિ-જ્વાલા જાણી, તેના અંતરોએ નાદ તેને મગડાવવા લાગ્યો:

હું તો જોઈશુ જાની છું ખ્વાશ ખ્વાશમની;

ખાસમની જોઈશુ જાનીને એ " રિગમાં છે તેને દુનિયામાં " જોષવા નીકળે છે. કેટલી સૌતની પ્રમદતા ! આટલાં કટ પછી પે વેરામની શુષ્કતા ધરીને નહિં પણ ખ્વાશમના મીતથી ઉત્તરણિત જાનીને ફરે છે.

ત્યારે અંતરના અદસ્ય તત્ત્વને એ શા માટે પ્રસદ્ધ ન્દોળી કરતી ? જપન્ત તો સ્વામેથી ન્દોતરવો હતો

જાપા ! પૂછીશું એમાં હવન !

તું ખ્વાશ મનુષ્ય

ને હું ખ્વાશ જાણુ.

શા માટે એ કહેતી હતી ! ?

જપન્ત ! વિગતને હાથ વારે છે.

કેમ! કેટલી કપાં છે અહીં જાપાની હવનરસિકતા ! હા, ખ્વાશથી તેમ સામે છે પણ તેના હવનના ઉદાહરણ તો એ ચતાપથી જ છે અને સમય આવે એની મેળેજ અજા પાવ છે. પણ એ સંતાપથીજ રહે છે ને ત્યાં જાપાને સ્ત્રી રજાવ આવે છે. સીના માનસની કેટલીક ચતો ભગમ છે. સ્ત્રી કેટલીક જીવિઓ ને વાસન-વ્યો મદુ જ પ્રલમમાં રાખી પુરુષથી સ્નેહ જ રાખે છે. જાપા "ખ્વાશમની જોઈશુ" જાની છે એ જીતે જપન્ત પામે કપાં પે નથી કહેતી. એને સંવેદ અજા છે. શા માટે !

ઉઠાએ, જપન્ત ! અંતરામ નહિં કહે.

તેને જપન્તને અંતરામ નથી કર્યો. જપન્તને ઉઠા રેંચ છે. પોતાને જનુ ઉઠાં છે. સામે પણ જુડાં અંતરામણ મધને નહિં. બાપી જાપાનુ સીવિવન, તેની હવનરસિકતા એવડ સુધી કરમાતાં જ નથી એ પોતાને ' કીચી ' કહે છે, પોતાની ' સીલાવાહી ' કહેવામાં એને પોતાની અંતરજીતિ ' સતોવાહી' સામે છે. કામને પણ શું સરેવરે છે !

કામ ત્યાગી કેમ પારખ,

મનના સ્વાધાં છે,

પણી પાંડ પુત્ર-વાર પામ.

એ એમ નથી કહેતી કે હવે સંસાર તાટ દે ને વેસાજ કે કામ અને રમતો વિગત ન

સીધારીએ તો આ ન જામવાય પણ એ કામથી વિત રસાનન્દ ધરાવે. ઉપેક્ષા આપે છે. તેને દીકરા લીધા પછી પણ જરૂર એમ નથી થાય પણ.

શુભારના કામચલાવુવાર

તેમણે કરવા છે. છેલ્લે છેલ્લે વરદાન પણ એ જ છે

સંસારીઓના હાથેર ઉપા ન રહે.

જુઓ, લોક ઉક્તિમાં જવાનું સીદ્ધાન્ત બાકા થાય છે. જાતબોલિની તે જ મુંદરી એકવા પછી તે જવાનું સીદ્ધાન્ત-તો ભાગલ જ રહે છે. એ કામનો સંગ નથી હોતી રાતી. એનું ભેલ-રનું ભંતર તેને કામ તરફ જ ડેરે છે. કેટલું પ્રભવ સીતલ ! જપ્ત-તે પૂણી જમાવી, એમ વર્ષો, ભાગમાં 'પ્રેરણા' પણ જવાએ ક્યાંય પણ એ વૈરાગ્યની શુદ્ધતા નથી સ્વીકારી. તેનું વિશુદ્ધ સીદ્ધાન્ત એવડ સુધી 'કામ' 'કામ' 'પ્રકારી રહ્યું છે.—એને તે સ્વકામ, કામકામ નહિ. 'શુભારના કામચલાવુવાર' થી 'સંસારીઓના સંસારની ઉપેક્ષા' પૂરતી એ જ તેનું પરમ પેય, તેનો પરમ કલિગ્રામ. એને એ પણ સંસારી જનકુલ માટે જ; પોતા કામ તે પરમ નિષ્કામ સંસારીને રસાનન્દ જ. પોતે તો સંસાર કામચલાવુ જ.

આટલું પ્રભવ સીતલ, સીદ્ધાન્તનું આટલું કોળાવી નિરોધ જોનામાં પ્રકારી રહ્યું છે તે જવાને કામચલાવુ છે થાય ? એને એટલું રજા કર્યું છેકેલે કે ત્યાં ત્યાં એ પોતાની અંતરની કલિઓ તે પોતાના સીતલ રહાને જા ઉઠાવી લેખને રાખી છા શુદ્ધતાની વાતો કી છે ત્યાં એ આવે મારે જ જુદી પડે છે. "કામની એટલે શું ?" એ કલિવાની વિચાર 'જરૂરથી તેની એ કામોર સંસારી આરંભ થાય છે એને એક પ્રકારે તેની જાણી આવે છે. એ જામર એકું ખાય છે તે તેને જાન આવે છે. એ પ્રભવ આ રહ્યો તેને વનમાં આંધળોનો ભ્રમ થાય છે. વનના કામની તેને સુધી કાંઈ થાય છે. તેને કાંઈ છે કે

આટલું આટલું અવરોધ

સિંચે તે વગેરે વગેરે.

તેને થાય છે કે તેનું કામ કાંઈ વગરમાં છે. તેના કાલિનું તેને વિચાર કાંઈ નથી. મનું પણ જાણે આંખને તે કાંઈ કાંઈ જ રહે છે. કાંઈ ? એ તેને કામ કાંઈ નથી. એ પોતાના સીતલની આંખે જ નહીં જાણે છે. એ પોતાના રાગમાં તાત્કાલિક કરવા માગે છે. જામર નહીં જુએ છે તે તેને કામચલાવુ છે તે વાર છે

નથી કામનો જોડ જાપા ! એ,

નથી કાંઈ એ આંખનો

નથી ઉપકાર, એ જામરચલા

એ પોર ખાંડે કાંઈ વનચલા.

જામર કહે છે. જાપા ! એ કામચલાવુ જોડ નથી, કાંઈ ન જા. પણ જાણે ન મોંઘું "તે તાત્કાલિક કાંઈ એટલે એ "જામરચલા"માં કામ નહીં જા નહીં વર્ષ ને જાપા "આંખનાં કાંઈ આંખ ન કાંઈ" તેના જામરચલા "જામરચલા રાતી" ત્યારે વળી તેની સી સીતલની જામરચલા જામર ચલા છે તે એ પ્રોત્કાર થાય. "સામા કામચલાવુ એ સંસાર" "જામરચલા નેયલ" જામર "સિંચાં છે તેને કાંઈમાં કાંઈ" જામર "જામરચલા"માં જુદી પડેલી જાપા પાછી જાન આંખનાં કામચલાવુ જાન જાપા કામચલાવુ સી જ સી; ને તે ઉપર કાંઈ "જામરચલા"માં જાન જાપા છે.

જાપા એક રાત રહી નવર છે. ધનુને જાપાનું અભ્યર્ચનત જૂએ છે. સ્ત્રી અભ્યર્ચિણી ? એ તે કેમ જાની શકે ? ત્યજે સ્ત્રી માટે તો વિશ્વાસ જ સરખો હશે ! આજણી એ કેટલી મુર્ખ માન્યતા છે ! પુરુષ અભ્યર્ચારી દોષ શકે ને સ્ત્રી ન દોષ શકે એ માન્યતા કુદરતની દૃષ્ટિએ પણ કેટલી મુર્ખ છે ! સ્ત્રી એ Discreet તત્વ છે તો એનામાં જ વધારે સંપત્તિનો સંભવ હોય શકે એ જ એટલે કપે અભ્યર્ચ પાળી શકે. એને નૈશિક અભ્યર્ચ પાળતું હોય તો પુરુષ કરતાં વધારે સુલભ છે. તો પત્રી જાપાનું અભ્યર્ચ શા માટે અમાત્ય લાગતું ભેદાયે ? અવગત, વિરહ સ્ત્રી-પુરુષો જ એટલો સંપત્તિ કેળવી શકે છે અને આપણે પ્રથમ જ કહેલું છે કે જાપા આર્થ છે, એ વિરહ છે. એને માટે નૈશિક અભ્યર્ચ સુલભ છે. અને તે એને માટે જ છે. એ બીજાને માટે એ મતની આવશ્યકતા નથી ભેળી. અને નૈશિક અભ્યર્ચ એટલે વૈશ્યા નહિ જ.

"નરસોક્તી નૈશિક અભ્યર્ચિણી" ભનવની જાપાનું મૂળે મૂલ્ય રીતે દર્શન થાય છે. તેણે ભગવાં વચલી કાંતી નથી પેરી. તેણે કાંપેરા રંગનો સાથુ પેર્યો છે. તેના વસ્ત્રમાં અભ્યર્ચનું તેજ ને પ્રત્યક્ષ ચારિત્ર્યનું વર્ણન પ્રગટે છે. તેની આંખમાં લલક છે, સાપુતા છે, છવનની રસિકતા છે. મુખ ઉપર મુલકતા, નિમિલતા ને વૈશ્યા નથી. એનું અંતર ઈ ને ઈ સંગીત મુંઝ રહ્યું છે. એનાં ઉદ્વેગસથી તેનું મુખ પ્રકુલ છે. એમ એ પ્રકુલ વાને છવનનાં મીત માય છે. "મુલકતાજી એટલે જનતનું પનિગ્રામ" એ કવિની ઉક્તિ પ્રમાણે પનિગ્રામ જેવી એ ભેળી છે. કેટલાક એને સ્વમણ શકે છે, કેટલાક એને નથી સ્વમણતા.

[ઈર્ષ્ય નિવૃત્તિ થોડાં દિવસો પછીના પહેલા ભાગમાંથી ગુજરાતી અનુવાદ]

મથનિ બગીચો

મારેડિ અને ફેલિટ

મા — મને કાલ આપ, હીમરીય !

ફે — મને તેટલો કાલ તો હું આપું.

મા — મને કહે છેકરો, તારો ધર્મ સંબંધી શું ખ્યાલ છે ભત્તા ! તું તો જાણે ને માવાણુ પુરુષ છે. છતાં મારું છું કે તે સંબંધે તું બેઠરમાર લાગે છે.

ફે — પ્રિય બાબા ! હું તને આજે છું તેટલું જાણ છે. તને પણ તેવો લાગે છે. હું જેને આજે તેની ખાતર મારું છવન, મારું લોહી પણ કુચ્છાન કું. પણ કાલ પુરુષ તેની ધર્મશક્તિ કે તેનો પંથ ન જોડે.

મા — તેમ જોખ નથી, આજે તો ધર્મને માનવો છેકરો.

ફે — એમ જ કે !

મા — અરેરે ! કાલ રીતે તને ધર્મમાં વાણી કરું તો કેતું સારું પરિત ધર્મ વિધિને તું માનવો નથી !

ફે — હું તેને સન્માનું છું જ.

મા — છતાં તું તેમાં ભાગ લેવા કિસ્મત નથી લાગતો. દેવજની સંપ્રદાયનામાં તું કદી નથી જતો. તું પ્રભુને જ માને છે ખરે !

ફે — મારી પ્રિયતા ! ક્યો માનવી કદી કહે જ કે 'હું' પ્રભુને માનું છું. કાલ પણ પાટીને કે સાપુરતને કદી જો-નો જતાવો કે પાળારની મારફતે જોવા જવાન છે.

મારેડિ — તારે તું નવીજ માનવો ને !

ફાઉરેટ—ભરે ઝો! દમગુબી દેવગુબી! ને સમાજ ન જાન, અત્તામી પ્રભુને નામ પણ કોણ જાણી શકે! તેને હું જાનું છું એમ પણ કોણ પુછાવી શકે? ને કોણને પણ જેતું દડ વસાવ્યું છે તે પણ કહી શકે જાણે કે હું પ્રભુને માનતો નથી! અજર કે—સર્વને બાંધ પરનાર, સર્વને આપાર આપનાર પ્રભુ, તને અને મને, બંને સદાચં રહ્યો નથી! સ્વર્ગીય મનનને પુનઃમટ સું આપણી કંપર નથી કહ્યુંમતો કે! આપણા પગ નીચેના સું પૃથ્વી સ્થિર નથી લાગતી કે?

અનાતન તારા સું મનનામાં દસતી નજરે નથી મુખતા કે!

આંખે આંખ મીચાવીને સું હું તને નથી લોહ રહેતો કે?

તારાં મનોદલમાં બધે મન્યન નથી ઉજળતાં કે!

અનંત અનપ્રજીમાં, અજન્મ અનુભો, તારી આસપાસ, પ્રદર્શન રૂપે પ્રકટ કરી જતી નથી કે?

એ બધું તો અતિ મહાન છે જ્યાં તારૂં દંધું તેમાંથી જતી છે. અને તને એમ લાગે કે તું તેથી પૂરી કુપરિત છે ત્યારે તને અને મને તેનું નામ તેને આપજે. પણ અમેને તેને એમ રહીને બોલાવ નેદે-ને-તું સુખાનંદ! તું હરખ! તું પ્રેમ! તું પ્રભુ!

પ્રભુને માટે મને નામ જ મળતું નથી.

સર્વમાં સર્વ લાગે તેજ પ્રભુ!

નામ! નામ તો માત્ર અજાણ છે—વશાળ છે સર્વના પ્રકાશ કરતી પુનઃમટ છે!

માર્ગેરેટ—એ તો બધું મુંઝવે ને તારૂં જ લાગે છે. તું ને કહે છે તે-પાવરીએ! બીજા બોલમાં ને કંઈ કહે છે તેનું સજ્જન છે.

ફાઉરેટ—બધે રથને ત્યાં આકાશની દિનશુભિ ઝગદળી રહી છે ત્યાં મર્વ હરખો એમ જ કહે છે. ને રોકે પોતપોતાની પાળીમાં, તો પછી હું પણ અને મને તેમ જ પ્રેમ ન રહ્યું!

પચાસ વર્ષ પછીની એક શાળા

દેશુવ

(અહીં શિક્ષક મારે આ લેખમાં વર્ણવેલું સામન અશક્ય નથી. લેખમાં તેનું વર્ણન સાદું ન આપું છું. સ્વતંત્ર થોડો ફેરફાર કરવો પડે; લેખકની પાસેથી વધારે વિગત મળી શકે તેમ છે. પિત્ર એકસ બે ભેટભે; અને સ્વર અને વ્યંજન બહુ રંગથી ચોરવા એકબે. સાક્ષ અધુરોનો ઉચ્ચાર કાઢવો હોય ત્યારે એકા પિત્ર વચસાચ. પણ બાળપણના અપેક્ષાચાર મારે જાને પિત્ર સાથે વાપરવી ભેટભે; એમકે ડી ઉચ્ચાર કરાવવા મારે એક પિત્ર ક ઉપર અને એક ક ઉપર સાથેસાથ હવાવડાથી ડી ઉચ્ચાર નીકળે)

અને જરોજર બધોરે પહેોંચ્યા. મોન્ડેયોરી પદ્ધતિને મળતી પદ્ધતિ અમને જાણી. છતાં ઇટલાક દેખીતાજ ફેરફારો ભેવામાં આવ્યા. અવશિષ્ટશાળા કરતાં વ્યવસ્થિત ધરને વધારે મળતું તે શાળાનું વાતાવરણ હતું. જાણકો જલ્દી આનંદમાં હતાં. ઇટલાક ફેરફારો તો ખાસ ખાન જેમણે તેવા હતા. તેમાં જે ભેળને અમને ખાસ મળ્યું હતું તે આ છે.

એક દિવાલ પાસે બે ચાર બાળકોનું રોજનું દસાદસ કરતું હતું. વચમાં વચમાં ટોળામાંથી એક બે જણ મળાકરોમાંથી કાઢ કાઢ અધુરોના ઉચ્ચાર કોઈ વખત મેટ્ટેથી તો કાઢ વખત ધીમેથી એમ મમત અને તોર પ્રમાણે ઉચ્ચારતા હતા. વચમાં વચમાં તે અધુરોનો અતિ કમળ ઉચ્ચાર મમત કમને મમતવડો. તે જાણના સ્વર જેવો છતાં વધારે ખાલો કમળ હતો. આ સ્વર જે અધુરો ઉચ્ચારે તેને બાળકો અતુલરતાં અથવા બાળકો જે અધુર ઉચ્ચારે તેને આ સ્વર અતુલરો અથવા વધારે મોઝસાકથી કહીએ તો આમાં અતુલરતા કરતાં ચાલ પાડવાપણું વિશેષ લાગતું.

આ જણું શું છે તે જાણવાનું અમને સદબ કુતુહલ થયું; અને અમે તે ટોળા પાસે ગયા.

જેનું તે ત્યાં દિવાલ ઉપર દિવાલે ટાવવાના મોટા મોળ પડીઆળ જેનું કંઈક સચાવેલું હતું. પણ તે પડીઆળ ન હતું. તેનો ચાંદો કાઢો ચકચકતો હતો. જાણે કે કામેદોનની મોટી રકાળી ચાંદા ઉપર પડીઆળના આંકડાને જાણે મળાકરો તથા એકથી નવું મુકીના બોલો બોલે રંગથી નીતરેલા હતા. અને દરેક અધુર નીચે એક એક મોળ નિશાની કરવામાં આવી હતી. આ વિચિત્ર પડીઆળની માથે વિચળીના તારથી કામેદોનની પિત્તેખાસ જેનું કંઈક સચાવેલું હતું. પિત્તેખાસની એક ખાલ પિત્ર હતી અને બીજી ખાલ એક નાલુક રીંગાઉન્ડર હતું.

આ આખા વંતનું નામ અશરોહન હતું એમ અને પાછળથી જાણ્યું.

હાર્દ પંજ અશરો નીચે હાંથી ગોળ નિશાની ઉપર પિન લટકાવતાં તે વંત તે અશરો મધુર ઉચ્ચાર હાકતું. જે જાણે ગોળનું સ્વરુપ અશરોઆર અને સુગંધમાં સાંભળેલા તે આ અશરો કોળના હતા. આવા મધુર અને ગોળનું ઉચ્ચાર સાંભળી અમને ઘણું આનંદ પડે. બાળકો તે તે સંજોગવા પાછળ ચાંદાન અને અને અશરોહનની પછર જાણી નામે એમાં શી નવાજ ?

ગાળોની રમત ભાતભાતની થતી.

હાર્દ વાર ગમે તે અશરો ઉપર પિન મુકી જે અશરોઆર તે વંત હો તે બાળો સાંભળતા અને તેના આવા ખાતલ. પિનો વધારે થા જોવા નેરથી અશરો એકદમ વારંવાર સમાવવાથી ભાતભાતની હમે તે ઉચ્ચાર હાંથી શક્યો. ઉચ્ચારની આ વિવિધતા બાળકને અનુકરણ કરવા મટે આરે ઉત્તેજક નિવડતી.

બીજી રમત બાળી હતી. અમુક અશરો ઉપર પિન મુકવાથી હમે ઉચ્ચાર કરો તે બાળો અનાજથી ભરેર કરતાં. સારત અવામાં જે મળ પડે છે તેવીજ મળ આમાં આવતી. પોતાનાં અનુમાનો અશરો હરી રીધા પછી એક વચ્ચુ તે અશરો ઉપર પિન સમાવવા પિન મોકલ ઉઘાડેલા જે વસ્તુ ન વખાં એક કાન થઈ જતાં. બચાવ શક્તિ પછીતરવા હેઠાઈ જતી. અને તેની પિન જાતી તે વંતમાંથી ઉચ્ચાર નીકળેલા જે તુરત ન જવાબ દેની સાથેસાથ જેમનું અનુમાન ખાઈ પામું તેજ તે બાળકો તે ઉચ્ચાર મોકી જતાં અને દુભાઈ વારંવાર તે ઉચ્ચાર રહતાં. ત્યાં તે બીજું અનુમાન કરવાની દરખાસ્ત આવતી અને તુરતજ પાછી શક્તિ ફેલાતી.

ત્રીજી રમત બાળી હતી. અમુક અશરોઆર થામ તે અશરો ઉપર પિન મુકવાના વાર કરવામાં આવતા. એક બાળક જે ઉચ્ચાર હારે તે ઉચ્ચારવાળા અશરો ઉપર બીજાએ પિન સમાવવાની હતી. પહેલાં બાળકના મોઝામાંથી ઉચ્ચાર પાછાની સાથેજ તે અશરો ઉપર પિન લટાવી ફેંચાર બાળક પોતાની દુશિયાથી મારે મનાર થતું. આવી તરફ મોલાને પંજુ લાગવાથી નીચડતી. કાંઈક જે બાળકને ઉચ્ચાર અને તુરતજ તેને ગોળનું પડેલાં કહ્યુંમિત થઈ પડેલાં જ્યારે જવાબત હમેજ ઉચ્ચારના અશરોને અરે બીજા અશરો ઉપર હાર્દ બાળક પિન મુકી રેતું અને જુદીજ ઉચ્ચાર નીકળેલા જ્યારે આરે દશાદશ થઈ રહેતી.

અશરોહનની એક સુદી ન જાતની પંજુ રમત રમતી પંજુ તે મોટા બાળો ન રમતાં.

હાર્દપરહાર જે દારમોનીમ ઉપર જે કાપથી આંખની ઘામે છે તે કાપથી અશરોહન ઉપરજ જુલ જુલ અશરો ઉપર પિન ફેરવી વંત પાસે આખી લીંદીએ અને વાળે મોઝાવવાની આ રમત હતી. ત્યાં આખા વાળે વંત પાસે મોઝાવવા અને સાંભળનાં તાં મળ અને મડ જેવા કળો મોઝાથી કાઢાવ એ વિનું અમને કાંસ ન રહી.

આ ત્રેયા વાર અને ચિણ્ડની મુશાડાને ગયા. તેમની સાથે મોટી પાતો હતી અને કપું અશરો ચિણ્ડની તમે કીક મુક્તિ મેળવી કહી છે. આનું સાંપન દેખ તે અશરો ચિણ્ડની મળા મળ.

તેમણે કપું કું ચિણ્ડમાંજ નથી માનતા અને તેની મુક્તિમાંજ નથી માનતા. બાળકને રમવા મરત્યાં છે. જલેકવવા નહિ. રમત એજ તેમનું કુરસી ચિણ્ડ છે. તેમને મારે જે કુરસીને આનંદ થામે છે તેની જાંબના તેમને થામ છે. અને તેમણે તે મેળવે છે. શીખવવા મારે જે કુરસીને આનંદ થામે છે તેની જાંબના તેમને થામ છે અને તેમણે તે મેળવે છે. શીખવવામાં થામ છે. સલા અને કુરસીમાં મુક્તિને ગ્યાન જેનું ? અશરોહનને તમે મુક્તિ હશે કો તે મોંઝાથી ગમે પડે

માફ સારો છે. તે કુદરતી શિક્ષક જ છે. બાળકોને ફેણલાવી, બેળાવી, લલચાવી કે ધમકાવી કદી અક્ષરેફાન વાપરતાં કરવામાં આવતાં હોય તો તમે કુદિત બદર કદી સહત. પણ હું તો તે વંચ પામે બલો નથી નેમ તેનું નામ જ્યુ કદી લેનો નથી. વળી તમે અક્ષર શિક્ષણની બધા કાદવાની વાત કરો છો. અક્ષર શિક્ષણ બધા નથી પણ આ જમાનાની એક કુદરતી હાલત છે. બધા એ કોઈ દોષ તો તે બાળક પ્રત્યેની આપણી ખેતરકારી છે. ભક્તિહીનતા છે. નહિતર દુનિયામાં આટ-આટલી ગોષ્ઠિ થઈ રહી છે ત્યારે બાળકનો કોઈ પુનરી ન નીકળે કે ને બાળશિક્ષકને બાળક કોઈની મદદ વિના પોતાની જાતેજ રમતમાં મેજવી લે એવા સાધન બનાવે !

અમે હવું માફ કરો. આપ લો ઝપિ છો. આપને અમે ન સમજી સહીએ, એ સ્વાભાવિક છે, તેમજે નિમત્ત હયુ અને અમે વિચાર કરતા પાછા ફર્યા.

આવી સાચા આપણે આંગણે ફારે !

સ્ત્રીઓનું સ્વાતંત્ર્ય

સો. લીલા મુનશી

એક વાર કોઈક વાત કરતાં કરતાં ઉચ્ચાર્યું “ આ અભાગીઓ દેશ... ! ”

આ અર્થ વાક્ય મને ઘણા દિવસે કોણ મળે ક્યાંથી શબ્દ આવે છે. ને તે વાત મિનમાં આ દેશને અભાગીઓ મનુષ્યાનું કારણ આમ કંઈક અપાએલું આંધરે છે. “ જે દેશની હજબજ વજ્ર ચતુર્ધાસ ખજિઓ નિરાધાર ને જખનમાં પડી દોષ તે દેશને અભાગીઓ નહીં તો બીજું શું કહેવાય ? ”

આપણે બીજા જખાની વાત છોડી દઈએ ને માત્ર દેશની અર્થો વસ્તી સ્ત્રીઓનીજ વાત કરીએ. એમને જખનોમાંથી મુક્તિ ક્યારે મળે એમ છે ? “ સ્વાતંત્ર્ય એ મારો જન્મસિદ્ધ હક્ક ” છે એવું કહી શકે એવી કેટલી સ્ત્રીઓ આ દેશમાં જન્મે તેમ છે ? આ દેશમાં તો જે દુનિવર પર્વો પુર્વેના આસોની માત્ર વાતો જ કરવારા ખરા આદર્શ વાદીઓ લેખાવ છે; અને ખરાં છવનો તો દેશ વચર આમ તેમ જનકરામાં પુરાં ઘાષ છે. નવા આત્મમાંથી, પ્રેરાઈને છવનો વલ્લુશાવી દેવું પ્રાપ્ત ને પાવવનું નથી.

આખા મુજરાતમાંથી સ્ત્રી-સ્વાતંત્ર્યનો આદર્શ સર્જી માત્ર દશજ સ્ત્રીઓ તીકણે તોએ એક દશકામાં તો આખા મુજરાતની સ્થિતિ ફરી ભાષ એ સ્વાતંત્ર્ય ને માત્ર દશજ દેશવાનું, ખોતવા ચાલવાનું કે ખાવા પીવાનું નહીં. જોકે આ દેશમાં જ્યાં મુંઘટપટમાંથી તીરછી આંખે નેવવાની દુશ્મ સ્ત્રીઓને પડી દોષ. જ્યાં સગા ભાઈની માથે જન્મ વાત કરવાને માટે માસરીઆની રમત લેવી પડી દોષ; અને જ્યાં પુરુષોનું વધેલું, વાસી કે ઠાડું ખાવાનો માત્ર દહુએ હજબજ એવી દશા પરોમાં ચાલતો દોષ ત્યાં તો એવા સ્વાતંત્ર્યનો માટે જન્મ પ્રપાસ કરવો પડે. જન્મ એનો અર્થ નવાનંબ નથી. એનો માત્ર દેશમાંથી માત્રજ જનવાની વાત છે. ખરા સ્વાતંત્ર્યનો અર્થ તો હુલા પ્રકારનો છે. એ સ્વાતંત્ર્ય તો માત્રજને યોગ્ય રીતે સારાસારનો સ્વતંત્ર વિચાર કરવાનો અને બીજાને દાનિ કર્યા ન દોષ ત્યાં પોતાના વિચાર પ્રમાણે વર્તવાનો હક્ક આપે છે. આનું સ્વાતંત્ર્ય તો નિર્ભય રીતે પ્રાપ્ત કરવું જ રહ્યું. પડી તે પુરુષને દોષ કે જાણે.

સ્ત્રીઓને સ્વતંત્રતા મળે તો તેઓ તેઓ દુરુપયોગ કરી એમ કેટલાકો કહે છે. જ્યાં સ્ત્રીઓને ખારી છુટ છે ત્યાં તેઓ અર્થો તેઓ દુરુપયોગ કરે છે ? એકની માનવતા જ્યાં એવી છુટ નથી

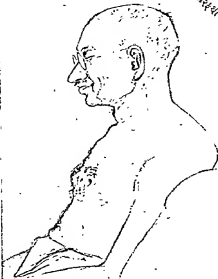
હોતી તેનાથી ઉતરતા પ્રકારની છે કે ચઢતા પ્રકારની. જેટલાં ચઢતા અને કાવરતા આ દેશના સ્તીર્થમાં જરૂર છે તેટલા આજના કોઈ સ્વાતંત્ર દેશની સ્તીઓમાં જરૂરો ખરા ! માત્ર સ્તીઓના નહીં પણ પુરુષોમાંએ દરજ્જામાંથી મુક્તિ મેળવવાના જેટલા ગદાના આ દેશમાં શોધાય છે, નાના કે મોટા પ્રસંગોએ નીર્ભયતાથી ખસી જઈ જીતીને માથે બધો ભોતો મુકવાની જે ઉતાવળ આવશ્યક દેશમાં દેખાય છે તે સ્વાતંત્ર્યના લાભવાળા દેશના પુરુષોમાં ક્યાંયે દેખાતો ?

ત્યારે ત્યાં માટે જ્યાં સ્વાતંત્ર્યને નામે-ખાસ કરીને સ્તી-સ્વાતંત્ર્યને નામે બહો છે ? કોઈ પણ વસ્તુનો દુરુપયોગ ક્યારે થાય ? જે વસ્તુ પોતાની છતાં પોતાની પાસે ન હોય તે વસ્તુ માણસને અને તેમ કરીને મેળવવાની હચ્છા થાય, ને તેમ કરતાં કોઈ માર્ગ શૂંચે પણ ખરા એજ વસ્તુ પોતાની પાસે હોય ત્યારે માણસ એવો નક્કરો ઉપયોગ કરવાનો કાગ્યે જ વિચાર કરે છે. ધરના ખારણા બધ હોય ત્યારે ઘરમાં બેસતાં માણસને અકળામણ આવે છે, પણ ખુશી હોય અને જ્યાં આવવાની છુટ હોય ત્યારે વગર કારણસર કોઈ ઘર ગઢાર નવ્ય છે ખરું !

પ્રમાણિક નિર્ધારતાનો ગુણ સ્તીઓએ કેળવવો જ રહ્યો.

સમગ્રી રાષ્ટ્ર સુવિચારીના આગામી
 બીજા કાગળે મુજબની માનવ
 શ્રીમતી પ્રજાનાં આગામી
 ભરપૂરો સન્નિધિ સમિતિ બેઠા

આજે આપણા આગામી
 આગામી આગામી
 આગામી આગામી

૧૨
 ૩૨૮

આગામી આગામી

કેટલાક પત્રો

નોંધ:—

કેટલાક પત્રોમાંથી તારવ્યું છે આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરતાં હું હંમેશાં અચકાતો છું; કારણ આ પત્રો સતત મનનને પરિણામે લખાયેલા નહતા, પણ ૧૯૨૭ના નવેમ્બર તથા ડીસેમ્બર માસનાં નવજીવન વાંચવાથી તથા ગાંધીજીની આત્મકથા અને તેની પ્રસ્તાવના વાંચવાથી હૃદયમાં અમુક ભાવનાઓ થઈ; આ ભાવનાઓ ગાંધીજીના અસહકાર વળતેના ‘નવજીવન’ તથા તેમનાં બીજા પુસ્તકો વાંચવાથી થયેલી નહિ; આ ભાવનાઓથી હૃદયને થયેલા વિચારો વડે જીંદગીને નવી દૃષ્ટિએ લેવા માંડી અને તે વિચારો ૧૯૨૮ના વતનુચ્ચારીથી મેં મુઢીમાં લખાયેલા આ પત્રોમાં મુકાય છે. આથી પત્રોના વિચારોમાં ક્યાંય હોવાનો પુરો સંભવ છે. મારી તો આ પત્રો પ્રસિદ્ધ કરવાની હજી ખૂબ ઈચ્છા થતી નથી, પણ જે સ્થિતિ પર આ પત્રો લખાયેલા તેના આગ્રહને વધ થઈ તેમાંથી તારવીને આ લેખ પ્રસિદ્ધ કરવાનું મેં કમઠું છે. આમાં દર્શાવેલા વિચારો ફક્ત મારા તરફના ખજા હોય, પણ લખ્યા પછી એક વર્ષે તેમ ન લખવાથી તેને છપાવવાની હિંમત કરી છે.

(૧)

“સત્યના પ્રયોગો” અંગ્રેજીમાં મળ્યા છે. “The Story of my Expts. with Truth” “Autobiography” કરતાં વધારે ચોક્કસ છે.

(૨)

ગાંધીજી વિષે મારો પ્રેમ વધતો જાય છે; અને તે અચરજની તરીકે દેખાય છે. તેમનામાંથી હું પ્રેરણા મેળવી રહ્યો છું અને તેમના તરફથી વધુ મેળવવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું.

(૩)

સત્ય-પ્રેમ-અહિંસાને જનજીવમાં સુકવા પ્રયત્ન કરી રહ્યો છું. આ પ્રયત્નો કોઈવા અપ્રસા છે તે ગાંધીજીના સત્યા ગુણાંતથી સમજાવ નહિં; પણ જરા પ્રયત્ન કરવાથી સમજાય છે. સારી દુનીયા માટે એક પ્રેમ ધરાવવો-અને માતાનો બાળક પ્રત્યેના પ્રેમથી પણ ઉચ્ચ કોટિનો-એ ગાંધીજીને શાસ્ત્ર છે. બીજા કોને હશે ? ગાંધીજીમાં હું કૃષ્ણ-સુદ અને કાઈસ્ટ જોઈ રહ્યો છું. તમે એકજ હતા, છે, અને રહેશે. મને તે ગાંધીજીમાં દેખાય છે; આ અંધ શ્રદ્ધા નથી પણ મનનનું પરિણામ છે. મારી નજાણાઓ તથા દુર્ગુણો મને તેમની પાસે જતો અટકાવે છે, પણ મને તેની ક્યાં ઘરકાર છે ? તેમનો પ્રેમ મને બચાવવાનોજ એટલો મારે તો પ્રયત્ન કરવાનો.

(૪)

ગયા પત્રમાં મેં તને લખ્યું કે મને ગાંધીજીમાં કૃષ્ણ, સુદ અને કાઈસ્ટ દેખાય છે, તે પહેલાંના પત્રમાં મેં તેમને જમણુરૂ કહ્યા હતા. આ પત્રમાં તે વિશે સ્પષ્ટ વિશ્લેષ જણાવવા માંડ્યું છું. ગાંધીજી અવતાર છે-નહિં-કેમ? શકે-નહિં? શકે તેની મારે સર્વા કરવી નથી. તે મારી શક્તિની બહારની વાત છે. વળી તેઓ સાધારણ મનુષ્યમાંથી આ દિશતિએ પહોંચ્યા છે જ્યારે ઉપર કહેલા ત્રણ મહાત્માઓ-અવતારો પહેલેથીજ વધુ ઉચ્ચ કોટિના હતા. વળી ગાંધીજીમાં હજી કદાચ અપૂર્ણતા એક શકાય તેમ છે. મને તે દેખાતી નથી. મારે તે યોગ્યથી પણ નથી. મારે તો ફક્ત “તેઓમાં મને કૃષ્ણ-સુદ અને કાઈસ્ટ દેખાય છે” એવું કેમ લખું છું તે સ્પષ્ટ કરવું છે; તે સિદ્ધ કરવું કે સાબીત કરવું તે કામ મારા મન ઉપરાંતની વાત છે. તેમને “અવતાર” હું કહેતો નથી; તેમને જમણુરૂ મારે સ્થાપવા નથી; તેમનામાં જે મને દેખાય છે તે મારે તને કહેવું છે.

હવે તેમનામાં “કૃષ્ણ” ક્યાં છે તે કહું. કૃષ્ણનો સરોવો હું સમજાવ્યો છું તે પ્રમાણે “કર્મ”નો છે. બીતાનો આ સરોવો કૃષ્ણના સંદેશાનું તત્વ છે. ગાંધીજીથી વધુ મોટો કર્મચોગી મેં જોયો નવરૂનો નથી.

સુદ શબ્દ અહિંસા સાથે મળી ગયેલો છે અને અહિંસાનો અર્થ ગાંધીજીથી વધુ સારી રીતે કેવળ સમજાવી શકે ? તેમનાથી તેનું વધુ વચાર્થ પાલન કરેલું છે ? અહિંસાનો સરોવો દુનીયાને તેઓએ સૌથી ઉત્તમ રીતે આપ્યો છે.

ઇંદુજિસ્ત એટલે પ્રેમ; અને જેમ સુદમાં પ્રાણી માત્ર પર દયાભાવ રહ્યો હતો તેમ ઇંદુ તેવોજ ઉચ્ચ અને વિશ્વમય પ્રેમ હતો; ગાંધીજીમાં આ વિશ્વમય પ્રેમ વિશ્વમાન છે અને ઇંદુના પ્રેમ^૧ તેઓ અને એટલોજ તે શુદ્ધ છે.

૧ અહિંસા પ્રેમ વિના દોષ નહિં તથા પ્રેમમાં અહિંસાને અવસ્થ રહ્યાન છે તે આ સમ્પત્તી વખતે ખાનમાં રાખ્યું હતું.

સત્ય (કર્મ), અહિંસા અને પ્રેમ અથવા

સુવાચાતિ ધરો ધર્મઃ ।

અહિંસા પરમો ધર્મઃ ।

Love is God.

આ ત્રણે તેમનામાં પ્રત્યક્ષ છે. આનો તેઓ ઉપદેશ કરે છે તેટલુંજ નહિં પણ હિંદવીમાં અપૂર્ણ રીતે સુકવાનો તેમણે પ્રયત્ન કર્યો છે અને મારા હૃદયને તે પ્રયત્ન સફળ થયો લાગે છે.

જેનામાં આટલું બધું છે તેની અપૂર્ણતા મારા જેવાથી કેવી રીતે જોઈ શકાય? ઉચિરરૂપથી અને તે જેવાની ઇચ્છા પણ નથી. આ કરવા જતાં હું “વમઝ”માં પડત. તેમની રાજકીય પ્રીત્યુદ્ધરી-સામાજિક પ્રીત્યુદ્ધરી તપાસવા હાલ ઇચ્છા નથી.....હા, હું કમ્બુક કહે છું કે સ્વુદ સરીરને લીધે તેમની સક્રિયને હલ હોય છે પણ તેવી સીમાઓ મારે શા માટે બાંધવી? હું તો બહાલ થવા ઇચ્છુ છું એટલે મારે તુલના ચાને કરવી?

આ બધું લખ્યું હવે તે પુરું કેમ કરવું? આ દિશિએ તે ગાંધીજીને જોયા ન હોય તો જોવા પ્રયત્ન જરૂર કરવો.

(૫)

મારા વચ્ચતથી તને હું ગાંધીજીએ લાગતો હોઈશ. પણ તેમ હોય તો પણ શું? જેનામાં ઇશ્વરનું પ્રતિબિંબ હોય તેની પૂજા કરીએ-અરે તેને ઇશ્વર માનીએ તો શું ખોટું? હિંદવીમાં મનુષ્યને આત્મિક, શાંતિ વચ્ચે પ્રોત્સાહન નોંધ્યો; ગાંધીજીમાંથી અને તે બળી રહે છે; તો હું તેમને કેવ કેમ ન માનું? કૃષ્ણ, રામ, કાશ્યપ, શુદ્ધ, મહામહા બધા મનુષ્ય મનાયા છે, કેવ પણ મનાયા છે. ગાંધીજીને જેવા માનવા હોય તેવા માનવાનો મારો હક છે. બીજાઓને મનાવવા હું પ્રયત્ન કરવાનો નથી.

(૬)

હું ગાંધીજીનો ભક્ત છું પણ દરેક વાત તેઓ કહે છે તે સત્ય છે એમ માનવાનો નથી. તેઓ કહે અમર નહિં પણ સત્ય સત્યજ રહેવાતું; પણ જે વાત સત્ય વરીકે હૃદય સ્વીકારે છે અથવા અનુભવથી સત્ય લાગે છે તેવી બધી વાતો અને ગાંધીજી વચ્ચેથી મળી છે.

મારા મનથી ઇશ્વર અને શુદ્ધ શબ્દો લગભગ એકજ અર્થવાળા છે; વિવેકાનંદે સુરને ઇશ્વરનું પ્રતિબિંબ કહ્યા છે. ખ્રિસ્તિ ધર્મમાં બગાડસુરને ઇશ્વરનો પુત્ર કહ્યો છે.

જે દિવસે ગાંધીજીને શુદ્ધ વરીકે સ્થાપવા લામક બનીશ તે દિવસથી મારી હિંદવીને ધનબાબ્બ માનીશ.

(૭)

મોટા વખતપર ઇશ્વરના અવતારો ઐતિહાસિક બન્યાં. નથી જોમ ગાંધીજીની માન્યતા જોઇ તને હદાચ નવાઇ લાગશે. ગાંધીજી આ વિષયપર પોતાના વિચારો સ્પષ્ટ કરે છે. ઇશ્વરના જોમ છે. પણ જો તેમ ન માય તો મારે માથા વિચારો સ્પષ્ટ કરવા જોઇએ. આ પત્રમાં તેમ કરવા પ્રયત્ન કરું છું.

મેં લખ્યું હતું કે મને અત્યારે ગાંધીજીમાં ઇશ્વર દેખાય છે. અને આદ્ય આવે છે કે મેં જોમ પણ લખેલું કે આપણામાં અત્યારે ઇશ્વરને સાક્ષાત્કાર જોવાની શક્તિ નથી માટે તેનું પ્રતિબિંબ જોઇ અતોય માનવાનો અને તેને માર્ગદર્શક તથા વિશ્વાસુચક ચિન્હ ગણી ઇશ્વરના સાક્ષાત્કારને માર્ગે આપણે વળવાનું.

ઇશ્વરની હીંચા આપણા બધામાં છે. આપણામાં તેજ આત્મા છે પણ ક્યુદ દેહના પદમાં આત્મા એટલો જહાઇ ગયેલો છે કે તેની શક્તિની આપણને ખબર પડતી નથી. હાંદગીનું રહસ્ય આપણને સમજતું નથી. અજ્ઞાનના પટોમાં આપણે દબાયેલા છીએ.

ગાંધીજીએ આ પટેા ઈતિયાં છે અને તેથી તેમનો આત્મા નિર્મળ દેહમાં છે અને તેટલે તેમનામાં ઇશ્વરનું પ્રતિબિંબ જોઇ શકાય છે. દરેક જણ પોત પોતાની શક્તિ પ્રમાણે તે આત્મા-મહાત્મામાંથી પોતાને જોઇતી મઠક મેળવી છે.

હાંદગીમાં આપણે બધાં કુખ ઇશ્વીએ છીએ ! પૈસા-સત્તા વગેરેથી મળતાં કુખથી આપણને અતોય થતો નથી. વળી તેમાં સ્વાસ્થીપણું જરાય નથી. સદા સાથે રહે તેનું ચિર કુખ આપણને જોઇએ અને તે માટે આપણા બધાંનો પ્રયત્ન છે. જેઓ હજી પૈસા તથા સત્તાની શક્તિમાં માને છે તેઓ તે મેળવવા માટે મહેનત કરે છે.

કામે કરીને-કદાચ એકથી વધુ હાંદગી પછી સમજાય છે કે આ સત્તા કણ-ભંગુર છે; લડન બનાવથી છે. આપણે તેને માથા કહેતાં શીખીએ છીએ અને પૈસા-શીર્તિ-સત્તાથી અસતોય થાવી “ બીલું કાંઠક ” મેળવવા પ્રયત્ન કરીએ છીએ.

આ સ્થિતિમાં આપણને લાગે છે કે હાંદગીનું રહસ્ય સમજ્યા વગર કશું મળે તેમ નથી. તેમ કરવા પ્રયત્ન સમજાય છે કે—મનુષ્ય સેવા-પ્રાણીમાત્ર પર અતીત પ્રેમનો (હાલ ત્યા નહિ) માર્ગ યોગી ઉત્તમ છે અથવા તો સર્વમાફી થઇ શકે તેવો માર્ગ છે. આ સ્થિતિએ પહોંચતા આપણા દુર્ગતિ, નાનકાપ્રતિ, અને વહેમો (વહેમ સમજેના અર્થે વિચાર્ય છે. પૈસાના પ્રતાપમાં માન્યતા તે પણ વહેમ) સાથે ગણી લકાઇએ લડતી પડે છે. ઉંચે આપણે વિજયી થઇએ છીએ અને પછી જોમ લાગે છે કે આ બધાં કરતાં હાંદગીનું રહસ્ય સમજતું તેજ મેળવવા જેવી વસ્તુ છે, તેને માટે સત્યનું પાલન આવશ્યક છે. આ ગાંધીજીનો માર્ગ છે અને તેઓ તે રસ્તે ગયા છે; એટલે મને તેમનામાં ઇશ્વર દેખાય છે.

ગાંધીજી ભવિષ્યમાં અવતાર કે જગત્સુરૂ લેખાય તેમ ઇચ્છતો નથી. પણ વીરપૂજન મનુષ્યનો એક સમુદાય છે. ગાંધીજીને માર્ગે ચાલનારાઓમાં જે તેટલું બળ હોય તે આ મહાત્માનું તેજ હુનીઆના ઘણા અંધકારવાળા સ્થળોમાં ફેલાવી શકે અને તેઓ કેટલાકને દેવદૂત જેવા લાગે. વળત જતાં કવિ અને કલાકારની કદપનાશક્તિ અને જરા જુદું સ્વરૂપ આપે અને મહાત્માને ઇશ્વર બનાવે. વાલ્મિકિ ભક્ત, કવિ અને રૂપિ હતા અને તે કવિ-રૂપિઓનો તે હક છે. હુનીઆને સીધા રસ્તે દોરવા પ્રયત્ન કરવો તે તેમનું કર્તવ્ય. કલાના નિયમો રચનાત્મક કદપનાનો ઉપયોગ થાય એટલે રામ ઇશ્વરી અવતાર અને, વાલ્મિકિના બનાવની હું ચર્ચા કરી શકું તે સ્થિતિમાં નથી.

રામ મોટા કે કૃષ્ણ મોટા તે પ્રશ્નનો જવાબ હોય નહિ. બાન્નેને ઇશ્વરનો સાક્ષાત્કાર થયેલો એટલે તેમને ઇશ્વર માનવામાં તથા પૂજવામાં હું પુણ્ય સમજું છું.

જો કોઈ નિરંજન નિરાકાર ચામને પૂજે તો હું પણ તેમાં ભેદાઈ અને મનુષ્યનો કલાત્મક આત્મા તેને આકાર આપવા ઇચ્છે અને તે મૂર્તિ-ચિત્ર પાછળ સ્થિતી ભાવનાઓને પૂજે તો તેમાં પણ હું ભેદાઈ. અને તે ઇશ્વર ઐતિહાસિક હતા. આપણા જેવા મનુષ્ય વચ્ચે વસતા હતા તે પણ હું માનું છું. કારણ ઇશ્વરનું પ્રતિબિંબ દરેક મનુષ્યમાં છે. કોઈકમાં તે દેખી શકાય છે, મેહુ જેવા નિર્મળ દર્શણ ભેદાઈ.

હું કારદામદિરથી શુક્રવારે ધેર ચર્ચિત્વારે જા પેટી ચોકવતાં હતો. ઘણા માણસો બાજુભાઈને મળવા આવ્યાં હતાં. સુરજ માથા પર ચડ્યો છે. તાપ ખુબ પડે છે. તે વખતે જમે આશુ, આરામ લીધો. સુરજ મદારાજ કોઈને મળવા જતા ના હોય. પછીએ પોતાના માથા તરફ જતાં હતાં. મીલોના બુંચળાં બોલતાં હતાં. માણસો રસ્તા પર આવે તેમ જતા હતા. એવા સમયમાં બાજુભાઈને વીદાય દેવા માટે ઘણા માણસો આવ્યાં. મેં બાજુભાઈને ચાંલ્યો ક્યો, દાર પેરાઓ, નાળીએર આપ્યું. ઘણા ઉમંગદાથી બાજુભાઈ મોટા માણસોને પગે લાગતા હતા. મોટા માણસો તેમને ઘણી આશીર્વા આપતા હતાં.

મોટરે આવી બાજુભાઈ પગે લાગીને મોટરમાં બેઠા. ઘણાના મનમાં ચલું કે દવે તો જવાના. મોટર ચાલી. કોઈ શક લઈને જાય છે. મોટરના બુંચળાં ભોં ભોં વાગે છે. માડીવાળા કહે બાજુ પસો. આ બધાની વચ્ચે ઘડીને બાજુભાઈ રોડન પર જાય છે. મોટર અમને સુધી બીજાને તેડવા ચલ. અમે આગળથી માણસ મોકલ્યો હતો. આઈ માસ્ટરે રીફીટ માગી ત્યારે નહુભાઈ એ કહ્યું કે અમે આગળ માણસ મોકલ્યો છે. તેની પાસે છે ત્યારે આઈ માસ્ટરે કહ્યું હાથ આવો એટલે નહુભાઈ ગયા પણ માણસને કોયો નહી એટલે પાછા આવ્યા. બીજી રીફીટ લઈને અમે અંદર ગયા. અમે આમતેમ કરતા હતાં ત્યાં બાની મોટરે આવી. ધીરે ધીરે માણસો આવ્યાં. કોઈએ બાજુભાઈને દાર પેરાઓ. કોઈ કહે કે બાજુભાઈ કમળ લખને. એવી રીતે ઘણાએ તેમને આશીર્વા આપી. એટલામાં બાજુભાઈના બીજા આવ્યા. એમની નેડે બાજુભાઈએ ખુબ વાતો કરી. એટલામાં સવિતા બેન આવ્યા. એમની નેડે ખુબ વાતો કરી. ત્યાં માડીની મીસેટરી વાગી એ વખતે જવાના મનમાં શુંએ ચલું હતો. ઘણાની આંખમાં પાણી આવ્યાં. કોઈ કહે ઘણી મરુનિ નેડેલા આવળે. સુરજાઈની આંખમાં પાણી આવ્યા. જા કહે ચાલ સુર. સર્વિતા બેન કહે કે તે મારી નેડે આવશે. માડી ઉપડી જવા આવળે આવળેની છુમે પાડતાં હતાં. માડીને ધીરે ધીરે ચાલી. માડીમાં પથારી કરી. બાજુભાઈ એમના મીત્રો નેડે પતા રમવા મડ્યાં. ખુબ વખત સુધી રમ્યા. ત્યારે ચાકરા ત્યારે નાળીએર ફેલી ખાવા લાગ્યાં. એમ કરતા વડોદરાનું રોડન આવ્યું. હૃષ્ણલાલભાઈ બાજુભાઈને વીદાય દેવા માટે આવ્યા હતા. હું અને મોમીલાલ મામા રોડન પર ફરવા લાગ્યાં. ત્યાં

ચાલીની સંમિતી થાય એટલે અને ગાદીમાં બેસી જ્યાં હું નીકળે આવીને ચાલે અને ખમરે ના પડી કે રાત્રી ક્યાં જતી રહી. આતમગતમાં જાગૃત્ય આવ્યું, હાં ગાદી ઉતરી રહી. અને હાં આ પીધી. ઘણું બેમવાવવાના ઘણું બેમતા હતો. ત્યાંના કેળાં વખતુવા છે. અને ત્યાંથી કુંવર મુખવાર નામનું બાપું લીધું. હાં પક્ષીવાર પુષી ગાદી ઉતરી રહી. ચોડીવાર જગી ગાદી ચાલી, આગળ ધણુ સારા સારા દેખાતો આજ્ઞા હતો, હરમર હરમર વરસાદ વરસતો હતો. અને આજુને પુછતું જાણ આવે ક્યાં જાય છે. ત્યારે અજુએ કહ્યું મેમજા. આનું સંભળીને અમને ઘણું કહ્યું આવ્યું. એમ કરતાં માંદેગાઢ આવ્યું. અને ઉતર્યાં. સામાન લઈ અને બહાર ગયાં. ત્યાં ગાદી કરી સામાન મુકાવે. ત્યાં અર્પણાગ્રામ અમને લેવા આવ્યા. અને ટેકરી કરી મેઘાજાગી ત્યાં ગયાં. ત્યાં નાંદીને આ પીધી અને આરામ લીધો. અગીઆર વાગે આવા ગયાં. ત્યાં ઉપર ઉપરી ટેમ્પિંગ આવતા હતા. અને આ પીધી. ચોડીવાર પછી અને ફરવા ગયાં, એ દીવસે અને હૈન્લીગર્ડન ગેરેલ. પછી બાલુમનાથ ગયાં. એ સરસ છે. અને ઘેર આવ્યાં ત્યારે રાત પડી ગઈ હતી. ભોજન કરીને અને સુઈ ગયા. બીજા દીવસનું સવાર પડ્યું. અને તે દીવસે એથેથોમર ગેરવા ગયાં. ત્યાંથી નવો ચોપાડી ગયાં. મંત્રગવારે યાત્રે અને બાલુમનાથની સીમર ભેલે ગયા.

તે પક્ષી નાતી છે. બાલુમનાથની કેળીન ભેલે. અને સારાભાગીને ત્યાં ગયાં ત્યાં અને આપું. એમને અંતીનું પ્યાનું આવ્યું. અને સારાભાગીએ રૂમાળ આપેલ. બીજા દિવસનું પ્રભાત પડ્યું. અંદે પેલાના મીઠાને મળવા જતો ના હોય. એ દીવસ તે બાલુમનાથની જવાબે હતો. અને નવ વાગે ફેરો પાવવા ગયાં. જુ જુએમ્પાલીનું દુકાન વધે હતી. તેથી જાણ આવ્યાં. ફેરોથી અને પોલામ્પીઆર વાગે ફેરો પાવવા ગયાં. ત્યાંથી અને સીમર ઉપર ગયાં. પક્ષુએ બાલુમનાથની દાર પેરાવ્યા, અને જુજ વાતો કરી. એથી રીતે મળીને મળી આવુજાઈ યેકરી તપાસ માટે ગયા. ચોડીવાર પછી આવ્યા, પછી આ અને બાલુમનાથ સીમરની અંતર ગયાં. તે વખતે ઉપા કુમે પાડતી હતી કે બાલુમનાથ માટે માટે વીજામતથી સુદર નાતી યેકર મેઘાજાગીને કુનતાં નહીં. ત્યારે અજુ કહે બા બાજા આવે, એમ એ જરાજ પાડતો હતો. એ વખતે વરસાદ જુજ પડતો હતો. જુજાની આંખમાં આંસુ હતાં. ત્યાં ઘણા મેઘા આવ્યા હતા. સીમર પુછથી કજુવારી હતી. વળ ફરતી હતી. સીમર જુજ સુદર દેખાતી હતી. સીમર આજુએ અંતરથી ભેલેલો તે જાણે પર ના હોય ખાવડો રૂમ સરસ સીમરની અંતર હમરો ના હોય. એ આજુએ પેરેથી કહીએ કે અજારે મંદાકારી બેરાજ નહીં ભેલેલો. એને જાણે ફેરો બેરાજ ભેલેલી. તે બાજુને ફેરો બેરાજ પળે. પક્ષી સીમરનાં તે વાગવા નાકરાવાજા હોય છે. સીમરને જણી સુદર કજુવારી હતી. બાજુએ જુજ વાતો કરી. અજારે વરસાદ વરસે ત્યારે જેમ યેકર પછી જાણી માટે તાલો. એમ અજુએ કે હવે તે સત વર્ષે મગરો એનું ખાતી વાતો માલ એટલી કરી. ત્યાં સીમરનું જુજનું વામું. એટલે બધા નીચે ઉતર્યાં. એ વખતે બધાના મનમાં શુ ચતું. આદ્યા નાજા છે તે વીજામત જાય છે. બાજુની આંખ જરા ભીંધી ગઈ. જેમ વરસાદ વરસે જાય તેમ બાજુની આંખમાંથી જાણે ચાલ્યાં જ્યાં હતાં. ફરિયા તે પોલાના તરફથીને તરફમાં ઉજાજા મારતો હતો. ફરિયાને એટલીએ ખમર નોંડતી કે આજે આ જવાબ છે તે હું ખસી કહું. ફરિયાને રીંછ ના પડેલ. ફરિયાને એકરમાં હતો. અજારે સીમર ગામી ત્યારે જરા આંખમાંથી મોટી જેવું અંજુ ખર્ચાં. અને તે એમ ઘણું કે હું વીજામત ચાલે હોય તે કેનું સારું. બાલુમનાથની વીજુડા પડતા મને ઘણું જાણી આવ્યું હતું. ચારાથી વીજુડા નોંડું પાડતું પણે એ અજારથી ચાલુ નહીં. બાજુએ એક કરી આંખે કહ્યું બાલુ જારી સંભળ રાખજે. એ વાગવા બેઠ્યાં તે મન કહ્યું કરીને બેઠ્યાં. બાજુ આંખમાં જણી આવ્યાં. બાજુ જુજ કાચતું હતું. બાલુમનાથની કોમલ ભેલો, મળતી આંખમાં પાણી,

એ વખતનો દેખાવ એવો હતો કે જયાર પીચળા બધા અને તેનો માણસ હોય તોએ પીચળા બધા, બાલુભાઈની આંખ જરા બીલી થઈ. શાએ તો ખરૂંને. બાપી ડાહ્યા દિવસ વીણદા પહેલા નહીં. બાલુભાઈના મનમાં શું થતું હતું. બાલુભાઈથી અમને છોડાતા નહીં હોય તોએ છોડ્યાં. વીણાવત ક્યાં અને હોંદુસ્તાન ક્યાં. બાલુભાઈને મુકીને અને ઘેર આવ્યાં. એ દિવસ મને બીજાકુલ ના ગમ્યો. બા ઘેર આવ્યા પછી તો બાલુભાઈ તો ઘણીયે ને ઘણીયે યાદ આવ્યા હરે. બાલુભાઈને ખુલાય નહીં. અને એ દિવસ મહાપરાણે કાઢ્યો. મારે અને સચિતાને તો એ દિવસે અમદાવાદ આવવાનું હતું. અને સાંજની ગાડીમાં નીકળી ગયા. બીજે દિવસે અમદાવાદ આવી પહોંચ્યાં.

શારદામંદિર અમદાવાદ

ગુજરાતી ભાષાના ઉચ્ચાર વિષે કેટલીક વાતો

કુસુમ પારખીઆ.

B. A., I. C. S. (Prob.)

કોઈ પણ ભાષાના ઉચ્ચારની પરીક્ષા કરવામાં જે વસ્તુઓ ખાસ ધ્યાનમાં લેવાની જરૂર પડે છે. ભાષાના ઉચ્ચારમાં યતા જેટલો પારખવાની તીવ્ર શક્તિ એ પહેલી જરૂરીયાત, અને કોઈ પણ પ્રકારના પદ્ધતિ વિનાનું મન એ બીજી. પહેલી જણાવેલી શક્તિ સ્વાભાવિક કે કેળવણીથી પ્રાપ્ત કરેલી હોઈ શકે, જો કે સ્વાભાવિક રીતે તોફાળુ શક્તિવાળી કલેન્ડરિયને પણ વિવિધ ભાષાઓના સૂચક સાંભળવાની અને તેના ઉચ્ચાર કિતમ રીતે કેળવવાની આવશ્યકતા હોય છે. બીજી જો જરૂરીયાત જણાવી છે તેનો આધાર મુખ્યત્વે કેળવણી ઉપર નથી રહેતો. ને તે સદાજ હોઈ યકે. કારણકે મનમાં એક પ્રકારનો પદ્ધતિ પ્રવેશ કરે તો તેને જરૂરિયાતથી કદાચલાતું લગભગ અસાધ્ય થઈ પડે છે. ઉપર બતાવેલા કારણોને લીધે ભાષાના સૂચકની પરીક્ષા કરવામાં તદ્દનજ નિષ્પક્ષપાતી મનની અગત્યતા સ્પષ્ટ થાય છે. એ તો માનસશાસ્ત્રથી પુરવાર થયેલી વાત છે કે ઘણી વાર આપણે કદાચ કરેલી હોય તેથી અમુક વસ્તુનું અસ્તિત્વ આપણે માની લઈએ છીએ. સામાન્ય તરીકે કોઈ એક બાબતી વિવાદો "Speech" એ અંગ્રેજી શબ્દમાં થયે અક્ષરો (syllables) સાંભળી શકે છે. પણ ખરું જોતાં અંગ્રેજ તો માત્ર એકજ સાંભળે છે.

આ જો મુખ્ય વસ્તુઓ ધ્યાનમાં રાખ્યા પછી સાધારણ રીતે કોઈ પણ ભાષાના ઉચ્ચારની પરીક્ષા કરવાનું કામ સહેલું ગણે છે, જોકે ગુજરાતી ભાષાના ઉચ્ચારનો અભ્યાસ કરવામાં આપણને જે મુશ્કેલીઓ નડે છે. પહેલી તો એ કે સંસ્કૃત ભાષાના મૂળાક્ષર-જોના ઉપરથી ગુજરાતી ભાષાના મૂળાક્ષરો રચાય છે તે ગુજરાતીમાં ઉચ્ચારતા બધા મુંઝા માટે પુરતા નથી. અને કેટલાક તદ્દન વધારે પડતા છે. અને બીજી મુશ્કેલી તો એને એકસ ગુરુ ગુજરાતી ઉચ્ચાર કહેવા એ મહાન પ્રયત્ન વિશે છે. જે પહેલી મુશ્કેલી બતાવી છે તે કોઈ માત્ર ગુજરાતી ભાષાનેજ નથી વડતી. જે જે ભાષાઓ પાસે ઉચ્ચાર દર્શાવવા માટે લેમનના પોતાના મૂળાક્ષર હોતા નથી તેમને આ * મુશ્કેલી નોડેજ. અંગ્રેજી ભાષાના મૂળાક્ષર લેટિન ભાષામાંથી લીધેલા છે. તેથી તેમાં પણ આજ તુડી નડે છે. અંગ્રેજી ભાષામાં ત્રણ સ્વરો હોય છે. પણ તે દર્શાવવાને લેટિનના "a", "e", "i", "o", "u", એટલા ફક્ત પાંચજ સ્વરોથી એ બધા માટે કામ ચલાવી લેવું

પટે છે. દાખલા તરીકે “ a ” બહુએ તેનો કાંઈ ચોક્કસ ઉચ્ચાર નથી. એ તો કાંઈ પણ નિયમ વિના બલકાવા ફરે છે. “Fiat” એ શબ્દમાં “a”ના ને બવાજ સંભળાય છે તે “ ઘોઘાઘઠા ” માંના “a” કરતાં તદ્દનજ જુદો પડે છે. બહુઓમાં “ x ” જેવા અક્ષરો તદ્દન વધારે પડતા હોય છે. “ c ” પણ વિના કારણનો છે. અને તે ઉપરાંત તેની બીજી પુત્રી એ છે કે તે અમુક સમયે “ k ”નું જા પચાવી પડે છે. ફારસી, ઉર્દુ અને ચોક્કસ સ્થળ પહેલાંની તુર્કી ભાષાના મુશ્કારુ અરેબીક ભાષામાંથી લેખિયા છે. અને તેથી આપણા જેવીજ-પુરતા મુશ્કારોની જાણી અને ઠેસાડનું નિર્ધારકપણું-એ એ મુશ્કેલીઓ. તેમને પણ બોજવળી પડે છે. અન્યતાની ભાષાના સ્વતંત્ર મુશ્કારુ છે નહિ. સંસ્કૃત મુશ્કારુને, ચોક્કી કીણી બાળતોમાં ફેરફાર કરીને રહેવા દીધા છે. અને તેનું સ્વાભાવિક પરિણામ એ બાબતું છે કે અનેક દાખલામાં આપણે ને બે ખાખીયા ઉપર અક્ષરો તે જોવામાં આવે છે. દાખલા તરીકે ભેષ્યમે તેઠ ક, જ, લઘભગ નકામા પડે છે. વળી “ યેસાભાઈ ” મનો “ d ” અને “ ખેડ ” એમના “ d ” અને ઉચ્ચાર કરીએ તો આપણને-હાલેને પછી આપણી કલ્પેન્ડિય તાલજી ન હોય તોયે-ફેરજ નજીરો. આ મને તદ્દન જુદા ઉચ્ચારો હોવા ખતિયે અન્યતાની ભાષામાંના “ d ”ને એકસાનેજ મનેની ફરજ બાળવળી પડે છે. હિંદી ભાષાના મુશ્કારુ પણ સંસ્કૃતમાંથીજ આવેલા છે. તેથી તે ભાષામાં પણ આજ મુશ્કેલીઓ નહિ છે. ખતિયે આ “ જ ” શબ્દની મુશ્કેલી “ જ ”ની નીચે એક ટપડું મુકીને દુર કરી છે. દાખલા તરીકે “ જહાજ ”. ફારસી ભાષામાંથી આવેલા કેટલાક મુશ્કારો ને હિંદીમાં લેવાયા છે તેની પણ મુશ્કેલી આવી રીતેજ દુર કરવામાં આવી છે. દાખલા તરીકે “ જ ” અને “ જ ”, પહેલો સંસ્કૃતમાંથી લેવાયેલો છે તે બેશબ્ધ (Bi-nabial) અને બીજો ને ફારસીમાંથી લેવાયેલો છે તે દંતાબ્ધ (Dento-labial) છે.

સંસ્કૃતમાંથી ઉત્પન્ન થયેલી જેટલી હિંદુસ્તાની ભાષાઓ છે તેમાં બંજાળી ભાષામાં સંસ્કૃત મુશ્કારોની નિર્ધારકતા સહીધી વધારે જણાય છે. બંજાળી ભાષામાં “ જ ” એજ નહીં જતાં શબ્દમાં જ અખાયેલો હોય ત્યાં તેનો ઉચ્ચાર “ જ ” કરવામાં આવે છે. આથી સંસ્કૃત શબ્દ જુદાજન બંજાળીમાં જુદાજન રીતે ઉચ્ચારાય છે. આજ પ્રમાણે દાખલા જર્મન, ફ્રાંસીસન, રૂમ જેવી ભાષાઓમાં અને છે. ત્યાં “ v ”નો ઉચ્ચાર અંગ્રેજીમાં “ f ” જેવો કરવામાં આવે છે, બંજાળી ભાષામાં “ જ ” અનવાજા આવે છે, પણ તેનો ઉચ્ચાર “ જ ” કરાય છે. વળી જ, જા, જ, એ ત્રણ અક્ષરોના ઉચ્ચારમાં આ ભાષામાં આવે કાંઈ ફેર જણાય છે. ત્રણ અક્ષરો સરજન કરખી જ રીતે-અન્યતાનીજા જ અને જા એ જેવી વર્ગેજા ઉચ્ચાર થાય છે. ગરહી ભાષામાં પણ સંસ્કૃતમાંથી લેવાના લેખિયા મુશ્કારુની અપૂર્ણતા અને નિર્ધારકતા પુરાવાર થાય છે. એક જ અક્ષર દંત્ય જ અને પૂર્વજ જ બેનું કામ સારે છે. જ માં પણ જાણી એજ પચાવી છે. કેટલીક વાર એ એકના એક શબ્દમાં અર્થની કિલતો પ્રમાણે ઉચ્ચારમાં જુદાં કરાયે પડે છે. જાર એટલે વાસ અને જાર એટલે (j) ગારનો આંકડો એ અને અખાજ સરખી રીતે પણ ઉચ્ચાર જુદાં હોય છે.

યજ સંસ્કૃત ઉચ્ચારો વિશે આપણી ખાતરી નથી અને તેથી અમુક ઉચ્ચાર ચોક્કસ પડે છે એ કહેવું અશક છે. જ્ઞ નો અન્યતામાં ઉચ્ચાર ‘કે’કારથી કરવામાં આવે છે, ને હિંદી અને બંજાળીમાં ‘કે’કાર કરાય છે. ‘જ્ય’ એ શબ્દના ઉચ્ચારમાં એક જણમાં આવે છે. અન્યતામાં એ કે-કેવાળો છે પણ હિંદી બંજાળીમાં કિ-ક વાળો ખતી જાય છે. જા એ અક્ષરોનો ઉચ્ચાર જાણે તો મરાઠીમાં તે જ્ઞન્જન એની બેઠકથી મનેલો જણાય છે, ને હિંદી અને બંજાળીમાં જ્ઞન્જન. ત્યારે અન્યતામાં જ્ઞન્જન કરાય છે. હવે આ સંજોમાંથી કોનો ઉચ્ચાર શુદ્ધ સંસ્કૃત

પ્રમાણિ છે તે પુરવાર કરવા માટે આપણી પાસે કંઈ સાબત નથી. કારણ કે નવા સંસ્કૃતમાં તે જાતી રીતે બોલાતો હતો તે વિષે આપણે અજાન છીએ.

ગુજરાતી ભાષાના ઉચ્ચારોની પરીક્ષા કરતાં કોને યોગ્ય રીતે શુદ્ધ ગુજરાતી ઉચ્ચાર મળ્યો એ મહાન પ્રશ્નવલ્લભી પ્રશ્ન પાડે છે. દિન-દુરતાનમાં આટલી નધી બાબતો છે તેમાં આ મુશ્કેલી હમેશાં હોય છે ખરી. તે છતાં પણ સરખામણી કરતાં ગુજરાતી ભાષાને માથે વધારે પડતો ભ્રાંતો નબળાઈ છે. વળી ખીજા ઘણી બાબતોએ મહા મુશ્કેલીથી આ સવાલનો નિર્ણય કાઢેલો છે, તેનું એક અનુદાહ્ય કરવાથી પણ શુદ્ધ ગુજરાતીનું યોગ્ય ધોરણ નક્કી કરવાનું શક્ય નથી. અંગ્રેજ ભાષાના ઉચ્ચાર વિષે પરીક્ષા કરતાં Daniel Jones Noel Armstrong અને A Lloyd James જેવા પ્રખ્યાત ઉચ્ચારશાસ્ત્રીઓએ (phoneticians) એવું નક્કી કર્યું છે કે ઉર્મીકના દક્ષિણ ભાગમાં જોવાયેલા વર્ગ જે ઉચ્ચાર કરે તેને શુદ્ધ અંગ્રેજી ગણવા પડે. આનું યોગ્ય ધોરણ આપવાને તેમની પાસે તો કશુંયે છે. હવે તે માત્ર આપા ઉચ્ચારનું નિર્દેશ પણ શક્ય બાબત જાતની સંસ્કૃતિનું અધ્યયન થયેલ છે. આ ઉપરાંત ઉચ્ચારના દક્ષિણ ભાગમાં જાનવિખ્યાત ઓક્સફર્ડ અને કેમ્બ્રીજનાં વિષ્ણુશાસ્ત્રીઓ પણ આવેલાં છે. હવે આજ કોશીએ ગુજરાતી ભાષાને અધ્યાવીએ તો અનેકાનેક મુશ્કેલીઓ આવડી રહે છે. મુખ્ય તો એક નાનું કલનજ છે. હાલ મુંબઈ એ ગુજરાતી સંસ્કૃતિનું અગ્ર કપી સ્થાપ્યું. તેથી ત્યાંના ગુજરાતીને કાલ્ય ધોરણ મળીયે. ત્યાં જો કે પુરક બાબતો બોલાય છે પણ મુખ્ય બાબત ગુજરાતી છે. ગુજરાતીમાંજ મુંબઈના આચાર માટે છે. પણ મરાઠી અને હિન્દી લગભગ એટલાંજ ઉપયોગમાં આવે છે. પરિણામે ત્યાંના ગુજરાતી ઉપર તે બે ભાષાઓની ખેડી અસર થાય છે. મુંબઈના ગુજરાતી બોલતા બોલોને એક બાબ પાસી, એકો મુંબઈ હોય છતાં, પોતાની રીતેજ પુરક દેશીર સાથે ગુજરાતી બોલે છે અને તેથી ગુજરાતી ભાષાના ઉચ્ચાર પર તેમની કેટલીક ખેડી અસર પણ થાય છે.

ગુજરાતી ભાષા બોલાતા પ્રદેશમાં ખીજું ઉપયોગી રચય અમદાવાદ છે. બાપારી દક્ષિણે તોનાં તેની ઉપયોગિતા મુંબઈ જેટલીજ છે. વળુમાં ત્યાં નવાજ ગુજરાતી બોલે છે એટલે મુંબઈમાં જે મરાઠી અને હિન્દીની અસર છે તેમ ત્યાં નથી. તેથી ગુજરાતીની શુદ્ધતા જાળવાઈ રહે છે. અમદાવાદનો હિતકાંક્ષી બહુ જુનો છે. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ અમદાવાદ એ કે પાટણ પછી બંધાયેલું જગત્તે મહારાષ્ટ્રનાં પ્રજાવલ્લભી રૂપે અગ્રીયારજી સરખી આજી થયેલું. અહમદશાહે ૧૫૯૨ માં તેને ગુજરાતની રાજધાની બનાવી ગુજર સંસ્કૃતિનું મુખ્ય સ્થાન બનાવ્યું. તે કિર્તિઓ આજ સુધીયે તેજ રચાવે અમદાવાદ બોલતી રહેલું છે. શુદ્ધ ગુજરાતીનું આ દૃષ્ટિએ ધોરણ નક્કી કરવું હોય તો અમદાવાદનું ગુજરાતીનું ગણવું પડે.

નડીયાદ નગરથી અગ્રજી કેટલાક સાકારો આવેલા તેને કોઈ એટી ન દેવાય. સુરત પણ પોતાનો કાલ્ય મરાઠી રહે. પણ આ બન્ને કહેતો હાલમાં સમગ્ર બાપારી દક્ષિણે અમદાવાદ અને મુંબઈ કરતાં બહુ નીચાંજ ગણાય. ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ સુરતનો કાલ્ય રહ્યો થાય તેના જવાબમાં હું તો એમજ, માત્ર હું કે દિન-દુરતાનનું મુખ્ય નંદર, મુસલમાની રાજ્ય, મરાઠી રાજ્ય, અંગ્રેજ, એ વગેરે વેપારીઓનું વેપાર માર્ગે જુના જગતમાંનું મુખ્ય સ્થાન તે બધાંયે ત્યાંની ભાષા ઉપર બહુજ અસર કરી હોય એટલે સુરતના ઉચ્ચારને શુદ્ધ ગુજરાતી ભાષાના ઉચ્ચાર ગણવા નહિ. કોશીબાબાનો દીપકરૂપ પણ ગુજરાતી ભાષાજ બોલે છે, પણ ત્યાં તો હાલ જુદી જુદી અમદાવાદ થયેલી ગુજરાતી બોલાય છે તેથી તે બાબત શુદ્ધ ગુજરાતી ગણી કાઢાય નહિ.

ભાષાની શુદ્ધતા નિર્ધારિત કરવામાં ફક્ત સ્થળ એકલુંજ મુખ્ય ભાગ નથી ભજવતું એમ કેટલાકનું માનવું છે. જાતિ અને જાતિ ભેદી જેટલી ઉપયોગિતા દોષ સહે તેટલા પુરની આપણે તપાસી ખરે એમ તેઓ માને છે. તેઓ કહે છે કે ઉચ્ચારના ધોરણ માટે સૌથી વધારે સંસ્કૃત શબ્દોની જાતિના સ્વરસાદીને લેવી કેટલાક વજનવાર નામર મૂકેલના મુજરાતીને ધોરણ મળવાનો અભિપ્રાય દર્શાવે છે. આ તેમજે ઘણો આપણે ફેંકી જઈ શકીએ નહિં. કારણ કે આપણા મળ સાહ્યો, મુખારોહ, કવિયો આ જાતિમાંથીજ મળ્યા છે. આ ધોરણ કાંઈ બહુ સહીસલામતી ભરું ન મળાય. તેને ન મળવાનાં એ કારણ છે. ખરેખર એ કે નામરનું પોતાનુંજ મુજરાતી સ્થળ સ્થળોમાં સરખું નથી. અમદાવાદના નામરનું મુજરાતી અને સુરતના નામરના મુજરાતીમાં ફેર જણાય છે. ઘણા તરીકે સુરતનો નામર “આઈયા” કહેશે, અમદાવાદનો નામર “આઆ” કહે છે. બીજું કારણ સ્થળ જાતિ કરતાં ઉચ્ચાર ઉપર બહુજ અસર કરે છે, બહેને પછી તે જાતિ બહુજ પોતામાં ફેર. આ બંને રીતે વિચાર કરતાં જાતિને ભાષાની શુદ્ધતા માટે મળવી એ એક પોત ખાસ ઉપર ધર બાંધવા જેવું છે.

મુજરાતી ભાષાના ધોરણસર ઉચ્ચારો નહીં કરતાં આ બધી મુશ્કેલીઓ જળાય છે. આપણી આ મધુરી ભાષાના ઉચ્ચાર નહીં કરવાના અભ્યાસમાં સુધારેલો ફાઈ જણ આ મુશ્કેલીઓની અવગણના કરી શકે નહિં. અને કમનસીમે બહુજ ઘોણ ભેદિયે આ વિષય ઉપર ગંભીરતાથી વિચાર કર્યો છે. અને ઉચ્ચારશાસ્ત્રો (phonetics) અભ્યાસ શાસ્ત્રીય દ્રષ્ટિએ બહુજ ઘોણાં કર્યો છે. આવા સખું છું કે ઘોણાક સમયમાં આપણે આ વિષયને વિશે વધુ અભ્યાસ કરશું.

સ્વપ્નમૂર્તિ

: મહાકાવ્ય : :

જાં પું છું ક્યાં જવરતપ શમ્યે મુરછનાધી અજ પે
વ્યાપે વાતાવરણ—લહરી ચેતના જેમ ખડે;
ને દીવાની મધુરવ સરી કયોલ ઝીલ્લી ઉગરે,
જાણ્યાનતરના સકળ જગમાં એકલું શૂન્ય વાસે.

જાંખાએકી નજર મુજ છે સૌમ્ય એ દૃશ્ય છેને
ધીમા ધીમા હૃદય ધબકે જાગતો પ્રાણુ ચેને;
એવે પાંખો રજતવરણી. વિસ્તરી દેવદ્વાની
અંધારેથી જબકે ઉતરી પાયરે નેનથુતિ:

સંસારદેવી તરલ રૂપની—તેવડી યોગ માયા,
કે કદપેલી કવિનયનની અપ્સરા—શિષ્યછાયા ?
વા વાસંતી કુસુમકળીના આત્મની પુરયપ્રીતિ ?
ના ના, એ તો નવ કુળવધૂ—ભાવના રાગભીની.

ક્યાં એ ક્યાં હું ? પ્રણય કહી એ ? સ્વપ્ન કે સત્ય આ તે ?
ક્યાં હું ક્યાં એ ? સ્મરણ ન મળે, સત્યનું સ્વપ્ન આ છે.

૫ : ૬ : ૨૭

દેશગણ પરમાર.

હૈયાનું હેત

સનાતન જન્મરાંકર ભુવ

૨૭૧, સાદિત્ય ઉદ્યોગ સમાજ.

બરાબર રહના સ્વાસ્થ્ય આપેના ટકારો ઘડીબાજમાં થયે ને એક પુત્રને એક મકાનના બગીચામાં પ્રવેશ કર્યો. એ સંધ્યા પોતાના ખંડમાં ગયો, સ્વીચ દાખી ખતી કરી ને કપડાં ઉતાર્યાં. પછી મોઢું ધોઈને જરા બારીએ ઉભો. એ આવ્યો ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં ડોઝી જૂએ તો એમ જ લાગે કે એ કે હંડા વિચારમાં ગૂંચાયો છે. પણ, ખરે જોતાં એ વિચારશૂન્ય જ આવ્યો હતો ને હજી એ તેની સ્થિતિ તેમ જ હતી એટલું ખરે કે એની મુખમુદ્રા એટલી બધી સંખી ને દુઃખથી ભરેલી જણાતી હતી કે જોઈને એમ લાગે કે એ હંડા કુખી વિચારમાં પડ્યો છે, તો નવાઈ નહિ. એની વય પચ્ચાશિકની હતી. સરિર સ્વચ્છ ને દેખાવડો હતો. વાનમાં પૌંડ્ર ગૌરતા હતી. ઘડીક એ બારીએ ઉભો રહ્યો ત્યાં પાછળ બારણામાંથી મધુર અવાજ આવ્યો: "શિરીષ, બાજ કેમ મોડું! સર્કલ સુધી ગયા હતા કે શું! ચાલો, જમવાનો વખત ક્યારનો થઈ ગયો છે." ડિગ્રેસીવેલ વર્ષની નવનુવાન કુમારિકાએ એ હપ્તે હિચ્ચાર્યા. તેણે પોતા પૂલ જેવો પોપાટ પહેર્યો હતો. તેના એકવાડા કોમળા છરીરતું આરોગ્ય અને પહેરવેશની રસરસિત જોઈને પણ આજે તેટલું સૌન્દર્ય તેનામાં ખીલાવતી હતી. આમૃતધુ સડીએ તો ગળામાં ન્હાનાં મોતીની માળા દેખાતી હતી તે, હાથની ચાર કીચ્છી બંગડીઓ અને આંખનાં સોનાની ત્રીણી કેમનાં ચરમાં—એટલું હતું. એણે સખેડે હિચ્ચાર્યા ને શિરીષ પાછે ફર્યો. તેણે મંડતાપી જવાબ આપ્યો: "મહારો જમવાનો વિચાર નથી."

"વિચાર વિચાર શું કરો છો? જમવું તેમાં શું વિચાર! વાહ! તમને શું ચિત્રવિચિત્રતા ચોંપ્યા જેવા લાગે છે. ચાલો, ચાલો, મોડું થાય છે." ચિત્તાર્થક સિમ્ત સાથે બેાતતાં બેાતતાં બુવતી અંદર આવી.

"પણ બધાએ જતી લીધું હતો એટલે મોડું બેઠું શું! બહુને કહી લો કે મહારે માટે રાહ ન જૂએ."

"ગાંડે જતી લીધું છે એ આપણું કહેવું સત્ય છે. પરંતુ હું આપને માટે રોકાઈ છું,

રહમતખા, મિસ્તર શિરીયકુમાર ! માટે આપની લાંબી દૂંડો પાતો જવા કો ને સીધા ખારી સાથે ચાલો " કુચલીએ મનઃક કરતાં કર્યું.

" પણ ખારી ઈચ્છા નથી ને ? " મુલાને હાથી રીતે જવાબ આપ્યો.

" હા, એટલે દરે વિચારમાંથી ઈચ્છામાં આવ્યા. સારું, તો ત્હમરે નથી આવતું એમ ને ? હવેથી ત્હમારે માટે પોસકુંજ નહિ. " એટલું કહીને કુચલી રીત્તવાનો. ડેમ કરીને ત્રણટામય ચાલવા મંડી.

" અરે, પણ પ્રમોશ કહેન ! ઉઠાં તો રહે. એમાં ખારી ઉપર ખીકાર્ક કા માટે જાઓ છા ! ખૂને જુન ન લામે ત્હેમાં ખારો વાંક ? " પ્રમોશ બારણામાં જમી રહી, ને જાણે રોડ વહાવે ડેમ તેમ બોલી: " હું જાણું છું કે ત્હમને સાચી જુન નથી લાગતી. ત્હમારે ન આવતું હોય તે કંઈ નહિ. " હું એકલી જમી સહસ. " કહી એ ચાલતી થઇ. શિરીયે જુન મારી: " હું જાણું છું, જવા જામાં રહે. " પ્રમોશ પાછી રહી ને બારણામાં આવીને ડિસકિસાટ કરી પડી. " કેમ, કેવો રૂબાબ જામ્યો ! "

જાને જમવા માટે ચામ્વાં.

શિરીય સાધારણ રિધલિનો ખાચુસ હતો. એનાં મત્તાપિતાને એ એકને એક પુત્ર હતો. એટલે એમ. એ. હાથી શાણખ્યો તો ખરો પણ એમનાં જનિટ વાક હોને જુદુ રહેવાં પડ્યાં— એટલે હાથી કે તેની ઇન્દ્રી કુખી થઇ રહ હતી. પ્રિવિયસ પાસ થયો કે તરત તેને પચણ્યો. બી. એ. થયો ત્યારે એકદા માળામો પિતા પણ થયો. એમ. એ. તુ એક વર્ષ થયુ ત્યાં બાળક ને પત્ની જન્મે કંઈક સંજ્ઞાથી મરણ પામ્યાં. એમ. એ. જાને જરુ જુવાનીએ સંસારમાં લૂકાવ્યુ ત્યારે તેનામાં જુવાનીનાં કંઈક જે જામ જામ્યાસ કે રસિકતા નોટાં રહાં. જાણે એ પેશાગી જાનીને જ દરે કમણીમાં પડ્યો હતો. અને જાણું પણ એમ જ. પેશાગી કમણીને જુન જામ પેતાની પાસે રાખી માળાને બધા પિતાને મેલવી આવતો. એ પેતાના કરીય પિતાને માટે જ ક્યાનો હતો. જાકી એને ઇન્દ્રીમાં દરે કંઈ રસ નહોતો રહ્યો. અને એ તેના કરીયના પર્તન ઉપરથી જાણાર્ક આવતું હતું. જામ રસ નહોતો જતાં ફનીઆકરીની રીતે એ કમણીમાં પડ્યો હતો તેટું કાચુ તેટું જાનતાન ને સંસારી હાથ હતું. એને હમેશાં એમ જ રહેતું કે હું એક જ કોઈ માયાપતું ન કહું તે બીજું કાણુ કરશે ? પણ, તે શિવાય કાળનો કોણ પણ સ્વાર્થ તેનામાં દરે નહોતો રહ્યો. અને ઇચ્છીકવાર તેના ચદવાસમાં આવતા બેઠાને તેની મણી વિશ્વજુતાઓથી જોતું જે જાણતું. જોતું જોયે, જાણ પીઠમાં સાઠા રાખે, યાજ્ઞાજન મેલ્યા—નહિ જેવા જ કરે, પેશાગી જાનનાં જાણનાં જાણ જાણ ન લે જગેરે વિશ્વજુતાઓ મણાને ન રચતી.

જવાન ને જુદિસાગી ફુલંગમાં જન્મેથી પ્રમોશ જેને મેલિટ જુન કહીને તેના કંઈક પ્રકારના જુનવેસરથી જીતી હતી. ફુન રું કહેવાય એ તેણે વચિતું કે જુદુ તો સાંભળતું જ. જાણુએતું નહિ જ. સવાલે જાનની અને રમતિવાળ પ્રમોશ જાણુ એકજુસ થયે પણ એવીજ હતી. જાણુએ, જુવાનીનું સાણુપણ તેમ જ જાણુ સર્વોદા તેનામાં પૂરે પૂરે આવ્યાં હતાં પણ મરમાં તો એ એવી જ રમતિવાળ. જાણુએ એ જુનિયર થી. એના જયેમાં જાણુએ, કરતી હતી. તેના પિતાએ, પેતાના પ્રાચીટ મેલેટરી તરીકે શિરીયને પેતાને ત્યાં રાખે ત્યારથી એ જાણુને મેથી જાણાર્ક હતા. શિરીયની નિદાતાને તે જાણુવાર જાણુએને એ જાણુ લેતી. હમેશાં સાથે રહેવાને લીધે શિરીય જરોજ જ મરણ થઇ થયો હતો. પ્રમોશ અને શિરીયને પરિચય આવી શિરીય નિદાતા થતો થયો. શિરીયનું ફુન પ્રમોશ જોઈ કહી અને પચિજુને તેના હાથમાં સહાનુજીતી પ્રજા જાણુથી જમી. શિરીયે કાલ રિવસ પેતાનું ફુન કોળને કહ્યું નહોતું એટલે પ્રમોશ જાણુ રાખી

નહિ કે એને શું કુખ છે. એને તો હજાર શિરીય માટે જન્મ લાવણી થઈ આવતી અને એને કોઈપણ રીતે આનન્દમાં લાવવા એ પણ પ્રયત્નો કરતી. એને વીજવવા એ રમતિયાળ બાગક જેવી થે બની જતી. એ બધાની નીચે ઉઠે ઉઠે. તેના દેવામાં શિરીય માટે એક પ્રેમજન્યું પૂરું હતું. શિરીયના, કુખથી રીડા બની અથેલા હરખમાં આ ગિરીય અંધારાની લીલા કોઈક જ વાર આર્દતા લાવી શકતી. પ્રમીલાને આવી કોરેલા ખૂંચતી જ્યુ એ મનમાં ન લાવતી ને શિરીયને આર્દ નાનવવા સતત પ્રયત્નો કરતી. એને એમ જ ઉમળકો આવતો કે આના હરખને કેમ શાન્તિ આપું ?

જમી રજા પછી શિરીય પોતાના ખંડમાં આવીને જરા એકા એકની પારમાં પ્રમીલા ઉપર પોતાના ખંડમાં જળને કોઈક ન્હાતું પોટકા જેવું કર્ક બધી.

“કેમ, વળી શું લાગ્યાં ? કોઈ નવું વેશ્યાન હતો.” શિરીયને પ્રમીલાએ આનન્દમાં લાવી નકરો હતો.

“કેંક એવું જ.” પ્રમીલા પોટકું કાષમાં જ રાખીને ટેબલ પાસેની પુરશીપર બેસતાં બેસતાં બોલતી.

“શું છે ?”

“એ હમણાં નહિ. પછી બતાવીશ. આજે મ્હારે હૃદયને એક વાર્તા કહેવી છે. સાંભળશે ?” કેંક ગંબીરતાથી પ્રમીલાએ સવાલ કર્યો.

“હમે થે હરોજ નવા તુમા જ ઉઘાવો છે. આજે વળી વાર્તા કહેવાનો વિચાર ક્યાંથી ઉભો ?”

“એ મને ત્યાંથી. સાંભળશે કે નહિ” તે મ્હને કહો.”

“હા, કહેવાતું શરૂ કરો. ખ્યાનથી સાંભળીશ.”

“પણ મ્હારી વાર્તા જન્મ જ—છેક જ દૂધી છે હો.”

“જેવડી હોય તેવડી કહી નાખો.”

“ત્યારે મુઝો, એક હતા શુક્રેવજા ને બીજા હતા દેવજા.”

“મોહો, એ વાર્તા તો મ્હને થે આવડે છે.”

“જ્યુ મ્હારી વાર્તા એવડી જ છે.” એટલું કહીને પ્રમીલાએ એક ઊંડા નિશ્વાસ નુકરો—તેનાથી મુકારી ગયો. એ બલાનક મંબોર જવી માર્ક. તેના મુખ ઉપરથી બાલિશ દેખાયા. એકદમ ઉઠી ગઈ ને જલજે હજાર રાખી હોય તેમ તેના મોઝા ઉપર જલજી રીતે કસજતા આવી માર્ક. તેણે ટેબલપર નીચી નજર નાંખી દીધી ને બોલવા ચલ્યા પિન્ના બેસી રહી. એ પછી પોલીવાર બોલી શકી જ નહિ. વિશિષ્ઠે એ બધા દેરફાર ઝીલુપણથી જોયા. એ પછીક ટેબલસંખ પાસે બેઠી પ્રમીલાની મુખમુદ્રા જોતા વિચારમાં પડી ગયો. મઝીક તો તેને સમજતું નહિ કે આ શું થઈ ગયું. આજે જ કેંક એવિન્ટું પ્રમીલાને આમ કેમ થયું ? તેના હરખમાં ગરમપણ આવી. અત્યારે શું બોલજું ? પોલીવારે પ્રમીલાની બાંધબાંધથી ટપક ટપક બાંધે ટપકતાં લાગ્યાં. એ જરા મુંઝવે. અત્યારે શેક આવી મ્હડે તો ? પારણપાસી આતું ? બરે પારકા ઘરમાં એ ધરની જ કુંવારી ઊઠારી ખંડમાં બેઠી હોય ને પારણ પલાય ? કરજું શું ? અન્તે બોલાવો નિશ્ચ કર્યો.

“પ્રમીલામ્હેન, આ બધું શું ? એટલું બધું શું થઈ ગયું ? મ્હને કહો તો ખરું.”

“મ્હને એ ફાતાની રિષ્ટની પાઠ આવી કે વિચારીને શુક્રેવે ગજુદારી જ નહિ.” પ્રમીલાએ

આંખ તુલનાં મંદલાથી જન્મળ આપેલા શિરીયને તે હરખતા મર્ષભાવમાં વાળેલા. એ મર્ષ જ વધ ગયેલ. પશ્ચિમ નિતીહ મૂંઝી જન્ને બોલ્યા ચાલ્યા વિના બેસી રહ્યાં. પ્રમીલા રેખાવચનું એક હોઠ્ઠર લઈને રેખાવચ નેમ તેમ ફેરવતી બેસી રહી શિરીય ટીપ આંખે બેઠેને બેઠી રહી. અન્તે પ્રમીલાએ હોઠ્ઠર આખું મધ્ય ને શિરીય આંખે બેઠું.

“ કેમ હવે સ્વમળન છે ? ” ત્યારે અંદર ડખા હોતી હોય તેમ એ બોલી.

“ ન કેમ સ્વમળન ? પણ હું શું કરું ? ખારી છન્દગીમાં હવે ક્યા ફેરફાર નહીં કરી શકાવ. ખારી જીવ જ નથી. ” શિરીય સોમી જ હવે વાળે.

પ્રમીલાનાં યુગ ઉપર જન્મ મળ્યું સ્વમળ આવ્યા મંડી. રમણિયાન મિત્ર મરીને એ સી બનવા શકી.

“ એવું તે શું લખારી છન્દગીમાં આવી પડ્યું છે ? ”

“ પ્રમીલાબેન, તમને શું કહું ? મંદ ખારી છન્દગીની વાતો કોઈને કહી નથી તેમ તમને પણ એ કહેવાની જરૂર નથી. પણ તમને કલ્પનામાં જે ન આવે એવી મુશ્કેલીમાં મંદ વટાવી છે. આટલીવયમાં મંદ આખી છન્દગીના અતુલ્ય સ્વ લીધા છે. તમે તમને આર્થવ પામશો કે હું એકવાર પરવશે હશે, પિતા જે કહે હશે. મંદ કલ્પનામાં બધું બેઠું લીધું. હવે એમાં પડવાની ખારી જવાને ક્ષમિત નથી. ફક્ત ખારા પિતાને માટે આટલું કહે શું તે કહે શું. ” હતાશ જેવો બનીને શિરીય બોલેલા. તમને બેઠી નથી સુ-રસતાને બેઠેને પણ એવું કલ્પ આજ ન થયું.

“ પણ તમે કોને ના પાડે છે તે સ્વમળ છે ? આ બધું મૂંઝા બેઠેને સ્વમળ. ” એમ કહી પેશુ પેટકું શિરીયને આપ્યું. શિરીય રેખા પાસે આવ્યા ને પેટકું ઉઘાડ્યું. અંદર પ્રમીલાનાં ચરનામતા પથ્રા હતા.

“ આ તો તમારા નામના પથ્રા છે. એમાં ખારે શું બેઠું છે ? ”

“ તમે એ વાંચો તો ખરા. હું તમને એ વાંચવાની રત્ન આપુ છું. ”

શિરીયે એક, બે, ત્રણ, ચાર, છ, દસ એમ પથ્રા ઉઘાડ્યા ને વાંચ્યા. નીચેની સહીએ વાંચીને આર્થવ પામ્યો. એ જ્યાં, પ્રમીલાથી મુખ્ય બનીને લખાવતા, સુવાનિષ્ઠાના પ્રેમવશે હતા. શિરીય વાંચી રહેલ એટલે પ્રમીલા નીચી નજરે ધીમે સ્વરે બોલી : “ એ જ્યાંને કોરે મારનાર લખારા મરજી પાસે બેઠીને વિદ્યા માટે છે—એટલું જે સ્વમળે છે ! ”

“ પણ તમે આવા આવાને તરબીટીને ખારા જેવા સ્ત્રીય તરફ શા માટે વળા છે ? ”

“ કોરે તમે જે આ મૂંઝાવિતું કહું સ્ત્રીયની સેવા માટે છે. શું એ જ્યાં ખરા પ્રેમથી આ કહે છે ? ના ના, એવું કહી જે ન માનશે. એ જ્યાં જ્યાં મોદ પામ્યા એટલે આંધાવેલા બને છે. એમ હું કોરમાને પરજુવા નવરી છું ? અને એ પેલા માટે હું ખારું દેજું વેશું ? એ પેલાવાળા સુમળને જ જુએ છે. સહુથી છે, પેલાવારની એક જ કાઠરી છે, ચારી છે કોર પાસે—આ એકાદી મધુની ખારા છન્દગીમાં એક અતુલ્ય મૂંઝાને મળે છે ત્યારથી ખારી આંખ ઉપરી મળ છે. હું ત્યારથી સ્વમળ છું જે પ્રેમ કરવાનું પામ સેના આંધીનું નથી, અને એ અતુલ્ય મળી મંદ ખારી આજવાચનું વાતાવરણ બેઠેને બેઠી ખાલી કરી છે. ”

શિરીય આ વિચારે સંભળીને અંદર નવાજ પામ્યા. આટલા વૈભવ ને મોજડોખાઈ ઉબેલી કોઠારી આંખ ઉઘાડીયાર કયા પ્રેમથી પામી એ અજુવાની ભેંને તીવ વિવાદ મળ,

એ પ્રસંગે સાંભળવાની ઉત્કંઠાથી અને કેંક માત્રની વાતને ફરવાના ઉદ્વેગથી એણે એમ કહેલું
 “એ તો પ્રસંગ જ-યો હતો ?”

શાથી પણ અત્યારે પ્રમીલાથી શિશીમની સ્થાને નોંધતું એણે શકાતું એટલે કહેવાતું એણે
 થયું હતું :

“હું દંટીકામાં હતી ત્યારે અમારી સાથે ભણતના વિદ્યાર્થીનિમાં એક મિ. અનમેહનશાન કે. દેસાઈ નામના વિદ્યાર્થી હતા. મને ત્યારે કશી જ ખબર નહિ પણ એ અમારી મુખ્ય બની ગયેલા અને અરેબર એમણે મને પોતાનું હાથ આપી રીધું હતું. એની મને બહુ મોડી ખબર પડી. એમણે વિચારાએ ડાહ્ય દિવસ આ બાંધ્યોની માફક ગ્રેમપત્ર નહિ લખેલો કે અમારી સાથે વાત સુઢાં ડાહ્ય દિવસ નહિ કરેલી, એમના મિત્ર—એમણે આ બધી વાત મને કહી લેખની માફક કહેવાયેલું તેમ લેખણે મને હાથ તો આપી રીધું હતું પણ મનમાં એમને એમ જ હતું કે હું સાધન વગરનો પુણ્ય ક્યાં ને ક્યાં આ લેખવત્તાથી ઉતારી ? એમ દલાલ થવાથી એમના હાથને ધીમે ધીમે પકો સાધ્યો. અતે એમાં ને એમાં કાવલેસુ માંડીમાં પડ્યા. એમણે પોતાના હાથની વાત કાઢીને નોટી કરી. મહવાડ થઈ પડ્યો ને એમના અવસાન પહેલાં ચારેક દિવસે એ જાનમાં દલા ત્યારે એ એમના નિકટના મિત્રને પોતાના હાથની બધી વાત કરી ને એક ન્હાની ચિટ્ટી લખાવી. જુઓ આ સી એ ચિટ્ટી.” પ્રમીલાએ એક સોનાની હળી શિશીમને આપી. તેણે એ લખાવી ને અંદરથી ન્હાનો કામગનો કાઢ્યો કાઢ્યો. એમાં જાટલું લખ્યું હતું “પ્રમીલા, હું તમારા વિના મૂંડીને જાડું છું. તમારી છાત્રીમાં તમારે માટે મરનારું રમણ રાખ્યો. તેણે મારા આપમાને શાન્તિ રહેશે. તમે મારે માટે તો અશક્ય જ દર્તા એટલે મારું હાથ તમને જ આપું છતાં હું કરી શકું ! તમારે માટે મરતો મરું છું તો તમને ડાહ્ય જ-એ એમથીયે એટલી આપમાની અનન્ત વાતના નથી જાણી.”

“એ ચિટ્ટી લખાવીને લેખના મત્તુ પછી મને ખાનગી રીતે પહોંચાડવાતું લેખના મિત્રને ખાસ કહ્યું. એ મિત્રને તો માંડીનું કારણ હાથમાં આપ્યું એટલે પછી બીજા જાની વાર જુએ ! એમને આજ્ઞા આપી કે મને એ લખે ને કાલ્ય હું ત્યાં જઈ તો મિ. દેસાઈની લખિલ સુધરે એમણે તે જ દિવસે મિ. દેસાઈથી લુપ્તો કામગ લખ્યો ને લેખમાં મને એ બધી હાજીત જાણવી ને લખ્યું કે આપી રીધો તો આ પત્ર મળતાં જ ત્યાંથી નીકળી આવતો. મારા ઇન્ટરના વર્ષની ત્યારે કારણકાલ હતી એમણે વિશેષમાં લખ્યું હતું કે ‘તમે આજે એ અશક્ય જ છે, તમારા નેહને મારા મિત્ર જેવાની યી પડ્યા હોય ! કાલ્ય પત્ર વાંચીને ફેફા પે ફેફા પણ મારી આજા નથી જાણતી ને તેથી આ કોલો પાસે ફેફા છું કે એમ કરતાં પે મારા મિત્ર બને તો સાફ.’ મને તો એ પત્રે વિચારમાં નાંખી રીધી. ત્યાર બધી બીજા મળ્યા પછે મને મળ્યા દલા પણ એવો પત્ર કરી નોંધતો મળ્યો પણ વિચારને અતે મને શામળી થઈ આપી કે મારે હતું તો મરું જ. પણ એ લખ્યમાં રહેતા દલા એટલે એમ જાણની રત્ન પે સી રીતે મને ! પછી મેં એક મુક્તિ શોધી કાઢી. તે દિવસે શામવાર હતો. મેં બાપુકને કહ્યું કે મુખ્યમંત્રિ મને આજે અધિરી પોતાથી છે ને પાછી કોમવારે આવીશ. એમણે રત્ન આપી. તે જખતે સ્કાંન્ના પાંચ થયા દલા. હું ઘરેલ અધિરી ગયો. મુખ્યમંત્રિ મળીને બધી વાત કરી ને કહ્યું કે રેસિડેન્ટ આજે તો નામુંસ ન જઈ કે હું બહી નથી. પણ અત્યાર નથી કહ્યું. બીજે જ દિવસે પાછા ફરવાનો નિશ્ચય હતો. રવિ કોમવારથી ઉપરની સવારે કાલ્ય પડેલો. મને કે નિમિત્ત કામગીમોના અત્યાર માટે હોતો. ડાહ્યા તોજામણ પીઠાન વગર હું ક્યાં જાડું છું ! એમ જ મને થયા કહ્યું હતું. પણ મારા મનમાં

એ જ તોજ અનિવાર્ય હતી કે મિ. દેસાઈ નમે તેં સાડું. સોસોયો વાલી કરીને પરમાં દેડાનું જાનું હતું તે પ્રવાસે સોયોમિ મિ. દેસાઈને ઘેર ગઈ. એમના મિત્ર મહારૂં વ્યવસ્થા કર્યું ને હું ગઈ તેથી એમને તો હાંસી આંસુ આવી ગયાં. અને એ બધું જ ઉપકાર માનવા લાગ્યા. ગાડીમાંથી ઉતરતી વખતે એમણે કહી દીધું કે મહારૂં ઘરેઠા તરીકે વર્તીનું કાલજી પરમાં જાણે એમ કહેવામાં આવ્યું છે. હું થઈને પેટી કે ગયાં અને માન આપવા લાગ્યાં. મહારૂં હાને એક પગ ચાંચવાનું કે 'સુખાખાં મોહાં ઘરેઠા છે ને મનુષ્ય એવાજાણી માલ આપ્યાં છે.' એ પગ એક નમે અનુભવ હતો. મિ. દેસાઈ નમાં હતા હતા ત્યાં અમે બન્ને ગયાં અને અમારા એ સિવાય બીજાને મહારૂં જાણું. મેં મિ. દેસાઈને બેના. અને એક કપ્પારી વાલી ગઈ. એમનું સરીર તદ્દન દુર્બલ થઈ ગયું હતું. તમા સહી એમણે એટલું હતું. મોહા ઉપર નરી શિક્ષણ જ લખાતી. અધિ મીચીલી હતી. હું એક પુરસીપર પેટી. મિ. દેસાઈના મિત્ર હોયતી પાસે જાણે પીચીથી કહેવા લાગ્યા: 'મનુષ્યજ, પ્રમીશાન્ડેન આપ્યાં છે. આમ જુઓ તો.' 'મિ. દેસાઈએ પીચીથી અધિ ઉઘાડી ને મહારૂં ઉપર નમર માંડી ત્યાં એ શિક્ષણમાં એ એમની અધિ ચમતી. નજી કંઈક નવું ચેતન આવતું હોય તેમ એમનાથી થીમે પગ રપટ સ્વરે બોલારૂં જતાનું 'કાનું!' અને વળી પાલી એમણે અધિ મીચી દીધી.

"પ્રમીશાન્ડેન, મનુષ્યજ! જુઓ તો ખરા." એમના મિત્રે કહ્યું.

'અમ દુરો. મહારૂં એવાં સુખાખાં જાણી?' અધિ નેજ જ રાખીને અવતર મહારૂંથી કી રહે મિ. દેસાઈ બોલ્યા. એમના મિત્રે મહારૂં જાણે મેં, મહારૂં હાથમાં કે અવતરી સુખાખાં હું અનુભવતી હતી. નજી રહી પહોંચ એમ અને થયું. એટલું જુ સુખ વાતાવરણ ત્યાં હતું. "પ્રમીશાએ એક ઉડા નિ પાસ માર્યો." પછી હું જ બોલી 'મિ. દેસાઈ, હું-પ્રમીશા વાલી છું હોં. તમારી સાથે જાણતી હતી તે જુઓ.' હવે એમણે માનું. એમની આંખમાં ચેતન આવ્યું. એમણે મહારૂં સહિ નમર માંડી મેં. અને સહયુ નીંદે કે મહારૂં જુ એમણે. હું બધું મુકામ થઈ હતી. નજી એ જ વખતે પછી સુખાખાં વાલી નજી એમ અને થયું. મહારૂંથી એ બધું રહેવાનું જોડાનું.....એ અધિ દિવસ ત્યાં રહી ને મિ. દેસાઈ સાથે પૂન પાતો કરી. એમની લમિપદમાં તે દિવસે તો અત્યંત સુખારો થઈ ગયો. બીજા થઈ મેં કે સુખાખાં ઘરેઠા બધું દુશિયાર છે. અને પાલી થઈ થઈ હતી કે મિ. દેસાઈ હવે એ જ દિવસના મહેમાન છે એટલે મેં 'મહારૂં પાં-એમના ઘરેઠાએ નીંદે છે. જુ બીજા કાળે-અત્યંત-અત્યંત બધા એ કાળે ન રાખ્યો. પછી વાતચીતો છટકી જ કરી. અને થયું કે એમનું જુ પગ એમ હાથમાં હોય તો એમાં હું? રાત્રે એમની રત્ન મારીને કહ્યું કે જાણી રીતે આવી છું. એટલે જાનું બેઠાએ એમણે રત્ન આપીને કહ્યું કે 'હવે જાણે અને સ્વર્ગથી વિશેષ સુખથી રાખિ આવી છે. હવે મહારૂં આત્મા એ રાખિમાં વિચરી રાહતે.' હું રાત્રે લાંબી ઉપડીને પાલી સુખાખાં વાલી ને મુખ્ય પાને થઈ. એ પ્રસંગે મહારૂં ઉપર બધું જ અસર કરી હતી. મહારૂં ખાતર એક સુવાન મરે છે એ અને બધું જ અસર લાગ્યું. હું મુખ્ય પાસે સારે રોડી જુ પછી એ રિવસ પછી મિ. દેસાઈના અવસાનનો પગ આવ્યો. મેં જ માસ સહી માલ ન નજી તેમ. સોડ પાચો. "પ્રમીશાએ વળી એક ઉડા નિ પાસ સાથે પૂરું કર્યું. ૫ એ પ્રસંગે મહારૂં અધિ ઉઘાડી નાંખી; મહારૂં હાથમાં પધારે આડું ન-નું છે. તમારા સહયોગમાં આપ્યું પછી તમારું કુખી હાથ બેઠાને અને હવે ત્યાં તમારે મરે માન્યું થઈ છે એ માન્યું પ્રગય થઈ થઈ....." પ્રમીશા બધા સુખાખાં થઈ. "એમણું કર્યું તે

તકમારી કોરોત્યાથી મદને બહુ આચાર થાય છે. આવાથી દબે એ નથી સોચાની. તકમાને આટલું આટલું કંઈ હું ખતાં તકમે કોરો કેમ બનેા હો ? હું તકમામાં જુ ખ મહાડીય, તકમાને સંસારમાં રસ હોતા કરીશ. પછી ? તરીખાઈ એને આટું નથી આવતી. આ પ્રસંગે કહો તે બન્ના પછી પેલાનું કુમાર મહે' મારી નાંખ્યું છે. જોયો રોક વિચાર છે ? દલ જે આવા કેમ બેસી રહ્યા હો ? હું ખરું કંઈ હું હો શિરીય, આવાથી એ નથી સહેવાઈ. હું કું કું ? " પ્રમીલાનું હૃદય બરાબર આવ્યું. એ બહુ કુંકાઈ ગઈ, આવાથી એની બનીને હોમિને ગાલી મારી પોતાના ખંડમાં જઈને બાજુએ વાસી પડ્યામાં પડી ખૂબ રડી. શિરીય એમ જ પગરની મુર્તિ જેવો બેસી રહ્યો.

બારેક થાગ્યા પછુ શિરીય હાથો નહિ. એની હાથ હડી ચઈ હતી. અહારે એના હાથમાં તોફાન તોફાન મચી રહ્યું હતું. એની વિચાર તુમામાં એકબુ છવન અને પરિણીત છવનના કોશ આપ્યો જતા હતા. થડીમાં એકલા છવનનું ચાળનું નામનું તો ખીછ હાથે પ્રમીલાની મનોદર મુર્તિ ને લેનું તેનું જ મનોદર ને નિર્મલ હાથ લેને આકર્ષી રહ્યાં હતાં. એ કમક કુધી બન્ને જાળનાં હાથો નીચાં થતાં થતાં બન્ને પ્રમીલાએ તેના હાથ ઉપર વિનય મેળવ્યો અને પરિણીત છવનનું ચાળનું નમ્યું. 'પ્રમીલાનું આવું દેવાનું હોત ચામાટે નકારનું ? એના જેવું સ્વીરલ મંપુતોને પાસો બનીને પધારે છે તે હા મટે પાછો કેલવો ? એને હું ખરા હમલકાથી સ્વાગત આપીશ.' તેણે અંતિમ નિશ્ચય કરી નાખ્યો. તે પછી તે આનંદિત બનીને આમ તેમ આંટા મારવા લાગ્યો. સાડા બારેક થયા હશે. ત્યાં ખડનું બાજુ ઉમડ્યું. અંદર પ્રમીલા આવી. શિરીય અમાયો. મધરાને આ શું ?

" કેમ, દલ સુતા નથી ? મહે' કયું તેથી કંઈ બોલું સાચું છે ? " પ્રમીલા પળા થીસા બજાઈ બેઠી.

" બોલું નહિ 'જુ સાચું સાચું છે. "

" એકમે ? " પ્રમીલા દર્પથી બનીરી થઈ ગઈ. તેને સાચું કે તેની આશા હતી છે.

" મહે' નિશ્ચય કરી નાખ્યો છે. "

" શા કરો છો ? " પળા કે છવનને ચુકાદો સાંભળતાં હોય તેથી જિત્તાસાથી પ્રમીલાએ પ્રશ્ન કર્યો.

" તકમાને સ્વીકારવાનો. " પ્રમીલાથી એક કમકુ આચાર બરાબર ગયું. એને સાચું કે દર્પથી લેવું હવે બાંધી પડ્યો. તેના દેખામાં એક અનિર્વચનીય ઉમળકા આવ્યો. એ એકદમ શિરીયની પાસે ગઈ. ત્યાં આવા મંડળી બારીમાંથી કાઢવે બોલાવે આવ્યા. બન્ને અમાયમાં પ્રમીલા એ કમકાં જાળા બસી ગઈ.

" શિરીય આવા બન્નેનો દર્પ તકમાને શી રીતે બતાવું ? બહારે તો મદને આનંદનું યેન મદો છે. હું જાણું છું. આવામાં આવીશ. " પ્રમીલા તો દર્પથી બેઠી બની ગઈ હતી. એ પોતાની ખંડમાં જઈને એ દર્પના સ્વપ્ના જેવી નિઃશમાં પડી ગઈ શિરીય પળા હાથી ગયો.

અવારમાં તેણે હોમિને નિવડમ કરી શિરીય પોતાના ખંડમાં પાછો આવ્યો ત્યારે તેના કેમક ઉપર એક કવર પડ્યું હતું ઉપર તેના મેકક હસવાકારમાં લેવું નામ કહેલું હતું. એ તો આકર્ષક જ પામ્યો કે 'કે હો જુ પોકડનું હતો ?' ત્યાં વિલઈ કરતાં તેણે એ કવર ઉઘાડ્યું. અંદર કો-મેની પાંચ મોટ હતી ને એક નાનો પત હોતો. શિરીયે તો થડીક બહુ કિન્નક બનીને લેવા કર્યું ને પછી પત વાંચ્યો.

મિ. શિરીય.

મહે' પાસેનું કે તકમે વિદાન છે, સરકારી હો એટલે આરિજમાં પળા લેવા જ દરો. પળા મોડા વખતથી તકમાને ને પ્રમીલાને મળવા બેઠો આવ્યો છું. તે ઉપરથી મદને સ્વેમ આવતો હતો ને તે

બેઠા મઈ પાંચે 'બે' માંથી પડેલાં જોયો છે. તદ્દ્યારે બસતું જોઈએ કે આ એક ખાસતાન કુટુંબનું ઘર છે. અધરાતે એ યગ્ની કુખરિયાને તદ્દ્યારે ખંડમાં બોલાવે છે. એનો અર્થ શું ? તદ્દ્યારે તો અઘણા જગ્યા પળુ બાનું કાઢ બહારે તો એ જોઈના બધિખનું ન ?

આરે તદ્દ્યારે તરફથી કોઈ જે જુલાસો નથી જોઈતો. આ સાથે તદ્દ્યારે જે ખાસતો ખસાર જોઈતો છે. તદ્દ્યારે હવે બેઠામાં બેઠો તો અડીથી બાધ્યા જનું.

માથે વગ પડ્યું હોય તેજ શિરીય સ્તબ્ધ બની ગયો. પડીક તો જોનાની આંખને પજુ ન માની. બેઠારે અણપાર આરનાર એ પગ પાંચે. એને પાંચે ખાલી માર કે તોના રોડે એ જાગ્યો છે. 'અરે, આ હું હી ચાંચું હું !' આરી ઉપર આટલું મોટું આવ ' એનાથી એ ન રહેવાયું. જેણે પ્રમીલા તદ્દ્યારે પોદ મોડીને જોયું 'જનુ નથી એની ઉપર બાનું રોપતોપણ એ જોનાથી કેમ રહેવાય ? તેને તરન મોઢમ કોષ અડી ગયો. 'અઠસમમાં જન્ય આ બધી દુનિયા ને સાથે પ્રમીલા પજુ !' આરે એ બધાંની જા મારે પડ્યા કરવી જોઈએ ! જાણે આરે મન જગલ અણનું ને દુનિયાથી તરફ વડનું જોડામાં જ આ પોયો અનુભવ ! આરે એ કયાનું કામ નથી. આરે આરે કાવન કાવન હું તે પડું છે. આરે પ્રમીલાનું કે કાવનું કામ નથી. દુનિયાની આટલો કાવશી પીધી. હવે વળી પાછી પીવા હું જા મારે તૈયાર થયો ! આરે કશું જ નોંધનું નથી. ' એવી ને એવી વિચારમાળાનાં એ ખંડમાં આજા કારવા લાગ્યો.

પ્રમીલા આજે કે ' જોઈ જાણસમાં જોઈ, બેઠી બેઠી તદ્દ્યારે પોદનું માણ રતખાં કાઢી. આજ મેનું કપ પજુ કે' બાળ્ય ખોડનું હતું. પળ આજ શિરીયની પાસે જોનાની મારક મેપાક જવાની હોની દિખત તદ્દ્યારે માલલી. આજે એનો મિતભાવ જોઈ ગયો. હવે એને કાઢ જોઈને જ જાવ ત્યાં બાધ્યો હોય. શાપી પજુ આજ શિરીય પાસે જતાં એ કરમાતી હતી. ત્યાં જવાની નૈયારી કરે ને એનું મોટું અનુભવથી પ્રમાણી પ્રમાણી માર હતું હતું. આજ એને જા અડાને શિરીય પાસે જનું એ ન મુઠકું. અનતે તોડાર પાસે જાણ્યામાયો કમ મનામ્યાં અને તેને એક કુનર પ્રમો અનુભવે. એ જાને કરમાતી કરમાતી એ ચાલી. શિરીયના ખંડનું બાધનું વધે હતું. ત્યાં જાને એ જોના રહી એનાથી જોનાથી જવાની તરવ દિખત ન ચાલી. પોયેથી જગલ આરણું પાડેલું ને તદ્દ્યારે જોના જાણી કે શિરીય થુ કરે છે. પજુ એણે જે જોયું એનાથી તો એ જોનામાં જ જા. શિરીયે પોતાના જાણ સામન આંખને તૈયાર કરી મકો. હવે જે જાણી હવે તેની નૈયારી કરેલો હવે. પ્રમીલા કશું અનુભવ જા નહિ. એણે પકો મારી આરણું ઉપાડી નોંધનું.

"આ અણું હું કરવા ખાંડું છે ?" જાણ સામન ઉપર જિજ્ઞાસથી તદ્દ્યારે તે જોડી.
"આ કયાંની નૈયારી કરો છે ?"

"હું એ પ્રમીલા એક જ રાતે જવાન આપીશ અને તે એ કે તદ્દ્યારે એ જવાન જાને અડીથી બાધ્યા જનું." હવેથી ને કે કરમાતી શિરીય જવાન બાધ્યા.

"એણે હું ! હું આ જાણો કરો અર્થ ત્યાં અનુભવ જાણી. રાતે તદ્દ્યારે હું કશું હતું ? અને અઘારે આ હું ?" હવે પ્રમીલાને કઈ જ અનુભવું નોંધનું.

"હું જોનાને જવાનો નહિ જાણી વૃદ્ધ. આ જન તદ્દ્યારે ને અડીથી બાધ્યા જાણો." હવે ' એ જા કઈ જાણે. પ્રમીલાથી એ ઉપર રહેવાનો નહિ, અને થયું કે ' એણે મે' શા અપરાધ રાતની અંધાર અંધીમાં કોઈ છે કે આજ શિરીયને બોલનું પડે છે ?' તેણે એ અનુભવ પેલો પળ હાથમાં લીધો. જિજ્ઞાસ અનુભવ જોનામાં લીધો.

“એટલે તમને જાણ્યા છે ન?” અમીલાબેઈ એ પોતાની

“હા, તમારા પિતાને, તમને મેળવ્યા હશે તે, ખાતરી આપતો કે શિરીષ એટલો મરેભરી છે તેટલો જ ચારિત્ર્યવાન છે. અને મેં તમને કેટલું દિવસ પહેલાં ખડમાં બોલાવ્યાં નથી. તમારે તમારે તમને આવ્યાં છે ત્યારે તમારી મેલે જ આવ્યાં છે. એ વાતની પણ ખાતરી કરાવતો. મેં તમને કેટલું દિવસ રપર્સ કર્યો. એ કંઈ નથી એમાં એક તમને ને જાણે છપર સાક્ષી છે. હુનિયને માનવું હોય તો જાણે માને કે શિરીષ ચારિત્ર્યવાન છે. પહેલે દવે તમારી ડાહની પરવા નથી. આટલી ખરા હાલથી નોકરી કરી, આટલા નિર્ભય હશે અહીં મરની વચ્ચે રહી છતાં આટલા મોટા કબજે સાથે રબ આપે છે એ મને ખુદ જ અસાધ્ય કાચે છે એટલું એમને કહેવું. ખરા, દવે તમને જાણ્યો.” શિરીષે કેંક કોરતાથી ને કેંક કરમ્તાથી પુછાવ્યો કયો.

અમીલાની તો દેસિ ઉમમતા જુલુ જાંભી પડ્યું. એક સુરસી પર એ બેસી વસ, તોને તકમળવું નહોતું કે પિતાએ અમ સા પાટે કર્યું. શિરીષ ઉપર આવ્યા, તેવું બારોપણું ! તેવું દેવું સળવળા બાણું. તેની આગળે તોમાં હોમાવા લાગી, ‘શિરીષ જ્યો ! અરશ, એ કેમ રહેવારી ! એના બિના દવે પરીક્ષિત જુલુ કનચી કેમ જવ ! અરે, હું કનચી જ રહી રીતે કહીશ.’ આગિત્તી એ રહી પડી ટેમજપર માણું મરિને છૂલે છૂલે રહવા લાગી. એના આંખો રૂમાલ જાંતળી નાંખ્યો. “શિરીષ, શિરીષ તમને ન જાણ્યા. હું બાપુકને તકમળવીશ. કહેશે તો મારી મજાલીશ. તમને ને કહેશે તે કરાવી આપીશ. જુલુ એટલું માણું પુ કે તમને રોકાવ્યા. તમને કાસે રાષે શું કમું હતું ! આરાથી દવે તમારા બિના એક પરી જુલુ નહિ” રહેવાન હો. હજુ મે પહેલે મોકલ્યું કહેવું પાસે કે મેં તમને જ ખાદે હાલ આપું છે ? શિરીષ, શિરીષ, તમને સ્તવવે. હું તમારા બિના જૂરીને મરી જઈશ હો. એવું સાપ તમને લાગશે. આટલા બધા કોર ન જાણે. આરા હાલની વેના વધારે તો કયા કમ્તોમાં કરું ! તમને જાણ્યા છે એ વિચાર જ મને જુલુ મસ આપે છે. હું શી રીતે કનચીશ ?” શિરીષવું પવસવું હાલ મિલકુલ ન પીમણું. રાહસી કાંઈકાથી એ બોલ્યા : “અમીલાબેઈ, તમને દવે અહીંથી જાણ્યા. પહેલાં ઉપર વધારે કબજે આપશે. હું દવે નહિ જ રોકાશ શકું. તમને પદારાં બેન દતાં ને છે. દવેથી એ સંબંધ જુલુ છે.” અમીલાના હાલ ઉપર એ કમ્તે વીજળીની જેમ પડ્યા. એને દવે કમું બોલવું સમજું નહિ. તેવું જવણું મેલન દરાણ મણું. જાણે લાગકર નિમળ કયો હોય તેમ એ સમજા કનચી મણું મણું. “શિરીષ !” બોલતાં બોલતાં મળવળી વણ મણ. “મેં.....” એનાથી આવળ બોલી કમવું નહિ. એ નીચે મોટે ખંડની પદાર તાલી વણ. શિરીષે બેસ સામાન તોપર કરી નોંખેલ દતો. કપડાં પતુરો ને નોકરને ટેકસી લાવવા કમું. રોકાની મોટરમાં ન જાણે તોણે નિમળ કયો દતો. ટેકસીઆવી ને સામાન મકાવ્યો. રોકાની જાણે રોકાણની રબ વેવા નોકરને સ્તેમને મેલવારી લાવવા કમું. એ બાને જાણ્યાં. દસતે મોટે રબ લીધી ને જાણે વણ છે ત્યાં અમીલા દસતી દસતી આવી. ને શિરીષના કેટમાં જુલુ બોલવા લાગી. બોલતાં બોલતાં બોલી “મને જાદ કરવે હો.” એટલું બોલ્યાને જુલુ બોલી રહી ત્યાં એ અવાનક દગી પડી. શિરીષે તેને કીલી લીધી, બધાં નવાઈ પાડ્યાં કે વા શું મણું ! બધા રોકાણે કરવા લાગ્યાં પાંચ મીનીટ મણ ત્યાં અમીલાવું કરીર જાણું પડી મણું. દસ મીનીટ મણ ત્યાં કરીરના બધા વળકાશ બધ પડી ગયા.

પ્રભુ ! રાખજે અખંડ એની જ્યોત

મહારા મન્દિરિયે અન્ધારાં ઘેરાયઃ

દીવડાયે વળી ઝાંખા થઈ દહેરાયઃ

પ્રભુ ! રાખજે અખંડ એની જ્યોત. પુવ૦

એવાં શાં પાપ પ્રકટયાં પ્રભુ !

કે થયો તુજ પ્રકાપ ?

મેઘ ગગડે આકાશે નભે,

છૂટી ગેબમાંથી તોપ !

મહારા મન્દિરિયે અન્ધારાં ઘેરાય

પવન કુંકાયે સનનનન ને,

અન્ધારૂં છાયું ઘનધોરઃ

માર્ગ સૂટે નવ જરીયે પ્રભુ !

નહિ હવે ઠઈ ડોર ?

મહારા મન્દિરિયે અન્ધારાં ઘેરાય.

માનતો' તો હું આજ લગી કે,

મહારે ભીતિ ના લવલેશઃ

બ્રમમાં ભૂંડ્યો હાય ! ગણું ને,

હાર્યો હવે હું પરમેશઃ

મહારા મન્દિરિયે અન્ધારાં ઘેરાય.

પાપ પુણ્ય બધી જગમાંહી,

હું હું પામર તુજ બાળઃ

પુણ્ય પન્થનો પ્રવાસી કરી

નાય ! હે જે મહારી સંભાળઃ

મહારા મન્દિરિયે અન્ધારાં ઘેરાય.

રમંછીકે કીશનલાલ મહેતા

જીવનનો આનંદ

જેઠાલાલ જોષી 'વિશારદ'

સૃષ્ટિમાં રહેલી પ્રત્યેક વસ્તુ આનંદ મહેદર્શિમાં મમ જવા સતત પ્રપ્ત્તશીલ હોય છે. અને જેનું જીવન નેરોજ તેનો પ્રજ્વલન સૃષ્ટિમાં સૌથી શ્રેષ્ઠ કૃતિ મનુષ્ય છે. જેટલો મનુષ્ય શ્રેષ્ઠ છે તેટલો ઉત્ક્રંત તેનો પ્રજ્વલન છે. જીવન દરેક વસ્તુને હોય છે પણ સૌથી વધારે જીવન જીવવાનો મહાકાર્ય મનુષ્ય કૃતિમાં જણાય છે. આનંદ એવી અપૂર્વ વસ્તુ છે કે જેને મેળવવા દરેક જીવ આકર્ષાય છે.

આ આનંદ પોતાના વધાર્ય વિકાસમાં હોય છે. કમલનો આનંદ તેના સ્વકીય વિકાસમાં છે જેટલો કે તેના અક્ષત પરગમાં છે. નદીનો આનંદ તેના સતત પ્રવાહમાં છે. આ પ્રમાણે સમગ્ર સૃષ્ટિ પોતાની અનેક વિધ પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા પોતાના જીવન રમને સતત વહેતો રાખી આનંદ મમ રહે છે.

મનુષ્ય સિવાયની બીજી સૃષ્ટિ પ્રકૃતિના એક દંડ નિયમને વશ વર્તી એક ધાર જીવન યુગ્મને છે ત્યારે માનવજાતિ સાવના અને શુદ્ધિ પ્રાધાન્ય પ્રાપ્તી હોઈ પ્રકૃતિના નિયમોની મીમાંસામાં ઉતરે છે. અને પોતાના મારે વિશેષ આનંદજન સ્થિતિ અને માર્ગ ક્યા હોય શકે તેના નિર્ણય કરવામાં પોતાને રક્ષક માને છે. આ યોગ્ય છે. આમાંજ મનુષ્યની શ્રેષ્ઠતા રહેલી છે. આ શ્રેષ્ઠતામાં મનુષ્ય પ્રસંગ આવ્યે પ્રાણુપિંડ સુધીના સાદસો એકી શકે છે. તે તેના આનીકોનેજ અખંડ આનંદ આપનારા માને છે. આનંદ એજ જીવનનું અંતિમ શ્વેષ છે.

આનંદ મેળવવા મનુષ્ય અનેક માર્ગો યોગ્ય છે. તેમાંના કેટલાક તદ્દન વિરોધી પણ નીવડે છે ત્યારે કેટલાક સુશુક આનંદ આપનારા હોય છે. આ માર્ગોની ચોક્કસ કરતી વખતે મનુષ્ય પોતાના સંસ્કાર પ્રમાણે બધાએથી શુદ્ધિથીજ તેના સારા નરસાની ક્ષોભી કરી લે છે; અને તે પ્રમાણે જીવન જીવવા પ્રવલન કરે છે. જે મનુષ્યના સંસ્કારો યોગ્ય કર્તવ્ય કર્મો દ્વારા સંસ્કારી બન્યા હોય તો પોતાના નિર્ણયમાં તે બહુજ યોગ્ય આંદ માર્ગે જાય શકે, પણ જે તેના સંસ્કારોમાંજ અવગળી દિશા હોય તો તે આનંદને બદલે વિપાદનો સામી થાય પડે. પણ એક વાત નિર્વિવાદ છે કે જે મનુષ્ય આનંદ પ્રાપ્ત કરવાના હેતુએ જો સતત બામન રૂડી પ્રવલનવાન રહે તો તેના જીવનમાં એક દિવસ આવે છે કે ત્યારે તેને યોગ્ય દિશા સુજે છે. આથી આનંદ પ્રાપ્ત કરવા સતત કર્તવ્યશીલ રહેવાની જરૂર છે અને આ પ્રમાણે કર્તવ્યશીલ રહેવામાં દરેક દરેક કર્તવ્ય સાચા દરજ્જાથી શુદ્ધિ પૂર્વક થયેલું હોવું જોઈએ.

અર્થાં આનંદના ઉપાસકો માટે રાખેલો 'વિશ્વમન્થન' મહાત્માજીના 'સત્ય અને અદ્વિતિયા' યોગી અરવિન્દનો 'પૂર્ણયોગ' જગદીશ અને યોગનું 'વિદ્યાન,' લાક્ષણ અને દેશબંધુનો આત્મયોગ, લોકમાન્યના વિદ્યાળ 'જ્ઞાન' અને 'અનુભવ' આ સૌ માર્ગદર્શકો છે. આવા સમર્થ યોગીઆઓને સાથે રાખી જીવનમાં સતત કર્તવ્યશીલ રહેવામાંજ અર્થાં આનંદ સમાજોનો છે.

આનંદના અનેકવિધ માર્ગ છે. અને તે દ્વારા વર્તમાન કુલક સમાજ આનંદ મેળવવા પ્રયત્ન આદરે છે; પણ આત્મશુદ્ધિદ્વારા સત્ય પ્રતીતિ સિવાય અર્થાં આનંદ દુર્લભ છે. મોક્ષદોષ, રસરાગ વૈભવ અને વિલાસિતામાં આનંદ જોવાના છુલ્લતા બધામાં છે. આ આનંદ શૃણિક અને પરિણામે વિનાશકારી છે, આવા આનંદના ઉપાસકે બની આપણે કુલોએ રાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતાના વિધાતકો નીવડ્યા છીએ, જે આનંદથી રાષ્ટ્રની સ્વતંત્રતા ઢાલુતી હોય તે આનંદ નહિ પણ આપણો આત્મમાત છે. ત્યાંસુધી ભારત સ્વતંત્ર નહિ હોય ત્યાં સુધી આપણી આનંદ પ્રાપ્ત કરવાની ઉપરોક્ત પ્રવૃત્તિઓ વિષમ છે. આત્માની સ્વતંત્રતા વિના આનંદ કેમ હોય / સ્વાધીન આત્મતંત્ર વગર અર્થાં આનંદ કીડવાનું બળ છે. આજે પોતાને કુવા કહેવાયવાનાર અગર વર્તમાન પરિસ્થિતિમાં સૂતિય માની આનંદ માણે તો તેણે મળના કીડાની જેમ મર્યેજ છુટકો છે, સાચા આનંદના ઉપાસકો આવી પેટભર કીડાવા પળવાર ન સ્વીકારી શકે.

સાચા આનંદના આ રાજમાર્ગો છે. વર્તમાન કુલોએ આ દિશામાં કુચ કદમ કરે તેમાંજ ખરી ભક્ષાતૃપ્તિ રિધિ છે.

ચિન્તાન ધ્વનિ

[પસંત-તિલકા]

(સોનેટ)

અંગે દિપે અવનવા અભિ-મેધ-વર્ણુઃ
રંગે મહી પ્રકટતા રસબ્યોમ હીપઃ
દીવા બધા અગ્રહણે તુજ નામ તેજેઃ
તેને પ્રભુ પ્રભુમું હું દિન રાત સ્થેજેઃ
આકાશ શું ઇવન લબ્ય પુમે અમાપઃ
આયુધ્યની લહેરીના ઉછળે ભુવાળઃ
બન્ને વિષે વમ્બી રહ્યા રવિ ચન્દ્ર તારાઃ
તેમાં નિહાળી નમું પાવક પ્રેમ બ્યાળાઃ
આ શીરથી વહી જતી સુરસાગ ગંગાઃ
તેને પ્રતિ કણ ભરી અદ્ભૂત લીલાઃ
લીલા તણે અણ અણ પૃથિવી હનરઃ
પોકારતી અડગ પ્રકૃતિ તત્ત્વ-સારઃ
ઓ, કાળના પરમ પાલક વન્હુ પિતાઃ
હૈયું ભરી ખુબ ગર્વ તુજ શુભ-ગીતાઃ

મોહિનીચન્દ્ર

હૃદયનો ઘા

મૃણાલ્યંદ્ર મંગેશભાઈ ભટ્ટ

કવિ, સાહિત્ય ઉત્તેજક ગમાજી.

“રમણિકરામ, વિત્તલનો તિલાદ સુરેશ સાથે કરવાનો મારે વિચાર છે. તમારી શી કમ્મલ છે?”

“અત્યારથી શી ઉતાવળ છે? બન્નેને ખોટાં પગલો. આજથી ઉપર ભેટ લેવાનો.”

“વિવાહ કરી મકરામાં શું જાય છે?”

હંસુ સુરેશ બોલે છે. આ વાત જાણી તેના મન ઉપર જુદી અસર થાય, અને તેનો વિદ્યાભ્યાસ કાંઈક મોળા પર એમ માફ માનવું છે.”

“ના, ના, ને ખોટું છે. સુરેશ કાંઈ નાશન નથી. તેનું વય જુનું સોજ વર્ષનું થવું છે. વિત્તલા પશુ તેર વર્ષની થઈ છે. તે બન્ને સાથે મળે છે, ત્યારે તેમની અંતરોમાં પરસ્પરના પ્રેમનું જ્વલન કરાવે છે. વિત્તલાની માતાએ આ એક વખત જારીમાઈથી તપાસતું હતું. મને તો નિંદા થશે છે કે તે બન્ને પરસ્પર ચાહે છે, અને તેથી તેમનું સમ સુખદાયી નિવડશે. વળી સુરેશ હવે મેટ્રિકમાં પસાર થઈ જશે. તે માધ્યા અને કાવ્યજ્ઞાનો છે. આપણે પણ મિત્રો છીએ. એટલે આ સંબંધ થાય તો આપણી એકઠાઈથી પણ દહ થાય.”

“હીંક ત્યારે, હું તમારી કસબ જાન્ય રાખું છું. પરંતુ હવે તો હાથ કરવું નથી. સુરેશ પોતાનો વિદ્યાભ્યાસ પૂર્ણ કરી રહે, અને ધીમે ધીમે પોતાનો નિર્વાહ કરી શકે એવી સ્થિતિ પ્રાપ્ત કરે; ત્યારે જ તેમને પરણાવવાનું હોય!”

રમણિકરામ અને મહામોહન એકજ શક્તિના ચાલ મિત્રો હતા. તેમને એક પુત્ર અને પુત્રી અગ્રણી હતાં. સુરેશ નાસ્તવચથી જ જલ્લવામાં હેંઝીયાર હતો. તેની સાથે તે ચારિત્ર્યવાન અને સુધીય હતો. તેના મહાસુરેશથી અને માયાળુ સ્વભાવથી તે સર્વ પ્રાણને પ્રિય થઈ પડતો. મહામોહન તો તેના તરફ વધારે આકર્ષિતો હતો. તેમની પુત્રી વિત્તલા ખુબ સુધીયલ હતી. તેના

પિતાએ સુરેશ સાથે જ તેને પરજીવનાનો. દર સંકેત હશે ત્યાં જ દોષ, અને વિગત તથા સુરેશ બન્નેના આ સંકેત હશે જીવન થાય જોયે હશે જીવન દર્શાવે.

રમણીકામની આ વિષયમાં કંઈક અનિશ્ચય હતો. પોતાનો પુત્ર વિદ્યાર્થીજીવન મુશ્કેલીમાં હતો અને પોતાનો નિર્ણય સ્વતંત્ર રીતે કરી શકે એવો નહોતો, ત્યાર પછીજ તેની સંમતિથી થતો થતો જોઈએ, એવો તેમનો અભિપ્રાય હતો. વિદ્યાર્થીજીવનમાં થયેલાં થતો વિદ્યાર્થીનું મન ચિંતિત કરી અભ્યાસમાં બાધાજનક નિર્ણય છે એમ તેમણે અનુભવથી ખાતરી કરી હતી. થતો જીવન પુત્ર પુત્રની પૂર્વ સંમતિથી થતો જોઈએ એમ તે ઈચ્છતા હતા. અને સુરેશ તથા વિગતનાં તેના અભિપ્રાય છે, એવું ત્યારે તેમણે અનુભવે ત્યારેજ તે સંમત થયા. સુરેશ તથા વિગતનાં આ મુશ્કેલીનાં અર્થ ત્યારે તેમનાં અનુભવો પાર રહી નહોતો.

સુરેશ એટલેની પરીક્ષા પસાર કરી અભેરિશ થયો. તેના પિતાની સ્થિતિ સારી હતી એટલે તે આર્થિક હિંમતથી રહિત હતો. ત્યાં આર વર્ષ રહી તેણે હોલિડેયનાં એટલેની પરીક્ષા માન સફળ પસાર કરી. થોડો વખત જીવન અનુભવ મેળવી તે પોતાની માતૃકામાં આવ્યો. મુશ્કેલીનાં મુશ્કેલીનાં આવાં તેનાં રહેલી સંમતિ સ્વતંત્રીએ તેને મળી શકે, અને માનસિક પોતાનાં વતન અભ્યાસમાં આવ્યો. દરે તે પોતાનાં પ્રિય માતૃકા ઉપરાંત પ્રાચીનનાં અભ્યાસ આજ્ઞાનું પણ થઈ પડ્યો.

સુરેશ અને વિગતનાં સહનિર્ણય નિર્ણય થયો. તે બન્ને એટલે જીવે પોતાનાં પાશ્વર્યનાં રાજ પ્રમુખનાં નેત્રે બાળાં.

અભેરિશમાં આવે એ માત્ર પણ પૂર્વ નહીં થયા હોય, એટલામાં તે સુરેશ એટલે મહાન આપસિતો મેળ થઈ પડ્યો. દર દેવને આ પ્રેમી કુલનું સંવિધન થાય એ વિષય માત્ર. અભેરિશમાં સુરેશનાં મહાન ઉપર પોતિશ્વરો દરેક પડ્યો. અભેરિશમાં અપરિત મળવા મળવામાં બાળ શીખો. રાજ અભ્યાસથી તેને પરજીવ કરવામાં આવ્યો, અને મહાન કોઈ બાળાં રમી તેને કાસકામાં મેટલી રેવામાં આવ્યો. રમણીકામ અને મહાનને તેને નિર્ણય કરવામાં અનેક પ્રમાણે થઈ, પણ તે સર્વ અર્થ થયા.

વિગતનાં નિર્ણય થઈ જઈ, અને પોતાનાં હાથપાંચકાં ત્યારે થઈ અને તેની પ્રતીક્ષા કરવા થઈ. કામનાં દિવસો મુશ્કેલી તેણે અનુભવે ત્યાં થઈ. તેનું સર્વ દુઃખ થઈ થઈ, અને તેની એટલે મુશ્કેલી પણ મહાન થઈ થઈ. તે દરે જીવન આ કુનિયાની નિર્ણયની નહીં રહે એમ સર્વને માર્યું. તેનાં માતૃકા પણ વિનિશ્ચયનાં મહા થઈ થઈ થઈ. એક બાળાંએ આવે સુદ મહાનાં મહાનાં અને બીજા બાળાંએ પોતાની એકાદી સુધી પ્રતીક્ષા પ્રતીક્ષા પણ કરવામાં થઈ. એ વિગતનાં તેને મુશ્કેલી નાખ્યાં, અનેક ઉપાયો થઈ. પરંતુ વિગતનાં વિરહનાં રમી નથી.

રમણીકામની પણ તેનીજ દશ હતી. પોતાને પુત્ર આવી જાત મહાનાં જાત તે એવું નથી એમ તેમને દર અભિપ્રાય હતો. પ્રમુખનાં સુરેશ સરળ અને નિર્ણય માર્ગે મળાડો હતો. અભેરિશમાં પણ તે પોતાનાં અભ્યાસમાં જીવ રહેતો, અને તેનાં શિષ્યો પણ તેને મારી તારી કરતા. પરંતુ તેની છૂટા અનેક મહાનાં દેખું થાય જમી હતી, અને પરિણામે આ પ્રવેશ રમી હતો. અત્યંત વિગતની સાથે રમણીકામે મહાનને દર્શાવે. "માત્ર, સુરેશ ત્યારે જીવે તે દશી થાય નહીં." તે જાતો જાતો કરી શકે છે કે આ તદ્દન પ્રવેશ મળે છે. મારી એટલે નિર્ણય છે તે માન્ય કરવો."

“ શું છે ? ” મહામેહને હિંમત રવરે હતું. “ હવે વિજ્યાને બન્ન રથને પરણાવો. તેની ઉંમર થઈ ગઈ છે. ક્યાં સુધી બેસી રહેશે ? ”

“ જો શું બોલો છો ! ત્યાં સુધી સુરેશ નહીં આવે, ત્યાં સુધી વિજ્યાનું સગ પણ મુલતી રહેશે. તેની કશા તો તમે નથી આંખે નિહાળી છે. વિજ્યાની સુરેશ વિના તો કુદી મરે છે. તે શું ખીંચે ‘પરણવા’ માને કે ? ”

“ બાપુ, હવે તેને ખીંચે પરણાવવી તો જોઈએ. તે સોળ વર્ષની થઈ ગઈ. કન્યાકાળ વીતી ગયો છે. તેને સમાજનીને સગ કરી દે. સુરેશના અવિષ્કૃત હવે નિશ્ચિત ન હોવાના. છો તો આજેય પૂરે, નહિ તો વર્ષો પછુ થઈ જાય. માટે વિચારો તો સારું.”

મહામેહન આ વિષયમાં ખૂબ નિચાર કરી એક દિવસ વિજ્યાની પાસે વાતચીત કરવા બેઠા. પરન્તુ તે આવી પણ નહીં થઈ હોય, તેનામાં વિજ્યા દુર્ગમિત હોયે હોવા કાળી. “ પિતાજી, સુરેશ સિવાય બન્ન કેમ માટે બન્ન સમાજ છે. ત્યારે તે આવશે ત્યારે જન્મ થશે, પ્રતીક્ષા કરતાં કરતાં વર્ષો વીતી જાય તોય શું ? મારા હૃદયથી તો હું તેમને વરી ચૂકી છું. પરમાત્મા હવે મારા આકાંક્ષાનું નદિ છુલે ? ” હવે તો અવધિ થઈ ગઈ. જરૂર તે મુક્ત થવા જ જોઈએ.”

પોતાની ડ્રિમ પુરીનો દદ સંકલ્પ સાંતળાને મહામેહને બન્ન રથને વિગાદ કરવાની કમ્પાને રિહાંજલી આપી, અને સુરેશના છુટવાની રાદ નેપા સાધ્યા.

પરમાત્માએ વિરહી વિજ્યાની વિનંતિએ ઉરમાં ધારણ કરી. માર માસ બ્ધીત થવા પછી બ્રમવાન બાસ્કર દેવિશ્વમાન પતાની સાથેજ પ્રભાતમાં સુરેશ પણ પોતાના દાર બાગના પ્રકાશી રહ્યો. આ હસ્ય ભેદ રમણિકરાય, અને તેમનાં પત્ની અતિશય વિરિમત થઈ ગયાં. સર્વો, વદાણાં સર્વ ભેગાં થઈ સુરેશને બોવારણાં બેવા સામ્યાં. બાળનેા દિવસ સર્વ રોડી મંડળને માંગણિક થઈ પડ્યો, મહામેહન અને તેમનાં પત્ની પણ આ સમાચાર બાળકાંજ દર્શના પૂરે આવેશમાં આવી પહોંચ્યા, અને ખમર પૂલના સામ્યાં. વિજ્યાના કુલિપથ ઉપર આ પુનિત સમાચાર પડ્યા દરો ત્યારે તેના બાંદરમાં સી હર્મિએ ઉજળાતી હતે, તેનેા ખ્યાલ વામક કરી બેશે. સુરેશના શિદ્ધિને ત્યારે સમાચાર મળ્યા કે તે કારાજ્ઞમાં વિના હોયે સપડ્યો છે. ત્યારે તેમણે બાગવમથી સરકારને તેના નિર્લેપપણાની પ્રતીતિ કરી આપી. સરકારને પણ આ બાકત થતાં સુરેશને મુક્ત કર્યો, અને બાસામા સારી નોકરી આપી. કારાજ્ઞમાં તેને બીજાકુલ દુઃખ નહતું. પરન્તુ પોતાની બાવિ કમ્પન સખીનાં બાદશા સમયના વિધેએ તેના સરીર ઉપર બસર કરી હતી, જે વિધેય તેને માટે કામખેના સગરે હાંચેશે હતો, અને તેનેા જન્મમ તેના કમ્પરમાં રખાન કર્યો તે પીડાનેા હતો.

વિજ્યા અને સુરેશના જામનેા દિવસ નહીં થયો. વિજ્યા દણ મંદ્યાકમાંથી સાકર થઈ ન હતી. તેને કર્જુબર આવશેા હતો, અને સરીર લીધુ થઈ ગયું હતું. આથી રાકવાને પણ તે બાસકા હતી. સર્વના મનમાં તેના કવનને માટે મિન્તા ઉપરિચત થઈ હતી. કપરકુખાને આ રોડી કુલનું મિલન થયું હતું. પરન્તુ દણ તે વાગિમલન હતું. વાગિમિલન સાસવિધે બહુશાર ન હતું. દેવના વિગાશે બુદ્ધાજ હતો.

હસ માટે તેવારીએ ખમણીકાર આવી રહી હતી. મહામેહનને વિજ્યા એકની એક પુત્રી હોવાથી તેમણે ખર્ચ કરવામાં પાણું ભેંસું ન હતું. રમણિકરાયે પણ વેાગ્ય રહકુખાર ” ક્યો હતો. પરન્તુ અમલી તિયોને પહેલે જ દિવસે વિજ્યાને જન્મ વખેા. અને તેના હૃદયનેા પણ કસાવેો

આ પ્રાણીઓનાં નિષ્ક્રમે. સ્વનિષ્ક્રમ થયે, ઉપરા ઉપરો ગાઢરંગ મેઘાવવામાં આવ્યા. પરન્તુ વિધિની વિધિમત્તા આગળ તેમની આઘાતો બર્ષ નિપટી. સાંજ પડતામાં તે શુદ્ધ રંગેલી થઈ અર્ધવચ્ચે દેવી રંગેલને પ્રાપ્ત કરવા આ અગ્નિની ત્યાગ કરી આવી ગઈ. અને પ્રજ્વળસભીની વિન્યાએ પ્રજ્વળને કાન્નેજ પેલાનો પ્રાણ બાળે, મરતાં મરતાં સુરેશનું જ તે વચ્ચે કરવી હતી.

અગ્નિદાહની ન્યાયતાએ સર્વ સંભોધિઓ અસ્થિતાએને મરતીમૂલ કરી નાખ્યા. મરતમેદાહની અગેઃ અગ્નિએ પૂજનાં વેળાએ ગઈ. પરન્તુ આનવીનું માર્ગ પાર પાડતું નથી, એમ ધીરજ કરીને પોતાના રિસેડ પસાર કરવા જાગ્યા સુરેશો હવે જામ નહીં કરવાનો નિયમ કર્યો. હજુ તે મુવાવસના પ્રવેશદોરે હતો, તેને જણાઇ જાયજાણે અનુભવના હતા તેનું ઇચ્છન પાવમાન કરી નાખવાનું તેના પિતા તથા મહત્તમેદાહ ઉચ્છિન્ન ન હતા. વિન્યાએ અપમાન પામે એક માત્ર થયા, એકલે મહત્તમેદાહને સુરેશને મેઘાવ્યો, અને કહ્યું, “સુરેશ, દેવની મતિ ન્યારી છે. આપણી કમળ કાંઈ દોષ, અને વિધિની કમળ કાંઈ દોષ ! મારે હવે શીક કરે કાંઈ તે પાછી અવરજાની નથી. તમારી આ કુમળી માથા હવે વેડી ચારવાની નથી. તમે તે જાનેઃ આઘાતોથી બચેલા કુમળ છો. તમારી પાસે હજુ શક્તિ અને દેશ જણું જણું બાળે છે. તમારા દાનનો લાભ સમસ્ત દેશને આપી વિદ્યાનું સાધક કરો, આનિને દૂર કરો, અને રિયરિયત થાય વેદોપરોથી દેશોન્નતિનાં કાર્ય કરી તમારી કાંઈ સિદ્ધિ પ્રજ્વળ, અને નામ અમર કરો. તેમ કરતાં વિન્યા પણ અમર છે એમ માનવો. તમારા તરફ તેના વિશ્વાસ એક હતો. મારે તમારો ઉત્કર્ષ નિહાળી તે સ્વર્ગમાં પણ શાક થશે તમારો કલ્પનઅવકાર સ્વયં રીતે અચરચા મારી વિનિતિ ખાનમાં વેશો !”

“સુરેશ, શું કહું ! હવે રહે છે. કુમળમાંથી કન્નેઃ નિષ્ક્રમતા નથી. આપે કહ્યું તે બધું સત્ય છે. પરન્તુ આ અસર કાંઈ નેથી તેથી જાત નથી. આપને શું કહેવું છે !”

“બીજું શું દોષ ! હવે તમારો કલ્પનપથ સુચમ બનાવવા હવે કરો. સુરેશ મારે તમારા વિના હવે વધારે સોરી બીજો કાલ નથી. હું મારી સમગ્ર મોક્ષ તમને સોંપી છું છું. મારો અને વિન્યાની આત્માનો વિચાર હવે કાલીમાં જઈને રહેવાનો છે. આને માલિક પચાસ દિવસ મેઘાવ્યો. હાં ઉપર અર્કિત કરી અને અમારા આત્માના કિંતો વ્યતીત કરીશું. તે તમને મારા પ્રત્યે શુભ સાગ્રણી દોષ, તે મારે આજીવ કહેવું માન્ય કરો. એમજ અનુભવે કે વિન્યાને વર્ષો છે.”

“એમ કેમ માની લાગ્યું ! તે તે સ્વર્ગીય રત્ન હતી. તમારી કમળાને અનાર પણ શી રીતે પાવ ! તમારા હાથને હવે પણ ખિત કરવા કમળો નથી. આપ નક્કી કરો, અને હું તે પ્રમાણે પર્વવા પ્રજ્વળ છું.”

“મહત્તમેદાહને રમચિત્તપાને આ જાતીજાવ કરી સંભળાવ્યો, અને તેમણે જલે સુરેશને વિવાદ તેમની ગાલિયા સંસ્કારી શરૂપ્રસાદ લઈજાની કુતી વનવીજા સાથે કર્યો વનવીજા પણ સુરેશ અને સિદ્ધિત હતી. થોડા દિવસ પછી સુરેશચંદ્ર સ્વર્ગીયથી મહત્તમેદાહની આજીવું પાવન કરવા મારે વનવીજા સાથે પરપોર, મહત્તમેદાહને કહ્યું પ્રમાણે પોતાની વનવાય સંપત્તિ સુરેશને સોંપી અને કાલીમાં જઈને પોતાની પત્ની સાથે રહ્યા. સુરેશ તેમની કમળાનુસાર સ્વર્ગીય મેઘાવવાને કલ્પ કર્યો. વનવીજાએ સુરેશને કાલ પણ પ્રકારે એકાંત આવવા કહ્યું નહીં. પરન્તુ જે હવે સંદેશ પ્રતિવાદી વિધિય થયું હતું તે સંદેશ રમે તેથી સંદેશ, મુરત અને મારી અન્ય પ્રતિવાદો જેવી રીતે સ્વીકાર કરે ! થોડા સમયે તે તેણે હતાશ થાવને કિંતો નિર્વેમન કર્યો. પરન્તુ “કુલકનું બોધપ દાગ,” એ ન્યાયી તેનું કદિન્ન મિત્ર કાંઈક સાન્ન થયું. તેને વનવીજા તરફ જઈ કાંઈક જાવ ઉત્પાવ થયો, અને સોરી

વસ્તુ પાછી આનની નથી, એમ જાણી મનમાં ગંતોય આવ્યો. પોતાનું જીવન આ સદ્ગુણીના સંપોષમાંજ વહન કરવાનું છે, અને ધર્મથી તેજી જીવનસાથી માન્ય કરી છે, તો તેને ધર્મપત્ની ન ગણતાં કોઈ થાય છે, એમ ગણી તેણે મંત્રોપથી વનલીલા સાથે દિનેા ગુળરવા માંડ્યા.

સુરેશ પોતાના હૃદયના દિવસોમાં અસંખ્ય માન સંપાદન કર્યું. મહામોદનની દોહતનો તેણે જનશિતાયે વ્યય કર્યો. પોતાની ખાતર પ્રાપ્તિ જીવિદાન આપનાર વિજ્ઞાનનું સ્મરણ પણ કોયમ રહે તે માટે તેણે એક વિજ્ઞાનશાળા સ્થાપન કરી તેનું નામ તેની સાથે જોડ્યું. પોતે પણ ન્યાય અને નીતિથી ધનવાન થયો, અને નાનાવિધ મોઢમોઢો કરી પોતાના દેશને તેનો લાભ આપ્યો. નવી શાખા વનલીલાને પણ કોઈ નદી દેતાં તેને સુખી કરી તે આનંદમાં જીવન જીવીત કરવા લાગ્યો.

જાતી મ્મ. પતિનીના સ્વર્ગારો
 શ્રી પાર્થસ મુજગાની સમાને
 શ્રીયુન પ્રધ્યાખ્યાસ આપુંદર આવડા
 તમસ્થી સચિત્ત સમેત બેટ.

શ્રીમતી

(વિવરણ : પુસ્તકનંબર ૧૫૫)

શ્રીમતી મલિક : ૧૫૫૫

રાષ્ટ્રધર્મ અને સાહિત્ય

૨૧૭૭૭ પરમાર.

ધર્મનો સંભવ હારખાંથી છે. ત્યાં સુધા હલ્ય છે-હારની કામણી છે, ત્યાં સુધી આત્મા રો
' મહતો મરીયાન્ મરો રણીયાન્ ' એવો ધર્મ પણ છે. પણ તે ધર્મ કયો !

એક કવિએ કહ્યું છે કે ' પડતાં પારે ને ' તેનું નામ ધર્મ. ભોમકપના હારને કલાણુ પદે
પારે તે ધર્મ.

કામણી ભવ્ય અને એટલે પ્રેરણા પ્રગટે. ભવ્ય કામણીમાં શુદ્ધ જુદિ કામે એટલે પ્રજા અવતરે
પ્રેરણા અને પ્રજા ધર્મની બે આંખો છે.

જન્મ સાથે મનુષ્યકર્મમાં જન્મજૂષિ પ્રત્યે પ્રીત ભોમક છે. તે ખામે છે એટલે રસપેરી,
આર્ત ને ગંભીર બને છે. સારે તે ધર્મ ક્ષેપે દરજમાન થાય છે. ધર્મમાં અધિકાર અને જવાબદારી
બેસે હોય; પણ અધિકારના ભોમકા કરતાં જવાબદારીનું ઝનુન વધુ રહે.

સંપ્રદાયો અને પંથો બેસે અને બાહે; એક રાષ્ટ્રધર્મ દરેક છે અને રહે છે. રાષ્ટ્રધર્મ
માનવ ધર્મથી ભિન્ન નથી. રાષ્ટ્રધર્મના અંગે બંધમાં માનવધર્મ-મનુષ્યાના મનની જોમ-કાંઈ છે.

સંપ્રદાયમાં અંચત વચણ અને સમુદગતિ (herd-instinct) છે; રાષ્ટ્રધર્મમાં જાગૃતિ છે.
મનુષ્ય પ્રથમ રાષ્ટ્રધર્મો હોય; પછી પ્રાઈપલ સંપ્રદાયનો અનુયાયી હોય. વિશ્વધર્મો પણ રાષ્ટ્રધર્મો
હોય તે જ ચર્ચ થો.

રાષ્ટ્ર આપણ સૈનોખિતા છે-દેવ છે. કારતમાં, કારતની માટીમાંથી આપણો જન્મ; કારતના
અજમાંથી આપણો પ્રાણ; કારતીય સંસ્કૃતિ અને કુરત વડે બાલ્યાનું સંવર્ધન. કારતની પૂજિયા
પૂર્વભેતી એ વિમુક્તિમાં આપણા કાનુની ભરમ મળવાની-એટલે કારતનો દેવ અને કારતનો પ્રાણ
કારત પ્રીત્યર્થ સમર્પણ થવો જોઈએ.

પણ દેસેદના રાષ્ટ્રધર્મો એકબીજાની નિરોધી નથી; હલ્ટા તેઓ જ્યાં મ્યુજનો નેવા છે.
આત્મની પ્રેમપ્રેમની શાહજો અને સંસ્થાનો જવાબદારી સંસ્થાઓ તેો રાષ્ટ્રધર્મનું અતિ હારનું
વિશ્વ ૩૫ છે.

વિશ્વવિજ્ઞાન જ્ઞાનવતા એ સૌ રાષ્ટ્રધર્મો વચ્ચે એકસંબંધ જાળવી રાખે છે. અને સૌ રાષ્ટ્રધર્મો એ રીતે પરમ-આત્મ સ્વરૂપ વ્યાનતરરાષ્ટ્રધર્મોમાં પરિણામ પામે છે.

હવે પ્રશ્ન એ છે કે સાહિત્યમાં રાષ્ટ્રનો તો દિસતો અને ફેરતો ! સાહિત્ય અને જીવન અને રાષ્ટ્ર તો પરસ્પર એકત્રિય છે જ. સંકળાએલ છે. જીવન-એટલે સાહિત્ય અને રાષ્ટ્રનો સંબંધ અનિવાર્ય છે. દરેક દેશમાં રાષ્ટ્રજીવનના બધા અંગો સાહિત્યકૃષ્ટિમાં પ્રત્યક્ષ અને અમર-અચોંસી બન્યા છે. એ બધે તો સાહિત્યધર્મ એ રાષ્ટ્રધર્મ પશુ ખરો.

પશુ સાહિત્યકાર રાષ્ટ્રનો છે તો રાષ્ટ્રની પર પશુ છે, વર્તમાનમાં એ જીવે છે અને લલિખતો એ જ્યેનાર છે, સાહિત્યકાર જીવનમાં હર્ષન જોળવે છે. સાચો સાહિત્યકાર નવાસવા કે ડોરાકટ જીવનને સાહિત્યનો વિષય બનાવવાની ઉતાવળમાં પડતો નથી; એ તો રાષ્ટ્રના હૃદયમાં અંતરરસનો પ્રાણુપૂર્ણ સંજ્ઞાર કરીને બધા ઘાવિદર્શન કર્યે છે—રાષ્ટ્રને નવેસર રચે છે.

રાષ્ટ્રનો હવે માત્ર તરગરથી કે વિચાર એખી નથી. એ તો હશે સમગ્ર જીવનસંધિયો, સાહસયો, મરજીયો. પ્રાણુ હોમવા એ તૈયાર હશે. હશે, સ્વાતંત્ર્યપ્રાપ્તિ જંગવદાર એ પ્રતાપી સૈનિક હશે, સ્વદેશ રક્ષાનો એ નય કરશે, સ્વરાજ્ય પ્રાપ્તિનો એ અગ્રેસર હર્ષયો હશે.

પરિવર્તન

કુચુલકાન્ત મોતીલાલ જલ
સમ્ય, સાહિત્ય ઉદ્યોગ સંચાલક.

"નહિત, પરમેશ્વરનો આશાર માન કે આપણી આ સિધ્ધિમાં તું મેટ્રીકની પરીક્ષા પસાર કરી રાહ્યો. હવે તો નોકરીએ વજમી ભજ્ય તે સારું. ક્યાં સુધી આપણે પારખતા આપણે રહી શકીએ!"

"માતા આટલાં વર્ષ સંકટમાં અને અન્નના આધાર ઉપર કાઢ્યાં, તો હવે હવે આર વર્ષ કાઢી નાખ. શું કમવાન આપણા સાધુ નહીં ભુરે? હવે ને કમોટી કરી છે, તેનું હજ તે સારું આપણે માફે અરિય મને ઇન્નજ માણે છે."

"એકા, હેરા સિતો પસાર થયા છે, તે વાદ કરતાં મને કમકમાડી આવે છે. હવે મારી ધીરજ ખુટી છે. હેરાવનાં મહેરું સદન ક્યાં, હેરાવનાં પરનાં વારણાં મેં ઘસી નાખ્યાં; અને તેમ કરતાં મેં, તું અત્યારે મારા મનને શાન્તિ મળે એટલું ભણ્યો. હવે તું નોકરી કર્યો એ આગળ ભણ્યા માટે અર્ધ સંધન નથી. મુંઝવણ મળે પડશે. ત્યાં આપણું જીવ છે! મારી પડખણી અવરજા છે. અત્યાર સુધી મેં તને ધરતી બદલ કાઢ્યો નથી. હવે મેંકને તો હું હવે માફે મું. માટે માને તો સારું."

"મા, મારી ચિન્તા ના કર, તારા અરિયોતથી હું ત્યાં જીવ આપવ મેંકની કમીટ વાર વર્ષ કાઢ્યા છે. જીવ આપણું નથી, તો સંભળવદાર તો છે ને? તે કમંચ ચિન્તિ નહીં કાંમલો! તેની સંભાળથી આટલું તો ભણ્યો. માટે ભ્યા છે."

"તારી કમ્પા છે તારે જી, જીવ કામજ કમ્પા કરાશે." માતા અને પુત્ર ચિન્તિ હવે વિષુદ્ધ પડ્યાં.

નહિતકાન્ત એક સિધ્ધિએ એકાકી પુત્ર હવે. તેના પિતા તેની નવમાસની વયમાં જન્મતાન પામ્યા હતા. તેમની સિધ્ધિ કામજનક હતી, તેની માતાએ અનેક મંદો સદન કરી અને અનેક સમીર્થદરયોની સદાવ મેંકની તેનું પુત્રન પેટલું કુંવું હતું. નહિત જીવ પીમે પીમે મેંકો ક્યાં? સ્વામ્યથી, અને સ્વામ્યથી અમ્બાસની સાથે પોતાનો અને માતાનો નિર્વાદ માલો શો એટલું કમાનો. આ રીતે તે સોજ વર્ષની અવરજાએ પડેયો હવે. તેણે જીવ વર્ષે મેટ્રીકની પરીક્ષા પસાર કરી હતી, અને પોતાની કુચિન માલના આધારનું કામજ બની રાહ્યો હતો.

નહિત આશા અને ઉત્સાહી હોય તેને પોતાનો અભ્યાસ જારી રાખવાનો વિચાર હતો. પરંતુ તેનું ઇચ્છન અન્યતા આધાર ઉપર રચાયેલું હોવાથી તથા પોતાની ઉંમર પણ હવે વૃદ્ધ થવાથી તેની માતાને વધુ અભ્યાસ કરાવવાની હિમ્મત હતી નહીં. છતાંયે પુત્રના આમલને વચ્ચે ધમ્મને માતાએ આવળ અભ્યાસ કરવાની હા પાડી.

* * * * *

નહિતનાના કુમાર્ધ મયો, અને ત્યાં એક પરીપક્ષથી સત્તજનને મળે એક બોર્ડિંગ હાઉસ (વિદ્યાર્થીશાળા) માં રહેવાની તેણે વ્યવસ્થા કરી. તેને જોજન તથા રહેવાને માટે કાર્ડ ઊપાધિ રહી નહીં. તેની જાણેજની થી તથા પુસ્તકો પણ એક લાનથી ચૂકવે વ્યાપવાનું હતું હતું. આ પ્રમાણે તેની જીવન પ્રમાણે સમગ્ર સાદસ જાર પડ્યું. તે એકાદી-બીન કોલેજમાં લખત મયો. તે બે વિદ્યાર્થીઓને ખાતરી અભ્યાસ કરતો, અને જે આવક આવતી, તે પોતાની માતાને મોકલતો, પોતાની વ્યાખ્યાનમાં અનેક સંકેતો સંકલન કરી જે આવી માતાએ પોતાને ઉછેરી જાતથી રિધતિમાં લાવી મૂક્યો, તેને પ્રસન્ન રાખવા અને માનુષ્યજ્ઞ અભ કરવા આ વિદ્યાર્થીજીવનમાં પણ તે મૂક્યો નહીં. કેટલીક વખત રાત્રિના સમયે નહિતને પોતાની જવસ્થાના અનેક પ્રસંગો સ્મૃતિપટ ઉપર તરી આવતા તે સમયે આંતરને વચ્ચે ધડ તે રહી પડતો. પરંતુ હજુ ઇચ્છનના અનેક ડિગે વહન કરવાના છે, અને ઉપર જે કંઈ આપતિ મનુષ્ય ઉપર નામે છે, તે જીવિષ્ણની ઉત્તતિનું સૂચન છે એમ માની તે પેદ થરતો.

આ પ્રમાણે કેટલાક માસ વ્યતીત થઈ ગયા. આજાક માસ આવ્યો. પોતાની માતાનું પચ આવે બે દિવસ થઈ ગયા હતા. આને વિદ્યાવર્ષમાં રત્ન હોવાથી તે પચ લખવા બેઠો.

પૂન્ય માતૃધી,

તમારું પત્ર મળ્યું. તે વાંચી સમાચાર જાણ્યા છે. અને હું ખુશીમાં છું. તમે પણ આનંદમાં હશે. અવેની બીજાકુલ શીઠર કરો. નહિ અને કાર્ડ પણ મોકલું કુલ્ય નથી....."

આ પત્ર લખતાં લખતાં નહિતને સ્મરણ થતું કે આને તેને પુસ્તકો આપવાર ચૂકવેને મળવા જવાનું છે. તે એકદમ ઊભો થયો, અને કુચમાં પહેરી નવા નિહાળ્યો.

સન્ધ્યાનો સમય હતો. પહેલે દિવસે વરસાદ પુષ્કળ વરસ્યો હતો. આને પણ કસમર કસમર રુદિ થતી હતી. તેને પુસ્તકો આપવાર સુઘાય લાલોશર ઉપર રહેતા હતા. તે તેમના નંજાથી થોડે જ દર હતો, એટલામાં તે આડાસ ધમધોર લાલજાથી અત્તજીવિત થઈ રહ્યું, અને વ્યકસમાત મુશળધાર રુદિ જાર થઈ. વિજળીના ચમકારા અને કડકાટ થઈ રવા. બે સમયે એક પુષ્કળ ધોડાચાડીમાં તે રસેથી જતું હતું, મિતુનના ચમકારાથી અત્ત ચમકારો, તેવાને અડ્યો, અને માડી-માથી નિઃશ્વ નહો. માડી ઉપી ગયા જા, અને તેમાં બેઠેલાં આ પતિપત્ની તેની અંતર બેજાન અવસ્થામાં પડ્યાં. આડીવાન જલુ લાવસ થઈ આજુએ પડ્યો. નહિતનાના આ રથાનથી થોડેજ અંતરે હતો. તે આ લવાનક દારવ જોઈ એકદમ આડીની અંદરના કોનેને અવાવવા લેડ્યો. ઉપાધિમય ઇચ્છનનો તેણે કહું અપુત્તવ બેલવેલો હોવાથી તે આદસિક બન્યો હતો. તેણે ધીમે ધીમે રસે જતા અન્ય મનુષ્યોની સદ્વાય લઈ આ કંપનીને માડીમાંથી જલાર કાઢ્યાં, અને તેમને વારા રસે ઉપાડી માર્કેરી એક આજુએ મૂક્યાં. લાવજ આડીવાનને જલુ તેનાજલુએ ઉપાડી લાવ્યો, અને આ સર્વની સારવાર કરવા લાગ્યો. પાસેથી નજ લાવી તેણે તે પુષ્કળે પીવડાવ્યું. ને તેને રુદિમાં આવ્યો. પરંતુ તેની પત્ની બેજાક હતી. પ્રાપ્તે ધીમે સ્વરે કહ્યું. "બન્ધુ, હું તમારો અત્યંત આભારી છું. રુદિ હજુ ચાલુ છે. થોડી વધુ સદ્વાય નહીં કરો."

“તમે બીજાકુપ ગજરાણા નહીં. આ બહેન હવે સાચા રામ બેટાને સામેના માનમાં હાથ જામશે. હું તમારા રોકે આંદોલને મોટે તરફર છું. તમે નિશ્ચિત રહેા.”

નહિન શરીરે હાથપુટ હતો. તે સ્ત્રી કોઈક સનેજ માત્ર. તરતજ નહિને તેને હાથડી લીધી અને પેલાં પુરુષની સાથે તે બાજની બંદર હાથે ગયો, અને એક મટાવાળા રથમાં તે બન્નેને બેસાડ્યાં. બાપજા મામીજાને પાસેની ઇસ્પીલાહમાં તેણે પહોંચતો હતો.

પેલાં સુદૃઢ એક સારી સિંચાતિયા વણિક વ્યાપારી હતો. મુંબાઈમાં તેમની પોટી પેટી ચાલતી હતી. અમલવાર અને રિહાઈમાં પણ તેમની દુકાનો હતી. તે નહિનના અતિશય હાથગર નીચે આવી ગયો હતો. જરૂર બધાને લાગતો સિંચાતિયાં દોઢાપી તે પોતાની અવધોમિનું પ્રદર્શન કરી શકતા નહીં.

તેમણે સંકાપતા અને કહ્યું “જાણ એક વધુ કામ ન કરો ?”

“છુટીપી રહો.” નહિને ફતર આંધોલ તેનાં સમયાં જાજી જીવર્ણ જઈ, તે ઠીંપી થયેપરતો હતો. કનૈઝનું પાસન કરતાં તેણે પોતાની ભતની મેલ પણ પાચા કરી નહતી. તેની છત્રી તો કપાંપ જતી રહી હતી. આપતિના સમયમાં બન્નેબન્ને ગમે તે મેલે સહાય આપવી, એ તે મહત્ત્વરૂપ અને પર્થે જાન્યો હતો.

“લુચો ત્યારે,” તે પ્રસે કહ્યું. “ભૂભેપરનાં મોટા ચંદિર આગળ મારું મકાન છે. મારું નામ હુસુમખાન, અને પિતાનું નામ નોશીમ છે. પાંચે પ્રાર્થના મકાને જઈ દુધા કરી ત્યાં ડેરીશીન કરો કે મુનીમ મોટર લાખે અને આવે. ડેરીશીન તંત્ર ટાકરકું છે. સાથે કાકટરને પણ મેલા આરે એવી સુખના આપરીક પણ આજા થયેપરતો અને જમશે જશી.”

“આપ બેરીકર રહેા” પોતપોતાની નહિને બધામ આંધો. “હું હમકુંજ ડેરીશીન કાંપું.”

નહિન પાંચેનાં બંધામાં ગયો, અને ત્યાંથી ડેરીશીન કરી શેલી મુશુપાઈં હાથર થયો. મુનીમ પણ કાકટરને હાથ મોટરનાં આવી પહેર્યા. શેરે તેમને સર્ગાં મિત્રાથી વગીર કપો.

નહિનને મુશા લાગી હતી, અને પરિપતને હાથે તે જાકી ગયો હતો. કાકટર શેડનાં પત્તીને તપાસવા કાપા, અને કહ્યું કે “કાઈ બધ નથી.” નહિન આ કાંઈથી અત્યંત પ્રસન્ન થયો. અને પેતાને કમલ સહાય થયો જાણી કૃષિરતો આજાર માનવા લાગ્યો.

શરિતો સમય હતો, શેડ અને કાકટર વાતચીતમાં શેડાના હતા. એટલામાં નહિને હવે કુલ્લી આપનાર સુદરથને ત્યાં જાણું મુશતી થાનું. અને મોર્ડિંગ તયરે પ્રથમ કરવા માંડ્યું. શેડને તો આ ખતર ન નહતી, તેમણે જ્યારે જ્યારે કે નહિન જતો રહ્યો છે, ત્યારે તરતજ મુનીમને મોટર લાખે તેમણે તેની પાછળ મોકલ્યા. માર્ગમાંજ તેમણે નહિનને પકડી પાડ્યો, અને કહ્યું, “જાણ, કેમ કયા વિના આજા થાઈ મમારે આવો શેડ બેઠાને છે.”

“અરે, કાઈ, અને તો ઠીંકી જાન્યો લાગી છે. સમયાં વહેશે જીવર્ણ મજા છે, અને જૂન પણ લાગી છે.”

“એમ તે શામ ? આવો. શેડની સાથે તેમને ઘેર બાંહે તો વધારે આવવાનું છે.”

“નહિનને મોટરમાં લઈ કુલીમ જાય આવજા આવી પહેર્યા. અને સર્વે તેનાં બેરી શેડને મકાને આમાં. નહિનના સમયાં વહેશે જાણતી રહે તેને નહિન વગે આંધો. આજે તેના મુખ ઉપર આંદોની હાથ પ્રસારી રહી હતી. તેને સ્નેહ મુંદરે કનૈઝરથી પરિપૂર્ણ એક હોંધિમાન એટલે આપવામાં આવ્યો હતો. કુલીમે અત્રી તેને જોખમ લેવા મારે રહેામાં આવવા કહ્યું.

નહિન સ્નેહમાં ગયો, ત્યાં અવશિષ્ટ રાંધે પાકા, મોટા, માથે, કપોરે મોટરી તેનામાં આવ્યા હતા. મોટા માથેમાં નિશિષ પ્રકારની સ્ત્રી, અપાણું, કુરબા અને પીરસવામાં આવ્યું હતું. અનાથ નહિનને બાંહે સર્વોચ મુખ જોઈ થયું હોય એમ લાગ્યું હતું.

લોખંભ સહને શેત્રી સાથે નસિન રિવાજખાતામાં થોડો, જે સર્વથી વધુ આર્થિક રીતે દોષિતો હતો. કોં દર્પિત ચર્ચા કર્યું, “સાર્થ, તમારો આત્મન કાળી છું, ખરા અર્થિજ્ઞ સમયે તમે મને અમુક મદદ કરી છે, તમારી વીરતા ભરી મદદ મેં આ વખતે મને ન મળી હોત તો હું મારી પત્નીને બાળે કાઢીત અવસ્થામાં ના રેખી ચકત, તમારું નામ હું છે ? અને હું કશો છો ?”

નસિને પોતાની કાવચક્ષા શેત્રે અમલો હતી કહી સંભળાવી.

“ભાર્થ નસિનજાન્ય, આ પર તમારું જ છે. તમારી કટક્ષા સાંભળી મને આત્મન કુલ્ય થયું છે. તમારા જેવા ધીરધીર પુરુષ મારે ત્યાં રહે એમ હું ઈર્ષ્યું છું, તમે આગ્રાક અને ચારિત્ર્યવાન છો. મારે હવે આત્મનો મારી સાથે જ રહે. આ કેળવણી સીધા પછી તમારે જોડરી કરવી પડી, જે પણ આ સમયમાં મુશ્કેલી ચર્ચા પડી છે. કેળવણીની કિંમત હવે કાંઈ રહી નથી. મારે હવે અભ્યાસ છોડી દો, અને મારી સાથે આપારમાં એકાકી જાવ, મારી કુટુંબ સાથે છે; અને પરમાત્માની કૃપાથી આવક સારી છે. તમને આપારથી જ કાચીતર તરીકે જણી એ ખાતી સાવ આપીશ તેથી તમારે સૌ સારાં વાતોં થશે. તમારાં મારુથીને પણ અર્થિ જોશો. અમારે તેનાં દૈ. મારુથીની ઉજુપ છે, તે પણ પુરોડે.

નસિને આ દહીકત સાંભળી દર્પનાં અણુ આત્મા. પોતાના આપારવિતો ઉદય મયો એમ તેને ભાસ્યું. તેણે બાધા કંઈ કર્યું “સેક સાહેબ, હું મદેનતથી નથી કરતો, પરંતુ આપારના વિવરમાં લાન આપાન છું.

તેની તમે સેક પણ ચિન્તા કરશો નહિ. અનુભવથી અને મદેનતથી સર્વ અપારો. પુરાન છે. ઉત્સાહી છે અને કર્તવ્ય નિષ્ઠ છે. મારે વધી આપશે નહીં. હું પણ તમારા જેવો જ હતો. જે કાંઈ આપારે દર્શિયાર થાય છે, તે સર્વ અનુભવ અને પરિષ્કર્ણ પરિણામ છે.

“આખની કમ્પોને આખીન છું. મારો વિચાર તો હતુ અભ્યાસ કરવાનો થાય છે. પરંતુ આખની અનુભવ વધુ સામગ્રી સાથે છે. મારે તે હું માન્ય કું છું.

“બીજે રિવસે નસિન એર્થિજ્ઞમાં મયો, અને પોતાના સદાઆવીમો તથા કુટુંબિતે સમગ્ર વિચર કહી સંભળાવી. તે અધામિ આ શુભ અવસરને નહીં ચૂકતાં શેત્રે ત્યાં રહેવાનું તેને કર્યું, અને અભિનંદન આપ્યું. સર્વની અનુગ્રા સહને તે પોતાનો જે કાંઈ સાધાન હતો તે સહને રીતે ત્યાં રહેવા મયો. તેની પ્રશન્નતાની સીધા ન રહી. પોતાના સામાનની સાથે પેટું અપૂર્ણ પગ પણ તે શેત્રો જામ્યો હતો. “આ પગ પૂર્ણ કું કે નહું” સમુ ? એ વિચાર વખતમાં તેનું મન ગોઠાં બાધા લાગ્યું, અને સર્વ વિગતવાળું નહું” પગ વાપરતો તેણે આરમ્ભ કર્યો, અને પોતાની બહારી માતાને પણ તેણે તેણી.

હુસુઅધાસ શેત્રે ત્યાં એકજ કુટુંબીજન તરીકે તે કુળની માતા અને પુત્ર રહેવા સામ્મં. સમય જતાં પ્રાચીન સ્થિતિને સમ મયો, અને પોતે કોશ મદદ ઉપકારના રૂપ તરીકે નસિનજાન્યને પુમાત્રામિ શાંતિમય કાવચ આતીત કાવચો પ્રસંગ ઉપરિષત કાવચો.

કવિરાજ

: પ્રવેશ છેલ્લો :

પાનાલાલ ગણપતરામ કાંવ

સ્થાન: વનના આશ્રમમાં રહવાર. કાલ: ત્રિઝય.

[દૂર દૂરથી જીવતા ઠંડકાનો કુચારો રહે છે
ને નજલ વપા દોળાવ છે: જાણે પુષ્પોના પરાગની
દેલી.]

આવી આવી વસન્ત સખિ આજ,
ફારે ખડાઈ દેખું સખિ !

પૂરે પૂરે રહે સિરતાજ,
ઝાંઝે ખડાઈ દેખું સખિ !

ઊરની સુવાસ આજ અંગે સી મહેકતી !
જાણે પૂલી પૂલવાડી રે:

આવે સુદાગી દેવ ! આવે મુગ આંમલો,
ઝંખું-ઝંખું છુ ફદાડી ફદાડી—
દો ! ફારે ખડાઈ દેખું સખિ !

[જોનાર્ધનની નવરસરી સરીખડા નવમૈવતા
પધારે છે. વસન્તની પગલાં ચોત્તેરો સાગુ વાયુમાં
ફરફરે છે. મુખડે વપાની માનિ છે. દૈવે વન્દીની
સાન્તિ છે. દિમઝિદિમ કેદાસ થો ચિરે પુષ્પોનો
મુગ પૂરો છે ।

રઠિયાળી વસન્ત આવી.
કવિરાજની જાણે ઉરમમદિ

[ડોકન્ટ દક્ષિણે ચો કુમાર ખવારે છે.]

કુમાર : કુમારી ! વસન્ત આવી !
 પ્રવસન્તકાલે આજ, કુમારી !
 વસન્તનાં ખીત ત્યાં છે
 તે હું વસન્ત આવી !
 કવિરાજ કહેતા હતા કે
 સન્દરીતું દેખું પ્રવસન્તે
 ત્યારે વસન્ત ખવારે છે.

કુમારી : હા, કુમાર ! વસન્ત આવી—
 કવિરાજની કવિસમૃદ્ધિ સરીખડી
 વસન્ત સખિ આવી હો.
 —પણ તેં કુમાર !
 કવિરાજ કેવા હશે !
 જોખની ઉર સમૃદ્ધિ
 રસના મહેરામણ સમોવડી
 મધુરતા કુવારે છે,
 સૌરભના સાગર સરીખડી
 મ્હેક—મ્હેક યાવ છે
 જો કવિરાજ કેવા હશે !
 હું તો જાણે ઘેલી રહે છું
 ને માયા જ રહે છું
 જોખનાં જાખનાં યાં મિત્રાં ચીત્યા.
 માઈ માઈ ને તુલા વધે.
 જાણે આશ આશવાની
 વિખાસા ઊપાતું છું
 જાણે આશ દેશની
 જાનન્ત જાણે કાંઈ છું,
 કિમના કવિવળી સુકુમારતા
 આશ દેશને પ્રવસન્તે છે.
 શું મેં જવડુ બર્ણું છે કોમાં
 કે હું તો વડે નાચુ છું.
 આશવાનો ઉદાસ ! આશવાનો પ્રસાદ !
 આશવાનો આનન્દ ! આશવાની કિંતના !
 આને માય છે, કુમાર !
 કવિ પદ્યગર હશે.
 પદ્યગર સાથે તે પદ્યગર
 ને જ્યોતિષો યોગ કોટલે પદ્યગર.
 સહિનો પદ્યગર

કે કલ્પનામાં જો ન હોય
 તે જ સર્વજ્ઞતા કોઈ-કંઈ બને.
 કુલપનાના ચલવાસીઓ જ
 સૌન્દર્યની શૃતિઓ શરે છે.
 આશ્રમાના અંધારવાસીઓ જ
 પ્રકાશના દિવા પ્રગટાવે છે.
 તામરાની કાળજી શૃતિઓ જ
 પ્રેમનો પરામ પમરાવે છે.
 માનવતાના વિશ્વેશી જ
 પ્રજાની પ્રજાતા માન છે.
 કુમારી ! કલ્પના ના કરીશ,
 કલ્પના કરમાશે ને કરમાવશે.

કુમારી : કુમાર ! તું જે પુરુષ જ ને ?
 સૌન્દર્યનાં પારખ તો અમે,
 નહિ, નહિ, હો જે નથી ભોળા
 ને શ્રે જે નહિ, એ કવિરાજને.
 તો કાળી કિમ કહે છે ?
 પુરુષ જ એવો છે—
 બેઠો બેઠો ને બેઠો,
 કવિરાજ તો—

[નેપથ્યે જયરાજની ધૂન ગમે છે.]

કિંક અવગણ : ન્હાસો, ન્હાસો, કો આશ્રમવાસીઓ !
 હમારું આવી જ-યું છે.
 મહાશય આતમ સૌ
 હા પુરુષ-વાસ પમારે છે.

કુમારી : ન્હાસો, કુમાર ! એ બહો આપશે.
 કુમાર : હમારી પાસે જ્યાંમહં હશે છે
 ખાલી કુમારી ! કમ કાને ?

[એક વિશાલ પુરુષ પમારે છે ને
 ચેપકાદે મળતા રહે છે.]

પુરુષ : હું બકરી નથી, મિંદા છું.
 મને બકરી કાળુ કહે છે ?

[કુમારી જાનનાથી કંઈ છે ને પૂર્ણ
 પામે છે]

કુમાર : આપ કાળુ છે ?
 ને કાને કાળ પમારો છે ?

પુરુષ : હું જગતનો કવિરાજ છું.
 ને તારા ગ્રામે ગળવા આવીશું છું.

એણે મ્હને જાણી કહ્યા છે.
 પણ હું જાણવા માણું છું
 કે હું સિદ્ધ છું.
 મ્હારે તેની સાથે

કુરતી કરવી છે, રદમળનો !
 ક્યાં છે ત્હારો ગુરૂ ! જાણ.
 કુમાર : કુમારી ! આ તો કવિરાજ.
 પ્રશ્નમાં જોખને પ્રેમથી.

કવિરાજ : મને પ્રશ્નમાં છે ત્હને
 ઊકસા ! હું સાત માઈ છું.

કુમાર : પણ કવિરાજ ! આ તો
 સુકુમાર કુમારિકા છે,
 શીતલની નવસન્ન સ્ત્રી છે,
 પુરતાની ખર્તિ છે,
 મધુરતાનું સચિત્ર છે,—

કવિરાજ : બસ કર, એટલે શું મધું !
 ઊકસા ! એટલું મેં જાણ્યું છે !
 સમાર્થ યોગસુખ્યને
 સાત મારવામાં મેં
 હું સખત્યો ઉપાસક છું.

કુમાર : પણ આપ તો કવિ એટલે
 શીતલ ને સુકુમારતાના ઉપાસક ને ?
 તો આ સુકુમારીની વંદના મેં
 જાણથી સત્કારણા !

કવિરાજ : પણ ઊકસા ! જ્યારે મુર્ખ છે,
 હું શીતલ ને સુકુમારતાનો
 ઉપાસક તો છું જ.
 પણ હું પુરુષ છું, મહામનો !
 અને પુરુષ એટલે પરાવત.
 પુરુષ એટલે કોરતા.
 પુરુષ એટલે પત્થર.

કુમારી (જાણીને) : ત્હારે પુરુષ એટલે પ્રશ્નની નર્તિ !
 આ શું સુણું છું ? કવિરાજ !
 પુરુષ એટલે પત્થર
 પણ ખાણીની કોયે દો.
 પુરુષ એટલે તો, કવિરાજ !
 ઊકસો કુમાર— જંગલ નીર્ધ
 એવી ખાજખાજની નર્તિમાં

કુન્દરી ઉમંગલરી ન્દામ.
 લઘાએ હૃદયે ચો રસરાજની !
 રસમે મહેરામણ ગર્વો છે
 એમાં રોજ ન્દાઈ છું.
 લઘારી રમચંદિકા ખીને
 રોજ રસમરત બનું છું.
 રૂપકુસુમની મોરલીએ
 નેમ ગોખી પેલી ફરતી
 તેમ લઘારી ઉરમોરલીએ
 હું રસવતે નાખતી
 નિલ પેલી પેલી ફરે છું.
 તે હું આ શું સંભાળું છું !
 કવિરાજ ! આ રસ કમિલ છે,
 આરી કાપના કરમાયે છે
 લઘારા આ રસનથી.
 કુમાર મહેને રઘુભજને છે
 કે સર્જનનું સૌન્દર્ય
 પૂતિમાં છે, કતિમાં નથી.
 એ શું સાચું ? કવિરાજ !

કવિરાજ : ઊઠતી ! તુ મે ચાઢી જ છે.
 આડતી મોઢી વાઈ
 ખણ અકસ જ નથી લાગતી.
 મો લઘે ક્યે ફરડે
 એ મ્વામાં સર્જવાનું
 ને કાપનાએ રમવાનું
 ફરમાન આપું હતું ને ?
 એની પેચણમે ફર ફરે.
 કવિતાએ જાનન મટે જ
 રમાય છે ને રસુ છું.
 એ રસુ તે આરો વાંકે ?
 હું જો છું તે જ છું.
 કાન્યો રમાય છે ને રસુ છું
 એમાં આરો કોઈ રોય નથી.
 જનકનો પંડિતડો
 મણુમ વપરાવડી કહે
 એકમે જો હીરનો કહેતા બને છે ?
 હું કવિનાએ બાળું છું
 તેથી દેવ નથી જાન્યો.
 હું માનતી જ છું.

કિતકું, કવિતા એ દેખત છે
 ને કવિતા કાળવાળી
 માનવીનું દેખત થઈ છે
 એટલી દું ભેગ કવિતાઓ લખું છું
 તેમ વધારે માનવી જાતું છું.
 ને રહમત છેડી ! દનેથી
 કે સુન્દર કવિતાઓ,
 રમણીય કાળવાળો,
 અવનવીન કાળવાળો,
 ઉત્કૃષ્ટ આશીર્વાદ
 એ સમયે ને રમણ છે
 પુણ્ય પ્રસિદ્ધ કરવા માટે.
 પ્રસારમાં કવિતાને રચાત નથી.
 સંસારમાં રહીને
 એ જે કાળવાળોથી કાળ
 તેા માંડી જ અપાપક
 એ કવિતા ને કવિતા
 જે થઈ આનન્દ માટે જ છે,
 બાળી પ્રસાર ને સત્કાર જ.
 પ્રકારે છે તદને આજ સૌંદર્ય
 જગતના યોગની વચ્ચે
 જગતના જેવા રહેતું,
 માટે એ જઈ જાય જ
 ને કહે, ક્યાં છે તદામે ક્યાં !

કુમારી (આવેશથી) કવિરાજ ! કવિરાજ ! આમ ન જોવા.

કવિરાજ : છેડી વધારે ઝાડી ન થા.
 નહિ તો તદને
 પડવા દડા સરીખડી
 ઉમળાને ફેલા જઈ—
 જગતમાં કાળવાળો કેટલું જુ તેમ.
 કે કહું છું ને તારે માનવું જ.
 કે કવિરાજ છું.
 કે કહું તે જ સાચું.
 જગત માનવું છું.
 કવિઓ જ સહના કાળવાળો છે.

કુમાર : આપ વૈષ્ણવ ખસા ને !

કવિરાજ : જ્ઞાનનો પરમ વૈષ્ણવરાજ.

કુમાર : નવસિદ્ધતું વૈષ્ણવરાજ વાંચવું !

કવિરાજ : બનેલાનેક વખત પાંચું.

કુમાર : હારે એ પણ કવિતા છે

કે છવનમાં ન ઉતારાય ?

[કવિરાજ પ્રવચનનામે થામ કરે છે]

કવિરાજ : હેકસ ! ઉદત ન થા.

મહેને કહેવામે કેમને પણ

કથાપિ અધિકાર નથી.

તું જગતનો કવિરાજાદ છું.

ને કવિતાઓ, હાકસ !

સંસારછવન સુધારવાની

સુધાવધીએ નથી.

કવિતા તે કવિતા છે.

છવન તે છવન છે.

એ બન્નેને કસો જ

સખેમ કડી સંભવે જ નહિ.

બોલ ત્યારે અધિ કયાં છે ?

કુમાર (ગર્જે છે) કવિરાજ ! જગતના કવિરાજાદ !

ખાદિ ના ખાશે,

ઉપરસ કરી સ્કમન્યા !

કવિતાઓ સખવાધી કવિરાજ !

જગતનું સામાન્ય નથી આવતું

કે મગજમાં મૂકવાનો

આદ્યો ખવન થાએ હો.

બધે તે વનવા સમાદ છીએ.

વધારે બોલશે તો ન્યૂએ

[દાવમાં દંડ લે છે]

આ સંસારછવન છે.

કદખાનનો અધવિશવ

અરી રાખવા મા બાવશે.

[કવિરાજ ન્હાસે છે. કુમાર ત્રેને

દાવસ કુદરે વિશવ અધિ છે]

કુમારી ! વસન્ત આવી હો,

કવિરાજની અગ્ને ઉરસપુદિ !

કુમારી ના, કુમાર ! ના, બધી.

વસન્ત થાએ ખમારી

ત્યારી ને ત્યારી—

જગતનાં યાનનીની

ઉરસપુદિ કરીખરી વસન્ત ખમારી.

નવમહિમે પવનાય લાગે
 ચેતનની ચીનવારી લાગે
 વસન્ત સખિ પધારી,
 ચારી, એને ૯૨ વધાવિયે.

[રસપ્રકાશ દ્વયમાં વસન્તને સ્વામી જાણે છે
 તે રસપ્રકાશ નથી છે. વસન્તને મેં જાણે
 સમયે એના સ્થાનિક રસોપાસ મળ્યા
 નદે છે.]

પ્રિયભાઈ,

તુમારા આમચલુને સ્વીકારી હું લખવા પ્રેરાવા વિના નથી રહેતો, પરંતુ જે પ્રશ્ન મને અતિ મદત્તવનો લાગે છે અને જેને વિશે હું લખવા ઈચ્છું છું તે હાથ પરતાં મારું મન યોગીવાર પાછું પડે છે; છતાં ફરી ફરીને પ્રયત્નો કર્યા પછી કેંક હિમત આણી અને સત્ય લાયતા વિચારો અને તેમના અવસ્થિત રીતે મહત્ત્વ પ્રેરાઈ છું.

‘ સંતતિ નિવસન ’ અને ‘ ગર્ભોપાન નિરોધ ’ શબ્દોથી દરેક ડોક્ટર અલગઅલગ છે ! એ વિષય ઉપર લખતા પેઠાં થયેલી પછી મહોલોચિત્તે સ્વાભાવિક રીતે હબી થાય છે જ. જે બાળકો દુરોપમા સ્થિતિમાં વર્ષ પેઠાં નિઃશરત મરણની હતી, અને દલ આપે એ દિવસો નેના તરફ દુર્લભ આપાય છે, તેમ બાળકોની સાથે ‘ મતિવિનિવાન ’ ના પ્રશ્નો સંબંધ છે, અને તેથી ડોક્ટર ધર્મચુલ્લ (૧) મરજતે આઘાત થાય તો મારી. એથી હથડું દરે વિચારકોને લાગ્યું છે કે સ્ત્રી અને પુરુષના સંબંધ અને શારિરિક રચના વિશે યોગ્ય વધે જુનાઓને શાસ્ત્રિય જ્ઞાન અથવાં જોતજો નેથી ઇવન શક્તિનો નેટસી અવિચારીપણે અપ થાય છે તેમ થતુ જરૂર મરો.

બાળકોની સંખ્યાને હદમાં રાખવાની આ વિદ્યાની આવશ્યકતા ખીન ડોક્ટર પણ દર્શિર્નિદુથી અર્થી નહીં વિચારીયે; પણ માત્ર બાળકોને થતા સામાજિક (ખાસ કરીને) અન્યાયની દૃષ્ટિએ ડોક્ટર પણ વિચારકને એમ લાગ્યા વિના નહીં રહે કે જે સાધનો પ્રતિષ્ઠા દોરવામાં છે તેની જરૂર નથી. મામાઓનાં ઇચ્છા અંતઃકન્નુ હો કે તેમની વાસના છતવાની નિર્બંધતા હો, અને તે હો પણ ત્યાં દબાવવા હોકરાનાં મામાપ દેરોર નરવે પડે છે, ત્યાં એમ ક્યા વિના તો નથી જ રહેવાનું કે એટલી મોટી સંખ્યા ટોવાનું કારણ મામાપ છે. અને તેમનીજ શૂલોના પરિણામ રૂપે અદૃશ્ય બંધ નવા જામો છે. અર્થ ખાસ કરીને હું શારિરિક, માનસિક અને આર્થિક પરિણામવાળા મામાઓનો જ વિરોધ કરું છું. મારું દર્શિર્નિદુ જાળકોના મુખનું છે. જે બાળકોને મામાપો કે આપણે પૂછી સકતા નથી કે તુમાને ક્યાં લખાવું છે, તે બાળકોને જરૂર સરકાન નિરોધી અને મુખ્ય મામાપને પેરેજ જાન્યવાની હમ્મ જાય અને હોય. ને તુમાને તેમ જણાય તો એક જવાબ મમે. પણ તેમ ન

પણ એ અને તેથી કાંતે એનાં ઔપચારિકાં હતાં ત્યારમાય પડે કે તેમને બીજાનું પ્રભુ ન થાય કે એમની થાય તેમ કરવું થી. પણ એ વધુ કાવચીક પણ નવાનું છે એમ અહીં માનવાનું નથી. તેણે દુર્લભ સાધનોના ઉપયોગથી બાળકોની કુખમા કાણુમાં રાખી રાખ છે એ સિદ્ધ દોષ માનાયો પાતાનું કુખ ન છુવે તેણે બાળકોનું તે જરૂર સંપાદન.

હવે અમારે મદદના ને અમર પ્રત્યક્ષ પર આવું. મ. યેસુસે અને મ. ગોંધીએ બન્નેએ અલગ અલગ મનુષ્યોના ઉપાયા ઉમેર્યા હતાં છે, અને તે પણ તદ્દન આભારીક છે એમ લેવો કહે છે. આજના અલગ અલગ છે એમ લેવો માને છે. એના અર્થનામાં મ. યેસુસેનું શાું કાવાનું હાંકું છું: "Man is destined for perfection.....If men were to attain perfection and become chaste the human race would cease and there would be one object for its life on earth, because man would become like angels, who do not marry as the Gospels say."

આ કથા બાળકો સંકુલિત છે તે હું નથી સમજી શકો. કામ દેવી ખરીદને કહેલી એવી 'ચિત્તસુષ્ટિ' દેવ કે નથી સરિયેને સ્થાન નથી. છતાં યેસુસે કહેવો સંપૂર્ણ નિવેશ કરવાની ના પાડે છે એટલું સાદું છે. આ બાળક આજેને કામ કરવું કેમ પૂછાશે? એ આશંકા તે કેવલ પવિત્રતાના છે અને તેને દેવિયા મારે આજથી જ કહેલી સુખા આને પ્રવાર ન કરાય તે ક્યારે ખરી કામવાનો? પણ એમ પણ કેમ ન કહેવાય કે એથી ઉત્તરું પેતાના બાળકોને પણ સુખી અને સંતોષી કરવા મળે કો એવી રીતે કરવાનું સમિત કરવા આશંકા નથી? આજના અલગ અલગ આશંકા છે એમ માનવામાં શું કાલે છે? માણસના વિશ્વકામમાં અત્યાર સુધી કામવાનું રહેલી વાચના કુદિતો અર્થ કરવાને પ્રાપ્ત બળવાન છે ખરો? અને તેમ દેવ તેણે માણસોને કેમ કામ પણ વધુને સુકુલિત અને દુર્લભિય કરે છે, તેમ અનુકરણની સાથે પણ કથી કહે છે, છતાં શું એથી એવા કામવાનો નથી મળે શકતા કેમ? માણસે સંપૂર્ણ નિવેશી કરવા કરી આજેથી ખરીદે તેને કયારે પાછું નામ આપવું એ લેખ નથી. તેમજ દેવ તે અત્યારના પ્રત્યેક ક્રમોનીમાં અંતરેથી એમનાં કરવા ખરી માન. એ વાચનાને છતાં જાણે છતાં તેણે તેથી નવાને સરિયે કહેલી આવાચતા નથી એમ પણ માનિત નથી થઈ શકે.

બીજા એક સંકલ્પ આ છે. ગોંધીએ એક સમયે કહ્યું છે કે Sexualact ખરી ગણીની, આજના વિન વિનિદો સ્વાચ્છિ છે, અમારે બીજા એક અમિત યેસુસે દેખાના મત પ્રમાણે સારી નિદા ખરી બાળકો ઉદાસ અને કામ કરવાની એટલી જ સમિત દેવ છે મે દેવી એટલે. આ બન્ને મતોમાં એક દોષનું કારણ એ દેવ કો કે ગોંધીએ કહ્યું એટલી અનુકરણવાળાની વાત કરતા દેવ અમારે એ લેખક પોતા કહેલી અનુકરણિય કામવાનું રાખીની વાત કરતા દેવ, તેણે તેથી એમ તે ન જ કહેવાય કે કહેવાં પોતા મત પ્રમાણે જ અને છે. એમના મત પ્રમાણે વિવ-વના અનુકરણ લેખનથી કાર કરવા પણ એટલી એમ અમિત તે નથી જ પણ કાનું કે અર્થ જ માનાયો એટલી એટલી અનુકરણિય થવાને છે અને તેથી નાકાચ છે! અને તેજ પ્રમાણે ગોંધીએ 'અનુકરણ' ને પણ કેવલ લેખકની પો કુદરતી માને છે એમ હું માનું છું. જે મત પ્રમાણે 'અનુકરણ' વધુ પડતા નિષેધે અમાને કુદરતી માને છે, તે શું તદ્દરત કથી કુદરતી અનુકરણિય એટલીની સંલેખના થયેલા સંલેખ કુદરતી નથી?

એ એમ દેવ તે કુદરતી-સમિતે કાર્યનું અત્યાર કુદરતી અનુકરણમાં શું થાય છે? એના પરિણામ રૂપે ને બી અનુકરણને સંલેખ, સમિત અને સુખ મળે કાતાં દેવ તે શું પેટું?

પણ એમજ માની લેવાય કે એમાં કુઝબ છે તો તો પછી કાંઈ માર્ગ નથી. અને એ એ બોદું ન હોય તો અત્યુક બાળીને જન્મ આપી તેમનાં સુખ સાચી સખવા માગાય પણ બાળીને દુનિયામાં બાવતાં અટકાવે તો શું બોદું ? પણ એ અટકાવતો માર્ગ માત્ર દુનિય સાધનોથી છે એટલેજ વિશેષ છે. એ સાધનો પાનિક કે રસાયનિક-શું માત્ર શુદ્ધિપૂર્વક શોધાયલાં છે એજ દુનિય છે ! જેની રીતે ગોંધીએ જન્મપત્રી દાંતની બચાવ કર્યો છે (કારણ કે એમ એમને સહ-ઉપોચાર છે) તેવીજ રીતે એ કહેવાતા દુનિય સાધનોએ શું સહઉપોચાર નથી ? એ કે એનોયે ઉપોચાર થવાનો સંભવ રહે છે જ, પણ તેમ તો બનાવવી હાલ વડે પણ પશતું ખાઈ નાખવામાં આવે તો તેમનો ઉપોચાર જરૂર કહેવાય. અચાઉં ક્યાં તે દુનિય સાધનોનો સહઉપોચાર કરી એ સાધનોથી અનેક ન હાથલા જેવા બાળીના જન્મને અટકાવી બરિશ્વની દુનિયાને વધારે સરકતા અને સાચક માણસો નહીં બની શકાય કે ! એકે જણ બાળીના જન્મથી સંતોષાયલાં માન્યા એટલાનોજ જીવન પ્રમાણમાં વધારે સારો નહીં બનાવી શકે ! એમની સારિરીક, માનસિક વગેરે ખીણવણી માટે વધારે તક શું નહીં આપી શકે ?

અને વધુ એક કામ એ છે કે આ સાધનોના ઉપોચાર પછી દંપતિઓને બાળીની હાથલા થતી નથી. પણ એ બોદું છે કારણ કે અનુદરવી છે. અત્યાર સુધી દુહીપત્નો દત્તિકાસ સામિત કરે છે, કે જી અને પુરુષને એક બીજા તરફ જેમ રસાગતિક આકર્ષણ છે, તેમ બાળકને માટે પણ જન્મ હોય છે. એટલે શુભવરિષત અને એકંદરે સુખી સમાજે આપવાતની બીક રાખી જરૂરની નથી. અને વળી કુદરતે બીજેજ રસો કારણ છે. ઇસ્લામના ઉલ્લા અર્વના જન્મપ્રમાણના આકાશમાં એકાંએકની સંખ્યા વધવા જાડી છે. એટલે એ બીક ઊભા દૂર થવી એકાંએક.

કહેવાતા દુનિય સાધનોના અજાણપૂર્વક ઉપોચારથી ટાઈપિક જાતની સારિરીક ગેરવ્યવસ્થા થતો હોય એમ હજી સુધી સાબીત થતું નથી અને તેથી અનેક માણસના આધ્યાત્મિક જીવન ઉપર એમની અત્યુક અસર થઈ એમ પણ કેમ કહી શકાય ? એટલે આધ્યાત્મિક જીવન વિશે જાણી ઉભેજ ન કરતાં માત્ર સરિર સાધેના એ સાધનોના સખમ વિશે વિચાર કરતાં તેમની અસરકારકતાને ટાઈ જાતની આશ નથી આપેલા.

કામ કામને બીક રહે કે એ સાધનોના ઉપોચારથી વાસ્તવશક્તિની શૂંખ વધ્યાજ કરવાની, એવે તેમ કરવાતું જણ બોદું કારણ નથીજ, ત્યાં standard of life જીવન-ધારણ ઉંચું છે અથવા તેમ ન હોય તોય ત્યાં દંપતિ પોતાની એક બીજા તરફની રૂઝવે સારી રીતે વહવાતે છે, તો સ્વાભાવિક રીતે કે સખજાપૂર્વક સંબંધી જીવન જીવી શકાય છે. અર્થહાલના કામદા પ્રમાણે 'ધન' જીર્વાજ ઉપર વધારે ઘણા અપાય, એટલે કે પ્રમાણમાં વધુ ધન જીવન કરવાના માત્રો દામ ધરાય અને તેનાં જામ પહાવનારા એકાજ હોય તો દરેકને એકંદરે વધારે મળે અને તેમ થવાથી જીવન-ધારણ ઉંચું થઈ વાસ્તવને જીવવામાં મદદ થઈ શકે.

અને વરિયોને દામ એ સાધનો પડ્યાથી એમની જીવન બચા-Struggle for Existence કેટલેક અંશે ઓછી થઈ જશે. એ એ જણ બાળીના કુટુંબમાં રવાન બોમવાની દોરી તે કાંઈનીની કેટલીક વધારે સારી તકો જોમવવાને સકિયાતન થશે, કારણ આ કાંઈનાં માગાપ કરતાં એ કાંઈનાં માગાપ પોતાનાં કાંઈનાં માટે વધારેજ કરી શકે છે.

એકંદરે બાળીની દ્રષ્ટિએ મળે એ સાધનોનો ઉપોચાર અગર નથી લાગેજ, અને જ્યાંયે આધ્યાત્મિક-જીવનની સરિયતા વિશે કું વાંચાઈયું છું. એટલે બાળ-જીવનને મુખ, સુખી અને સખ-વરિષત બનાવવામાં અસરૂપ આ સાધનોને કું રવીર્વર વણું છું.

એજ,

તકમાશે ચાલો રવિ.

સૂર્યોદય તો આરતીએ મહ ગયો હતો. અનેક પ્રકારના પક્ષિઓ, વૃક્ષપર બેસી, સુંદર ગાયનનો નાદ કરી રહ્યા હતા. હંચ પવનની મધુર સદ્ગતિઓ ખુલ્લમાં સદ્વારમાં આનંદ આપતી હતી, અને ભગવતે તૃપ્ત કરવા મથતી હતી. સદ્વારના આવા રમણિય સમયે, ડેટલાક મનુષ્યો નવારે નિવનના કાર્યક્રમમાં ગુચાઈ ગયેલા જણાતા, ત્યારે દેહેરી હવણ હજુ પ્રભાતની સુશામી નિદ્રા અનુભવતા હતા.

અનિચ્છાએ સપ્પા ત્યાગ કરી, સદ્મીકાન્ત ભગ્વત ધવાનો બર્ષ પ્રપન્ન કરી રહ્યો હતો. ભણે અખિલ રાત્રિની સાચીશી નિદ્રા દેવીને પશુ સદ્મીકાન્તનો સદ્વાસ ઠોડાનો ન ગમતો હોય ! સદ્મીદેવીની, સદ્મીકાન્ત ઉપર-એના અર્ચનુચક નામ પ્રભાએ-સપ્પા કૃપા હતી; અને તે સાથે, એને સાથે ડાહ્ય વહિવ ન રહેવાથી, એને સ્વેચ્છાનુસાર વર્તવાની સંપૂર્ણ સ્વતંત્રતા હતી.

હંત-અંજનથી હાંત સાફ કરી, મુખ પ્રફાલન કરી, સદ્મીકાન્ત પુનઃ વિરામાસનમાં પડ્યો. નવનોમાંથી ધેન ઉઘડું હોય એમ લાગતું ન હતું. રામે ચ્હાનો ખાનો મુખી ગયો અને સદ્મીકાન્તે, ચ્હા પિવાની સરઆત કરી-ન કરી, એટલામાં દિમત નોકરે દિવાનખાનામાં પ્રવેશ કર્યો.

“ કેમ દિમત ? ”

“ સાહેબ, ” રોમે પુરા મિત્રભામાં ભેદ, સલામ કરી દિમતે પ્રત્યુત્તર આપવા માંડ્યો, “ આપના બાલ-સ્નેહી વિનયકાન્ત આપ્યા છે. ”

એક મહાન મુશ્કેલી શિરે આવી પડી હોય અને તે નિવારણ કરવા મોટા વિચાર કરતો હોય તેમ, થોડી વાર વિચારી, સદ્મીકાન્તે હજા ટેકું ફુલાવીનેજ અતુમતિ આપી. દિમત બહાર ગયો અને અદ્ય સમયમાં સદ્મીકાન્તના બાલ-સ્નેહી વિનયકાન્તે ત્યાં પ્રવેશ કર્યો. નિર્દેશરખાનો ભોગ ઘડ પડેલા હોવાથી, વિનયે, સાધારણ સાદા પરન્તુ સ્વચ્છ કપડાં પહેવી, હતાં. સ્વભાવે નમ્ર હતો. એનું મુખનું સર્વદા હસતુંજ રહેતું અને એ હાસ્યમાં ભણે ડાહ્ય આકર્ષક શક્તિ રહી હોય તેમ એના પર પ્રથમ દ્રષ્ટિપાત કરતારતો એના પર સ્વસ્થાવિઠ રીતેજ પકડાત ઘડી જતો. હતાં વિચિત્રી વિચિત્રતા તો એ હતી કે, બાલ્યવરણમાં સાથે જલેલા, રંગેલા અને ઉઠરેલા સદ્મીકાન્તને, રંધ-

અવરમાના ઘોર વજ્ર પડેલા, ચિનખને કોણે, આને એનાપર અણખમે છાપત યતો દતો. ખરેખર ! સદ્મીના મલ્લો પ્રભાવ આપેજ દેવ છે. દહ-મૈત્રી તો સરખી વધ અને સરખી રિશ્મિના મનુષ્યોની નિષાધ છે, અને તે વિરક્ત્ય પર્વત ટીકે છે.

“કેમ બાહ ! દમજીન જાણ છે કે શું ?” પ્રવેશ કરતાં ચિનખે પુછ્યું.

“હા જાણ વિનમ ! આવ. કોને દમજીન જાણે છે. રામા ! મ્હાને ખાતે સાવ.” કહે મેદરદારી રીતે, ખુબપર મુનિમ દાસની ડાબા આપણી, સદ્મીકાન્તે, સમયોચિત્ આપકાર આપેલા. સરખ સદ્મના ચિનખને, ચિનખા આપકારથી દર્પે થયે અને આનંદકાન્તી ન કરતાં, મ્હા રિશ્મદારી, મ્હાને યથાન્યાય આપી, ઉત્તમ વાર્તાલાપમાં મુખ્યમા.

“કેમ વિનમ ! કોઈ રિશ્મ નહિ અને આને તો અપકારમાંજ (રોખીન હવકાને નવ દસ વાગ્યાનો પ્રથમ પથ અત્યારજ શરૂને) નવશે પાથે !”

“શું કંઈ બાહ ! કોઈરિશ્માં રોજ જવાતું. કુવરા જેવી હાંચી માણવાની. એટલે પુરસા તો ક્યાંથી નથી ! આને તો સંવિધાર-રત્ન છે. એટલે મળવા આતો છું.”

“મદેરવાની યેતત ! પથ વિનમ ! હજુ એ કામવાન એના મેજ કે ?”

“એટલે ?” વિરમય પાખી ચિનખે પુછ્યું.

“હજુ ત્હારી રિશ્મિ કોઈ સુધરી દેવ એમ સામતું નથી.”

“હા ! સદ્મીકાન્ત !” નિર્ધેનાવસ્થા આંખ આગળ ચિનખી માફક તરી આવતાં ચિનખે રીધે નિષાધ મુઠી કહ્યું, “અને વળી કહે છે ને કે અક્ષમીના પડિયા કાણુ, તેમ વધવામાં.....” “દેવ” સરાજ આવતાં ચિનખ ન બોલી શકેલા. “કેમ કેમ વિનમ ! શું છે શું ? મેહકતાં અટકી કેમ પાથે ?”

“સદ્મીકાન્ત ! સદ્મીકાન્ત ! શું મેહકું ! ત્હને ખબર તો હશે કે, દમજીન આપકાર પથા પમથેકારે નથી આમતા, એટલે કોઈરિશ્માં જાણુ કામ ન રહેવાથી, રોકે દને રત્ન આપવી પારે છે. કોહાદ એ મહિનામાં કાચિત્ મેહકીત મળશેજ. હામ ! કેમ તેમ કરી રોકાણે પાથે—ન પાથે તો નક્કિમ પથુ માર ક્યાં આમતું આમત !”

“અરે રામ ! એ તો મથુ મેહકું વિનમ ! તો પકી તું શું કરવા પારે છે ?” ચિનખના કુખે-જગણી કુખીજ થયે-અન્યો દેવ તેમ, મુનિમ લામજી દર્શાવતાં સદ્મીકાન્તે પુછ્યું.

“મને પથુ એજ વિંતા છે. કાચિત્ ત્હારી દુકાને મેહકજુ.....”

“હા ! એ ખરું ! પથુ.” ચિનખના મેહકવાનો આવારે કથી જઈ, વચમાંજ સદ્મીકાન્ત બોલી જાયેલા. એના મનમાં તો “કહે પાછીએ ખત” કાલ્યા થતું હતું. તેથી મુનિમ કરવા માંડી કે નેથી સુઠી રિશ્મિ સારે રવજ નહાર ન લજુવેા પડે અને એને રાખેલા નથી તે વાત પથુ દર્શાવ, એમ વિચારી માથું ખંજવાળતાં મેહકેલા, “એને મ્હારજ કાચિત્ મેહકા એને રત્ન આપવી પારે એમ કાણે છે. રાજુ કામ નહિ અને મ્હારતો પવાર આમ, એ આજુને ક્યાંથી પરવે ? આપણે કોઈ એવા કયેવી કીએ ? કેમ નહિ ?”

“નારો,” સદ્મીકાન્તનો રોકા ક્યાંય ચાંચળો, આશા જની, હા માં હા મેજારી ચિનખ મેહકેલા અને આતુરતાથી પુછ્યું, “પથુ ત્હારે મ્હારા કોવાની સમજ ન થઈ શકે ? ચિનખે એટલી મદદ ન થઈ શકે ?”

લક્ષ્મીકાન્તના મનમાં થયું કે હું જ્યારે ઊઘડ્યા માથું ધું, ત્યારે જાણે જણી “ જાન મયા અને પદ્મ મયા ” જેમ જાણે છે. મટે ડુંગરાં જ દુઢ્યો આજુબો એમ વિચારી બોલ્યો, “ વિનય ! આશીષ ! તું કહું ! કાચાર ! ખારાણી બે જણી સહુ એમ હોય.....”

“ કાચે કાચ ! એમાં તું તું કરે ! કાંઈ દેખજ સહુ ત્યાં ખેર ! હશે બાહ માં નહિય.” લક્ષ્મીકાન્તનો કાચારી સમજ વિનય બોલ્યો.

“ વિનય ! પ્રભુએ તારા આખા છે તે માનવું જલુ આપશે જ. એ સુખ્યા હશે છે, જલુ સુખ્યા સુવાસના નથી. પ્રભુએ પ્રાર્થાર્થે લે કર્યો જ બેપ્રભુ.” લક્ષ્મીકાન્તે જલુ સુખ્યું આપવાનું આપવા માંડ્યું, તું બાનવડી !

“ હા ગાર્દ ! સાચી વાત છે. જલુ લક્ષ્મીકાન્ત ! એ તો કીડ. જલુ હાલને મટે બોડા છે એક રૂપીયા ઉપાર આપશે ! ખારે ખાસ જલુ છે.”

લક્ષ્મીકાન્તના મનમાં થયું કે આ પશ્ચિમ વર્ષથી પેલાનું ઇચ્છિત તો દેડી કાચો નથી તો પછી ખારા રૂપીયા તે વળી કાચે જાન્યારે ખાસ આપશે. વળી કાચનથીની શરમે ખાસ જલુ ન મંગાવ્ય. આપે કારેકતો. મટે ના કાચે જલુ. કાચની સલામે જ કારકાર અને રૂપીયા નમકાર. એમ વિચારી બોલ્યો, “ કાચે ! ઉપાર ! એ તું બોલ્યો ! આ સર્વેસ તારું જ સમજાવે ! ” “ તારે રૂપીયા પચશે ! ” “ હા જલુ...એને જાણેક કાચ કાં જા ! અને જાણ વળી કાચે પરમ કિચે કાં જા ! નહિ તે પછી એકજ કરને કે પાંચ સાત કિચામાં ખારા દેલકા ઉપરાણીના રૂપીયા આપવાના છે-પછી છે, કારે જ સમજા કાં જાને રે. એને વિનય ! જલુ હા ! તનેજ કાંથી ખાસ હોય કે હમણું હમણું લે ખારા કાચ જલુ બીજામાં રહે છે, એ પ્રભુ ! આ કેવો સમય ! વિનય ! ખારેખર ! કાચે ખાસત આને છે, તારે સર્વે આજુબો આને છે.” લક્ષ્મી વિનયના કાચે ડુંગરના બોલો હોય તેમ, દુનિયમ દયા અને કાચારીનો નેમ કાચવામાં લક્ષ્મીકાન્તે કાચણી અને કાચા હાંસિયામાં જલુ હા કરી. લક્ષ્મીના મનમાં એમ બનેકાને બાકાતમાંની વેગીની જલુ કરમ ન પડી રે ન જ પડી.

“ કુચે મધુરતા, વિનય તો કાચે દલાદલા રાખવડ

રોકડ અને કાચી જાવા, નવ જાણ્યો એ વિનય.” આ રહ્યું. વિનયની સર્વે આજા પર નિરાચારું પાછી ફરી વળ્યું.

“ હોય ! કાચ હોય ! પ્રભુ ! કાં કીડીજ કરે ત્યાં આપશે ! જલુ તું ઉપાર ! ખારેખર કરે પ્રભુ, ત્યાં જાણી તું હોય ! કીડ બાકા બેકા કરે હું જાણ, કેવો ખરો આખાને જલુ પછે વખત વાંક વેશે.” લક્ષ્મીકાન્તની બાંધ બાધમાં રહેલી સજ નકાર કાં જા, વિનય જલુ પ્રવાસ બર્ષે સમજા જાણી હોય.

“ કેમ જાણે તારે ! પાછા માગે કાં ? સાહેબ ! ”

“ કીડ, સાહેબ ! ” “ આજે ” લક્ષ્મીકાન્તે પતાવ્યું. જાણ બેકાતો ખરો, એકો સરવેએ વિચે ન કાં. એને મન લે વિનય કાચે જા, એજ બેકાતું હજું અને “ કાચાં હજું ને વેશે મતાવ્યું ” એ કુચાવડાર તું કાચ પ્રભુ તું !

બાકા-મતા પર નિરાચારો જા પાનથી, વિનય સર્વે દલાદલા વાંક વેશે કાં. વિનય કાં, બાકાતમાં જાણી, પાચીક નિરીક્ષણ કરેને વિનય કાચે કાચો કરે, પરનું તે વેચવડા બાકા-વાલનું જાણ નહું. એકાવામાં એક કેવળ સપર, એના કાંકારમાં બધાં, “ કેમ વિનયકાં !

નહીં દિવસે દેખાયા ! ” વિચારશીલ વિનયની વિચારમાળાનો મજબૂત સરી પડ્યો. બદલાતો જતો પાતું ભેંયું અને ક્યુબર સર્વ ચિંતા વિસંધો. “ કોણ સુસિદ્ધા બેઠેન ? એ તો જરા અમરનોભ-મળવા સાથે જ આવ્યો હતો.”

“ કીક. પરંતુ લક્ષ્યને પોતું કેમ ઉતરી આવેલું નજીબ છે ? ”

“ ના કે ! કાંઈએ નથી.” સત્ય રિશતિ શુભાષવા મોઢા ઉપર કુચિત દ્વંદ્વ આણી વિનય બેઠ્યો, “ ચાલો, હવે હું જઈશ ! ”

“ હો ! હો ! એટલામાં જાણ્યા તું અને ચાલ્યા તું ? બેસો બેસો. એટલામાં તું મોટું થઈ જવાનું છે ! અને યશો તો વિદ્યા ભાખી ક્યાં પડે એવું છે ? ” “ સ્થે બેઠું છું. ત્હમે પશુ જનસા હો,” વિનયે ધરમાઈ જવાનું આપ્યો અને બેઠો. એટલામાં લક્ષ્મીકાન્તના પરમપ્રિય મઘ બેઠેલા મનશુષ્પ નામના મિત્રે, ચુદમાં પ્રવેશ કર્યો અને રાજની માફક, યુજ્યા વગર, સિધિજી લક્ષ્મીકાન્તના દિવાનખાનામાં પહોંચ્યો. સુસિદ્ધા અંતર્દર્શકમાં મઘ હતી અને ચિત્ત, આગામી આપત્તિની કંબળા કરતો બેઠો હતો. એટલામાં કેટલાક કબો. તેના કર્ણદારમાં અવગાયા. કાન સતેજ કરી, સિત કલ્પાસાથી વિનય સંકલ્પવા સાંભળો.

“ કેમ શેઠ સાહેબ ! ” એા હો. મનશુષ્પ કે ! આવને ધાર ! ત્હારી દો હું ક્યારની રાફ મોઢ મોઢ છું ! ”

“ હા બાઈ હા ! અધિક માણસની વાપ એટલી મરકરી કરો ! ”

“ અરે પશુ બેસતો ખરો ! તું કોમો રહે છે અને પગ ખાણ દુખે છે. એમ કહી સિદ્ધા રેડની કબ્બી ઉપાડી, એક મનશુષ્પને આપી અને બેઠ્યો, “ માર દમ કે પડે વધ ! ”. મનશુષ્પ છુરછી પર બેઠવાયો, રોષી ઉતારી દેખા પર છુપી અને કુમાર કાઢવા મંડ્યો. થોડીવાર દમ મારી, પછી કોઈ કામ ધાર આજુ દોષ તેમ બેઠ્યો. “ અરે લક્ષ્મીકાન્ત ! તું ખારા શાળાને-પોપડને તો જોળાએ ખરો ને ? ”

“ બધી સારી રીતે. ત્હારા શાળાને ન જોળાશુ એમ અને કે ? ”

“ કીક. તે વાત એમ છે કે એ બાઈ બધી પરવાર્તો છે. અને...આપણે...એ...ને...તે... બાઈ બાજુ સ્વવર્ણના પંદોરમંજ પરવાર્તો હતા ! ”

“ એા હો ! ત્હારે એમજ કહેને કે આને જનવાનું હતું ! ”

“ ના બાઈ ના ! મ્હેં પશુ એમ જ મારું હતું રતો. પશુ વાત જાણે એમ છે કે બાઈને નોકરી નેહમિ છે. હવે એક સાધારણ વાત પ્રમણે ત્હજ કહે કે એ જવારે ખાસ ખારી પાસે આવ્યો, ત્હારે ખારાથી ના પશુ કેમ કહેવાય ? ” નહિરતો. “ શાશુ પોત્રીકનમાં ખામી ન આવે ! ”

શું વાત કરે છે ! પહેલું પોત્રીકન ને બીજું પછી ! ”

“ ક્યતો રહે રાગ ! તે પછી મ્હે તો સહેલું સહ કરી નાખ્યું.”

“ ત્હારી વાત થાય રોગ ! હાં ! પશુ કેવી રીતે ? ”

“ તે બેવી રીતે કે વળા પાસે વળા ને દર ક્યાં જતું ! ”

“ એટલે ! હું કાંઈ સમજ્યો નહિ ! ” લક્ષ્મીકાન્તે વિરમવ પામી યુજ્યું.

“ એટલે એમ કે ત્હારી કુખનેજ ત્હાને મટે બેઠાવ્યો. પછી દેખા જનવા. કેમ કાવરીને ? ” ત્હારીજ ભાભામણ હાં વળી યુજ્યાનું શું ! પશુ રહેજ સ્વજન-અપજનેશું તો બરથો હતો ! ”

“ તે ખરો પુણ્યો જ નહિ. જો કે કાણુ બધેથી તો નથી, પણ મોલને મારવે એવો મનસા છે કે સમગ્રમાં મૈત્ર્યભેદને પણ એક વખત પાણી બસાવે. એ મટે તો કાલકા રાખતો જ નહિ.”

“ ત્યારે તો શેખને વધા દુધે બર્ષો, ખચરનું કાઈ નહીં કહું કે ! ”

“ મ્હેં તો એને કહી દીધું કે જો બસ, હાથ વખત ખાલી છે. ખૂટારી કરને સદ્ગૌડાનું ઠેક ઈતો રાખશે. મટે ને તો સમસો જાયે તે લે ને.”

“ આસો દીક થયું.” “ ત્હને કાણે તો ખડું ને ? એ ક્યાં ખાતો છે ? ”

“ નહિતો,” સદ્ગૌડાનું કપાઈ જઈ કહ્યું, ખચરને છુટકારાને દમ મુક્યો. અને ઘોડી વાર પાડી, બે ચાર દમ મારી, પાછો ચાલ્યો.

“ અને હા ! ત્હને બીજા ખચર છે કે ? ”

“ હું કહે ત્યારે ને ! જાણી શી નવા છુટી છે ! ” સદ્ગૌડાનું બીજા સિગારેટ સમગ્રવણા પુરકું,

“ કાલે જલ્દે ખાસ કાઠનું આદ છે ! ”

“ એમ કાળા ત્યારે ! ઈતો જયસો ઉઠાવતો છે ! ”

“ મનમાં તો થલુપ છે... પ...ણ, વિચાર વાલીના ને જમવાનું ઘેર.”

“ કેમ કેમ ! એમ કેમ બેલો છે ? ”

“ કારણ કે ભાઈ, સમગ્રવણામ ખાલે મોઢાને ને ! ”

“ એા દો દો ! મોડી વાત તો જો ! આ ખડું ત્યારે કાણુ છે ! ”

“ મહેરબાની ઘેરત ત્હારી. જો ત્યારે, હાથ ખસો બદીયો! દુખિયા આપ, પણ સમયે પાસા મળશે. આપણે તો રજા વખત મોઢાનું કહી દેવું ! ”

“ કને ત્હારી વિચારણી રહેવા દેને ! ત્હને જાણ આવવાનું કાણુ કહે છે ? ”

વાર્તામાધમાં ત્હાણે અનેકા ઉત્તમમાંથી કાઢને પણ ખચર ન હતી કે માર્ક સાંભળતું હતો. સદ્ગૌડાનું તો સંપૂર્ણ ખાતી હતી કે-વિનય તો મરે જ છે અને શેખો નજરે માલનાર મનસુખને તો વિનય મુક્યો જ નહિ. કિંમ વાંચક ! ઉપરોક્ત વાર્તાશ્રાપ સાંભળી, વિનયના કલ્પની કેવી સિધ્ધિ થય હતો, તેની કમળા ત્વજ કરી મેંને. વિનયે દીર્ઘવિચાર મુક્યો. પરંતુ સાલકાને મુશીબ હતુ અંતર્યુદ્ધમાં જ હોવાથી, કાલના સાંભળવામાં ન ગમ્યો. “ એક પ્રકૃ ! આ હું શું સાંભળું, હું ! દમણું જ મ્હેને સદ્ગૌડાનું સંવતર જાણથી મતાવતો હતો અને એકલામાં જ કહી મરે. વિન ! ત્યારે જો મ્હેને ખાસ ન કરતી હતી, તો રજા ના કહેતી હતી, પણ આનું કાલકાનું છુટાનું ! વિન ! વિન ! ત્હારી ખાતી મનસુખીય અનિનિબીય અભિમતિ ! ક્યાં ત્રાસ આવણી ખાચરણી પ્રતિભાવો ? ખચુ કાલ ! આ સર્વ વેસાનો જ પ્રકાશ ! વેસા ! વેસા ! ત્હારી અન્ય અભિમતિ છે. સદ્ગૌડા મોઢામાં ખચર મનુષ્યની શુદ્ધિ અભિવ થાય છે એટલે સાસ નામનું જાન નથી રહેતું. ઘેબી મનુષ્ય, વિન-દોઢ કાંતું જાય અને એટલના કલગિા દેખ નથી લેતા કાલો, જાણી આંખે એવે બને છે. પ્રકૃ ! પ્રકૃ ! નું ખાસ વિનય મનિન દલગમાં વણી, ખાસ વિનયે સરકુદિ આપી, સમયે પ્રેરક ! વિન ! પ્રકૃ ત્હારે મેંવ કરે, એ જ ખાસ મુદ અંતરકરણી અભિલાષ છે ! ” આપ વિચાર કરવામાં વિન તરિતાર બેઠો. દલો. ખચર ! એક એ કેવી વસ્તુ છે. વિન-એકલો જમાવ બદલુત છે ? એટલિય મનુષ્ય, જોતાના એકલા જોને પણ નેહી કાલો નથી. એા વિન એક ! થય છે તને !

એટલામાં સુસિલા બહાર જાયી. અને વિનયને આગકાર સુગંધ પાન સોપારી આપી. ત્યાંથી મિત્રના વર્તનથી રમ્ય થયેલું હૃદય, એટલાજ ભગિનીના એટલેજ આગકારથી પ્રત્યક્ષિત થયું—ના થયું. એટલામાં ઉપેક્ષાત વાર્તાલાપ સંકરી આવ્યો. હવે એ હજારને, આ મુદ્દમાં વધારે થાવતું અનુભવિત થાયતું. દેખું કરનાર આપણું, પરંતુ એ સંભવ ન રાખ્યો હોત તો કલ્પિત બેચાર અણુ પણ સરી પડત. તે તરત સ્વસ્થ થઈ ઉઠ્યો.

“બહેન ! હવે હું જઈશ. મહેને આપણને પણ મણી વખત મણ મરે.”

“કેમ કેમ વિનયભાઈ ! એટલામાં જ આવ્યા ! રૂઠી ક્યારે આવશે ?”

“કોઈ રિપસ,” પણ ન જોઈ શકતાં, વિનય તરત આવતો થયો.

વિનય દક્ષિણમાંથી બહાર ગયો ત્યાં કુપ્ત સુસિલા બેઠી રહી અને પછી, વિનયની આડી આંકડાનીય મનસ્થિતિ અને વર્તણૂક ઉપર કંઈ કંઈ વિચારો કરતી, કામચૂ ન કરતી ઘડાઈ છેવટે શુદ્ધાવર્ણમાં સુપાત.

કુપવને પચડાતાં વાર લાગતી નથી. અને સમય પચડાતાં, આપણું જમતું પણ પચડાઈ જાય છે. કુણ્ણનાં રામ તે રંક અને છે, તે કુણ્ણનાં રંકને રામ જની જાય છે. ભાવિના પચડામાં કુપારેલા, કુષ્ઠ અને કારના કાનકર બેઠી, ખાતે ચરખાંચે મનુષ્યને નથી હોતી, તે પછી તેની કચળા તો ક્યાંથી જ સંભવી રીં !

માથે હાથ મૂકે, તરેલી આટલીમાં પડ્યો પડ્યો, કાંઈ દુષ્ટી મનુષ્ય, અગામ વિચાર સમયમાં થોડાં ખાતો દહિનેપર માથે છે. ખારિક નિરીક્ષણ કરતાં માથમ પી છે કે એજ આપણો નામક લક્ષ્મીકાન્ત છે. મેલનિવાસી લક્ષ્મીકાન્તના આ હાથ ભેટાં, આર્થર્ ઉપલ માથે તે નવાઈ એજ નથી. રાજ્યપટેલ એજ એજે સુખ મેલનેલું, તે આ જ કુપડીમાં જ પેતાનું રોપ આકુળ નિર્મમન કરતો જણાય છે. કુપડાએ થતાં, અણુવિરો એમ જાણે જણી છે, તેમ વિચાર તરેલામાં તકિન અનેલો લક્ષ્મીકાન્ત બેઠી ઉભેલ “પૈસા ! પૈસા ! હું તારો પ્રભાવ છે ! ત્યારે લક્ષ્મીની મહેર હતી, ત્યારે તો નહિ મળતું મણ મણ, આપણું જમતું ઉભી આપણું દડું અને આજે ત્યારે લક્ષ્મીને કેર મળે ત્યારે, હાથ ! એ હું મરી જઈ તો મ્હારી પાછળ મરણ પેાક સુનાર કાંઈ મણ પણ નથી રહ્યું ! અલસા ! પૈસાનાજ સૌ કાંઈ મળે છે. લક્ષ્મીને કેર મળે, કહેવાતા સૌ મળા—એમ કુપક વજને પશ્ચિમે ત્રણ જાય છે, તેમ પલાયન મણ જાય છે. અરેખર ત્યારે કુપ્ત આવે છે, ત્યારે ત્યારે આપણી આવે છે.” એ થર મેળાત વાગતી, તે થર ઉડતા હાથ !” એના એવી આ મ્હારા, અમિના કેવળી ભરતીલ મેલો મંગલની દુર્લભ થઈ પડી છે. આજ કાંઈ એમ ભાવ પૂજનાર નથી કે ભાઈ કેમ છે ? ક્યાં જાય છે ? એ તો કીક, પરંતુ મ્હારા દર્શનથી જાણે પાપ થાયતું હોય—જાણે વિપવને તેની આપણાન થતા હોય, તેમ સર્વ દરથી જ તેમને જતા રહે છે. હાથ !” કાળ વણી ફિત, ન પરખાતી; વિધિની વાતે આરી.” આ મળે મ્હારી ખરી સોજની પેળાને સાચી, મ્હારી બાળો મિત્ર વિનય ક્યાં દસે ? પણ હાથ ! ક્યાંથી જ તેખાવ ? ક્યાં મું જ ખાખાએ એને તરેલાઓ—નિશકાચી, તો પછી એ મ્હારો જ હોય તો ! વિનય ! બહાલ વિનય ! હું ક્યાં ગયો ! હાથ ! તને અદક કરવને મું ના કહી હતી, ત્યારે તારું હાથ કેતું ચિપાઈ મળું હતી, તેનો અને સાચોજ અનુભવ થાય છે, એ કાળ ઉપર મેલા દેલખે, તેજ કાળ ઉપર પા કરવા એવી મું સુખાંઈ કરી !” આમ આઘા નિશકા વચ્ચે મેલાં ખાતો લક્ષ્મીકાન્ત કહેવાદગર કાઠી રહી હવે, એટલામાં સામેથી એના મંગલકાંઈ આવતા જણુયા. “કેમ મંગલકાંઈ !”

“એ હોય, બાઈ!” મરમા કજલપર ચઢતી, ભણે અને ન જોવાપણું ન પડતી હોય, તેમ અનન્યતા બની, મરમાનાંબે સામે સ્વચ્છ રહે.

“એમ કુલી મરા કે શું? એ તો હું વહનીકાન્ત—તમારો ભનીવે!”

“એમ કે વાઈ? એમ કે ના! છલિરે તો કીક છેને?” મરમાનાંબે ખાસ ઉત્તરણું.

“કાકા,” રિક્તગીરીઓ બચાવે વહનીકાન્તે કહ્યું, “ત્યાં પ્રભુએ ન કુ બચાવે.....”

“હોય બાઈ! એમ જણ હોય!” વચમાં ન કાકા, બેઠા, “ત્યાં રિવસ કાંઈ સરખા નામ છે ના! એમ કુલ જાણે, ને જોવાવાનું હોય છે તે કાંઈ થીડું ન જોવું થાય છે! બિજામકાને, ખમણું પડે છે તો, આંખણા ક્યાં જાણ્યા! જદા જાણ્યા, જદા! શું સમજીએ! કાંઈ સ્નાને તું પાઉં રાત્રી જેવો યજ્ઞ નહીં, ના! આંધો આંધીવત્ છે, બેઠાને, કાંઈ કું નહીં કું, કેમકે કાંઈને! વખત થઈ ગયો છે,” એમ કુલે અને તેરથી ગિણક વાણી, (કરકો ક્યાં કામ પડે છે,) રહેને વહનીકાન્ત કાંઈ મદદ માગે, એના કાંઈ એ પ્રતિજ્ઞ ન આજુબા, એમ સમયસુચકતા વાણી—વાણી પહેલાં જાણ બાંધતાં મગનકાકા ક્યાંબે આરંભ થઈ ગયા. બાળ પ્રમાણે, એક પછી એક, એમ ત્યાં ન સચા તરફથી, વહનીકાન્તને કાંઈ. અનુભવ થયો, હોય રિક્તગીરી જેવો તરફી તરફી પણ ન સેતા. આત્મકર બનેલો, પેશનો સામે સજી પનકુપ તો ભણે આ પુનિવામાં અસિતવ પ્રાપ્તો ન ન હોય તેમ કેવાંતો ન નહિ. વિરલાઈ રિવસ અને ત્યાંથી પનકુપની મેરી વચ્ચેના ફેર, બાળ માણું આપણું ફર થઈ રહ્યું નહીં.

“હામ નહિય! આ થી રસા! એ પ્રભુ! કાંઈ તો તારો ન આકરો! ત્યાંબે કોઈ થીયા. હો! હોઈ સ્વાકેના ન સચા છે. એ વહનીકા વામણુ સચાએ! મિહાર છે તમારી કાનતરે! એ ખાસ વિનય! તું ક્યાં છે! તારા નિયા ખાસ કામ કરતને રિક્તગીરી આપનાર હોય નહીં તને તરફવાતી વખતે, કાંઈ વિચાર સરખેયે ન જાણ્યો કે આ વખત કાંઈ પણ આપણી અને તારી નહીં પડે! કાંઈ ન વિચાર કરે! વહનીકા પદમાં એમ બન્યો તારે કાચાતરણું બાળ પણ કાંઈથી રહે! એ પ્રભુ ખાસ જાણું હોયું નહીં પ્રાપ્તિલ ખાસે જોવાવું પડે! હામ! એ નહીં પાતનાને ખાસ આપણાં કાંઈથી કુટે છે! આંધો ઉદાર પણ કાંઈથી ન વાપ! નજ થયો કોઈકે!” બાળ ગેહલાં બેઠાં, વહનીકાન્ત એકદમ બેઠાન પણ થયો. બાળ સમય પછી બાળ આપણું કોણે આંધો ઉદારી તારે કુલિયાના જોવામાં કોણું માણું હતું. કુલિયાના નવનુગમકાંથી અનુપારા થતી હતી અને એના હાથમાં એક જવ દોઢ જેના તરફ કોઈકે તે કોઈ રહી હતી. વહનીકાન્ત સજીયો મોઢો થયો અને પત્ર કાંઈ વાંચ્યો. વાંચતાં વાંચતાં કોઈ આંખમાંથી પણ અનુભવે કોઈકાણુ હતી જાણ, કેમકે એ વિનયો ન જવ દોઢ, જેમાં વહનીકાન્તની રિવસી ભણી, કોણું ધણી રિક્તગીરી કાંઈથી હતી અને પોતાની વાચકલિત સો ફીમાની નહીં મદદ મેઠાંથી હતી, ને સિવાયના નમ વિનયે કોઈથી હતી. “જન છે આઈ વિનય! તને કે, આને આવા આત્મા થયો, તને આવી આપણે જાણ કરી! હા! કું તારો કેરો આપણી થયો શું! ખાસ વિનય! તું કાંઈ કુમા કરીશ! તારા પતિન કુખ્યું એક વખત હોય કુલ, કોઈથી ન અનિમ અનિવાર્ય છે!” એમ બેઠાં તે પુનઃ બેઠાન થયો.

“વહનીકાન્ત—” તરવામાં ને કિલ્લાએ જાણ થયો હતો, તેણે કોઈ કોઈ બંધાર રૂપ જાણ્યા મોઢું, અને, જોત પ્રમાણું. તેની અસર છલિર પર થઈ. અનિવાર્યતાના નેમ થી જોવામાં નામ છે તેમ કિલ્લાના વાણી કોણું છલિર પોતપોતા—અનિવાર્ય માણું, કિને કિને તે કોઈને સુધી થવાઈ થયું કે છલિરમાંથી કોઈ અને કાંઈ હતી નહીં. રૂપ અનિવાર્ય રહ્યા હોય તેમ રૂપ દા.

ચિંતર નજીવા લાગ્યું. ખરેખર! ચિંતા અને ચિંતામાં ઢાલો દેર નથી ચિંતા નિર્હવ રખતે બાલે છે, ત્યારે ચિંતા સજીવન હરિએ જાણે છે.

“ચિંતા ચિંતા સમાન” જીવનની સુશિલા-પરિણામ સુશિલા-આમે દિવસ અને રાત્રીએ પણ ઉત્તમતા કરી ખેતપૂર્વક પતિની સુલુવા કરી રહી હતી એનો બહોલો મનનો ખરો !

જીવન-આયતો સમય સમાપ્ત થયો છે. એમ ખાતરી પૂરક માત્રી, લક્ષ્મીકાન્ત દવા કે ડોક્ટરની તાત્કાલીક પરવા ન કરતો. ફક્ત વિનયને જ જીવનમાં દોલો-એનાજી નામનું રાજ્ય કરતો હતો. સચિપાલ થયો! હોય એમ વિનયના નામના લગ્નપરે ઢાલો-એલકુલ નહિ પણ રાત્રિએ નિદ્રામાં અને સ્વામ્ય પલ્લ એ વિનયને જ જીવનમાં હતો. સુશિલાએ તારે દરિકલ જમ દ્વારા વિનયને નિવેદન કરી હતી, અને એક વખત ફક્ત મળી જતા માટે વિનયી કરી હતી. વિનયને ત્વે કે લક્ષ્મીકાન્તે તરડાડ્યો હતો. છતાં એના અપરજીવ એના મિત્રવચન દ્વંદ્વમાં પરવા ન હતો. અને હજુ પણ એના સોહની સામગ્રી એવી ને એવીજ હતી. ટેરલાંક કામને બંધી, એનાથી લક્ષ્મીકાન્તને મળવા જતાં ન જતાં. પણ છેવટે એ મિત્ર સુખનું અંતિમ મિલન નિમાયકું હતું, તેથી જઈ પહોંચ્યો.

“ગુન વિનયસહ ! આવી પહેાંચા !” સુશિલાના મુખમાંથી લપલા સખો નિઝાતાં, જેમ સંતુષ્ટ થઈને, પ્રસન્ન થતાં, રહેન દેતાં, જગવાનનો જાન રજીતાં, જલ્પ સમયમાંથી જાન્યત કામ છે, તેમ, બાહ્યો બધી અસહ્ય અને નિર્ભય દેવા છતાં લક્ષ્મીકાન્ત એકજ જાન્યત થઈ ગયો, અને “ક્યાં છે આરો બાહ્યો મિત્ર વિનય !” એમ પોતાનાં ચિત્તને દડ બાતી પડેલા બંને મિત્રોએ ઉભાને દડ સોહાસિવન આપ્યું અને ઉભાના નર્મન-સુખયોગથી સોહાયુ વહેવા લાગ્યાં. ચોડીવાર એક બીજાને જોઈ રવા. બંને સોહોના ઉભા સમાપ્ત, ઉભાના હલ દીધા પછા. લક્ષ્મીકાન્ત કોણજાન્યત સ્વરે બોલી ઉઠ્યો, “વિનય ! બાહ્યો મિત્ર વિનય ! હાથ ! ત્હાં નિર્ભય અને અવિર મુખ જોતાં મ્હને આઈ જાન સંકરી આવે છે અને એ પાખો દીધા આજા દ્વંદ્વને જોતરી આવ છે ! હાથ ! મ્હે અવગ્રહીઆએ ત્હને માર ન કરવાથી ત્હાં દ્વંદ્વ જોતું સંતાપું હતું એ સમય માર આવતાં, હાથ ! મ્હને સખત કપારી છુટે છે ! ત્હારા સજા દ્વંદ્વને જેવો સખ આવતા પહેાંચ્યો હતો ! ખરેખર ! હું મનુષ્ય નથી, પણ મનુષ્ય યોનીમાં અવતરેલા અધમ-નરપદ્ય નિર્ભય રાજ્ય હતું ! સાધુ નથી પણ સખતાનું હતું ! જતાં હું બંને, મનુષ્ય થોજ્ય થું, પણ દેવ થોજ્ય ક્રમા કરી, મ્હને આજા થોં છે !” અસકિત થતાં લક્ષ્મીકાન્ત પકારીમાં પડી જ્ય છે.

“લક્ષ્મીકાન્ત ! લક્ષ્મીકાન્ત ! આ થું ! ત્હાં હરિર તો જો ! એ બધી વાત જતાં કે ”

“ના ! ના ! વિનય !” લક્ષ્મીકાન્ત પુન ગોંધી થયો. “ત્હું મ્હને ના વાર. મ્હને આજા પાખતું પ્રાપચિત્ કરવા કે વિનય ! ત્હું મ્હને ક્રમા કરશે ! ફક્ત એક વાર ત્હું કહે કે ત્હેં મ્હને ક્રમા કરી છે ! એલકું કર ! મ્હને આઈ પાખી મુખ દેવાકાતાં સમ આવે છે !”

“લક્ષ્મીકાન્ત ! લક્ષ્મીકાન્ત ! સાન્ત થા ! આમ બધા થું કહે છે ? આજા હલમાં જતાં બેઠું લાગ્યું નથી. હજુ ત્હારા પ્રભે આરો સોહ એલકોજા દડ છે. મ્હને બેઠુંજા નથી જાણ્યું, તો પછી ક્રમાની જાન છે જ ક્યાં ?” વિનયે થયું બાહ્યસન આવતા માંડ્યું પણ લક્ષ્મીકાન્ત તો હો જ બધો. અને બંને જાણે વિનય એક વાર ક્રિમ બોલ્યો કે “હું તો ત્હને ક્રમા કરીજા સુકો હતું.” ત્યારેજ ક્રિમ સાન્ત થયો-જા તે હોંકોને મળિજ સાન્ત થઈ ગયો. અને મુજોવસ પારી અનેક પ્રકારો કર્યાં પણ અર્થ, ક્યાં એનો અમર અલમા, આ હોંકી ફરિયાના નખર હરિર-ફરિયાના લગા કરી, કપારોએ જમખાનમાં મળી ગયો હતો.

આરોગ્યતું રક્ષણ

વૈદ્યરત્ન માધવપ્રસાદ ના. શાસ્ત્રી

સભ્ય, સાહિત્ય હિતેશ સમાજ.

આરોગ્યતાની સાથે આપણા શરીરનો અર્થત ધનિષ્ઠ સંબંધ છે. આરોગ્ય રહિત હવત ભાર-રૂપ ભાગે છે. એક માણસ સુદૈવ રોગી રહેવાને લીધે કહે છે કે આ કુખ્ય ભોગ્યવતું તે કરતાં મરી જવું એ સારું છે. વળી વર્તમાનપત્રોમાં પણ આપણે ઠાઈ ઠાઈ વખત વાંચીએ છીએ કે xx છાત્ર રોગથી કંટાળવાને લીધે આત્મધાત કરી મરી ગયા. આમાં કંઈ - પણ અતિશયોક્તિ નથી. સંસારના મુખ્ય આરોગ્યતાથીજ સુખ રૂપ લાગે છે. ન્યારે માણસ બીમારી ભોગ્યે છે ત્યારે જ તે સમગ્ર રો છે કે એક રોગી રાત કરતાં એક નિરોગી કંગાલ હુબર હરતરે સુખી છે.

છપરે સુધિપાસનના નિયમે જ્ઞાતીને તેને પ્રકૃતિને આધીન કરેલી છે. પ્રકૃતિ એજ તે નિય-મેની અધિપતી રેવી છે. જે મનુષ્ય આરોગ્યને માટે પ્રાકૃતિક નિયમેનું પાલન કરે છે તેને પ્રકૃતિ પોતાના તરફથી સુનવતા અને રૂપ પ્રુપ્ત શરીર ઉપહાર રૂપે આપે છે. 'પારંરિક નિયમેનું ઉલ્લંઘન કરવાનું ફળ મનુષ્યને અવસ્ય ભોગ્યવતું પડે છે. આથી સ્વાસ્થ્યરક્ષાના નિયમેનો મનુષ્યે અવસ્ય અભ્યાસ કરવો જોઈએ. એક મુપ્રસિદ્ધ વિદ્વાને કહ્યું છે કે જે શિક્ષામાં શરીરમંજમની બ્યવસ્થા અને આરોગ્યતાનું વિધાન નથી તે શિક્ષા અપૂર્ણ છે. જેમ અંગ્રિય, સાહિત્ય અને આકરણનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું મનુષ્યને માટે આવસ્યક છે, તેમજ શરીરમંજમની તેજિપામેનું જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવું એ પણ આવસ્યક છે, કે જેનાથી મનુષ્યનું જીવન બન્યું છે. ન્યારે સંયોરે અવસ્ય એસે રોગતાનું રહે છે, સારે મિત્ર પણ ઠોસું રહેતું નથી. પ્રૌઢ શુદ્ધિ, વિવેક અને આત્મજ્ઞાનને માટે શરીરનું જાગવાનપણું અને આરોગ્યપણું રાખવું જરૂરું છે.

મનુષ્યનું શરીર એક એજનના જેવું છે. એજનની શક્તિનો ક્ષય દરેક ક્ષણે થવા કરે છે. જામવા અને પાણી, વગેરે એજનમાં બોતલ નાખતા રહેવાથી અને સામુદ્ર રાખવાથી તે સારી સ્થિતિમાં રહે છે અને પોતાનું કાર્ય સારી નીતિ કરી શકે છે. તે પ્રમાણે મનુષ્યની શક્તિ વધતી ઘટતી રહે છે. તે પાછી નિયમિત આહાર વિહાર વડે પ્રાપ્ત કરી શકાય છે. શરીરને સ્વચ્છ દવા, પૌષ્ટિક ખોરાક અને યોગ્ય પાણીની ખાસ જરૂર છે. તેમાંથી જો ઠાઈ એક દીઠ ન રહે તો મનુષ્ય અવસ્યતાના કાલમાં ફસી પડે છે. સ્વચ્છ દવા વિના મનુષ્ય એક પથ માત્ર જીવે રહી શકે.

નથી. માટે હરેક માણસે સહેરની બહાર ખુલ્લા મેદાનમાં સવાર-સાંજ સ્વચ્છ હવા માટે રહેવા જવું જોઈએ. જાતું પ્રમાણે કપડાં સ્નાં પહેરવાં અને નિયમીત રીતે સૂવું-જાગવું જોઈએ.

‘ખાણું’ તો ભુખવું’ એ નિયમ પ્રમાણે માણસ સર્વ વર્તે તો તેને રોગ થવાનો સંભવ રહેતોજ નથી.

ઘ્યાપામાદ્ દુદગાત્રાણં ઘ્યાધિભૌષણાયતે । આ ક્રમાંણે વર્તનારને રોગ થી વસ્તુ છે તે ખણુ સમજતી નથી. મૂર્ખ મનુષ્યો એમ સમજે છે કે ‘ખાવાને માટે જીવવાનું છે.’ ખણુ તે તેમ નથી. એ તો ‘જીવવાને માટે ખાવાનું છે.’

હવા, પાણી અને ખેરાક એ આવશ્યકતા પ્રાપ્ત કરવા માટે ઉત્તમોત્તમ સાધન છે એ જાણ્યા પછી તંદુરસ્તીને સચલી બીજી જાળતો આપણે જોઈએ.

હાથમાં કુપેના બાણમાં આ (Tear)એ સામ્રાજ્ય ભોગવ્યું છે. અને તેથીજ એક વિદ્વાને લખ્યું હતું કે—‘હા ! હા ! જાહા હત કલિયુગે કર્વતિ પ્રાણવિચમ્’ આ થણે આગે માણસના શરીરને તુલ્યાનભારક છે એ સૌ જાણે જાણે છે; પણ વ્યસનના આપી તે કુદી ચડાતી નથી. એ શાસ્ત્રીય છે.

આરોગ્યતા સાચવવામાં નિયમિત રીતે આવતી શાન્ત નિદ્રા, નિયમિત કસરત તથા સ્વચ્છતા ખણુ ઉપયોગી વસ્તુ છે. ઉપરે એટલુંજ કહું કે—

નિસ્થે દિતાહારીયહારસેષી સમીક્ષકારી વિષયેષ્વસન્નઃ । દાતા સમઃ સત્પત્તઃ ક્રમાધાનાત્પોષણેષી ચ મધ્યરોગઃ । (વાગ્મય) ને માણસ હંમેશાં દિતકારક આહાર, તથા વિદ્યારત્ન સેવન કરે છે, હરેક કાર્ય વિચારીને કરે છે, વિષયોમાં આસક્ત થતો નથી, જ્ઞાન કરવાવાળો છે, સમાન સ્વભાવનો છે, સત્ય બોલનારો છે, કષ્ટ શાખવાવાળો છે, આવી રીતે મનુષ્યોની સેવા કરવાવાળો છે; તે પુરૂષ રોગી થતો નથી. અમૃત.

કોઈપણ વસ્તુ હિંમત વિના મને હે તારે એની કિંમત નથી સમજતો. મનુષ્ય ત્યારે એક વસ્તુ પ્રાપ્ત કરવા માટે સતત પ્રયત્નશીલ રહે છે, તેના માટે કંઈ દો છે, તેની પ્રાપ્તિ માટે એનું મન રોકતો રહે છે, એના માટે અનેકા અનેક આશાઓ બાંધે છે અને પછી ખુબ આશાઓના અંતે ખૂબ કષ્ટો વેઠવા પડી, અનેકા અનેક પ્રયત્નો કર્યાના કારણે ત્યારે ક્યંદેવ વસ્તુને એ પ્રાપ્ત કરે છે ત્યારે તેને કોઈ અનેરો આનંદ થાય છે. પોતાની વસ્તુની ખરી કિંમત તે જાણતો હોય છે.

વિના પ્રયત્ને અથવા તે વસ્તુ હિંમતને પ્રાપ્ત થયેલ વસ્તુની કિંમત મનુષ્યને મન નથી જાણતો છે તે તે બહુ નહીં જ. આજ પ્રમ નાશકલ્પની ખરી કિંમત નથી અંકાતી તેનું જાણ કરાવું છે. હજુ હવેના જ મહાત્મા બોલામાં પૂછી ચોંટ વર્તી જાણ, કે એક કલ્પ માનકોની માતા થયેલી માળીશ વર્તી આંધે અને ત્યારે ખુબ પ્રાપ્તિ થાય છે ત્યારે શું માનવું! જાણતી પ્રાપ્તિની હિંમતના કારણે જ શું એમને જાણક મેળવેલ હોય છે કે એ વિાળી હાથમાં જ પરિણામ હોય છે! આ પ્રમ વિચારવા જોયો છે.

આને એક પણ જાણતી ઉપરિષ્ઠ માદપિતાની શુભ નેમને માટે નથી દોતી. માત-પિતાની વિવશાસમાના પરિકુષે ઓના બોલામાં જાણક બાવી પડે છે, એ માટે જ નાશકલ્પની કે કિંમત સમાજમાં અંકાતી ભેદને, જાણકો પ્રાપ્તે કે કરાને અજા કરવી ભેદને, જાણકિંમતને વેગ આપવા માટે કે કંઈ કરવું ભેદને તે કંઈ નથી થતું. સહજ પ્રાપ્ત થઈ ગયેલ કે વિના હિંમતને મળી ગયેલ હિંમતની કિંમત માણસ જાણતો નથી અંકાતો.

આમ વચ્ચે હિંમતને પ્રાપ્ત થતાં જાણકો પ્રતે માતપિતા કે કંઈ કરે છે તે ઉપરિષ્ઠ છે. એની જાણકો જાણકિંમતે થાય નથી. માતૃવત્તા જરા રીક્ષતું રીક્ષતું નથી. અને માટે જ નાશકલ્પન હિંમત થતું આપણી દૃષ્ટિએ પડે છે.

સંપત્તી સામે આને તિરસ્કારની દૃષ્ટિ બોલામાં આવે છે. સંપત્તી વાળો કરનારની હાંસી થાય છે. આ જાણકો જ જાણે સંપત્તી નહીં, પણ સ્વચંદ્રો બોલે છે. ઉપરિષ્ઠ અંકુશ

મુકવાની વાતો કરીએ તો સામે માનસિક જનરેશન (Complex)નું તરજ પડાય છે; આવા વખતે ડેરલીક વાતો કોઈને ન પણ ફરે, છતાં આ વખત યેરો આવી શકે છે કે ડેરલીક પ્રકો ઉત્પન્ન થો.

ઉપર બતાવ્યું તેમ કેવળ પ્રત્યેકષિતની ઇચ્છના કારણે જ આજે પ્રત્યેકષિત નથી પડી એટલું જ બસ નથી. જનમ પછી સુર્વજ ડેરલીંગ બાળકો મરણ પામે છે, છવે છે તેમાંથી પણ બેઝવામાં, મંદશુદ્ધિ કે સામાન્ય શુદ્ધિનાં અને સામાન્ય વધાનાં નીપડે છે. દુશ્મનની જાતી ફાટી નામે અને અસાધારણ શુદ્ધિ જાળવે એવી પ્રજાની આજ કલુ દ્વે શિરે રાખવાની છે. આજની માધ્યમશી, અને મંદશુદ્ધિ પ્રાપ્ત કારણ શું ? માતાપિતૃ અસંજની કલ્પન અને એવી માટી અસર બાળ કરીર અને માનસ ઉપર ડેરલી થાય છે તે વિચારવાની નવરાસ કે કલ્પન કોને છે ? સ્ત્રીની સમર્થતા અવરજા વખતે પડીને વિપવશકતા તુલ્ય થઈ એટલે બસ એવી પ્રાણુકાલક અસર થઈ ઉપર થઈ સ્ત્રી ઉપર ડેરલી કરે થાય છે તે કોણ વિચારે છે ? જનમ પછી બાળક બેઝવામાં હોય, મંદશુદ્ધિ હોય કે નાજુલું હોય તો તેના ઉપચારો લેવા તે કેવળ ઉપરકલ્પા ઉપચારો છે. પાશ્વી પટેલનાં પાળ ન માધરી અને પાશ્વી પટેલ જતાં જાજ માધવા હોયું એ કોટલું હાસ્યારસ છે તેથી વિરોધ હાસ્યારસને બાળકનો ઉપયોગ માતૃપિતાએ તેની અભિવ્યક્તિમાં કરેલ છે અને તેના કારણે જે અમુક બેઝવામાં જાતી થયું છે તેના ઉપચારો કરવા હેઠવામાં છે.

બાળક પ્રત્યેનો શુદ્ધ પ્રેમ આજે લગભગ નષ્ટ થયો છે એમ માફ માનવું છે. જે સમાજમાં ઉપર જણાવી તેવી વસ્તુસ્થિતિ આવી રહી છે તે સમાજના માતૃપિતા તેમનાં બાળકોને આજે જે પ્રેમ કહેવું તે અર્થ છે.

આવી રીતે ઉપર કહેલ બાળકની શી દશ ?

આ જવાબો જ કોઈ જુદા પ્રકારનો છે. હેતુસર અમુક આરોગ્ય બંધી શુદ્ધચક્રવર્તન માળતાર બહુ જ થોડા છે. ત્યાં ત્યાં અધિભારો મેળીજાદાર થાય છે, મનુષ્યની સામે અનેક પ્રયોજનો ખડાં છે. કોઈને પેટો જમા કરવો-હોય છે. કોઈને સમાજમાં જહાર આવવાનીજ શાકસા હોય છે, કોઈને મોટા હોવા મેળવવા છે.

શી સૌના કાર્યમાં એટલા બધા હુવામેલા હોય છે કે પોતાના શુદ્ધ પરવેની દરજ્જા ચૂકે છે, અનેક અપ્રયોજી થઈએ અવસરાર કલાળીને ઘેર આવે છે ત્યારે એને પ્રથમ આંતો ખાલો કાઢી છે, પછી થયું બાળક માઢ આવે છે. કલ્પાત્મા કરી કરીને માનું પકડી દીપેલ વડીયને, દુશ્મનો આપી પાછી અલેલ શિલુકને, ઉત્તરારામે હોય થઈ અલેલ મહુરને કે વેપારીને કાંલે જાળ ઘેર કરતાં પોતાના બાળક સાથે નેલ કરવાની, કરવાની, વાલે કરવાની હોંલ રહેતી નથી. આખા રિવસના કામથી એ કલાળી અલેલો હોય છે.

શેઠ પપ્પાર આપે છે માટે એનું કામ આઢ કલાક કરાવું એટલે એવી માન્યતા એમ છે, તેમ ઘેર બાળક છે માટે તેની સાથે આનંદ કરવાનો, વાલે કરવાનો, કરવા જવાનો વખત મેળવવો એટલે એમ કહે માનતા થયું એટલે.

કાનની બહુ પમાયોમા બાળકે હોમતાં કાળનો આનંદ-રસ-મેળવવાનું એ સ્ત્રી છે. માનુષ અનેક જાતની લેવા કરવા જહાર નીકળી પડે છે પણ મહારથ તરીકે એવી જાતે એક અમુક લેવા કરવાની તક છે એ વીસરી નાજ છે-પોતાના લેવાને પડતી બાજ પ્રયોજનોમાં તણાય છે. મહારથકવન વખતે સારી પ્રત્યેકષિત કરવી એ લેવાની મોટામાં મોટી લેવા છે. વાનગરજાવવામાં માનુષ જામે અને તે અરજિયાં હોરાય, અસર મહારથી દશને બલે વાનગરથી બનથી દે. જમુ જનાં કુધી એવી

અવસ્થા મુદતથી લેવી છે ત્યાં સુધીમાં તેા સારી સંવૃત્તિ ઉત્પન્ન કરી દેશને બાળ, કર્કશ અને મને સુરક્ષ દેશકેવલો ધરના એ એવી મેદામાં મોટી સેવા છે. અપ નેહું કમાઈ વધારેની આશામાં જાણ નહિ મારતાં પોતાની પ્રભ સારી રીતે ઉછેરવામાં લેજો સક્રિય ખસવી જોઈએ.

આ સેવાની સફળતામાં અણુઆ અણુ સંવર્ધી ઉત્પન્નથી પ્રાપ્ત કરેલ સંવૃત્તિને સારી જોગવાઈ આપી અણુક વખત તેા દેશની મુન્ની સેવા કરવી એ હૃદયનું કર્તવ્ય મનાવું જોઈએ. એક વખત એવો દુરો ૩ રવાઈમાં ખરાબ પ્રભ ઉત્પન્ન કરવી તે મહાપાપ મનાવું. આને દિલની આવીજ દયા છે. દિલ સામકાંમતી પ્રબળી પરાધીન બનવું છે. આ ભેટી તોડવા માટે અને સ્વાત્-જ્યેનો અવસ્થા સેવા માટે પ્રણયવાન પ્રબળી જરૂર દિલને છે. આજે સરવાના, સમાજ સુધારક બનવાના, કાર્તિ વેળવવાના, પૈતો જમા કરવાના, અને એવા એવા અનેક લેખથી મુખ પહી અપ જોઈ ઉપાર્જન કરી પ્રાણવાન પ્રભ દેશને ચરણે ધરવાનું દિલમાં વત લે અને ઉત્પન્ન અણુક વર્ષો-વીતતાં સમાજમાં પોતે આમજ આવે તેા તેની પસીમણી સેવા છે.

આને આપણે અંદરના હૃદયની દયા નહિ કરતાં બાહ્ય ઉપચારો પાછળ દોડવા છોડીએ. આપણુ કામ જીંડુ (Initiator) હોવું જોઈએ તેના બામે વિસ્તારવાળું (Extensive) કરી મુકવું છે. બાળકો-મારેનું સ્વાખ્યાની, તેમના માટે ઉપદેશો, તેમના માટે આયર્થદોષ-અને સારી સારી સામગ્રી આપણે બેસીએ છોડીએ તે પાસ ઉપચારો છે. આ બધાની જરૂર નથી એમ જોઈ ન જ રહી રહી. સારી પ્રત્યેષિતિને પશુ આ બધાની જરૂર રહેશે જ. પરંતુ મુખને થકી આપણે જાણે કાળાંપાંદાને ન વગળતાં હોયએ એમ જોવા છે. ચિંતને એકા સત્તાન ઉત્પન્ન થાય છે પશુ તે વીરવાન હોય છે. આને માણસો સંખ્યાનય બાળકો પેલ નહિ કરતાં વીરવાન, કાર્તિવાન, જે ૩ જણ બાળકો દેશને મેદ ધરે તેા વાલુ છે. તે દેશની મેદમાં બેસી સેવા છે.

જનની અણુને બહા જન, કાં હતા કાં હા,
નહિતર રહેને વાંઝણી, મત સુમલીસ નર.

આ કથને જરૂર સમજ રાખી માણુમ પોતાનું સુદસ્યજીવન શરૂ કરે અને તેનો અમલ કરી રહે તેા એની મેદમાં બેસી સેવા છે.

પ્રત્યેષિતિ ઉપર શુદ્ધ અંકુશની ખાસ જરૂર આને જાણી રાખી છે. બાળકને કેમ સાચવવું તેની કાઠી કાઠી શીખામણેા રસ બાળકોથી વીરજામણી માતાને કેવી રીતે હાજવાની છે ? એક તરફથી ટે ટે કરતું બોલાતાં ધાવતું બાળક હોય, બીજા બાલુથી નાકમાં તેડાં માથામાં જતાં હોય અને પૂગમાં રજીલોડાતું બાળક પૂગ પાતું હોય, તેા આ બાલુ પેલે પશુને રસ લાગે રોહાંતેવાર કરી આપવાની ચિંતામાં હોય, સાદુ-ભૂંડોના કપો બાળકને કાંઈ રાખી દેવા માટે ચાલુજ હોય-ત્યાં બાળક સામે અણુક પ્રકારના વર્તન રાખવાની આજણી શીખામણેા અવશ્યજન લેવી છે. એને માન્ય કરતાં છતાં એનો ઉપદેશ એ માતા નહિજ કરી રાકવાની. થોડાએક બાળકે વધી એની મુંડાએથી મતિ મારાં ન જ રોળી રહી. નવન જન્મણી સાલના પેલારનો અમલ તારેજ માળખો કરી કાણે કે જ્યારે થોડાએક બાળકોથી મુકત જવા તેઓ શુદ્ધ સપાને સ્વીકારશે. તારેજ તેનો અમલ કરવાને એને અવકાશ મળશે. ત્યાં સુધીના પ્રવેશો વંચ જેવા છે. માટે હૃદય માળખે, પોતાની બાળની ખાતર, બાળકોનું ઇવન સુધારવાની ખાતર, અને દેશની ખાતર પ્રત્યેષિતિ ઉપર શુદ્ધ સંવર્ધનો અંકુશ મુકવાની જરૂર છે. હું આ પ્રકર ઉપર ખાસ જાર એટલા માટે રહું છું કે જાણી સાધના વિના જન્મણી સાલના અલ્પાસના પ્રકરો મહારો લેખ લખાવવા જેવા છે. ઉપર અણુથી તેવી રીતે ઉત્પન્ન થયેલ પ્રભ ઉત્પન્ન આ પ્રવેશો દીધી નીચળે.

વીર રમણી સુભદ્રા અને નરોત્તમ-અર્જુનનો કવંત દાખલો દરેક સ્ત્રી પુરુષે પોતાની સમક્ષ રાખવાની જરૂર છે. એમણે ગર્જાપાન વિધિ બરાબર સાચવી, એ વખતના સુખ અને સંસ્કારના પ્રતાપે અભિમન્યુ જેવા મહારથોને જાતના મરણે ધર્યો. માતાનાજ ઉદરમાં જ કોણની વિદ્યા ભણેલ, એ જન્મ પછી એજ માતાપિતાની દેવદેવ નીચે વીરતાના પાક પડેલ અને વીરતાનુંજ પાપણુ ધાવેલ અભિમન્યુએ કોણ, કશું અને કુર્વેષન જેવા મહારથીએને કેવા દંડાવ્યા તે જંગલદેર છે.

સુભદ્રા-અર્જુનના ૪થે પળનાર જ્યેષ્ઠની આજે દિલને જરૂર છે.

બાળક જન્મ્યા પહેલાં જે પ્રકારની જૂલો માતાપિતાની મામ છે તેવીજ જૂલોની પરંપરા તેના જન્મ્યા પછી ચાલુ રહે છે. તેથી અનેક પ્રકારના ન જૂલો શકાય તેવા કુસંસ્કારો બાળકના કુમળા મગજ પર પડે છે. સ્ત્રી પુરુષના મતભેદો કે અવસરસના અસંતોષના કારણે બાળકના મગજમાં કેવાં બીજ રોપાય છે ! તેમના ખાતળી વ્યવહારનું અવલોકન બાળક તો કરી નાંખે છે અને તેની માઠી અસર બાળકજન પર કેવી દાનિકારક નીવડે છે, તેના વિચારો આપણને નથી આવતા. આવે છે તો તેના અમલ આંખેજ કોઈ કરતા હશે.

આવા વિચારોનો અમલ નથી થઈ શકેલો તેનું એકજ કારણ છે. તે એ કે માતાપિતા તરીકેની જવાબદારીઓનું ખૂંદે ભાન તેમને નથી હોતું. અંતરે થયા પછી અધુરપણું ચાલુ રહ્યાન બાળક અર્થે હોમી તેનું નોંધ્યો. એની ખાતર મોજમગલ, મોજવિશાસ વિગેરે તટ્ટ આસોઈ તરફ જવનવાયા માંકળી નેહાયો. ત્યારથી એમના જવનના પળનો આરંભ મામ છે. આ મહા પુરુષની ખાતર-બાળકના સારા ઉછેર ખાતર, રવજીવી જવનનો ત્યાગ માતાપિતાએ કર્યો નોંધ્યો.

રોર ઉછેરનો પ્રથમ મહાભાઈએ દાખ ધર્યો છે. તેથીજ નહુ મદતનો પ્રથમ બાળ ઉછેરનો છે. આ પ્રથમો ઉકલ ધરી ત્યારે જ કેળવણીકારના પ્રવલો સફળ થશે. કાં તો કેળવણીકારે આ પ્રથમે પોતાનો માની લે, અનર માન્યપો કેળવણીકારે ઉપર મહેરબાની કરી પોતાના પ્રથમો ઉકલ કરે. આજે કે કાલે આ પ્રથમો નિહાય ક્યાં વિના કેળવણીના પ્રવલો અર્થ છે. અને આ પ્રથમ ઉપર દુર્લેશ રાખી પોતાનાં બાળકોની સારી કેળવણીની આજી રાખવી તે માન્યપો માટે પશુ અર્થ છે.

જયન્તી પર્વ

૧

નિરખ બોમમાં આજે કરે વીણા લઈ ઉપા
ગળવે વિશ્વને ગાને વિલસે શારદી પ્રભા.

સુષ્ટિમાં પત્રને પુષ્પે, નેત્ર કહ્યું મને ઉરે,
આજે ગેખી ઝડપા લગ્ય આમને સુગ્ધજે રકુરે !

રતેદના સાધિયા પૂરે ઉપા ષઙ્ગાંડને પટે,
સસનો જય આજે છે મહીર વિશ્વને તટે !

સુજો એ વિશ્વના લેહો ! સુજો એ દેવ દેવતા !
જયન્તી પર્વ છે આજે સત્યને સત્યવાદીનાં !

૨

દુઃખ-દુઃખા સમાજે આ પાપ-દાઢ્યાં મનુ-કુલે
ભરેલુ ઇશને તેજે નિર્મળું રશ્મિ કો જુલે.

દિને દિને ઉગે નિત્યે પ્રતાપી સૂર્ય લેગ્ઢા
ઉગે છે રશ્મિ તોં આવું જુગોમાં કદિ પ્રાણુદા !

દલે છે સ્પર્શથી સૂર્ય અંધારૂ ગાઢ રાત્રિનું-
કાપે છે રશ્મિ આશ્વિનઘ્ન અંધારૂ ગાઢ પ્રાણુતું !

આવો સૌ સાધુ ને મન્તો આવો દુઃખી સુખી જનો !
ભરોને પૃથ્વી ષઙ્ગાંડ ગળવી જય સન્તનો !

૩

મારે જાંભીર નાંદોરી પાસનો ભાગ સાચર,
પણ તોની મંદી જુએ મહેને ભણત તારક.

તે સૌમાં મૂલ્યું રિનવ્ય, સાધા-નિન્દુ મું નિર્મલ
સોદે છે પૂખીનું જમઃ પ્રકુલ્ય, સૌમ્ય, ઉત્તમવ્ય !

અને તે પણ ડેરી ત્યાં પાંદડી એકને વિશે
ફારે છે માત્ર મેંધેરી બાંધેને વિષ સૌ રિય !

મારે તે પાંખડી-દૈમે વડવા ઉત્તમવ્ય વેળા
ને ઉપનિવેદો ભાગ ચીતા ચી મુશ્મુલકની.

સોદે છે બીખનો તોમાં જમને સૌમ્ય કંપમ
સુદ ડેરી અભા રાજે કામે બીજા રાગન.

વિશ્વમાત મહાખડે તે પુસતન બારને
ઉપાડી દરિએ સન્ને પેલી આ જમને વિશે.

૪

વહીતાએલી દાઢી તોણે પાંદડી પુલ્ક-મહેરી એ
અમલક શકુની બાપા બાળા ભારતને જુએ

દાઢી મેંધેરિ તોણે રાગની થોર ચાખતી
દાઢું તોણે કુખું વિષ રક્તની સરિતા મદી !

અંધારા વર્ષતા તોણે વિભોક્ષ્યા જગ-નેવળી
અને દૈયાં બધાં દાઢાં બરેલાં વેર ઝેરથી.

માઢિને દરિ ત્યાં સૌમ્ય દાઢું તોણે ઉડે ઉડે
વિશ્વસો વિશ્વના દાઢા રમાતા જન્મુને સને !

વિષદ વનની જગ્યા હજાર સન્ને મુખે
નમરકાર ક્યાં હોવા વૈભવો સુખ સરને !

જગનાં મુખનો “ કુસ ” પાવીને નત ખસતિ
સમયો એકનો લોક સુદને ઇશુને પથે !

૫

લાખું એને મદા મલ્ય વિષ ને વિપદાખતું
બેર પથે ગરમું એકે નિદાખતું જગ આ બધું !

વિધનાં પુત્રી રહ્યો હશે એ દર નિશ્ચય
જાણાવે હી માણ સેના સેનાની બધી.

અંધારાં આજમાં જાણ્યાં કોપ-રહા દિશા બની
ચંડીએ કારખી નાણે સંહારની ચિતા રખી.

કાળનાં પુર જાણવી વિધિ નાણે ક્રિયાત્મક
ક્રોધ એ યોગીના જેવો પીર ને શાન્ત નિર્ભય !

અંધારને હરે નાણે મૂલતું વિષય મ-દત્ત
મુખે એને રહ્યું એક કલ્પ કાલે જ્યાં તપ્ત-

રમે ના વેશી વેર રમે ના પાપ પાપની-
ઓપધ સર્વ દુષ્ટાનું મેલી ભાવ સનાતન.

૬

તપશ્વર્ગથી મેલી બધી માનવના કુલે
બધૂર્વ માંડીને એણે પછ દેહતણે દુલે !

કુશલ, વિધને મારે જાણના મેલ જેખલો
દિરસ્તા શા હશે તેલે શોક ન દર્પ જેખલો !

માલે ત્યાં પગલાં એનાં માથે વિધની દીનતા,
હંકારે એણનાં અંગે રમી દીન વધુન્યા !

હજને જાણતાં એને સંમીલે સર્વ કામનાં
તણ વલો ધર્મ એણે વાદ્યો વિષ-દુઃખનાં !

નિત્ય કોદમણી બાંધે વિધનાં પાપના સખી
ચૂસતી વિધનાં હેરા અદિશ વશી રીંચી !

હમતા સૂરની આસરે દેહું તે પુષ્પ-ગોમણે
કુમા ખરનીના જેવી ઔદાર્ય આખના રાતું !

હીને હજના-પાંચે કવિએ દેહ દેહના
બધે છે ગુણ એને કાળ-માણ મંદી મણ.

નથી એ કવિનાં કામે હજના બોધશાળીના
કકનાં માખી હી એના દેશ રી વિચારતા !

" નેત્રિ " " નેત્રિ " વહી જાને છેલ્લે કર્મવશ જતાં
પામે છે અવિભો "દેહા જે રીને દાર સર્વદા-

તેમ આ જુદુ રૂપ પુનવના કર્મને મંદી
" નેત્રિ " " નેત્રિ " વિના બીલે શબ્દ આપમંદી નથી !

૭

અનન્તતા તબા તારે રેતીના કચના મમાં
રોમે રોમાં કુરો ! નેને અસખ્ય મનુને તણું !

અવશ નાથી રહ્યો ધોરે છે કાળનાં જન
ચરે છે કાળી આંખી જાતીને આપુરે નન !

અજાને આંખીથી ઝોટા કુરો છે શ્રવમાં મદ,
હરે છે ગદિ અગડિઠા જલે રેતીના કજી !

ને રેતા પથિયા રી પથિત વડી જા' જા'ી
પસે રેમે ક્રીડાવને કાળના ખડા મંદો !

મયે કો ક્રૂરવા મદામે કુરો ગાઢ જ્યોતમાં
વળી જીભ મુસે યેલી સાચી રૂં હરે પસી !

અંધારાં આજમાં ધોરે કોઈ ના દલિતો પપ,
ખન્ય છે નેમને રીષ' તું વિના કો ન સાવજ !

કર્ણના તાજની જલકિ કમળા તારણ જા
એકથી પામને વીંછી મિથલે નેવી રમે હા-

નેમ તું જની કોપાલ રામે આઠે કુપા જલે
કુરોમાં સર્વને હોરે મન્ય ને પામને પથે !

૮

કુરો ! અનન્તના ઊંડા વપરકાર દલે તને !
તારે નામે ખીને દેશાં મનો કો નિર્મળાં જને.

દાસા ત્વે વિષને અર્ધ સત્ય-સૌરભથી જાણ
ત્યાગના પાક મેલિત કીજ્યા વિષને વડા !

અંદારે પાપને નાતું નિરોધ ના જતી કરે
ખીજને જાણને તું તે પ્રાપ્તિત તણું જલે !

વર્ગ-આર્ધ પ્રજા નેમ મોખે છે સારી રી
ધોરે પાપને તેમ અર્ધે તું તે પ્રગત્ય સી !

મનુષી ભાવતા ત્હે' લે જતાયો અમને જરે !
તરફરો પુષ્પનાં તેજ અમારા જાગ્યો જરે !

જ્યેષ્ઠામાં કુલેમાં જા જમે તું કુવ-તારક
હી તારા તમે વિષ મનુષા પવમનર !

જોશરે રહેને તારાં નિરાશાનાં પુરો અપા-
વતીએ અગિયો તારી કુલા-તરે સુખી મરા !

૬

જાખ્યાં છે જો પ્રેમ ! મોમાં તને કુન્દન આગનાં,
જ્યાં જે રમ તું તારે અગ્નિમાં દેહ-હી થતા !

'દેહો ને જન્મ-તો' તું માને 'દેહ મારા' મદા-
મન્ય જો છે મુજે ! મિન્તુ રહેને અપ દેહના.

રક્ષણ દેહ રહે જો રહેને પુણ્ય સન્નતન !
સ્વીકારી વિષને તારો અમારું દેહ-અર્પણ !

૧૦

પ્રસન્ન આજ માણે છે સ્વપ્ન આકાશથી નજા
કુમે છે દર્શની રહેરે ઉજાસથી અર્ધુ જગા.

મરે છે આજમાં હમે મિત્ર્ય સુખા પૂખી ઉપા,
તમે છે પૂજીને મામે મોગીનાં પુષ્પનેરે જા.

આજનો વિષના મોહો ! લીપમાગા હમે મદા !
અર્ચણે દર્શથી આજે પૂજેને સાધિયા રૂપ !

તોરણા પુષ્પનાં રમ અર્ચીને આજ આજે
સુખા દસ તણી ખીરી વિષારે હરે જમે !

આવો સૌ પુષ્પસાગ્રજા ! આવો જોશી જલિ સદુ !
આવો ને દીન આણુએ ઉજાસે પવે આ રૂ.

કુણા જો વિષના મોહા ! કુણા જો રેવ રેવના !
જન્મન્તી ૫૫ છે આજે સત્ત ને સત્તસદીનાં !

એક સમયે એવો અનુભવ થયો કે હૃદયનો અંત ધરાવતો આ ક્ષણમાં દેહરૂપી દોષકામાં બેસી ઘેર માણવી અધિકારમાં હિપ્તચીરૂપી મગરમચ્છોની વચ્ચે ચડને અંસારસમુદ્ર ઉપર પ્રવાહ કરતો હતો. સુર્વ કે ચંદ્રરૂપી બહુવિધા તો શું પણ નવતના વ્યવહારમાં હાઈસાઇક થઈ પડે એવો ગાન-દીપક પણ દૃષ્ટિએ પડતો નહિ, અને મને લાગ્યું કે હૃદયમાં અર્થાંડ બજતો અમર આશાનો અગ્નિ પણ છુટાવા આગ્યો હતો. તેટલાં દુર સ્થિતિભર્યા એક બીજાની સામે બે તેમજવી તારા ઝગઝગા બેવામાં આગ્યા, એકમાંથી ચમકતું હતું સત્યનું મહાદેવના ત્રીજા ચક્ર સમાન પ્રમંડ મદાલેજ, ત્યારે બીજામાંથી પ્રેમની સુગ્ધ જ્યોત્સ્ના સમા રીતજ પ્રગટનાં દર્શન થતાં હતાં. સત્ય કે પ્રેમ એ બેમાંથી ડાનું નેતૃત્વ સ્વીકારી કદ દિશામાં પગલાં ભરવાં તે ધીરજર સૂઝતું નહિ. એવામાં સંપૂર્ણ શાન્તિ થતાં અંતર્યામીનો સ્વર મને સ્પષ્ટ સમજાયો:—

“ સમસ્ત જગત સત્ય અને પ્રેમ ઉપર સ્થાપ્યું છે. સત્ય મધ્ય સાપેક્ષ છે, અને તેની એક કે બીજી દિશાથી વિચલે તું કંઈ પણ જોઈ શકીશ નહિ. દ્વારો દહીકતોનો સમન્વય અને લાખો લેખોનું મધન કર્યાં જઈ પશુ સંપૂર્ણ સત્યનું સાચું સ્વરૂપ (Midstallate Truth) તારા નેપા અપધાની પામર મનુષ્યને સમયોપાસી ફેરા ફેરે લેખણ મળતું દુર્લભ છે. પરંતુ પ્રેમ અને અંધ-ત્વની લાવના તો આદમની ઔણદના દરેક છનસાનને મારે સંપૂર્ણ રીતે રાક્ષ છે. નેટલો પ્રેમ તું તારા પોતા ઉપર ધરાવે છે તેટલો સહજ જગત ઉપર રાખ. જનુને તારા વિચાર માનથી પણ દુબલીશ મા; યનુતને જ સંદારભે. સત્યને તારા આદર્શ તરીકે જ સ્થાપી પ્રેમને તો તારા ક્ષવન વ્યવહારના પ્રત્યેક પચિયાંમાં ઉવારવાનો પ્રયત્ન કર. વ્યક્તિની ઉન્નતિ સત્યને પથે છે; જગતકલ્યાણનો માર્ગ પ્રેમ અને શાન્તિનો છે. ”

આ અંતરનાદથી આશાનો જુગતો અગ્નિ ફરી સતેજ થયો, અને પ્રેમના તારાને સંબોધી હું હૃદયનું પોદારી છૂપ્યો —

“ પ્રેમજ જ્યોતિ તારો લખેતી
તારો ક્ષવનપથ દિશામ્. ”

જીવનદહાણુ

કેાઈ મીડડાં રસાળાં અમુલાં જીવનતણાં—
દહાણાં જ દયો, દહાણાં જ દયો.

જીવનસુધા તો હુરિએ જ અપેંહું,
તેની આનંદ જ્યોત અનેરી—

જીવનતણાં દહાણાં જ દયો, દહાણાં જ દયો.
જીવન પરિમલ ખડેકે ખડેકે અનેરી,
જનસેવાના નિત્ય નિત્ય પાડો—

જીવનતણાં દહાણાં જ દયો, દહાણાં જ દયો.
જગતસેવના ધણી ઉઠે ઉરધારીને,
કરો સફલ જીવનની ધરીએ—

જીવનતણાં દહાણાં જ દયો, દહાણાં જ દયો.
પરમ પૂનિત જીવને અલખજ્યોત જાગે,
ભવનાં સંકટ બધાં વામે—

જીવનતણાં દહાણાં જ દયો, દહાણાં જ દયો.
અલખરામ અલખજ્યોત અલખ પ્રેમજ્યોત છે,
હેતે રામ સુધા પાઈ પી ઉછાળો—
જીવનતણાં દહાણાં જ દયો, દહાણાં જ દયો.

.

પંડિત

પ્રકૃતિનો ભાગડો.

પ્રકૃતિના ભાગડોને વ્યસ્તાય શો દોષ ? નિર્બોધ પૂરતું આત્મ મળી જાય, ચર્ચાદા પુસ્તકો વચ્ચે દોષ, રક્તચુ કરવાની તાકાત દોષ, પછી મનેજીલ થાય ત્યાં બેસે ફરે અને પ્રકૃતિના રંગો અને તરંગો નીરબો. એવું સરળ ભારતીય માનવજીવન આજે રવમ્ જની રહ્યું છે, પણ કળાધરનો આત્મા વારંવારે એવાં જીવન માટે તરસો જાને છે ત્યારે આમાં ચિત્રોમાં તુષ્ટિ શોધે છે. અને બીજા મનુ જ બાંધવાનો તેમના આજુ કાઠની સરખામણીમાં એ જીવન ઈચ્છવા યોગ્ય બતાવે છે.

જાણ હતું દેશાલ્લી કથાનો પ્રધાન સ્વર સરળ રેખા અને આડંબરરહિત રંગપૂરણીમાં પ્રગટ થાય છે, અને એ રીતે જ તે બીજા વિશાળાદીના કળાધરોથી પોતાનું વ્યક્તિત્વ જુદું થઈ રહેલ છે. એવું ચિત્ર જોતાં આપણને વિચરોની જરૂર નથી લાગતી. જાડનું પાંદડે પાંદડું દોષ કે ન દોષ, પાથરની ધારે ધાર ચીતરી દોષ કે નહિ અથવા વનરજીને ઝોળાખાપ એવા કરી દોષ કે નહિ, એવા પ્રશ્નો જ હોતા નથી. તેમનાં ચિત્રો અભિનય જ આપણને તેના જાવમાં મુગ્ધ કરે છે. મુખ્ય પાત્ર (Siddhant) સ્થાન જ એવું સુપ્રાકૃત લાગે છે કે તેનાથી ચિત્રના બીજા ભાગોનું બધું સમતોષ જની રહે છે.

ઝેર આગ અને નવજીવન

નવનીતસાહ્ય એકસી

અખ, સાહિત્ય ઉત્તેજક સમાજ.

રામલાલે આખો હંદની પહાવાગળી નોઝરી કરી હતી. તે વણિક પુત્ર સું હમાણને મુનિશિપ પહેરે ! તેથી બોધીસમાં તો ડાઈ નોઝરી આપે નહિ. રામલાલે સરાઈની પેટાઓ પર નોઝરી કરી સંતોષ માન્યો હતો.

વધારે લજોલો નહિ, એટલે બીજી નોઝરી મળે નહિ; તો દેશમાં કાંઈ દલગી નોઝરી કરાવ ! તેનો તાપ મોરો સરકારી અમલદાર હતો અને તે સું પહાવાયે ! બને જ નહિ. રામલાલ દેશ છોડી મુંબઈ આવીને રહ્યો અને તેના મુંબઈના વસવાટને આગે પચીસ વર્ષ થયાં હતાં.

વણિક પુત્ર કાંઈ કુંવારા દેશ ! રામલાલ પણ પરલોલો હતો. તેની પત્નિ નાની પણ મુખ-દુનમાં પતિ સાથે રહી હતી. પતિ કે પત્નિમાંથી એકે પણ ફરી દેશમાં જવાનો વિચાર કયો ન હતો; વળી હવે તો જવાવ તેમ પણ હતું નહિ.

રામલાલે નોઝરીઓ પછી જાણી હતી; આતું કારણ તેને કામ આવડતું નહિ તે અથવા અભક્ષ નહતાં. રામલાલ સાથે વાત કરતાં દેશ જણને "રામલાલ" અને "તમે" સમ્યે જ વાપરતા પડતા. ભુલેભુલે જો ડાઈ માણસ આ નિવાસનો ભગ કરે તો ફરી રામલાલ તેની સાથે વાત કરતો નહોતો. તેના જો પચુ તેને "રામલાલ" કહીને બોલાવતા.

ડાઈ દિવસ ભુલેભુલે 'રામલાલ' નું 'રામા' કે 'રામ' અથવા 'તમે' નું 'તું' થઈ જાય તો રામલાલ તરત જોને નોઝરી છોડી દેવાની થમણી આવેતો. જ્યુ મોડ કાંઈ ને યાદ રાખે ! ફરી ભુલે ને રામલાલ નોઝરી છોડે. આમ થવાથી તેણે પચીસ વર્ષમાં પંદર વીસ દેશણે નોઝરી કરેલી.

(૨)

રામલાલની હંમર પચાસ વર્ષની હતી; સરિય એટલે ઘણ મોટાં ઘમેલા; એટલે નાનીની હંમર ચામણથી વધારે ન હતી. જ્યુ સરિયાઈથી અને ઘરના કામગાળી તેની હંમર તેના પતિ જેટલી કામગી. રામલાલનો પત્નિ પર ગ્રેમ, દુલો જ. જનુ સામ્યે જ તે દેખાઈ આવતો. મોપારીપર તેણે ડાઈ પાસગીને તેની પત્નિને મુખન કરતાં જ્યેલો હતો. ઘેર આવી તે જ રાત્રે તેણે નાનીને તેણે મુખન કરું નાનીના માથ પછ પાસગણ જેટલા જ મુંવાળા દતા. તે તો ગિયારી ઘણી જ સરમાઈ મઈ. એ વાતને પચાં વર્ષો થઈ થયાં. તેમણે કુટુંબ ક્યાં મેળું હતું. એકે છોકરી સિવાય જ્યાં છેવડાં

મરણ પામ્યા હતાં; અને દુષે તે પશુ મોટી ચર્ચ થઈ હતી. આ હાલથી જ તેમને નાત જમાર કરાવ્યા હતા. પાંચ વર્ષ પહેલાં તે એક પંડોરમાં રહેતા મીઠા મનુષ્યની સાથે. તાત્કાલીન રહી; પાછળથી તેને પરણી અને પાછી આવી હતી.

દેશમાં આ વાતની અને રામલાલ મુખર્જીમાં જાણવાશે છે તેવી પશુ ખબર પહોંચી ગઈ હતી. ત્યારે તેમને ખલિફાનાર કોર્ટ રામલાલે દેશમાં ન જવા પાછી મુક્યું. પુત્રી-જમાર સાથે સહકાર કોર્ટ અને સાથે રાખ્યા. હેલાં ગાર વર્ષથી તે મોટી વિનાશી હતી; એટલે તેમની સાથે રહ્યા વિના છુટકા ન હતો.

બે વર્ષ તે રાંધણ અને તેના વર સાથે રહ્યાં; પશુ પછી તે ફરાર અને મુખર્જી પુત્રી અમરાવાદની મોંઘામાં ચારી મનુષ્યી અને છે તેમ કહી ચાલ્યા ગયા. જતાં જતાં નાનીને સાથે આવવાનું હતું પશુ તેને તે કશું રાખ્યું નહિં.

હુડી કમાઈ એટલે રામલાલ નગ બજારમાં એક નાની મોટીમાં રહેતા અને મહિને ગાર રૂપિયા બાંધુ આપતા. ગાર રૂપિયામાં આ રોકર વાર જવા મળી હતી. આ તેનું ઘર, તેને કંઈ વ્યયન તો હતું નહિં; પશુ મીઠાના પમાર દર વર્ષે નવા શેઠ પાસે એટલે એક બે મહિના મોટી વગર દોષ એટલે દેશમાં થઈ ચલાવવાના તો રાંધણ. કુર્મીથી પહેરે નહિં એટલે વધારે પમાર પશુ મળે નહિં.

છળછાં છળાને નાની ધરતું માંડમાંડ પુરું કરતી. એક વખત આવું તો નાનીને મન રોમતું થઈ પડ્યું હતું. ઘરમાં દીવો તો લાગે જ જાયતો. તેને દીવો ઝીંધારામાં તેમને આપતું. કાંઈ વખત દીવો નોંધ્યો તે મારે રામલાલ રસતામાંથી મોટી મીઠામીના દુકાનમાં કે કોઈને ત્યાંથી ખાતી લાવેલા માસકેટના દીવાથી ચલાવતો.

પુત્રી તમા જમારના ગયા પછી તે મોટા વખત રામલાલે જેમ તેમ ચલાવ્યું; પશુ ધીમે ધીમે ઘરમાં ખાવા પીવાની વસ્તુઓ છુટતી ચર્ચ. કપડાં તો હેલાં ગાર વર્ષમાં કરાવ્યાં હતાં જ નહિ. એટલે દુષે કપડાંની પશુ જરૂર હતી. હેલાં ૭ મહિનામાં એક વખત પશુ દીવો રામલાલે હતો નહિ કે રાંધણ ખાતું ન હતું; નાનીને પાંડોરથી પાસે પત્ર લખાવી પુત્રીને આ વાત જણાવી હતી; પુત્રીએ મને અમરાવાદ તેમનાં; પશુ રામલાલ મુખર્જી હેલાં રાંધણ રાંધી હતો નહિં; નાનીને કહેતા તારે જતું હોય તો જા.

છળછાં છળાને કોર્ટ પર આવે ? અને રામલાલ કોર્ટ તેને 'રામા' કહે તેના દેશમાં મોટી કહે ? નાનીની તબીબત વિશે વિશે લખાવી ચર્ચ. હેલાં તે પમારીવડ મહં, પુત્રીના દરી તેમનાનો પત્ર આવ્યો. દુષે તે જાતી ઉપજ બંધ થઈ હતી. રામલાલે રુબ જાવી એટલે કમને પત્ર હોડી અમરાવાદ જવા તૈયાર થયા.

રામલાલ પાંડોરમાંનાં સમયનોંધ તરીકે ચલુકો ૩૫ એક વાતમાં તેના પાંડોરમાં તેનું કહેતું માનતા નહિં. તે કહેતા કે તેની પાસે કોર્ટ પશુ જમારેના પૈસા નથી. પાંડોરમાં જમાર વ્યવસાય. "તમે આટલા બધા ડંભુરા હેલાં કરાવું બસન નથી અને વીસ પમાર છે, તો આટલા વર્ષમાં તમે જાંચતો રૂપિયા જમારના દોષા નોંધ્યો." રામલાલ આ વાતનો પંડાર કરી.

આજ છળાં પાંડોરમાં તેને મહં જવા જમારના; પશુ તે મોટી પાંડોર વિનાશી નહિં. છુટીના લાવેલા માસકેટના તો પૈસા આપતા તો તેમના છે ?

(૩)

આવી કાઠે નાની જગતી છે. રામલાલ આજ મવારમાં વહેલો ઉપોઃ હતો અને ખોલી-ખાંધી બહાર આવી તરફપર કેટલી સદા નેનોર ઉભો હતો. થોડીવારે ટપાલવાળો આવ્યો અને એક રજીસ્ટર્ડ કાગળ આપ્યો. રામલાલે સડી કરી તે લીધો. પરખીટીઈ ફાટ્યુઃ મંદરથી ટપાલવા-લાની સેવિંગ્સ બેંકમાં તેના ખાતામાંથી પાંચ રૂપીઆ તેને મળે તેવો ચેક હતો. એક લાંબો અને વાળાને ખીસામાં મુક્યો. અંદર ખોલીમાં મળેઃ નાની ઉંમતી હતીઃ તેને હાથ લગાડ્યો તેા તેના હાડકામાં લાગ આવ્યોઃ છતાં તેને ઊઠાડી અને પુછ્યું " તબીબત કેમ છે " " સારી છે " જવાબ મળ્યો. " કાલે અમદાવાદ જતાય ને ? " " હા " " હું બહાર જઈ છું તે અને થોડો આવીશ. મારી રાહ જોતી નહિં. " કરી તે ચાલ્યો ગયો.

રામલાલે પાંચસો રૂપીઆ એકસ કર્પો હતાઃ અને તે પોતરા સેવિંગ્સ બેંકમાં મુક્યા હતા. આમાંથી તે એક પાઇ જમુ કરી વાપરતો નહિંઃ એનાં બે કારણો હતાં એક તે તેણે તેના પાંડેરાંઓને કહ્યું હતું કે તેની પાસે પાઇ જમુ નથી અને દુનૈ ને તેની પાસે પેસા આવે તેા જમુ કુછ કે પેસા ક્યાંથી આવ્યા અને તે જુદો પડે. તથા આ રૂપીઆ તેા અણીના વખતે કામતાઃ રામલાલ માનતો કે દંડેશાં આનાથી પશુ વધારે ખરાબ ક્વિલ્લમાં કસાય આવે આ તેવો પ્રસંગ હતો કુજીમાં પહેલીવાર જ તેણે આ પાંચ લેવાનો વિચાર કર્યો હતો.

રામલાલ ઘણી વખત થોડી રાત જુધી રખડ્યોઃ એટલે નાનીને કાલ નવજીં લાગી નહિં. લાગ છતાં રોજ જુગ્મળ બહું કહ્યુંઃ પછી જીન્ડે રિવસે જતા મારે નેવાજ થવામાં તથા પતિ મારે કાચી રસોઇ કરવામાં વખત માલ્યો. સારી રસોઇ એટલે રોડથી, લાગ, જાત તથા ચટણી. કાણું લાવી કહ્યુંઃ પાકું આપી આતી, પેસા લાવી અને તેમાંથી રસોઇ થઈ. આટલું કરતાં રાત પડી. બહું રાંધેને લ્યા વગતાં ઉંચી ચઢ. રામલાલ થોડાક વખત રખડ્યોઃ પછી પાંચ વેંડોયમાં ગયોઃ એક વડાબેંડ. રૂપીઆ ખીસામાં મુક્યા.

હવે શુ કરજું એ વિચારથી તે રાત જુધી આવડ્યોઃ રાતના થર તરફ જવા નીકળ્યો. થરમાં આવ્યોઃ નાની ઉંમતી હતી તે નેણુ ખોલીમાં અંધાર હતું. અને ખોલી ઉઘાડી હતીઃ પાંડો વળ્યો.

નવ જગતમાં પાનવાળાએ નવી દુકાન ઉઘાડી હતીઃ ત્યાં ગયોઃ એક તોલો અરીજુ પાંચુ. " હા મારે જોઈએ છે " " હા મારે " પાનવાળાએ અરીજુ તોલ્યુ. " આની શું કિમત " " એક તોલા અરીજુની કિમત સપા રૂપીઆ. " રામલાલે પડીકું હાથમાં લીધુઃ પગવાર વિચાર કર્યો અને ફેંલી લીધું. શું તે મોણુ કાલ અરીજુ ખાઇ આવડયાત કે ? કરી નહિં. સાત રસે અનુ મળેઃ સાત રસતા એટલે કસાડો રસતા. સાત રસતા પર આવેલા અંધોની દુકાન તરફ જમ્યો.

રામલાલ મુળાજીની મણીકુચી જમ્યોતો. એટલે તેને તે રસતા લીધી, એક જાંબા નાકા પરના મકાનમાંથી તેણે પુમાડો નીકળ્યો જોયોઃ મોદરજુ કારખાનું અને પેટ્રોલની ટાંકી હતાંઃ આજવાળો મેકાવાળા તેણે પાંડેનો " કાચ " ફેંડ્યો અને ડેલિવેન કર્યો. આઠવાથી તેને સતોય થયો નહિં પાંડો ત્યાં વળ્યોઃ કારખાનમાં જારી તોડી ગયોઃ ડેલિવેનની બેપડી લીધી માલીકનું નામ મેાખડી પર હતું, તેને ફેર ડેલિવેન કર્યો.

દુનીયામાં તે તરત નકાસો નથી એ વિચારે તેનામાં ચેતન અને કોલાહ આવ્યા. જમ્યોઃ જાગ તેણે ડોડી નાંખ્યા પ્રવત કર્યોઃ આજ ફેસાઇ ન હતીઃ જમ્યો લાગ લાકડાંનો દોવાથી તે પડી ગયોઃ મકાન તો ખખડનું હતું એટલે તેની જીક નવતીઃ પેટ્રોલ જમી ગયુંઃ જાગ તેની મહેનતથી

આપણા કલાકમાં દોહવાઈ ગયા. હુમાનમાંથી બહાર આવ્યો, તો બંગાળ ખાતરી પડેલાં હતા. "ક્યાં છે આમ ?" "આ તમનમાં. મેં તે દોહવાની તૈયારી છે" આજવાણ સમજના કે આ મરહૂમી કોઈ છે શરીન માલુસ ગળાની દેરાન ક્યાં વિના પાણ રખાં.

કારખાનાના માલિક વસંતરાવ દેસાઈને ત્યાં આજે તેના નાના પુત્રની વરસમાં હતી; રાતના સંગીતનો જલસો હતો, મેમ્બરો પણ આંખમાં હતા. સંગીત શરૂ થઈ ગયું હતું. ત્યાં આ વિજ્ઞા આવ્યું. આપણા કલાક પછી મોરારમાં નીકળ્યા, ત્યાં જઈને ભેથું તો રાઈ નહિ. ત્યાં ફરિયા તુરેલા કપડાં પહેરતો એક માલુસ ઉભેલો ભેથો.

"કેલે મને ખબર આવી કે અહીં આવ્યા છાં છો ?" રામલાલે જવાબ આપ્યો, "મેં"

"ક્યાં છે આમ ?"

"આમ લાગી હતી, મેં તે દોહવાની તૈયારી છે; તમે પણ ખંભાવાળા મારફત નહિ માને; માલો ખલાતું."

વસંતરાવ દેસાઈ તો પાછી જલસામાં જવા ફરતા હતા; તેમની આંધે તેમને પુત્ર હતો તેણે બહાસવા અને કમું "બાપુ, આલો તપાસ તો કરીજો."

તેમણે બંદર મથા, રામલાલે કલા પ્રમાણે આવના વિન્ડો રખા દતાં. તેની સાત સાચી મનાઈ. વસંતરાવ અને તેનો પુત્ર તેમને અત્યંત હાજાર માન્યો અને પુછ્યું !

"તારૂં નામ કું ?"

"રામલાલ"

"તું નોકરીમાં છે ?"

"ના"

"રામા, ત્યારે નોકરી કરવી દોષ તો કું બાપુ. આ કારખાના પર રાતે પહેરા બરેલો; પમાર પમાસ ફાળેલા આવીશ."

રામલાલે ચેતાનામાં મથેલો દેસાઈ જલેલો, "તું" અને "રામા"થી તે દમિય મુજબ મીઠાપો ન હતો, પાતે ફુનીઆમાં દહા પણ હાંપેલી છે તે વિચારમાં તે મદમુસ હતો, આજે તેણે પંચપમાર કરી હતો અને આ નોકરીમાં તે ચેતાની અજગતા ભેલેલો હતો; તેણે તે રિતીકારી. "અલથી પમાર કરેલો" કહી વસંતરાવ એક પુત્રને લઈ મોરારમાં આવ્યા ગયા.

રામલાલ ત્યાંથી નીકળ્યો; પાછો નજ જાવર મથો; રસ્તામાંથી શેરી ખોદાઈ લીધી; અને ઘેર ગયો. નાની ઉંમરની હતી, મીઠામનું પરીકું હોયકું અને પાસે મુઠકું. પછી તે નાનીની પમારી પાસે ભેલે અને વાંકા નજી તે વીસ વર્ષ પહેલાંની માલુસ આજે મુજબ લીધું, નાનીના રામ તે રિસ હરતાં પણ આજે તેને વંપારે મુવાળા લાગ્યા.

(૧)

વનસ્પતિનો ખોરાક કેવી જાતનો હોય તે એક જાણ્ય નેત્ર અને અજાણનો વિષય છે. આપણે જ્યાં જાણીએ છીએ કે એક ઝાડ અત્યુઃ વર્ષો પહેલાં થતું નાતું હોય છે તે થોડા વર્ષો પછી થતું મોટું અને વિદ્યાગ્ર માત્રુમ પડે છે, તો યું ને એમને એમ કંઈ જણ આદાર યીતાવ મોટું થતું દરો ? જાતની સમગ્ર ૫૦ વર્ષ પૂર્વ લોકોમાં એવી માન્યતા હતી કે વનસ્પતિમાં છવ્ર અથવા પ્રાચુ જેવી કંઈ વસ્તુ હેજ નહીં, પણ વચપત્ર ૧૦-૧૫ વર્ષ થર્ષા સર વચ્ચીયથંદ જેઠ અને ખીજ એમના જેવા ફેરલાઃ મદાન વંદાનિશિતા પ્રયોગોથી એમ માત્રુમ પડ્યું છે કે જોયેલાં આપણી પેતાની માફક છવ્ર છે, અને વસ્તુ સ્વરૂપ રૂપમાં પ્રવર્તિતે રૂપો હવે વિચેરે પચુ છે. આ જાણને હવે એટલું તો ચોક્કસ માનીન થાય છે કે વનસ્પતિને પણ આપણી માફક આદાર વિચેરેની જરૂર હોવી જોઈએ.

વનસ્પતિ કેવી જાતનો ખોરાક લે છે તે એક અજાણ્ય પ્રથ છે. યું તેજી આપણી માફક પેતાના પોષક અર્થેનો ખોરાક મદાર તૈયાર થયેશે લે છે કે તેજો સાથ તરવામાંથી પેતાનેખાટે પેતાની એજેજ જનાલી લે છે ! જવાજ હુંકમાંજ આથી રાજાજ-કે વનસ્પતિએ પોતાનો ખોરાક પેતાની મેજેજ તૈયાર કરે છે.

આ ઉપરની વાત ઉપરથી આપણે સમજ્યું દરો કે પ્રાણી અને વનસ્પતિ વચ્ચેનો મુખ્ય તફાવત ખોરાક લેવાની રીત પર છે. વનસ્પતિ પેતાનો ખોરાક પેતાની મેજેજ જનાલી લે છે ત્યારે પ્રાણી પેતાના ખોરાકનો આજાર ખીજએ તૈયાર કરેલી વસ્તુ ઉપર રાખે છે. ખાસ કરીને જનકે પ્રાણી આદરમ પેતાના ખોરાકને આજાર વનસ્પતિ ઉપરજ રાખે છે. અર્હુઆ પ્રાણ એમ જન સરાસ કરે કે મંદિતારી પ્રાણીએ પેતાના ખોરાકનો આજાર કંઈ વનસ્પતિ ઉપર રાખે છે તેજી તો પેતાનો ખોરાક ખીજ પ્રાણીએમાંથી મેજેજ છે. જન દં તેમને જણું થું કે જે પ્રાણીએનો તેજો આદર કરે છે તે પ્રાણીએ પેતાનો ખોરાક ક્યાંથી મેજેજ છે ! જનનીત તેજો કરેજે કે વનસ્પતિમાંથી.

એટલે એ વસ્તુ તે બેઝાકા અને બીન સહની છે કે આખી રુબરુ પ્રાણી આયમ પેતાને છપ્પને આધાર વનસ્પતિ ઉપર રાખે છે, અને તેટલા મટે તેઓ કદ રીતે પેતાને નિર્વાહ કરે છે તેમજનું માત્ર અચળનું છે.

બે ઉપર જણાવ્યું કે વનસ્પતિ પેતાને બેઝાક સાપ્તકોમાંથી મેળવે છે અને પછી તે પેતાની અંદર તેને નેચાર કરે છે. પણ બધી જાતની વનસ્પતિ આવી રીતે પેતાને નિર્વાહ કરે છે એમ નથી, પણ જુદી જુદી જાતની વનસ્પતિ જુદી જુદી રીતે પેતાને બેઝાક મેળવે છે.

(૧) કેટલીક વનસ્પતિઓ પેતાના બેઝાક રૂપે દ્રવ્યમાંથી કાર્બન ડાયોક્સાઇડ (Carbon Dioxide) અને જળનીમાંથી પાણી મેળવે છે.

(૨) કેટલીક વનસ્પતિઓ પેતાના બેઝાકને આધાર બીન જાડ ઉપર રાખે છે, એટલે કે એને પેતાની મેજે બનાવી સહની નથી. આ જાતની વનસ્પતિને વનસ્પતિ સાત્તમ (Symbiont) પેરસાઇટસ (Parasites) ને નામે ઓળખે છે.

(૩) કેટલીક વનસ્પતિ પેતાને બેઝાક સહેલા પદાર્થો ઉપર રાખે છે. આ જાતને વનસ્પતિ સાત્તમ સેપ્રાસાઇટસને નામે ઓળખે છે.

હવે આપણે એક પછી એક દરેક જાતની વનસ્પતિના બેઝાકનું જરા ઉદાહરણ વિવેચન કરીએ.

(૧) આ જાતની વનસ્પતિ ને પેતાને બેઝાક બનાવવા માટે મુખ્ય બે સીધી જરૂર હોય છે. એક તે દ્રવ્ય અને બીજું પાણી. આ બે સીધાવ તેઓને એક લીલા રંગના રજકણીની જરૂર પડે છે, અને તેને ક્લોરોફિલ આપણે લાંબુરસ જાડના પાંદડા દ્વારા લીલાજા બોલે છે. આ રજકણી ને ક્લોરોફિલ (chlorophyll) ને નામે વનસ્પતિ સાત્તમ ઓળખે છે. જે ગ્રાહમાં આ ક્લોરોફિલ હોય છે. તેજ આ રીતે પેતાને બેઝાક મેળવી શકે છે અને જેમાં આ રજકણી નથી હોતા તેને બીજી રીતે તે રીતે પેતાને બેઝાક મેળવવાની જરૂર પડે છે. આ ક્લોરોફિલ રજકણી બેઝાક બનાવવાની પેતાની સક્રિય સુવિધામાંથી મેળવે છે. સૂર્ય તેજ ન મળે તો બેઝાક બનતો અટકી જાય અને છેવટે જાડ મરી પડે જાય. ઉપર જણાવ્યા મુજબ બધાં પ્રાણીઓ પેતાની સક્રિય સીધા થા આઘાતથી રીતે વનસ્પતિમાંથી બેઝાક તરીકે મેળવે છે; વનસ્પતિને આ સક્રિય સુવિધામાંથી મળે છે. જરાક વધુ વિચારથી જણાય છે કે ફૂલીઓની સમગ્ર સક્રિય સૂર્યના તેજ તથા ગરમીમાંથી મળે છે. આ રીતે સૂર્ય સક્રિય થાય છે.

હવે આપણે એક સમ્પારણ જાડને લખ્યો હતો. અને પછી એટલે કે તે ફળી રીતે પેતાને બેઝાક મેળવે છે. જાડને મુખ્યત્વે કરીને અચળતા વધુ અંગે હોય છે. એક તે મુળમાં, બીજું થાડ અને બીજી ઝાળોમાં (પાંદડા વગેરે) જાડ પેતાના મુળમાં વડે જળનીમાંથી પાણી મેળવે છે અને તે પાણી બેઝાકોફિલ (osmosis) ને લીધે જળનીમાંથી મુળમાંથી જાય છે. આ પાણી આપણે પાણી કહીએ તેનું સાદું પાણી હોતું નથી, પણ તેમાં ઘણી જાતની જળનીમાં રહેલાં સારાં હોય છે. અને તેઓ આ પાણી વડે મુળમાંથી જાય છે. આ પાણી પછી મુળમાંથી ગરમ નળીઓ વડે રાડમાં જાય છે. આ નળીઓ ખાસ કરીને પાણીને લઈ જવાનું કાર્ય કરે છે. આ નળીઓને વનસ્પતિસાત્તમ ક્ષેત્રીય (Xylem) ના નામથી ઓળખે છે. થાડમાંથી પછી પાણી ઝાળોમાં અને તેમાંથી નળી ઝાળોમાં અને છેવટે પાંદડાની નસોમાં જાય છે જેમાંથી તે અથવા પાંદડામાં નળી નાની નસો વડે ફેલાઈ જાય છે. અહીંયા પાંદડાની અંદર આ પાણી સપરી રાખવા માટે ખાસ પોણી જવાબો હોય છે જેની અંદર આ પાણી જમાવે રહે છે. આ ઉપરથી આપણને જણાયે પાંદડા એ એક જાડના રુબરુ માટે વજીર ઉપયોગી છે.

૬ પાંદડાં છું તેમ હોય જાણ્યોને ખબર હશે કે જલ્દી ખાં પાંદડા લીઝા રહેતા હોય છે. જોઈ વખતે પણ આખો એમ મનમાં સવાલ ઉદભવે છે કે પાંદડાને શીમાં રસ થાય મારે દોષો તથા રસુ તે રસ શીમાંથી છે કે તેની કાંઈ કોષપેશિકા છે? આ શીમાં રસ એ એક જાતને મારે વધુ જ કોષપેશિકા થાય છે. આ શીમાં રસ પાંદડાની અંદર અત્યુત્તમ ભાગમાં સુક્ષ્મ રચાયેલાં ગરબો છે અને આ રચાયેલાં કોષોફોફોરસ (chlorophyllous) હોય છે. આ રચાયેલાં અને કોષોફોફોરસ મારફતે જાડ વનસ્પતિ કાર્બન ડાયોક્સાઈડ અને નાઈટ્રોજન પાણીમાંથી અત્યુત્તમ આયનિક નિષ્કલ્પી રસાયન નામનો પદાર્થ બનાવે છે. હવે આ પદાર્થ અર્થાત્ત તૈયાર થયા પછી શીમાં વપસા રહે છે અને પછી બીજી કોષોફોફોરસ (phloem) નામની નળીમાં, જે એ ખાસ આ તૈયાર હોયેા ખોરાક છુટી છુટી નળીઓ પહેંચાડવાનું કામ કરે છે, તેની વાટે છુટી છુટી નળીઓ અને તેની તરફ દોષ છે ત્યાં વપસા છે અને વપસાત્ત એ વાટી રહે છે તેને મુખીમાં વિવિધ જાતના કોષોમાં કાપરી ગાંધવામાં આવે છે, કામગીરી કરીને માલ્લ, જટાકા, સક્રીયા વિવિધમાં પહેંચાડવા રસાયન સક્રીય રહેતો દોષ છે. આ રસાયન કાડ આપણે મારે નહીં સંપરી રાખવું પણ પોતાના અવિવન્યા સલામતેને કામ કરવે નેહ્યા મારે સંપરી રાખે છે. મારે આપણે આ જલ્દી ખાંને તેમનાં સલામતેના ખોરાક કીડારી કાઢવે હોય, કદો આપણે પાતડી ખસા કે નહીં !

આ જલ્દી કોષર વાંચ્યા પછી આખો નજીકનું હશે કે જાડ વનસ્પતિ રીતે વિનાયો ખોરાક કાપણી અને વાડુ રૂપમાં જલ્દી રહે છે.

(૨) કેલીકાં ભાતની વનસ્પતિ એવી જલ્દી દોષ છે કે જે પોતાને ખોરાક નીચ જાડમાંથી દેવારજ મેળવે છે. આ ભાતની વનસ્પતિ ખાસ કરીને વનસ્પતિ પદાર્થ મેળવે વનસ્પતિ ભાતની ઉત્તમિતમાં પાછળ-દોષ છે. આ વનસ્પતિમાં કોષોફોફોરસ નીચેલાં નહીં અને પાંદડાં જલ્દી પાછળ શીમાં અને નહીં નેહ્યા દોષ છે. આને વનસ્પતિમાંથી પેશાયેલાં (phloem) ની નામે કોષોફોફોરસ છે. આ ભાતના કાડો બીજા જાડોની કાડોમાં કોષર વનસ્પતિ રહે છે અને પછી પોતાના મુખીમાં નેહ્યા દોષોફોરસ (Heterostylis) કદોમાંથી આવે છે તેને પેશી કાપણા મુખી છે અને તેની વાટે પેશા કાડ નેની કોષર તે વનસ્પતિ રહે છે તેને તૈયાર કરેલો ખોરાક પોતે મુખી મેળવે અને પોતાનું પોતાનું કરે છે.

(૩) આ ભાતની વનસ્પતિ કોષોફોરસ મુખી અને કોડ દોષ છે. અને જ્યાં આમગ જોઈ જલ્દી વનસ્પતિ કદોમાંથી દોષ ત્યાં હોય છે. પોતે વિનાય કોડ મુખીમાં કોડી જલ્દી વનસ્પતિ નામે છે અને તેની વાટે પેશાનો ખોરાક મેળવે છે. આને જલ્દી કાંઈ પાડા જે કાડ નેતુ તેમજ નહીં. આ જલ્દી ખાં પાડાની કોડી નેની દોષ છે.

આ ભાતની કોષોફોરસમાં કેલીકાં એવી જલ્દી વનસ્પતિ દોષ છે કે જે પોતે કાંઈકાડી પ્રાણીઓની મારફત જલ્દી આપણી દોષ છે. આ ભાતની વનસ્પતિમાં વનસ્પતિ શીમાં રહેતો દોષ છે. કેલીકાં વનસ્પતિમાં રહે છે અને કેલીકાં જલ્દી કોષર હોય છે. આ કોડો જલ્દીમાં પાડામાં મારે, જેમ મારફતે મુખી કરીને માંજલ પાડે છે, તેમ, મુખી રહે છે, અથવા છે આમ જેનું બનાવે છે. નેની અંદર વનસ્પતિ પેશા પછી નીચાં કાડાં નહીં. આ કોડોમાં ખાસ નવાઈ નેની વાડ છે એ છે કે તેમાંથી કોષોફોરસ અને પાડાં વિવિધ જલ્દી દોષ છે અને પોતાને ખોરાક પોતે જાડવાને યજિમાન દોષ છે, અને તેમાં આ રીતે પેશાને પેશાં બનાવે છે પણ જલ્દી ત્યાં જોઈ એમ જલ્દી સવાલ કરી કે ત્યારે તેમાં પોતાને ખોરાક પોતાની જેને વનસ્પતિ હોય એમ છે. તે પછી જા મારે જલ્દીમાં આપણે કાડાં હોય ? તેમાં જલ્દી એમ છે. અને તે મેળવે જે આ રીતે વનસ્પતિ આપણે કોડોને દેવાં વાડે પુરી મેળવે છે, તેમાં ખાસ કરીને નાસ્ટ્રેડે Nitrates નામના કાડની

ખોટ પુરી પાડવા માટે જંતુઓને આશર કરે છે. જેમાં આ કાર પચાન પ્રવાણમાં પ્રોટીન (Proteins) ની અંદર રહેલા દોષ છે.

આ જાતની વનસ્પતિમાં છુટી છુટી જાતના છેલ્લા જંતુઓ પકડવા માટે છુટી છુટી જાતની કુલિઓ વાપરે છે, અને તેઓમાંના યોગ્યતા સામગ્રી નીચે આપી છે નિર્મીત.

કેટલાંક છેલ્લા જોવા દોષ છે કે જેઓ જંતુઓ પકડવાને માટે ચોતાના પાંદડા ઉપર પચાન વાગે છે, આ વાગ પચાન કાચુ અને સખખત દોષ છે અને અણીયાથી જાણક પેલાના અને ચોંટ જોવા દોષ છે. આ ચોંટમાંથી એક જાતનો વીરજી પદાર્થ નીકળે છે જે સુઈના તેજમાં ગમક ગમક થયા કરે છે. કેટલાંક જંતુઓ આ ગમકાત જોઈને પાંદડા તરફ આકર્ષીત છે અને તેના ઉપર બેસે છે અને જેવા તેઓ બેસે છે તેવાજ પેલા વીરજી પદાર્થને લીધે ઘોંટી જાય છે, ખજી તે જંતુઓ ઉપાડવા માટે પચાન પ્રયત્નો કરે છે પણ એને લીધે ઘોંટા ખીળ વાળેલી ચોંટ પચાન પદાર્થ કાઢવા માટે છે અને પરીણામે તે જંતુઓ વધારે ને વધારે સખખત ઘોંટતા જાય છે. ખજી આ જંતુઓને પાચન કરવાને માટે છેલ્લા અણુ જાતના રસાયણિક પદાર્થનું સખચ કરે છે આ રીતે પાચન કર્યા પછી એ છેલ્લા ચોતાના પાંદડા માટે ચોતાને જોઈતી વીરજી મે છે.

કેટલાંક છેલ્લા જંતુઓ પકડવાને માટે ચોતાના પાંદડાને મનજરની માફક વ્યવસ્થાથી એક ખીળ ઉપર વળી રાંધે એક સુમે છે. આ પાંદડાની ઉપરના ભાગમાં પચા સખખત કાચુ અને અણીયાના વાગ દોષ છે. જ્યારે કેટલાંક પચુ જંતુ જતાં જતાં આ એકાદ વાળને બાંધે છે કે તરતજ પાંદડાના એ ભાગ ભેગા થઈ જાય છે અને જાતું અંદરનું અંદર જાડાઈ જાય છે. ખજી તે મરી જાય છે.

કેટલાંક જાતના પાંદડાઓ નળીની માફક ઘાંઘા અને જોળ વધેલાં દોષ છે. આ પાંદડાની અંદર ભાગમાં નીચેની તરફ વધેલાં પચા વાગ દોષ છે તે અંદર જાળ પચાન વીરજી દોષ છે. જ્યારે કેટલાંક જંતુ આ પાંદડાના જોળ ઉપર બેસે છે કે તરતજ તે જાળની જાય છે અને છેક નીચે તાણીને જાળીને બેસે છે. અને ખજી તે વાળને લીધે ઉપર આવી રાત્રું જ નહીં અને આખરે મરી જાય છે. આવા પ્રકારને પીચર પ્લેન્ટસ (Pitcher plants) કહે છે.

આવા ખીળ પચા જોડે દોષ છે પણ તે જાણતું વર્ણન કરવા માટે કામ આખી છુટી જોશનીની જરૂર પડે.

કેવડે દુકામાં છે એટલુંજ કહું છું કે સાધારણ રીતે વનસ્પતિ ચોતાને ખોરાક કપા અને પાણીમાંથી સુઈતેજની મદદ વડે ચોતાની મેક જાણી રાંધે છે અને તેને ખીળ કેટલાં જાડાના ખોરાકની જરૂર પડતી નથી અને આ એક પ્રાણી અને વનસ્પતિ વચ્ચે રહેલો તાણત છે.

વિલાસ—૧૨ પહેલી તારીખે બહાર પડે છે જે સાથે નાની શરૂઆત દુકો વારતાઓ, રજુક રોમે, વીરો અને જાળોથી જરૂર આ માણી વીરો.

વારણીક લવાજમ સુખમાં ૩, ૩, જાડાનેમા ૩, ૩, છુટક નકસ વાર આના.
પરોત માટે ૩, ૪, જાળકા લીલીં ૫, બેટના પુરતકવાધે. નાનુતોની બેક મહત મોકસવામાં આવશે.

વિલાસ ઓફીસ,

૧૮૨, જાળરમેક રીડ, કોલ, મુંબઈ.

(જન્મના સાત પ્રાચીન આશ્વર્થોમાંનું એક)

૧૯૨૭ ના નવેમ્બરના એક બપોરે જન્મતી મદારાણી મળાની રોમ નગરીમાં હું કદબંધી જતો હતો. આજે મારે મોટર જસમાં જવાનું હતું. રોમના જૂદા જૂદા સ્થળો જોવા હું ફરતો ફરતો આજે મારે રોમનું જન્મતનાં સાત આશ્વર્થોમાં મળાનું, અતિશય, અતિ ભવંકર, મત્ત રોમના વિવિધ વિશ્વોત્તું અદિતીવ સ્મારક કોલોઝીઅમ જોવાનું હતું. હું નગરનર સમયે પહોંચ્યો અને ટૂંક સમયમાં કોલોઝીઅમ સમક્ષ જઇ ઊભો રહ્યો. " આ કોલોઝીઅમ ! " મારા મોંમાંથી નીકળી પડ્યું. ખરેખર-મારી નજર સમક્ષ સૈકાઓના સૈકાઓની દુરતાની, જંગલીજવાની મધુખમાં રહેલી પાલવ-તાની મર્તિ સમું કોલોઝીઅમ-પથરનું જર જણાતું કોલોઝીઅમ બ્રહ્માના પુત્રિદાસની ઝાંઝ ઝાંઝ કંજી માયાઓ માનું ઉછું હતું.

x x x x x

બોમ્બેના જન્મવેદનું તથા પુસ્તકમાં આવેલું તેનું વર્ણન આ પ્રમાણે છે.

કોલોઝીઅમ એ રોમનોના આનેલું સ્થળ હતું. તેમાં માણસો માણસો તેમજ માણસોને જુઓનાં પુદ થતાં. તેમજ તેના મજલાગમાં પાણી બરી સામાસાથી નીકળુદ પશુ કરવામાં આવતાં હતાં. ઈ. સ. ૭૦ માં જોસુફેના નામ પછી જે વર્ષે દીલ્હી રહેલીજતે નેરપેસીમન નામના સ્ટેનસાહે કોલોઝીઅમને પાંચે નાંખ્યો હતો. સીટી-વીઅથ તેના શીટી હતો આ મોટે-વીઅસને રોમન સ્ટેનસાહે ખીરતી ધર્મના અનુયાયી તરિકે છેવટે તેજ સ્થાનમાં મારી નાંખ્યો હતો. આ રીતે કોલોઝીઅમના મુદ્દતમાંજ તેના સ્થનાસ્તું રાત રેતનામાં આવ્યું હતું. કોલોઝીઅમના બાંધકામ મારે ૩૦,૦૦૦ વાદુડીઓને લુડીઆમાંથી પસરી લાવવામાં આવ્યા હતા અને રોમથી દૂર સતર માઇલ આવેલી દીવસીની પથરની ખાજુમાંથી પથર લાવવા મારે જે હાર કરવામાં આવી હતી. આ આખા મકાનને જનારમાં આઠ વર્ષ લાગ્યાં હતાં અને દીવસીના પોતા પથર, હટા, પથરોનો તેમાં ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. કોલોઝીઅમને લખજ કરવાના ૮૦ કમનાદાર દરવાજા અને ૧૧૦ બહાર નીકળવાના કરવાજા હતા. હપર જલવા મારે અંદરથી પથરીમાં હતાં; અને, પડેલી અને નીચ કપાનો ઉપર રોમન કોન્સલ્સનાં પૂજાંઓ હતાં.

સ્થાપનના મુખ્ય પાંચ પ્રકાર છે, ૧૨૬૫, ડેરીઝ, આથોનીઝ, ડેરી-નીમન અને ડેમ્પેરીઝ, આ બધા ઉપારતમાં ચાર પ્રકારનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો છે. પહેલા ડેરીઝ, તેના ઉપર આથો-નીઝ તેના ઉપર ડેરી-નીમન અને તેના ઉપર ડેમ્પેરીઝ અથવા ચોમન પદ્ધતિનો ઉપયોગ થયો છે. છેલ્લા ઉપરના માળને ૪૨ નારીઓ હતી. ડેમ્પેરીઝના રાખનેના પાંચ સામાન્ય વિભાગોની ગણતરી હતી. (૧) પોલીશ્મ નામના વિભાગમાં સહેનશાહ અને તેના દરબાર બેસેલો-લેની આમલ કુમારીઝો, પછી પર્મશાહો પછી ડેમ-સુસ અને રાજસાના સુખો બેસતા. (૨) માં રાખના અધિકારીઓ (૩)માં કમરાનો અને (૪) માં સહેરીઓ અને પાંચમા વિભાગમાં સામાન્ય મનુષ્યો બેસતા. તેથી ઉતરતા મનુષ્યો તેના ૮૦ સંભવાની જાણમાં ઉભા રહેતા. આ ૮૦ સંભવાઓમાંથી એક જણ દાસ નથી. ઇ. સ. ૧૩૪૬ ના મહત્તીકેમાં તે સર્વે તારા પામ્યા હતા. ડેમ્પેરીઝના ૮૦ દરબારમાંથી હા મીનીટમાં ૭૦૦૦ થી ૮૦૦૦ માણસો સામલ થઈ અથવા નજીક રહેતાં હતાં એમ કહેવાય છે.

આ રચાને ફોલોવીઅન ડિપ્રીપીએટર પણ કહેવામાં આવતું. ફોલોવીઅન વહના સહેનશાહોએ આ બાંધેલું હતું તેથી આ નામ આપવામાં આવ્યું હતું. સહેનશાહ રેસેપીઅને આ ઉપરિત સજ કરી. તેના પુત્ર દીડલે તેને લગભગ ત્રણે અને તેના ઉપરિત સજ કર્યો અને ડેમ્પેરીઝના નામના તેના બીજા પુત્રે છેલ્લા ઉપરનો ખાસ જગતી પૂરી કરી. આ ડિપ્રીપીએટરનો આકાર Elliptical કોબોજા હોય અને તેમાં બેસેલા પચવીસાં લોકો હતી. તેના મધ્યની જગા કોરીના કહેવાતી અને જે દર રાજ્યો ભેગામાં તે વખતના રાખનો પોતાના જીવનનો લ્હાવો ખાનતા હતા, તે અગર રાજ્યો મતાં હતાં—

આ ડેમ્પેરીઝમાં મુખ્ય મુક કરનારા ડેપ્રીએટર્સ કહેવાતા હતા. રાખના પૂર્વકાળમાં આ પ્રથમ કાંઈ જાનના આનંદ પામે નહોતી. પણ તેમાં પાર્થિક જાનના હતી. આ રચાનમાં ડેપ્રીએટર્સ નામના મુક કરનારા પરંપર અથવા પશુઓ સાથે સહતા. તેમજ ડિપ્રીપીએટરના અધ્ય ભાગને સરોવર બનાવી તેમાં નીલમુક પણ કરેતા હતા. ઇ. સ. ૮૦ ના ડેપ્રીપીની ૨૧ મી તારીખે દીડલ લેને 'મનુષ્ય જાતને પ્રેમ અને આનંદ !' એવું નામ આપવામાં આવ્યું હતું તેણે મુદ્દત કરી હતી અને તેના આનંદમાં મનુષ્યો અને પ્રાણીઓની રો દિવસ સુધી કાલ જાણવામાં આવી હતી. આ રીતે આ નાસજનક રચાની મનુષ્ય તેમજ બીજા પ્રાણીઓના રક્તપી પ્રતિજ્ઞા કરવામાં આવી હતી.

ફોલોવીઅન રોડા મનુષ્યના મનુષી સાથે તેના સર્વનાથ થયો ખાનતા નહોતા. મરજીવાદ પણ મનુષ્ય-જાતના અને તેના દેહ સાથે સાથેજ રહે છે અને સુખદુઃખ ભોગવી રહે છે તેવી તેમની માન્યતા હતી. આ માન્યતાને પરિણામે મરજી પામેલા મનુષ્યની સાથે તેને જરૂરી જમી વસ્તુઓ પણ સાથે હાલતા હતા. તેના જીવનમાં તેણે ભેગવેલી ભેટો પણ તેની સાથે રહે મારે ભેટો હાલવામાં આવતી હતી. તેની અગર ઉપર શરૂ જાંટવામાં આવેલા હોય અને ખાસતું મુકવામાં આવતું હતું. તેમજ તેના જીવનમાં જે પૈદાશો ના ભોગરો તેની સેવામાં રહેતા તે ભોગરો તથા પ્રાણીઓ પણ તેની સેવામાં હાજર રહે તે મારે તેની સાથે પાટી નાંખવામાં અને ભેટો કાટવામાં આવતાં હતા. આ રીતે મનુષ્ય ભોગ આપવામાં આવેલા હોય. તે ભેટો પોતાના મરજી પામેલા વિનુઓને પ્રથમ પ્રાર્થના કરતા; તેમનાથી લઈ જામતા, તેમની મજની જાણના મનુષ્ય પામેલા મનુષ્યોની લક્ષિમાં હતી. જેમ જેમ મર્મની જાણના સુધરતી તથા તેમ તેમ મનુષ્યની સીંધી કાલ અધ થતી ત્યારે અને તેને રચાને જે કુદળા ડેપ્રીએટરે મારી નાંખવામાં આવતા હતા તેમને પરંપર મુક કરાવી, એક બીજાને

નાથ કરવાનું નહીં કરવામાં આવ્યું. આ રીતે પોતાના સામાન્યજાને મારી પોતાનું જીવન બચાવવાની તક આપવામાં આવી, આ નવી રીત તેમને કાંઈ એકાદી માલગી લાગી કારણકે તેમાં બચવાને સંભવ હતો. મરણની જ્ઞાપદાથી કાંઈ અંશે પોતાની એકાદી સકિતના ઉપર રહેતી. કુદમાં આ મનુષ્યો નાની તલવાર વાપરતા તે તલવારને 'એડીબ્લેસ' કહેવામાં આવતી અને તે ઉપરથી તેઓ એડીબ્લેસ કહેવાવા લાગ્યા.

આ જુનુ-મુદની જાહેરજનમર ધર્મીય મણા માણસો જેવા આવવા લાગ્યા અને કુદને ચઢાનારા તે એકાદીને તેનાં જુનુ રસ પડવા લાગ્યો. પરિણામે તેનું ધાર્મિક સ્વરૂપ બાલાક મળું અને તે એક રમતગમતનું-આનંદનું-ક્રિડાનું સ્વરૂપ બન્યું. આથી એડીબ્લેસની ખાસ યોગ્યતા લેવાવા માંડી અને તેમને સદવાના ખાસ રાષો વગેરે યોગ્યતાવાની કાળાંબિનીકળવા માંડી. જેમ જેમ તેમાં વિશેષ રસ જામતો ગયો તેમ સદવાની રીત, વાપરવાનાં દષ્ટીઆર, આંખો જાંબીને "સહનું, ખંચર, બામે, તીર વગેરે મારવાની જુદી જુદી રીતો રાખસ થઇ. જેટલાક બચાવ માટે નાની તલ વાપરતા. જેટલાક પુરબખર પહેરતા અને આ રીતે ધીમે ધીમે આ સદવારાએના જુદા જુદા વર્ગો પડવા લોકકુદરત, થેલીક, મરમીસોલ, રીટીઆરી, સેનાકર, દોષોનામી, કસોડી, આન્ડાલી, મેરડીઆની વગેરે વગેરે દષ્ટી-આર અને સદવાની રીતથી જુદા જુદા પ્રકારના તેઓ ચલવા લાગ્યા. કુદમાં પકાએલા કેદીઓ શુન્દેમારો અને કુન્દો કસો કુસમોને લેનીરતા નામથી ઓળખાતા માણસોને આપવામાં આવતા હતા. આ લેનીરતા આ એકાદી ઉપરી ચલતો અને તે તેમને એડીબ્લેસ તરીકે શિક્ષણ વગેરે આપી તૈયાર કરતો. આ લેનીરતા અથવા જોન્દેકર મુદમાં મુદર, ઉપમાં ઉપા અને મજસુદમાં મજસુદ શુભામેને આ રીતે જરીકતો અને શેમન પ્રખના આવતાં માટે તેમને તૈયાર કરી કેસીકીબ્ધ બધવા જેસીકીબ્ધ એડીબ્લેસીરમાં પરસ્પર સદવા માટે આવતો. ધીમે ધીમે આ ઉપરાંત સ્વતંત્ર માણસો પણ આ લેનીરતા જ્ઞાપદામાં મારેલા થવા લાગ્યા. વખત એટલો બાલાતો ગયો તેમાં મોટા મોટા માણસો સદેનસાક સુધીના પણ જામ લેવા લાગ્યા. સ્વતંત્ર સદવારાએને પણ આ મરણીત સદવાની રીતે લેવી પડતી હતી. જે ઉપરાંતો જાણક જાણવા નિષિધે, શેમન સદેનસાકો પ્રખને જુદા જુદા ને આવવા કુદ કરાવતાં. કુદ કરાવનાર લેનીરતાને અધિક રકમ આપતા એટલે તેઓ રાજા જેવા એડીબ્લેસી લાવતા પછી તેનું કુદ મવાનું છે તેવી જાહેરજનમર કરવામાં આવતી અને નહીં જે કિંવસે તેનું સરખસ નીકળતું. સદવાની આકૃતિઓ-વિશેષ પ્રથમ તેમાં આવતાં, પછી જુન્દેકર કસોમાં પાંચર્ડ આવતા, પછી જેમના ઉપર વિજાળ પ્રાણીઓ ઊડી મકવાનું હતું તે જુન્દેકર મનુષ્યો આવતા. તેમના બળામાં જે શુન્દા માટે તેમને કાઠી નાંખવાવા હતા તે જુન્દેકર કામળીનું કલાવવામાં આવતું. સરખસમાં પ્રથમ બુલતવાળા જતા, પછી લેનીરતા જે પહેરે પછી જેમનો જુનુપીરતો જોમ આવવાનો હોમ તેઓ અને ઉપરે જેઓને કુદકરને જે પહેરે ખજેડવાનું કામ સેવિશું હતું તેઓ આવતા.

આ એડીબ્લેસીએકરને બે કરવાનું હતા. એક જીવંતી અને કસો જે પહેરે તે પહેરે પહેરે. પ્રથમના કરવામાંથી સરખસ રાખસ થતું. અને મરણ કસોને જે પહેરે તે પહેરે. પસડી નાંખવામાં આવતા હતા સરખસ રાખસ મર્મીય એડીબ્લેસી જે પહેરે તે પહેરે. ઉપા રહેતાં, તેમના દષ્ટીઆરો તપાસાતા, તેઓ લેસાક જે પહેરે તે પહેરે. કસો જે પહેરે તે પહેરે અને નમન કરે છે.

લેનીરતાની વખતે એક જે પહેરે કરવામાં આવતી હતી તે જે પહેરે તે પહેરે. આવવામાં આવતો હતો.

એમ આપણ પછી તે જામ સાથે કરવામાં આવેલો અને તબક્કાના પદા પછી બેઠાતા અને તે પદો નક્કી કરવામાં શેડ્યુલ તરતથી શેડ્યુલેટરને સાચા મુદ્દા માટે જાગ્રુક કરતા પછી અનુચિત ડુકામાં આવતું અને સદાચ ચલુ થતી.

એડીમેટર માધ્યમ થશે એટલે શેડ્યુલ તેનું શેડ્યુલેટરે તે 'પાલન થયો છે' એ બુદ્ધિ મારતા. એ તે દ્વારો છે એમ કહ્યું કરે તો તેના દ્વાર તે નીચે નચાવી દેશે પણ તેના જીવનનો આધાર તે પરી રીતે કહ્યો છે તેના ઉપર રહેશે. એ તે સારી રીતે કહ્યો હોય તો એનારાઓ તેમની સુધી વાળી લેના અંતરો એ ઉપર ખતાવે તો તેને જગ્યાવામાં આવેલો અને એ તે નીચે કરવામાં આવે તો તેને મારી નાંખવામાં આવેલો. કુમારીકાઓ અંતરોએ એક રેલી હતી અને જત રું છે તે જણાવતી. પછી તે ઉપરથી એડીટર અર્થાત પાડખર કહેનચાક તે કુમારીકાઓએ જણાવેલી નીચાની કરેલો અને તે પ્રમાણે તેનું જીવન જમવા મરણ નહી થતું. એ મારી નાંખવાનું નહી થાય તો તે કદનાર પોતાનું મળુ આપણ પરલો અને તુરતજ તેને એક કદી મારી નાંખવામાં આવેલો. "જાહનુરીથી કદને અને ગૌરવથી મરણે" એ શેડ્યુલેટરની ખાસ શીખાવણ હતી.

એ એડીટરે મળુ વર્ષ સુધી સેવા જમતી હોય તેને સ્વતંત્રતા અપાતી અર્થાત તેને વીર કરવાનો હક રહેતો પણ રોમન કદેરી તો તે કદી જની શક્તિજ નહી. જીવનારને ડેટલીક વખત ડેટલીકાએ વગેરે કોટા આપવામાં આવતી હતી.

પહેલી એડીમેટરીઅસ ઇ. સ. પૂર્વે ૨૧૦ માં હોરમ એડીમેટરીઅમાં થઈ હતી. માર્કસ અને રોસીઅસ કુદસે તેમના પિતાના મરણ પ્રાપ્તિ તે કરાવી હતી અને તેમાં મળુ એડી એડીમેટરીએ સામ શીધી હતો. ઇ. સ. પૂર્વે ૨૧૩ માં એડમીલીઅસ સેપ્તીમસ પુલિએ વીસ એડીમેટર્સ તૈયાર કર્યા હતા. પંદર વર્ષ પછી એડીમેટર્સ લેવીનસે તેના મા અગર જામની પાછળ પચાસ એડીમેટર્સનું મુદ્દા શેડ્યુલ આગળ મળું હતું. ઇ. સ. પૂર્વે ૧૬૮ માં સુલેતરે જીવનાર કલો કર્યા હતા અને છેવટે સુલીઅસ સીકરે પચેસ એડીમેટર્સનું મુદ્દા આપ્યું હતું.

સુલીઅસ સીકર પછી સિલ્વર ઓગસ્ટસના વખતમાં હતરો એડીમેટર્સ અને જમતી પ્રાચીનિની કલસ કરાવવામાં આવી હતી અને તેના વખતમાં આ જમતી રમત એક નિર્મળીત કાર્યક્રમ થયો હતો.

ઓગસ્ટસ પછીના બધા બારકાદોમાં આ કાર્યક્રમનું ચાલુજ રહ્યું. ડેલીમુલા, નીચે, ડોમેટર, કારાયા, સેવા કહેનચાકના વખતમાં આ કલસ ચાલુ રહે તે સમય કલસ તેનું છે પણ ટીટસ-સેને "મહત્ત્વ જમતી પ્રેમ અને આર્તનું" નામ આપવામાં આવતું હતું તેણે ડોમેટરીઅસ તેનું કલસપાટ રમ જાંખું તે સમજાવતું નથી. અગર આવી રમતો ડેટલીક રિપરી મા આગાડીવાં ચાલતી તેવા સમયમાં તેણે-આ નામ કહેનચાકે-સેપ્તીમસના વિજ્ઞતાએ આપેલ કલસ મળુ મામ સુધી જસાવ્યો હતો.

હાઈઅન-બીન એક સાસ કહેનચાકે ૩૦૦૦ એડીમેટર્સના એડમીને એજા માસમાં કલસપાનમાં કહ્યેલી ટીપાં હતાં.

ટાગ્ન-સેને થોપ કિમરી મ કિમરી પ્રાચીનિની સર્વનિ પરવાનો મળે જાયો હતો તેણે ૧૨૩ રિવામાં ડોમેટરીઅમાં ૧૦૦૦ એડીમેટર્સના એડમી વેાલી ટીપાં હતાં.

પણ એડીમેટરોએ રોમની રાજ્ય વ્યવસ્થા અને નિતિ ઉપર અસર કરી છે. અને બધાં એડીમેટરો સંવધે જામતું સંજીવિત નથી હતાં એ જણુ વિશે તે જણુ કહેવાતું હોય. તે બે તે

પહેલો સ્પર્ધક અને બીજો ક્રોએડા સ્પર્ધક ગુલામ હોય અને ક્રોએડા રોમનો સ્લેનશાહ હોય. તે મહાન તત્ત્વવેદા માર્કસ એન્ટોનીયસનો પુત્ર થયો હતો.

સ્પર્ધક એક ગુલામ હોય લેન્કુલસ મેસીમેલિયની રાજાનાં-પુત્રાનાં-ને લલ્લાતું સિલ્કુલુ લેતો હતો. તેણે તેના જેવા બીજા ગુલામોને એકા કરી ઉતાર્યા કે અહીં તૈયાર થાને પણ તેઓ રોમન લોકોની મોજમજાદની ખાતર મર્યાતુંક છે તે પછી શા માટે સ્પર્ધતા મેળવવાના પ્રવલમાંજ પોતાની કંઈકોને ઉપયોગ ન કરવો. રોમનોની એ ઘડીના મમ્મતની ખાતર પોતાનું જીવન ફેંચી રેવાની તેણે ના પાડી અને ધીમે ધીમે પોતાના મત્ત-મજ બીજાઓને તૈયાર કર્યા. તે મગાર, બળવાન સહાયીક અને નીડર હતો. તે યેલ્લ-કેલ્લ કુટુંબમાંથી ઉતરેલો હતો, અને રોમના સરકારમાં શૌર્ય ઘણવવા એકલો હતો; પણ જ્યારે રોમ યેલ્લની સામે લડ્યા તૈયાર થયું ત્યારે તેની માતૃશ્રમિ સામે લડવાની ના પાડી અને સરકાર છોડી નાંચી અને હુતારાનો ધણી શરૂ કર્યો. તે તેમાં પસંદગ કર્યો અને તેને ગુલામ તરીકે વેચી નાંખવામાં આવ્યો. લેન્કુલસે તેને ખરીદ્યો અને કુટુંબમાં એડ્રિએટની પોતાની નિશાળમાં તેને મુક માટે તૈયાર કર્યા માંડ્યો. અહીં તેણે ઉપર કમું રોમ પોતાના સાથીઓને સ્પર્ધતા માટે લડવા તૈયાર કર્યો, સૌએ સાથે મળી બળવો કર્યો અને તે પોતાના જર સાથીઓ સાથે આવ્યો. સર્વ ગુલામોનું સ્પર્ધન તેણે અંદર કર્યું. તેની કાઠાની અંદર ધણ અને ધણ ગુલામો તેને બાવી મળ્યા. તેની સામે મુક કરવાને રોમનોએ એક માતૃથી પોતાના સરારો મોકલવા માંડ્યા અને બીજા માતૃથી તેના આ બાળકમાં દુનયો ધુલ્યો નાંચી આવ્યો મળી જવા લાગ્યા. તેણે પોતાના બળથી ૩૦૦૦ માણસો સાથેના ક્રોએડીયસ પુરસાને હરાવ્યો. અને તેના માસનો અંદર હાથ કર્યો. આ નવા મલેયા લાકથી તેનું બળ વધુ અને તેણે એક પછી એક રોમન સરકારોને હરાવવા માંડ્યા. તેણે રોમનોનો અંદર, પુખ્ત ફેડ્યો અને વાવડાઓ હાથ કર્યું. પોતાનું વેર પૂર કરવા માટે તેણે રોમના ઉચ્ચ કુટુંબના મળ્યો કેડીઓને પોતાના સરકારની સમજ એડ્રિએટર તરીકે લડવાની ફરજ પાડી. આ વખતે નાહી આવેલા તેના સાથીઓની સંખ્યા લગભગ ૧૨૦૦૦૦ ની થઈ હતી. તેણે રોમ ઉપર હુમલો કરવાની તૈયારીએ કરવા માંડી પણ જુદા જુદા પ્રકારના માણસોથી ઉભા થયેલા તેના લોકોને કળે રાખવાનું કાંચુ પણ પડ્યું અને તેથી રોમ ઉપર મટાઈ કરવાને બલે તેને રક્ષિત તરફ જવાની ફરજ પડી. રોમ-નોએ ફેશસ નામના એક સદૈવાની નીચે એક વળું મોટું લાર તૈયાર કર્યું. તે લાર પડુ સ્પર્ધક-કસ આવવા રહી રહ્યું નહી તેથી તેણે સ્પર્ધનમાં રોમનોએ અને મેસીમેલિયની સહાયને મોકાવવાની માગણી કરી. તેઓ આવે તે પહેલાં વિષાળમતથી સ્પર્ધકસ મેસીમાની સાથે પોસિયા નામના દિપાલમાં ફાશ મર્યા અને ઉપર લુધી લડતાં લડતાં રોમન લેન્કુલસ અંદર થાણ કાઢી દુરમતના સમય સરીક ઉપર-ક અનેક વળી મુક મળી ઉપર-ક મળ્યું આવ્યો. જે સ્પર્ધન માટે તે લડ્યો તે સ્પર્ધન મેળવવા પ્રવલ કરનારની સિલિતું આવિધુલ વર્જન 'યાલ્લ હેરોડ' આ ખાવરને નીચે પ્રમાણે કર્યું છે—

I see before me the Gladiator die ;
He leans upon his hand his manly brow ,
Consents to death but conquers agony,
And his drooped head sinks gradually low,
And through his side the last drops ebbing slow,
From the red gash , fall heavy one by one ,

like the first of a thunder shower and now
 The arena swims around him—he is gone,
 Ere ceased the inhuman shout which hailed the wretch (who won)
 He heard it—but he heeded not—his eyes
 Where with his heart, and that was far away,
 He recked not of the life he lost nor prize,
 But where his rude hut by the Danube lay.
 There were his young barbarians all at play,
 There was his Dacian mother—he their sire,
 But cheered to make a human Holiday.
 All this rushed with his blood—shall he expire
 And unavenged? Arise! ye Goths and glut your ire.

સહેનસાહ ડામેરીસ એ બીએ એટીએટર દત્તો. તે તેના ૧૬ મા વર્ષે માદ્રિએ આવ્યો. તેના પિતા પ્રખ્યાત લવનેસા માર્કસ એલેક્સીઅસ દત્તો. તે મુગધીન પાલકી અને યુવતી દત્તો એક વખત તેના એક તોફારે ભક્ષી વધારે પડતુ મરમ પાછી આવવાથી તેણે તેને છવતો. બહીમાં નાંખી દેવાની સખા કરમાથી. તેના સુરમે તે માણસને એક બારાતું આપકુ તે બહીમાં નાંખી બચાવી સંમિત અને પંજતમાં ફરીથી ન બાલે માટે નસાડી માર્યો. તેણે તેર વર્ષ રાત્ર્ય કહ્યું. એક દિવસે તેણે ૧૦૦૦ માણસ સાથે પુરતી કરી હતી. બેસક કેટલાક તેા બસી બેઠાને તેનાથી દાર પામતા હતા. આવી છતથી દુશ્મન તેણે નશિના પુતલાની જગાએ પોતાતુ પુતલુ મારવાને કુક્ષ્ય ક્યો દત્તો. અને તે વખતથી પોતાને 'એક દત્તાર એટીએટરને છત-દાર'તું પદ પોતાને માટે ગ્રાપ્ત કહ્યું હતું. જગમી પ્રાણીઓને તે દાધીઓને તેણે દત્તારેલી સખ્યામાં માર્યા હતા. એક વખત સેઠાને પોતાના તરક દુશ્મતા બહી તેણે તેમનો નાશ કરવાને કુક્ષ્ય ક્યો દત્તો અને તે પ્રમાણે યજ્ઞ માણસોને મારી નાંખવાનો પ્રયત્ન ક્યો દત્તો. પણ તેમાં તેમના નિષ્કળ કરાથી તેણે બધાને મારી નાંખ્યાં હતાં એક દિવસે તેણે સુખ સુખ સ્થામાંથી આણેસા પાંચ દધિપોરેમય, બે દાધી અને કેટલાંએ સુવરને માર્યા હતાં. તેનીય રીતે એક બીએ દિવસે આનિશમાંથી સાવેસા ૧૦૦ સિદ્ધને મારી નાંખ્યાં હતાં, તે એટીએટર તરફે કરવાન બેલાખ કાંક લેવેત અને ગ્રાન પાસેથી પણ રહેતક હર ઉપરાવતો. તેના આ બલજાવોથી ગચી તેને ડેર આવવામાં આવતું અને સેઠાએ એટીએટરના સરીરને ને રીતે વર્તવામા આવતું હતું તે રીતે તેના સરીરને વરતું બધાંત એક અગોડાથી તેને બેઠાને એટીના બહાર કાઢવામાં આવતું અને પછી કાકે કાક્ય કરી નાંખવામાં આવતા.

પ્રથમ સહેનસાહ ડામેરીસના આ કુલો બંધ કરવાનો પ્રયત્ન ક્યો પણ ગ્રાન છવતમાં તે એટલું એાતમીત થત બહું હતું કે કાપોડે પણ તેમાં નિષ્ફળ નીવડ્યો. તે બંધ થવાનું કારણજીત એક પૂર્વ તરફનો સાધુ રેઠાનેસ બધવા એટીએટરના મજાબ છે. સહેનસાહ એનેટરીઅસ નવારે મારી ઉપર દત્તો ત્યારે તે આવ્યો અને તેણે પોતાના બહીયાનથી આ અપકર કુર પ્રધાને બંધ કરી.

કેટલાક આ વાર્તા ઈતિહાસીક સખ તરફે સ્વીકારતા નથી પણ એટલું તે સત્ત છે કે બીએટી ધર્મની અધારે આ જગમીપણાને અંત આવ્યો દત્તો.

આ કુર બેઠાને અંગે કેટલાક સુરમરજીય જનાઓ પણ જન્યા છે અને તેમાંને એક સુકાન એન્ડ્રોડાસને છે આ સુકાન એન્ડ્રોડાસને ડામેરીસનાના એટીનામાં જગમી પ્રાણીથી કાડી નમા-

વધાની કીજા થઈ હતી તે વખતે આપુ ડેમેક્રીઝમ ડેમેક્રીઝી બરાબર થઈ હતું તેના ઉપર એક ભવંકર મોટા કાનો જગતી સિંદ એવીનામાં હોડી મુકામાં આવ્યો હતો; પણ તે પ્રાણી આ યુગમાંને એક પહેલાં મટાયો, પછી યુગી દલાવતો તેની પાસે ગયો અને છેવટે તેનો હાથ માટલા લાગ્યો. એન્ડ્રેસસ તે સિંદ ઉપર હાથ ફેરવવા લાગ્યો. આ બનાવથી તે દસ્ય બંધ કરવામાં આવ્યું અને રોમન શહેનશાહે તેને પોતાની પાસે બોલાવ્યો. તેણે આડોડમાં હતો તે વખતે જગતમાં પોતાના માણીકના ત્રાસથી નાશી જતા જગતને આશરો લીધો અને જુલમમાંથી મરવાનું નક્કી કર્યું હતું તેની વિગત કહી, તે નાણીને એક યુદ્ધમાં બરાબર હતો ત્યાં તેણે એક સિંદને આવતા જોયો. તેના પગમાંથી લોડી નીકળ્યાં હતું અને તે ભવંકર મળના કરતો તેની પાસે આવતો હતો. તેની પાસે સિંદ આવ્યો. તેણે તેના પગમાં બરાબર રહેશે એક મોટો કાગિ કહ્યો અને ધાને ધાકને તેણે જુલમ કરી કર્યું. આથી સુખી થયેલો સિંદ પોતાનો પંખો તેના બોળામાં મૂકી આ પોતાના મિત્રની પાસે હાંપી ગયો. આ રીતે વધુ વર્ષ તેમણે મિત્રવારીમાં ગાળ્યા. સિંદ મોરચક આવતો અને બન્ને ખાતા. આવા કુતવથી કંડાથી તે ત્યાંથી એક કિવસ ત્રોડે પણ ત્યાં તે જાહેર પકાઈ ગયો અને યુદ્ધમાં તરિકે રોમ મોકલવામાં આવ્યો. અહીં ને સિંદ તેને મારવા માટે કોડ કરવામાં આવ્યો હતો તે તેનો પેશો મિત્ર સિંદ હતો તેણે તેને બચારી લીધો હતો. આ વાત સંજગી લેણીની માગણીથી વાતાં સાતી હતી એની ખાતી થતાં એન્ડ્રેસસને યુદ્ધમાંથી યુદ્ધ કરવામાં આવ્યો અને ત્યાંથી રોમની શેરીઓમાં એન્ડ્રેસસ અને તેનો સિંદ તેણે યુરોપ દોષ તેમ માટલા ગયા. રોમના લેણીએ સિંદ ઉપર કુલ વરચાળા અને તેને "મનુષ્યની ધર્મશાસનો રક્ષક" અને તે યુદ્ધમાંને "પરુએનો રેલ" એવું ઉપનામ આપ્યું. પણ આવા બનાવ તો કચ્છીત બનતા કેપિટાલિઝમમાં નાશ પામેલા ડેમેક્રીઝીઝી, ખીરતી કહીતી, યુન્દેમારો અને બીજાંથી મળી કુલ પાંચેક સાખને સંહાર થયો હતો એમ કહેવાય છે.

રોમના મહારાજાની પછી પછી કેપિટાલિઝમને ઉપયોગ લુડી લુડી રીતે થયો હતો. કેપિટાલિઝમ વખતે બે પદપદ સહતા મનુષ્યોના બરાબર રહેવાના કીજા તરિકે તેના ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો. આવા પ્રકરની વિવિધ સ્થિતિમાંથી ઇ. સ. ૧૩૧૧ માં લેણીએ બહેર હાવારત તરિકે તેની માગણી રોપ ક્રેમિન્ટ પાંચમા આમણ કરી અને તેણે તે રોમના ન્યાયખાતાના વચાલો તરફ મોકલી આપી અને પરિણામે તે બહેર હાવારત તરિકે લેણીને રોપી દેવામાં આવી.

ઇ. સ. ૧૩૩૨ ની ૩ ઇ સપ્ટેમ્બરે તે કેપિટાલિઝમ રમત રમત માટે ફરીથી માણુ થઈ અને તેમાં રોમનાં સુપ્રસીદ પ્રાચીન કુણે જામ રોલ લાગ્યાં. આવા એક યુદ્ધમાં ૨૫ રોપાં અને ૧૮ ઉમરગેલો મરણ પામ્યા. ત્યાં આ ઉપરુ આવું કુલ થઈ, ત્યાર પછી સત્તર વર્ષે એટલે ઇ. સ. ૧૩૪૯ ના સપ્ટેમ્બરમાં રોમની રીન્ડોના સમયમાં એક ભવંકર ધરતીકપ થયો અને તેની બે જાણુ ખંડીત થઈ. સત્તરમા સેકામાં કેપિટાલિઝમને પ્રાણી પીગતા મનુષ્યોને કહેલો બહાર પડ્યો અને પરિણામે અને તે માણુને પોતાના મકાનને મટી તેના ઉપયોગ કરવાની રચનામાં મળી. આ બહેર કહેવાને પરિણામે કાર્ટીનય રીએરીઓ, શહેરમાં કેપિટાલિઝમ નામનો પોતાનો મકાન મહેલ બંધવા પછર હાવાડી થયો અને રોપ રોપ બીજાંએ પણ હાથ પેસારો મેડીસીસ કહેવાનો તેનો બળ મહેલ કેપિટાલિઝમના પચરથી આવ્યો. રોપ રોપ બીજાંએ પેસારો કરતીએ જગતે મહેલ તેના આરસ અને બીજા વસ્તુઓથી ભાંખેલો. તેમજ પ્રાચીન નાટ્યપદો માર્સેલસ અને બોનેની પણ આ કેપિટાલિઝમમાંથી આવેલા જગતમાંથી બંધવામાં આવ્યાં. આથી રોમમાં એક કહેવત થઈ પડી કે "What the barbarians left undone the Barbarians finished" ને જગતીએએ

હર્ષ વિના રહેવા ઈશુ તે બરબરીની વચના પ્રક્રિયોએ પુરે કડુ અર્થોત્તર થોમની આ જાહેર હાથ-રતની વસ્તુઓની હાંક કરી.

પૃથ ભેરીડીકટ ચૌદમાએ ઈ. સ. ૧૮૫૦ માં એક દરેક બહાર પાડી આ વિનાશ અટકાવે અને જે કોઈ આ પ્રાચીન સ્મરસ્થાનની વસ્તુઓ લઈ જશે તેને ૫૫૦ બહાર મૂકવાનું જાહેર કર્યું. આજ પોરે કોલોહીઅમમાં ચૌદ કોસનાં રયાન તેમાં રખાં અને તેના મધ્યમાં એક કોસ મૂકાયો. તેના વિચાર ત્યાં બરબુ પામેલા ખિસ્તી સહિશનાં માનમાં એક દેવળ સ્થપાવેા હતો પણ તે અમલમાં થકે તે પહેલાં તેનું મરણ થયું. આ બધાં કોસનાં રયાનને વિનાશ થઈ ગયો છે. ફક્ત એક જ દામ ઉમેરું ત્યાં જનાર કોઈ પણ જોઈ શકે છે. વચમાંના કોસ પણ ખોલાયુ કરવાના બહાને ઈ. સ. ૧૮૭૨ માં બીક્ટર હોમ્સબ્રા બીબ્રાના વખતમાં કમાન્ડર પીટરો પોલાએ ૧૮ ફીટ ઊંડુ ખોદાયું હતું અને તેના મધ્ય પાન ખોદી કઢાડ્યો. અને ખોદ્યાં દાખલ તરફથી એક બટર અને શેમન રહેનશાહને જાહેર રીતે આપવાનો તથા યુદ્ધ રીતે ચાલના જવાનો કરવાને પણ મળી આવ્યો. આ પાનમાં રસ્તો ૬૦૦ ફીટ લાંબો હતો અને તે પેલેદાખલા ધીરજના મહેલમાં જઈ મળતો હતો. તે કોમેડાએ બનાવ્યો હતો અને આજ રસ્તામાં તેનું યુગ વર્તા થતાં રહી ચુકું હતું.

આ કોલોહીઅમની અંદર બાઈસ કંપાનાં દર્વા અને તેમાં જે કમનગીન જોડાઓને એરીનામાં નાશ થવાનો હતો તેમને તેમાં પૂરવામાં આવતા હતા. આ હતભાવ મુજબમાં મુકામે, સામાન્ય સન્દેશો, કુદના જોડાઓ, વાડુઓ, ખીસ્તીઓ અને તેઓના મત પ્રમાણે જેને સિરકારનારાઓ હતા. ખીસ્તી ધર્મના ચર્ચામાં પ્રથમ સેક્રન્ટ હોમીઅસ-એ-રીઓને. બીસપ હતો, જંગમી પ્રાણીઓ તેના ઉપર છાદી મુકામાં આવતાં તેણે પોતાના દામ ઉઘાડી કરી પોતાની ધર્મની મહા જાહેર કરી હતી. નેત્રનેતામાં તેના અધ્યક્ષોએ નાશ કરી નાંખ્યો. ત્યાર બાદ સેક્રન્ટ પોલીસર્, સેક્રન્ટ ખેરીઅસ પર્વેશદી થયા. સેક્રન્ટ ખેરીઅસ, તેની પત્ની ડોપીસ અને તેની બે પુત્રીઓ. ખીસ્તી તરફે હેડીઅને જંગમી પ્રાણીઓના લાકુ તરફે એરીનામાં લેખ્યા. આ ખેરીઅસ હેડીઅનો લાકુએ સરકાર હતો અને તેણે એક વિજયના વખતમાં ત્યુપીટરને બધીયન આપવાની ના પાડી છે. તેમ કુટુંબને એરીનામાં લાવવામાં આવ્યું અને જંગમી સિદ્ધ અને કુદરો તેમના ઉપર છાદી મુક્યાં. દત્તાએ એક છે કે આ પ્રાણીઓ તેમને હાન કરવાને બદલે તેમની પાસે નિર્દોષ ખાણક જેવાં બની ગયાં અને રમવા લાગ્યાં. બાઈસ વિશેષ ઉત્તરોપ હેડીઅને તેમને છવ્તાં બાઈસ નાંખ્યાં.

આ બાસતપક કરેલ કથામાં બે બીબ પર્ષને અર્થે પ્રાણીઓનાં રક્ષકો કહીશ. આ બન્ને સહિત એમો હતી. એમો નામ સેક્રન્ટ પર્વેશુઆ અને બીટલું નામ સેક્રન્ટ પેલીસીઆ. રહેનશાહ સેપીઅસ સેવેરના કુકમથી તે બન્નેને આફ્રિકાના પ્રિન્સિપાલ મીન્ટીઅસ હિમીનીએ-સે પાડી હતી. આ મેરીઅસ સેવેરે સર્ ખીસ્તી Conversion તે નાશ કરવાનો દુકમ કર્યો હતો.

પરવેશુઆ ૨૨ વર્ષની યુવાન મુદર એ હતી. તેનું કુટુંબ ઉમરાવનું હતું. સુસરશરી હતી અને તેની રવાને બીચે ને પ્રખ્યાત હતી. તેમાં ચાલતો જુદ હતો; અને તેને એક પાવણું બાળક હતું.

હેરીસીઆ એ કે ઉમરાવ કુટુંબની ન હોયી તે પણ પરવેશી તે હતી. તે પરવેશુઆ કરતાં નાની હતી અને તેને આમો બાસ જોતો હતો. આ બન્નેને શેમન રહેનશાહના કુકમથી જેલમાં નાંખવામાં આવ્યાં હતાં. જેલખાનાના આજના રયાનનાં પર્વેશદાએ તેમનામાં બળ મેલું હતું. તેમને વારંવાર પૂછતાં તેમણે પોતાની અગ્ર પર્વેશદા જણાવી હતી અને તેથી તેમને "જંગમી પ્રાણીઓથી ધારી નાંખાવા" તે દુકમ થયો હતો. નહીં કરેને રિપેસ તેમને એરીનામાં લઈ ગઈ

તેમને નાણાંથી નંપ કરી દેવામાં આવ્યાં અને તેમના ઉપર જંગમી વાવ ઉગરી મૂકી. જોકે ત્રણે તેમના ઉપર બે વખત દુમલો કપો પશુ છતાં તેમને મારી નાંખવા નહીં ત્યારે લોકતરથી રોમન પ્રખ્યાત "ઉલ્લો ફટો, ઉલ્લો ફટો" કરી વૃક્ષો પાકી અને ઝેરીઝેટરે તેમને ફટો માર્યાં. ફેલી-સીઆ તુર્ક જ મરણ પામી પણ આ જાવંકર કાર્યના જાણથી લાગે તે કારણથી પણ પરપેશુઆને તે જરાખર મા કરી સહયો નથી. આ જોડ પરપેશુઆએ તેના હાથમાંથી દુધીઆર સારી પેટાના હાથમાં ભેંટી દીધું અને આ બે ધર્મપ્રણુ સહી પ્રભુના રાખારમાં પહોંચી ગઈ.

કોલોડોનિયમમાં ઉલ્લો મરણ પામેલો ખીસ્ટી એક ફેચ સાથુ હતો. તે " પવિત્ર દાતા "ના નામથી ઓળખાતો. ઇ. સ. ૧૭૮૩ માં કોલોડોનિયમના એક જોડનામાં મુલો અને તે ત્યાં જ જાવ-વાસ વગેરેથી મરણ પામ્યો. તેને ઈ. સ. ૧૮૧૦ માં પોપ પાપસ નવમાએ સંત તરીકે ગણ્યો અને પૂજ્ય ભેંસર લેમ-કોલોડોનિયમનો એ સાથુ એ નામથી તે પૂજ્યપદ સુધાર્યો.

અહીંનાં જાવંકર વાતી પુરી માવ છે. જંગમમાં મનુષ્ય જાતને જાવંકર પાલનાથી નાશ કરવાનું આ કલ્યાણનું આને અત્યંત રિયલિમાં આપણી નજરે પડે છે. તેના પગદેરી ઉપડી ગયા છે અને આને તે તેની ખરેખરી રિયલિમાં વિશેષ જાવંકર લાગે છે. તેની વચમાં હાથાની ફેલીસ્ટ સરકારે એક એક ધરણ છે તે રીકે કુસાકરને ધર્મ માટે પ્રાણુ ત્યાજ કરનાર સાથુ કુણોને રમરણ કરાવી મનુષ્યોમાં રહેલી કુર જંગમી જિંદગી માટે ફુજાવક નિશાસ મૂકાવે છે.

કોલોડોનિયમને બહારથી નાણાંમાં દીવાલ ઉપર અનેક કંઈકાંએ નજરે પડે છે તેનાં જુદાં જુદાં મરણો જાણવામાં આવે છે. પ્રથમતો જે લોકોએ તેના ઉપર દુમલો કપો તેમજ ત્યારે તેની નાશ ન કરી સહય ત્યારે તેમણે તેને જાણી નાંખવા માટે કાંઈ પાડ્યાં. ખીસ્ટુ ત્યારે રોમમાં અંતરિયક્ષ (Circus) થયો ત્યારે દુધીઆર અને જખતરો જંગમવા માટે લોકોના ખીસ્ટાએ તેમાંથી જેથી કાઢવામાં આવ્યા તેથી કાંઈ ગયા. થોડા ત્યારે રાજ્યોગાની રીપ થઈ ત્યારે ગોળીઓ જંગમવા માટે કીસાની જરૂર પડી હતી તે જોળવા તેના કાંઈ પાડ્યાં, અને થોડું જે ખીસ્ટી ધર્મના અનુયાયીએ કોલોડોનિયમમાં પ્રાર્થના કરવા એક જ વખત તેમને પ્રાપ્તિત રૂપે આ કથાનેમાં કાંઈ પાડવાનો કુશ્મ કરવામાં આવ્યો અને તેનું કાણું મોટું તેનું પ્રાપ્તિત વખારે કાંઈ એક જાણવામાં આવ્યું, અને તેમ હો પણ આ કાંઈ આ જાવંકર રીમારતની જાવંકરમાં મિત્ર વધારો કરી રહ્યાં છે.

જે જે કુશ્મરો રોમ સહેરમાં આવે છે તેમજ રોમની ખીસ્ટ જાવ વસ્તુઓ સાથે આ કોલોડોનિયમ જોવા ગયા મિત્ર રહેતા નથી. મનુષ્ય જેવી જાવંકર પશુજાવ જિંદગીમાંથી પસાર થઈ ચોલાનું જાવ મરી રહી છે તેનાં જાવંકર રમરણ મિત્ર તરીકે આ કોલોડોનિયમ અવાસીના હાથમાં કુશ્મ, આખર્, રીક અને દીવતા ઉત્પાવ કરે છે.

પ્રાચીન જંગમની સાત આખર્કારક વસ્તુઓમાં એક આ કોલોડોનિયમ છે. તેનાથી ઉતરતાં મનુષ્યને માટે જાણનાંક જાણતાં ખીસ્ટ રચાને જાવંકરમાં છે પણ ફેલીસ્ટ રમારક તરીકે કોલોડોનિયમનું રચાન અદિતીમ જ છે.

સાહિત્યનું નવસર્જન

૧. યોવનનું સ્વર્ગનું નવસર્જન છે. ત્યારે સમાજના કોઇ પણ અંગમાં બગાડો પેસે ત્યારે તેણે એ દૂર કરી ત્યાં નવસર્જન કરવાનું છે. અને આજ રવે કર્મણિ અચિરત મવાનો કુલ શું નથી આવ્યો ? રાષ્ટ્રીય, સામાજિક, ધાર્મિક, નવ-સર્જનની આજ મેટ્રી હવે છે. અને એટલી જ તરે સાહિત્ય નવસર્જનની પણ આજ ઉભી થઇ છે. આજ આપણા સાહિત્યમાં એવી નિર્ભ-ગતા આવી છે ને હજી આવતી જાય છે, તેની અવરથા ને અવરથા એટલી તો ડોઝાર્થ થઇ છે કે એને સુધાર્યા વિના હવે જ્યાં જે માટે તેમ નથી. કુલપાતના ડુંદરે ઉમતા-નવીન સાહિત્ય-સર્જક એ બગાડો દૂર કરવા માટે સાહિત્યનું નવ-સર્જન કરવા કટિબદ્ધ થવાની પણી જરૂર છે. હવન અને સાહિત્યનો સંબંધ પરસ્પર ઉપકારક છે. એટલે કે હવનમાંથી સાહિત્ય ઉદ્ભવે છે તેની જ રીતે સાહિત્ય પણ હવનને ધરે છે. એવું આપણું સાહિત્ય હશે એવું આપણું હવન દેખાશે, એવું આપણું હવન બહારી. સાહિત્યના નવસર્જકે હવનના એવા અંશોને જ અમ્માસ કરવો જોઇએ કે જેમાંથી હવનનું સૌન્દર્ય પ્રાપ્ત થતું હોય. અને ખાતું, એવા પ્રકારનું સાહિત્ય સર્જતું જોઇએ કે જેમાંથી હવનને એકાંક્ય થવે, પ્રેરણા મળે, બળ મળે. હવનને સાહિત્યમાંથી એકાંક્ય મળતું જોઇએ, બલ મળતું જોઇએ અને સાહિત્યને હવન-માંથી કસાસૌન્દર્ય મળતું જોઇએ. હવનને બલ આપે અથવા તો સાચા કસાસૌન્દર્યનું દર્શન કરાવે એવું તત્ત્વ આજ આપણા સાહિત્યમાં કેટલું છે ? બહુ જ થોડું. હવનમાં સુખનું સૌન્દર્ય, હવનમાં દુઃખનું સૌન્દર્ય, હવનના આનન્દનું સૌન્દર્ય, હવનની કસ્ટાનું સૌન્દર્ય—એ જથ્થાનું ઉત્કૃષ્ટ દર્શન કરાવે, એનો આકૃષ્ટ આપે, એનાથી નિરુદ્ધિત બનાવે એવી અમર કૃતિઓ આપણે ત્યાં કેટલી છે ? એ ઉપરોક્તે પૂરતા આજ સાહિત્યના નવસર્જનની જરૂર છે.

૨. હવનમાંથી જ સાહિત્યનું સર્જન કરવાનું છે એટલે પ્રથમ ત્યાં જ કાળજી રાખી પડશે.

હવનમાં હોય તે બધું સાહિત્યમાં આવી શકે ખરી પણ સુસ્તિ એ નવસર્જનનું સર્વમાન્ય ધોરણ હોવું જોઇએ. સાહિત્ય અને નીતિને કશે જ સંબંધ નથી એમ ધટીક સ્વીકારી લઇએ તોયે અદ્યત્ન તો ખાસ ખ્યાનમાં રાખવું જરૂરનું છે કે સાહિત્ય અને સુસ્તિને ગાઢ સંબંધ છે. જોકે નીતિમય કે પ્રભેધક સાહિત્ય જ સુસ્તિયર છે એમ વિનશિત કથી. પરંતુ નીતિ કે અનીતિનો વિચાર ન કરવો હોય તો પણ સુસ્તિનો તો દરેક સાહિત્યના નવ-સર્જકે કરવો જોઇએ. પોતાની પત્તિને જાહેર રસ્તા ઉપર સુખન કરવું એમાં જ્યાં જે અનીતિ નથી તેમ પણ નથી પણ એમાં સુસ્તિને બંધ જરૂર થાય છે. આપણા એક નિયમાન મેટ્રા સાહિત્યકારે તેમના એક નાટકમાં રંગમુખિ ઉપર કામકીલના પ્રસંગની વેળાના કરી છે. અજાણત, એમાં અનીતિ નથી એમ આપણે કહી શકી શકીએ પણ સુસ્તિનું શું ? હવનનો દરેક અંત સાહિત્ય માટે નથી એમ જ આપણે સ્થમનનું રહ્યું. સુસ્તિયર એટલું જ સાહિત્યમાં આવી શકે. અને તો જ એ સાહિત્યમાંથી હવનના સૌન્દર્યને સમ્પાત્કાર થાય, તેનો સ્થાનન મળે. અને એથી જે વધારે નવસર્જક સ્થમને તો જ્યાં અધિકત્વ અધિકત્વ હાથ કે સત્તમાં, નીતિમાં અરિત્યમાં એટલી પ્રેરણા છે, એટલું એકાંક્ય છે, એટલું કસાસૌન્દર્ય છે એટલું એકાંકી સુસ્તિમાં જે નથી. એ નવસર્જકમાં એટલું ચારિત્ર્યનું બલ હશે એટલું એ તેજસ્વી સાહિત્ય સર્જે તકશે. ચારિત્ર્યનું પ્રાપ્ત જ નીરસાળી, રસસાળી સાહિત્ય ઉદભાવશે.

૩. સાહિત્યના નવસર્જકે અરિમતા ખીલવવી પડશે. પણ એણે ખ્યાનમાં રાખવું પડશે કે અ-રિમતા ને અદંતા એ બંને વિષયો જણાશે છે. અદંતા એ તામસી છે ને અરિમતા સાત્વિક છે. આગ્રહાય આપણા સાહિત્યજીવમાં અદંતા સિવાય કશું જ જણાવું નથી એ ખરેખર શીલજનક પરિસ્થિતિ છે. અને થવો મલ્લમિત તામસાત સાહિત્યમાં ત્યારે સર્વજ અદંતાનું જ. આમજન પ્રવર્તે છે, ત્યારે દરેક સાહિત્યકારમાં તામસી

સત્યભિષાયા બળે છે ત્યારે સાહિત્યમાં અધોગતિ જ આવે છે. એ અધોગતિને લીધે સાહિત્યકર્તા વિવેકશક્તિ બળીને સાહિત્યકીકૃષ્ણસત્તા કરવા કરતાં તાત્કાલીક પ્રતિબોધમાં જ મુકાય છે, મુલ્યપ છે તે સાહિત્યને, તેની સુવાસને વિષયને મો છે અને પછી વિવેકશક્તિમાં અપતિ વિવિધવસ્તુઃ ક્ષતમુક્ષા સાહિત્યને નવસર્જક એ દબેલાં પાત્રમાં રાખેજ કે સાહિત્યરોપ તે કાળગતી સરસવતીની સેવા છે અને એની સેવા સંપૂર્ણ સત્તિપ્રતાપથી જ થવી જોઈએ, સાહિત્યરોપ તે રક્તમેદન નથી. એ સુખાર સરસવતી રેવીનું મનિર છે, ત્યાં સારિત્ય-તાની જ સુવાસ પ્રસરતી જોઈએ, સાહિત્યરોપ એ કુલ્લેષુદુત્તપારદારાચચલા ને કુલ્લચચાતૂતા ભગવતી સરસવતીનું મનિર છે, ત્યાં સુખતા ચિ-વાય કશું રોએ જ નહિ. સરસવતી સુખતા, કર્મની સુખતા, ધાકીની સુખતા હોય તો જ સાહિત્યમાં કૌતલ્ય ને સંસ્કારિતા આવે, રસ અને તેને આનંદ આવે, સત્ત ને હોને પ્રકાશ આવે, સાહિત્યના નવસર્જક આ પશુ કવનમાં કેવળું પો અને તે પછી જ તાત્કાલીક તમિષ્ઠા દર કરવડ સામર્થ્ય એ પ્રાપ્ત કરી શકે. સાહિત્યના નવસર્જક ! હા, ભગવાન કાર્યે દેવમન્દિરના પૂજારી-એને કશું હતું કે 'જારા પ્રભુના નિવાસને તમે કોર ને શાકુકારેનું સુવારખાનું મન્યનું છે' તેમ તું ચે નો કે સુખવળા સરસવતીના મનિરમાં આજ તાત્કાલીક કેટલી તમિષ્ઠા આવી ચર્ક છે ! વૃં ત્યારા કવનમાં શુદ્ધ સાહિત્યવાની ત્યોત પ્રવાય અને એની પવનતાપી એ મનિરમાં પાછી સુવાસ પ્રસવાય, સાહિત્યને રીક નવસર્જક એ નવેલા તથાપછે તે પછી એ મનિરની શુક્તિ જરૂર આવશે.

એ અસિમતાને અર્થ એમ છે કે રીક નવસર્જક એમના માને કે મુદે જ સાહિત્યને ઉદાર કરાવે છે. બદલેલી નહિ પણ સેવાની બચતથી એમના નિયમ કરે કે કુંજ સૌથી મોટો સાહિત્યકાર બની શકે. અને રીક નવસર્જક એ મહેત્ત્વ રાખે છે તો જરૂર સાહિત્ય ઉચ્ચ કક્ષાએ પહોંચીજ, આજ નવસાહિત્યકારમાં એ કમીએ મોટું અસિમતા રોપ તો તે સારિત્ય મહેત્ત્વની હુમખાંતે કાતકીકૃષ્ણ ની છે. મહેત્ત્વના ચિના પ્રગ-

તિત નથી. અને એને અજાણ આજ સાહિત્યને રોપ ચર્ક પમો છે. એ અજાણને લીધે જ આજ કાલ અસર્વમ કલ્પકવી લખાણે લખાઈ રહ્યા છે. તે આવાકિત ને મારિતો ચોપાસ રહ્યા છે. એમાંથી નવસર્જન કરવા સાહિત્યના નવસર્જકે સારિત્ય મહેત્ત્વ કેવલ પાછો પશુ મદલસરી, સરસવતી મહત્ત્વકાંકા નેટલી ધાતક છે તેવીજ સારિત્ય રોપ છે. 'હમ્મ ફૂતિમિત્ત' લખાણ' જેની સાવના કેવલથી ત્યારે જ એ મહેત્ત્વ સર્જશે, અને દબેલાં કૃષ્ણ આશરીજ હમ્મ ફૂતિમે. સત્તરે છે. ચીકીની માતાએ પેતાનાં મકાનેમાં સરસા દેવાનાં પૂતળાં રાખતી અને તેમાં વ્યવહારું સર્જન વાંચતી ભારત કમિયા પેતાનાં પાળાંની આંખના કૌતલ્ય મટે મુગમતી સહવાસ રાખતી કરેલાય છે. આજ સાહિત્યના નવસર્જકે એ ફૂતિ સર્જ્યા પછીએ તેણે રજાર્તન આઠાં ભમલમાં મુલો પડે ને એ સર્જન વિર્જલ હોય તો તેને વિનાશક જ છે. હા, સર્જન માતાએ પેતાનાં પાળાંને પંચ ન સહી શકતી જતાં કોમનાં વિર્જલ બાળાંને તો મારેજ છુટો દબે. તેમ પેતાની ફૂતિને વિનાશ કર્યાં કવ નહિ થાયે પશુ જગવાન, તેમજી, પ્રકૃષ્ટ સાહિત્ય સર્જનું હોય તો એમ કરવું જ પડે. પછી કાલ પશુ પ્રસાસન આવે ને દર કરીને પશુ એ આશરીજ રહેલું જ પડે. કાલ મિત તની આપક કરી, કાલ રક્ષે પ્રસિક કરવાની હમ્મ ભમલે પશુ પશુ દર કરવું પડે. સાહિત્યના સર્જકે વિશાળતા કેવલથી પડે. અને કુલ્લ, પ્રસિકમાં આપવાનું પ્રસાસન દરજ પડવું પડે. કાલે હુમ કરવા લખવું રોષને આશરીજ લખવું, કોમના મિત તરફે લખી આપવું, કોર્તનાં પાત્રાં કરવા લખવું વગેરે શુદ્ધ પ્રસિક્તિયો. તેણે દરજ કરી પડે. લખવું તો વિર્જલ રહે તેજ લખવું. અમરતાની આશામાં નમારે રીક સાહિત્યસર્જકમાં ઉમે ત્યારેજ ઉત્કૃષ્ટ અને સંસ્કારિત સાહિત્ય સર્જન થાય. હા, તે મટે તેણે લખે સૌથી અપ્રસિકમાં રાહ નેતા નેતી રહેલું પડે. અમર ફૂતિમે કરાવજ નથી લખાતી.

૪. સાહિત્યના નવસર્જકે સાહિત્યનું પદ્યવર્ણ જાણવું પડે. પરંતુ સાહિત્ય સર્ષે અમુક લઘુ સૌથીજ લેવાથી સર્ષેજ રાખી રડાય. અને અમુક

વર્ષ હતી તે કાર્તિક, પ્રસિદ્ધિ, મહા વસંતેનું પ્રવેશ-
જન હોયીને, હાજીને પોતાનું સર્વન અપસિદ્ધન
રાખે—આં સુધી એ અવસર્ગ ખાતે. પરશીય
સાહિત્ય સાથે, પોતાની કૃતિ રિપથે તો જગથે
સર્વથ ન રાખતો નેપ્રસિદ્ધિ. એને સર્વ એમ કે
પોતાની કૃતિ રમતી વખતે જાની રીતે કે અર્ધ-
જાનપણે પણ પરશીય કૃતિને અંત પોતાનામાં
ન આવે એ તેણે ખાસ સંભાળ રાખવી. સા-
હિત્યના નવસર્ગકમાં એટલી સર્વનિહાને પ્રણય
આરિય હોતું નેપ્રસિદ્ધિ કે જગત પણ જાની રીતે
પરશીય અંતનું ચેવન કરી તેણે અવસર્ગનું રચ-
ન ન કરતું નેપ્રસિદ્ધિ. બીજાનું પોતાને નામે પ્રસા-
દતાં તેણે અંત કરતું કરતું નેપ્રસિદ્ધિ. અંતનું તો
તો સ્વર્ગના અંતનું, મૌલિકતાને જ અપરતાને
પડે ખતે છે. અવસર્ગ, દરેક સાહિત્યસર્ગકે અંત
પોતાનું જ હવેલ નથી કરતો. પણ તથા નેપ્રસિદ્ધિ
તો બીજા પાસેથી પ્રેરણા અંતે પોતાનું અંત
પોતાનું જ સર્વ છે એમ જણાશે. સાહિત્યને
નવસર્ગકે પ્રેરણા બીજેથી એ તેમાં વધે નહિ
પરંતુ બીજાનું પોતાને નામે અંતે એમાં વધે
છે. અને પ્રેરણા એ ન્દાની તજાવડી કરતાં મહાન
શુભાવવામાંથી એ તે હૃદ છે. કારણકે ઉપર અંત
તેમ જન્મ આશીર્વાદ જન્મ કૃતિમાં સર્વવશે.
એક ઉદાહરણ અંતનું આપણા રાત્રિ ન્દાતામાય
એમણે આખા ડેસનવંદી શેઠસપિર પાસેથીજ
લીધી છે. એ કે અંતે ઉદાહરણ આપણી નાંખી છે.
એમણે પોતાનું પદાસિત્ય રેનિસન પાસેથી
લીધું છે. એટલી નરસિદ્ધિય પાસેથી લીધી
છે. પોતાના રાસસમ્પદનો મણે મોઢે. અંત
એક નીતિમાંથીજ સર્વથી છે. એમના જન્મ જન્મ-
નમાં પ્રિમાનનના નવાનવાની કુલકા પ્રેરણા
છે એમના પેઢે વિખ્યાત દેવર્ષિ અને નિશામનો
પ્રવેશ છે તેની પ્રેરણા આખાને અંતેપના એક
પ્રવેશમાં જણાશે. એ અંત આખા મોઢા
કેવ છે. કારણકે એ બધી પ્રેરણાઓ જતાં એ
એમણે પોતાનું અંતિત્ય નિરાશુજી ખીજાનું છે.
સાહિત્યના નવસર્ગકે એવી મૌલિકતા કેળવવી
પડે. અને અંતમાં એક જ મૌલિક કૃતિ સર્વથ
પણ એ પદ્ધતિય પણ જાની કૃતિમાં કરતાં વધારે
જનપાન છે એ તેણે સમજાવેલું નેપ્રસિદ્ધિ. આ.

પોતાની કોઈ રચનામાં અવસુત રીતે બીજા સા-
હિત્યકારમાં સામ્ય આવે તો વધે નહિ. એમાં
અંતે મૌલિકતા અંતુલ અંતેપના અંતેપના અંતે.

વર્ષ પામી આખા પદ કાળા,
વધી તેમના અંતેપી મંદાપા.
રિસા કાળેરે મૂળા ધી ખેલે;
મહામંથ અંતેપના અંતે મોઢે.

એ ન્દાતામાયના મોઢાના અંતનું અંત સર્વ
સામ્ય અંતેપના કુમાર કાળેરે મોઢે મોઢેરો
નામના નવામાં એક રમતે જણાય છે. એમનીજ
કોરે અંતેર નીર અંતેર મહા કેશે.

એ પંક્તિનું સામ્ય વર્ષવર્ષની નીચેની
પંક્તિમાં જગત જણાશે.

And hear the mighty waters
rolling evermore.

સાહિત્યના અવસર્ગનું બીજું એમ પણ
સતત એક નિષાધી પાતનું પડે. એટલું તો ખરું
જ કે કોઈ નવસર્ગકે નીસ વર્ષ પડેલાં અંતેપના
સુદન અંતેપના નવનીત નેપ્રસિદ્ધિ સાહિત્ય સર્વ
છે નહિ. અવસર્ગ, અંતેપનાની વાતો અંતે છે
પણ આખાનું રીતે ત્યાર પેઢાં અંતેપના સાહિ-
ત્યમાં એ સુદનતાને અંતેપના જ જણાય તે
કોઈપણ અંતે જ વધારે હોય. એને અંતે એમ નહિ
કે નીસ વર્ષ સુધી અંતે અંતેપના નહિ, પણ એ-
ટલું તો ખરું જ કે એટલી વધ સુધી નવસર્ગકે
અંતેપના અંતેપના છે એટલે તેણે અંતેપના
અંતે 'એકસર્ગકે' અંતે તેમજ અંતેપના હોય.
આખા મોઢે અંતેપના હોય. અંતેર રીતે અંતે-
પના તો તેણે પૂરા અંતેપના પાસેજ ચર કરતું
નેપ્રસિદ્ધિ. મોઢા સાહિત્યકારમાંના પાસેજ મોઢે
અંતે અંતે હોય છે. શેઠસપિરે અંતેપના પદોત્તે
વર્ષે અંતે અંતે હૃદ. પ્રિમાની અંતેપના કોમને વર્ષે
તે મૌલિકતાને નીસ વર્ષ પાસેજ ચર અંતે હૃદ.
અંતેપના નવામાં પિતા મણાય છે તે રીતેપના
પાસેપના વર્ષે સાહિત્યઅંતેપના અંતે હૃદ.
અંતેપના હોયે પણ પોતાના તેમજની અંતેપના
મોઢાં અંતે હૃદ છે. કુમાર, નવસર્ગકે પ્રસિદ્ધિમાં
અંતેપનાની ઉદાહરણ ન રાખતાં વિદ્યાર્થ-
વર્ષે રાખી પોતાની પ્રવૃત્તિ અંતેપનાની છે. તેણે

સાચા આદ્યમાન પછી પોતાનું મુખ આંકવાનું છે અને પછીજ બહાર પડવાની ક્ષમિત રાખવી જોઈએ. નવસર્ગીક માંધણીના દૃષ્ટિ દૂર વૃદ્ધિને અભ્યાસમાં પહેલું નિમજ્જ થવું જોઈએ. છતાંમાં પણ વલું બહુ છે અને તેણે તેણે સુદમ અભ્યાસ કરીજ કરવો જોઈએ. હર્ષ ને શોક, રૂઝ ને કાસવ, આશા ને નિરાશા, શુષ્ક ને દુષ્ક, કદા-પક્ષ ને પૂર્ણાંક, કોષ ને કચ્છા, ઇર્ષ્યા ને એક, એમ છપ્પનમાં પણ વલું બહુ છે. એ સમયાંતે સાહિત્યના નવસર્ગીક પોતાની આસપાસના છપ્પનમાંથી અભ્યાસ કરીજ કરવો જોઈએ. પોતાની આસપાસના ચતુષ્પે. પોતપોતાની દૃષ્ટિએ કી રીતે પ્રસંગિત કરે છે, પોતાની અચુક વિતરુષિ-મિત્રા આલેશમાં કેમ વર્તે છે, વગેરે સુદમ રીતે દેખેલાં જોતા રહેવું જોઈએ, અક્ષત, છપ્પનના બધી અભ્યાસ અદ્યમ છે. અને ત્યાં નવસર્ગીક એ છપ્પનના બની શકે તેટલા અભ્યાસ સાથે Realistic Imagination ને ઉપયોગ કરવો પડે. એટલે કે કાલ દૃષ્ટિના વસ્તુ માટે અને તેટલી દલીલત મેળવીને આવીતું પૂરતું એવી અપનાવી મેળવીને એમાં ચૂંચવું કે દુર્નિમતા અચુપ નહિ ને દૃષ્ટિ કલાત્મક બને. ન્દાનાકાથે તાત્કાલિકાનું કાવ્ય લાગવદાકા નેશા વિનાજ કાવ્યું છે ત્યાં એવી અપનાનો ઉપયોગ કર્યો છે. પણ નવસર્ગીક આત્મમાં અત્તર રામે કે અપનાનો અતિરેક કલા સૌન્દર્યને ખંડ કરે છે. કારણ કે છપ્પનના અભ્યાસ વિના, અતુલ્ય વિના કાર્ત્ત્વિક મનોહર્ત્તમાં કેટલું છપ્પનત ચત્ત રોષ ? નવસર્ગીક જે કાંઈ કર્યું તેણે અંકત પણ પોતે છપ્પનમાં અતુલ્ય કે અભ્યાસ કરીજ દોરો જોઈએ. કલાક એમ માને છે કે બીજા સાહિત્યકારોના અભ્યાસ પછી એમની નાજ કરવાથી લેખક બની સમાવ છે અને પછી એ લેખક શો કે છપ્પનને જેવા પદાન સાહિત્ય સર્ગીકની નાજ-દાવપારપદ નાજ કરી એવા ચર્ચકમાં અપવાદી મહત્ત્વાકાંક્ષા રામે છે. એમનામાં અભ્યાસ કાંઈ નથી લેવો ને એવી પ્રત્તિમાં પડે છે. પરિણામે તેનું માનસ રોષી સદા નવ છે અને રોગમસત ને સુદ દૃષ્ટિઓજ એ મર્ગે છે. એ એટલું થે નથી સમજ્યો કે સૌર્ગીકાંતે તેા છપ્પનના મહાન અભ્યાસીઓને વિશ્વદેા છે અને પોતે એક ન્દાનો પામનછ છે.

નવસર્ગીક આ રોગથી ખાસ મેલતું વસ્તુનું છે. પોતાનાજ અભ્યાસ પછી તેણે સર્ગીક કરતું જોઈએ. એને રેસુ જોઈએ, અભ્યાસનો વિષય જોઈએ તેા અભ્યાસ વસ્તુનો પછી છે. એનામાં ખંત ને સુદમદષ્ટિ દશે તેા વલું વલું છે, કાઈ આવિ તોછ માટે કે રોગપિપર માટે સૌરાષ્ટ્રનું સાહિત્ય બહાર આવત મંદ્યું છે. કાંઈકે મયા-વચાથી કે છપ્પનની ને અપાજની મરકરીએ કર-વાથી સાહિત્યમાં ઉચ્ચ દૃષ્ટિમાં કદી પણ નથી ચર્ચવી એ સાહિત્યના નવસર્ગીક નિલ રમરણમાં રાખવું જોઈએ.

૫. સાહિત્યના નવસર્ગીક રીતી માટે ખાસ ખજન રાખવું પડે. પોતાની નૈસર્ગીક રીતી કરતાં બીજા કાઈ પણ રીતી ઉચ્ચતર નથી. પણ કાવ્ય-નારાઓ બીજાની રીતીનું અનિષ્ઠ અતુલ્ય કર-વામાં પોતાનું તેા મૂએ છે પણ પારકુમે પોતાનું કરી નથી દાખા. પણ ખરા નીચા અપનારાઓ ન્દાનાકામી રીતીમાં જુદા અપાવ છે. ન્દાના-કામી રીતી એમને માટે નેટલી સૌન્દર્યકાવ્ય નેટલીજ બીજા માટે સૌન્દર્યની માતા છે. એ કેરી રીતી છે એમ કહીએ તેા પેટું નહિ. એ રીતીની વિચિત્રતા, અવિરેક ને અસંગતતા અપારે તપાસવાને અપાવ નથી. પણ આટલું તેા ખૂંજ છે કે એ રીતી આજના મહા સાહિત્યના નવા કાવ્યનાઓ ઉપર ખાત અસર કરી રહી છે. સાહિત્યો નવસર્ગીક એવી અને બીજા બધી પરકીમ રીતીની અસરથી દુરજ રહે એ કપિ છે.

સાહિત્યના નવસર્ગીકમાં વિવેચનના પ્રેરણા પણ નવીનતા અધીવીજ પારો. " પ્રેમાનંદે સાહિત્યની રેશા માટે પાપથી ન્દાની પેરી માટે એ આપણેા ચીંથી મહેરો કવિ છે " એના જેવાં *heartkeyer* અનિષ્ઠિત સાથેને એ વિવેચનમાં રમાલ ન રહે. સાહિત્યો નવવિચેયક અવનવીન દષ્ટિએ વિવેચન કરી એ પ્રેમાનંદમાં અનિષ્ઠિત વસ્તુ રોષી કાંઈને નાજા રધિનિ-નુધી તેવી વસ્તુમાંકા કરી. એ જોડા કાવ્યથી એનું કે બીજા સાહિત્યકારોનું મહત્ત્વ પ્રમાણિત નહિ કરે. પ્રેમાનંદ આપણેા રોગપિપર છે એમ એ કદી નહિ કહે. કારણ કે એ સુદમ દષ્ટિથી જ જાણ્યો. નવાં નવાં ચત્તો ને તત્તો

કાઈ સાહિત્યકારમાંથી શોધે તેજ ખરો વિવેચક ગણાય. શાસ્ત્રપરચના વિવેચન માટે હજારો પુસ્તક લખાયાં છે. સાહિત્યના નવસર્જકે એમ વિવિધ દ્રષ્ટિભિન્નદુષ્ટી અભવાસ કરી અવનવા વિવેચનો લખવાં પડશે. તેણે વ્યક્તિપૂલ કે વ્યક્તિપૂજાને આત્મ્યે પડી પોતાની સાત્વિકતાને લીધે ટીકા-ગોશ્વતિ રહિત તત્વચીમંસાથી કરપુર વિવેચનો સર્જવાં પડશે.

ખસ, વીણા નવમૌલનું વાર્ષિક છે. સાહિત્યના નવપુવાન દુષ્ટ ઉત્તારાં નવસર્જનારાં માટે એ પોતાની મુદ્રાવસિતું આનોમન પાડે છે. એ એમ દલ્તાથી માને છે કે સાહિત્યમાં વિશ્વવથવાની, ત્યાં નવસર્જન કરવાની ધરૂં જરૂર છે. અને તે માટે નવા જગતા સાહિત્ય સર્જકોએ કટિખલ્લ થવાની જરૂર છે. નવસર્જક સાત્વિકતા, વિશાળતા અને કલ્પન તથા સાહિત્યોના અભવાસ કેળવી હૃદય આકર્ષો સેવશે તે જરૂર તેની યક્તિઓ વિકાસ પામશે ને એ નવસર્જન કરી શકશે. રસેક નવીન સાહિત્યકારને એ પ્રાપ્ત થાય એટલું હૃદયી વિરમીશું.

આસંગિક

“વીણા” બંધ થયું છે એવી સર્વમાન્ય માન્યતા પ્રચલિત હોવા છતાં આજે પહેલાના તજ્ઞ ઓઠા કરતાં વધારે નવતા પ્રાપ્ત કરીને ખદાર પડે છે તેથી પહેલાં લીલાવરદુષ્ટમજિહ્વા-તપ્કરતા બગવતી સરસ્વતીના નસતાથી આહાર માની તેને પ્રજ્વલીએ હીએ, આ બંદની બાક

સમૃદ્ધિ માટે તેના સદાચક અમદાવાદના ઉત્સાહી ધનિક કુવાન રા. રા. ચીતુભાઈ નારણભાઈ પરીખ કારણભૂત છે. સાહિત્ય ઉત્તેજક સમાજે તેના એક હરાવથી એવા બંદની સમર્થી અવરથા એમને સોંપી છે અને એમણે પોતાની રસકૃતિ પ્રસાદે આ બંદને કલ્પનાસ્વામાં ઉદ્ભવ નથી રાખી એ સર્વ વંચનારાઓને જોઈ શકશે.

વીણાના કાર્યમાં હાની રીતે ખત ને ઉત્સાહથી બાગ ભેતા એક સમાજના સભ્ય જેમણે નામ પ્રસિદ્ધ કરવા ના કહી છે તેમને ઉપકાર વીણા ન માને તો એ અણુસૂત્રજ ગણાય. વીણાના અવરથાયા કાઈ કૃષ્ણચન્દ્ર વંશારકર બહતું ઉત્સાહ ને કાળકલ્પાણુ કાર્ય વીણાને માતૃત ઉપકારક થયું છે એ અને સ્વીકારવું નેહ્યું. રા. કાઈ ચીતુભાઈ હિરાભાઈએ રૂપા પમાસની બેટ આપી છે તે માટે અમે એમને આહાર માનીએ હીએ.

પરમ પુત્ર્ય મહાભાઈએ અમારું નિમં-નજ સ્વીકારીને એમને પ્રેરણાત્મક કીરો મેહભરે છે તે માટે અમે અમારી હામશી રી રીતે છાંવીએ ! અન્ય લખનારોએએ અમારા કાર્યમાં સદાકાર સાધ્યો છે તે માટે અમે એ સર્વેના અંત કલ્પધર્મક આહાર માનીએ હીએ. અને એમને વિશેષમાં વિનંતિ કરીએ હીએ કે એજ રીતે, અવિખમાં એ ‘વીણા’ માટે એમની ચમતા રેખાડતા રહે.

સ. જ. છુ.

તમારે પુસ્તકો છપાવવાં છે? એક વખત પધારો.

છપાવવાનું છપાવો — અને ખાતરી કરો કે

આપનું કામ કેટલું સુંદર અને વખતસર મળે છે.

છપાવવા માટે ક્યાં જશો ?

ભાઈ, કોમળી તથા બીજી
ફેબ્રી દરેક પ્રકારનાં
અપકામ કરી આપવામાં
આવે છે —

સૂર્ય પ્રકાશ
પ્રીન્ટીંગ પ્રેસ.

અમારે ત્યાં
બાઈન્ડીંગ કામ પણ
સુંદર ને સારું કરી
આપવામાં આવે છે.

પાનકોર નાકા, અમદાવાદ.

અમારે ત્યાં ઉપ્રેસ, ગુજરાતી, તથા સંસ્કૃત તેમજ
દરેક જાતનું બેઝવર્ક છપવાનું કામ, તથા
બાઈન્ડીંગ કામ પણ નીચમીત
કરી આપવામાં આવે છે.

કાગળ દરેક જાતના પ્રીન્ટીંગ પેપર, કુલ્સકેપ
તથા પીલના અમારે ત્યાંથી મળશે.

અમારી નિયમિત કામ કરવાની પદ્ધતિ એ
∴ અમારી “રેપ્રેસેન્ટેટીવ” છે. ∴

એક વખત પધારી ખાતરી કરો.

યુવાનો !

સાહિત્યની સેવા
શી રીતે કરશો ?

સાહિત્ય ઉત્તેજક
સમાજના
સજ્ય થાઓ
કારણકે
એ
યુવાનોની જ
સંસ્થા છે.

વિજય માટે લખો .

મંત્રી
સા. ઉ. સમાજ
રાયપુર, અમદાવાદ

THE AHMEDABAD SPORTS DEPOT

3422, Three Gates,

AHMEDABAD.

Sports Outfitters, Chemists,
Druggists & Opticians.

Price List Grails.

કલાત્મક ચિત્રો

અને

મુન્દર વિવિધ લખાણોથી ભરપુર

વીણા

અંક બીજો

અંક ત્રીજો

મુલ્ય

મુલ્ય

રૂ. ૨-૮-૦

રૂ. ૧-૦-૦

શ્રી. પી. સાયે રૂ. ૨-૧-૦-શ્રી. પી. સાયે રૂ. ૧-૨-૦

આગેજ ખરીદ કરો.

એમાં નવી પ્રિન્ટાઇનર, નવી પાપલ,

નવી પ્રિન્ટાઇનર. ખસ

દુર્લભ ગ્રાન્ડ સાયે તેથી સાધવી છે.

સખે

મંત્રી:-સાહિત્ય ઉત્તેજક સમાજ,

રાવપુર, અમદાવાદ.

Stop Read Remember

Special discount of one anna per Rupee to Readers of Vina on all purchases.

We have now received a variety of Superior and durable Stationary, Picture Post Cards, Calendars of various designs, Embossed Colour Name Boards, Post Card Albums, Picture and Photo Mounts, Talking Picture Books, Rubber Daters, Stamp pads Etc.

Folding Pen Racks a Novelty.

Full particulars on 2 anna Stamps.

Front:-

Messrs MOTILAL & Co.,

Opp. G. T. High School,

BOMBAY.

ધાતો

ધાતો

ધાતો રાખો

ખાસ લાભ:-વીણાના વાચકોને રૂપિયે એક આનેના વગતર.

દુખારે ત્યાં જાત જાતની ચારી અને રાસડે રોશનરી, કેડે-કરો, પીકચર પોસ્ટ-કાર્ડ અને આક્રમ્યો, હાલીએનાં માઉન્ટ, રખરેનાં ડેટરો અને રાડીનાં પેડ, ટેકીંગ પીકચર બુક્સ, તથા એમ્બોસડ કર્ડનાં નામનાં પાડીયાં વગેરેનાં તાજેજ મોક છે.

પેન્-સીટ મજાસ રો-ડની એક નવી મેકેટરી આવી છે.

વધુ ખુલાસા માટે મેં આનાની કીટણી બીજી

સહાયો ખસ-જગદાર નીચેને સરનામે કરવો.

એમ્સર્સ મોતીલાલ એન્ડ કું.

છ. ટી. હાઇસ્કૂલની સામે, મુંબઈ

શ્રીઓ
માટે

ગુણસુંદરી

સર્વોત્તમ
માસિક

નિર્ધારિતા

આકર્ષકતા

ઉપયોગિતા

૧૨ મહિનાની ૧ થી તારીખે
નિર્ધારિત ચંક ચલે છે.

૧૨ વર્ષે ૧૫૦ ઉપર
ક્રોડો-ચિત્રો અપાય છે.

૧૨ વર્ષે ૬૦૦-૬૫૦
જનકું વાચન મળે છે.

વર્ષમાં ચાર

ખાસ અંક

વાર્તા અંક

રજત મહોત્સવ અંક

બાળક અંક

મહિલા અંક

પ્રેક્ષા જે ખાસ અંક

પ્રકટ થઈ ગયા છે.

કુંવર કુંડી વાર્તાઓ,

રસભર્યા રાસ - કાવ્યો,

સી ઉપયોગી મનનીય

લેખો, દેહ અને શુદ્ધ

શબ્દમારવાની કલા, શ્રી-

મજ્જિતિના સમાચાર, સંગીત

શિક્ષણ - છનામી ઉપાલુ

વગેરે સામગ્રી

વાર્ષિક અવાકામ

સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮થી ચનાર

માટે વર્ષના રૂ. ૪-૦-૦

વર્ષની અધવસથી ચનાર

માટે વર્ષના રૂ. ૪-૬-૦

સપ્ટેમ્બર ૧૯૨૮ થી

છઠ્ઠું વર્ષ ચલે ચલે છે.

—સપ્ટેમ્બરથી આજુક ચનારને જે ખાસ અંકેના લાલ મળશે—

સાંકેક વર્ષે
સર્વોત્તમ વ્યવસ્થાપક, “ગુણસુંદરી” કાર્યાલય,

૧૦૫, ગીરવાન બેઠ રોડ, સુબર્ણ, જ.

વીરમી સદીની નવીન શોધ.

સંપ્રહણી (ગણતી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન વેદ દાકતરોની દયા ખાઈ કંઠાબેઠા સંપ્રહણી (ગણતી), સુખાદના ઓઠા, અનિસાર, અને આંતરકાના ક્ષયથી પીડાતા નિરાશાજનક દરદીને આશીર્વાદરૂપ થઈ પડેલી પાંચીસ વર્ષના અનુભવની રામબાણુ દયા માટે રૂબરૂ મળેા યા સવાલ પત્ર મંગાવેા. પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવેા.

માણસાવાળા

માસ્તર કે. જી. પટેલ એન્ડ સન્સ,

રૂમ રૂપેશીયાલીસ્ટસ,

હાલુપુર, ધાંડીગરાની ધાવ, તા'સુરાગરાની ખાડીમાં, ઘર નંબર ૩૫૬,

અમદાવાદ.

અમારે આજ્ઞાનંદ અપ્પમિતે રૂબરૂ, આનંદી અને મુર મળવે છે. લાંબા આના પાંચડી.

ગુજરાત અને મહાગુજરાતના સામાજિક, રાજકીય અને ઔદ્યોગિક પ્રશ્નો પુનર્વિધાનની દ્રષ્ટિથી ચર્ચાતું સામાજિક

નૂતન ગુજરાત

તંત્રી:- સીમનલાલ મોહનલાલ મોદી
બી. એ.

સહતંત્રી:- સમર્થલાલ મેઠાલાલ વેદ.

ગુજરાત ઉપરાંત તે પહેલે જ્યાં જ્યાં ગુજરાતીમાં પસે છે, ત્યાં ત્યાં આવરણીજ મેનો પુખ્ત આદર મળા ગઈયો છે.

નહેરુભાઈ માટે તે ઉત્તમ સાધન છે.

: વાર્ષિક આવક્રમ :

સ્થાનિક રૂ. ૩, મદારવામ રૂ. ૪, પહેલે રૂ. ૫.
નમુનાની નકલ મારે.

— નહેરુ ખમરનાં જી સર્વો —

લખે—મેનેજર,

નૂતન ગુજરાત,

આણંદગી દહેલી, રાપુર, અમદાવાદ.

દરેક પ્રકારનું છાપવાતું કામ સંસ્કૃત,

અંગ્રેજી તથા ગુજરાતી લાઈપોમાં

મુંદર, સ્વચ્છ, અને સફાઈમાં

કરાવવું હોય,

તો

નૂતન ગુજરાત મુદ્રણાલયની

સુઝાકાત લેવો.

અધ્યક્ષ દર અને મુદ્રણસર કામથી

અવશ્ય સંતોષ પામશેા.

મળેા—મેનેજર,

નૂતન ગુજરાત મુદ્રણાલય,

આણંદગી દહેલી, રાપુર,

અમદાવાદ.

❧ પાંચવા તથા વસાવવા યોગ્ય ❧

ઉત્તમ નવાં પુસ્તકો.

માર સુંદર વાર્તાઓ	૧-૪-૦	મહુરચિદનું સુંદર વ્યાકરણ પો. ૧-૨	
દેવેને ખુશ પચે (ખખડિયાકૃત)	૧-૪-૦	દેવના	૨-૦-૦
લાલી તરુવાર (આંખાંઈ દેસીકૃત)	૧-૪-૦	કલિયા (કવિ ખખરદાર)	૨-૦-૦
કલાપીના પચે	૧-૪-૦	ભજનિકા (કવિ ખખરદાર)	૦-૧૪-૦
મુશીસાના પચે	૧-૪-૦	કેશવની પૂરવણી (કલાપી)	૦-૮-૦
નુવાર નિષેધી (સચિવ)	૧-૪-૦	વિજા અને માલિની (દાઓર)	૦-૧૨-૦
તથુખા ભાગ ૧-૨ (ધુમોદુ) દેવેને	૧-૮-૦	અધુપ પંક (કવિ બાણુ)	૨-૮-૦
'મણુ નાદો' (સી. દસાન્હેલા બી.એ.)	૧-૪-૦	વીરની વાલો ભા. ૧-૨-૩ (સચિવ) દેવેને	૨-૮-૦
ખાખ વાર્તાવસી (સચિવ)	૧-૦-૦	વીણા વાર્તિકા બંક ૨-૩ દેવેને	૧-૦-૦
રાજપરજી બીરબલનો દાસ્ય અંકાર	૨-૮-૦	'ક/કવને કલુકાર' પ્રેમ અને શીર્ષ	
વર્તાની વિવિધ વાર્તાઓ (સચિવ)	૨-૦-૦	રસધી અરપુર સુંદર સચિવ નવસકાયા	૧-૦-૦
ક નવી વાલો (ખખડિયા કૃત)	૧-૮-૦	રમેદ સખની સુંદરી	૩-૮-૦
સુલનેઓર (અલ્પુતકિકરીવ નવસકાયા)	૪-૦-૦	માલારેની અને બીર્ષ નાદો (ખટુલાક)	
અભાતના રંગ (વિજયરામ વૈષ્ણવ)	૨-૪-૦	કેશવનાડીયાકૃત	૧-૮-૦
જય-ભોલિની અને નદરાજ (મો. બેલન		પડા પાછળ (પસર્વત પંડાકૃત ઉત્તમ	
કૃત સુંદર સચિવ નવસકાયા)	૨-૮-૦	નદાક)	૦-૧૦-૦
'મસ્ત રહીરની ધરતી' દાસ્ય રસધી		'બાર્નડ ચદરી' રસમપ ૨૧ વાર્તાઓનો	
અરપુર સુંદર સચિવ વાર્તાઓ	૨-૦-૦	સુંદર સંપદ, 'ખટુ ધુ' ૫૫ ૩૦૦	૨-૦-૦
'દંપતિ વાર્તાકાપ' દેવે પતિ જનીએ		રેલ દેવની દંત કથાઓ	૦-૮-૦
મનન કરવા યોગ્ય	૦-૧૪-૦	સેવા સદન (દાસ્યમદાદ રીપકૃત)	૪-૪-૦
રાસ તરંગિણી (રવ. બેટાકર)	૦-૧૦-૦	મારો રેલ (બેલિદાસિક)	૨-૮-૦
કલોલિની (રવ. બેટાકર)	૦-૧૨-૦	કોમલી (કાપેનકૃત)	૦-૧૨-૦
ગદગીર-નરજાન (કવિ ન્હાનાલાલ)	૨-૮-૦	બેલનુમનું ભંગાયા	૧-૦-૦
મનુષ્યદારુ સુંદર વ્યાકરણ પો. ૧ થી		કુશાંત્રી દાસ	૩-૮-૦
૫ દેવના	૧-૧૨-૦		

ખાસ લાભ:—બેઠી સાથે રૂ. ૧૦) કે વધુના ગ્રંથો તે પુસ્તકો ખંગાવનારને પારિશ્રમ માફ.

સી. જમનાદાસની ડું: છુકસેલર્સ. બિન્સેસ સ્ટીક, મુંબાઈ ૨.

આને અમીઆર અમીઆર વર્ષ થયા નિષ્ક્રીય રીતે ગ્રહીત કરું, મુંબઈ
હવાકામાં માનીતું મળે પટેલ માર્ગિક પત્ર

સમાજ જીવન

(તબી: અમીઆર એ. ડાહ્યા)

વાર્ષિક અમીઆર

દિ. ૧૫. ૪. ૪-૦-૦૦

દિ. ૧૫. ૪. ૪-૦-૦૦

સમાજને લગતા સર્વ પ્રયોગી સ્વયંચ ચર્ચા કરનાર, સુંદરી સંબંધ
અટપટા પ્રયોગી અમીઆરની છાત્રી તેને ઉદ્ધ કરનાર, એક સુખરાતી પહેલના
હાથે ચાલતું આ એક જ માર્ગિક છે.

દર માસે તેમાં સ્વયંચ દુઃખીતા; અનુભવપૂર્ણ સામાજિક લેખો, મનનીય
નોંધ, પ્રસંગિક, કાવ્ય ઉપરાંત તમારા ચાર રૂપિયા લખાવમને. ખંડ તો
એક આલુવાનાજ વાગી આવશે. આજનાજુદ આ પુસ્તક સર્વને માટે સરખું
ઉપયોગી છે.

શોધા માનવજીવનને સફળ કરવું હોય ને તમારા સંસારમાં સર્વને ઉદારવું
હોય તો આજેના આ માર્ગિકના આદક બની એક સુખરાતી પહેલના સમાજ-
સેવાના કાર્યને ઉત્તેજન આપો.

લખો.

વ્યવસ્થાપક: " સમાજજીવન "

૧૦૧, અરેસર હાટી રીડ, પોલ બીડીંગ,
મુંબઈ નં. ૪.

શિશુ સમાજિક જાંડને નોતરતી સચિત્ર સાંસારિક નવસકથાઓ. પંચાંગ

લેખક: જી. મ. કાપડિયા	દિ. ૪-૮-૦૦
લેખક: જી. મ. કાપડિયા	૪-૮-૦૦
પાંખોતો જાણનાસુખી	૨-૮-૦૦
અધ્યાત્મિક પ્રકાશ	૨-૮-૦૦
અભ્યાસી આદર્શકથાઓ	૩-૮-૦૦
બનિતાની વાતો	૩-૮-૦૦
મહીલાની મહાકથાઓ	૩-૮-૦૦
વિશ્વલીલા	૨-૮-૦૦
સમાજની વેદીપર	૨-૮-૦૦
કમિયુનિટી વાતો	૧-૮-૦૦
આદર્શ પરિચય	૧-૮-૦૦

એકેએક નવસકથાઓ પૌષ્ટિક દેશ તેમાં સામાજિક આપણી, રસ, અન્ય ને
અપણે ઉપાસ પાડી અનેક સાંસારિક પ્રયોગો ઉદ્ધ કરનામાં આવશે છે. એકેએક નવસ-
કથાની વસ્તુસુખી સમીપ, સરલ ને રસથી ભરપૂર છે. વિદ્યોને પત્રસંસ્થા ઉચ્ચ ગતિ-
પ્રાપ્તિ મળેલા છે. નવસકથા શિશુ ને સુંદર જાણ, પાડા પાડા.

સેવા સામગ્રિ અધ્યાત્મિક આદર્શ થવાથી આ બધાં પુસ્તકો પાછી કિંમતે મળે છે.
સમાજજીવનના આદર્શને ચોરસ માથા. અધ્યાત્મિક નિર્ભય નવા વધુ ગાંઠની માટે
અંતરો જાણી સચિત્ર.

લખો.

વ્યવસ્થાપક: સેવાસમિતિ પુસ્તકાલય

૧૦૧, અરેસર હાટી રીડ, પોલ બીડીંગ, મુંબઈ નં. ૪.

અ કોઈ નોંધેલીરોડના રાત્રી અનુભવ મોં-ફેનોક્ટસની કુત્રસાદાર કલમથી લખાયેલી
મીસ્ટરીઝ ઓફ ધી ડાટ ઓફ લાઈન (બાર બાગમાં સમુર્ણ)

આ વારતાની દુનિયામાં જોડીત-નથી. આ મદાન વારતામાં રાત્રી બીજા બોલ/બને તેના બેટા પ્રિન્સ ઓફ વેલ્સની છુપી મહોળાનો-કેમ અને વેરના અગળ કિસ્સા-લંકનના મવાલીની વૈદી તે પ્રિન્સની માયુક-આ સુખધને લીધે જનતા મળવાના મનાવો-નામર્દ મળ્યુંને પરજોડી ઉમરાવનાદીને અર્ધર કેમ દારસો-દારસીને લાડો લેડીને દખલા રહેલા બદમાસના મવાતાવા-સુખકુવરીઓના છુપા પ્રેમ-વિચેરે વાંચતાં તમે દાંતમાં આંખના પડકોઠા દરેક જાગની કિમ્મત ૧૪ આના. બાર સાગ સામદાના રૂ. ૧૦, પોરેજ રૂ. ૧.

એક મદાન ફેનોક્ટસની ખીંટ રસીથી વારતા.

રોડા લામ્બર પાને પાદરીની પુત્રી-આ રસીથી વારતા વાંચી તે હાંલીની એક મોજ છે. એક ગ્રીમ પારીની છોડી ગરીબીને લીધે એકજ બૂસ કરી રવી પાવવાસ થાય છે તે વાંચવાથી જવાન આલમને નહીંદત મળે. બે જાગના રૂ. ૧૦. પોરેજ ૭ આના.

રંગીલા ફેંચ સેખકો-પેલ રે કોમની રસ પલકાની વારતા.

ધારિરવાળી-ગુજરાતી સાહિત્યમાં જ્યારે સુધારી વારતા દહ સુધી પ્રગટ થઈ નથી. આ વારતા વાંચવાથી તમે સુમાવસો તો હાંલીને લાલિજ સુમાવસો. મુદર પિચા અંગ્રેજ દખની આંગ્રીય કિમ્મત રૂ. ૧-૦ પોરેજ આર આના.

તે સીવાય બીજા અનેક જાતનાં સુધીય અને પાણી તેમજ મયા જાઈડીવર્ડ પ્રસાદી દીકાપત બાવે મળી રહો.

વિલાસ ઓફીસ, ૧૮૧, અબરમેટ ર્ડીસ, મેટ, મુંબઈ.

ઉંદર અને ઉધડીથી પોતાની બીજી બચાવવી હોય તો અમારી બનાવટના
માઈક ર્ડીસના કબરો ખરીદો

ચોર અને આગથી પોતાના માલનું રક્ષણ કરવું હોય તો અમારી
બનાવટની ત્રીજીરીઓ વાપરો.

એ ઉપરાંત

અમારા દારખાતામાં નીચે
ખમાણે મુંદર અનેક્રિપ્ટિ માલ
કીડાયત બાવે બને છે:-

તાળાં,કળે,કેમળોકકો,કેન્ડલ,
મકાનને લગતો પીતલનો
સામાન, વગેરે.

અમારે ત્યાં મળીતરી રીવેલિંગ તથા પ્રોટેક્ટોરીયનું કામ વર્ણીત સારી રીતે કરી
આપવામાં આવે છે-દેશી કારીગરીને ઉત્તેજન આપવું આપણી કરજ છે અને અમારા
દારખાતાની સુલાકત લેતા આપ વિનંતી છે.

ગોપાળદાસ ખેમચંદ

મીડીસ-પાનકેર નાકા,

દારખાતા-પીરમશાના રોજની સાથે,
અમદાવાદ.

ભેળસેળવાળી રૂઢાપીને કંટાળેલાઓને ખુશખબર.

ધી ભારત ટી એન્ડ ટ્રેડીંગ કંપની.

ઇનામી રૂઢા.

:: ડગાવાની બીજકુલ ધાસ્તી નથી :: :: બેદર સસ્તા ભાવ ::

માલ પસંદ ના પડે તો પૈસા પાછા.

અમદાવાદ તેમજ અહારમામ બેડી અવાને વખણાવેલું પ્રખ્યાત અને સૌથી પહેલું ચર ચણેલું ઇનામી સેલ રૂઢા એકમ વખત ડુકાનની મુલાકાત લેવાથી સંપૂર્ણ સંતોષ થશે.

અમે દરેક બાતની રૂઢા આખી તેમજ છુટી તથા ડોઝી તેમજ ડોકો છુટકે તથા લખાણમાં વાખીએ બીએ. એક સત્તર રૂઢા લેનારને એક મુદર કપ રકામી મળશે. બીજી ડુકાને મુલાકાત લેતા પહેલાં અમારી ડુકાને મુલાકાત લેવા ખાસ સલામત છે.

આહોરની સમવકે ખાતર રીચીરોડ ઉપર એ ડુકાનો ખોલવામાં આવી છે.

નીચેના ટેકાણે મળેા યા લખો:—

ધી ભારત ટી એન્ડ ટ્રેડીંગ કંપની.

ટેક ઓફીસ:—રીચીરોડ, ડૉ. કાનુમાના દવાખાના સામે.

લાન્ચ:—રીચીરોડ, સીનેમા-ટી-ક્લબ સામે.

અમદાવાદ.

તા. ૬. (૧) ઉપરનાં એ ટેકાણાં કાપરીમાં નેપા ચાપકો.

(૨) પેલોય માલ ઉપર કુવામ મળશે નહીં.

નોંધવું છે:—દરેક ટેકાણે પ્રમાણિક એજન્ડા એવું છે.

અન્ય રોજની પીડાતા માણસને ડૉ. ભગત એન્ડ કંપનીનું

તાવહરણુ (સ્ટ્રુટ્ક) આશીર્વાદ સમાન છે.

આ દવા દરેક વ્યક્તિ તાવમાં જેવા કે પેશાબ, આંતરીયા, યોધીયા, ટાડીયા, મેસેરીયા, કન્સ્યુમેન્સ, પ્લેગ, ચારીરની કળતર, માથાને દુખાવો, અત ઘેર અધૂરી, ઘેવડી, બરોળનું વધનું, પાંદુ રોગ, બંધાણ વગેરે દુઃખદાયક દરોગમાં એક રામબાણુ ઉપાય છે.

કીમત ચીસી એકનો રૂ. ૧-૦-૦ વી. પી. તથા પોસ્ટેજ છુટું.

હીરટીરીયા હરણુ (સ્ટ્રુટ્ક)

આ દવા દરેક વ્યક્તિ તાણુ, ખડીની બસરામણુ, વાણુ, માંડપણુ, વાનું જલ્દી, મગજનું ડાઘ કરનાર, હૃદ ઘેરનાં ઘણું તથા તમામને નીચે લખા થઈ તથા અશુદ્ધ સક્રિય આપનાર તરીકે એ રામબાણુ પ્રસિદ્ધ છે. કીમત ચીસી ૧ ના રૂ. ૫) વી. પી. તથા પી. ખર્ચ છુટું.

બનાવનાર- ડૉક્ટર ભગત એન્ડ કંપની.

એજન્ડ-

શ્રી. મીયામખ કરમણુ.

પી. હામસાલ શાહ એન્ડ કંપની

બી. બી. સી. આઇ. રાવે.

અથ દરવાજા, અમદાવાદ.

રામાબીર રાવ છે.

તારક સરનાથ-વરામકબીરજી અમદાવાદ.

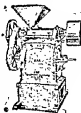
મરીનરી.

મરીનરી.

મરીનરી.

ધી બ્રીટીશ એમ્પાયર હલર

નંબર ૧ અને ૭.

રાષ્ટ્ર હલર તથા થંડી તથા તેના તમામ છુટા દાગીના મળવાનું અમદાવાદમાં ફક્ત એક જ ઠેકાણું—

ધી બ્રીટીશ એમ્પાયર હલર કંપની.

પાનકેતનાકા, પીરમસાના રોજ વાલે,

અમદાવાદ.

પ્રાંચ-

ડૉ. ભગત એન્ડ કંપની.

શુભા બખર, મીયામખ-કરમણુ (બી. બી. સી. આઇ રાવે)

ચોરથી સુરક્ષિત પેટી

અમદાવી લીઝેરી કુંવી રક્ષિત છે. સાધારણ રીતે લીઝેરીને દરેક મનુષ્ય કુંવીથી ઉપાડે છે; જ્યારે અમદાવી લીઝેરી નંખરથી ઉપડે છે. કલકત્તામાંથી અને તે નંખરથી કાઢાડી સુકાય છે. તે બોંધ કલકત્તા જ ઉપાડી શકે છે. રેખક અને કોંઠામાં સંચલકો મોઢાની સુકાય છે.

માપ ૨૪" x ૧૦" x ૬".

વજન આશરે ૧૮ ફેડ.

દરેક જુદું ઉપયોગમાં લઈ શકે તે હેતુથી કિંમત સાધારણ સાખી છે. અમદાવીના કાચ વડેરે મુકવાના મોઢા કાચા મોઢી શકે છે, વધારે વાતુ મોઢવાય છે. ધર સારું રહે છે. જમી છુટા થઈ શકે તેવા હોવાથી ભોંડે ફોનારને અતુકા છે. વિદ્યાર્થીઓને પુલકાડા મુકવાની દરેક અતુકા હોવાં માટે કિંમતમાં નક્કી છે.

બાલકોની ખુરશી

મજબુત અને હલકી છે.

ફળ શાક વડેરે મુકવાનાં ખોંજકં માંથી ખાદિ અંતુઓથી આરોગ્યનુ રક્ષણ કરે છે.

આ કિંમત દરેક વાતુ હોખંડ કાચ હેતુ કે ખરોડવાના કાંચ, કેપાઈનના કાંચ, કોંગ, બગી વડેરે દરેક જીવ મનાવીએ તરીકે

કાચ મોઢા કાચ બાલકોની

સાફ હોન્ડ કુંપની

ખાંડી, મોઢાની ની ખાંડીમાં કિંમત અને અમારવાદ

મેસર્સ રોબેન્ડ્ર એન્ડ કું.

બસુ વીલા, આન્તાકુઝ, મુંબઈ

અમારે ત્યાં દરેક બેલના સારામાં સારા, ટકાઉ અને મજબુત

રખરકરૂપ

૨૮૨-તાવીખિયાં

મોનોગ્રામ

સારામાં સારી સ્ટેશનરી

ઉચ્ચી મુગમીદાર મેસુરી

અમરબલી

ચિકચેરો અને આલખમો

તથા કુંસી ધરગતુ નોંવેલ્ટી વડેરે

મણા સરતા બાવથી મળશે.

રેડિયમના અદરોનાં પાટિયાં

અને એરોમોસીમ મશીનો એ

અમારી રેપરિયાકિરી છે.

મહત્ત ભેડ એ એક ખાસ લાભ

છે. ફક્ત એક જ વખત ખાતરી

કરવાથી તમે અમારા દરરો-

જના અંકેડે બની જશો.

પ્રાહસનિરત મહત્ત

મગાવો.

“વીણા”ના વાગકોને

ખાસ લાભ

કૃપીઓ વીસથી વધારેના ઓંડરો

ઉપર બાંધે ટકા વળતર

સ્થાપાઈ અને ૧૯૦૭

દે. ઓફિસ

THE GENERAL ASSURANCE SOCIETY LTD. AJMER

ધી જનરલ એસ્યુરન્સ સોસાયટી લિમિટેડ

સસ્તા દર સરળ શરતો વિવિધ યોજનાઓ

સોસાયટીની દિનપ્રતિદિન વધતી જતી પ્રગતિ જ ખતમી આપે

છે તે હિંદની સોથી મોટી અને સફર વીમા કંપની છે અને

કોઈપણ કંપની સાથે દુરીકારમાં સફર કરી શકે તેમ છે.

નફો

હિંદની કોઈપણ વીમા કંપની કરતાં સોથી

વધારે નફો વહેંચતી આ કોઈ જ કંપની છે.

૨૨૨ ૮૫૦ હાઉસીના વીમા ઉપર

૧૮ ૮૫૦ હાઉસીના વીમા ઉપર

શુભચિંતા કાઠીઆવાડમાં ગમેગમે લાગવગ કરાવતા

પ્રમાણિક અને મહેનતુ એજન્ટો ભેર છે.

ફોરેકસ્ટસ ખાતર બીજા માલીતો મોટે લાભે આપે.

સી. ડી. બાર્બર એફ. એસ. એસ.

જનરલ મેનેજર

અજમેર

બી. એસ. વેલ્સ ચીફ એજન્ટ

મહેન આંખા રોડ

વડોદરા

ધ યુનિક ઍસ્યુરન્સ કંપની લિમિટેડ

સ્થાપના ૧૯૧૬

રે. નોનિય ડિપાર્ટમેન્ટ

યુનિકનાં આકર્ષણો

પ્રીમીયમના મોટા ચલતા હોય, ફરિયાદોનો સ્વચ્છ સંચાર, પ્રતિબદ્ધ સારવાર,
 લોકાલની તબીબ સલામત સેવાઓ, લોકાલની જામણતરી તથા લાભદાયી પદો,
 નદિ, બાગીચા, દરબારી સિંચાણ તથા અન્ય પ્રવિધિઓ કરીથી માન્ય કરી આજનાની ખાસ સત્કર
 અને લાભદાયી દિવસકેલિબર નહોતી કદાચ એ યુનિકનાં આકર્ષણો છે.
 શ્રાવણમાં એકલો એકલો છે, લોકાલ તથા એકલોની શ્રાવણી મોટી લાભદાયી

મોહનલાલ સાહેબ ઍન્ડ કંપની

લોકાલ એન્ડ કંપની, મોહનલાલ તથા કંપની

આજના હાલમાં એન્ડ, ૧૯૮૦ સીયરિસ અમદાવાદ

હંદગીના લોકાલની પોલીસી કે એન્ડની માટે

“હિંદુસ્તાન કો ઍન્ડ પર ટીવ”

આં તપાસ કરવાથી તમને અવશ્ય પડે છે કે એન્ડની માટે

કુલ મિલકત રૂ. ૧૦૦,૦૦૦-એન્ડની માટે

ફરિયાદો કરવાથી એન્ડની માટે ૧૦૦-એન્ડની માટે

ફરિયાદો કરવાથી એન્ડની માટે ૧૦૦-એન્ડની માટે

વધુ લાભદાયી માટે તમને અવશ્ય પડે છે કે એન્ડની માટે

એન્ડ, એન્ડ, હાકર, એન્ડિસ્ટન્ટ એન્ડિસ્ટન્ટ

અમદાવાદ સાથે પાનકોર નાકા અમદાવાદ

મીડિયા

ખાણા • અર્જ • મેરજાનું • વાર્ષિક

૧૩૫૧

રેવાળી ૪૬૫૫૫

મુદ્રક : ઇસ્ટવર્ડન જી. કોર્સ મુદ્રણસ્થાન : પ્રિન્ટર્સ ટ્રિનિટી પેપર્સ,
જાડીયા અમદાવાદ

પ્રકાશક : રેકલ્લેટ કોનલ ચરમ્બર : સા. ક. સમાજ તરફથી
જવાબે, સુધાચોડ રોડ અમદાવાદ

સાં.ક.જિ.યું

જાડપીરે જતી-ડગાય દાસ	દેશવંશ પરમાર	૫
નિત્યનવીનને	શક્તિ	૬
નરસિંહ મહેતાની ઇચ્છાકથા	દે. પ.	૧૦
ગોપીજના પદો		૧૩
જાડપીરે મેકેફેલના આરોગ્ય-સૂરેશ		૧૫
આપણાં જૂનાં કાવ્યોનું પ્રવેશક અને		
કવિ નાકરના આરોગ્યક પર્વમાંથી નરોપાખ્યાન	પ્રો. જયવંતરાવ દત્તાત્રયરાવ કોરે	૨૦
નાના નાના શેષો		૨૭
ક્રમિક અને ઇન્ડિ	૨૭	
જૂન અને સંગીત	કિશોરસિંહ માવડા	૨૮
કમલ, પીંછી ને રાંધણું	આઈઈઈર દિવેરી	૩૧
ચિંતોની ભે	૩૨	
કેદારી કાવ્યો		૩૪
ધન્ય પદને આવ !	એડરસિય, ૩૪	
એક પનોદગ્ય	(મહેયુ), ૩૪	
ચિંતન	કનુભાઈ માંધી, ૩૫	
રમરમ	મમલગાથ માંધી, ૩૫	
ઉભા તારસિયા	ચેદિનીચંદ, ૩૬	
ઉપર જાઓ	જયન્તિભાઈ શાંદ, ૩૬	
૨-૪-૩-૫	ધૂમરેતુ	૩૭
બીજા નાના શેષો		૩૮
હરપનો આર્તનાદ	નાથજી ભોડા, ૩૮	
રોજ-રોજ નવી દૃષ્ટિએ	' વિનેદશન ', ૪૦	
કારણ બીજા અને આદિત્ય	નવચરણ વિવેરી, ૪૧	
નિરૂદ્ધ પાયા	જગન્નિધારી, ય. મેના	૪૩
મધ્યાહન	ચંદ્રવંત મેના	૪૫
ને કુંડી વાતો		૪૮
આડીએ	કુમ્ભજાઈ કિરેશ્વરી, ૫૪	
મુજિને, ભાઈ	દે. પ., ૫૫	

પંખખી બોલગીચો	રમણદેવ કીશનલાલ મહેતા	૫૮
રાષ્ટ્રભારા-દિંદો	જોડાલાલ જોડી	૬૨
એ રોજ	જયન્ત રાવળ	૬૮
એકાદશીનું સ્વાતંત્ર્ય અને યુરોપીય રાજનીતિ	કેશવલાલ જોડી	૭૯
બાલવાદીનાં કુલ		૭૪
રામનું જીવન, અને તથા પાતો	૭૪	
જાન્યાર તુવાન	દેવચંદ્ર પટેલ, ૭૮	
ભાગ્યે	પ્રોત્તમલાલ મજસુદાસ, ૭૯	
મિલુભાર્તનું પાતું	મિલુભાર્ત, ૮૦	
ભાગ્ય-પદ્ધતિ	વજીરલાલ ભાઝા, ૮૧	
સૌંદર્ય અને વસ્ત્ર	૮૨	
ધરતીવદી	પદ્મવંત પંડ્યા, ૮૪	
શુદ્ધચંદ્રમાસ	દે. પ., ૮૬	
ગોપીગીત	નરસિંહ મહેતા, ૮૬	

" અવનરણ્યચિદ્રોમા "		૬૦
સાંદી શુભચાત		૬૦
આપણી કેશવળી		૬૩
નવસિદ્ધાન્તની મૂળતત્ત્વો		૬૪
એ પરિચયો		૬૬
અર્પણાંજી		૬૭

નોંધ		૬૮-૧૦૭
------	--	--------

નિવેશ		
કમલ રાજ અને દેવજીવણી (નિરંખી)	કમલ દેસાઈ	૫
'રામ અખંડિત તાર' (ખેડ)	કમલ દેસાઈ	૬૮

જોડક-જામ

જર્જાલ ફ્રિન્કફોલ્ડર	૮
કવિશી નંદાનાથલાલ	૧૨
અર આશરે કિશનર-કાશિયા	૧૪
મેલ-વપ્રસાદ દીવાન	૨૬
'ધૂમકેતુ'	૪૨
સૌ. તનુમતી	૮૯

ભદ્રવીર જતીન્દ્રનાથ દાસ

[૨૧. જતીન્દ્રનાથ દાસને આત્મલેખ મૌલમે મહિમા ઉચ્ચારે છે અને કવચના સિત કવચને ગંધાસને તે મહિમાને પાતાના મૌલ પડે કાંઈનાય કર્યો છે. પરંતુ જાણની કાચને બીજી એને પાતાનું અને પાતાનું કવચ-સંકલન બિદલનું છે તેને, સ્વર્ગ અને દુર્ય-અવધારની મહાર પડે પ્રિય દીકરી કાચને આકર્ષક સેવા પડે છે. એમ કવચમાં એ પોતીથી આકર્ષકતને તીર્થે પ્રિયપણને પણ કાચાનું સ્વર્ગ આપી દેવા દ્રિષ્ટ્ય છે, કેમકે, અતે સમય પણ મૌલમે જ સંકલન-આધાર છે, અને સ્વર્ગ અધારે કવચના ગંધા કરવા નય છે. આરે તે આપ અને આપર્ણે કાંઈ મૌલનું ને અનુભવ કરતી દેવ તેવ જતીન્દ્રનાથે છે. (અંતર)]

૧ કુવંચીર

ખેમાળનો કુવંચીર જતીન્દ્રનાથ
કાંતી મેળે કવચ કવચ જન્મ મુલ્ય,
કાંતી મેળે કવચ કવચ સ્વર્ગ સ્વર્ગ
સ્વર્ગની કાંતી નિજ સ્વર્ગ સ્વર્ગ જન્મ.

૨ સ્વર્ગના સ્વર્ગ

આપના સ્વર્ગ—અર્ચના કુવંચીર નિજ
સ્વર્ગના ના જન્મની. ન સ્વર્ગ સ્વર્ગ;
અર્ચના ના જન્મની, ન સ્વર્ગ સ્વર્ગ;
આપે ન સ્વર્ગ: અર્ચના કુવંચીર ના.

૩ નવ મે તપસવી

પંચાંગિન્યેન તંપસો નર મે તપસવી
આપે આપના કરી કરતી જુ આપે,
કાંતી મેળે સ્વર્ગના કાંતી કરતી;
સ્વર્ગનો આપે આપે આપે તપસવી.

૪ સ્વર્ગના સ્વર્ગ

સ્વર્ગ દિને કાંતી પડે—સ્વર્ગના કાંતી
સ્વર્ગના નદિ અનુભવે, ન સ્વર્ગ કાંતી,
આપે દો, સ્વર્ગ, ના કાંતીના કાંતી;
સ્વર્ગના કાંતી આપે આપે સ્વર્ગના.

૫ કાંતી નથી

કાંતી નથી, નદિ આપે કાંતી કાંતીનાં
સ્વર્ગ પડે પ્રાપ્તિના સ્વર્ગના ના,
આપેના સ્વર્ગના કાંતીના ના ના;
સ્વર્ગના સ્વર્ગના સ્વર્ગના સ્વર્ગના.

૬ કાંતી મેળે

કાંતી મેળે કાંતી કાંતી પડે કાંતી
—સ્વર્ગના કાંતી ના કાંતી સ્વર્ગના,
કાંતી ના કાંતીના સ્વર્ગના કાંતી
કાંતી મેળે—સ્વર્ગના કાંતી કાંતી.

૭ કાંતી

કાંતી કાંતી સ્વર્ગ પાંચી-પાંચી કાંતી
કાંતી કાંતી: કાંતી ના કાંતી કાંતી,
કાંતી કાંતી—સ્વર્ગના કાંતી ના કાંતી;
કાંતી કાંતી કાંતી કાંતી કાંતી.

૮ કાંતીના કાંતી

કાંતી મેળે, અર્ચના કાંતીના કાંતી
અર્ચના કાંતી કાંતી કાંતી કાંતી,
કાંતી કાંતી કાંતી કાંતી કાંતી;
અર્ચના કાંતી કાંતી કાંતી કાંતી.

૬ 'ન હતો' થયો છું !

હું એ 'હતો' અધિક એ 'ન હતો' થયો છું !
 હું એ નથી, સમય કે સ્થાનમાં નથી હું !
 વિજ્ઞાનમાં જલ્દનું સ્પર્શ નહીં હોય !
 જે હવે ના નવનવી જગ મારી જોઈ !

૧૦ તમ ઉદરે એ

મારી શિંખા બિજા થઈ જાય છે જે
 મોંએ અદોનિય વધે થાં સાપ પાન,
 મૌનસ્વરૂપ બિંદુનું ધરી તેજસાન;
 બાંધી હોય અવનવાં જગ ઉદરે એ.

૧૧ કથાવ્યુત્તે

ઉદર છે—અવરતિ નવ શોભતી ત્યાં
 'આ સ્વપ્ન સૌ સચિત કોમલ ૧૫ ધરે,
 આત્મા થઈ પ્રમદ મગ સ્વભાવ સારે;
 કંથ્યાવ્યુત્ત છે—જગ ભરે કદિ ગ્રાહી થીમાં.

૧૨ અસ્તિ-હિત્તવતો વસંત

વ્યાપી મધો ઘિલિયો રસરૂપ અંશ
 જે જે હતાં જગ સ્વેતન તે બનેલાં,
 તે મંદગ્રામ સદ્ ગીત ફરી થએલાં;
 આ તો અમોઘ અસ્તિ-હિત્તવતો વસંત.

૧૩ અદ્યુત પુરસ્કા

અસ્તિમયો પામ દર્શન વિશ્લેષ-
 જે સાંપડ્યું વિશદ અદ્યુત પુરસ્કા,
 મનુષ્ય આ નિરખી સ્વાર્થનુતો પ્રપાત;
 આત્મદેવે તમને નિષ્ઠ ચિત્તશોક.

૧૪ મિથન ઉચ્ચરણાકોનું

એકલ આજ મંડુરે પરમનિમોનું
 'મેંદોથી અદો ! વિરધ માનવતા મુદાગી
 મૌનવતી અગળ ૧૫૩મી મળતી—
 આજે થયું મિથન ઉચ્ચરણાકોનું.

૧૧ મુશ્કુળથી

જા અમે પસે

મુશ્કુળથી ઘડતો નિરો સિંહથી
અસાધ્યના પતિને પ્રથમ હેરા ચિન્તા !
અને મુશ્કુલપર રિજ્ય પ્રણા અદિયા;
સપ્તાગ્રી આનનાં કરશે સિંહથી.

એ વેળા એ નમર-મામ-વરનિહારો !
મેલી રહે તરજ પાંખથી ચાપમાંથી !
ફેલી રહે પ્રજા અંતર રામરીમે !
અને પસે જર-પેશિમીની અગિયારો.

૨૨ કિન્દ્ર-કાળ પીધો

૨૮ જલ કોર જ સેવિકાનું

એવે પ્રસમ વદો કિન્દ્ર-કાળ પીધો
મારેપો નથી મુખર વેગર વનગેશન,
નવ્યું ન કે જ મન જનસાવિધ્યાન;
ફેલી અસાધન કો નિજ આસ દીધો.

આ કંવથી પ્રખર છે રસાદેવ નપાઈ
-રેખાં મનેદર ન જુદાવના કોમન,
ના ના જવી સંકિત કોમન વસાવે;
આ રાજનું જન કોર જ સેવિકાનું.

૨૩ બહુ પુણ્યમેક

૨૬ જાન-જાન મોક

નિરો આસ કુલ કંમનવલ્લભારી
આપો બની પગપસે બહુ પુણ્યમેક,
કોપો વળી રમણપસે કરશે ત્રિભોક;
નિખાપ કુલ કરશે મધુ પાપદારી.

તો કોલ એ જામિનિ ! વૈભવમાસ તાઈ
-દીર્ઘ સેકમનનું સંપત્તિ પ કાલ,
તું સંકિતવીર પ્રગી જર-જાન મોક;
આ કુલ સત્ત્વ કરશે તમ કૈ-વ સાઈ.

૨૪ કોલ અર્ધ

૨૭ વિન્ય મહા અસાન્નિ

કોલ અર્ધ કરતોયમ ફેલી અર્ધ
કોલ અર્ધ કરતોયમ અર્ધ અર્ધસ્ય,
દીર્ઘમા અર્ધા કરશે કુલ;
મોનાપ્રદા મદન જે વિસરી મુખર.

આને જોશે નિન્ય વિન્ય મહા અસાન્નિ
એ કોલાર વસમા વિન્યો પચાવો,
પ્રાજ્ઞાન અર્ધ રસાપનને રસાવો;
ને ઝીકમે વદનવર્મસ મોનાકાન્નિ.

૨૫ અર્ધ રોગિય છે બલેનું

૨૮ શુંમાર મો ?

એ મોનાર્ધ જર-ખાનર છે બલેનું
પ્રતેક એ રસાવે નવવીજ ઝીકે,
આને અર્ધન બહુ કોલિક પ્રથ દીકે;
મેમાં નહુ મરમ રોગિય છે બલેનું.

શુંમાર મો ક-કમને બહુ કોલમાય
સોલે ના, મન અર્ધને સર્વ કલેરી,
નિધામ ના, સતન રીનગ અર્ધલીરી
આનને મો ક-વવ જઈ રીનગર રાદ.

૨૬ રાપ્ટે ફે રવન

૨૯ અનવધર્મ કાળો

એ રાપ્ટર્વન કુસો રસાવેપારી
આને અનુભવ રસો રાદ અનુભવ,
મેલી રહે અનુભવ રસાવે જાન;
રાપ્ટે ફે રવન વસે સમે વિદારી.

કોલી રિયો આર નિન્ય પંચમાય
ને અનુભવ સમ અનુભવ આર,
કોનાર્ધ અનુ અનુભવ નિદાસ;
આને જોશે અનુ અનુભવ અનુભવ.

૩૩ તૈયાર હો:

તૈયાર હો: વિશુદ્ધ મૌનન સજ્જ થાઓ !
 ચંચળ રૂપથી તપસીનન મન દરિ,
 માટે વિશુદ્ધ ઉચ્છિદાર નવીન સ્થિતિ:
 સદેશ માનિતપુનનો સદસા પ્રકાશો.

૩૭ ત્યારે વિપાદભર ૨૬

ત્યારે અધોર નવસંકલ્પ કવ સર્વે
 કુદૃશિતપ્તા વિષમ સૌ મહેત્વ કરે,
 મુદેશનશ્ચે મન અર્થવ્યય કાલ વરે;
 ત્યારે વિપાદભર ૨૬ પ્રોત્પ સર્વે.

૩૮ નવસંકલ્પન ! તુર્ત ઊઠ

અધોરનુમ નવસંકલ્પન ! તુર્ત ઊઠ
 નાક ઉવાકે તપનાપભારેમ દાસ,
 ભાષી ચંચલ મનપોર વિશર માસ;
 રાગાદિ વિશર રચી ન જનાવ પા.

૩૯ અપૂર્ણ કાનિત

ત્યારે કાવ્યાતક સરેશ રમણચરિત-
 ચંચી જરો મનનમાં પણ પેમાત્મક
 નિર્ણય સા વિરમશે કાલ્યુ શુદ્ધિભરે;
 માસે સગીર્ય સ્વરૂપ અપૂર્ણ કાનિ.

૩૫ મુચના તપસવી

અધોશમકાલ્યુવના મુચના તપસવી !
 આ રામૂદેશ મરશે અમિશન-સાત,
 આસો જરી જલમ સ્વાર્થશુનો નિનાદ;
 સારી ૫ સ્થિતિ પર દિનક કશે મજસવી.

૪૬ અમર હો તપપૂર્ણ ૫૪

ઉત્ક્રાન્તિનો અમર હો તપપૂર્ણ ૫૪
 ન્યાગે પ્રચુત્વભર પ્રોત્પત્તવ વિષદેશ,
 પીવા પ્રકારા ભળતો ભદ્ર શેત્રીય;
 ને પીલવે આજરે મૌન-આત્મરૂપ.

૪૧ કૌમલ ! કમ્પોસો

સૌન્દર્ય છે મુખક એક સ્વદેશમેશ્ચે
 પાવિત્ર્ય છે કુચતણું મવ મુજિમંચ,
 છે સિદ્ધિસિદ્ધિ સપગા ૫ સ્વરાભ્યાસ;
 યાસે જ દનચિત મૌનન ! કમ્પોસો.

૪૦ નવસંકલ્પ એસો

પિંચા કવે પ્રચુત્વરૂપક સમિતી
 આ ભારતી જનનીની નવસંકલ્પ એસો
 પૂરો રમેા પ્રથમ પીરસે ચરેસો;
 રોષ છે કરકુ-કર પવિત્ર જરે.

રેસાજી ૫૪મા

કાર્ય...કાર્ય

(માર્ચના)

નાથ, કાલે તેણું નીપજવવાની ઇચ્છાસક્તિ. આપ
 તપસીએ તેણું આચરવાનું કાર્યવલ્લ આપે; સંકટાર પાદવાને
 પાણીદાર પોતાની ખાર સર્વે સમય એક કાર્ય આપ.

જાન અમે ન માગીએ-જાન તેં હીપું છે,
 પલ નાથ ! ઇચ્છાસક્તિ-એની જરૂર વસખા છે.
 ક'લે કલ્પની ખાર એણું દે તું કુચનાત્મક કાર્ય...કાર્ય.

(નવેન દિનકેશ)

નિત્યનવીનને

૧

ઉર-મગ્નતા દષ્ટા ! સુષ્ટા શુનિ સુકુમારના !

રૂપ-મગ્નને લેજો, આપુ ! અનુભવને સદા :

રસ-છવિનના સુંગારે ને મધુર સુદાવજે-

કવન-મજુના ઝંઘરાશે ત્યાં મજુ મહટાવજે !

૨

જગતભરના સો-દયાંને ત્રીજી તું ત્રીજાવજે-

લલિત તુગ્ગ કે સાવજ્યે ને અમલૂનિ ખાતજે !

તુગ્ગ સુગ્નતા ચેત-પેતી વિજિતિ જતી જશે-

નજી તું જવના ભાવિરે વિધાયક તો થશે !

૩

દિનમણિ દામે જોને ! કેવો પ્રતાપ-પ્રભા ભયો !

રજનિમણિ તો જાણે દીવે. જવજાન અનાનનો !

પાનુ મગ્નમાં તારા તો જો ! કમળુ શિખરે ભયો-

શુદ્ધજવનમાં કોવાં દેવાં દસ રક્તો જ કા ?

૪

રસકમળના કોયી જોના ઝગે તું અરણ્ય શા !

ઉર તાત્રી ઉપા ત્હારી તુને જનાવતી સુર્વશા !

રવિ લલિ અને તારા સદિ, પુરાનન ચેતને,

હસતી જગવે તુને જો સો વિવેકરસેન્દ્રને !

૫

અનુભવી રહું આતું તેવા અનુભદ પામજે-

છવિનભર તું ચાર રહેજો સનાનન શા : સખે !

શુનિની ધૂનનો ઓના રૂં ચે ધૂમું સદજવને-

ગજવીશ સદ ઉદ્ધાના રૂં, તું નિત્યનવીનને !

લલિત

નરસિંહ મહેતાની ઇવનકંળા

માનવઇવન પોને જ એક યોદ્ધા અને નિષ્ઠુ ઠગા છે. કુલનમાં ઇવને માટે જે પ્રકારનો વિકાસકમ સ્થાપ્યો છે તેવો આપણે મનુષ્યજનમાં પણ જોઈ શકીએ છીએ. જેમ જીવજોથી મૂળ, ઘા, ડાગ, પાન, દુધ, અને રૂઝ અનુક્રમે આવે છે અને કદનમોથી જેમ કમળ ઉપર છે તેમ માનવચિત્તનો વિકાસ પણ યોદ્ધા નરને અદ્યુત દર્શન કરાવે છે.

ઇવન પોતાની ઠગા ખીસવવાને ખીછ જથી તુછિને આત્મવિકાસના આપન તરફ વાપરે છે. આત્મ કરવામાં એ સ્વાર્થવિવશ જતી જતું નથી, પણ જગત સાર્થનો મેળ અને વિચિત્રઇવનનું ક્ષેમ મેળવવા એ દનચિત્ત અને આતુરકુલનું રહે છે. પંચમદાનનો અને સાર્થિત્વ, તુલ્ય જેવી કળાઓનો ઉપયોગ જતું તે પોતાનો અર્થ સારવા પુરનો કરે છે. બાજસવિ નરસિંહ મહેતાના ઇવનમાં પણ આવી જગતની ઇવનકંળાનો વિકાસકમ નરને પડે છે. અને એમણે પોને તો રચું છે જ ને —

અનુક વિશિષ્ટ ક્ષેત્ર હોય છે તેના હાથ એ ઉત્કૃષ્ટ દર્શન મેળવે છે, ૪

ખીછ રીતે જોઈયું તો નરસિંહ મહેતાના સ્વયં ઇવનમાં ઠાંઠ ભારે પ્રસંગો, અકસ્માતો કે પસાઓ જગ્યા નથી. એમનું ઇવન ખીજા ઠોઠ સાધનમ્ માણસના જેવું જ સામાન્ય છે. ભાઈભાણી રીસાએક હાંકશે પર હાંડી જગતના ધિવાદરમાં તપ કરે છે, પાંડા આવે છે; પેશાની માફક માપ છે, નાચે છે; પરણે છે, વિનાનું અદ સારે છે. દોઢરીનું મામેરું ભરે છે, દોઢરના વિવચ કરે છે અને દૂદી ડખી દે છે. રાત્રનન-શ્રીઓને એનાં પેશાં કાપોની ગાય આવે છે. તેઓ નરસિંહ મહેતાને કેદમાં નાંખે છે. ત્યાં તરસ્યા હોય છે ત્યારે આવીને કેહાં પાણી પાદ જાય છે. પડી એ છુટે છે. સ્ત્રી જાગેકો વચેરે મુલરી

અરિ વીથી મહારાજે એક સાથા કવિને કહી દોલે નથી; કોય એને કવિ કહે ત્યારે નવલો તેણે સાંપડ

નર્તાંએ પોતાની મનમાની ધુન મચાવવા નયોપડે છે. 'પૂજી જીવનનો મદિયા નાના મોટા પ્રસંગમાં નયો' પરંતુ એ પ્રસંગોને સ્વયંપણે જીવનમાં છે. નાનામાં નાની વાત આ નયો મોટી થતી આશુમ પડે છે. કલ્પનાશીલ દેવ છે તે બહને એક શકે છે. નરસિંહ મહેતા કલ્પનાશીલ દેવ અને તેણે એ દેવે પ્રસંગો તત્ત્વ વાતાવરણનું રૂપ આપ્યું છે. સંસ્કૃતીપ્રદર્શન અને તેનું માન આપી કલ્પનાનું સજીવ અને સરસ દર્શન છે. કૃષ્ણજન્મના અને શ્રીકારના પદ પદ એવા જ આર્તદર્શિની રસાભેદ છે. નરસિંહ મહેતાના અખિલ કાવ્ય સાદિત્વમાં એવી કલ્પનાતરી તરિક્કે આપવાર વિચારશક્તિ ખૂબી કરી દીધી છે. વળી આર્તિક વિહાસમાં મચવા કરનાં પદ વિશ્વ જીવનના તીવડે છે અને તે વેળા કવેશ્વ સાદિત્વનું સારમાં સાર અર્પણ દેખાં ને મુજબ નરસિંહ મહેતાએ પોતાની આર્તિક કેવળથી પૂજી સાધીસાધ આપી છે.

એક નરસિંહ મહેતા 'વેખલવળ' પાળતા
અને કૃષ્ણપ્રભુને ખરેખરના સ્વામી સાચાં માનવા:
તોપણ વેખલવળ તરિક્કે જોમનું સ્વરૂપ અપ્રક
ગુણ અને વર્તનમાં જ સાચી રીતે મિલી જાયું છે.
વેખલવળ છે તેને કે કહીએ કે પોતે જઈએ તમે કે
એ પદમાં જે વિચરિયો છે તે અને

મેચા કે મેચા અને મેચા કે મેચા

તોયે કહે છે વચ તેજા કે

એ પદમાં જે મનોગુણ છે તે તથા રેકારે
તપને અજન કરી પ્રજાને પાળા આપે છે એ
દેખીતા નરસિંહજીની પાણી ઉડી અને કવન માનવ
ખનુષા ખરી છે.

ભૂતાવતાર એ જગતમાં એમ રાજનું બારે
નેરે દાનું તેમ જાનિનું પરિભ્રમ લેનાળી ને અધિક
દનું. મનને ટુંકા કરીને એ નાસર જાતિ અદર્શિની
મરદે પોતેની દત્તી વિષયા વાણીવિચાર અને
અર્થભાવોના રાંધિત અત્યાર વણી થયા દત્ત.
ખીટ જાતિએને દયણી મળી તેમને નિસકલતનો
પથન વાતો દત્તે અભાસિત અને કુચનીયનો પદ
ન દત્ત. મોખસિયાપણું એના અર્થકર દાનમાં કરી
નીચનું દત્ત. અને તેમાં એક રીતે અજગતના

આયુષ' એવો, સાધુ કેરી જાગતની પુનઃકો એકો
નરસિંહ એ ખરી રસિકવગુર જાનિને કેમ થયે ?

નરસિંહ મહેતા આ બધું મચાવતા દત્ત. એના
રાજકીયદર્શનની લેણી કેકરી કરતા દત્ત, એનાં
આત્મોની કિંતા થતી દત્ત, જાનિએ અર્ધપણું
દાણા દત્ત—એ બધું નમનનાથી 'નરસિંહ' ખરીને
નેમે ખરી લીધુ. પણ તેથી એને માનવતાને ઊડી
નહિ. નરસિંહ મહેતાને વેખલવળનું સ્વરૂપ પ્રમ-
ભાષું અને મેલમાલગ અને સાચાં દરજ્જા રેક-
તરોને સ્વક્ર આપને અજગતક્રમમાં જાતે પોતે
મેલ ન્યારે એ વાતને સાધારણ થઈ રહી ત્યારે
મહેતા મોખા કે:-

અધે મેચા કે મેચા તમે કહે છે વચ તેજ
અભિ કરનાં એ જઈ કહેણે છે રણાં રથિયારની રેકા.

આ વચનોમાં ડંકો મેલ છે. એક આયુ નરસિંહ
સમજાવપણે અને અંધોર તરિક્કે દેખા કે છે
અને ખીટ આયુએ કહે છે કે અભિ કરનાં જનાં
એ અને ખરાબ થતો મોતો છે. ને દત્તે મેર મેલ
અમાનની પૂજા કરીયું: પણ તારિકા કેક ઊડીક
નહિ—એક કે ખીટ રૂપે ને સાધુ રાખીક. નાજરી
ન્યાનના અપ્રમુદ્ય એક એક અંતર અને મામેશમાં
મુઠાએથી અલગ કિંતિ-એ મેલ વાત જાનિને
ખર્ત માલવાના અને સાચાં માનવર્ત રથાવના
પ્રતિકર રૂપે છે. એ રીતે નરસિંહ જીવનનો પુરુષ
છે અને સિંહ સરવે પુરુષ છે.

જતા નરસિંહ મહેતાના જીવનમાં આ મી
અર્ધકિત મચકરે ખન્યા દેવ નેમ જુદી
માનવાની ના કહે છે. પ્રખરિત છે કે
નરસિંહ પેલીરી આર્તદર્શિને પદે રામકીયાને ખેનો
કૃષ્ણમાનિખને આપી કાળા દરો: કેવલ આયુ-
ધારી માર મમેરકલ મળી જઈ દત્તે ન્યારે જીવન-
વડો રામકીયાં એના અમાતર દેખાવના મહેતાને
કહે છે ત્યારે એ પોતાને અમાતર વચનો ન્યારે
કરે છે. એવું જાણું તો જુદીની ગીતે અમદાએ તો
સાચ સંખરિત અને છે.

વળી નરસિંહ માન અંતરકની નહિ પરંતુ
જીવનને સ્થાકર છે: કેમકે તેણે પોતાના નાનામાં
નાના જીવનપ્રવર્તિને સ્થાવરો રૂપે પોતાનાં જીવનમાં

છે અને અનુભવથી પરચાદિત્યને સ્પર્શ કર્યું છે. એમ કહેવામાં તેને સ્પર્શ અનેક જનાઓને પેનાલી કાવનાએ દર્શિત રીતે રંગિની સોદામણા કરી જનામ્યા છે. અને તેમને પ્રયુગામકય તરીકે તપી વર્ણવ્યા છે. આકાશી રંગિ પદ કવનારા સેનિ એવા જ વૃદ્ધ અનુભવો થયા છે.

પુરુષ તરીકે મહેના નેરલા સખી-સખા છે નેરલા વેપાલી પણ છે. એમ અભિગમે અને સુધારે તેને આકાશ છે તેમ વિશ્વે અને જાને પણ તેને દેખાં છે. વર્ણા જવારે મહેના સંકાર તરફ વળે છે ત્યારે ઉપરીક વાને છે: કેદલીકવાર તે કાક ઉપ-દેશક અને છે: અને ત્યારે કાલી બાજા વાપરતાં અમવાજા નથી.

કવનારી રંગના રંગને જાણા, જાણુ કિજા કા રંગ આજે એવું પ્રમાણપદ નદિતો મહેના તેમજોડી સહે: આવી જાનની મરદીનર મહેનાના સ્વભાવમા સ્પષ્ટ નેહ કુશલ છે. ઉગામા કોમ રસકવાલી રંગને પણ નરસિંહ કહે છે,

મરની રંગ, રંગરિકા કાક છે,
 રંગી બાવળ માવળ વજુજા છે,
 નયોને એકે ત્યાં જાવળ રીડે નહિ
 અને સંધારને કાક એક સંધારી તરીકે વિશ્વને નરસિંહ મહેના રડી રહેના નથી. કિમ્તું એવી

૧ ગોપીકાએ કાક નવના ફેવળાં મેવું પવિર્નન પું કહેવાય

ઓના મનુ વેળાએ એ સ્વચ્છ ઉદ્યાર કહે છે:-

જરૂર વળું આંત્રી નંબર-સુમે જગત્ત કો ગોપલ
 વડી અને અવિચલ મદા ઉપરાંત અનેક તરવળું જાન નરસિંહ મહેના પુરુષેણે પત્ની વધા દના-નદિતો મનુ પ્રવંચને આ શબ્દોમાં વધારી કાઢી ના શકે. અને જ્યાં મહેતા કવનાના પુરુષા રંગિક છે. એનાં પેટની મિગરંધિ, ભાવુશાલિન, વિરામવેગ, ત્યાગરંગ અને ગાનસંભાર-એ સૌએ નરસિંહ માનવને નરસિંહ કવિ એટલે કળા-કાર જનારી દેખો છે. અને માણેકની નજી સરખી એ કળાનુભિગમાં નરસિંહની કુદરતિ અને તેનું આત્મદર્શન જળવી નીકળે છે.

આમ નરસિંહ મહેના રસપ્રધાન પ્રાસાદિક કવિ છે: અજાનુપિ સૌશ્વકના જમ વૈભવજન છે: અને આજના સુખગાથી પરચાદિત્યના અગ્રેસર છે. ન્યામુષી મુર્ચરંગીના મીઠાઅવાજની ઉ ત્યામુષી નરસિંહ મહેના પણ કવનવિશાલના પ્રમાણ-નારક અને પરચાદિત્યના પ્રમાણ-કવિ રહેશે જ.

એવું કવનાના કલાકાર તરીકે નરસિંહ મહેના અમર છે એક મુદ્દમ જાણુઅવ અને ઉદ્યારને કારણે- મુંદર સુખ એકે કરી પ્રમુદા રીવેલેમિ પાઠ છે.

માથે જ, નરસિંહ મહેના મુખ્યપ્રમુખી જેમ- જમણા અભિલીકાના અલેક નેરસિંહ છે: રોષ-મજાનના માર્ગદર્શક મયાધની (Torch-bearer) છે.

" ૨૦ મી સદીની સુર્ગર કિલિઅ મનોરમા છે આજના સર્વવદિત્ય, વિશાલિના.
 વીસમી સદીની કિલિઅ પ્રિય સુખ છે મદા. એ કોષ્ટને કિલિઅ નથી. આરખાનેના ચનના કરી એ કહે છે.
 ૨૦ મી સદીની સુર્ગર કિલિઅ વીણે મનોરમા છે સંવદ. એ કહે છે કે Conserve is be strong.
 મુકિતું એક પાલ સુખ છે Conservation of Energy. ૨૦ મી સદીની કિલિ ઉપર છે કે Store up: and
 when give them unanimously.
 ૨૦ મી સદીની સુર્ગર કિલિઅ રોષે મનોરમા છે કિલિઅ "

ગાંધીજીના યત્નો

૧

જાણી ૫૦,

તમારો કાળજી મળે. પીરજીની નમ્રતા પ્ર-
ચલમાં નમ્રતા સ્થળના મળે. આ ગુણમાં એવા
પ્રપત્નો તરત્ર નથી હોતા, પણ દલે પડી આવશે
નિયમ તમારે રાખશે જ લેઈએ: અને તે પ્રવિતા
લો. પણ હોવા પડી એ પગારી જ લેઈએ, અને
પાળવને ભરે અને સુરક્ષિત રહેવાને સાર લેઈએ
તેમ મળે. લેઈએ તેમના મળે. અને તેમના
એક આવશ્યક અને પ્રારંભિક છેત્ર વ્યા છે: નમ્રતા
અને તે પ્રવિતાના વખત રહેવાનું નહીં ને. આ
રહેવું, અને અને તેમ માત્ર ને. આ એકાન્તવન
ન રહેવું, પ્રવિતાને ભેગની તમારી સ્થિતિ ન હોય
અથવા સ્થિતિ ન થાય તો ન કોઈ. પણ લીધા
પડી આવશ્યક રહેવાનું પાળવ થવું જ લેઈએ.

રહિત સાવચેતરહું આપવર્તનું પુનઃ તમે
વાળો જાણે. તેમનું રહેવાનું આંખ (છાત્ર સત્તા)
છે. એ પુનઃ આવશ્યકમાં જાણ મળે છે. આથી
અને પણ તમે વાંચી શકો છો.

નમ્રતા

રહેવું

તે. યુ. ૧૨

મોહનરામ

મ. આ.

૨૨

બંદોબસ્ત છે: ૧૩

જાણી ૫૦

આપણા પત્ર મિત્રા.

તરત્રી સાથે માત્રની જાણ અને તેને કુલ દાનિ
નહીં રહેવા હું, જાણી દે. વિશ્વના જાણ અને
મળે. દાનિ જાણ, અર્થાત્ જાણને નિમિત્ત
દાનિ મિત્રે.

આપણી પત્રિકાની આપણે વિનાયે થા અને
અમર આપણે થી વચ્ચે પદનહર આપ અને માન-
વિના આપણે આપણે આપણે હું તો ઉત્તર વિનવને

મળવને. માનવિના કોણ હું તો આપણે મળવ
હું. અર્થ ઉત્તર ઉત્તર દિગ્ગત ન હો. આપણા
આપણા કોણ મળવ અને ઉત્તર ઉત્તર ન હો તો
ઉત્તર પ્રવત અને ઉત્તર વિને જાણ તો આવશ્યક હો.
તો વચ્ચે તે રહે ઉત્તર પદને.

એકલી મળવ આપણે વન અને ઉત્તર આવશ્યકના
નથી દે.

તો મળવને એક કમળને આ અને ઉત્તર કોણ
આપણે દાનિ દે. રાત્રીમાં કોણ ઉત્તર. આવશ્યક
દે કોઈ, આપણે પ્રવેશ આપણને આપણાની સ્થિતિ
અવશ્યક દે.

આપણે કમળ કમળ રહેવું દે. આપણે કમળ કમળ રહે
અને દે. આપણે આપણે કમળ દે. ક. મળવ મિત્રે.

સંવત્ર દે. આપણે કમળ આપણે આવશ્યકમાં
મિત્ર મિત્રા. આપણે વચ્ચે કમળ રહેવું.
આપણે આપણે કમળ વચ્ચે વચ્ચે નહીં કોઈને.

આપણે

મોહનરામ

૩

જાણી ૫૦

તમારો પત્ર મળે. કમળ તમારું કમળ કમળ

મોહનરામ

આપણે

મ. આ. ૪

૪

જાણી ૫૦

આપણે તે કમળ નથી જ. કમળને કમળ
કમળને અથવા મળવને કમળ અથવા અને કમળ.
મળવને કમળને કમળ. પણ કોઈ છે.
આપણે કમળને કમળ તો નિયમાનમાંથી મળે
રહે એમ છે.

સર

મોહનરામ

મ. આ.

૫

આશ્રમ
સામરતમી

તા. ૧૫-૮-૮૮

જાણકી પા...
તમારો ખસ મળ્યો. અભ્યર્થ વિશે વધુ વિચાર્યો

અને પ્રપત્નશીલ રહેવો. સદભોગ્યને ને પરિવ્રજને વિશે કૌતુહલથી જરૂર નથી. શાન્તિ નિર્વેરને મેલામાં રહેલી છે. સંપૂર્ણ નબળા વિના સંપૂર્ણ મેલા થઈ ન શકે. નિષ્કામ એ આશાભાગનો માર્ગ છે અને, જેણે આશાનો ત્યાગ કર્યો છે તેને નિરાશા ઉત્પન્ન થાય જ શાની? આ શક્તિ કેળવવાને માટે અત્યંત-મીઠા ને શાશ્વત્વનું વાંચન આવશ્યક છે.

આપુણ
આશીર્વાદ

૧

જાણકી પા...

તમારો કામળ મળ્યો.

અભ્યાસો વિષ તમે લખો છો એ સાચું છે. મહેરીલા વિશે તમારી સૂચના વિચારવાલાયક છે. વાજ્યા વિશે કેવળ અધિભાનો પ્રશ્ન ન દનો. મારી અભ્યાસ પ્રમાણે મારવામાં દિશા તે ન જ રહેવાય પણ તેમ છતાં તે કર્તવ્ય દત્ત કે નદિ' એ પ્રશ્ન દનો. મને કર્તવ્ય સામ્યું.

યોગ દીવસને માટે નો પુણી મને જનુ તમારે મદ સીખી સેવું જોઈએ.

મોહનદાસલા
આશીર્વાદ

૧ જા. છ. ૧૫

૭

આશ્રમ
સામરતમી

તા. ૨૧-૮-૮૮

જાણકી પા...

શાશ્વત્વના કલ્પનાનો માર્ગ અત્યંત-મીઠામાં

અભ્યાસો છે, તે અત્યંત-મીઠામાં છે અને તે અત્યંત-મીઠામાં છે. આશાભાગથી જ મને છે.

x x x x

આશ્રમમાં તો અભ્યર્થ વિના ન રહેવાય એમ મારું છે.

મોહનદાસલા નં. જા.

૮

મીઠાની

તા. ૨૮-૮-૮૫

જાણકી પા...

તમારું પત્ર મળ્યું.

દાંધે કાંતેલા મુલરનું જવાબ મેળું કરવા કું સમર્થ નથી. મરિનાના એક દમર આપવા એ તમારે સાચું તો રમતવાન દોરી જોઈએ. કુપને સાચું નથી પ્રપત્નવાન રહેા એ મેળેલા. મંવના અપારમ્પ પુરનું ખમ છે મેળું મને રમતનું છે.

આપુણ
આશીર્વાદ

૯

આશ્રમ

સામરતમી

તા. ૨૧-૮-૮૧

જાણકી પા...

તમારા પત્રનો જવાબ રેવો દત્ત જાણી છે. આશ્રમને વજાવવામાં મેળે જેવું મેળા અને સમ્પન્ન રહેવું મુશ્કેલી છે તેટલું જ આવશ્યક મીઠાનો પ્રભે સદિષ્ય થવાનું છે. કુદંબી જોડેને પણ વિનયથી જ સમજાવવા. અધિભાગે અત્યંત-મીઠામાં વિનયી અપદા સુમને છે. તમારે મળવું દેવ તો કું આશ્રમમાં દોડે ત્તરે મોહનદાસ છાટીને મને તે દિવસે તારે મને આવી શકે છે.

આપુણ
આશીર્વાદ

બનાર મેકફેડના આરોગ્ય-સંદેશ

થાક...થાક...ને...થાક

તું... અને તંદુરસ્ત થવા બન વગર બીજું કેમ તમને થઈ શકે !

કમ્બુ જાણેલા વાતવાનમાં થાકી જાય છે. આપણે અન્યથાવસ્થુ કરીએ તેવા કુલની તેમનામાં બારે ઉજાવ દેવા છે.

અત્રીવાર યાત્રી માટે તેથી ચિત્ત-શિક્ષામતા ટકાવવા તેમજ અસમર્થ નીવડે છે; અને સાથે સાથે તેમજ શારીરિક દોષના બેગ થયેલા જાણાય છે.

થાક સામાન્યની ફરિયાદ તેમજ અપુરની રહે છે; અને તે તેમજ હાંસીની ફરિયાદ મેળવવામાં આવે તે પછી આવી આવે છે.

એ તમારે થાક થવું ઉચ્ચ સ્તર સિદ્ધ કરવું દેવા તો અન્યથાવસ્થુ દેવું જરૂરી છે.

આને ને આને બચાવું પણ રહેલા દેવું જોઈએ. ફરિયાદની દરીફરિયાદ વાર પાયા માટે, યાત્રીવાર મળી કામે માગી રહે તેથી સક્ષિત ખીચવામાં જરૂર છે.

થાક થાક તો રિવસનું કામ બનવા થાક તે પહેલાં થાકી જાય છે. રહેલા પુરો થાકમાં તો તેમજ નિરાસર અને હેરાનપ્રેમ બને છે.

એમજો બાજા થાકથી જાણા વખત થાક ખીચના દેવા તેમજ પુરી ન થાકવા તેવા કામનામાં થાકનામાં છે.

કુપનની સિદ્ધિએ મેળવી કામે નથી. મેળવેલા મદન કામેની માલગુમિને પહેલાં થાકી થાકના નથી.

કામે માગું કરીએ તો સક્ષિતમદન આરોગ્ય આપણને ફરિયાદ કરેલા છે. આપણે કોઈએ થાકના જાણીવાર અને મેકફેડ માગાક બનવું જોઈએ. સામાન્ય કામનામાં ખાંડેનામાં થાકી જવાને કેમ ફરિયાદી થાકવું નથી. અને ફરિયાદી કે ફરિયાદી થાક થાકે તે તે જુન ઉતરી જાય. ફરિયાદી પાસે પાસા સ્વસ્થ થઈ તો નવીન જોઈએ કામે મરે છે.

પણ એ નમે વારંવાર માગું માગી પડતા દેવા તે અગિય માનવે કે નમારા જેનામાં થાક કામેનાર છે અને નમારી નંદુરસ્તી એકમથા જાણ થાય છે.

દા. પરી પાન છે કે નમે તદ્દન બાકી પડે ત્યાં સુધી થાક થાકું સરિયાની મેકફેડનું કામનાર કરી કોઈ છે; અને ને મેકફેડ સુધી કે કોઈ એક એક આખરી જાણની જાણી રહે.

પણ આજા રિવસના આરોગ્યમાં કામેનાર અને સક્ષિતના પાસામાં દુઃખોના ખાસ કરે. રહેલા પુરો થાક થાય છે. ઉપર તદ્દન એક થાકવું જોઈએ કે કમ્બુ થાકું જરૂર કામ કરવાનું દેવા તો પુરીથી કરી કાઢીએ.

તમારે કામનાર થાકવું ન દેવા. થાક કામેના દેવા તમારે થાકે આશ્ચર્યમાં અને ફરી પાછું કામ થાક કરે.

પણ એ યાદનું જાન ધરાનાં એ કલ્પે છે. અને તે સ્તરીર કે મનની અંતિ અદ્ભુત લેવાને લીધે નથી. યાદી વાર તો તે યાદા પ્રકારની સ્તરીરચલિતની ઉચ્ચત્તમીનીઓનું રૂપ દેખે છે.

દિવસ આખાના કામકાજોને અમ કઈ પછી પૂરતી ઉંચ અર્થ તાત્ત્વ ધરાવે દર સંધે છે. જ કે આદ કલાકની ઉંચ જસ છે. કેદલાકને તો પાંચ કે છ કલાક પુરતા થાય છે. આ, કેદલાકને ચારે પુરતા દેખે; છતાં જ થી આદ કલાક ઉંચનું વધુ સારું છે.

આદ રામશે કે જૂન તરફ લાગ્યાં દેખે ત્યારે આનંદાન વચર અમુક વખત લગી ચલાવી શકાયે પણ ઉંચ વચર નદિ થાયે. ઉંચ તો યાદીની કુદરતની મધુર સંકલ્પની છે. એથી તમારી સંકલિતો પાછી સાંધે છે અને તમે નવે અનંદાર આવી જાયો છો.

પણ એ કામ અથવા મોજને ખાતર, અમરમો વખત લાંડીને તમે રાતો. દિવસ આખાના છે તો તમારી મેનનસલિત મંદ પડે. તમારું ખાતરમણું મળતું જશે અને યાદનું જાન ધરા માંડશે.

પણ પેરક તત્તો વગરનું અંતિ આનંદાન આવા યાદ ધારવાનું મુખ્ય કારણ છે. પામનસલિત દેખે તેના મળ ઉપરવડનું આનંદાન કરીએ ત્યારે પામન કરનારા અંતિ પોતાનું કામ બેરખર, ચલાવી શકતાં નથી.

જરૂર કરતાં વધુ જાયે ત્યારે એ વધારાનો જામ પામન કરવા વધુ સંકલિત બેઠાયે. લાંબા અંતરમાંથી એ સંકલિત નાગમાંથી સોંસરે એ બેરકને કાઢે તો અંતે જ : અને તેટલી સંકલિતો આપણને ધોળી પાડે.

આવા યાદના દરડીએ પામનનું બેરક-પ્રમાણ મોટું કરે તો જરૂર સાત સારા થઈ જાયે. અંતે અંતે જમવા બેસે ત્યારે મોટું આમોદ અથવા મેક દે આવા વચર જવા છે.

લાવાઈ બેરક છે કે આમાસ વચર પચાની રોકાનેટનું જ જાયે, કસકડીને જૂન જાયે ત્યારે જ જાયે; આનંદપૂર્વક જમશે એમ લાયે ત્યારે જ જાયે.

સુરમિ બેરકને અંતે ત્યારે જમવા છે તો પછી દેહલવી પુરેપુરી ન જરૂરી એ નિયમ પાસા કેમ ને બેકિને પેદ ઇશીયક જરીને આવાની આદત પડી છે. અને આ સુનાદ મદર તેમને પેશા યાદ...યાદ...ને...યાદને દે જરૂર પડે છે.

પ્રાણને પુરેપુરું પેરણ થાયે તેવાં તત્તોવાએ બેરક જ જાયે. સત્ત્વીન પણ અધ્યાત્મ બેરક હોયે પેદમાં બરપાઈ મેનનસલિત મુજગત્ત જાય છે. એનું અધ્યાત્મ પચાનીમાંથી વિદેશ ત્યારે મોદકા જ હશે જઈ આપો દીં યોધા જ રહેશે આરાધના દિવસિ હેવી દેખે તેને તમને પૂરો અધ્યાત્મ વધુ નદિ થાયે. સંકલિત અને સામર્પના અંતેય જમની થીજ્યા મદર તેમો કઈ ઉમંગી નદિ જાયે અને તો પછી અંકગીયા જાળ રજું રું ?

મેજ કસરત અને પંચ આદાર પછી તો નવજુવાન વેરસ નેવા અમને લાગવા બેઠાયે. દેહકુદ અને ધાવણા કરીને તેમો પોતાનો અંતરગત અર્થના આનંદ અડત કરે છે. તેમના મરની અને પધાય મુખમાં તેમો પેનની તાત્ત્વ પુરવાર કરે છે. ક્યાં યાદ...યાદ...ને...યાદ અને ક્યાં આ કીવન ?

તમે એ તમે યાદના જરી હો તો એ દરનું કમલ મેળી કરો. તમારી સ્તેમકલ્પની રેલોની તપાત કંઈ. તમે રું ખાઓ છો ? તમે જાયે ખાઓ છો ? એમના સમય થાય છે, મરે જ ખાઓ છો કે સુરમિ થાયે ત્યારે ખાઓ છો ? સંકલિત થીજી થાય એવી કેમ કુદેવેચ પડવા તો નથી ?

આ સવાશેવા મેજા આ જુલસા ન બેઠાયે ત્યાંથી જ જાયે ન બેસે.

મુંદર સ્તીત્વ

આરોગ્ય એ પ્રાણના પ્રાણ છે તો સ્તીત્વ તો એ સર્વત્ર છે. સ્તીત્વ એ આરોગ્ય થયું તો પ્રાણ થયું છે.

સપત્તે દર દુઃખ અને દુઃખનું નરક-એ જ્યાં જૂતાવળ નાચે ત્યાં એક આરોગ્ય નથી.

આરોગ્ય કોઈ આકસ્માત નથી. હા, એ વાસ્તે હોઈ શકે; પણ તેને શુદ્ધિપૂર્વકના ધર્મથી સંભાળવો પડે છે.

દરેક સ્તીત્વા અંતરમાં નીચેથી મનોદર સો જનવની આકાંક્ષા રહી હોય છે. વધુ અને વેપરી હોય પણ સ્તીત્વરોગ્ય સંધાન, ઉત્સાહ અને દુર્વત્તપત્તુ એને કોઈપણ છે.

સ્તી-આકર્ષણનાં અનેક મીઠાં રમાયાં છે. ક્ષિપ્રાએ તેમને ભવ્ય જનાર્યાં છે. પણ સૌન્દર્યનું દરેક દરેક આકર્ષણ ઉલ્લસના આરોગ્યનું વક્ષણ હોય છે.

આજનવ, તંદુરસ્ત હો ને મુદર ન હો એવું જાણે; પણ તંદુરસ્ત ન હો અને મુદર હો એમ ભાગ્યે જ જાણે. અને તંદુરસ્તી વચ્ચેનું સૌન્દર્ય યોગી વાદમાં હતું ન હતું યથા જાય છે. સૌન્દર્ય અને આરોગ્ય મૂળે તો એક જ છે.

પણ મનોદર અને પવિત્ર સ્તીત્વ મેળવવા તમારે મુંદર થવું જ પડે એવું કાંઈ નથી. પરંતુ સર્વકાળ તમને દુર્વત્ત અને જનવના રાત્રિ એવું ચેતનામય અને પ્રાણવશ આરોગ્ય તો જોઈએ જ. અને સહ સિંહર વર્ગની વધુ પડી એ આરોગ્ય મેળવવું અશક્ય બને છે. નીચેથી જમાસની વચ્ચેથી તો તક છે જ.

સ્તીત્વની સમૃદ્ધિ આરોગ્યની સક્તિ ખિન્નરવાથી પ્રાપ્ત થાય.

જોનારે સ્તીત્વ રહી ન મુદર ભાવનું જોઈએ. એનું સિંહર સ્વસ્થ અને સમાધાન સાથે વધતું રહ્યું જોઈએ.

કેમને સ્તી પર જાણારી છે. સ્તી કુટુંબનું ભોજન કરવારી છે. સ્તી ભવિષ્યની પ્રાપ્તિ ભવ્ય દેવારી અને ઉત્તરવારી છે અને ધણે જાણે પેલામાં પ્રાણ-સરીશનાં નીચેથીપણ અને આરોગ્યને જનવનારી છે. કુટુંબ અને પ્રાણનું આરોગ્ય અને દિન આજ સ્તીને આધારે રહ્યું છે.

કે પેટીએ થયાં આપણે સ્થૂળ સરીર તરફ મેદરકાર રજા છોડીએ. પણ દરે સમાધાન જનવનો કાળ આવી શામેલ છે.

સૌન્દર્યકની સરીરોજનપણ આપણે તેજવી જાણે છે, આપણી ઉપર તંદુરસ્તીની પ્રમાણી જાણ નાઈ છે, માણે મોળાકાર કરે છે, સ્નાયુને મળવત્ત સાથે છે, સરીરને સુખદ ને સમમાન થવા દે છે.

આજની સ્તી પશ્ચાત્તવીશ વસ્તે તો લક્ષ્યકાર માટે છે; અને ત્વસ્તકાર સંપૂર્ણપણે એ દરવાજા નથી દોની.

કદાચ ત્યાં એ મોળાકાર કન્ધાકાળ વાદ કરશે અને તે વજનનાં સંધાન અને ઉત્તરકાળ વિચાર કરશે તો પ્રાણને પાંચ કે પેટથી ખાદ પડી છે.

પોતની પ્રાણસક્તિ એ

જો જાદુ જનવનારી ને એ વધે.

દુર્વત્તની મહાસિદ્ધિએ તે

માટે જોતજોતા ઉલ્લસે જનવનાર

આજે તો જ મગસે.

સુવાસિત મધુસે આસોચદ્વિત્ત

સુખપીઠાર આમ દેશો તે અધિકારો વધારનાર છે અને ઉત્તમ આદ્યમ તોડે દશેષ એ દેશ છે. દુર્લભી આમ દેશો તે પાત્રાશિષિની નજરમાં અને દોહતીના મેળનું અવકાશ ધરાવે છે.

શરીર-અવરોધની બધી આંતરિકિયો આતુ વંચેને પદોષર અગતી આવે છે. એ તેનું પોત્ત અગત અને તે તે આપોએ અવરોધે આપ્યા કરે છે.

પણ ન પંચ તેવા પદાર્થ, પોત્તનુનનો વચલી નૈવાર કોઈથી એકાગતનીયો, પુરું માન્યા વગર આપતી આગત, અને આતિ આદ્ય—એ દોહતીની દોહતનીયોને પાત્રવાર વધારી રે છે.

અગત દોહતી અને દુર્લભી આમ—એ એ એકીમાં અંતમ છે. પંચો ન દેશ તેવો. પેરમાં રહેલા એકાગતો એ મોા છે.

અગતમ દુર્લભી આમ અગતિ પેર છે; એરે વાચે અગત દોહતી એનું કામ છે.

આ કહેવાય નદિ ને અવેશ્ય નદિ તેના કોમળી વળુ અત્ય પીઠાય છે. એનાં કારણે કોમળા ન મુરોત નથી દેતાં. ક્યારેક તે કોમળા પ્રમાણમાં પ્રસરી નાતે કોમળા ન દેશ તેવી એમ અન્યા પામે છે. આ કોમળા એમ અમેશ્યે પુરતા પ્રમાણમાં પાછી પીઠું એકાગે. હિરો, દોહત, વચરિં આંતરમાં વચેરે આગત શરીર પુરેપુરો મેળ કારી કરતું નથી. પેરમાં જે Tisbadh માં અગત રહે છે.

આ એનું એક શિક્ષ છે કારી વચરી અમ. એની અમ દેશ ત્યારે આંતરમની દિશા વળુ અનિમંદ દેશ છે.

દુરમની વાત તે એ છે કે અગત દોહતી એને પીઠાય છે તેવી એ દોહતીએનું અત્ય પણ નથી દોહતી. એના પળુ આ વાત કહેના અમશ્ય છે. અને દુર્લભીએના વળુ આ વાતને પાછી મુરે છે.

તમને માને કે તમે એક દોહતી પીઠમો છે તે અગત શરીર વાત એ છે કે તમે એ આગત અગતિ એના અને અંતરોએને અમુમ પૂછી અમેશ્ય તમામે આપ્યો અગત છે કે નદિ ને અગતિ—પરે કારી એના એમને આપ્યો કરે. અને પછી દોહતીમાંથી અગત નીકળેત જે કારી શરીર આંતરમાં કરતું કાર્ય તમારે માને રહે છે.

અગત તે પુરતા પાછી પીઠમો એની વળી વળી અગત છે. એનાક વળ એના આમેશ્ય દોહતી અને આગતમેશ્ય કારીએ તેવો અગત વળુ એના અગતો કાર્યા અગત વળવર એનાક વળુ પાછી કરતા એમ છે. તેમો શરીરના અગતના અગતિ અને આગતના નગતે એનામાં રામે છે. એનાક તરોવાએ એનાક એના નીચી નજમમની કે અગત મોટી વળીએ કારી થો.

વળી એનામાં વળી વળી વળીએ એક અંતરે દોહતી રેવ વગરે અગત ન દો તે ન આમેશ્ય કારી અમ આપ્યા વગર આનું એ અગતિ પામ છે.

અગત વળુ આગત છે. તેના કિવાલ શરીરને તમે એનામાં કે અગતિ ન અગત કોઈ અગત દેશ એ આગત અગત છે.

દોહતી અગતીને દોહત અગત વળવર એવા એમ વળુ આનું. દુહતી શરીર વળવર. એ પાત્રાની આનું. આગતી એનાને અગતિએનાં એનામાં એના આગતિ—એ અગત દોહતીને નીકળે.

આ દોહતી અગતિ આગતી અગતિ અગત તે છે અગત એના અગતિએનાં એના વળવરની અગત અને અગત દોહતી એના રામે.

આપણાં જૂનાં કાવ્યોનું સંસ્કરણ

અને

કવિ નાકરના આસ્પદ પર્વમાંથી નવોપાખ્યાન

[લેખક:-શ્રી. ખત્રવંતરાય કલ્યાણરાય કહેર]

મૈત્રાકવિ શ્રેયશંકરનાં એાખાદરજીની પેમાં પ્રતો એઈ તે ઉપરથી મ્હારી ખાતરી થઇ કે શ્રેયાનંદે પોને જુગ લખેલુ એાખાદરજી અને જા વિરતારીને મ્હેનું કહું કહું આપારે એ સાંખાઈ સાધુ' એાખાદરજી હપાસું છે તે આપું' શ્રેયાનંદનું જ મણસું, એવો મત નું આચળ કરતો નથી. એ તો બધો પુરાવો ખ્યાનમાં મેનાં એ નિર્ણય થાય તે ખરો. હું તો અદર્દે અપારે કહેવા પાસું ખું એઈસું જ કે શ્રાંયા આપુજી શરિયાન પોતાનું આશંત કોઠશિવ આખ્યાન કવિએ અનેક સ્થાને અનેક વખત સંકલ્પાયેલું, તે બધી જ વખત તરણ પજુ રેરણ વગર ખોલપ્રથમ લખેલું તે પ્રમાણે જ લગકાયેલું, એ માન્યતા મ્હારી સુરિકાં નથી ભેગી. કેઈવાર તે જ સ્થાનમાં ખીછ વરે જીનું આખ્યાન માંડવાની સિધિ જુલુ પામે આવી મઈ હોય, અપર પડતા દિવસ તો નહીં મને એમ જાળીને આખ્યાન શરુ કહું હોય, અથવા એકાએક ખીજે ગમ જઈ જ પડે એવો પ્રસંગ હોયો થયો હોય, તો ત્યા કવિ કથાને જરૂર પ્રમાણે પ્રથમથી એકસરખી અનુર ઉવડના આપમાં એકસમ હુંકારી એકમે દિવસ મેળવી શે, પણ એથી ઉપરું, મારે રથજે ખૂબ રાજ કરવા હોય એવા યોનાજનો આચળ અને નીસતે કહેવાને મારે એકમે એકથો બધો પ વખત હોય, તો વધારે દિવસ આપીને અપર તો રોજ વધારે સમય આપીને કવિ આખ્યાનને વંખાને; એમ જ મ્હને તો વધારે સંકલ્પિત લાગે છે.

કૃતિના એમ અને પંક્તિ શે પંક્તિની અવિ-યથતા વિશેના આપણા દાક્ષતા ધોરણુ ચિકિત્સની આસપી સડીના ગુરુશાસ્ત્રી સાર્દિકલને લાગુ જ પડતાં નથી. એવા ધોરણુ એ સાર્દિકલને લગાડવામાં

અર્થનિદાસિકતાએ (પરિચિતિ તાત્પર્યે રેડવી વધી બિન દત્તી તેના વિસ્મરણને) મોા આવે છે. અને એ પેથીએ મળી આવે છે તેમાં એાખાદરજીના સિત્ર ચિત્ર સંજ્ઞાપના પાદ દેવશમાં મળેનું, તે (ઉપર પછે) શ્રેયાનંદની પોતાની દસાલીમાં જ લખાવણી, અથવા એના મંડળમાંના કોઈ જામીના માનુષને જાળીને અધારે લખાવણી એાખાદરજીની એક પજુ પ્રત દછ રમી આપણને થગી નથી, એટલે એ પ્રતો થગી આવી છે તેમાંની એક ખામ પ્રમાણુજન મણુમ એવી પજુ છે નહીં : તેથી કરીને એ જુદી જુદી સંજ્ઞાઓ ઉપથી સામાન્ય કીરોનું જ સમર્થન કરે છે. વળી શ્રેયાનંદની જ સમયત અને જીછ એક બે કૃતિએ વિશે તો આપણે સાધાર કથી પજુ શરિયે હિરે, એ દા એ કૃતિએ શ્રેયાનંદે મેવારે સખી દત્તી, અને ખીછ વરે લખતા તેમજે જ પડેલી વખતના પાડને લખાવ્યો દત્તો. શ્રેયાનંદથી જુના કવિઓમાંથી પજુ એકથી વધારે કવિએ પોતાની કેઈ કેઈ કૃતિ મેવારે લખેલી -ખીછ વાર લખતાં જાણારીને સપેજી, અથવા તે ન્હાની ન્હાની કૃતિએને એક સળંગ આખ્યાનમાં સાંકળી તેમાં જ્યાં જ્યાં જરૂર પડી ત્યાં ત્યાં સંધિયુ હોરેજાં; એવા લખતા જાણવામાં આવ્યા છે; અને એમ એમ આપણા સંમરેમાં પેથીએ વણી નળે અને છે તે પેથીએના વધારે બારીક અભ્યાસ થશે, તેમ તેમ એવા લખતા પજુ વધારે નીકળશે.

નૂત્રરોએ લખેલો જુલો. એ કવિ ચિકિત્સની સત્તરમી સડીના આરંભમાં થઇ મનો. રા. રક બાઈ અખાદરજી સુત્રાણીરામ, જાતીએ જુદાં કાવ્ય-કેદનના આશા પ્રથમાં એ કવિના ઉપરજીવ પ્રવેશી રચનાનાં જ્યો આપેતાં છે, તેમાં સીથી વ્હેલી સાપ

વિ. સં. ૧૫૫૨ અને સૌથી ઓછી વિ. સં. ૧૬૨૪
અનુસાર છે. એના વિચાર પાત્રના આરંભમાં
સવાસરતરીકે કથા કુંડલામાં પાંચોએના વનવાચક
બાર વર્ષ પૂરાં થતાં થયેલી એ આવે છે. એના
સમાપ્તિમાં પણ આરંભથી ઓછીને સમાપ્તિ
છરૂ થતાં થયેલી કથા કુંડલામાં આવે છે. અને
એનાં થાંભાં આદિપર્વ અને આરણ્યક પર્વ વૃત્ત
પદ્ય છે. વળી આ આરણ્યક પર્વમાં નવેસંપાદન
આપું એ કડવામાં છે, જે કડવું કહી કવ તં આ
વિષયને છેડે નમના જેવે ઉતારું છે; તે ઉપરાંત
નવાચકની વૃત્તી અને થાંભો ફૂળે પદ્ય એવે
રચી છે.

આપણાં વૃત્તાં કાવ્યોનું સંસ્કરણ કરતાં એ
કૃતિમાં કેટલાં કેટલાં, દરેક કડવું કેટલી કહીનું, એ
નહી કહેવામાં આ પ્રમાણે પ્રયોગી આવે છે. વળી
તે કૃતિની એક બીજીથી સ્વતંત્ર એક આપણને
વધારે પ્રતો મળી હોય, તેમ આ પ્રયોગી વધારે
પ્રત્યેક, એમ પણ અને; કારણકે પ્રતોમાંની કેટ
પણ એ-એકબીજીથી સ્વતંત્ર સામીન થઈ શકે એવી
હોય અને એ એ વચ્ચે કડવાની કે દરેક કડવાની
કહી સંખ્યાની કે અને વાચકમાં તફાવત નહીં,
એમ તેા બેઝમે ન અને છે.

અને વળી વૃત્તી કૃતિનો પદ નહીં કરતાં વળી
વધારે ઓછી પ્રયોગી આપને વચ્ચી નહે છે. પરંતુ
આ પ્રયોગીના વિચાર આપણા વૃત્ત આદિત્વને
એ ન નયો મળીને એક સાથે પર્વ શકે એમ
નથી. મહાકવિ પ્રિયતમ અને સાચા આપણી
આપને તેનું કાવ્યનું વાચક આપું. આશરે વિ. સં.
૧૭૦૦ થી ૧૮૫૦-૬૦ થયેલા આપણા સદિત્વને
મિષ્ટ સદિત્વ હરિવે અને વિ. સં. ૧૮૫૦-૬૦ થી
આજ થયેલા આપણા સદિત્વને વર્તમાન સદિત્વ
હરિવે, એ એ એ વચ્ચે ભાગલાલની હરિવે પદ્ય
વાચકો છે ખરા, પરંતુ તે જરૂર ઉપ ઉપરાંત નથી.
નામ અને વિષયનાં રૂપે આપણા મિષ્ટ સદિત્વમાં
તેમ આપણા અર્ધગીત સદિત્વમાં એક ને એક
તેરવામાં આવે છે. પણ વિ. સં. ૧૭૦૦ પહેલાંના
સદિત્વને આપણે તપાસીએ તો એ સાચી એક
એક આપણે આવે પ્રમાણ કહી વધારે વૃત્ત સમજાવ

વચ્ચે હિવે, તેમ તેમ નામ અને વિષયનાં રૂપેમાં
જમ વધારે વધારે રૂપ પાડે નહીં છે. વિ. સં.
૧૭૦૦ પહેલાંનાં પ્રયોગીમાં પ્રમાણ એમ વૃત્ત તેમ
તે અર્ધગીત સુગરાલી ભાગ ન અનુભવે હોય.
એના પાંચનાં વધારે અર્ધગીત પડે છે. કાળદાર
મર્ચ (વિ. સં. ૧૫૧૨) કે સ્વ. વિમલકાશ
રસાવના મર્ચન પ્રતિ કાળકોનાં એનું પ્રમાણ માત્ર
અર્ધગીત સુગરાલી અનુભવે પાંચનાં, અને તેને
પ્રતિ દેવ નમણિ, પાંચ ન શકે નથી, પરંતુ
એ પ્રમાણની ભાગ સુગરાલી ન છે, મર્ચકે કે
બીજી કેટલેક નથી. એ વૃત્તી સુગરાલી ભાગ
છે; સુગરાલી છે નમણિ એકથી વૃત્તી કે એને
આસ અપાસ કરે વધારે ન તે પાંચી શકાય.

આ વિષયને અને કડવું કાવ્ય છે તેમાંથી મહા
વૃત્તી વૃત્તી.

એ અર્ધગીત કવ્ય કૃતિ વિષય
અનુભવ વધે તે કવિ અનુભવ
આઈ મોઢેની કવિ પાર વાચક

અહીં અર્ધગીત સુગરાલીમાં મુને ભાગવા મુખ,
કાવે, કેટલેક કહે, એ પ્રમાણે દેવ. કવિને અર્ધ
ઉપાધી પદિત્વમાં આવતી કાલ કે સ્વ એવો વધી:
કાવે, કમલ પાત્રાં, એવો અર્ધ છે. કૃતિ વીજ
વિષયનું કવ્ય છે; કવિ, કેટલેક, અને કવિ,
કાવ્યોના કવ્ય છે. કેટલેકનીમાં કવિ વિષયનું
કેટલેકને પાંચી કાવ્યો કાવ્ય છે.

વિષયનાં રૂપે વૃત્તી.

આઈ મોઢેની કવિ કવિ વાચક
કેટલી કવ્ય વાં મર્ચકે કવિ
પાત્રાં કે સુગરાલી વાચક

અહીં અર્ધગીત સુગરાલીમાં મરે, સાંચા ભાગવા
સંસાર, સુખ ને અવધા સુધી ને; એ પ્રમાણે દેવ.
આનાં વૃત્ત કવ્ય એ કડવામાં પદ્ય એવાં છે. પદ્ય
અને સ્વ એ વાં, નાકરે વચ્ચું કહે તેને કવિપાત્ર

કે સુગરાલી, સુગરાલી.

પોતાના સમયનું ૧૫ આબી ઠીકું છે. નાસે
આરસ્યક પર્વે રત્નું વિ. સં. ૧૯૦૨ માં કે તે
પ્રેક્ષા જે પ્રત ઉપરથી નમતો આવી આપો છે
તે લખાઈ વિ. સં. ૧૯૫૩ માં. એકલે રચના અને
તેની આ નકલ વગેરે દોરતો વર્તેલો થયો છે.
અને ઉપર આવી ચડું કે મુલત્રાલી ભાષાનાં અર્થ-
મીન ૧૫નું યાત્રક એ રોડોગ્રાફી ઉપાંચ પચાસ
વર્ષમાં તે લખાવ્ય ૫૬ યાત્ર ચડું. એકલે વિ. સં.
૧૧૫૦ પ્રેક્ષા રચાયતી પ્રતિએલી વિ. સં. ૧૯૨૫-૩૦
પછી- લખાવતી પ્રતિમાં ચપ્પ જાણ એકલી જ
લખાવ્ય દોષ; અને લખેલી પ્રતનું વર્ષ વિ. સં.
૧૯૩૦ થી તેમ એકું તેમ વૃત્તી જાણ અને જૂનાં
૧૫ તેમાં વધારે એમાં લેવામાં આવે એ કુશળી
છે. અને આ જ વાત ઉચ્છાલીને હરિવે તેા, વિ.
સં. ૧૧૦૦ થી ૧૧૫૦ સુધીમાં રચાયતાં હાથેલી
વિ. સં. ૧૯૨૫ પ્રેક્ષા લખાવેલી પ્રતો આપજીને
મળી આવે નહીં, ત્યાંથી, એ સત્યથા સંકાપ
પૂર્વેની ભાષાનું સાચું સ્વરૂપ આપજી જળી જ
શકવાના નથી. ૬

• અભિવ્યક્ત આપ્યતમણી એા હતું "તેનકુવ"
અભિવ્ય વિ. સં. ૧૯૮૫ ના એક વર્ષમાં એ પ્રકાર હતું
છે, તેમાં પણ એક દર્શક છે. એમાં મળું (૫ મળું),
હરપથાં (= હરપથ ૫), વગેરે વિષય-રચના, તેમ
નામ વિશેષજી આશિમાં અર્થભાવ, લેખકતા, વગેરે એક
દેશાં (ન્યેપથે અંકે, ૫ ૪૨૪ થી ૪૨૬) પણ એ
અભિવ્યક્ત આપ્યતમણી પ્રત આ અર્થિક પર્વની પ્રત
હરપથાં વગેરે ૫૫ છે.

• યા જાણ જાણી ઉપર રાષ્ટ્રીય એકતા વિષયમાં
આશિમાં પર્વની રચના હાલ વિ. સં. ૧૯૦૨ આવે છે,
તે એકલે એકલે આપ્યતમણી નથી. વિષય પર્વ
વિ. સં. ૧૯૦૨ માં રચાયું. અને આશિમાં તેમ આ-
રસ્યક પર્વે અને નાસે પોતે રચે છે—

"એકલું વચ વડું અભિવ્યક્ત... અને જોયું "હમા" મળું...";
"સીકું વચ વડું અભિવ્યક્ત... અને જોયું "વિષય" મળું..."

એ ઉપરથી તેા નાસે વિષય પર્વની પ્રેક્ષા આ-
રસ્યક વાનું એવો જ અર્થ નીચે છે. આરસ્યક પર્વની
એ જ પ્રત લખાવમાં છે, તે એમાં રચના સંપૂર્ણ
હરિવે એકલે નથી.

હું વિ. સં. ૧૧૦૦ થી ૧૨૦૦ સુધીમાં રચાયતી
હરિવે ઉપરથી તેમાંથી વળીવતી લખાવમાં "અરસ્યકો"
એ પોતે ઉપરથી એકલે પોતો કે પોતો (૧)

એ વિષય હરપથે વિ. સં. ૧૯૦૦ થી ૧૯૫૦,
તેમ તે પ્રેક્ષામાં એ વર્ષ વળીવે થયો અને એક
અભિવ્યક્ત આપ્યતમણી દિવું (ન્યેપથે) અભિવ્યક્ત
પ્રતો આપજીને મળી આવે છે તે પ્રતોની એકલું પણ
અરસ્યકના કાર્યમાં રીજ મુશ્કેલી ઉભેલી આવે છે,
અમર એક આ મુશ્કેલી ઉપરથી એના એકલું વાગે
નથી. વિષય નામેથી સુરુ હરિવે કુશિલિર, અર્જુન,
કુશોભ, કુશરાજ, નામ, આશિની રચે આપજી
સંસ્કૃત પ્રમાણે જ એકલું હરવાનો નિવચ વર્ષો
હરિવે છે અને હરપથ પછી ઠીકું છે. એકલે અર્થમાં
વિષય નામે અને જોયું તત્તમ અર્થોની એકલું
આ પોતોએમાં એકી એકી એા એવામાં આવે છે
કે તેને વિચિત્ર અને એક અભિવ્યક્ત હરેલી પડે.
એ અર્થોની મુશ્કેલી પણ શુદ્ધ અર્થોની એકલું તેા
આ પોતોએમાં અર્થમાં વિષય દોષ છે. અને
આરસ્યક અર્થ આપના પ્રથમાં આશિમાં જ લખેલો
એકી એકલું એકલુંના રાખવા પણ ધણ જ
એકલું થયે છે. નૈપથ અને નિવચમાં એકલું નથી
તથાપિ પતે એકલું ૫ અને પોતે ૬ કે ૬ મળેલું
એવામાં આવે છે. તત્તમ, તત્તમે, તત્તમે, તેને,
શુષ (સુદિ), રિષ, યા, રાષ્ટ્ર, રાજ, રાજ, રાજ, રાજ,

આપ્યતમે એકલું રચે અને રચેલી નથી, અર્થ ઉપરથી
એકલે પોતો નકામી મળીને તે પોતો-પોતોએના નકામ
એકલું કે અમર થયો ઠીકું છે; અને (૧) એકલું હરપથ
એકલે તેમ જોયતમે એ નૈપથ વધારે અર્થ પો-
ધરિવે થાયે, એકલું આરસ્યક-અર્થમાં પોતો વર્ષો થ
દર્શી ના એકલું ન માલુમ પડે પડું પોતો થાયે એક
આરસ્યક, વર્ષોએથી હર હરિવે છે; મરસ્યક કે હરપથ
હરિવે જાણે મળું પોતોમાં દર્શી તે એકલું અર્થમાં
અર્થોએકલું છે, એકલું એકલું પ્રતે (પૂર્ણ પોતોએકલું
એકલું પળું) અર્થમાં રહે નહીં. આરસ્યકના અર્થોએકલું
ની અભિવ્યક્તમાં એકી એકી એકલું પ્રતે એકલું
અરસ્યકેથી આશિમાં પાલકથી ઉપર છે તેના આરસ્યક
પોતો પોતોએકલું અર્થમાં પોતો થાયે અર્થમાં :
અર્થમાં રચ. એકલુંએ કે પૂર્ણ દર્શોએકલું અર્થમાં
પ્રકાર એકલું એકલું અર્થમાં પોતે તે પોતે એકલું અર્થ
એકલું એકલું અર્થમાં એકલું પ્રતો એકલું અર્થમાં રીતે
પોતે નથી એકલું એકલું છે; તેના પોતે એકલું અર્થમાં
પોતે, આ અર્થમાં અર્થમાં મળે અર્થમાં પૂર્ણ
અર્થ એકલું.

રાગન, તાં, તાંદાં, તિદાં, અંતા, અંભા, અંતા,
વેગ, વિગ, વિધે, (જલે ભગ માટે), વરિધ, અન્ધા,
રતુપક્ષ, અંન (અન્ન), અમરણી, વધેરે તે પે
સાથેની નાકવધાં પ્રન પ્રમથ્થે ગમ્માં છે, એટલે તે
વિગે વધેરે જગ્યા પેઠવાની જરૂર નથી. પરંતુ આ
લેખકોને તે દાકની અને તે સમયની ગુજરાતી
ભાષા વચ્ચેના મેલે છે કે મૌરિક મેલ, એમ જે કોઈ
ગણના દશે તે જણાવ્યાં છે. લેખકોને તે માત્ર
ઉપલી રાજાડીના બેઠ છે. અને અર્થ નામ અને
નિવાસની રીતેના બેઠ લગભગ જુદાજુદ થયે છે,
મૂળી રૂપ લગભગ ત્યાં છે અથવા માત્ર થોડાજ જ
જગ્યાવાળે રહ્યાં છે. દામના પાંચનાર કાન્ધેશના અર્થ
વેરથ કવિ નાકરે કૃત સ્વાર્ણિક^૧ પૂર્વ

કાનું ૪૬ મુ : તલોપાન્ધાન.

(સમ મહાર)

નુંદ્યઃ કારિ ઉગર્થો વાળી	અરે પાટવ, ખ્યાન તણારી પડી ॥	૧
તલ્લુપને અધિકાર આપું કમવધનુને	સદમ આપાની પોંચે નિલે ॥	૨
અનેક કારિ આ વનમાં દના	છરણ પવવડે છવના ॥	૩
કે રહેના જમ્પાન બસ કરી	રેદ રમના ધાના અનિ દુખી ॥	૪
પેઠે જરીને પામે આદાર	તે નામને વાંછે હેઠાર ॥	૫
તે પુષ્પતલે, વહી પ્રવદ	તેલે પ્રેમાય વાપો મદિમાય ॥	૬
તે અર્જુનના સુલ્લ મુખિ વિસરે ^૨	તેની અંતા શી અન્ન પડે ॥	૭
તેદને એરતો ઝાંઝે પડે	જે કે દેહી દીન વાપણે ^૩ ॥	૮
એ અર્જુન જાદારે આદરે	મારીને સર્વ મુશ્કેલ કરે ॥	૯
અલુવા થયો તે કાલિ આવશે	વિગ્નપીઠ વન લગશે ॥	૧૦
માર વીર ને મહુડા વડી	નિશ્ચયે એકા બેસો અગી ॥	૧૧
સુલેકા તણારી રેલા કરે	માયો જગ (૫૫) ^૪ તલ આગરિ પડે ॥	૧૨
ભાઈ અર્જુન પદારો છે કદિ ^૫	તે સ્વર્ગ વિંત મુષ તિરિ દહી ^૬ ॥	૧૩
તે અર્જુનના સા એરના	ખુષ, પદતર મુખિ ^૭ પાસા ॥	૧૪
એક નય નૈપરને પેલા પડી	તેની અંતે કિના કિના રાવરી ॥	૧૫
તેની કપા તો સામવિ ^૮ સરી	ઉભા અર્ધ આંચ કેમવવિ ॥	૧૬
નિવસમુદય વન મુહી ^૯ અને	તે સુલુના ગુપ મુહી ^{૧૦} વડે ॥	૧૭
એક તલોપામાદિ, ઉત્પય	પીરેત દલે રાગન ॥	૧૮

^૧ આરણ્ય. ^૨ મુખે નિશ્ચયે છે કૃતિ મૂળ ૧૫ છે. ^૩ સમ્યે. ^૪ મૌર્યપામણ ૬ કાન્ધે
મુદ્ધમાં નથી, જે કથિરેલ છે. ^૫ મેલે છે (મૂળ ૨૩). ^૬ અપામણ ૨૪ કિલે સર્વે વિવેચી ખન
અંતર આગે છે. ^૭ ગુપ (મૂળ ૧૫). ^૮ એ અંધવે (મૂળ ૧૫). ^૯ અન્ન (મૂળ ૧૫). ^{૧૦} કાન્ધેની
કથા પાસા-મુહીને પદ અર્થે. ^{૧૧} મુખિલે એકલે.

તેડ તમે તન નેવે જૂવ	ઝોલાખમાં નથી તેડનું રૂપ ॥	૧૯
વિદર્ભ દેશને બ્રામક રાજ	તેડને ઘેરના હતી કન્યા ॥	૨૦
નામ દર્શની તે સુંદરી	લોવાનું ^{૧૨} રૂપ કલા ગુણભરી ॥	૨૧
સુનરમુનિવર ને તાં સુમે	નેતાં દેહની શુભિષ્ણિ સમે ॥	૨૨
વિદર્ભ દેશના આંતરબુદ્ધાર	આમે નજની સજા ગુસ્સારિ ॥	૨૩
દર્શનીનું કરે વખાણ	મોડ પામિ નથ ગદારમુખાણ ॥	૨૪
હરી આમે દર્શની પાસ	અરે જાણ તું રહી મર્મવાસ ॥	૨૫
એ તો નથ નેવે નપિ વર્ષો	તો (તે) જાળે દેશે રશે ॥	૨૬
અન્યોઅન્ય તારાં એકનું કવ	વિરહે તાં નપિ જાએ રજૂ ॥	૨૭
એમ કરતાં તારા પીવા જડપો	સમાચાર તાં સુરખલે સુખો ॥	૨૮
દર્શન સમે (ને) વાત જ મર્ક	મથવાને મન્ય અંતા મર્ક ॥	૨૯
છે વરુણ દર્શન મિત્રા એકા	વેધાનર વ્યગ્ર મરને મેળ ॥	૩૦
છે દેહે કાંઈ કરે રે ઘેર	એ કન્યા વમ ^{૧૩} આમે ઘેર ॥	૩૧
વરુણ દેહે શે કરશે સંચ	જાણક દેહે કરશું પરમંચ ॥	૩૨
અપારે નજ આવીને તેડનું રૂપ	નથ અરખા તે આરે મથા ॥	૩૩
પહે જમ પરીએ નેતાં બૂપાજ	જાર્ક કોહોની કાંઈ ધારે વરમાજ ॥	૩૪
એક સુદર્ભ તારા રુણ જ કરી	હરી કન્યા વિનેસ્તુન ^{૧૪} કરી ॥	૩૫
ને ઠે રેવ કાનન ને નાજ	કાં પર્મતમે શિર મેદિશો ^{૧૫} પાજ ॥	૩૬
મે તો નેમ કયો મન આપ	નથ વણ નર તે જાણ્યાપ ॥	૩૭
વિનતાવચન સુખને કાનિ ^{૧૬}	રેવ મથા તે અંતરખાન ॥	૩૮
નથ પાંચને પાછા રશે	છે મન કરી અવકથા ॥	૩૯
આપમે એ સું કરૂં (અ) નાન	કાહો ^{૧૭} તો કાંઈ રીતે વિદાન ॥	૪૦
અપમંચ આપો ^{૧૮} રૂપ કરી	મમે તેડેના કાંઈ પુરી ॥	૪૧
હરને તરબે વચી વર બૂપાજ	વહોં કરમાએ કરમો માજ ॥	૪૨
જાણક દેહે સુધન ^{૧૯} નરેશ	તુ અનિમાદિ કરે પ્રવેશ ॥	૪૩
નપિ પ્રભવે ^{૨૦} તુડને રાગન	પણ વેધાનર રાધિ ^{૨૧} અગ ॥	૪૪
વરુણ દેહે તુ સુખને રાજ	નિરમે સાંચરિ પાણીમાંદ ॥	૪૫
બીને વર નહોને બૂપાજ	અમરિ ^{૨૨} તારાં આવીયા તત્કારિ ॥	૪૬
ધર્મરાજ કમ વાળી વહે	પાવન તારા રેહેઓ રે ^{૨૩} ॥	૪૭
અંત અમે તુડને આદા રાગન	નહી પ્રભવે માદરજ જન ॥	૪૮
વર આપીને તે તો ખસા	દાપર કમિયુગ આવી પથા જ ॥	૪૯
અન્યોઅન્ય પ્રાણ જ કાંઈ	છે દેહે તરુઓ જાણી ઝીર ॥	૫૦
“ બ્રામકરાએ રમે સેરસા ^{૨૪}	તારાંમમે આવી નથ અગ ॥	૫૧

૧૨ તાનવ. ૧૩ નેમ. ૧૪ વિનય રુણિ ૧૫ સુ. ૧૬ કાનિ. ૧૭ કાંઈ. ૧૮ અપમંચ. એ જ પ્રમાણે એકનો, જાણ, પાણ, વગેરે. ૧૯ ગુણ ને (જનુ ૧૫) અરખાને વર્ષની માન્ય ૧૬ (૧૫૫). ૧૭ નર, વરમાન પાછો. ૨૧ ધર્મ. ૨૨ રાધી. ૨૩ કાવ. ૨૪ રામચંદ્ર.

૧૫ દમચેતીનો સુખ સુખનો	ને જેવાને માન નાપર પડેા " ૭	૫૨
છે નવ ચાલી જોયરી	ને તેાં નેતરેણ ^{૨૫} રે વરી ॥	૫૩
તવ કમિયુન વાળી જોયરી	તવ જિહા માનવ રવન વડો ^{૨૬} ॥	૫૪
એ કન્યા તો દેવ જ પોત્ય	માનવી રવન કરશે સંભાર ॥	૫૫
નેત્ય પદાવી મલિત મલો	પડે નવ પડે કમિયુન કવો ॥	૫૬
માર પરિમ નાનાં સને ^{૨૭} નડનો	સનવાલી રાવ જગ નમ્ય પડનો ॥	૫૭
સનવાલી સાદારી ^{૨૮} નરેશ	પુનર્વાન પ્રાણી સપડેા દેશ ॥	૫૮
પોતાની પાનીનું રમે	પરનાં કાંઠેને નમ્ય મને ૭	૫૯
કે કેવેના નવિ પેાંથે માર્	ચિતારિ વર્ણ કરે તાંડાં ધર્મ ॥	૬૦
કમિયુન પાડુ વજ માલે તાં	અન્યા અર્થમ વરતે જાંડાં ॥	૬૧
સનવાલી તાંડાં કરે દેશ	કમિયુન કાગ વડ ^{૨૯} કરે પ્રવેશ ॥	૬૨
કહે બુદ્ધ મુખિરિ માતપારિ	જવ પડનો રાવ એક વાર ॥	૬૩
• સમુદાહ કરી ધાવા પાઝ	મુદનો ^{૩૦} રહેા ઠોરે કાઝ ॥	૬૪
જાડી મરીમકાંડાં પ્રવેશ જ કરિ ^{૩૧}	સનવાલીની કુખ ^{૩૨} જ ફરી ॥	૬૫
ચિતરીઆ ^{૩૩} સાથે રતીઆ સુન	દારી રાજ પડેા અવધુન ॥	૬૬
એક વચ્ચ જરી નર ને નારિ	સવડીઆ ને વંન મુગારિ ॥	૬૭
પડે વચ્ચ વધેરી ^{૩૪} મેલિમિ મલો	સવડો અવેશ્યા રહેા ॥	૬૮
નમ સરવો મેલેલો જમપતિ	રુપરુપુ પરિ રહેા સરવિ ॥	૬૯
મેલેલી કી વન વન સવડી	કેમિક નવર વિમે આવી ચડી ॥	૭૦
રાજમેશ મેલેલિના ^{૩૫} રંજ	બુદુ દારી સેવકજન સંગ ॥	૭૧
જાડુ વચ્ચ દનાં બુદુ કાઝ	નમ્ય મેલિતી ને નિશા પ્રજાન ॥	૭૨
એ પ્રકાર ^{૩૬} કરી પેઠ જ જારે	મેલે કિમિત દુખ માન નવિ કરે ^{૩૭} ॥	૭૩
પડે મુખિરિ મારેવાર	કિમ મેલ્યા કી ને કારવાર ॥	૭૪
કહે અપિ સુખ ને રાવ વાળુ	પોદરે જાખને દુષ્ટ ^{૩૮} બાળુ ॥	૭૫
પડે વિજ મેલારીઆ કામેલામ	મેલિ કહે કમપંતી તામ ^{૩૯} ॥	૭૬
એમ કરનાં સુખ લાખી જરી	જોદરને મેડી દીકરી ॥	૭૭
આત કુલ કરી મેડી તામ ^{૪૦}	કેપાનો પારાણે નવસજ ॥	૭૮
રામે મેલ્યા દેશવિજ	નવિ જાનો ના નેદ નરેશ ॥	૭૯
નેવરામ ^{૪૧} કાંઈ કરી	રાવ તાડા આનો પરવરી ॥	૮૦
નેવરામનાં બહુ મેધાળુ	પ્રવટ થોત નમ અપુરપુનજ ॥	૮૧

૧૫ સેમ, ૨૬ ૧૫ પડેા કરી ૧૭ સુખને ૨૮ નાકર સાદારી રાવ જગ સામાન્ય મર્થમાં વાગે છે-
 મહા સમુદાહ ૨૦ મારી, ન્યાપી, ત્યાપી, કાંપી, અડીલી વડેલાં થી કાને છે. પોતપો વિચરિતો પ્રવણ,
 પરમુ મલિત મર્થદું દુઃખ જો મેલે ૨૫ જ સેવ એ માન ખ્યાનમાં લેવા એવા છે. ૩૦ મુડીનો. ૩૧ કહે-
 ૩૨ મુલિ. ૩૩ પિત્રા. ૩૪ મારી ૩૫ કાલ જાળવા. ૩૬ કહે પ્રકાર ૧ મર્થ એક ને કી લલિતની રાવતમુકી
 કરી મર્થ થાય છે. ૩૭ આ કમપંતી વાર છે; મેલો કમડી જ અર્થમાં સામે એકમે. ૩૮ મર્થ. ૩૯ ને માટે (૧)
 ૪૦ ત્યમ કહે છે. ૪૧ રાવતર મર્થ.

પંડે અસમંત સીનવીયો રુપ	કવિયુગ આવી પડીયો પાવ ॥	૮૨
પંડે પોતભો સેઈ જરવાર	આખો નેપથ દેશમજારિ ॥	૮૩
પંડે રમો દુન ^{૪૨} છતો નવરામ	પીનરીઓ કારો બનમાંદ ॥	૮૪
રૂપિ સમરૂપિ દુતી-જેટલી	દેરી નમ પાખો તેડલી ॥	૮૫
નહો રામ પામશો જાંતુ ગ્રમ	ભાગ્યે મમકેરી છાજ ॥	૮૬
સખા તાકારે વેકુંદનાથ	માથે અર્ચુન સરખો ખાત ॥	૮૭
તે જોતા તાલને કુખ કશું	સુણનાં રાખને આપું દરૂં ॥	૮૮
અર્ચુન શેઠે રેડા પરગલી	સુણના મનને રાખા વતી ^{૪૩} ॥	૮૯
પુનરૂપિ રાખ પડીઓ પાવ	આશીર્વાચન કદી કાપિ નવ ॥	૯૦
નૈપથકથા સોના ^{૪૪} જેટલે	નારદમુનિ આખા તેડલે ॥	૯૧
અવનીપતિ ઉત્તરો આરૂરિ ^{૪૫}	આસન આપિ પૂન કરિ ॥	૯૨
કાપિ પૂંઠા સદુ ^{૪૬} બેઠો ફરી	રુગ્નિ કરા મીટી મુંદરી ^{૪૭} ॥	૯૩
ભલે જવાચા કારિવર નહો	કિયા કરી સંભાર્યા અમો ॥	૯૪
સદગતમાંદે અમો કર્યા સનાથ	કાંઈ કોઈ દરિનાપુરની વાત ॥	૯૫

પતિ.

૪૨ છત રમો અને કાલો. ૪૩ વળી. ૪૪ સમાપ્ત થઈ ૪૫ આરે કહી આસન આપે પૂન કરે ૪૬ સદુ કાપિ પૂંઠા, ભયા કવિભાની ૪૭, ૪૮ કીર્તી.

“કવિચંદ્ર અને શાદિત્યાકે કમાલમાંથી પેલણુ લે છે અને બાદમાં પાતાના સર્જનકામ સમાપ્તને પ્રેરે છે. આ પ્રેરણાના સ્વરૂપને આધારે જે નક્કું પેલણુ એ મેલવે છે તેના ઉપર રહે છે. અને આથી જ નિર્માણ કવિચંદ્ર અને શાદિત્યાકે જે નિર્માણ અને જર્ણવ પ્રબલ નિર્દોષ છે. પરંતુ અવનમાં જાણમાં ગાર અનિષ્ઠ વણુ એવા પ્રવિરૂપમાં સર્વેશ અનિષ્ઠ નથી હોત અને તથા સર્જકની અભિપ્રાય અને છે. જાંધો, દાંબર, ભેટ, આશિર્વાદ જેની નિષ્કૃતિઓની રૂપરૂપિ આ અનિષ્ઠાવનું ક્રિ પ્રક્રિય છે. આજ નિષ્કૃતિ સુલભતા શાદિત્યાકે વાતુ પહે છે. નિર્માણ અને મુજિની પ્રચલ પેલણુ કલ્પ વીરે ન્યાદે નવચાલ પ્રેરું ત્યારથી જ સુલભતા માનવમાં વળુ તથા આલોકનો વળુ લાન્માં છે, જેના સારિલ જરિયાની આપને સદુ રોડમે ઝામે.”

નાના નાના દેખો

કુરુપ અને શક્તિ

કુરુપને ખબર હતી એટલે તેની નીચ રીતે બોલીએ તો સ્ત્રી એ કુરુપના અણગમિતકણનું સંકેત માન છે. સ્ત્રીમાં કુરુપનો એ અનુભવ તે સિવસંકિતના આકારને પહેંચે તેવો છે. પણ એમાં નારીતત્વ નિમિત્તમાત્ર છે. કુરુપ-સાધક જ આશય પડતા પડે છે. અને કામ્ય અનુભવને સારુ એટલા ગારે સ્ત્રી એ સુરસમાં સરસ વાદન ચલાવે છે. અને છતાં સ્ત્રીને શક્તિ અને તેથી સમુદાય આર્થોર્થે જ સ્ત્રીને કેમ અવગણે છે ? એ શું કરે છે, ખમે છે કે અનુભવે છે તેનું કાજ કુરુપ કેમ નથી રાખતું ?

આર્થોર્થે સ્ત્રીને તેવી કે શક્તિ તરીકે પૂજ્ય પાતી છે; અને છતાં સંસારકલનમાં સ્ત્રીને વ્યક્તિ તરીકે પુરુષે પરત્વે નેવી બનાવી ટીંચી છે અને અવગણી છે એનું એક મદન કારણ છે. વસ્તુતઃ સ્ત્રીતત્વ આપના સંસારમાં આશય પાતું અને યજિષ્ઠાનું છે. કુરુપ સ્ત્રીમાં નિજ સ્વાધને પ્રત્યક્ કરવા સારુ પોતાને જ બોર્ડ નામે છે. સ્ત્રી વગર એ સર્વકાર્ય સ્વરેષયે અવેગ્રહ તત્તેગ્રહ છે. સ્ત્રીની એ શક્તિઆવના એવડી વિશય ને આપક છે કે એ અસુક એક વ્યક્તિમાં સમાઈ શકી નથી આવતું વિષ સ્ત્રીમય બને છે. કુરુપ એનામાં અને એના દારા પોતાને અનુભવે છે. એનો સંસાર સ્ત્રી છે, દેવ સ્ત્રી છે. શક્તિને સુરે રૂપે નામે એકાગ્રાણી નથી; કેમ ને પરમાત્મા ઉપરરૂપે પોતામાં શક્તિનો અનુભવ જ કરી રવા છે. આત્મક-અગિયનું સ્વપ્ન-એ શક્તિ સાક્ષાર પોતે છે.

આનું નામ શક્તિસંપ્રદાય અને તેની રૂપાવના. એમાં જ્ઞાતીય ક્રમ્ય-એનામે તેવી એ દલગી દેખે તોપણુદારા આશયને કામ્ય કાજ અપાવનાર સી રાત્રિય તત્તેવેનો સમવેષ્ય કરવામાં આવે છે. અને છતાં એ મિત્રનમાં સ્ત્રી કે કુરુપ કોઈ વ્યક્તિ તરીકે રહેતાં નથી. કુરુપ ત્યાં શક્તિએ અનુભવક બને છે,

આ પુરસ્કી પોતપોતાના રૂપન તત્ત્વ કે અપવિત્ર આચાર કે અનીતિની મધે સરખી નથી. સ્ત્રીત્વ-એ પુરુષતા મિત્રનમાં પુરુષ સિદ્ધિને પામે છે તે-એને પોતાના બેભાષાં તે છે. એમાં સ્ત્રીની દિવ્ય શક્તિ ઉપર કુરુપનું નિવેશ કે અર્પણ છે. સ્ત્રી એ રાસલા છે-એમાંથી કુરુપ જન્મ પામે છે; ત્યાં આશય એ ઉછરે છે, એમાં એ પાછો પ્રવેશ કરવા કમરે છે.

આ મિત્રનત્વ રૂપ અને તેની રીતો અસંખ્ય છે; પણ એ સૌનું ધારણ એકધરણું સિન્ધવ્યવસ્થું છે. સમય કુરુપ એમ કહી શકે આરે કોઈ જીંહ સ્ત્રીની ચી જરૂર છે ?-આમાં જ સ્ત્રીતત્વ છે પછી શું ?

કુરુપ સ્ત્રીમાં આત્મનિવેશિત કામ છે ત્યારે ત્યાં આશય તર અને નારી એનું તત્ત્વ રહેનું નથી; પરંતુ એકાગ્રીયું આત્મ-અર્થ પોતપોતાને અનુભવે છે. પણ આને સ્ત્રીકુરુપનો સંબંધ સુરે છે. પહેલાં સ્ત્રી દલગી દલી. આજ એ કુરુપની ઉપર છે.

શક્તિ એટલે સ્ત્રીત્વ. શક્તિએ દરે પોતાનું વ્યક્તિત્વ ખીસાવ્યું છે. એ કુરુપ શક્તિ નેવે ધરે કે શક્તિમાં મયજ જરૂર તે એને કદી નહિ પામે કે એને નહિ પોતામાં રાકશે. તેથી ઉચ્છૃંકુ કુરુપે પોતાનો અદંભાવ (Ego) એટલે વ્યક્તિત્વ પ્રમણ અને પ્રતાપી બતાવતું એકાગ્રી. એ તેણે શક્તિએ વેરેલી સિદ્ધિને પહેંચેનું દશે તે-

પણ આજે દલગી જ એકાગ્રી કે આપવામાં એ કામ્ય સર્જન બને છે તે નારીતત્વને આજ્ઞારી છે. મદન સ્ત્રીમાંનાં કલ્પન દલુ ધેરસાધક નીરવે છે. સ્ત્રી માત્ર રૂપન વાપરતો કાને સુરસ નથી. અકલ્પન, અસંખ્યીન સમયમાં એ રૂપને ને કલ્પિતએ કુરુપ તેના તરીકે કામ કરેલો કપો છે ત્વં ત્વં સ્ત્રીની કામ્ય ધેરસાનું રૂપ કર-આણું છે. અને છતાં સ્ત્રીની રીતપાન કુરુપથી સુરે છે. એ સંસારની પુરી રતિપણ ને પાળીદર વાજ રવી છે. અને કુરુપને આ વાજ સમજવી દેવ તે જરૂર પેટાતામાં રહેલ સાધન નારીતત્વને પ્રોત્તિ અને અનુભવે.

આને સારુ પુરુષે પોતાની તરફે જુલિએને સમીપ કરવી જોઈએ. પુરુષે પ્રેમજ્વાળા જાનમાં વધુ ચોક્કસપણે યદાચક્રિત રાખવી પાડે. એણે પોતાની સામગ્રીએને એટલી પવિત્ર કરવી પડે છે તેમાં રિચ્છાંત્રી માત્ર પ્રગટ થાય. અને તે સમય પુરુષે કદા જુલિનથી જ નહિ એવા યાતના સાધનપૂત થવાનું છે. તે જ પ્રકારે એને પોતાનું રૂપ બનાવશે. કેવળે પુરુષના અભિનયમાં સ્વીકૃત્ય ક્રીક ક્રીક લગેલું છે. આ સ્વીકૃત્યમાં ઉઘાં સારીએ, સર્વક પ્રેમજ્વાળા અને જુલિની સ્વર્ગનાને સમાવેશ થઈ ન્થક છે.

જનુ અલ્પ કરેલા જતાં પુરુષે પોતાની જાતને જોઈ બેઠાની નથી. પુરુષે શકરની જેમ અર્ધ-નારીયર થવાનું છે. પુરુષ સૌથી નીચાએ છે; તેમજે સૌ પુરુષો જુલિની ઉપર ઉભા રહેવાનું સ્થાન અને બાજુનું આરિ છે. એટલે સૌ પુરુષને મન ઇશ્વરી અભિનય (Eccentricity) છે. પુરુષની પોં એમાં જ્યાં કે નિર્દેશ થયુએનો કચરો કે અપેક્ષા નથી.

સૌ ત્યારે પોતાના નવકર્મજ્વાળી જાનવાણ થાય છે કે જુલિ એનામાં સ્વીકૃત્ય પ્રગટે છે; ત્યારે પુરુષે પુરુષ થવાને મારે-એટલે કે અર્ધ-નારી, જુલિનમાંથી જ્યાં કે રક્ષણ ચિત્તવળે. થવાને મારે-પોતાની જાતને બેઠાં દેલી પડે છે. સર્વિ તે માત્ર વધુ મુંઝવે, તેમજ અને રક્ષણ પરિવર્તન પામવાનું દેખ છે; જેની, કુમારિકાઓથી માતા જનવાનું.

પુરુષ ત્યારે ક્રિય રચના પરિવર્તન એટલી પ્રગટે કરશે અને પોતાનામાં સંજ્ઞા સ્વીકૃત્યને ઉત્તરમે ત્યારે મેરીના ક્રિય પ્રગટયા અને દેવજાના કુખ જાગ્યા તેમ જિવા જ અલ્પ અલ્પ પુરુષ-અવતાર થશે જ થશે.

(" નિષ્કલકરણી " માં)

૨

નૃત્ય અને સંગીત

આદમી દીક્ષિતના 'સીરાઈ' માં 'કાકાને મરિદ' માં નૃત્ય વિશે થોડી પળ રસપરી અને સુલભ મર્દા રીતિ દર્શી છે. એ અર્થમાં વધુ પ્રગટ ઉમેરવળે. આ જાહેર અર્થે પ્રગટ છે.

અના પાંચોવા અને મેચપરીક આજુબ રીતમાં

નૃત્યકલાની પ્રેરણા મેચવળા આવે એ સ્વાકર્ષક છે. નૃત્યકલાની સામગ્રી અર્ધે સુધી એ દોડી આવે એ અલ્પજ્ઞા એ કદા તરારે. થેમ અને વચગાઠા સમયે છે. કલાકારના અંતરમાં જ્વાળાંત્રી એ રક્ષણે મુર્તિર્વચ કરવાની તત્ત્વા નથી પ્રગટતી ત્વાંત્રી એ કલાના કાર્તે સમજવાની તરતીક નથી મેલે અને જ્વાળાંત્રી કલાનું દાર્દ સમજાતું નથી સંજ્ઞા એ કદા એટલી અપૂર્ણ જ રહે છે. પાંચોવાની આ સામગ્રીન્ય કલાતુલ્ય અભિનયની એટલી જ અનુકરણ છે.

સમજને દર્શાવી રાખનાર ડોમનનું ચાલવમાં પ્રગટ થતું સ્વરૂપ એ નૃત્ય છે; કલ્પનમાં જ્વાળી રહેલ આનંદની સ્તિ અને ચલિતા આનંદની અભિનયિત એ નૃત્ય છે. સમજની ઉત્પત્તિ અને વિશ્વ જનને આનંદમાં છે તે અજાણની એ પ્રકારની નૃત્યનીયા વડે રક્ષાપાત્ર છે. અંતરેનો જાલ ઉઠ સુધ્ધ અવધન સુધી અંતર સાથે સંવાદ સાધીને જ્યારે પડેલો જોઈએ. ત્યારે અંતરમાં ચાલવનું પ્રેમન અને નેમાં રહેલ આનંદ રાસીદારા સંપૂર્ણ અલ્પ માન છે ત્યારે નૃત્ય પડેલું ઉત્પત્તિર નિર્વો છે એટલું જ નહિ' પણ ભાવની સાથેના થાય છે.

આટલી આર્થિકતામાં નૃત્યકલાકાર એ સુખ-જ્વાળા સરકાર છે. સડી, ને ઘડી કે રમ સર્વિત નથી. આર્થિકતા જેને દેવ તરીકે અમાને છે અને જેને અજાણ કદી અજાણમાં અંતરે પૂરે છે, ત્વાળી ઉતરી આપેલો એ પવિત્ર કલાકાર છે. આર્થિકતાની રીતપુરી અંત્ય, સ્વદન અને અભિનયદીન છે. રૂપ-કલા એ આર્થિકતાએ એક મર્મિક ભાવ છે. વિષેનાર અંતરેનાર એ આ રેવજ્વાળા અર્ધ અને અલ્પ તરારા છે. એ તરારાના જે રેવજિતો અને સમજુતી કેટલીક રૂપ,ત્વની પ્રતિમાઓ છે એમાંથી આજે નૃત્યની દુનિયા પ્રેરણા મેચવી રહી છે. કૌતુક અને થોડી અધિકારી જાવળી રક્ષણે એ સર્વની પડેલી સિંચ નર્તિરી થનાય છે. અજાણ રક્ષા જેની સ્વર્ગવળી ઉઠતી નવીન અપ્રકાશે ગોપાનજ્વાળા રક્ષા જેવા વિવિધ સમજાર મેડેને એ કદા સિંચવા એ અધિકારીને મરેલે જતી એવી કદા છે. ઉઠતી કમેરીમાં જુલો જુલો રમ વિવિધ નૃત્યકલા દર્શા મુર્તિર્વચ થતા.

ધીરૂખ્તના રામ એ પણ આર્થિકતકવાનું એક ભવ્ય સ્વરૂપ છે. રામના કેટલાય પ્રકારો અને સ્વરૂપો એ વખતે ઘટાયેલા સુખમાં એ પ્રકારનો સમાવેશ પામે છે. ૧. સુખ-અર્પિત કરે તે, અને ૨. શાસ્ત્ર-અર્પ કરે તે. અર્થસુખ ઉપરાંત ધીરૂખ્ત અને રામાએ એ એકજા રૂઝાનિક દેવવટે સુલભમાં સુલભ મનવોર્થિઓને જે વિશિષ્ટ પાયા આપી છે એવ અર્પુર છે. ધીરૂખ્તની અદ્વૃત્ત બંધરીના સુરો સાથે યોગીઓનું સુખ એ પણ સુલભતાનો એક સુંદર પ્રકાર છે. ભક્તિ અને પ્રેમ એ બધું જ કોમળ અને માર્ગપથરી માનવોર્થિઓ છે. સુલભતાને એ ઊર્મિઓમાં ભીંજીને ધીરૂખ્તે એનું નવું જ આધ્યાત્મિક સ્વરૂપ શાસ્ત્રું છે. અને સુલભતાની એ ભાવના આધ્યાત્મના ઇલ્લાહમાં સુધાસ કષ્ટ છે. પરંતુ સંસ્કૃતિના માસકર્ષે એ વિશાલ આત્મો એમાં સંસ્કૃતિનાં ધાતુવ સુંદર અર્થો ખર્ચિત થઈ ગયાં તેમાં આ સુલભતા જેવી અર્પસંસ્કૃતિની એક શાસ્ત્રીય કક્ષા પણ અલગાલગે પડેલી. પરંતુ એના રચાયલા ભાવરેતો પણ સમય ભળતા ભાવપૂર્વક નવા સ્વરૂપે ઇલ્લાહમાં ધારી આવ્યા. પછી તેા જેમ જેમ સુલભતા થતો ગયો તેમ તેમ સુલ-સંસ્કારમાં પણ પરિવર્તન આવ્યું. સંસ્કૃત કાવ્યોના અભ્યાસ ઉપરથી જણાય છે કે પ્રાચીન ભારતમાં તેા સુલ, સંગીત અને નાટ્યના આલે અભ્યાસ-પ્રથો દત્ત.

પૂર્વની ધર્મપથરી પ્રત્યક્ષેની કક્ષાની માલખાનું મૂળ આધ્યાત્મિક તત્ત્વમાં રહેલું જણાય છે. ઇલ્લાહના સુલભ સુધિકર્ષિ જગત્સુધીને સંગીત અને સુખનો સુધિકર્ષના એક અંતરે તરિકે પ્રચાર કર્યો દત્ત. એજે એક જગત્સુધી પ્રચાર કર્યો એજે કે જગત્સુધીમાં સુધીમાં પ્રચાર પામવાનું સંગીત અને સુલ એ અભ્ય સુલભ છે. સંગીત અને સુલ એ આત્મના ઇલ્લાહ અને મહાનતાને સુધીર દાસા અલ્લાહના અદ્વૃત્ત કિર્મિષ છે.

આજેનાં તં માનવમાં થતા કક્ષાના ઉપયોગના રચાયલી સુલભ સ્વરૂપેને નવ રચનાં વેળેની સંખ્યા છે. ૧. સુધાર ૨. કસ્ટ ૩. વીર ૪. સાંત્વ અદ્વૃત્ત ૬. દાસ ૭. અભ્યાસ ૮. વિશાલ અને ૯. દાસ. અને બીજા પણ અર્થો એવા કે દાસ, મીઠા,

વાલભ અને સુધાર પણ સુલ સ્વરૂપે કક્ષા દાસ અલ્લાહ છે. પરંતુ આ સુખ્ય નવરસ તેા સંગીત અને સુલ દાસ ભવ્ય અને સુધાર રીતે અલ્લાહ થઈ છે. બોલકાશની રચાયલા કક્ષામાં અને રચાયલા સમયનાં કેટલાંક સ્વચ્છિત્તોમાં, સુલકાશની વિશિષ્ટ સુધીઓ ભાતવતી કેટલીય મુર્તિઓ અભ્યાસને રચ કરી રે છે. એ અનિચોડ, મોહક લાલભ્ય અને મુખ પરના મોહક ભાવો દાસ વિશિષ્ટ કાર્મિઓ અદ્વૃત્ત રીતે અલ્લાહ થયેલી રેખા છે. માનવના કાલજીવન સંસ્કારો સંગીત અને સુલ દાસ એવા રેખા છે એવા બીજા કેટલાંક કક્ષા દાસ નવી રેખાતા એરેને સુલ એ એકલો આધ્યાત્મિક કે ધાર્મિક ભાવજ નથી, કક્ષાનું એક સ્વરૂપ જ નથી પણ માનવનાના સંપૂર્ણ વિકાસનું એક અભ્યાન અંત છે. સંગીત અને સુલ એ સુધી માનવોર્થિઓને બધું જ નિષ્કૃત અને અવસ્થીત રીતે થકે છે.

દાસ દક્ષિણમાં અને ઉત્તર દિશ્વાનમાં કેટલાક નવેમાં કેટલાક કુટુંબો એવા છે કે જેમના પા પર-પરથી સુલકાશને વારનો આપો જ આવે છે. અને દક્ષિણ ભારતમાં તેા આ કક્ષાનો દાસ વાસ છે એ ભાનનારને અનંદ આપ્યા વિશાલ નર્મિ રહે.

પ્રથિમના નરનારીઓ જે વિશાલપર્વે માદસ કરીને પોતાની કક્ષા રેખાવ્યા અને નવી પ્રેરણા મેળવવા સુધીઆભર પ્રેમ છે એ રક્તિના આજેના ત્વા અભ્યા છે. તેમાલ વળે સુલકાશ તેા આર્પ છે તેવ સ્વેચ્છના દાસમાં છે. અને આખના રેક્ષના નારીઓની અનંદરક્તિઓ રપટ છે. અને તેમાલ ભવ્ય અને એ કક્ષાને આજેના આપી દીધી દવતી પ્રતિષ્ઠા, એ વેળેએ એમના પગમાં એક પ્રકારની મેડીએ સંખી દાસ છે સુલકાશ સંગીત અને સુલની પ્રતિષ્ઠા સારિય નેરવી જ વિમુદ અને ઉચ્ચ દેવી નેમ્મ.

તાનેર, વિષેદ્ય, સુધા, વિધીનાપતી, પાર્-અધુર અને સુલભદેરી એવા સુલકાશના ધારો દાસ આ પ્રેરણા છે. માલમ પાનેરોને કેટલાં આ પ્રેરણાં રેરેને તેા એને ધારી નવી પ્રેરણા મલે એરેલી જ નર્મિ પણ શાસ્ત્ર આર્થિકત્ત્વ લેવા થયે. દક્ષિણ અને ઉત્તરના સંગીતના એક વાસ એર છે તેા અને નાચોડ, ઉત્તરના સંગીતના સુલ અંત

છે અને દક્ષિણના સંગીતમાં તાલ મુખ્ય છે. અને તેના અર્ધિના સંગીતમાં સુસ્વરપ્રવાહ કરતાં તાલ-પદ્ધતિ જ તરી આવતી જાય છે, અને કેટલું જન્ય કેમ અર્ધિ 'ગીત' વાગે કરતાં મુદ્દે અને તલમાં વધારે પ્રિય મનાય છે. ગંગાલી સંગીતની સાથે જેમ વીણા શાયે, મુગ્ધશાની સંગીત સાથે જેમ સારંગી દામ મીચાયે, દક્ષિણી સંગીત સાથે જેમ શરણુર્ધ રાય શાયે, હજારોટી સંગીત સાથે જેમ નારું શું દારમોતીયમ નાયે અને સુસ્વાની સંગીત સાથે જેમ દીધરમ્ય એકનાર દામ તેમ તામિલ સંગીત સાથે મુદ્દેશ પ્રાણમેલના પુરે.

આ પ્રદેશમાં કુપકમનો વાલ દેવગાંધી મુદ્દેશ અને તળમનો મરિમા ખુલ્લ વધે જાય છે. કુપમાં તે દમિયાં શરૂ કરતાં તાલ જ વધારે મદ-તળે મનાય છે. એટલે જ મુદ્દેશમાં અર્ધિ વધારે દામ કરવામાં આવી છે. મુદ્દેશમાં મેં એક મધુજ સરસ કથા વેદારમાં સ્થળથી છે. વેદારમાં મીચાવ્યું તે સંગીતની દુનિયામાં જાણીતી બાજી છે. એમને એક વિવત વેદારમાં વેદેશ શી ખરેખરે કથું કે " મીચાવ્યું, તમારી મુદ્દેશમાં તે ત્યારે જ ખરી કરેવાય ત્યારે તમે મારા ગાય દાધીને નસાદો." રાખે શું ? દુકમ મને. મીચાવ્યું કમ્મરે મુદ્દેશ ખાંધી. મરિ. દાધી છુટે મુકાને. પાંદુ મુદ્દેશમાંથી એવા વિચિત્ર અને ભાવેશ અણને નીકળ્યા કે દાધી બીછ નરર નાતી મળે. આ કથામાં મેં તેવું સ્વ દેવ કરતાં મીચાવ્યું મુદ્દેશમાં મુગ્ધતામાં આવે છે.

અર્ધિની આપલકતા એ જેમ દક્ષિણનું મીચવ છે જેમ કુપકમમાં દક્ષિણ આરતનો એક મુગ્ધતાવ મરિમા છે. કુપમાં તાલ તે એટલો ભાવ અણવે છે. તાલ વિનાનું કુપ આત્મા વિનાના રેડ જેનું જાયે. કુપ આપલું દેવ, શરણુર્ધની અવાહિતા અપલ આવી રહી દેવ, જાંડરા રાય ઉપર વખતાર કરી રજા દેવ અને મુદ્દેશ નિર્મિતના અર્ધિઓમાં વેદાર પુરી રહી દેવ ત્યારે સમજાવનાય પણ તાલ રેવા મંડી જાય. શરીરમાં જની પ્રતિષ્ઠા જલે નાજમા થાય. આવી તાલપદ્ધતિ આ પ્રદેશ વિના જે બીજે નથી જોય.

એક વખત મું વેદારમાં દેવ ત્યારે સર સવાલ-

રાવના રામદરમાં વખતાર વખત તાંબેરી નર્મિતનું કુલ જોવાનો પ્રસંગ મળ્યો દેવે. ઉદારમાં વખત આને પાસટ મરિમા ત્યારે ઉડાડકાવના વખતમાં એમના જુના રાજ્યાવના બધા મોઢામાં દેવગાંધી શિલ્પમાં કુપવા વખત મરર જોવાનો અવસર મળ્યો દેવે. તાંબેરી સ્ત્રીઓના શરીર ઉપર તે અજળ કાણ દેવ છે. જે ભારતો ત્યારે અને જેવો ઉપોલ કરેવો દેવ ત્યારે અને તેવો ઉપોલ કરી શકે છે. એકથી અર્ધો, દાન, દામ, શરીરનો અણક જ-ભાવ, માલ એક પણ જ, મેં દામ જ. એવું જુદું અર્ધિઓની કુપ દારા એ કંઈ અવનનું જાય છે. અર્ધિ એક મુદ્દેશ વખત નમ્મમાં પુરે છે. નર્મિતના અર્ધમાં જે મુદ્દેશમાં દેવો જોવાને એ વાન ભારતની નર્મિતોએને ભારતર ખાનમાં નથી રાખી. વખત એવા સમજાવનાય મુદ્દેશ છે. નર્મિતને વેદાર કરેતાં અને તાલમાં આપને જાનાવનાં રાજ્યાવના વેદારમાં કરેવાના પ્રદેશોએને સરમ અને વરેશ વજાય આટે નથી અણવ્યું અને વેદારનું સોનર્વ જેનું દેવ ? આપણે ત્યાં મધુ જ શેડી નર્મિતોએ અને જાનારીએ એવી છે કે જેએ આ વેદારના વેદારની મુખ્ય છે. એટલે સંગીત અને કુલ જાણ વેદારના દામમાં પદતાં જાણવાની વિરુદ્ધ પામ્યાં છે. એક જાણીતી નર્મિતો સાથે મારી વાતચિત રાખ્યાન એવું ઉપરની દેવગાંધી અતુલવરે અને કરી દતી. મેં વધુ મુસમમાન, તાંબેરી, દક્ષિણ, પંજાબી અને મુદ્દેશમાં નર્મિતોએ જોઈ છે પણ તેમાં મુદ્દેશીઅન નર્મિતોની એક વાલ આપણને તરમ જ મળી જાય તે એમનું સોનર્વ, અને દેવની મુદ્દેશમાં.

વેદારમાં એક વખત એક પંજાબી નર્મિતો આવેલી એવું કુપમાં ને કુપમાં એક લીલી "ખાલ" થતો મોડે મોડે " ને પમાલ જુદાજુદા ભાવમાં મુદ્દે રીને અજા કરી દતી.

રાખે સંગીતની સાથે રજા ભાઈ દેવેશ સંગીત છે. નર્મિતોના અર્ધમાં સંગીતનું મોઢમ જાન દેવનું જોવાને. કારણ કે આ વિના તાલની ગમ નથી પાડી અને તાલ વિના કુપ મુદ્દેશમાં સંગીત દેવન સાથે પ્રસર નથી મળું. સંગીત અને કુપને ઉપન સાથે પણ એટલે જ તાર સંગીત છે.

પશ્ચિમમાં બાઈને સંબંધિતો અને દુનિયા
આપણ કરી આવેલા મારા એક જંગલો સંબંધિત
વિચાર મિત્ર સાથેની વાતચિતમાં પણ એમ લાગુ
છે કે આદિના એટલે જાણીતી સુલેખે દુનિયા સાથે
વિશેષ સંબંધ છે. હવનાના રંગો અને જાતો સાથે
આપણ મિત્રતા સાધતું અને એની પ્રયોગ શક્તિ અને
હિમ્મત સાથે વાદ સંબંધ ધરાવતું આપણું રાજસંબંધિત
સાથે જ આવેલ છે. સુપુરી મુઝાલી આશાપરી, રમ-
ફર મુઝાલી વડી જાતી મલખતી એરવી, ત્યાજની
મરિંચો સ્ત્રી બીમપાસી અને ધનાથી, અનુદમાં
ધનજનાદ મલખતી મોરી અને મુલુકાલી, હવનામાં
ફુંબોળો હાહાલી જેલેવંતી, હારી અને હારી,
અને તરવારની ધાર પર આશવા જેટલી પીરી અતિ
આર્પની વ્યવેશરી અને શોદિલ્લી-એ સો આપણ છે.

પૌરાણીયે સ્વન-પુણ્યતા હોવાનો પ્રકાશ અને
વિજ્ઞાસ, વર્તીત પોરવરતો છતા અગિયારમાં બેરવ
અને કહ્યું વિજ્ઞાસ. ભૂલેલાના નવના સુધેને મોડું
અમી વરસના ચંદ્રમાં કેરની નાંખનાર મેંત મારે
અને મોડ, નખતી સંધ્યાએ હવન વિજ્ઞાસનો મધ્યક
અને મલખ પીધુ. પ્રથમ શક્તિએ નાચેલો કલ્પક, સાન
વિજ્ઞાસ, વિરાળી કેસર, બેરવા મારાસ, વિન્દગ
માદ, મોડી રેડનાથી પલ્લવેલો દેહ અને મધ્યક
હવન વિજ્ઞાસ દિવસ એ સૌ આપણી અભુત્પ
કલાકૃતિ છે. હવનની સાથે સ્વલ્પ સાંપનાર અને
આથિ ધનીય સંવાદ મુલખના આ સ્પષ્ટતા પૂનની
સુધિધારી છે. આર્પસરેકુનિની તુલ્યા કન્યા જેની
આ સચિત કલાની જોડ જીરે વડાથી કહ્યું છે.

મહાદેવ પાંચોલા રુપને રાજના સર્વોચ્ચ વિજ્ઞાસ
જાદુના સ્થાન આપે એમાં શું આશ્ચર્ય છે? આશ્ચર્ય
તો એ છે કે આપણે કહ્યું સંબંધિત અને સુધે
આપણા હવનવિજ્ઞાસમાં સ્થાન નથી આપ્યું!

“તુલ્ય તો હવનમાંથી જ રમ લઈ મળું છે.
એને પાછું આપવા માટે હવન-સંલેખેલો જ પલેટ
ધરો એક છે... અપરામાં અર્ચક કલ્પ પ્રવતી પુત્રી
કેવિંચો પાવાનું છે. આદિવંશીક, અનુદમાં, કુતિય,
કલિદ અને પશ્ચિમી વેષાવતી નદ-નદીમાં જ એ
વાનરના ધનજાતી જાતી રાજા.” આ રહસ્યપૂર્ણ
પશ્ચિમી વાતના મુલકાનું સંપૂર્ણ હવનમાંથી રંગ છે.
વિજ્ઞાસવિદ્ શોદિલ્લી-એ આપણ

કલમ, પીંછી, ને ટાંકણું

કલમ, પીંછી ને ટાંકણું એ સાનવહવનના
આનંદમય ખેલને પુર કરવામાં અને પ્રાણમય
કેસરના વિજ્ઞાસમાં અતિ આશ્ચર્યમાં વ્યવેલો છે. સિંચી,
નિનાસે અને શોદિલ્લી-એ એક જ પદમ તત્ત્વની-
આનંદ રમ વાજની-આશાવના અર્થે ટાંકણું પીંછી
ને કલમને શિદ્ધ કરે છે; અને જેટલે આટો તે
વધ અને સંપત્તી આર્પવિદિ કેવળી મરજનદારનું
આપણ સાથે છે તેટલે અંદો તેનું વાજન સહય
અને અનાનવ રહે છે. વેરની વાજી, મારનામાં
વિંચા અને કોસનુ તિય આશ્ચર્ય સંકારી
વિનને આપણે છે, આનંદ આપે છે અને કોસ
સંકારસિદ્ધ કલાકારે તેમાંથી પ્રેરણા પામી
મરજનદાર સાથે નખમવા સાંધ છે અને અમર
ફિલ્મો મરજે છે.

આપણે આપણા હવનમાંથી આશ્ચર્ય ને કોસાસ
એસરી વધા છે. આનંદના આશ્ચર્ય આપણી ટકરીને
સિદ્ધતા સુરવિચિત આપણે રજા નથી, પણ આપણા
કલમ, મન ને સુદિ પર આપણે પ્રજ્ઞાસિક્ષા
અર્થ મૂકી તેના વિજ્ઞાસને રૂપ છે. પશ્ચિમી
આપણું કલમના ગ્રંથિનો મદાસાસર જેટલો નથી,
અન મરજનાથી કલમના કરી રાજનું નથી, સુદિ
સાસાસરની પરીકા કરી રાજની નથી, પ્રાણવિજ્ઞાની
વસ્ત્રાવતી વિંચા આપણે એકે કમળું આપું કે
પાછું કરી રાજના નથી. પશ્ચિમી આપણા હવનમાં
વેરના જાની નિર્વિજ્ઞાનથી, કૃષ્ણ પશ્ચિમી કમોલ
નથી, વનરાજની નિવનનીન નાનગી નથી; છે આન
વિજ્ઞાસ હવનની વિજ્ઞાસ, શાકીનતા, અનંદ

અને તેથી જ આપણા શોદિલ્લી-એ કલમ
તરખાં વધ છે, આપણા વિજ્ઞાસવેલો પીંછી
પામી અર્થ મલ છે, આપણા સિંચીએના રાજના
પૂર્ણ અર્થ વધ છે અને આપણા આનંદમય ખેલને
શક્તિ કે પુદિ મળતી નથી, આપણા પ્રાણમય કેસરના
કોસાસ પ્રજનનું નથી. વાનારાજના રૂપમાદથી
ગ્રંથિને પ્રેરણા મળતી નથી એટલે આપણા આશ્ચર્ય
પ્રજનનું નથી, રેષા ને રંગમાં રમ પીંછાનું નથી,
વિજ્ઞાસવેલો સહયવા અવતી નથી.

સુખાના રંગ કાજીછતી છતાં સનાતન રંગ છે, મોરની કળામાં વજુ કૃષ્ણચન્દ્રના કાચ-ભૂની શાકન્તતા હરી છે, મહાભારતના નાટ્યમાં અવારે પણ સુમનસુનું સંભીર સંભળાય છે. માત્ર પ્રજ્ઞાવિજ્ઞના વિવેકવિહીન પાત્રન વડે આપણું કલ્પન વધુ દુનિતિ અન્યા છે એટલે આપણે વિષ્ણુ-નિષ્ણના એક પાત્રી સકના નથી, અને તેથી જ સમસાચર વિષ્ણુની સનાતન તાલગી અખંડ શાશ્વતી સકના નથી.

ભાઈચંદર કિરેલી

૪

ચિંત્રાની ભોં-ભેંકમાંડેન્ડ

મોરેક મુકાવ એટલે ભોં ભરતી તથા છે. મોરેક પાતીકું સ્થાન રી ત્યારપરેમાં એ સ્વર્ગન અખંડ એકથ છે. અને આજણ પાતી છે. પણ મોરેક સ્થાન રી પટ્ટી ભોં પાલળ ખમે છે અને મોરેકના એક પુરક અંચ તરીકે રહે છે.

રંગ અને આકાર વિષા ભોં તરફ ન જુએક મોરેક તરફ જુએક. મોરેક તરફ એવાથી તમે મોરેકની જોતી ભોં એક સમજો.

ભોંનું જે સૌન્દર્ય છે તે મોરેકના સંબંધ એકનું છે. અને તે સંબંધ મોરેક તરફ જોવાથી તમની સમજો.

મોરેક જાણી એકાદ નવરે જોવાથી જે રંગ-રૂપનું સંબંધ સમજાશે તે, મોરેકનું પુરક દશે.

જુરા જુરા મોરેક પાત્રજોતને પાત્ર જુરા જુરા પુરક તરેલી ભોં પસંદ કરશે.

જે મોરેકને સંબંધનું નથી તેની તરફ આપણે આગળપે જ આગળ રીએ રીએ. આપણે કાંઈ કેમરા નથી. આપણે પસંદગી કરીએ છીએ. ચીન-રંગ પંદેરા આપણું દમિયાં એકાદ કરીએ છીએ. જ્યારે તમે કેઈ કન્યા જોડે પાનચીન કરતા હો; અને તમારે એ કન્યા પછી ખુદ થામે ત્યારે મોટી યાર મોની એની પાલળની એકો વિચાર કરો. એ એ તે એની પાલળ આપણી ભોં અત્યંત વરુએલી જોડી નથી, પણ તમને એ કન્યા જ્યારે ખુલ્લુતુન રંગમાં ત્યારે અત્યંત તમે એની અત્યંત પાસ ને પાલળ જે એની પસંદગી કરી એટલે

એ કન્યાને જોતર જોવેલી વરુએલી પસંદગી કરી તેમની એ એ બેલી હતી.

સામાન્ય રીતે આપણે જે ભોં એકએ છીએ તે જરી ભોં દોષ છે. પણ ચીનરતી જેના મોરેકની પાલળ અત્યંત ચીનરતી સંબંધેના દોષ એ વધુ ચીનરતી ભોંમાં સમાવેશ કરવાથી ભોંનું સૌન્દર્ય નાશ થાય છે.

એ સમજી વરુએલી સામા પસંદગી કરવાથી જ ભોં બને છે. ભોં એ અત્યંત પ્રતાપશીની દુનિ છે. બીજી રીતે મોરેકને તે મરત ભોં ઉત્પલ કરે છે; અથવા ભોં એ મરતભોં વધારતો આવડા છે. ઉપરાંત આમે કન્યાસ મરત જ છે. માત્ર માત્ર સમાવ એટલે ભાવ જ નહિ.

પેલી મુર કન્યા અને એની ભોં એ એક આપણી દુનિ છે.

એ કન્યાનું સૌન્દર્ય નિરૂપણ શબ્દનું દોષ તે એની પાલળની ભોં એને અત્યંત અને પુરક દશે જ. એ એ કન્યા રેખા તે એની ભોં પણ કરી જ દશે.

જણુ જરે છે; કનું ચિત્ર નથી. આપણું હેતુ અને રૂતિ મુરત જણુ રરતું તથા છે.

એ અંદર જે રૂપ મોરે દોષ એ તે આપણી એકો એક વિભાવ ખાવ છે. ભોં મોરેકનું આવડણ છે. ભોં ચીનરતી એટલે તમારા વિષયની એક માત્રી આ જગ્યા હેતુ નથી.

એકો વિરેલ ભાવ દયા છે. એ તમારા મોરેકને આવડા છે. એ દવાના તે ખાસ લે છે.

એની લંબાઈ પહેલાતનું પ્રમાણ અને જરૂર છે. પણ એ તરફ મોરેકનું ખાવ મધુ અત્યંત છે. એ પ્રમાણપે નહિ દોષ તે ચિત્રનું વસ્તુ એક કે મધુનું જ નથી જશે.

ચારી રીએ તે ભોં એકલી સારી તેટલી સરસ અને ચિત્રવસ્તુને ઉપયોગની; અને તેથી ઉત્કૃષ્ટ ચિત્રવસ્તુ એટલું ઉત્કૃષ્ટ પ્રકારે ચીનરતું દોષ; તેટલી જોનારો મોની એકી કાલગી જરૂર.

ચિત્રવિષય શાંતી ન ચીનરાત ત્યારે પંડી રીએ એટલી ખુશીએના રાંધે કરેશ પડે. ચિત્રવિષયની ઉત્કૃષ્ટ એ આપણી ખુશીરતી પુરા કરશે છે! પણ આ ઉત્કૃષ્ટ કાદિના ચિત્રવસ્તુ વરુ જ નથી.

ટેરલીઠ વાર ભોં ભેરથી સરસ દોષ છે કે એનું આપણને ખાતર દોરું નથી.

રોષ યાદી બો તેમ ચિત્તકાન્તની સરસતા. તદ્દન વિદ્યાર્થી આખોતરે સરસ પરિણામ આપવામાં કુશળતા છે.

ટેરલીઠ વાર ભોં ઉપર વિવિધ રંગોની રમ્ય રમતી નોંઘણી છાંયે કે રોષી આખો ઉત્તર સહ્યવ અને આડેમાં ઉડી જતો અને ઉડાણની અગત્યતા લાગે. ક્યારેક માત્ર એક જ રંગની પસંદગી અને તેનો પશુ એક જ પોત. એ રંગની ચરણે તે વિવિધિયમના સૌથી સરસ રંગની જ દોષ છે.

ભોં તરૂં એરકાર રહેતું ન પડે. એ તો રચનાત્મક તત્વ છે. ભોં એ મનકને આકર્ષક છે. મનક વધેને મહેનત ભર ચીનવો કરીએ; પણ રોષ બેળો દોષ ત્યાં શું કરવું ?

વિવિધિય સાથે ભોં પણ આપણ જની નેઠએ ખરી નહતે તો આપણા ચિત્ત ઉપર પડે કેમકે સમગ્ર નીપાતણને હાથે જ એનું અંગ પડાય છે.

ભોંની વસ્તુઓનું અસ્તિત્વ એના ચિત્ત સાથેના સંબંધને હાથે છે—એમને હાથે છે. કુદરતના પશુ આપણને આનંદદાયક લાગે તે તેના આપણની પસંદગીને હાથે છે.

કુદરતમાં સૌન્દર્ય એનું એરકે રચનાત્મક પુનિર્મિત બાન યજું અને આખાં પશુ એક જ રસ નેતરે જુદી જુદી રચનાની પસંદગી કરે છે, આંખની મહેનત સૌને જુદી જુદી જણાય.

રેખાઓ આવી પસંદગીની સહિત અને યજા અને અદ્યુત છે.

નળથી ભોં એ વાનકારક વસ્તુ છે. જુલ જુલ તિલાંબી જુદી જુદી ભોં દોષ.

ટેરલીઠ ભોં કાળ દલાવી ખોટી લાગે થવું બો નવર છે; કેમકે એરકે તેરલી રંગ એમના ઉપર વ્યવસ્થા દેતો નથી; અને તે આખી ભોં અસ્વાભા મહેનત પડે તે કારણે.

બેળો રંગ દોષ કે તે જ રહેતો નથી. પણ ત્યારે ચિત્તકાર વિવિધિયમના રંગમાં ચમકો દોષ છે ત્યારે તેને એરકે રેખા છે તેરકે રંગ એમો નવર છે. રસ્ય આંખથી એ અનુભવી છે.

એરકેની પાછળ ભોં તરૂં તમે જુલો એરકે એ તમારી આપણ આપણી રેખાએ; પછી એ મને ભોં રહેતો જ નથી !

હૃદય અને ચિત્ત

ક્યાકારને હૃદય છે અને ચિત્ત પણ છે. કેટલું છે કે ચિત્તનું સ્થાપિત દોરું નોંઘણી. અને વળે છે કે હૃદયની પ્રજ્વળા રહેતો નોંઘણી, અને ચિત્ત એ સાધન અને હૃદયના અનુચર નરકે દોષ. આપણે હૃદયની સ્વયંચાલિતના સિદ્ધાન્ત કરતા જુદાના નિયમો તરૂં વધુ વળેએ છાંયેએ બોરું છે. અને ક્યા સરજી છે તેણે સવેનકરતિ પ્રજ્વળાને સ્વાધરી પાછો; અને તેના અપાર રેખા જુદાને ઉપરેલ કરે નોંઘણી. અને સવેનકરતિ માણસ રડી પાછો-પણ તે અવધાર અંજના અજારને હાથે. ક્યાકારના સવેનકરતિ સૌથી આપણ પાછી દરે. એ જ એની ક્યાનું સંભવરચાન છે. સાથે સાથે સરસ ચિત્ત પણ દરે અને તેના ઉપરેલ સાધન નરીકે પોતાના સુવેન-ચિત્તો સરજવાને કરે.

ચિત્ત તો સાધન છે. એ સરસેનું નોંઘણી કે ક્યાકેનું દોષ; અથવા તો આપણા જવા આપણાં સ્વયં હર દોષ. ક્યાકારે સાધનથી જીવીયનું નરિ, કાન એજકવામાં પાછળ પડવાનું નરિ.

સાચો ક્યા

વધુ અર્થમાં સમજાવ તો ક્યા આખી માનવ-માનવનું ઇવનકેવ છે. કેટલુંક ક્યા કરવાની આપણને એરકે કે ક્યાકેરકેવો જ આ સવાલ છે. ક્યા કેટલું રીતે જવાની ક્યાકેવો મોજ નથી.

ત્યારે કેટલું અનિમા ક્યાકાર અવરે છે ત્યારે પછી અને તે એમાં ક્યા કરવાનો દોષ વોળણ-ને ક્યાકે, ક્યાકેરકે, ક્યાકેરકે અને આત્મકાર્યન કરવાનર જો છે. બીજાંએ તે સરજવાનક વળ છે. વળે તે સુશોભ વેલ કરે છે, ઉપરનું કરે છે, અન્યકે છે અને વધુ સાચી સમજવાને માર્ગ ઉપરે છે.

પરકેના પરકાર સાચા સંબંધોનું બાન વડે જ આખી સ્વયંચાલ મળે છે. ક્યાનું ચિત્તનું એરકે પરકેનું પરકાર સંબંધોના મળેનું ચિત્તનું.

(“ધ આર્ટ ઓફ ચિથરિ” માલો)

કેટલાંક કાંથો

ધન્ય પુણ્યે આવ !

મનસુતે આ વિચિત્ર વાટે

આ પાને આપે આવ !—

ધન્ય પુણ્યે આવ !

ધન્ય એકે આવ તું મારે—

નીરવ અને આવ !

જાને માને એ ! પ્રાણે પ્રાણે

સેનના જગત !

ધન્ય પુણ્યે આવ !

પીળા નીરવ આ પરી જે

નિષિઃ સ્વપ્નમારે—

અંકે આપે એક તેને

વેદના-સ્વર્ગે તારે—

એ !પ્રાણે તારે

તારે તારે સંગીત પ્રગટાવ !

ધન્ય પુણ્યે આવ !

મનસુતે એ ! દેશ-વાટે

ભરતી પેરે આવ—

પ્રાણ-તોષણે આવ તું આપે—

સાગર ઝલકાવ !

અપત્ર પ્રગટાવ !

ધન્ય પુણ્યે આવ !

સ્નેહસરિય

એક મનોદશા

૧

પરી થતું ઓઠિમ જેમ પુણ્ય,

પરી થતું વીરની જેમ સહ;

રૂપે રમીથી પરી જે વચન,

જનને મને થાતું મનો જાન.

૨

સ્વપ્ના મને કાર્યમદો પહેલે,

કાર્યો મને સ્વપ્ન મદો મું દેલે;

સ્વપ્ના અને કાર્યની મુખપ્રાપ્તિ

નિગદ્ય સંપૂર્ણ પળના વિભાગ.

૩

નરજીવી શરિતે નિદાગી

રૂંદેતો જિનારો મનમન આગી

એવી સુરિત રમ-સર્ગિણી ઘડાઈ ઉર,

દેશાવ છે જગત-પરજી હર હર.

૪

મનમ મનમ કેતું જગતું રિષ્ય તેજ !

વિરજ પલ પમાનાં સેદાપાપજી સ્વેદ.

જગજગત પમાનાં તેજ એતું જુગલે

અવનવન અલે તો વીજળી કેં અગ્ની.

૫

થવાવતો પું, મદું પાતી સુરિત,

જગજગત ને જગત મદું, ન સુરિત;

થાએ ઘડાઈ-મદું ના વિરજિત,

થામાં છુતો છે ન અગેશ સુરિત !

૬

પૌરણ મદાઈ રિષ્ય ! તું ખિજાવે,

પુરો સમા થા રિષ્ય ! તું રિષ્યવેદ,

અલે પિતા દે જગજગત તું થા,

થાએ પદેદું, રિષ્ય નાથ ! તું રદા.

(પાણેડી)

ચિંતન

સ્મરણ દરમ તરે દુર જોમમાં
વિસદ માનસ સ્તબ્ધ બની રહેઃ
તુલ્યજોસ દિસા નિરખી રહે
આનંદ ચિંતન અંતરજોમમાં.

તુજ મધુ મદકાર વિના સખિ !
જરિય આ ભવપંથ શકું ફરી ?
અમ આગળ હડાણ શકું તરી ?
શરીર પાંખ ખરી પડનાં પછી.

ઉભવના વયમાં વિધિએ નહી
કનક દોર શુદ્ધિ અમર્ય કે
આદર, આજ આચારક એ તુરી
આકેના કરે કરે વિનાશને.

ઈન્દુલાલ અંબી

સ્મરણ

દરિયો

અસિત મધુરી છગી આજે ફરી ખીજની કસા,
સ્મરણ સળગે દેરે મારે અમાય ન રેનાઃ
હૃદયનગને થીંધી એનાં અખંડિત આમૃતઃ
આધિપત્યની ભક્તિ પામે સુદર્શન અર્જુનાઃ

મહીન જનર્ણ અખોડે આ—પ્રકાશ સખી જનાં.
જડ જગતના પંથો પેરી દબે મૂંઠ સન્ધતાઃ
નવન ભરતી આંખીમાં ના મુજે પથ કે દિસા
પ્રજાળી પ્રજાળી સ્વપ્ને મારું અવલણ મરી જનાં.

વિજન વમટે, વ્હીલાતું શું અમ્મું તુજને, તાર ?
સ્વજન ઉરને સંતાપીને ભાષા ! સમજું અમ્મું ?
આમર પથમાં છટી નદેના ? તજ સુજ રંગને
મદુલ મૂલ શું દેખું તારું કઠોર બની શકે ?

પ્રથમ જગતના જંજાવાને મરી દર મોંઘાળી
ફિમન રેલનાં જાંબા ત્રિવેણી અમર ઉર ખીજની.

અમલદાસ અંબી

સમની સ્વ. પરિતપ્તીના સ્મરણાચે
શ્રી પાર્શ્વના મુક્તગતી મધાને
શ્રીયુત શંકાભાષ આણુદણ આવડા
તરફથી રાવિનય સમેમ બેટ.

ઉચ્ચ તારણિયા

અંબલી ચીત

રૂપાની પાંદડીઓ જેવા-
બોમ ધુમ્મસે લટકે કેવા !
અમેન મળ્યો જમવે તેવા-
ઉચ્ચ તારણિયા.

દાઢ ઉઝાળી ઉમે નાખ્યાઃ
મધરાતે આકાશે રાખ્યાઃ
નિરખું રાતિગર વિભૂજાંખવા-
ઉચ્ચ તારણિયા.

હવનને અજવાળે એવા,
બ્રમભગના ચાંદીના દીવાઃ
મેનનની મિલુમારી જેવા-
ઉચ્ચ તારણિયા.

સુનિંનું સર્જન માનારાઃ
પ્રકારના પપમગર ખારાઃ
આકાશના ઉચ્ચ મિતારાઃ
ઉચ્ચ તારણિયા.

સંયમ ને સંકિતનાં ફોલઃ
ભક્તિભાવનાં અગદર મલેલઃ
અમદા પામરનાં પુરોલઃ
ઉચ્ચ તારણિયા.

રજનીના સુમટના મણિઓઃ
મગધ્ય બાળે કેરી કણિઓઃ
પરમામ્નાની પ્રેમોષિઓઃ
ઉચ્ચ તારણિયા.

પ્રજાનના રવિના રશ્મિઓઃ
ઉચ્ચ તોળાળવાળા મુનિઓઃ
કુદરતના તેજસ્વી કવિઓઃ
ઉચ્ચ તારણિયા.

અનન્યપણે પુરી વાણે
નિઝામર વિશ્વે શું બાળે !
લિખનમનની કહે પાળે !
ઉચ્ચ તારણિયા.

હાલિઃ મુતુના પાથર નીચે-
હુનિયા નિજ અક્ષરો શીચેઃ
આગિમાન પર રૂપા મિંચેઃ
ઉચ્ચ તારણિયા.

મેલિનીઅન્દ

અ

ઉજડે બાગને

પ્રથમ જે દિન નું અલી આલિયો ઉજડ, ગામ ! બપો રિઅતો દતોઃ
સુજી મુજી સદુ કપારી રિષે ઝીઝી કવિઃ હેડની કાંચલી દામલી.
પણી દમેશ મોફુ જળ સોંમિને બદુ મુદ્ધિન જે તુજને કયોઃ
પણ અરે ! તુજ બાનિ મુક-મુખુ તુજ વિદાસ ન સોંબી રહે જલી.
મુકી તને જલી બદાર જડ તદો કહિન વાનરદસન તને આપ્યાઃ
સુંચી તુને- રૂઝ પાન રૂઝે બપોં મરમુતોઝ અરે ! તુજને કયો.
આજ શું મમ દટિ વદામની ? આજ બદાતું શું સિંચાન વારિનું !
આજ આ તુજ ખગરતું, મિયન ! સકળ સકળ શું એક વિનાસ જ ?

જયન્ત શાહ

૫૪૩૬૭

સાચો ભાવ'કર દેહ લહે એ અનિશ્ચિત અવિચલમાં
કેવળ અપેક્ષા દેહ.

પરંતુ ઘડત્ર એકલી છે,

એ અપાલી મેયલી ઝન, જગતનાં જગ, પેલી
મણીની બંધરી, અને એ સ્વામીશ્વર કંવેષ.

આ બધી કવિઓની કલ્પના દોષ કે વિચ-
કાંતેની રમ્મ સદિ દોષ, જનુ

એ આખો કેવાવ નજરે વાદલ જેવા મળે તો.

એ દમ્પ રૂરી જેવાં જાડે તો દાનર ઇપનનું
મૂલ જનુ મોણું ધારે છે.

ને' શકશી ત્યાં ત્યાં વેરી એની છતાં મેં
ક્યારે કરી છે ?

ને' જાનનો સમુદ્ર કેલ' કેલ'માં જગતની રક્ષિત
એની અપેક્ષા મને ક્યારે થઈ છે ?

ને' વિજયપ્રભા પદેશવતી જીવ્ય અંગેકને જમંદ
કર્તા એની કવિપદ મેં ક્યારે નોંધી છે ?

પણ મારી અદ્ય નો અપાલી જ છે. અને
અપાલીને જીવનું તો રીક પળ પેલીક કલ્પનાએ
ન આપી ?

પણ ન આપે એની આર્થના મેં ક્યારે કરી છે ?
મેં તો એકલી જ વિનવી કરી છે કે પૂં જવનો
તોરે ત્યાં જનુ આવે મરી નવા પડી નહિ.

ને' અને મોન આપું ત્યારે મું મેં તે લેવાની
ના પડી હતી ?

મેં તો મોનને વધાર્યું હતું. હું તો મોનને
સહિત માનતો.

મેં તો મોન લેવાની ના પડી જ નથી. મેં તો
માત્ર એકજુ' રમું હતું કે અને એનું મોન આપ કે
જે મોનનો ભજ માપ ત્યારે દુનિયા પવટારી જન.

મેં અને એનું મોન આપવાની નાં પડી અને
આપવાનું મોન લેવાની મેં ના પારી.

આપવાનું મોનને તો હું મું કહું ?

વાદ કે! કવિ' નું પળ કેલ' અવળા મનુષ્ય
ધારે છે.

જેલક, રિપક એકલ ભવ'કર પાપનું પ્રાપ્તિન
કરીને હું તારી પાસે આવીશ. હંદનીમાં એ જ
મારી મેલમાં મોરી આશ છે.

અને કેવળ પ્રાપ્તિનો અલગ માર્ગ જનારીને માર્ગ
અવગણન કાં કરે ?

દુનિયામાં એ જ ખરી કરતીર છે પ્રાપ્તિન
કરનારો પાપી. અને પાપિનિત રમ્મનો પેલો.

પરંતુ પદોત્ર પર પોલેલી વાંદની લેતીને કલ્પ
કયા ભરે જેના શરીરના છે તેનું દમ્પ પાદ આપ્યું.

મેયલી કાળી રાત ભવ'કર દોષ: કીવળી કુદે પરમાત્મ
આપતો દોષ: અને સરેશ્વરજીના કાં...વા કાંવા
પેલો છે તારી મનિ' નજરે મહતી દોષ: જન,
કલ્પમાથી આના કલ્પનું વધારે કોઈ પણ મને એવી
અને આશ નથી: આપણા જનુ નથી.

અને હું મું કહું ?—આ સરેશ્વરજીની વિચિત્રતાને,
જુઓને, મોલો મોલો પદોત્ર જુલી જવાળા આશય
લેવાં દમ્પા ૧ કોલોથી તોલ જ વાદ નથી. મેયનનુ
રંગો અને સવારસાંજ જનુ વિચરી મોલો
માત્ર ન જુલાઈ—અને વિશ્વાત્મના સુકમા
પળ વારંવાર ઊપ જ રહી—એવી તો એ જ વસ્તુએ
છે. પેલું લોતેરી, વાનું, સુર પંખી અને ખડકમા
ઉત્તનું. રનિતી આંખ તેનું એક દમ્પ. એવી કલ્પ
પરિરિપનિતો આપી કુમાલ સુખને મેં મીનર્લ—
એમને કાં રીને કંઈકી રાખ્યાં ?

અને કલ્પ એક વર્ષન એ મદેરો જેવા મળે:
જે દુષ્ટમાં સુખને રૂપે ને મનુષ્યમાં પવિત્રતા રૂપે
દુષ્ટતા રૂપે છે.

આને જ છવન પુકં વાવ એવી દિગ્ગમનર્ણક
હા પદ' જુ'.

આને જ: અને, મળુ આવે
જામે એવી લાગુના અને તેડલી હો. અને એની

હૃદયનું બધું ક્ષિતિમાં રેડવાને બાદે છબનની નબળાઈ ક્ષિતિમાં ચાલે છે !

તું રેવ છે એમ !

મનુષ્ય કરતાં ઉચ્ચ જન્મ બને ? વાદરે !

જન્મ તાર' કામ સું ! તું શું કરે એટલું તો કહે !

" કામ નદિ કાં ! કામમાં રામનું ને કામથી

દૂર બાવનું. કુલ્ય તને રપડે' ન નદિ એમ ! તું રેવ છે કાં !

બાપ ! ત્યારે તો તું બડે રેવ રજા, મને તો મનુષ્ય જ રહેવા દે.

૨

અભિચાર-ક્રૂણા પાસની બંધર છૂપાએલા સર્પ જેવા અપેક્ષર અને ક્ષાણેશ અભિચાર-માનુષ્ય, કોઈ વખત જૂઠું કરી બેસે એમાં નથી; જન્મ દમેશના બંધન નીચે દરેકજ માનસિક ચાલના મેળવતા અને દરપટીએ મનુ પામતા ક્રમમાં રજા છે. પૂરો ઇલાકા કે મુસ્લિમ અભિચાર એ આ માનસિક ચાલના મેળવનાર મમની કુશળતામાં સદૃશ્ય છે.

એ જાતના મનુષ્યોનો દુનિયાને કાંઈ જ ઉપયોગ નથી; અનિષ્ટવિન અને અનિષ્ટકાંચી. અનિષ્ટવિન મનુષ્ય નાનાસરેખા પાપને જન્મ એટલું મિલકે છે કે એના પાપાવામાં જીવા રહેનારને એ કોઈ રિત આ દેખાડી શકતો નથી. અનિષ્ટવિન મનુષ્ય એ દેખાડીત મનુષ્ય છે, અનિષ્ટકાંચી મનુષ્ય એ મનુષ્ય જ નથી.

સમાજ પ્રતિબદ્ધ દમ્પતી પટ્ટી જ પુણે છે, એ ખરેખરૂં છે.

એ સમાજ નવાં નવાં જન્મ પેતાનામાં સમાવવા માટે ખાતમાઈ છાનો નથી તે સમાજ જ નથી; સમાજનું પ્રાથમિક ઘડનું જ સાચી લે છે કે તેમાં દબેલાં કૃત્યવરમાને ઘડનવારી અત્યવરણ જ-અપી જ લેખે.

નકલ એ વિકાસ નથી. પુરણી નકલ કરવા નીડાવવાની સી વિકાસ નથી પામતી, વિકાસ અનુભવે છે.

વિકાસ સ્વતંત્ર સ્વતંત્ર અને સદાજ દેવ છે

વિકાસમાં પરાધીનતા, નકલ અને કૃતિમતા દેવ છે; સીમાં વિકાસ એના પેદાશ માનસમાંથી જ જન્મવે છે. એમ. પ્રેમનું સારકાલ્ય હોડીને શક્તિનું સારકાલ્ય મેળવવા અર્થનું તે પાવને તોડીને મહાન મળવા જતાવર છે. પ્રેમ એ જ શક્તિ છે. સી પ્રેમમર્મિ છે અને પ્રેમમર્મિ જ રહે છે.

સૌનું બંધન-બાળે તે જન્મ વડા જેવા વિશ્વમાં એ અજાનું મોટામાં મોટું સામર્થ્ય પાપ છે. સી પ્રેમ મેળવવાને સ્વતંત્ર દેવો લેખે. પુરુષ પ્રેમ કરવાને સ્વતંત્ર દેવો લેખે. સમમાં, વર્ષ, દેવ, મહા, લક્ષ્મી કે વપ કોઈપણ જાનનું બંધન જ ન દેવ. પ્રેમ એ એક જ ધર્મનો દેવ દેવ શો.

આ સમાજ એ લક્ષ્યસ્થર સ્વતંત્ર ન રહી શકે તો જલેતર છે કે તે અભિચાર પ્રત્યેક કિસ્સા હોડી દે એને રહી માનીને પોતાનામાં મેળવી દે. અભિચારી સમાજ જાના રંબી સમાજ કરતાં વધારે પવિત્ર છે.

માનનું રહે રહે જરૂર પિનપિનવાતી પાલના મેળવી રજું છે; એ શોધા વખતમાં રૂના મધ જમાર છે.

વૌવન, વજ અને કંબન, સર્પરિય અર્પણ કરવું પડે એવા પ્રશ્નો ત્યારે સમાજમાં ઉત્પન્ન થાય છે ત્યારે એ સમાજ એક પડી જન્મ રિતર રહી શકતો નથી. એજે અવરજવું જ પડે છે; અવરણ રજા જવું પડે છે.

એસી રજા બેડર-જાણુને જરૂરના મારે, વર્ણો કોઈરે કે અભિચારો અવરિષ્ણ રેવા બધી લે પ્રાણકામને જન્મ નથી; અને સમકીય કંબનને વિકાસ જન્મ નથી એ માત્ર આતુરીબરેલી વંદ છે; એને એના જલેલા અર્પણ પરિવર્તનમાં જ આવે છે. એનું પરિવર્તન વર્ણોનાં વર્ણો જાનું પાડવું રહે છે. ને થાય છે ત્યારે મોટીક કલાકમાં થાય છે. એ થાય છે ત્યારે એને કોઈ જન્મ જાતની સર્પાસ રહેતી નથી.

કારને અને અક્ષિ સાથે સખનારા જેવું છે એમ કેળે કરવું !

તે મિચારા ચર્પ જન્મ નથી; અને કોઈ જાનનું જોખમ જન્મ એકતા નથી.

જમ્બુ અપરંત ગરીબીને અને અપરંત કષ્ટદિને સાથે રાખવા અશકતાથી તે ખરેખર મૂર્ખ છે.

એ વિચારો આ મૂર્ખાઈ માટે, એક દિવસ અમુક જેવું ઇચ્છન ત્યાગવામાં હોવાથી અને તેમની આંખમાંથી આંસુને ગદગદે લોહીની પિંડુ પડે !

એ દિવસ જમ્બુ બહુ દુઃર નથી.

અત્રે કલ્પના ચાપ છે કે એ દિવસ જમ્બુ બહુ દુઃર નથી ત્યારે એક પ્રકારનો યુગ આનંદનો તન-મનાદ ચાપ છે.

એ દિવસ કે જે દિવસે કેવળ મીઠાંત નદિ દોષ કેવળ ગરીબ નદિ દોષ; જે દિવસ કેવળ વિજ્ઞાસ ને આગસ નદિ કરતું દોષ; જે દિવસ મોં કાઢીને કષ્ટદિનું પ્રદર્શન ત્રેપા કરીએ ઉભા નદિ દોષ; એ દિવસે ત્યારે કરીએને કચરવા મટે જ વિચારો કેવળ નદિ થતો દોષ; ત્યારે જગતી સરકાવિતાના ભેદ નીચે સત્યાઈ ને ક્રેવા કચરાના નદિ દોષ; ત્યારે સાચા મુદ ઉપર ખેડો પ્રાણજી સરસાઈ નદિ ભેદવતો દોષ; ત્યારે કષ્ટદિને કુંજ કરીખીના મેળન ઉપર પચરાઈ મોં દશે. એ દિવસ.

જમ્બુ મધ્યમના ધેર આંખોના જેવા વાદયામાંથી એ દિવસની ઉપાને ત્યારેથી સાધુ દેખાય તે પહેલાં કેટલી ઉચ્ચપાયાસ થઈ ગઈ દશે !

એ કળાંધન વાદાને ધેર ધેરને રાઈ કરવા માટે નવજીવનોના ઉના ઉના ભેલીઓથી કેટલું જમ્બુ ખાતી ઉતારતું પામે ?

દરેક દરેક માણસ ઉદ્યમ કરે; અને વિજ્ઞાસ કેવળ ન મોંપાય.

દરેક દરેક માણસ આરામ કરે અને આગસ કેવળ ન કરે.

દરેક દરેક માણસ ભોળા કરે અને કેવળની એક કેવળ ન લે.

આ વ્યવસ્થા-એ ખર મર્મચક્રવર્તન છે-તે જુનીઓથી આવે, રમણીઓ ઉતરે, કે નરકમાંથી પડે-પરંતુ કમાઈમાં ન્યાંમુથી એ ન આવે ત્યાં સુધીનાં મર્મ પરિવર્તનો માત્ર પગથીજાં જેવાં જ સંદેશ.

કલ્પની દરેક દરેક કલ્પમાં જે અન્યતો દોષ તે સરકારી; વાતો કરતો દોષ તે ચેરિયેલ ચેરિયા પ્રકારમાંથી મોંમે છે; સરકારી અનુભવમાંથી મોંમે દેવાય છે.

ખીજત નાના લેખો

૧

હૃદયનો આત્મનાદ

કૃષિ દુઃખ આનંદથી કેવળી હતી. માઈ હૃદય આનંદથી ઉજારતું હતું. નાચતું હતું. આને તે કેમ જાત જતી થતું છે ?

કાલે હૃદયમાંથી અમુકની અનંતપાસ ધોને ધોને મધુર સંમીતની સાથે સરતી હતી તેના આ-સ્વાદમાં દુઃખ-સેડોના અમરતની માધુરી માખતી હતી. આને તે જગ્યાએ કેમ અધુરી પ્રાસ પડે છે ? આને મધુર સંમીતની જગ્યાએ કેમ રસનો અલેખ નદિ, રસનો કેવા કરજી ખવે સંભળાય છે.

કાલે રેડિયમમાંથી પ્રકાસ નીકળે તેમ મારા અન્તરમાંથી અનંતનો મુંદર પ્રકાસનો કિરણો નીકળ્યાં હતાં, ને મારે કેર ફેલાવા હતાં. તેથી મારી પાસેનું વાદાવજી અનંતમય મર્મ થતું હતું, મારી પાસે અવનવા ખીજ આત્માએ મારા વાનાવજીથી અરિહિત થઈ પેળનાં દુષ્ટો મૂલી જઈ મારી સાથે મારા અર્થ વારના (જેને અર્થ બદલે નહોતો જમ્બુ મારી અંદર હતો મારે આત્મા અર્થ વચરના) હૃદયમાં જગતી જગા દત્તા આ મધુર પ્રકાસકિરણો મારાં દિનિક કાલે ઉપર પડવાથી મારા દરેક વ્યવહારમાં અને કેમ અતર્કનીય આનંદ આત્મા હતો ? આને તે જમ્બુ કેમ હૃદય થતું ? આ અન્યમનસતા કેમ જતી ?

કાલે દુઃખ વાપુ કરતાં દયારી જતી મર્મ હતી, ને તેથી જગતીની કાંઈ અદર જ ન માણતી હતી અથવા તે કાંઈ અદર જ ન ઉતરી હતી તેમ વિચારના અને તે પ્રદેશમાં તલિત મનિથી મર્મ આત્મા હતી. નવજીવનોના દૈવાદૈવના દૃઢ પ્રતિજ્ઞા સાંચ વિચાર જમ્બુ કાલે અને એક પ્રેમકાવ્ય લખતું હતું. આને એ મું થઈ જતું કે કલ્પનો વિચર જમ્બુ હુપો લામે છે.

કાલે ઇવનસમાં મરત હતી. “ હું છું છું હું છું છું ” એ જ ધૂનમાં ઝંઝી પડી ગઈ હતી. એ જ હરખનું ઇવન ઇન્ચ સ્વરે ગાઈ જમવા આગળ મહેર કરવામાં મને પ્રભુ પડતી હતી. ઇન્ચમાં ઇન્ચ સ્વરમાં આનાં મને આશ્ચર્ય એમ પારિતી કરીશામ કરતી હતી. આજે એ હરખસંગીત ક્યા માન્યું થયું ? હવે કેમ સુનવામ જન્યું ? અંદરની ઇવનસનોત મું જોયવાઈ ગઈ કે તેથી એ મરતુની, હાથ હવાઈ રહી ?

હે સાંનિસાવર પ્રભો ! મારી આ ડાયાપમાન રિશિત્રાથી મારી મુક્તિ ક્યારે થશે ? હું મારી પુણ્ય સાંનિસા રિશર ક્યારે થઈશ ? તારામાં જ લીન થઈને જનવાના સુખદુઃખથી ડોળાં ખાવાની કરમ્પા-જનક રિશિત્ર ક્યારે થઈશે ? પ્રભો ! કૃપા કર, આશીર્વાદ આપ તારામાં રિશર કર.

વાસામેન મેઠક

૨ ધોગ - જરા નથી રહિયો

કુરુક્ષેત્રનાં મેદાન પર જ્યારે “ સમત્વ ” ધોગ મુખ્યને “ જીઆરાધું ત્યારે જીઆરનારે તો એમ જ માન્યું હતું કે જોતે દુનિયાના ધોગક અમથા યોનીરામીને મારે એ કાલ પેલે સમજાવે છે. તેને ખબર નહીં ધોગ-ને દશે તો તેમ્ને પેલાની દમેકની પક્ષાઈથી એ સંતાકપુ-ને સમત્વ દાસ સંકલે. ધોગ એ કે, જનવમાં ક્યારેક અને ક્યા ક્યા જ પ્રજાનાં પેલી નામનાં મદાસરપેલો કમલે નથી. એ વસ્તુ તો સમજાવ દવા જેટલી સર્વવ્યાપક અને જઈતો જેટી વેદવસ્ત છે. માનવિય, મનુષ્યો, આકાશ, નુતરણી યોગીઓ, જંગલો ઇવન, પડેશી કાપડ, દિંદો રાજદાસ, મસાલાઓ, ફરમો, મુર્તિપૂજ, કાપડ, નાચિયો, તોડાનો, રૂંદો, વિભાનો, અભાસઓ, વિજાન-જાણ સમત્વનાં યોગીઓ છે. એ ને એનાં ડોળ પલ્લુ વડુને જાણાર વાળિયાં તો લસ જાળવ છે કે તેનું એક પાલું ને ધોગ કે પ્રજાથી અરેવું છે. એ ધોગનાં સામાન્યો ડોળ મુલ્ય કે પડી સંકલે. આજ દેવ, તેના જીવ પાછાનાં યોગ્ય દોષનો જ. આવી સમનોતના અર્થ દોષનો જ ઇવન ઇવસ લાગત રહે છે; અને એ સમનોતના

નિરંતર એવા કરવાની જે રહિ-એન્સ ઓર લુખાં નાજની-નેના વડે જ ઇવનની અસંખ્ય કરવાનો યોગીઓનાં રૂપ પડી, માન્યમાં માલ્યમાંને ઇવની રામે છે.

દરેક ખરી માતા યોગિની છે. યોગિની, પણ કવિસંપાદને દેખાય છે તેવી જ યોગિની નહીં, વિનિસાસની કવિનને દેખાય છે તેવી પણ ખરી. તેના પહેલો વેગ તો, સંસારનાં તરો તથાં અને સંકલે સહેલો તે; પણ તેનો જ્યારે સહેલો અને એ જેટલો વેગ લુપ્ત છે. એક પડીએ માન્યનાં તોડાનોથી આજાપને તેને વડવા કે માલવા મીઠું અને બીજી પડીએ એ જ માલવાના કાપા મેલ કે અપીમજ આંખની પાડળ પેલી થયું-આનું દેખાવડું આજુન સમત્વ પેલાના ખીમવનારી કુરુક્ષેત્રની વિનાયું કહું થર છે, આ દુનિયામાં ! મને તો થામે છે, કે આવી સાજની વસતીગડુનોના પગમાં આ વિપવડું પણ એક ખાસ ખાનું રાખવામાં આવે અને પૂરી પ્રજામિલનાથી એ ભરવામાં આવે તો પહેલા કરતાં આ ખીલ પ્રજારની રેમિનીઓ જ દિંદો વધારે સંખ્યામાં વસે છે એમ જરૂર સાંનિસ હતી સંકલ.

મનુષ્ય એટલે મિલમનુષ કે એવન ઇવન-દાસ; અને મનુષ્ય એટલે, સાદિલને પધા તરફે મેલવાર પણ મિલ વમેલેના મનુષનાં સરીર જ વધુ ઇવનોવમાં આવે છે ને મન કુદાઈ કે સંકલ જાય છે. અને કાદીમમળના મનુષોનાં મનના લાલ આજુને વડુ થયે છે, તો એમનાં સરીરની માડી વડે જની નેકલે છાંએ, પણ એ તો જેના જેના વડીલ, જ્યારે વિપવિકાસની નવલે લુપ્તે તો તો, એક આજુજ રૂપ ઇવનનો અસામાન્ય વિદાસ કરતી આવે છે; તો બીજે સુમનો, આમ એ દરેક, જનવડું સમત્વ અર્પક અવજવામાં યોડી મડ કરતાર આજુરે મેળીઓ છે.

આનું જાણે જ છે. આજાસ મેઈ અલુમાં વનવેર તો કેલમાં લેન્દેવળ અને છે; આજની જેટલી સુવડાની યોગીઓ રજેરફ કે સુવેર છે. તો વખાએ જમડેલી રહે છે. (અને જે સમાજો ને દેખાવે પણ સરી દોષ તો ખાપી જાવે તરની નીપડે છે)

ચામે છે અને તે સંપત્તિયમ પણ પુરુષોત્તમનાથી પુનિત થયેશે. રસુવંશમાં દિશીય અને દક્ષરમની પુત્રપ્રાપ્તિ માટેની તપશ્ચર્યા, અષ્ટ અને છઠ્ઠમલી અથવા રામ અને સીતાના પ્રેમ કરતાં કાંઈ જોડાઈ આવડ્યુંક નથી. કુમારસંભવનું નામ જ દસોરી અથવા છે કે તેમાં જમા અને સિવના સંકળપ્રેમનું જે અદ્ભુત વર્ણન છે તે તે મીઠું છે. તેમાં મુખ્ય વસ્તુ તો એ પ્રેમના પરિણામરૂપ કુમારનો જન્મ છે. શકુન્તલામાં પણ શકુન્તલા અને દુષ્યન્તનો સંકળપ્રેમ નોટકનો મુખ્ય વિષય છે, પણ દુષ્યન્તરાજ્ય સર્વરાજની ગાલમેદા સ્વેદ જે શોદ પામે છે તે દૈત્ય કુમારી શકુન્તલાના જન્મસિંચનના પ્રયત્ન કરતાં જોડાઈ રમણીય નથી. આ પ્રમાણે કાલીદાસે પતિપત્નીના પ્રેમને પોતાની સાહિત્યકૃતિઓનો મુખ્ય વિષય બનાવી મુપતિનાંચિત્રોની શોધમાં જાન-જુદાશ જાળવના કવિએને માર્ગ જનારવા પ્રયત્ન કર્યો પણ તેનું અનુકરણ બહુ થતું લાગતું નથી.

અને પછી નવા જન્મતામા આપણા દેશમાં નવજાયા શાખા થઇ. આ નવજાયાની નાવિકાની શોધમાં પણ ભયભયા જુદાવામાં પડ્યા. જાંજીર સાદિત્વશર્યા જાંજીરમંડે આ માટે વિધવાને શોધી કાઢી. દુષ્ણકાન્તેર વીર, વિવરણ, પથેરે તેની પ્રસિદ્ધ કૃતિઓમા નાવિકા વિધવા જ છે. વિધવા મોટી વયની અને ધણી પિતાની એટલે પાતાત્મ સાહિત્યની કુમારિકા નાવિકાને જાહેરે તેને શોદ-વજાતું જંગાળના નવજાયાકારોને જડ સયવરભરેલું લાગતું. તેણી જાંજીરની પછીના જગભય સર્વ નવજા-કયાકારોએ પ્રેમપ્રત્યેય બોદરવા માટે જોનાની નવજા-કયાઓમાં વિધવાને લાખત કરી છે. રમેશચંદ્ર દત્ત અને સીન્દનાથ દાનેર જેવા સમર્થ સાદિત્વકારોને પણ આ જોળવના ઉપયોગ કર્યો પડ્યો છે, તે પછી બોમની તો જાન જ હી ?

આપણી મુશ્કેલી નવજાયા આ લેખણી મુશ્કેલી છે તેનું સર્વ જાન જ. ચેતર્સનરામને પટે છે, તેમણે પસંદગી કુમર અને કુમાર સરસ્વતીચંદ્ર વચ્ચેનો પ્રેમ વર્ણવ્યો. જ્યાં તે પસંદગીયમ ન કહેવાય. કારણ તે છે સુખ પ્રેમ, રસુવ નદિ. આ કૃતિનો ઉપયોગ મુશ્કેલીના પછીના લેખકોએ રીક

રીક કર્યો છે. પણ દરે આવી સર્વ મુશ્કેલીઓનો અંત જાણી મળે. શકુન્તલાના પતિજીને લોકોની વય વધેલો, સમાજમાં સંખ્યાગણે મુશ્કેલી વધતી કુમારિકાઓ અસ્તિત્વમાં આવશે અને તેથી અવિધવા લેખકોને વિશુદ્ધ પ્રેમ વર્ણવવા માટે નાવિકાઓનો ડોરો પાડી નદિ. મને થાય છે કે આટલા લખેલું મુશ્કેલી પછી તથે માફ વાતવ્યને અદ્ભુત નદિ કહેલ પછી તો તમારી મહેલ.

હી.

નવજાયા પ્રિયેશીના પં. ધ.

ભા. કે.

પત્ર પૂરે કઈ પુત્ર ત્યાં એક વાત થાઃ આને છે. અને, કહેવાય છે કે સીમો પત્ની સીધા આજબની દર્શિત તાત્ત્વ કલમમાં ભરે છે; તે પછી એક મીઠું દર્શિત આ રીતે લાલચ માટે તેમના જ એક અધિકારની કામા માણવાની જરૂર સ્વેતો નથી. સીમો જો પુરોના સર્વ દહો થાયે તો પુરો સીમોનો એકાદ દહ તો જોવવો ?

ચોમ્ય નાવિકાના અભાવે આપણા કવિઓનો મુખ્ય અભાર પસંદગી થઇ પડી, પણ તેમનો આધાર મીઠું અંશે એક બાબત પ્રકારની નાવિકા પટે દેવાય છે સામાન્ય મુશ્કેલીકની વર્તનનેના તેનું સુર દર્શન છે. અવમત્રા સુશ્કેલીઓ અને કવિઓ સામાન્યઓની સાથે હોરેશો કાર્લ લીલ્યાના નદિ એની સાક્ષી બનિક સંસ્કૃત કામ્યમંથિ અને તે કમય સંજયેની ફનકયાઓ પટે છે. પણ અદેશન જાનનો શા જા અકારણો કે દરે આ કામ્યમંથિ નાવિકાની સર્વ કહેલી જોળવનાનો અંત જાણી જશે.

પ્રસિદ્ધ અર્થાત્ત જાણીમાં અવેશીથી અસ્થિતિપાત્રનું વત્ત નદિ અને ત્યંત્રીથી સત્તમ આપણો નથી.

(૫મી)

નિરુદ્દેશ યાત્રા

[મી. રણેન્દ્રનાથ ઠાકુરનું અગ્રીમ વર્ષ પેશમાં લખેલું આ કાવ્ય છે. અભિપ્રયમાં પાતે ત્યાં નથી, શું કરીને એને વિષાદ કવિને શુભચરણમાં મુકવે છે. છાન્દસમાં હોઈ શિન્ધ અને અર અર્થિ આપણને તેરી અપ છે ભેરી કાવના આ કાવ્યમાં નજીવ છે. પણ એ અર્થિ આપણને ત્યાં વડ નથી અને આપણું શું કરીએ એ પ્રશ્ન તો છાન્દસમાં અંતરહાસી પણ હોયતો નથી; વારંવાર પ્રશ્ન પૂછવા ત્યાં એકે કવિ એ છાન્દોપન્ય હોઈ નથી. કવિને એ કવિતાની દેશ તેરી નથી દશે પણ હોરે એ પણ એકાદી જ નર જાતે છે અખનવિહાસી છે. પહેલા.]

૧

હું છ કેદમે દૂર તું મને લઈ જાય છે મુદતી !

ગોધ કમે પાર ત્યારી મુનવંની દોરીને મંથાવીશ ?

ત્યારે પણ હું મુલું જું, દે તિરિહિની !

ત્યારે તું મામ દમે છે, દે મપુર દાસિની !

તું અનગ્રી રકનો નથી, ત્યારા મનમાં શું છે એ તું કેરી રીતે જાણ ?

મીનથી અંધથી હંમરને તું મને દેખાડે છે ત્યાં આકુળ મમ્મદ આકુળ શબ ઉતારો છે અને દૂર અભિપ્રયમાં આકાશના ખુલામાં સૂર્ય દમે છે ત્યાં સું છે-તેરી મોંઘમાં તું ત્યાં જાય છે !

૨

હું મામ ત્વનેજ દેખું છું એ અખરિમિના !

પેમે સ્થાય ત્યાં સંધ્યાના રિનારે રિવમની ચિન્તા ખરે છે

તરમ અર્થિ જેનું જાય તયરે છે

આકાશ એવળા પડે છે

રિકારથી વધુની આનો જામે અશુભચથી કલકાત છે

ત્યાં શું તારાં કામ છે ?

એપને મુશ્કળના અપ્તચિરિના મરમ દેખ ત્યારે વામ છે !

તું મામ મુખ પ્રતિ એકને દમે છે, બીનું દંડ મોઢાની નથી.

૩

હું દે દેની વાત મન પોતાનો રીધ આપ દેવારે છે.

અન્ય અવેશમાં સમુદ્રના જાગ્રો હક્કીમ મર્મના દમે છે.

સંકપ હિપત્તરે એતું નાઠ જૂઠું જાણી મોખમ છે

દેશજન્ય રિવામાં એવા રના તરિ દેખાતું નથી

તમે રીઠ અર્થીમ રદવ જગતને દેખાતીને દેખારે છે !

તેની હપર મુનવંની તરમી નરે છે,

તેની હપર અપ્પાનું રિત્ત પડે છે,

તેની વન્મે એકને એ મીન તરમ

તું શા વાતે દમે છે ?

મને તો અમજાતું નથી કે આમાં ત્વને જિવામ જેનું

શું જાગે છે !

૪

જ્યારે પ્રથમ છેલ્લું જુમ પાડી કે “કેવળ સાથે આવ્યો !”

ત્યારે ત્હારા નયનમાં જોયું તો જોમાં

મહેં નતન પ્રજાતિ નિદાળ્યું !

રૂઢાંને દાઢ લખાવીને

પશ્ચિમ તરફનો અસીમ સાગર છેલ્લું દેખાડ્યો.

આશાના જેવું અંતર નેજા બસ ઉપર કેપતું દર્શું.

દોડીમાં ચડીને મહેં તે વખતે પૂછ્યું કે

ત્યાં શું નવીન ઘડવન છે ?

ત્યાં શું આશાનું સ્વપ્ન મુવર્જના રૂળમાં ફળીપૂત

ધાય છે ?

મુખ તરફ જોઈને તું કેવળ દસી

માને કંઈ બોલી નહિ.

૫

ત્યારપછી ફોર્સવાર મેઘ અને ફોર્સવાર રવિ

ફોર્સ વાર કુળ્ય સાગર અને ફોર્સ શાન્ત ચિત્ર

સર્વે દ્રષ્ટિએ પહોંચા છે.

મેળા વધી જાય છે, સદ ઉપર વાયુ અમરાય છે,

મુવર્જની દોડી ક્યાં ચાલી જાય છે !

પશ્ચિમમાં જેવું હું તો સુર્જ આરનાચરમાં નમ્યો છે

દરુ પળ એકવાર લંબે પશું મું કે

ત્યાં શું સિન્ધુ મરણ છે

જો નિમિત્તની તમે શુ શાન્તિ છે, શું મુખિ છે ?

પરંતુ તું આજો ઉચ્ચાને દમે છે

અને કંઈ બોલતી નથી.

૬

મુર્ચ્છાસરી રત્નસરી પોતપોતી ખંખેર ઉરાડીને

દમણનું બા આપમે.

અન્યાયાના અપાકાશમાં મુવર્જનું તેજ દંકાલ બસે.

માત્ર ત્હારા દેહનું મીરજા બેઠે છે.

માત્ર બંધેનો કમરવ કાન ઉપર પડે છે.

વાયુથી અરણ્યમાં ત્હારા કેસ છૂટીને મ્હારા દેહને આટે છે.

મ્હાકં કામ્ય વિકલ અને શરીર વિવલ જાતી વધું છે.

ત્હને બેઠાણીને અપીરણથી કદીય

“જો તું ક્યાં છે, ખામે આવીને સ્પર્શ કર !”

તું કંઈ બોલીય નહિ, ત્હાકં મોન દાલ્ય મ્હારાથી જોવાશે પળ નહિ !

અમનચિદ્ધારી છે. જેવો

599 7 6

[જાનકાજીના કિસ્સામાં કૃતિચિત્ર પર પાતળને અધિરી કરતુ વાજ બોલે છે. બેની પાંડી સીધો ન સરી યાગ બેરી પાતળની કંઈક હિંમત પાતળી કસિયુએ વિચાર મેલત કંઈક આતી રહેલો છે. બેની અજાણી આશ્ચર્યે કસિયવ થઈ મળામાં રજાઈ બિન્દી દેખાય છે. દાણી આશ્ચર્યે કૃતિરી દેખતેનો કાળી છે. બેના નિર્દોષ વચન પર કસિયુ બિન્દીને કાળે રહેલ બિન્દી પાતળથી નજાગ છે.]

કલ્પ: હેઠ આનંદ પ્રમાણ હવે છે, પણ અનંદ પ્રમાણ-
[અનુષ્ઠાન પ્રમાણ] હોય છે અને પ્રવેશ છે, એને જોતાં જ
હવે જોયું છે. આ પ્રમાણે જોઈને એ પ્રવેશ થઈ જાય છે.
[અનુષ્ઠાન પ્રમાણ] હોય છે, અને અનુષ્ઠાન પ્રમાણ
જાય છે.]

[illegible]

કચ્છ : [૯૫૧ જેટલા ડોક્ટરો, ૫૧૦૦] ખારે ૨૫૦૦ રૂપિયા

विषय : भाषा : माहिती : १

ଉତ୍ତର : ହଁ, ହଁ, ହଁ, ନାହିଁ ତଥ୍ୟ ! ଅନୁସନ୍ଧାନ କରନ୍ତୁ ?

[କ୍ଷେତ୍ରାଂଶ ଅନୁସାରେ ଯିହେ ଆକାଶ ଜାଣେ
ଓ, ଦେଖ ସିଏ ଏ ଦେଶ]

કેવળ : તો હું આને ક્યા નથી જોવાની, એ જાણી
જઈ જ. [જઈ નીકળે છે]

किसिम : 'किसिम' न्या. ना. मंत्रालय द्वारे पोष.

ਦੇਸ਼: ਕੋ 'ਪੰਜਾ ਮਹਿ, ਤੇ ਕੁਝ ਆਖੇ ਤੇ ਪੰਜਾ ਕੀ।

કોણ : બાબાજી પર ફેર આજે મુઠાર પ્રમાણ પળાય છે, અને મનદાર રાત્રીપ્રમાણ જાય છે, પણ એ કમળો અને આશમતો મુઠાર માટે ફેરું બાળકો રાજ ફેરું કરી નથી છે. [નિઃશ્વસો] પ્રાણે કમળો પ્રાણ, તું, મન, બાહ્ય, નહીં પણ મન, આત્મા, નહીં કોઈ પ્રમાણે હાથે આપ્યા.....કમળો! કમળો મુઠારના કિન્નરનાં હાથો દર્શન થાય છે, અને ફેરું વાજઈ આવે છે. પણ આપણી સંપત્તિ-હા હા આવે નહીં [આત્મા નથી છે.]

ਦੇਸ਼: [ਹਿੰਦੂ ਕਲਾਂ ਆਰੀ] ਗੁੰ ਆਪਣੇ ਜ, ਪਾਧ ।

॥१॥ ॐ नमो भगवते । ॥२॥ श्रीगुरुभ्यो नमः ।

[୩୩୩]

સેવક: જા હાલ, પણ મને કોઈ, બાપુ ! કશું

2000 年 6 月 1 日

उत्तर: यदि हा, तो कितना ?

એને આજુ બંધે, તમને ધામણે રોજ મેજા થાશે ને.

કેવળ: ના, ને ના, ને નો ને આ કુપરને કાંઈ નથાને
પરે ખડિયાનાં આપમરો! નો કું, તારે કુપરપ-
-કાળી કુપરપ કાંઈની આને છે.

लेखक: आशु । आशु ३५० रुपां पेश ३३३३ ।

ક્રમ્પ : સોહા ! ના દે બેઝા ! હું ખાસી હોય પછી મને સોહા
 હોયે ! [રેવળને હાથને કાપે નજ ખાસી છે છે.
 એવે માથે દાઢા ફેરવી એવે પાળની કુણે હાથ
 પાસી પડે છે, તે રમજ માંદે છે; બેઝા આજર
 નજ બંધે અલખમે મેટી નજ છે.] સુવત સોહા
 આ સુવતે અલખમને કુરખને આજરે એવે અ
 ક્રમ્પને ! અરે—

3-99: 93 4, 94 1

કવચ: અગ્નિ, વાયુ, પાણિ, જલ, ભૂમિ, આકાશ, આદિ
પદ્ધતિઓ અંતર્ગત ।

દેવતા : જાણુ " સમિ કંઈ જીનું" ના વિચારનું દાન, સમને
કંઈ જાણુ છે. મને તેજ મહેનત કરી."

કચ્છ: [પિં: દસી] ચાંપા અને શુ ઘાસ-જોતો લોક
૧૪ પાલ પીપ જણી.

ਦੇਸ਼: ਗਰੀਬ ਅਤੇ ਮੱਧਮ ਪੱਧਰ ਦੇ ਦੇਸ਼ਾਂ ਵਿੱਚ ਵੱਧੇਰੇ ਪ੍ਰਚਲਿਤ ਹੈ।

સાચું છે જાણી શકે. / સિદ્ધિ થઈ પડે પડે ૫૫ પૃષ્ઠ

ઉ.] [કાંઈ જાણે] તેવળ ! હરે મને કે બિચાર !

જોડણી : ગથિસ્તો, તમે એ મેં, પણ ક્યાંયેન જાવું નહીં છું.

કચ્છ : બેઠા અને જાલ સે પેઢી મારી પાણી, તે નીચે
કચ્છ : જાલ સે પેઢી મારી પાણી, તે નીચે

[illegible]

ਦੇਸ਼: ਆਰੀਏ ਅਤੇ ਦੁਖਿਤ (ਦੇਸ਼: ਆਰੀਏ ਅਤੇ ਦੁਖਿਤ)

સમજાવે : [બેઠે બાકી રહ્યા] એ વિચારીને મુંઝવે છે.

[illegible]

ਘਰਮ ਆ, ਘਰਮ ਆ, ਫੇਰਦੇ ਸੇਧੇ ਲੋਕਾਂ, ਘਰਮ ਆ

ॐ नमो भगवते वासुदेवाय ॥

[illegible]

॥ श्री गणेशाय नमः ॥

[illegible][illegible]

દેવભ : [પ્રવેશે છે.] આપણ આ પાપી! પણ સમજે
પરુ સમજા પ્રમાણે શીશ્યાને મહાસત્ત્વ કહેવાને લખે
ખતના મને છે.

કામુ : [અવિરમ્બ] શીશ્યા! આપણે... આ પાપી
[દેવભ નવ છે.]

આપણ પ્રમાણ ન હોય પણ કહેવું અને કામણ
હવું. એ પ્રમાણ હોય તિથિ વિવિધ તે
વિચાર! [શીશ્યાને પ્રવેશે છે.]

શીશ્યા : અવ અવ મહાસત્ત્વ!

કામુ : જાણે શીશ્યા! મેલે! આપણે મોટા
અવનકા!

શીશ્યા : મહુ શિયા જેવું તે નવો મહાસત્ત્વ! પણ
આ પાપીના આપણાં મોટા એ વાપ હાકો
હોઈ રહ્યા છે, તેનો શિષ્ય કયા મહાસત્ત્વ
અને તેમના સંકેતોને પાસના છે. આ વાકો
અને ત્યાં પાસ નાંબી પૂજા લીધે, અને આપણે
શિષ્યને શોધ નવું આપણે કહેવ ખાંચે
પ્ર. આથી મહાસત્ત્વને એ સંકેતો પહેલકાપણે
દત્તે મેલે નોકે આપણે છે.

કામુ : મુસમની પાત નવની આતંક પાને મહાસત્ત્વ
સમજેના શી સંકેતો છે?

શીશ્યા : મેમને શીશ્યાપતિને કહેવ કહાવું છે, એ
આપણે વિશિષ્ટ કામણું છે.

કામુ : [આપણ હાથ ફરો] શીશ્યાપતિનું કહેવ!
મેલે!

શીશ્યા : શીશ્યાપતિને શેતાપતિ મેલે કામુ આ પાપી
પ્રમાણ કૈવલ કહેને આપણે છે, મેલે કામુ
કામુને મહાસત્ત્વ પાણે આપણે કહે, તે
આપણે મહી કામે આપણે છે, કિશ આપણ
કહે છે.

કામુ : આકાશીનું શું કહેવું છે?

શીશ્યા : એ કામુ આપણે વિવેકન કરો.

કામુ : એ પહેલનું કામે પાં પણ જેવું નથી. તમને
આપણ કોમ તે વધે કહે, આપણ કહે આપણ
પૂર્ણ આપણ.

શીશ્યા : મહાસત્ત્વ! અને આપણ છે, અને એ વિશે
આપણ શી કાર કોમ કો એ પણ હું મેલે
આપણી વૃત્તિ હું પણ એ મેલે! અપણી છે,
એ તે આપણે ન અપણા કહે છે.

કામુ : તે મેલે અવન કામણ છે. અવન કહે
કહી તે, કે કામુ મેલે અવન કામે કહી આપણ
કહે નથી.

શીશ્યા : એવી આપણી કામ, મહાસત્ત્વ અને આપણાં
કામણ શી કાર આપણ!

કામુ : કહે, કહે શી છે? અને અવન કિ ને?

શીશ્યા : શીશ્યાપતિના મનવંશ કામી શીશ્યાપતિને
મેલે કામુને કામણું છે? મેલે કામુને
પ્રમાણ આપણી દેવકોટીને કાર કામણ.

કામુ : શું?

શીશ્યા : અને એ કામુઆન દેવકોટીને આપણે છે, તે
મેલે કામુને કામણું કામણું નથી, પણ મેલે
આપણને કોટી કામ આપણ, ત્યાં મેલે
કામ આપણ કામણાં આપણ. પણ એ
કામુઆન નવ અને તે કામુઆન પાણ કામ
આપણ કૈવલ કો આપણામને મેલે કામી
કામણું હું કો કામ દેવકોટીને પાસ ન છે.

કામુ : એમ મેલે કામણું છે? અને શું કામ?

શીશ્યા : શીશ્યાપતિના મનવંશ કામી શીશ્યાપતિને

કામુ : શીશ્યાને પ્રમાણ! આપણામને કામણાં શી મેલે
કામી કહેશાપે પણ કામણાં નથી. પ્રમાણ
કામ કહે આપણ છે. કામુઆનની કામ નીવું
કામ કામે કામ કામ ન કોમ, હું મેલે કામ
કામ હું મેલે શીશ્યાપતિની ખામણી કામી!
દેવ આપણવિશ્વ-આપણ વાપ કિશ ત્યાં
દેવ ન દેવ? આ મેલે આપણવિશ્વે અપણ
પ્રમાણ છે. કોમ! મુસમઆનના કામણાં એ
કામીને ને આપણે આપણામને, મેલે અને કામે
અવ? મેલે કામુ! કામુ જેલે અપણ
કામે કામણ! એ દેવકોટીને કામ આપણ
કામીને! અને શું કામ આપણ!

શીશ્યા : મહાસત્ત્વ! એ તે એ વિશે આપણ ન વાકી
શીશ્યા છે.

કામુ : ના, અને ના કહી છે. ના, ના મેલે ના નથી.
મેલે કહે કે કામુ કામે મેલે! પણ મેલે કામણે
નથી. અને મેલે મેલે મેલે કામુ તે શું પણ
અવન આપણે કોમ દેવકોટીની આપણ કામણી
કા. અવન, કહે મેલે અપણામને કામણ કામ
કામે કામણને કામણાનું, અપણામને મેલે
નકામી આપણ કામી વધે પણ છે, કામણી
દેવકોટી કામણાને કામ આપણ નથી એ
મેલે આપણ કૈવલની કામણાં આપણ કોમ
તે કહે મેલે કે હું આપણ આપણ કામણી
વિશ્વ હું દેવન મુસમઆનના કામણાં અવ
એ મેલે! તે કામે કામણા કામણ વધે.

શીશ્યા : મહાસત્ત્વ! આપણું કહેવ વાપણ છે. કામણ
કામણા પણ કામણ આપણે કામણ કામ વાપ
નકામી કહે.

કામુ : કામણે મહાસત્ત્વ તે કામે આપણ પ્રમાણ ને
કામણ છે. અને કામણી કામણને અવ છે
અવન. મેલે આપણ ન કહે. શીશ્યાપતિ કામ!

१६३३ अनामदीन मुनी । विन्ने सेनापति । श्रेष्ठ
 भाग्य कर्मणि । यन्मात्रेण बुधाभिः । अने भान-
 र्गतं शान्ति । विन्ने तान् वृषभन्नी । अदेवी भावणी
 १६३४ शिवशिव विष्णु नाथी । विन्ने अहो । इती
 भाग्य कर्मणि । विन्ने अहो । विन्ने अहो । इती
 १६३५ अनामदीन मुनी । विन्ने सेनापति । श्रेष्ठ
 भाग्य कर्मणि । यन्मात्रेण बुधाभिः । अने भान-
 र्गतं शान्ति । विन्ने तान् वृषभन्नी । अदेवी भावणी
 १६३६ शिवशिव विष्णु नाथी । विन्ने अहो । इती
 भाग्य कर्मणि । विन्ने अहो । विन्ने अहो । इती

श्रीमति : मन्मथ / वि. नं. के. २५५ / १९८०

[illegible]

યા મારે! હજી રેવણનું જ રણનું યોદ્ધા
 હાલતો યોદ્ધા તો હજી તે કુખ્યાલની
 જ મળી છે. હજી તો આ કુખ્યાલનું
 મ જાન હતું જાણી છે. મારો કર્તવ્યધર્મ
 હવે મને હાથ લાગ્યો છે. હવે મનુ રેવણ
 બધા. હવે જ મારાની જાણ પડેલી
 હજી જાણી છે. રાત્રીનું મળ્યા કરી રહેલ
 બે અંધારા પાત છે. હજી તો આ હાથમાં
 રાત્રી રેવણનું રણનું મળેલું કુખ્યાલની સાથે
 રાત્રી કરીશ, કીધા હાલની ધરી તે
 તારી રાત્રી જાણી કરી કરી મને પાછા
 રાત્રી. કોણના! અંધારા રહે.

ଦେଖ : [ଧରିଯିବି ତ] ଜାହାନ୍ନାମ୍ ହିଁ ତ, ଶୁଣିବା ଯାହାମାନଙ୍କ
ହିଁମ ଦେଖାଯିବ ତା !

જાણ : જાણ રેવણ ! જાણ મેઘ !

電話： 〇三三 〇 〇 〇 〇 〇

[ਅਸੀਂ ਹਮੇਸ਼ਾ ਹੁਣੇ 'ਸੋਚਾਰੀ' ਹਾਂ]

उत्तर :- हाँ, बिल्कुल। मैं जानूँ कि आप बहुत ही महत्त्वपूर्ण व्यक्ति हैं। मैं आपकी मदद करने के लिए तैयार हूँ।

ਦੇਖੋ : ਪਲ ਹੀਨੀ ਧਿੰਗ ! ਆਪ ਮੇਰੇ ਘੋਰ ਤੇ ਭਰੋਸੇ

સમજુ : નામે ચિંતા મેની ...એ તે મને ખાલી કુચ્છન
માંથી બાકી કરી.

જાનકી : [ડાબેથી ડે] મહારાજા ! આપની હિમાન પ્રશ્નને
કેને કહી શકાય કહી લેવા છે.

Answer: As a result—

જોડણી : બીમોનિયુક્લાર : બુદ્ધિને બાહુને શું માપ છે-
અક્ષરમાત્રા તેમ છે .

ଉପସାହକ: ଶ୍ରୀମତୀ କୁଞ୍ଜବିହାର ମହା ପଣ୍ଡା, ଜଣେ ସିନିଟର ଏଲପିଆ

કચ્છ : બેલો 1 મને 100 નથી 20 ના. બેલો 100 ના 20 ના.

સાબરમતીના કાંઠા પર આવેલા આ મંદિરને સુરેશ્વરી મંદિર તથા સુરેશ્વરી સ્વામીના મંદિર તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

<http://www.elsevier.com/locate/jmb>

કવચ : ધર્મીયેનપ્રમાણ । જાહેર તે। તથાને ખરી સખે
જોગ્ય નવું જ પડશે । [નિયાતિઃ નામે છે.]
અ. બન્ધ મેલ્યા અ વૈષ્ણવી કહે. [દેવના તથા
બળને છે, જે તરફ માગી જાય છે.] ચારૂ તરફ
પ્રાપ્ત કરી રક્ષા કેવલ રહે છે.]

કોમિટીના સભ્યોના નામો જાહેર ન હોય. ખાસી તેમજ
ફેબ્રુઆરી, ૧૯૭૨ના અગામી ઘાસ રાખી દેણા અંગે
મહા સંઘર્ષમાં જળ છે, તમિલિસી તેમજ અગામી
પરિણામ નહીં.

પ્રશ્ન : બીજાને ૧ મહિના નહીં બિંદા કરીને જ નહીં.
 ફોર્મ સ્થાપિતિની કાર્યે થઈને મહાનગરપાલિકા
 ફોર્મ નામ નથી કરતું એટલે કે. હું બિંદા
 કરીને દર્જી, યોગદાન આપે જા. સરકારી જ
 વિવેક, આપણે કરી કરી બિંદાને બાબતે
 કરી કરી.

ਸੀਐੱਫ : ਮੁਕਾਬਲਾ । ਸੰਤ ਤੇਗ਼ ਬਹਾਦਰ ਜੀ ਸਾਹਿਬ

અનુવ્રત : [જોખેન સમીપ ભઈ] કુમાર : સુચિત્ત વાદ્ય
 વિષયક જીભ સેવે વરે છે. કુમરવિ રેડવા જાડી
 આ સહિત જગત વગર નથી પાડી પાડે આ
 સહિત ભવાનું જ કાળ્ય પાડે છે. આ છે
 કુમાર : જાણેએ તારે વધે છે, આ પહેલે તો
 ભઈને આને રાહપાડી આ જાણે કુમાર નથી
 જમાડે. [અભય પાડે છે.]

उत्तर : [५०० रु] काग : ६० रु ०० प

ક્રમશઃ : મને મઠ નથી મેઠા. હાં સમિયે રહી [દેવજીને જણાવે છે કે હાં મઠની અર્થ] મને ને, પેણી પાણી રહી ગયું—ગયું મઠ છે ને.

[અમલુ ને જામદેવ આગળ મઠિ છે. દેવજી પાણી લેવા પાણી રૂંધે છે. પાણી લે છે, ને મારાં પડે છે.]

१३१२

[વિધાનની એક બેઠકના સુરંગમાં અંતરમાં એક વાત
સુરંગ કાપવાની કાંઈ પણ પગલાં છે. અંતર કલેશના પગ-
લાંથી રોજબરોજ છે. એકાદ નાની બેઠક પછી છે, પછી
કાપવાની કાંઈકેય પગલાંના કાળને નજીક છે. રોજ
કાપવાની પહેલી છે.]

જોવાન : આ કારણે ! તમે શી રીતે જાણતા ? કેઈ બાદશાહ
 તો હાથીને ઘામને !

ਸ਼ਾਂਤੀਵਾਦ : ਅਜੇ ਨਹੀਂ ਚੋਣ ਚੋਣ ਹੋਈ ਹੈ ।

વિશેષ સહયોગ દ્વારા પામી શકે તેવા નવરસે

કમી રહે છે. સંકલેવ દેવજ સમીપ આવી મેળા
લાવ કહી રહે છે.]

દેવ : જ્યારે પ્રેમને પ્રસંગ નથી આવુછતો
તો આકાશને ના કહી પહોંચતી. તમે કું
નથી રહો ?

સંકલેવ : મેં મેં ભણું, દેવજ ! અને મને કું થયું હશે
મેની કલ્પના ન કરી હોય. કમળ મહાકલ્પના
મનમાંથી પ્રગટ અભિમાન નીવડું નથી.

દેવ : મેણું ખાતે છે, દેવ ?

સંકલેવ : આંક ! તમે મેણું માંડે, આપ નહય પ્રાપ્ત
આવડું અનેક લોકના મારક થય છે, મેણી
કહું કું, દેવી ! અને આમાં કંઈ સાચું મિલે
નહયતી નથી.

દેવ : ક્યારે મન નહયું દેવ !—પ્રાપ્ત થઈ જયું કાલે
તો નહયું, પણ આવુછતો પ્રગટ મૌન ગુપ્તચ
મેણું ન પહોંચે છે. પણ આવુ છે સમભરીક.

સંકલેવ : દેવી ! આવુને કું નથી, મિત્રભરી ! મેં રહેલા
હોવા છે તે મેનથી ના કહી હા થઈ ગયી
છે ખરી !

દેવ : બાંં કું સમભરીક કલ્પ થઈ માને પણ.

[સંકલેવ ત્રીણી જણી વિચારમાં આંક
મારે છે.]

દેવ : કેમ મુઠા થઈ ગયા ? કું વિચારમાં છે ?

સંકલેવ : કંઈ નહીં દેવજ.

દેવ : કહું ન થોડે, કંઈ છપાવો ડા-કોડે કું છે ?

સંકલેવ : દેવજેની ! માટે કો વિચાર લાગ્યો અન્યથા
છે. હવે આપણે ના પ્રમાણે આંક કાઢી મળ્યા
કાડું. ધાન્યકાર સામેના વીરગાથા કહેલુને કમળ
મહાકલ્પે પાડું કમળું પાસથી મોં તો મેં ન
રહેલુ મુગ્ધા હૈ છે. પણ તેમવનહું અલભ છે.

દેવ : અને કો તો ખ્યા દેવ ! તો પ્રેમ.

સંકલેવ : મેં ન કે અહીંથી આવણે નાહી કાઢું. પાંડું
માન્યે અવેલા મિત્ર સાથે મેં કો કમળું ન
કાઢ. અમથી રૂપનીતિનું અમને પણ અભિમાન
છે હં.

દેવ : આ મે અભિમાન ! સંકલેવ ! હું તે વિચરે
કિમરે ન ન આવી હોય ! રા પ્રગટ હવે અને
ત્યાં મળ્યા ! કલ્પના છે હું ન વામને મિત્ર
કેમ ન થઈ ખરી.

સંકલેવ : દેવજ ! મેં તો આંકે કલ્પ ન થઈ કો ?

દેવ : મહાકલ્પને કું મેં નાંકું તો નહીં ન.

સંકલેવ : દેવજ ! તે મને પેકો કાંઈ છે. દેવજ ! દેવજ !

[સંકું મેં રહે છે.]

હવે કું નહયું—વિચારામળના કાંઈ છે. આવુને
સમભરી.

દેવ : તમે અમે ડા-કોડે, સંકલેવ ! આવું કું
કલ્પથી રા રા કું તો નહય નાંકા ન કું
કું-પમેને તમે અમે કું દેવજ. દેવ ! તમે
કેલેકિવરી આપ્યા ! [મેં કું પાક રહે છે.]

સંકલેવ : દેવજેની ! અને ન્યા છે. ઘણી કાલે વધારે
નાતમું કું-પકું કું તેમ મને વધારે ને વધારે
વિચારા લાગી નય છે. અને પ્રેમ મને અલભ
અલભ છે.

દેવ : વધારે દેવ ! નેકો આપમે. આવુને સમભરી
કું પાકું કરીશ અવુન કું-પકું ખાતે કો
વિચારની વચ કરો ! નહીં. અને દેવ તો
વધી અન્યપણમળુ મનને. અલભ નહીં
દેવ વધારે !

સંકલેવ : [પરધર્મી થતો] દેવજ !

દેવ : દેવ !.....કોઈ ના મારક આવડું નહય
છે. સંકલેવને મને.

સંકલેવ : દેવજ !

[પરધર્મી થતો નાંકું કું-પકું
મેં નાંકું.]

દેવ : દેવ ! [સંકલેવ અડ છે.] મેં-અન્યથા ! માં
તે કું થયું મેં. આ અન્યથા આવડું
અન્યથા મેં અને અલભ નહીં !

[મેં-અન્યથા આવડું મેં.]

ધામે ધામે અન્યથા આવડું રહે છે, ને મેં-અન્યથા આવડું
અને અન્યથા અન્યથા મેં અલભથી આવડું કું-પકું
મેં.]

સંકલેવ : મેં-અન્યથા ! મહાકલ્પને વિચારે કું-પકું
મેં, હં.

મોહન : મેં અન્યથા અન્યથા ! આન્યથા. વધી વધી
તો કું-પકું મહાકલ્પને કું ન અલભથી
કાપો ! મહાકલ્પના સંકલેવ મેં કું-પકું
કું-પકું અને ત્યાંથી મહાકલ્પ કું-પકું
અન્યથા મહાકલ્પને કું અને રા મેં-અન્યથા
કું-પકું મેં-અન્યથા વધી વધી વધી મેં
અન્યથા નાંકું છે.

સંકલેવ : મેં-અન્યથા આવડું મેં અને કું-પકું
દેવજેની સંકલેવ સાથે આપ્યા મહાકલ્પ
ના-કહી છે. સંકલેવ મહાકલ્પના સંકલેવ મેં
અને ન અહીં આપ્યા કું-પકું.

મોહન : અન્યથા મેં સંકલેવ મેં-અન્યથા આવડું
મેં અને વધી વધી, પણ મેં-પકું મેં-પકું
ના કાવતો હં.

સંકલેવ : અને મેં-પકું મેં-પકું વધી મેં.

મોહન : મેં-પકું મેં-પકું. મહાકલ્પને, મેં-પકું
અભિમાન કું-પકું મેં-પકું મેં-પકું
વધી કાવતો અને કું-પકું વધી વધી
વાની અભિમાન તો કું-પકું કરી રા છે.

श्रीगुरुः वि भाव । यत्तु द्वे आश्रये आत्मनि कर्म
आश्रयि नयि । यत्तु द्वे शरीरे ते कर्मणे
आश्रये, [मेरे हृ.] अने शरीरिका ते नय
कर्म अने आश्रयि नयि कर्म ते दत्ते ।

[illegible]

1998, 1999, 2000, 2001, 2002, 2003, 2004, 2005, 2006, 2007, 2008, 2009, 2010, 2011, 2012, 2013, 2014, 2015, 2016, 2017, 2018, 2019, 2020, 2021, 2022, 2023, 2024, 2025, 2026, 2027, 2028, 2029, 2030, 2031, 2032, 2033, 2034, 2035, 2036, 2037, 2038, 2039, 2040, 2041, 2042, 2043, 2044, 2045, 2046, 2047, 2048, 2049, 2050, 2051, 2052, 2053, 2054, 2055, 2056, 2057, 2058, 2059, 2060, 2061, 2062, 2063, 2064, 2065, 2066, 2067, 2068, 2069, 2070, 2071, 2072, 2073, 2074, 2075, 2076, 2077, 2078, 2079, 2080, 2081, 2082, 2083, 2084, 2085, 2086, 2087, 2088, 2089, 2090, 2091, 2092, 2093, 2094, 2095, 2096, 2097, 2098, 2099, 2100, 2101, 2102, 2103, 2104, 2105, 2106, 2107, 2108, 2109, 2110, 2111, 2112, 2113, 2114, 2115, 2116, 2117, 2118, 2119, 2120, 2121, 2122, 2123, 2124, 2125, 2126, 2127, 2128, 2129, 2130, 2131, 2132, 2133, 2134, 2135, 2136, 2137, 2138, 2139, 2140, 2141, 2142, 2143, 2144, 2145, 2146, 2147, 2148, 2149, 2150, 2151, 2152, 2153, 2154, 2155, 2156, 2157, 2158, 2159, 2160, 2161, 2162, 2163, 2164, 2165, 2166, 2167, 2168, 2169, 2170, 2171, 2172, 2173, 2174, 2175, 2176, 2177, 2178, 2179, 2180, 2181, 2182, 2183, 2184, 2185, 2186, 2187, 2188, 2189, 2190, 2191, 2192, 2193, 2194, 2195, 2196, 2197, 2198, 2199, 2200, 2201, 2202, 2203, 2204, 2205, 2206, 2207, 2208, 2209, 2210, 2211, 2212, 2213, 2214, 2215, 2216, 2217, 2218, 2219, 2220, 2221, 2222, 2223, 2224, 2225, 2226, 2227, 2228, 2229, 2230, 2231, 2232, 2233, 2234, 2235, 2236, 2237, 2238, 2239, 2240, 2241, 2242, 2243, 2244, 2245, 2246, 2247, 2248, 2249, 2250, 2251, 2252, 2253, 2254, 2255, 2256, 2257, 2258, 2259, 2260, 2261, 2262, 2263, 2264, 2265, 2266, 2267, 2268, 2269, 2270, 2271, 2272, 2273, 2274, 2275, 2276, 2277, 2278, 2279, 2280, 2281, 2282, 2283, 2284, 2285, 2286, 2287, 2288, 2289, 2290, 2291, 2292, 2293, 2294, 2295, 2296, 2297, 2298, 2299, 2300, 2301, 2302, 2303, 2304, 2305, 2306, 2307, 2308, 2309, 2310, 2311, 2312, 2313, 2314, 2315, 2316, 2317, 2318, 2319, 2320, 2321, 2322, 2323, 2324, 2325, 2326, 2327, 2328, 2329, 2330, 2331, 2332, 2333, 2334, 2335, 2336, 2337, 2338, 2339, 2340, 2341, 2342, 2343, 2344, 2345, 2346, 2347, 2348, 2349, 2350, 2351, 2352, 2353, 2354, 2355, 2356, 2357, 2358, 2359, 2360, 2361, 2362, 2363, 2364, 2365, 2366, 2367, 2368, 2369, 2370, 2371, 2372, 2373, 2374, 2375, 2376, 2377, 2378, 2379, 2380, 2381, 2382, 2383, 2384, 2385, 2386, 2387, 2388, 2389, 2390, 2391, 2392, 2393, 2394, 2395, 2396, 2397, 2398, 2399, 2400, 2401, 2402, 2403, 2404, 2405, 2406, 2407, 2408, 2409, 2410, 2411, 2412, 2413, 2414, 2415, 2416, 2417, 2418, 2419, 2420, 2421, 2422, 2423, 2424, 2425, 2426, 2427, 2428, 2429, 2430, 2431, 2432, 2433, 2434, 2435, 2436, 2437, 2438, 2439, 2440, 2441, 2442, 2443, 2444, 2445, 2446, 2447, 2448, 2449, 2450, 2451, 2452, 2453, 2454, 2455, 2456, 2457, 2458, 2459, 2460, 2461, 2462, 2463, 2464, 2465, 2466, 2467, 2468, 2469, 2470, 2471, 2472, 2473, 2474, 2475, 2476, 2477, 2478, 2479, 2480, 2481, 2482, 2483, 2484, 2485, 2486, 2487, 2488, 2489, 2490, 2491, 2492, 2493, 2494, 2495, 2496, 2497, 2498, 2499, 2500, 2501, 2502, 2503, 2504, 2505, 2506, 2507, 2508, 2509, 2510, 2511, 2512, 2513, 2514, 2515, 2516, 2517, 2518, 2519, 2520, 2521, 2522, 2523, 2524, 2525, 2526, 2527, 2528, 2529, 2530, 2531, 2532, 2533, 2534, 2535, 2536, 2537, 2538, 2539, 2540, 2541, 2542, 2543, 2544, 2545, 2546, 2547, 2548, 2549, 2550, 2551, 2552, 2553, 2554, 2555, 2556, 2557, 2558, 2559, 2560, 2561, 2562, 2563, 2564, 2565, 2566, 2567, 2568, 2569, 2570, 2571, 2572, 2573, 2574, 2575, 2576, 2577, 2578, 2579, 2580, 2581, 2582, 2583, 2584, 2585, 2586, 2587, 2588, 2589, 2590, 2591, 2592, 2593, 2594, 2595, 2596, 2597, 2598, 2599, 2600, 2601, 2602, 2603, 2604, 2605, 2606, 2607, 2608, 2609, 2610, 2611, 2612, 2613, 2614, 2615, 2616, 2617, 2618, 2619, 2620, 2621, 2622, 2623, 2624, 2625, 2626, 2627, 2628, 2629, 2630, 2631, 2632, 2633, 2634, 2635, 2636, 2637, 2638, 2639, 2640, 2641, 2642, 2643, 2644, 2645, 2646, 2647, 2648, 2649, 2650, 2651, 2652, 2653, 2654, 2655, 2656, 2657, 2658, 2659, 2660, 2661, 2662, 2663, 2664, 2665, 2666, 2667, 2668, 2669, 2670, 2671, 2672, 2673, 2674, 2675, 2676, 2677, 2678, 2679, 26

[illegible]

"Name: _____"

શ્રીમદ્વાય : આ દેશ પણ કેળે ન દાખી છે તે વિષયે
દ્રોણને જોઈથી ખાસ આજ્ઞા મહારાજને
અમલમાં લાવી જોઈ શકાય છે.

જાણક: શ્રીમતી શ્રી ભગવાન । અમે એ દુષ્ટ પદ્ધતિઓને મુજબીએ કલ્પના કરી ।

બીજાનું : અણે તો એ બેની બુલ અને પાનવલ છે
 બેરણે જ તો અણવલ અને કાનવલ અણવલ
 તેવાર બેરણે છે. વાલ અને બેરણે બેરણે અણવલ અને
 બેરણે અણવલ અને બેરણે અણવલ અને બેરણે

[illegible]

શ્રીમદ્ભગવાદ ગીતાના આશ્રયે આપણે જીવવાનું શીખીએ છીએ. આ ગીતામાં આપણને જીવવાની અને મરવાની વિશેષ જાણ મળે છે. આ ગીતામાં આપણને જીવવાની અને મરવાની વિશેષ જાણ મળે છે. આ ગીતામાં આપણને જીવવાની અને મરવાની વિશેષ જાણ મળે છે.

અનુશાસી: [પ્રવેશી છે] મહાશય ખેલે ત્યાં જાણી જમાઈ
 છે. એ જાણી જમાઈ. [કમળ પ્રવેશી છે]
 [જાણી જમાઈ મળી જમાઈનાર કહે છે.]

[illegible]

ଉତ୍ତର : ହେଉଛି । ମୋର ମନେ ମଧ୍ୟ ଏହିପରି ଅନୁଭୂତି ହେଉଛି ।

11/11/2019 11:11:11 AM

[illegible]

ਅੰਤਿਮ ਸ਼ਬਦ : ਅਸਤਿਤਵ । ਪ੍ਰਾਚੀਨ ਸਮੇਂ ਸਾਡੇ ਸਾਥ ਵਿੱਚ ਨਹੀਂ ਸੀ, ਅਜੇ—

કરનુઃ બીરભૂલિદોડી કમિય સગન મટે કડી થિંત
કરોડે જ નથી. રેણ કાંદે, કુપુ કાંદે, કાંધે
મેલે દુકાં રાતે નિયમગ્રહ કુલ વિજનામાં કુલ
બીરભા રમણુદે સ્નાન કરી, પંડિત કાંદો,
કડે ગુરમીયાળા પતી દો દર મદરેજ મટાં
દરકેટે મુખે કુલમાં જાણે નવામાં ને ને આ
સગન કાંડું પડે કિયાં જ રાખાંતે મન તે
મુખ બો બાનંદે છે; અને રેણને, મીયાના
સંકલને મેની મળાને જમણે જાણી મેદર
મરખું જમુ કીમરવાળી સર નથી. પડેલ
આ તે જાણી જ રાખ છે. દમણીજ કુ
બીરભેવ કુખર કાંધે નથી કડી અદો મળામાં
કુ રેણ અળાં જ બીરભેવ જાણે રેણકિ
સતી અને નવાં મુખાંજ મટેલ જા પતી કાંધેજ
મદરમદા મિરંદાંજ રા જાંદેવ કાંધે જામરંધીથી
કેમરમંધીથી જાંદેવ છે. એ દુકાં કાંધે છે.

bioRxiv preprint doi: <https://doi.org/10.1101/2019.05.21.256400>; this version posted May 21, 2019. The copyright holder for this preprint (which was not certified by peer review) is the author/funder, who has granted bioRxiv a license to display the preprint in perpetuity. It is made available under aCC-BY-NC-ND 4.0 International license.

ଉତ୍ତର : ଯା, ଧୀରଦେବୀସିଂହ ଯା, ଯୁ ମହାପାତ୍ର ଥିଲେ ମାତ୍ର
ହୁମାୟୁନ ସିନ୍ଧୁ ହୁମାୟୁନ ନାହିଁ ନାହିଁ, କାରଣ ଦେବଦାସ
ସମ୍ପର୍କ ଯେଉଁ ଉପାଦାନ ସାଧ୍ୟ ସେଇ ସମୟରେ ନାହିଁ-

अभिप्रेतः ।
 किं तौ जगत्पतिः । किं तौ जगत्पतिः । किं तौ जगत्पतिः ।
 तौ जगत्पतिः । तौ जगत्पतिः । तौ जगत्पतिः ।
 तौ जगत्पतिः । तौ जगत्पतिः । तौ जगत्पतिः ।
 तौ जगत्पतिः । तौ जगत्पतिः । तौ जगत्पतिः ।

શ્રી ૩૬ : ગાંધીજી ૬ : મેઘ પાનુંવાર એક દાણ પા
સુખેથી કીધું. મેઘોનાથ જો તારેપાસે શ્રી હોય,
માથેના પાનુંએ ધર્મ ન સુધીએ તે જાણ.

કરજી : બોલકમુદિતં । આકારે વાતેભાં સમય વિગણાય
એમ નથી. દેવને તેવારી કરવાની સુભા
આવીને હું જાણું છું. આમનેના કોઈ
પ્રમાણે કેવળી કુશ કાઠિયે આ પાનુ આવી
રહી છે. આપને કિલ્લેબંધી કરી એના સંપત્તિ
માટે તેવારી કરવી હોઈએ.

[સ્વચિંતનું] વાનડું સંકળાયે છે.]

કાંચડ : મહાશય ! એ શું ?

કરજી : એ ન કિલ્લેબંધીનું નિશાન વાનડું થાય છે.
અરુ તમે તેવારી કરો. [જાને નય છે]
[રાત્રી રીત પાસે બધા એકાએકે હોઈ રહે છે.]

એ અરુપનાં જાણે દીકરી એ વાનડું ન
ન પદ દેખાતું દેવનું. માટે એનું એક રતન ।
આન સુખી તોયે રહ્યો દત્તો, તે જનુ વૃદ્ધો.
મેં નિપુરે મેંને કાપાનુ. એના અનંતે દિલ
કોટખર્ચે કાપાત એ પરી પશુ કાંઈ કરીને
સુખની. કુલના અલિપ્ત નવા અંધારમાં એને
જાણ્યા રી. કવે ! કું કવે ! રતન રહે, ઘણી
જાડ, દેવદ અંધ, કિલ્લિલિલિલુ અંધ કર્યા કવે !
દેવનું ! કવે આથી ! કવે કાપો ! કવે માટે ?
[નિષ્કારણ કરે છે.]

સંકરીએ : [પ્રવેશે છે.] અનંતમાં. સંતોષકિંદ,
આનકમુદે, વીરમટે, આનકમુદ અને
કુકળપમુદેનાં વચ્ચે તે પાલી મવા છે. બધા
મહાશયને મદદ કરવા તેવાર છે—

કરજી : કોણ કહેતું ? મને કોઈની માહતી નથી.
હું કોણે એ જાણવા તેવાર છું. કવે અને
એ ન કોણ છે. ને કુલપાદને સનનન કરે,
એના રાજ્યાસન પર દેવને લેવાડું તો ન અનુ
વારણનું નામ કુલપાદને થશે એ હું કહીશ.
મરીશ, કહીશ.

અને કાંઈ ! કાણને મળે કીલ્લે અનંત—

નાર કોણ ! કાણને આપે જાણે દોનનાર કોણ !
કાંઈ. આ કાંઈ હું મને તે કિલ્લે કરાન
કરવા હોઈ મને. કરાંને બાંધે નવવૈભવોએ
મળાવે...

સંકરી : અનંતમાં ! આજ અનંતમાં કોઈ અંધ વિગણાય નથી.

કરજી : કવે વિગણાય ! મને કાળપાદનેના આરતરમ કરી
કવે અને વિગણાય વેવાનું રાખવી રહ્યો છે ।
મારા પતિન નવકેશ કોઈની જાણી નીચનાર ।
—મને વારંવાર વિગણાયમાં નીચનાર ! કાંઈ ।
હું જાણી નવન આરતરમ કરે પા. વીરનઅવની
અનેક અંધવૈભવે આ નાન આવારે જાણી રહી
છે. [સંકરી વધુ મળી] આ માટે કાંઈ । તે
કુલપાદની જાણી. આ માટે હું માટે પ્રાસદ
દેવોમાં નથી નથી રાખાવેલીમાણી જાણી સમજી
દત્તો. આવારે ! અંધ આનકમુદે કાંઈમાં અંધ

અંધ હું જાણ વેવા, આવા અંધને તે જાણ કવે.
અ, કવે પા. કાંઈની મારી નાન આવારે હું
કવે પા. [સંકરી આંધે નય છે.]

[સંકરી સાંત થઈ] એમાં નિગણાય કાંઈ
કવે એ દેવો ! આ માટે હું સમજાવે ! મેં
મારી જાણી આ માટે કુશ કાંઈ । વીરન
કુલપાદના એ અંધ આવારે કાંઈની માંડે કવે
વૈધી રહા છે. એ એ પ્રમુ. [પેલી નય છે.]

પશુ એમ પચાવે ! કવે હું વેવા ! કવે !

કવે તે કાંઈ કવે પેલાનાં છે.

અંધવૈભવ : [પ્રવેશે છે] મહાશય ! કવે જાણી નથી.

કરજી : કોણ જાણે ?

અંધવૈભવ : આ મહાશય ! મારી તેવારી થઈ અંધ છે.
આપના અંધવૈભવો ન વાર છે.

કરજી : અંધવૈભવ ! આનની મારી વિપર જાણે
અંધ વાર નથી આવારો. મને જાણે વિગણે
આનકા કરે છે. મને કવે છે કે હું કાંઈ જાણ
કાંઈ જાણી રહ્યો છું. મારા અંધ વૈધી મારા
કવે સમજ કવે થઈ રહ્યાં છે. જાણી. દેવને
મેં માન વૈધી કાંઈની માંડે નાન કરી
નયન છે. એ આને અંધને કોણે હું, મને
જાણવે આ અંધ. એ કોણે—અંધ તે
જાણવે કા—પશુ એના આ અંધ વિગણા
કાંઈમાં કું હું જાણી કવે તે અને નથી સમજ
ચો. આંધવૈભવ ! હું તે એના વિગણા અને એના
માટે જાણે છું. મેં ન એને કોઈની આવારે
કોઈ કરી છે—

અંધવૈભવ : મહાશય ! એના આજ પશુ વૈધી નથી જાણ
કવે—કાંઈ તેા હું કવે !

કરજી : અંધવૈભવ ! મને અંધા છે. કાંઈકેવને અંધવૈ
કવેને અંધા ! કોણે—અંધા કરે કોણે કાંઈકે
પ્રમદે કાંઈકે.

[સંકરીનાં] વારે છે.]

અંધવૈભવ : મહાશય ! આન તેવારી થઈ જાણી, કવે વૈધી
વેવાની ના પાડી. કોણે રાજાંકો તેા મને
વૈધી મળે કવે. હું જાણી મહાશય !

[કવે કોણે—અંધા દેવનું પ્રવેશે છે.]

કરજી : અંધ ! અંધ !

દેવનું : આજી !

કરજી : એા ! કુખી જાણી. અંધા. કાંઈકેવને કુખર
કુખર છે—અંધ કવે કાંઈ કવે મેં હું નથી જાણવા
કે. કાંઈકે વારે રાજાંકો કવે. વૈધી અંધને
કુખર કવે.

દેવનું : આજી ! અંધવૈભવને—અંધા કવેને કુખર—
[મળું] કાંઈકે અંધા કવેને વૈધી કવે છે.]

કરજી : એા ! અંધા આ. કાંઈકે કરી આવારે નીચ
વૈધી આંધે કુખી કાંઈકે હું આવારે

[illegible]

૬૨જી : હોય. યોગમાં મેન હોય આવીરે પાંચ હોય છે.
 [દુરથી પાછો પાછાની પગથાંભો અવાજ આવતો
 સુભાષણ છે] હોય પાંચેરપર આવતો અનુભ
 છે. [બાજુ પાછ પાછો નાહ એઈ રહે છે.]
 સુભાષણ : [કંઈક વારે] આ તો આમદેવનો રાધી
 અનુભ છે.
 સુભા : [કંઈક વારે, એકમેક] આ તો ગોંડલું બંધારી !
 સુભા : બંધારી : [બંધારી છે.] અમદાવાદ !
 ૬૩જી : હોય ગોંડલું ! આમદાવાદ દુરવસ હોય !
 સુભા : અમદાવાદ ! અમદાવાદ !
 [પાંચ પાંચ મુઠ મેસી રહે છે.]
 સુભાષણ : ગોંડલુંકિંદ, કંઈક પાંચ છે. કંઈ અનુભ છે !
 ગોંડલું : આમદેવ કુખાર સુખન નામનો મઈ પાછા છે.
 અને બીજાકુકિંદ આ કોના પાછા વાળ-
 જાનના મોર ગોંડલુંના સાથ કોડી મેસી સીધાનક
 ૬૪જી : કું બીજાકુકિંદ મેસી પાછો ?
 ગોંડલું : હા અમદાવાદ ! આ આમિ દલ કંઈ લીધ
 કુખ મેસના દલો મે હું રહી મરે.
 ૬૫જી : એ રેવ ! બીજાકુકિંદ ! બીજાકુકિંદ ! મરે સમિ
 પાચીર કુખાર. એ રેવ ! દલ કંઈ દેલ બીજો
 નામિ મેલો અમદાવાદ મેસના છે ?
 ગોંડલું : હા અમદાવાદ ! મે મેસનાની આ અમદાની
 ગોંડલુંની દલ દુરવસી નથી.
 સુભાષણ : મેસને મેસીએ કાપડી મવા ?
 ગોંડલું : ના કુખાર ! પછ—
 ૬૬જી : હાઅમદા ! તો કું મે પછુ રવન મઈ ! કું
 છે ગોંડલું-અડ કોડી.
 ગોંડલું : અમદાવાદ ! સુભાષણ કુખારિની અમદાવાદ કુખારની
 કોના મે ? મેસનાની અ મેસના કંઈ કુખાર
 મેસનાની મુલ મારવા મવા, પછુ અમે રેવ
 મારવા મેલ તોર પછુનું વાળુ અને મે—
 ૬૭જી : મેવ ! મેવ ! કું તો મે હું બંધી !
 [જાણમાં પાચર, પચ મારુ નામી મેસી મવા છે.]
 સુભાષણ : આમદેવ તો નામની મવા પડવા છે !
 ગોંડલું : આમદેવ તો મેસુ મેસુ મવા દલો, પછુ મેવ
 મરે તમે મેસો મેસનાવા મે ? મેલો કોવ.
 સુભાષણ : મેસનાવા ! મેલો કોવ મે, મેલો કોવ મેલો.
 આમદેવની મવા મેલો મેલો અ મેલો. ગોંડલું-
 કિંદની પાલ મેલો મેલો મેલો પાલ મેલો. મે
 મેલો આમા મેલોનું મેલો આન મેલો છે. મેલોનું
 મેલ હું મેલો. મેલોવા મેલો મેલ મેલો.
 [કાલુને પને પડે છે, કાલુ મેલો મેલો મેલો
 દલ મેલો છે અને મવા છે.]
 સુભા : અવ અવ અવ !
 [અમુ સાંચ છે. કંઈ કંઈ મેલો, નથી
 મેલ મેલોના દલોવાનો અવાજ પોલો મેલો
 અવાજ પોલો અમદાવાદ છે. અમુ પાલો છે
 નામી મેલોના કંઈક મેલો પાલ પાલો અવા
 નેલો મેલો રહે છે.]

કુમ્ભ : બને દાં : સંભરેય ! જ્યારે મોઝેઝે જામે
લગત અવસર આને ત્યારે છેડતે થાંતે તરત
સહાચરે સમરેવાણની સહાચારે' ને રજાસુરે
મણુનું આનું આનું પળ પેળાનું વાસ વેળા
કે. નવ ! નવ ! [પાંચ ફરી]

કાંઠાનું કાંઠારી ! નવે, કુઆને પાંચ

ફોડે. કોમળી ને આપણે જ્યાં છે. કંઈ છાંડવા
કોઈ ન વિશે છે નેહિ. નવે.

કાંઠાનું : અગાધા આપણી—

કોમળ : જાણી ક્યાં વિંધા ન કહે, કું જાણી નિર્બંધ
કું જા કુંમિયાં અને કુંમિ કુંમિ અને
નિર્બંધ થઈ છે, તે નવ છે. નવે, કોમળી
આગળે છેડી આજ પહે.

[કાંઠાનું અવસર કુંમિ નવ છે.]

કાંઠા : તમામ પ્રતિપતિયા કાંઠાને
અને તે' ને માપને માણી જા તર કુંમિ
કુમળાના અવાજ કમીએનાં દેશકાંઈ અવાજનું
માવ છે અને અણુને અવાજ કહેશે કાંઠા :
અને નવ નવ નવ !

[કાંઠા કુમળી અંજ કાળી લેવા નવ છે]

કિ : કિ. કમુ : કેવલ : કિયા : કમિ

તોલ્ય કાંઈ જમુ ને' કામરોજીયાનાં પંચ ન મિયાનાં.

[અંજાણી અંજા આવી] અગાધા : અગ

અગ જમુ નવ નવે નવે નવે નવે આવી છે.

[નવ છે.]

કોમળ : [ન કાંઠાનાં] નવેપિયામ કાંઠા : અને કોમ
પામલ અગાધા કોમિ આંધે જાણી કાંઠાને
કમળી અંજ કાને છે. કિ કાંધે કિ કુમળાં નવ
કે. કાંધે : અને કાળી આજ. કોમ નેવી
પરકાળી કોની કોનામાં કાંધે અગ કોમિ તેવી
આ કાંધે : કિ પમાલપને કિમિ અને કોમલી
આજ છે.

[કોમિ કાંધે કુમળાં કાંધે અને કાંધે
કાંધે છે.]

કોમિ આંધેકાંઈની પેડાળી વાવ : કોમિ અગાધ
વાવ : કોમિ કિ કાંધે ને નવ કિ : કોમિ
કાંધેકાંધે અગાધા : કોમિ અગાધા કાંધે
કોમળાનાં અને કિ. કોમિ આજ. કાંધેકાંધે
કાંધે, કાંધે કાંધે, કોમિ કાંધે કાંધે કાંધે ને ને
કોમળાં કાંધે કાંધે—

[કોમિ કુમળી નવ છે. કોમિ કાંધે કાંધે
અગાધા કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે
કાંધે કાંધે, કાંધે અગાધા પાંચ અગાધ
અગાધ છે.]

કિ : કિ !

[કોમિ કાંધે નવ નવ છે, અંજ કાંધે
અગાધા કાંધે કાંધે છે. કોમિ અગાધા 'કે અગાધ'
અગાધા કાંધે, કાંધે કાંધે કાંધેકાંધે અને
કોમિ અગાધા કાંધેકાંધે છે. અગાધા કાંધે
કાંધે કાંધે કાંધે અંજાણી કિ કાંધે અગાધ
અગાધ કાંધે છે.]

કોમિ અગાધા કાંધે કાંધે કિ કાંધે અગાધા કાંધે
અગાધા કાંધેકાંધે અગાધા કાંધે, કોમિ
કાંધે અને કાંધેકાંધે કાંધે કાંધે કાંધે, અને
કાંધે કાંધે કાંધે—

[કોમિ કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે]

અને કાંધે અગાધા કાંધે કાંધે ને કાંધે, કોમિ
અગાધા કાંધે અગાધા કાંધેકાંધે કાંધે કાંધે
કાંધે કાંધે કાંધે, કોમિ અગાધા કાંધે કાંધે,
અને કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે—

[કોમિ કાંધે અગાધા કાંધે કાંધે કાંધે]

કાંધે, ને કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે.

કાંધેકાંધે ! કાંધે-કાંધે ! કાંધે ! કાંધે કાંધેકાંધે !

...કાંધે કાંધે ! કાંધે ! આ અગાધા !

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે ! કાંધે ! કાંધે !.....

આ અગાધા કાંધે અગાધા ! ...અગાધા અગાધા !

અગાધા અગાધા ! અને કાંધે કાંધે.....અગાધા

અગાધા કાંધે કાંધે અગાધા કાંધે—અગાધા અગાધા !

[અગાધા અગાધા કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે]

અગાધા અગાધા કાંધે કાંધે, ને કાંધે અગાધા કાંધે

અગાધા કાંધે, ને કાંધે કાંધે અગાધા અગાધા કાંધે.

—કાંધે : કોમિ અગાધા અગાધા, અગાધા. કાંધેકાંધે

કાંધે, કાંધે, કાંધે કાંધે કાંધે અગાધા અગાધા : કાંધે

કાંધે કાંધે ! કાંધે-કાંધે ! કાંધે કાંધે કાંધે

અગાધા કાંધે ને કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે ! કાંધે કાંધે !—

[કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે]

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે ! ને કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે ! આ અગાધા અગાધા કાંધે અગાધા

અગાધા કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે કાંધે

ગરદીઓ

પતવેરસના એકાર અનુવામાં એક નિર્ધન કુટુંબ ઉપર પડ્યાં દનાં આખી ફેરી દીવા દીવા થઈ જઈ હતી. ફનવાન કુટુંબોએ ફેરનાં ઘરે ઉપર ખાસાઓની દારની દારે ખટી કરી દીધી હતી. રોડને તે ગોખમે ઠાઠીમાં મૂકી દીધાં દનાં. આખી ફેરીમાં બંને ફેરેથી રમાના જીંઝરનો ઝંકર આખી ચળે દતો. પડારે એકસાએ ઉપર ન્દાનાં ન્દાનાં છેકડાંએ ફરારીઆ ફેરકમાં મચચુલ થઈ ગયા હતા. મોઝાં બાકાંદેને ન્દાનાંએને ચીખવા-કવાને ન્દાને ધણી વખત ફરારીઆએની તપાસી કરી જતાં હતા. ધડીમાં કુલરરે તે ધડીકમાં સામ! બંને બાગેના ઉપવાન'દના પ્રવાસો મુર્તિમંત થતા હતા. એ બધા વચ્ચે છેકડાંએને. ચંબોએ જેવા કિશકિસાર તે ચાલુ જ દતો. વચ્ચે વચ્ચે મોઝાં છેકડાંએ ખડીના અમુચ અવાજે કરી જતા અને વાતાવરણમાં એક કુખરી ભરી જતાં.

ફેરોના છેકડો ત્યારે રૂપીઆવાએ મોરોઝાડીએ ફેરવા નીચે ઉતરતો ત્યારે બધાં છેકડાંએ ફેરનાની ઓજુલસીએને પ્રણયની છાટી ભેગાં થઈ જતાં. ઇજુલવામાં તે મઝડીઆને એ બાંહેર અજાજ ફારી નીકળતો. આજપાસ એકાં જમિયાં છેકડાંએને તેના જેવા વાગના અને, 'એવ ખાપી' કરનાંને ફેર પાછા પોતપોતાને સ્થાને ભાગનાં. ફેરોના કુતરાઓ પગ આ રાજે જ્યારે બધી થેતા, બંને કઠારીઆ ફેરે ત્યારે તેમને ફેરુ બંને એક આનંદ થતો હોય!

ફેરોની યવચન મધ્યમાં એક ન્દાએ એનો ખાપો દતો. તેના નાકા ઉપર એક અધાનું અને એકું થરે હતું. એક જ એરોએ, ન્દાને અને એજવાએ. તેમાં જ આપું થરે સમાઈ હતું. મઝડીનું તે ભણે મદિયર હોય તેમ ત્યાં અમુચકુટ તે ચાલુ જ દતો. આખી ફેરીમાં ફરારી આ એક જ, પર દીવા પીનાનું હતું! અંબી ફેરીમાં ફરારી આ એક જ ધરના મોરવા ઉપર ફેર ફરારીઆ ન્દોનું

ફેરનું! આખી ફેરીમાં ફરારી આ એક જ ધરનાં પતેલીનું રમકુલ ન્દોનું 'સંભાળું'!

ફેરોનું છેકડાનું બને મરુનું ફરારી રોડોનું ન્દા થરે હતું. અંબર એક જાંબુ ફેરોનું પગનું હતું. તેના જાંબા પ્રકારમાં એક ફેરોથી મોટી ફેરવાની હતી. બંને તેની ઉપર એક ફેરો થઈને છેકડો રમતો પડ્યો દતો. ખામે જ તેની ધરડી આ ભેડી ભેડી તેને કાંઈક કહેતી હતી; પણ છેકડો તે વધારે ને વધારે પગ પાડતો દતો. ફેરોમાં મઝડીએ આજેકલા પોતના કુવરને આ કંઈ કંઈ મનાવતું કરતી હતી; પણ છેકડાને અજાજ તે બેઠો જ થતો જતો દતો. છેકડાને મોના દીકરના, જેને મઝડીએ લેવા દતો. એ 'આપે કવન, ગુલશારે અને સાથે સાથે એક છેકડાને ઉઠેરનાર ફેરોનું તે એક રૂપીઆ કિંમત સાંભળીને કાઠાનું કાંઈ હતું.

"મેરો, એવાં તે ફેર હોય આપણે? આપણું તે કદ રિયત કે આપણે એક રૂપીઆનો મઝડીએ ફેરોએ!" માએ ફેરી સમળવનું રાજ કર્યું.

"નહિ, બસ, મારે તે એ 'એક' જ." છેકડાએ દડ જતી રૂપી. "ફેરોના છેકડો મઝડીએ ફેરો કોને ને ફેર ન ફેરો રાજું! તું જ એરો છે" નહિ" તે તે એની મા એને મઝડીએ માથે ને તું અને એક પણ ફેર ન અપામે!"

ત્યાં તે 'મરાર ફેરી એ જ મનના મઝડીએનો અજાજ થયો. પર આપું' પ્રજા કાપું. છેકડાએ માથું પગાંડું રાજ કર્યું.

"મેરો, મારી ખામે એક પાપ પણ તપી નહિ" તે ફેરોને આમ રડવા કરું ખરી!" માએ છેકડાના માથા ઉપર દાઢ ફેરવેલો. રાજ કંઈ છેકડાએ તે તરંગડી કાપ્યો.

"હુકું ફેર બોલે છે કે મેં તારી રાખડીમાં એક આપણે રૂપીઆ લેલો છે." છેકડાને પોતાનાં કપડાં વધુ રાખ્યાં રાજ કર્યું.

“એ તો તને બેઠાના વર્તનને જાહેર મીઠાઈ આપી આપવા સમયની રાખો છે, દીકરા.” મા મોટી વાર કાંત રહી. “આના વર્તનની પાઈ પાઈ કરીને ભેળી કરેલી પૂરીએ એક કુખમાં કુખમાં જઈ આવ એ કેમ લેવું આવ ?”

“અમારે તારી મીઠાઈ તથી ખાલી, ના.” હાકરાએ આપાટવા માંડ્યું.

માની આંખમાં આંસુ આવ્યા. ઠાઠીઆના આંખા પ્રકાશમાં એ રહેજ નહોતો ! નવે એમ આંખમાં જળનું દારિદ્ર્ય એકદં થવું હતું ! માએ એકદમ આંખો મટી નાખી. વૃદ્ધાપણી કૃપા મનેવા કરીએ મહામહેનને તેણે ઉપું કરું. ઠાઠીઆએ આંખે પ્રકાશ તેના મોઢા કાનની ડરચડીએને અને હાથની લકડવી કામડીને વાંધે આન જનાવેતા હતો. એમણાના એક પુણામાં તે ગર અઘરાઈ ઉપરના એક અપારા ખુણામાંથી એક ખવડા મનેલી ન્હાની તાજડી કરી. તેમાં રહેલી રાખથી રોમર-એક રૂબીએ-તેણે પુળને હાથે ખેદાર કરી. અને હાકરા કાળી રમારી.

“મા મોટા, કાંત આવ મડીએ. પણ ફરી કરિ રીકરામાં દો !” મા તેની પાસે ભેલી વાર પોતાના કાઠલા સાકામાંથી હાકરાની આંખે જાડી, અને ગામ ઉપર એક જાડી કરી.

“હાને રહી ના દશે, મોટા. દેન જડુ રહીએ તે તો મહું ભેલી આવ.” હાકરા ભેન મયો, ઉભા મયો.

“પાછાથી મોટું ઘાઠ છે. મોટું પાળી પીને પકી મદાર નાજે. દો દીકરા ! આવું પાળી !”

“ના મા, તને ભેલી રહો. કું ખરે હાથે કાઠ કરી.” હાકરા કાણે થઈ મયો હતો. તેણે પાળી પીધું અને જાડી પાદાર મયો !

દેશી એ પાંખે રૂંધે ત્યાં મુઠી ઠાઠીઆ સુએ હતી ભેલી રહી. એ આંખમાં ના ના ચિન્હોના બુજા મના દના તે ડાને ખખર ?

“કાંત નહિ. એ તો મોટા આપવા કું મોટાક પેલાં ઉડીના અર્ધ આપી.” એમ મોર્ચને તેણે એક નિશાળો નાખ્યો. ઉની ચર્ચને પાલખામાં જાડીને તે દીકરાની રાહ લેતી ભેલી.

“આપો મોટા ! નીંડુ જાડી આપો દો ! દશે છે કેમ ! દોડતો દોડતો આપો !” પણ હાકરાને જવાબ તેમની ટુકડા નહોતી. તે તો

વારે વારે પેલા મડીઆ તરફ મર્ચ દરિ ફેકતો પડી મા સમું લેઈને દોડતો.

“મા, મોટા, જળાપીને ફેડાજે દો ! દજ મહા કામે જ એક હાકરા મડી ફેડતાં મરી મયો, તને ખખર છે ને ? મા મોટા, રામે તારી રહા કરે.”

હાકરા તો દીવાલના કાંધ આપો કાંધ જાડા ફરી કરેતા હોમ તેમ મર્ચને ભેલીની મપ્પમાં માંધો. નાક હાકરાંમાં ભેલી આસપાસ નીકળાઈ વળાંક તેની તો જાલી પૂવતી હતી ! તેને તો થવું હતું કે આપો ભેલીમાં એક એ અને બીજે રોડને દીકરા એ જ વજુ લોપી મોટા દના ! રોડને દીકરા પણ મડીએ તેવા જાડીએ ડાકલો. હાકરાએ વાટ પેલાથી પેલાના ચિન્હને લેવામાં તે એટલો તો ચલચલ જની મયો કે ખસાવું પણ જાડી મયો. મડીએ ઉડેા અને તેને દડીએ મયો.

આપો ભેલીના હાકરા વર્તી મયો. હાકરાએ મોં મરમો પેલી ગયા. પીણજાડીએ પોતાની મેઝે જુગાડ ગર. ભેલીના નાક જ મોટા માંધાએ હાકરાની આસપાસ મેવા થઈ ગયા.

પેલી અપારી એટલીમાંથી એક કારમી ઝામ આપી ગાતાથી આ ન સહાયું. કું આંધો મુખે, બીજે દિવસે સંજાનું કે મા પણ પોતાના દીકરાને બેઠાના વર્તનને જાહેર મીઠાઈ અપાવવા સાથે ગઈ.

પુણકાક સિંધરાધી

ભૂમિનો બાર

બોલકાની મેમથી રાત હતી. આસપાસ પુરી જવાઈ નહોતી. નાનગમની હતી. ગામ જાડા આંધેલિયામાં ફેડાએના અવાજથી વાનવજુ રાખે થવું હતું. મોટે દુર કોઈ પરના દીવાનું તેજ નહીંથી જાડી પર સિંધર તરવું હતું. કાંત ઉપરના કાંત જનાવજાડી એમ મુજા ઉભા દના.

પણ નહીત પૂવ દોમ મોટી રામે આ પચરવ ફેનો ! એક કાળી જાળ મુખડીથી આવતું આપો ભેલિ જેમે છે. મોટી વાર જાડી જાડે પેલામાંથી કાંત વજુ કાડી નીમે ફેલીના પદમાં જુવાડી, તેને જુગડું એટાડી, તેના પર વારે પડીએ નગાને જનાવજાડી પાડી મયો છે. દેશા ભેળવા ગયે પડી, કાંતે જાડી પાળી અંદર ફરી પડે છે, અને સપવા મનેલી જાડીમાં કુખડી રાહ દોડતો કરી મુકે છે.

પોલીસ યોદ્ધા પર એકનો ડંકો ખીચ્યો. પુલની બેઠક પર સુતેલો સીપાઈ જાગી ઊઠ્યો. આજે અલેક્સેયે યોદ્ધા દેખાવ ન દેખાવ ત્યાં આંસુ થયો. આંસુએકની બૂલ પાડી સીપાઈ ફરિવાર આડે પડ્યો પડ્યો.

સવારે જાગ્રદુરગની ડિરલુ જાણકના ડોલમ માથ પર રમે છે. પરંતુ નદીએ આંખમાં લોક આસ-પાસ હોરખોર મગાવી રજાં છે.

‘આ તો કઇ વેંડવું કરમ દશે ! અરર માઠી, કાજો કમલુમ આવી અથે; નકર કોઈ આવું હોય !’ એક ટોચીયાથી ન રહેતલું.

‘જાણ જીવનવારે આજે છે એટલે માટો વાલેજ થે પોદી યો છે. આ દિકુ પરમલું વચામુજ જવા થેડું છે.’ ખીંછ એક કુળાળીએ ટાપકી પુરી.

‘પણ દીકરો રેવના ચકર જેવો છે. એવું જણાયે તો ઝમઝા કરે છે; કેમ રજપુત બીજ છે.’ પાળીનો કળાયો હરી એક કેસો મોલીને આવી નીકળ્યો.

‘તો પરમતાં શું માજ આવતી’તી ! જામણી દશે કેઈ જામણી.’

‘ને જીવાની ન જળવાતી હોય તો રૂની ચરતાં શું દામ પાડું’તું !’ એ સાથેએએ સંસારિક કલપણની ચાલ ખંડી.

એકલાખા રામની સીપાઈએ અતી પહોંઆ; અને જાગરને તેડી જાગરમ તરફ માથા માથુસ દોષે વીખરાવું અને સ્થમ આવી ચડું; તોપણ તલે જાગરની કુખી ચોસો પાડી પગોને એ રથે જરાતી હતી અને વાકુને દસાવતી હતી.

‘રામના ભાવાત મેરલાને કવચાંનું એક માથ હતું થને તે અદીથી વીધ માથે છેટે હતું. મેરલાચાઈ ૬ સુધી પહોંચીને પાછા વળેમ. ડુંડું છરીર, ડુંડી જરજન, બાડી અક્કમ; રીંડ મેટી અને અગ્રા કામી. માથે એકિયા અને પગમાં રપાની મેટી. દરખાસદમાં મે રાજીએ અને મે રખાતો, પણ દોડીને દરવાજે પાટ ઢાળી એ મેલે ત્યારે પરમની ધરતિ જેવા લથે-કાંઈ ખીંચ કપારેક પાળુંનું થેડું કિપડીને જતા આવતી વડુડીરી તરફ પગી જતી એટલું માઠ.

દરખાસદમાં રતન કરીને એક અનાથ છોકરી રમેડું કરતી. રતન કંઈક દેખાવતી ને દીક જીવ

લાલક થએલી, એટલે મેરલાનું મન ચાલું હતું. રતનના જાપ અને મા હેસા પેચમાં યુગ્મરી નથાં દનાં અને મેરલા બાણ એને પરજીવતા નહોતા; કેમકે એને રાખી લેવાનો લાગ જાણ અગરનીમારૂ એક-ખાનથી સાધી રવા હત.

રતન એણી ને નિપ્પાપ: દુનિયાદારીની માલ અતલ્લી. તોપણ મેરલાની કેડી એને પીંછીવા દેખ જેવી રેલના જવાગતી.

‘રતન, દયે તો તું મેડીજખી ચઇ હો. રતનની કુંવરી જલમી હોત તો દરખાસદની પરી ચાલ પરી.’

‘જાણ, એવું શું મોલો છે ! તું તો તમારી દીકરી કહેવાઈ.’

રતન કપતાનિવનને કળી ચર્ધ; પણ દસીને તેણે વાત ટાળી નાંખી: ‘જતાં એના મોં પર કાળા, મેલ પથારી અને કામગીરને બદલે તે આવી પાડી ચઇ.’

એક દિવસે ખરે જયોરે મેરલા ચાળામેથી થી મેડીએ પંજામાં અને ટેમજીપર પેરવા. લામ અંબેલાં ભારે જમણું થેન હતું અને દાઢમાનો પીંજરો. ૧૬ ૧૬ ચઇ રચો હતો. રીત મુજબ રતન પાળીને કળરો મુકવા આવી. પછપાટે પાછી પડ્યો હોમ એવી દરખીની પેં તેનું કાળજી રસવડું હતું. બાણી-આંખ કિપડી અને, રતન એક કમજી પાડી હતી.

‘ત્વ છ કપાં રીંડરાક પમ રાખીને ત્વ.’ રતનથી ના તો ન પોંકાડે પણ તે કોઠ જેવી હતી રહી.

‘એક માળો, બંધો કેમ સમજતી ન હોય ! કેમ કાંઈ મેરી ચર્ધ ચઇ છે !’

‘ઇ મેડીની જાત કમિ દીપે થાને નઈ તેડ.’

જાણ દાનુકર્ધ રતનનું મોં તપીને તાંબાસલું થતું. એને આંખે કેર અડ્યા. મેરલાએ સાળાકા જમા ચઇ થયાક બારાડું બંધે કરું. પણ એ અચાજ પાછળ એક તોચી ચીસ અંદરથી સોંજરવી નીકળી ચઇ.

૩

જાગરાજની અગાડી પર આજરના કુરગનો તડેક કમિ અટોા હતો. આપા જેવી એક જાણ મેડી મેડી જાણકના પોડીજીની રેડી તાળુની હતી. ‘પથારી પાળો અરેકો જારક પાળો છોકરો ઉમેલો.

‘કાં મોણું ! આજ કેમ મેડા, મોત્રતો નથી ! જીવ લાખી છે કે માનર વરવા છે !’

“ના, રતનના! એવું કાંઈ નહિ. આજ મને કામ ચડ્યો છે. તમે ઉત્તરની મોટી કપો છે અને મારા જેવાં છે એટલે વાત કરી દઈ.”

માથુ આપપણથી જ વિચિત્ર દતો. જાણીથી ઉત્તરના જન્મ એવો સ્વભાવ; પણ સાચાએવો અને જાણીપણે આમ દેખાવે તદ્દન સત્તા અને સંધિ. દોઢની એમ સોજત નહિ. હજી સાંજ સુધી નહી-કાંઈ વિચારમાં બેસે તે ટેક વાળુ કરવા સત્તાએ કાલ પડે ત્યારે છે.

“કેમ જાણ, મુલો માર્ગ મને? એવું મુ છે? મારાપ તે નથી જાંતળીને?”

“મારે વળી માગાવ કેના? તમે જ મારી મા; અને જાપની તે સમજાવને ખબર?”

મા માર્ગ જાંતળી રતનનું મોં સેવાઈ ગયું. જ્યારે વાત વાંતો જૂઠઠાના નમરે આવળા ખંડે થતો ધાવો. પણ તે મમ જાણ બેસી.

“ત્યારે મેટા, તને સું માવ છે?”

“એ તો એમ જાણું કે આજણ આજમની સાન્તિમેન છે ને.....?” “હા, તેનું સું?”

“તે જાણસાચાએથી ચાલી આવતી હતી. પછી હું દતો. રતનના સામે એવો નવો ફોજદાર મળ્યો. તેણે સાન્તિને જીતી રાખી. એમલેખ બોલ્યો. વિચારીનું હાતરે એવું પડી મરું ને એ તો પુજવા મંડી. દુધી એ ન ખમાયું. એટલે જાણે મેં ફોજદારને એક મ’પડે જવાની દીધી. ફોજદાર પડી મળે, એનું પાશૈડું છૂટી પડ્યું. સાન્તિ નાહી. દુધ દેખાવો પણ પાછળથી એ કહે, ‘વાર રાખ જમ્યા, ને જેવજા ન હું તો દરામવા જો વળા, દરામજું ખાવું અને ફોજદાર મળે, ત્યારથી મને કાલ ચડેલા છે.’

રતનને માથે જ્યારે આખું આજા વડી પડ્યું.

“જારે હતી, બાપુ. પણ એ ફોજદાર કિયો છે?”

“છે કે? એવું કરીને દેખાવો છેવાર. કહે છે કે કપાઈ સર્વ એટલે ફોજદારી લીધી.”

જેવજાર એ જ પડીએ ફોજદારની સીપાઈ આજ-મવા રસુલાનમાં રાખાવ પડે. અને જીવ પાડી બેસ્યો: “ક્યાં મોં છ માથુડા? હો, કામ વેર આજની ડોઢીમાં. આ કાકાનું વેરડ.”

માથુ આપણું મોડું હતું. અને માથુને જેવજા

રાખાવ દાખાઈએ વાળુ પાપો હતો. ડેઢવી મુલ પળ પુરી થઈ. એટલે તેને ખાટલામાં ઉપડાવી ફોજદાર સાહેબ સાંમલ પોતાક સહ ડખાવાદ માથે આવડમ તરફ લાઈ ગાળ્યા.

મુકામને લાકડું માર્ગ મળેલ રતન આજ કાંઈક દરખમાં હતી. જાણપણીનો અપનાવ હતો અને એના જીવન છવ જેવો માથુ આજ છુલીને વેર આવડાવો હતો. પણ સવારના પહોરમાં કોપાઈનમાં ખાટલો આવેલો નેજા એના દોઢાકાટ છૂટી ગયા. મુલ એ નીચે ઉતરી અને મુલેજા માથુને વેખાઈની વળની પડી.

“મારા બાપ! કાઈ, બોલ તો ખરો, વજા, તને સું મરું છે?” રતન મુલકે મુલકે દેખ મંડી પણ જાતીઆ એને દુધો છારા આવ્યો.

“સેનો જ. અમલદાર સામે મારે દવે ફોજદારી.” મુલે કાલ મરીત મુલે કાલ, દવે તો કુવલો જ ન જ્યા દઈ. ફોજદારે અમલદારે કમ માર્યો.

માથુને તારવે છેવાર મરો દતો. બાન વરતું હતું. આપ ઉપાડી જીવે છે ત્યા સામે ફોજદાર. અવાનક તેને પોત્તો ઉપા. જર સેનોક મોં. માર્ગ ફોજદારની કખાઈમાંથી જાંતળે. જેથી તેની જ જાતીમાં તેણે કુચાવી દીધા. ખીંછ જ પડીએ જાંતળી શક પુરી.

માથુ દરજો માર્ગ ખાટલે પડેલ એને કપાલે શીત વળી મળી. રતન જા જવાન એજ દખાવ મળ! ફોજદારની નમર રતન તરફ હતી. એ બેસ્યો:

“જે...રતન? મારે કર, મેન. મારાં કરતુક નડાં. આ...મા...મુ...” ફોજદારનો રામ એ છેવડા બોલ સામે રામસરણ મળે.

“એવ જા. મારી મા...રતનના...” માથુની વાળા ઉપડીને એકાંતકે પુરી થઈ.

“મારા વાજા! તારી મા આ રજ. મને મુલે ક્યાં જવ છે, માથુડા!” રતનની આપણું એક અજી મથુડા કંઠા પડ્યા વાલ પર પડી ગયું.

દેખ જાંતળે રતન માથુ બેસતો ત્યા નડીકો. એની મુલની લેલીમાં કાંઈક જોઈ રહે છે. એકાલ અજી મારે છે...અને અજાવડના બજાને રવાડી પાડી રહે છે.

હિં: પ્રથમ દીકરીને વિદાય આપતી વખતનો પ્રસંગ અત્યંત હૃદયસ્પર્શક હોય છે. દીકરીની બહુલકથા ધરનાર, મહેલ-મકાન, મઘી-ફંચી, પશુ-પક્ષી, અને ઉડ-પાતાર પણ રૂંદન કરતાં હોય છે. આ હરમાળનકે કવને કવિકુલચુરે કાલિદાસે પેલાનાં “સાનુન્તાલ” નાટકમાં આરેખવાનો બલ કેવો છે. કવય જેવા વિરહા પણ દીકરીના વિરહથી વિરહજ બની અંધારૂં છાંદે, ત્યારે સંસારી બનેનું તો પૂછવું જ શું? દીકરીના છવન પર જેવો વિચાર કરીએ તેવો જ હૃદય પર આપણ થાય છે-કવનુનો સોન વહે છે. દીકરી ક્યાં છોડે છે? અને ક્યાં જઈને એને પેલાનું ઘર બનાવવું પડે છે? પંદર સોળ વડે પર્યન્ત જેને એ પેલાનું ઘર સ્વયંજ રહે છે; તે પૂરમાં તે પોતાને પહેલુ જેવી માને છે. હવે જાતની આજ્ઞા વિદા તે કેજ પણ ચીન્યા ઉપયોગ કરી શકતી નથી. પણ એવાએ તે પિયર પણ આવી શકતી નથી. સાસરમાં ન્દાનાં-મ્દેહાં સીએ એની પ્રલોકે મેજાને એની મતિ-મનિને કંઈક સમાસોપાની દષ્ટિએ નિરપે છે. ઉડના-મેસતાં, ખાનાં-ગીતાં, વાનગીન એને સિદ્ધમારમાં રંગા પલ્લુ તુટિ જોતાં તેઓ કદાચ ક્યાં પિતા નથી રહેતાં. જેમનાં સ્વભાવ અને પ્રાપ્તિનું એને પ્રથમથી મેજ પંજે માન નથી હોતું એવાને પ્રસંગ સમજવું એનું કર્તવ્ય જાને છે. એમનાં સૌના હૃદય છટી-જાડ, એને પાની રાણી બનવું પડે છે. આ સૌને વિચાર કરતાં દીકરીવશાએનાં મેંવેલાંથી વિદાય ફેલી વંખને અંતઃકૃતી અધિરત પાસાએ વહે છે; અને તે ઉપરાંત સ્ત્રીઓનાં હરહારસપુષ્પ-ગીતો હૃદયને પણ સૌન્દર્ય-સૌવર્યાસી દે છે.

આથી એવા મીનના મોઝાક નખના મેહશું:

એક ની મેરી બલ જાલ મેવલ માયે જાડ કદે મરઘી જો,
જાગા મેરે ને મચલ જાડ કદે મચી હી વધરી મેં મરઘી જો,
મેં સુપુત્રી ને જાલ મેચા, જાલ પુચાવલ મેં મરઘી જો.

[સંસ્કૃત: મતા પુત્રે છે કે “મયારી અમેલી-પેમેલી કેવલ, તું મતપિયારે મુઝારે ક્યાં નવં છે?”

દીકરી જાગળ આપે છે: “આજા પિતાનું આપેનું વચન પૂર કરાવને તું નથી છે. સુપુત્રવી મતાએ કિલ્લા કપડાં વંચાયાં છે; એને ઉપયોગ અપાવે નહીં છે.”]

આ મીનના કેવલતરી ઉપમા બાળપર છે. મહા કામચ, કામચ વિધેરે અન્ય પછીએના જાગણકે છા મૂકે છે. એ પછીએ એવા બચ્ચાને પેલાનાં સ્વયંજને પામે છે-જેવો છે; પરંતુ એ બચ્ચાં મેંદાં મનાં એ પાળનાર પછીએને તજ હા કામચેમાં વાળને બાંધે છે.

૨

જે સમયનું આ ચીત છે તે સમયે દિનુમેનું છવન અત્યંત નેરવરિકે દતું તેઓ પ્રાપ્તિ જાણની મોઝાક રચના દેતા. જેમ મહા અને એના અર્થમાંનાં જાગણકનાં સરીસા છવનની નાટી એક સાથે ઉછળે છે; તેમ આર્થ અતિ નિર્જ સરીસાં કલુઓના પરિવર્તેનિ અનુભવ કરતી દતી, વસન્ત અને વર્ષના આગમનની તાલુ સર એકી પંચાંગની વરદિવાલ ન દતી એ કલુઓમાં જેમ તર-તેરાએ પેલાની મેકે જ પ્રુષ્પિત અને પાવિલ થાય છે, તેમ આપણમાં પણ ઉજાસ અને નવજવાનો સંમેલ થાય છે. વેદરજો અને પશુપક્ષીઓની માઠક આપણે પણ પ્રાપ્તિના વસન્તોત્સવમાં સ્વભાવને એકત્ર મવા-પિત્તો સ્વી શકતા ન દેતા. આથી એ સમયનાં આ ચીતમાં પ્રાપ્તિકે પશુઓનું જ પશું ન થતી

આમે છે. આને આત્માત્મિકી કલ્પના થયો આપણે પ્રભુને આપેલો મુંગમ વડી મનો છે. આપણે એની કલ્પનાઓથી જલ્દી જ દૂર નહીં પાડ્યા છીએ. એ જ કારણે આપણે કલ્પનાની વિશ્વનિગદોને વધાર્થ કલ્પોત્પન્ન કરી શકતા નથી.

નીચેના ધીનમાં દીકરીને "કુલ"ની કલ્પના આપણમાં આવી છે —

આવડ ફાં નીકરે એવે તેજ વાક રૂં દરે ?

મેઝ વાક પુરોડિયા આજના વાકે (આવડ, નીકે) કિતી રૂં

ખરિયે દિંદા કૅવરિયે દિંદા પેઠી (પી, પેલુ) ન દિંદર દરે.

[આર્થ: સરખો જાતે કે કુલ? એવે! ત્યારે વાક કેમ દરે છે? એવે વાક પાડનાર કે વાકી! ત્યારે વિગદો પડે દર દીકરી કે, એવો દીકરી કોન! વાકે દીકરી કેવ! પણ એ દીકરીને દર ન દીકરી કોન!]

માતી વેળાએ આ ધીનનો સ્વાર કોરવો જ્યો હરવદાર કોવ છે કે કોરવજી સમિતનાર કોવ વિગદ ન જ રહી શકે. કુલોત્પન્ન એ કલ્પનામાં માતાપિતાઓના કોરવિયે કુલની વધુ કોવ તો તે વખતે એનાં સ્વામીની કોરવોત્પન્ન વધુ કલ્પનામાં આવે છે. દીકરી આવે જ સ્વામીની કુલ છે એવો વાક દર દેસમાં જ છે.

૩

રોઠે ન વાવુ કુલજી, ની ને કે પેરી જોજી જોજી ત માન નમજી.

રોઠે ને હવો રસો, ની ને કે પેરી જોજી, રૂં કેવે જવ દુસરી.

રોઠે ને હવો દોરે, ની ને કે પેરી જોજી, રૂં નિરેઆ કોરે તેરે વડે.

રોઠે ને હવો જાપે, ની ને કે પેરી જોજી, રૂં નિરેઆ કોરે તેરે વાવે.

રોઠે ને હવો જાપે, ની ને કે પેરી જોજી, રૂં નિરેઆ કોરે તેરે જાપે.

[આર્થ: કોરવોની રહી જાતી છે. દીકરી, જ નહીં દીકરીની જન જા. એવું છે કે એના પર કોઈ અભિમાન થઈ શકતું નથી. (અર્થ: દીકરીના અનુદિવ કોવ છે.) કે દીકરી, તું જ નહીં તું જો છે અને કોરવ રહી છે. કે દીકરી, તું જ નહીં ત્યારે આવી, કામ અને માત્ર વિગદ આવી રહ્યા છે.]

૪

શબ્દ મહીં જવા જાત સાસરે નીકેને પિતાના વિગદ આવનાં દીકરી કેવી હરવિગદ વાક છે. અને બાકી લેની સાથે કેવો કુલનો અવદાર કામણે છે એવું કર્જન નીચેના ધીનમાં છે:

નહીં નહીં વાકે પુરે કીત કિ રૂંદ વિગદ તુરવ વાક,

ની વેદા. કોરવ કાલિયે વિગદ રૂંદ કોરવ નહીં

રૂંદ આજ મહો જા વિગદ રૂંદ વાકે,

માત્ર કોરવો કાવ ન કુલો કા.

ન નનને વા અવને એવે કુલ કાવ નહીં,

રૂંદ આજ કુલોરૂંદ એવો પેરી અવડ રહી.

ન ન નનને વા અવને.

રૂંદ કે કાવ કુલોરૂંદ એવે કુલ કાવ નહીં.

[આર્થ: વાકે વાક રહી છે. પણ વધુ વાકે વાક છે એવો વખતે દીકરી અને માત્રને વિગદમાં આવે છે. એવો માત્રને રૂંદના વાકે વાકે છે. વિગદ આવેને તે વાકે છે તો વાકે આપણું વાકેવો અને કાલોરૂંદના વાકે છે; વાકે એનાં દીકરી કાવ નથી. તે દર દર કાલોરૂંદના વાકેને આવે છે; વાકે એ આવેને દીકરીને રૂંદ "આવે-એવે" પણ રૂંદે નથી. વિગદની માત્રમાં જ કાવો રૂંદ છે. પણ વિગદ કોઈ વાકે વધુ નથી વધતું આવે રૂંદ છે. કે, "કે નહીં, તું કોરે વાકે વાકે અર્થે ત્યારે અભિમાન કોરે જ નથી." દીકરી રૂંદ

છે : " બાબા ! મને માન્યતા આપેલા પછારી દેશમાં આનંદ રહી ગયો છે. " બાબા કહેતા રહેતા અચાનક બોલે છે : " હે નમસ્તે, હું તારા પર નહીં, માન્યતા આપેલા પછારી પાસે જ, અહીં તારા દેશ મરણ નથી.]

૫

મોટાં મોટાં નગર તથા ગુજાનેશની સામગ્રી દેશની મેળોમાં છે એવો અનંક જમ પડ્યો પ્રેશમાં નથી. આવી કોઈ વચાઓ પદ્મ સમયમાં છે. એક જાણમાં એ જમ દીકરીઓ છે. એઓને એકનું ઘરન એકે પડ્યો પ્રેશમાં કહ્યું છે. એક તો ત્યાં ગુજાનેશની સામગ્રી મોટી અને પૌત્ર આવવાનગની તકલીફ અને તે ઉપરન સામગ્રીમાં રસિયા. દીકરી કુખી થઈને મેળાના માતાપિતા મેળેના માને છે. એની કુખવત્તા આ ઝીનમાં બેસેલું.

હોર માન્ય દિવસે સદાની નવો મેં કયે કિલો કદરે પડ્યા ?

દય મુદે રમણી, મોરે રમણી, જા મુદે-રમણી મિલે રે દેશ

દયો કલે મેં જમ્મે, મેરો કહે જમ્મે જમ્મે, કુન મેરે આજમ્મે જામ્મે તેમ દેશ (સમ્મે)

• દરેકે કહે મેં જમ્મે, જમ્મે મેરો જા જમ્મે, જમ્મે જમ્મે નરિયે દા નરે

હોર માન્ય દિવસે ૫ મિલદિયો, મેં ધો જામ્મે માન્યે દા સમ્મે દા

હોર માન્ય પદ્મવત્તા કહે સદે રોલમે, મેં ધો પદ્મવત્તા રમ્મે નીક

[વાચકો : બીજી દીકરીઓને તો ત્યારે મોટા મોટા સદેર અને નગરમાં રીધો છે અને અહીં આ પદે પડ્યો દેશમાં રીધો ? મોટા દાવમાં દાવડું અને જમ્મે પર દેવડું છે રમણની નીકે હું જમ્મે મેરો રમણે રમણ દાવમાં રમણે જમ્મે જમ્મે જમ્મે : પદ્મમાં કાંઈ જામ્મે છે. હે મિલ ! દરે અને ત્યારે મેળ-ત્યારે મેળ જામ્મે છે. નરીના આ કિલે હું જમ્મે હું અને બીકે કોઈ મોટી જા દાવો છે : જમ્મે નરીને પ્રમદ્મ, જમ્મે જામ છે. જમ્મે અને એક જામ્મે મેં જમ્મે રમણે નથી. ત્યારે મેળ-ત્યારે મેળ જામ્મે છે : દરે મેળની આજમ્મે સામ જમ્મે મેળેનીઓ મેળે છે. બીજી દીકરીઓ વિવિધ રંગનાં કુન-દા પદ્મો પદેરે છે : હું જામ્મેની નીકે જમ્મે છે]

૬

માન્ય માન્યો રીજના તહેવાર પર વિવરણી દીકરીને ત્યાં વચાકાલિ મોટી ઘણી મોલે મેલકામાં આવે છે. દરેક દીકરી નેનાં માતાપિતા હવિન દેવ છે તે આ તહેવારે મેળાને વિવરણી કાંઈક મળવાની આશા જમ્મે રાખે છે. વીજને તહેવાર આજે છે. દીકરી સામગ્રીમાં માન્યને માન્ય કરી કહે છે :

એક ની જામ્મે રમણે મુદેરે મુદેરે રે મિલ જામ્મે, જામ્મે જામ્મે :

મિલો ની જામ્મે જામ્મે મુદેરે, જામ્મે તેમ પદ્મ, જામ્મે જામ્મે :

મિલ મિલ મેં એની જામ્મે મોરિયો, મેં પદેરેરે તોં જામ્મે, જામ્મે જામ્મે :

મિલો ની જામ્મે જામ્મે મેરિયો, મોરિયો મેં મેળ ની જામ્મે, જામ્મે જામ્મે :

પદ્મો મેં મેળેરે મોરિયો, મેરો જામ્મે મેં પદેરેરે, જામ્મે જામ્મે :

દા જા મેં જામ્મે મોરિયો મુદેરે, મેળ નીકેરેરે, જામ્મે જામ્મે :

[વાચકો : હે જામ્મે ! મને વચાકાલિ કયાં મેળા. મેં પદેરવાના મેળ ન વિવર છે. જામ્મે કહે છે : હે દીકરી ! હું જામ્મે મેળ રીકે મેળામાં ? ત્યારે જામ્મે તો જામ્મેમાં જામ છે. હે મિલ ! હું જામ્મે જામ્મે જામ્મે મેળામાં રહી છું. ત્યારે પદેરણી જામ્મે જામ્મે. દરે જામ્મે જામ્મે છે.

હે દીકરી ! હું મેળ રીકે જામ્મે ? નરીયોમાં ૫૨ જામ્મે છે.

૧ નીક : એક જામ્મે જામ્મે જામ્મે જામ્મે જામ્મે

“હે ભાગિનિ ! તારીમાં તારા કલકારીને મદદ કરિને ખરે કલકારી થાયે, આત્મ પાત્ર આવી છે. હું તમને બેળા પાડામાં ઢાળતી પીંછી અને મચ્છરો નજરમાંથી દાદ આપીશ]

૩

પિંપાદ દેખા પતેલા એ હતું જા; જા; થઈ, એ હતું જા; જા; થાડ !

હા; મને પ્રસન્ને એ તર નમેલો હો ભાડ :

પિંપાદ દેખા પતેલા એ હતું કોઠાની સી ઘરડે ?

એ પીંગા દેખ ક્યાંએ પડેલો દિલિ ખવડે :

પિંપાદ દેખા પતેલા એ હતું કોટ્ટે સી ઘરડે, એ હતું કોટ્ટે સી ઘરડે ?

[આચાર્ય : હો પીપલનાં જન, તું ભયર્ષે શા મારે પાપમ દે છે ? ભૂલે પાન સી જરી પાપાં છે; હને પંડીન પાનની મદદ આપે છે. હો પીપલનાં જન, જો કુપેલો કેમ વધારી છે ? ભરે ! પડેલોનો પિંપુલ સમપાદ નેજુ કાને ? હો પીપલનાં જન, જો ક્યાંએ શા મારે વધારી છે ?

૮

જનભારેલા એ કોઠા મલે કાપોર નુ જનભાર એ કાઠ ઘા :

જની સુન્દરિયેની, કોઠા દે પાસે કામ, કામ સુખાન કામ,

મેરે પાસે હો ના તો કાઠી.

જનભારેલા એ મહાા એ કિન્નોની દાર, દોર કાપી દિલિ ભરિલો, જનભારેલા :

જની સુન્દરિયેની, મી કાપા કાપોર ને કુલ જનભ ની પંચ દે, જની સુન્દરિયે

જનભારેલા, એ પડતી ઘા ક્યાંની મેમ, પડતી ઘા ક્યાંની મેમ,

આખર કા આરોગ પોરિલો :

જની સુન્દરિયેની, પડતી ઘા હે નહીં મેમ, આખર હે નહીં તો પોરિલો જની સુન્દરિયે

જનભારેલા એ પિંદિલ ઘા ક્યાંની કુપ, એ કો કો ક્યાંનો છ પડતી, જનભારેલા.

[આચાર્ય : પડમાં મેમર જડી કહેનાર નિસદાઓ પડિને કલકારિન કપાને પાડે સી મહેનું મારીને કહે છે : “ હે જનભાર ! કોઠા તો આપણ કાઠે મરજીન ભવ છે; પાપદ તું તો પડેલો ન આપણી છે. ”

પડિ કહાર પડતી છે : “ હે આરો સુન્દર કાળી ! કોઠાની જામે તો કામ છે; કામથી ન સી કામ જાવ છે. મારી પાસે તો મેલ કામી પડુ નથી. ”

ભાદે કો કહે છે : “ હે જનિ ! હું નદ સ કાઠિ દાર અને વેલા વડેલી મેલી આપું છું. હું કામર ન. ”

જનિ જાપને કોનાર કામ છે; અને કાલની જાપને પાલીને પૂછે છે ને “ હે સુન્દરી ! હું કામમા ભડ છું. ભાદે ત્યાંની કામ મંચરનું કોપ તો કહે. ”

જાની જાપને ક્યાં કહે છે : “ મારે કામ પડતીનું આપ અને આપણને કોઠા કાપો. ”

ભાદે પડિ કહે છે : “ હે સુન્દરી ! જાપો તો આપણ છે અને આપણની તો સીંઈ ન નથી. ”

કો કહે છે : “ પાડ, તો પાડી આપણું કામ અને ક્યાંની પાંડાણી કાપો. ”

જનભારેલા કોનારકાઠા પડેલા

વિષયપ્રવેશ

માનવતાની વિશિષ્ટતા તેની વાચકશ્રિમાં રહેલી છે. માનવજાતિ 'સ્વાભાવિક' રીતે જ અનુભવ અને અભિવ્યક્તિરજ્જુના સુમેલણથી છે. સમગ્ર, રાષ્ટ્ર અને વિશ્વસંપન્ન વાચકશ્રિનો પ્રભાવ છે. યમાજ્ઞ-સંપ્રેક્ષન, રાષ્ટ્રસંપ્રેક્ષન કે વિશ્વસંપ્રેક્ષન વાચકની વિશેષિત સ્વરૂપ વિના અશક્ય છે. માનવસંપ્રિતી સાથે જ ભાષાની ઉત્પત્તિ થઇ છે. મનુષ્ય સ્વાભાવિક રીતે જ વિચારશીલ છે; અને વિચાર માત્રક પ્રકારના જાતોનું પરિણામ છે. મનોરૂપ ભાષાને વ્યક્ત કરવા માત્રક પ્રકારના સમાન અનુભવથી નિર્મિત થયેલા ખનિએ સ્વાભાવિક રીતે જ કહેદારથી 'બદલ' આવે છે. આપા પ્રચલિત ખનિએને મનુદ કમશઃ ભાષાનું સ્વરૂપ ધારણ કરે છે.

આપા માનવસમાજની અપૂર્વ સંપૂર્ણ છે. માનવસંપ્રિતી અને ભાષાનો વિશાલ સરખી રીતે નેપાળેક ધમિએ જાન્ય છે. માનવસમાજ પોતાના વિશાલ અર્થે સમગ્ર વિશ્વમાં ફિતરે છે. આ વિ-કાલકાલમા ભૌમિક પરિસ્થિતિના પ્રભાવે તેના ખનિએ અને ભાષાઓમાં ભેદ પડે છે. આપિ જિન્નતાને હાથે ભાષામાં ફળુ વિશિષ્ટતા આ વા-તેની છુટા છુટા અનેક રૂપે ધ્યાય છે. માનવસમાજ કમશઃ સામાજિક, આર્થિક, ધાર્મિક અને રાષ્ટ્ર-નૈતિક સ્વરૂપથી પોતાનું સમાજ ઠીક છે અને તે બદલ ભાષા સમાપિત્યાર અને સંસ્કારિતા પેને છે. આ કાર્વ સર્વસાધ્ય-ય એક ભાષા દ્વારા સરખાયાથી સાચી સમાપ છે. યમાજ્ઞ પિતાર અને મમાજ સંસ્કારિતા પેવવા અર્થે સમાજના પુરિ-ખીએ નિત્ય નવી ભાષાઓ સર્જે છે અને સ-માજમાં નાતેયન જગાડે છે. આ પ્રમાણે સમાજના આગ્રમવ્ય સત્તિમજરોની ભાષાના પ્રભાવે નવ-સાદિત્ય ધ્યાય છે. ભાષાનું સંસ્કારણ તથા વિશાલ આ રીતે સાદિત્ય દ્વારા થાય છે. સદિત્યવરો પોતા-એકા ભાષાની સજવતા અને ઔદત્ય માનવજાતિની સંસ્કારિતાનું સાચું માપ છે. ઉત્તમ ખનિએનું

સાદિત્ય નવતર્જનસંપ્રિતિનું અને આપા સજવ દોષ છે. ભાષાના અભિવ્યક્તિ અપાર, તેનું સંસ્કારિતાપૂર્ણ નવતર્જનસંપ્રિતિનું સમુદ સાદિત્ય છે. ભાષાની સાદિત્યને પ્રભાવ તેની વર્તમાન પ્રાચીન ભાષાઓ ઉપર સંપૂર્ણ છે.

રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રકાર

ભારતમાં ચોરસ અને વિશિષ્ટતા તેની વિશ્વ-અનુભવથી સંસ્કારિતતા સંસ્કારિતામાં છે. પ્રાચીન કાલ પોતાના ચોરસીયારે વિશાળનું દતું અને વિશ્વમાં પોતાનું સ્થાન ચોથી વિશિષ્ટ ધારણું દતું. પણ પસ્ત-વાવર્યાને હાથે ભારતીય સંસ્કારિતાને કાંબા યાચી છે. પોતાના સમગ્ર કવનને ઉત્તમ-જવા તથા વિશિષ્ટતા સાધવા ભારતે સ્વર્ગ થતું જ લેઈએ. ભારતના સ્થાનએ વિના વિશ્વે વિશાલ અવકાશ છે. સ્વાર્વ-અપ્રાપ્તિ અર્થે અવરોધી તત્વોનો નાશ આવશ્યક છે. આ અવરોધી તત્વોમાં મુખ્ય ભારતમાં કૌશલો અભાવ છે. સમાન વિચાર, સમાન સ્વાર્થ અને સમાન સંસ્કારિતા વિના કૌશલ સંભવતું જ નથી. સમાનવિચાર અને સમાન સંસ્કારિતા પેવવા માટે સમાન ભાવવાદી સમુદ ભાષા-માનવ-અને સંપૂર્ણ-વિધિની જરૂર છે.

ભારતર્વ વિશાલ રેરા છે અને તેમાં સરખર ચીસ કોઇની ઠક બિન્ન બિન્ન ભાષાઓ છે. આ બધી ભાષાઓમાં વધારે જનસમુદમાં ભેધાથી ભાષાઓ માવ પડે છે. આ પડે મુખ્ય ભાષાઓમાં કમ ભાષાને રાષ્ટ્રભાષાના નિર્દેશને ભેસાદી એ પ્રકાર સ્વાભાવિક છે. ભાષા અને માનવ પ્રતિ અનો-અપથી છે તેથી ભાષાઓમાં એક તત્વે સ્વાભાવિક રીતે જાચી તથા છે કે રાષ્ટ્રભાષાનો પ્રકાર અપરો દોષા કતો સંસ્કારથી ઉઠેલી રાષ્ટ્ર છે. કાંબા અનુભવ અને દીર્ઘવિચારથી દેશના પુરિષ્કેષો નિર્ધિત નિર્ધય ઉપર આપ્યા છે કે હિન્દી ભાષા રાષ્ટ્ર-ભાષાનો અર્થે તત્વે મુખ છે.

હિન્દીમાં રાષ્ટ્રભાષાના બધા રૂપો નિર્ધાર છે. કૌર્વ પણ ભાષાને રાષ્ટ્રભાષાનું સ્થાન પ્રકાર

નવાં આ ગુણો તેો દેવા જોઇએ. રાષ્ટ્રભાષા થવાને ઉપયુક્ત એવી ભાષાનું સાહિત્ય વિપુલ અને નવસર્જન-શક્તિવુક્ત પ્રોત્ત દેવ, તે ભાષામાં સ્વચ્છ કેળવણી થાતેતી સંપૂર્ણ થોમ્બતા હોય, તે ભાષાને સાર-સંહાર વિશાળ હોય, તે ભાષામાં પોતાના સંસ્કર્ષમાં આવનારી ભાષા અને સંસ્કારિતા-ને આવનાવવાની ઉદારતા હોય, તે ભાષાને પ્રવાહ સતત પહેલી નદીના જેવો હોય, તે ભાષામાં સંકીર્ણતા અને પ્રાન્તીયતાની પદ્ધતિ-શક્તિનો અભાવ હોય, તે ભાષાને સ્વીકૃત કરવાથી પ્રાન્તીય ભાષાઓ નિરવેજ ન થતાં તેજસ્વી અને પ્રાદુર્બળ થાય, તેનું વ્યાપક સ્વરૂપ અને નિવસ-પદ હોય, તેનામાં વિદેશી સંસ્કૃતિ અપનાવવા અને પોતાની અનુકૂળ રીતે અપનાવી થોમ્બતા હોય, તે ભાષા રાજકર્મચારીઓ માટે સરળ હોય, તેનામાં પાર્શ્વિક, આર્થિક અને રાજનૈતિક પરિવર્તન અવગતર થાતેતી થોમ્બતા હોય, તેઓ એટલે ભાષા તે વાચક એકત્વો હોય અને સમજતો હોય, સમજ દેશ માટે તે ભાષા સરળ હોય, તે ભાષા શબ્દો અથવા અક્ષરોની સિમિતી વેપર અપાર સજ્જાતી ન હોય : આ બધાં ગુણો ઉપરાંત દેશના પુરિષોએનો તે ભાષા પ્રત્યે પ્રેમ હોય.

હિન્દીના જેટલી સરળ ભાષા આજની પ્રાન્તીય ભાષામાં એકે નથી. તેની સરળતાને લીધે દેશનો એટલે ભાષા કલ્પવૃક્ષ. ૨૦ હજાર જેટલી જનતા હિન્દી સમજી શકે છે અને તે કલ્પવૃક્ષ પર કહેણની પાટભાષા છે. હિન્દી શબ્દો નથી પણ સ્વતંત્ર ભાષાની રૂપરેખા છે. હિન્દી રાષ્ટ્રીય નથી પણ સ્વતંત્ર ભાષા છે. હિન્દીમાં પાર્શ્વિક, આર્થિક તથા રાજનૈતિક અવગતર થાતેતી સંપૂર્ણ થોમ્બતા છે. હિન્દીનું નિર્માણ રાષ્ટ્રભાષાને થોમ્બ ૪ થયું છે. હિન્દી સંકીર્ણતા અને પ્રાન્તી-યતાથી પર છે. તેનામાં ખૂંટ ભાષાઓ અને સંસ્કારિતા અપનાવવાની ઉદારતા છે. તેનો પ્રવાહ સતત પહેલો છે. પ્રાન્તીય ભાષાઓનું તેજ તેના લીધે વધે છે. હિન્દી રાજકર્મચારીઓ માટે સરળ છે. હિન્દીમાં વિદેશી સંસ્કૃતિ સ્થાન છે. હિન્દીનું સાહિત્ય વિપુલ અને નવસર્જનશક્તિવુક્ત પ્રોત્ત, છે. હિન્દી દ્વારા ઉચ્ચ કેળવણી આપવી શક્ય છે. હિન્દીનો સ્વદ હંદાર તથા વ્યાપક વિશાળ અને

સરળ નિવસપદ છે. હિન્દી સમજ દેશ માટે સરળ અને થોમ્બ છે. ભરત જાંના વિદ્યાન દેશનાયકો અને સાહિત્યકારો એકે અપાર હિન્દીને ૪ રાષ્ટ્ર ભાષાનું જોડા અર્થે છે. સર્વાર્થ પંડિતમય-સર્વક જોડા શોધણિય પંચાગી સાહિત્યકારો તેો સ્વદ માને છે કે 'હિન્દી ભાષાની સદ્ભાવથી ભારતમાં એક સ્થાપત કરવામાં એટલે સમર્થ થશે તેઓ ૪ ભાષા ભારત-પુ કહેવાશે.' આ મુદ્દાન સ્વદેશ-પ્રેમી સાહિત્યમહારાષ્ટ્રોને તેો પંચાગી પો હિન્દીને ઉત્તર ન મનો જોડા દરમ્યાં વળાપો થાય છે અને તે સિમિતે દેશનું કુલોચ માને છે; અને હોરી-નારે પોહારે છે કે અમેજી દ્વારા બસે પડે તે થાય પણ ભારતીયોને હિન્દી થોમ્બ વિના કોઈ રીતે આજી શકે તેમ નથી. મદામાન-ય થોમ્બર અર્થિન દેશનો એકભાષ દૂર કરતાં રાષ્ટ્ર-ભાષા હિન્દીનું અપવન અનિવાર્ય થાય. તરીકે સુચવે છે. માનવર જુનાય સરકાર હિન્દીને શોધણિય તથા સાહિત્યની ભાષા તરીકે જોડે અર્થે છે. મદામાન-ય વિદ્યાન સામરસ્ય દેલ ભાષા-સ્કર એટલે મરાઠીના સામા અજા અને સંવર્ધ છે તે કહે છે કે એચ. એ. રુશીના માન્યાસામાં મરાઠી મથોને ઓછા કરી હિન્દી મથોનેને પોંચ પુરતી તરીકે સમજા થોમ્બ છે. ભાષાન-ય નિષ્ક હિન્દીના સમ્યા કિલેજી દેલ તેના પ્રયત્નોર્થ વિ-શ્વાસેભા હિન્દી પુરતીનું અપવન આવસરક માતે છે. થીવુલ એન સી. કેકરના અભિપ્રાય પ્રમાણે પ્રાન્તીય ભાષાઓમાં હિન્દી સિવાય એકે એકે ભાષા નથી કે ને રાષ્ટ્ર-ભાષાનું સ્થાન ગઈ શકે. મદામાન-ય જોડામેન હિન્દીને ઈતિહાસિક-કલે-શીમે કહે છે કે અવગતર ૪ અવગતરો હિન્દુ અને મુસલમાનો એક જ ભાષા હિન્દી થો-જા દના અને સર્વસાધકનું જનતાના હિ-સામકિનાય તથા સરકારી તુમ્યાં હિન્દીના ૪ રહેના. હિન્દીના એક પ્રમાણપત વ્યાકરણક દેશ-કેકેશ થયે છે કે હિન્દીમાં ચોલી ભાષાનું ભાષ કરતાં એક પણ ભાષા એવી નથી કે તેના થોમ્બનાર હિન્દી ભાષાઓમાં કરતાં વધારે હોય. સુજાતી, મરાઠી, પંચાગી, પંજાબી, હિન્દી અને ઉર્દૂ કરતાં હિન્દી પ્રાપ્તિનાય ભાષા છે. નીમ

પણ દિન્દીને આર્થ આપ્યોલાં સંધી પ્રાચીન અને વિશેષ પ્રચલિત માને છે. શરૂઆત, કમચ કાસનવાની જનતાના આગમન નેતાઓ દિન્દીને રાજાખાના સિંદાસને ખેસાડે છે. આજુ સાદિત્યસંગેના મનદીપ અને રાજકીય સરેમામાં દિન્દીની તરેરુમાં જ પોતાના પ્રસાદ પાસ કરે છે.

સુભાષીઓને દિન્દીપ્રેમ

આજુ વર્તમાન તેમજ પ્રાચીન મુર્તિ-સાદિત્યપ્રકારો રાખ્યાના મૂલ્ય દિન્દીને જ આપતા આવ્યા છે. બીજા પ્રતેષ કરતાં સુભાષી અને દિન્દીને સંબંધ વધારે નિકટનો છે. અગ્રેષ્ઠ કાપાનું મદત્ત સ્થાપના પહેલાં દિન્દીનું અધ્યયન સુભાષી સમયે માટે અનિવાર્ય ભેખાનું. તેમજ પણ સુભાષી સાદિત્યકાર દિન્દી રાખ્યાના આશયે અપૂર્ણ જ મણુલે. મુર્તિ સાદિત્યકારોની સાદરતા દિન્દી વડે જ શોધતી હતી. મુર્તિ સહવિષે અને સહકારે દિન્દી અને સનત પ્રેમ પોષે છે. આજુ પ્રાચીન સત્તા અને કવિઓએ દિન્દી દ્વારા જ પહેલે બાંધે પાનરખાનીની સેવા બળતી છે. તમા જનજન ગંધા કવિઓએ દિન્દીનાં રચના કરી છે. સુભાષીના આશયે રસિંદાથી માંડી આધુનિક કાળના પ્રારંભ સુધી પણ કવિઓએ યોગ્યપણા અંશે દિન્દી સાદિત્યમાં વધારે કર્યો છે. અધુનિક કાળમાં પણ દિન્દી સમ્બરચનાના નમુના રેખા દે છે. દિન્દીના સમ્બરિયાનક તત્ત્વ એકે નથી. આજુ શ્રી, દવારામ, પ્રેમાનંદ, સનજન, મુખાનંદ, મદરાવજી, જાજાવજી, બાલાનંદ, નિપુણાનંદ, રાજી આવીજી, સુબંદર દિવાન, મદરાજ રાખવસિંદર, મદરાજ વિજયસિંદ, રેશીસિંદ, સુમસિંદર, મેદામજી, નર્મસિંદ, રાખરામ, રસિંદામર્મ, ચોવિં નિલાલા, સવિનાનરાવજી વગેરે જનજન સોથીએ. વધારે કવિ-ઓએ દિન્દી સાદિત્યને સમર્થનું છે.

આજુ સહવિષેની કવિતાના ઉનાસ આવી તેમને દિન્દી કાવ્યસાહસ રચનામાં વધે આપનાં અસંખ્ય છે. આ ચિત્ર આજુ વિસાદ સુભાષીના નામરિતે બધી રીતે દિન્દીને આજુની અપર કર્મિ પ્રાપ્ત કરી છે. દિન્દી મળતા પરિચય લખુડાવા સુભાષીના બોધિષ્ય આજુ

દતા. તેમની રચના પ્રસિદ્ધ અવધાની ઉત્તમ વસ્તુ છે. તેમની રચનાએ દિન્દી મળે પશ્ચિન કંચુ છે. તેમને પ્રાદેશિક મળે ઉત્તમ નમુને પ્રેમસાગર છે, કે જે આજે દિન્દી, સાદિત્યસંગે-બનતી ઉત્તમા પરીણાના અન્યસાધમાં છે. મદર્મિ રવાનક સરવતી-આર્થ જગ્યાના મદલ તપસીએ પોતાના વિશાળ કાર્યોને પહેલાં પળતા પ્રાચીય સંકીર્ણતાને લગત કરી દિન્દીને પોતાના વિષયોનું માધ્યમ બનાવ્યું. તેમજ રાજે-લગત માટે દિન્દીની ઉપયોગિતા બધી રાત્રી રીતે પીછાની અને આર્થ જનતાને તથા સંદેહ-તરવ પાર્થિક કવિઓ પોતા આજુ દિન્દીને જ સર્વેષ્ઠ માધ્યમ માન્યું. દિન્દી વિના મદર્મિ પોતાના કાર્યોમાં મધ્ય ભોળું કરી રાક્યા હોત. વર્તમાન, રાજીય આંદોલનની રચાનાં ખરી રીતે ત્વરણી શરૂ થઈ. આર્થસામગ્ર્યનું સંગ્રહન અમુક અંશે અવધિન અને બાકીય કાપનાનું પરિચય છે તેનું હવે દિન્દી જેવી સરજ અને પ્રભાવશાળી બાધ છે. બહોરખાનીની સેવા દિન્દી થઈ માટે ભોળી નથી પણ તે માત્ર સમયાંધા અગ્રેષ્ઠ જનજનસંગે જ છે. તેમ પ્રસાર દિન્દી-દ્વારા થયો હોત તે બહોરખાનું એક અર્થ કર્મ કરી રાકત. અગ્રેષ્ઠ માધ્યમ દ્વારા મધ્ય ભોળું કાર્ય સાધી શકાય છે. અગ્રેષ્ઠના મેદને હવે બસે આજુ કાર્યસિદ્ધિ કમળાએ પણ તે પ્રથમ છે. સાન દમ્બર માત્રમ દુરની વિરેલી બાધ અને તે પણ આજી કદરૂપ : આજુ વર્તમાન મુર્તિ સાદિત્યકારે પણ દિન્દીને જ પાસાન સદિન રાજ-બાધ માને છે. યોગ્યન મુખજાત ઝેરી અને કે જે રાજાખાની આવરપકતા છે તે દિન્દી જ ને જે આજે આજુ રેશમાં આજી સરત રીતે મેદાન છે અને પ્રચલિત છે-રાજાખાની મળે તેમજ આજુ વગેરે દિવાન મદાદુર કેસરાય દર્શકાય મુખ, સર્વેષ્ઠ દિવાન મદાદુર અંગરાય સાદરકાય રેશર્મ વગેરે વિદ્યોતે દિન્દીને જ રાજ-બાધ બનાવવા પોતાના અનિવાર્ય આજુ છે.

દવે આજુ વિષના સર્વેષ્ઠ નામરિત અને સમ-બંધિતસિદ્ધિ મુખજાતના દિન્દીપ્રેમ સ્ત્રિ કોઈ પરિચય આપીનું. "પણ સંકોચનો દિન્દી પ્રેમ

જેમણે રાષ્ટ્રપ્રેમ તોમના પ્રગટથી જ આપણી અદ્યત્તતા દિન્દીમાં પોતાની કાર્યશક્તિ દરમિયાન છે. આપણા રાષ્ટ્રહૃદયને નવું વચન આપવારે તેમણે જ છે. તેમણે જ દિન્દી સર્વશ્રામન્ય મોક્ષી-માર્ગની જાણ થાય એવી પરિસ્થિતિ આપણા માટે તૈયાર કરી આપી છે. તેમણે યુગ્મજાતી નવજનન અને વંચ ઇન્દીઆની સાથે સાથે જ દરિદ્રાકિંટ ઉપશમાય (સંપાદક, લાલચુભિ.) જેમના સંપન્નાર નીચે દિન્દી નવજનન એક દાયકાથી આવું કર્યું છે. આ કાર્યથી તે આશ્ચર્ય પશુ પામે જ થયે છે. તેમણે રજી કોક દિન્દી એકે જનતાં સુધી દિન્દીમાં જ કર્નભાષ કરે છે. સરકારી વડા અધિકારીઓ એકે પણ દિન્દીના જ અવગત ને રજી અગ્રેજીના આશય થે છે. તેમનાં પ્રભુસભા આશયમાં તથા ૧૯૨૦-૨૧ ના રાષ્ટ્રીય વિચારપ્રવાહમાં સ્થપાએલી સંસ્થાઓમાં દિન્દીનું અધિપત્ય અભિવાય છે. હાલમાં પૂ. ગાંધીજીએ નવજનન પ્રેમનું દ્વંદ્વ કરી આપના પ્રેમના કાર્યની સીમા આકાશ રાષ્ટ્ર ભાષા દિન્દીના પ્રચારને આપસક અંશ થાનું છે. તેમના પ્રભાવથી જ મદાસ દિન્દી પ્રચારનું કાર્ય પર એક્ષી આપણ થયે છે. પૂજ્ય ગાંધીજીની દિંદીસેવા રાષ્ટ્રપ્રેમના જેવી જ ગૌરવનિભ છે. અદ્યત્ત દિંદી સાદિત્ સંચિત્રનના આપણ તરફ તેમણે દિન્દીને આપણ અર્પ્ય છે.

દિન્દી સાદિત્વ

વિષય પણા કાળથી શુદ્ધ અને પુનર્વાર્ધ લગાન-જોના વાસથી યાગી થયું છે. આજે તેને અર્ધક શાન્તિ દેવાયે છે. વિષયશાન્તિ સ્થાપનાના પ્રયત્નો કરવામાં આવે છે; પરંતુ મુલકીઓ આ કાર્યમાં પાછા જ પડવાના છે. પર્યાવરણમાં પોતાના સંકેર્ષ વિષયોવરે શાન્તિને પાડે વિરોધો અગ્ર કરશે. અર્ધકારીઓ અન્ધકારને લીધે દુનિયામાં સ્પર્ધા દેવારશે. સમાજશાસ્ત્રીઓ કાળા-ચેત્તા અને ઉચ્ચ-નિમ્નના ભેદો તાપત કરશે અને ઇન્દિય પ્રાપ-પાના વિંચ અગાનિતપર્થ વાગવરણ કરી નાખશે. પણ સત્સાદિત્વસૂત્રો અને સત્સવિતો વિષયે શાન્તિને પાડ આપના આવ્યા છે અને અભિષમાં સારિત્વસૂત્ર ન આ નંબસિદ કરી શકશે. સાદિત્વ

તો અંજાનો શુદ્ધ સ્વત્વ વહેને ક્રવપ છે. તેનામાં સંકેર્ષતા, ભેદો, સ્પર્ધો, કાર્નિસેશનો સ્થાન નથી. સાદિત્વને દેશ કે પ્રાન્તોની ડુનિય સીમાઓ અને સંપ્રદાયો આડે આવડી શકતા નથી. તે તો વિશ્વની વિપુલિ છે. તુલસી, શુર અને કબીર, રવીન્દ અને માર્કિસ મથુસન, શેક્સપીયર અને ક્લૅ, બેરે અને આનાં તો કાં, ડેવિડસોન, કાર્ડીન અને ગ્રેવી, કેર્લ એક દેશ કે પ્રાન્તની સંપત્તિ નથી પણ વિષ્વના આપર સાદિત્વસૂત્રો છે. તેમણે વિષ્વના છે અને વિષ્વ તેમનું છે. એક પણ આપણું સાદિત્વ જેટલા અંશે વિશ્વન-પુજને પામે છે તેટલા અંશે તે વિશ્વના અને સત્સાદિત્વ છે.

દિન્દી અને તેના સાદિત્વ વિંચ વર્ધાન વિષ-વિવાલવના વધેતર પ્રાપ્તપ્રાપ્તિસાર સંસ્કૃતના પ્રયુષ અવધાક કરે છે કે વિષ્વના દિન્દી જાણ એક એવી જાણ છે કે જેમાં શુદ્ધવિરોધક નાશ નથી. દિન્દી જાણ વિંચ વધતા ઇ. સ. ૧૬૦૧ ના વરલી સ્વજનીના રીપેરમાં જન્મું છે કે જે મોલીએન્સેવો દિન્દી જાણ નીકળુ છે તેમણે એક પણ જ્વતની આશ ગાર વિના પોતાની કમતા કમમય પાંચશે વાપી કમયે છે. દિન્દી જાણને સમ્બલકર અર્ધપુષ છે અને તેમાં કાપ્તનિક કાષો અને વિષ્વરોને સમજાવ તથા સમજાવવાની પરી પ્રાપ્તો વિવશાન છે. એકિષામાં ઉત્પન્ન થયેલા ઉત્તમમાં ઉત્તમ અભિના કાષો અને ઉચ્ચ એક્ષીની કવિના તેના પ્રાપ્તન સાદિત્વમાં મોહુદ છે. અર્ધકાર અને ઇન્દી ઉપર દિન્દીમાં એવા એવા મુન્દર પ્રાપ્ત છે કે જેમાં સંસ્કૃતના મોહા મોના વિદાઓની એક દશે વિષવનું વર્ધન કમય રીતે કરવામાં આવ્યું છે અને વિશ્વના એ છે કે સંસ્કૃતના એકે શબ્દની માર લેવાઈ નથી. ડ્રા. દિલેન્દ્રનાથ મિત્ર લખે છે કે દિન્દી દિન્દુનનિના સમ્પ આમની જાણ છે. આ જાણનો સાદિત્વસૂત્ર વર્ધમાન અધી જાણને કરતાં પૂર્વ અને વિરત છે. દિન્દી સત્સાદિત્વ સમાનર અર્ધકે દિન્દી વિંચ સમાજોવના કરતાં લખે છે કે આધુનિક દિન્દી સાદિત્વમાં યજ્ઞ સદા ના-ધો એકા છે. પણ પાંચવા મોચ પર્ણા પુલકે છે; અને પ્રતિર્તી કાર્ડ વધારાં નાશ છે. પણ પ્રાપ્તન દિન્દી સાદિત્વમાં અનેક યાગ્ય રતો છે.

પામેમાં સ્થપાયાં છે. નારરી પ્રચારિણી સખાની સેવા કેળવી આપતી નથી. તેના સહઅધ્યક્ષી દિન્દી સ્વચ્છતાને જેવા ઉત્તમ કોણું સંપાદન થતું છે. આ સિવાય આ સખાએ સંસ્કરણ, પુસ્તકાલય, આરતીય કસાબન, અને ઉત્તમ કન્વેન્ટ પ્રકાશન તથા પ્રાચીન ગ્રન્થરત્નોનું સંપાદન સુંદર રીતે કર્યું છે. આ બંને સંસ્થાએના પ્રયત્નોથી આજે આસ્તવાર્ના વિશ્વવિદ્યાલયોના પાઠ્યક્રમમાં દિન્દીને સ્થાન આપાયું છે; તથા કેરમાક દેશી રાજ્યોમાં દિન્દીનું શિક્ષણ અનિવાર્ય થતું છે. કલકત્તા વિશ્વ-વિદ્યાલયમાં એચ. એ. ના પાઠ્યક્રમમાં મહાત્મ વિશ્વ-વિદ્યાલયના એફ. એ. ના પાઠ્યક્રમમાં તથા આપણા પ્રાન્તના વિશ્વવિદ્યાલયમાં મેટ્રીકના અભ્યાસક્રમમાં દિન્દીને સ્થાન આપાયું છે. આપણા પ્રાન્તે તે એચ. એ. માં દિન્દીને યોગી પ્રથમ સ્થાન આપતું જોઈતું હતું. હવેનું પુલ્કણ સિંધ અને મહારાષ્ટ્રના દિન્દી લોકોના સમર્થે મહાત્મ કરતા માત્ર છે. ઉત્તમ વસ્તુ તે એ છે કે આપણી શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં માન્યતા પાંડી ખરેખર શિક્ષણ દિન્દીનું જ હોય; અને તે માન-કેળવણીથી માટી હેઠળ ઉચ્ચ કેળવણી સુધી એકાદ સમોદર રીતે આપતું જોઈએ. આસ્થાને વિશ્વવિદ્યા-લયોમાં માત્ર હવેર માઇલ દુરની આપણું શિક્ષણ અનિવાર્ય હોય તે. પાંડી દિન્દીની આજ દિન્દીનું શિક્ષણ અનિવાર્ય થાયો તે હોય ?

નથી મારે નિરાશ થઈ એની રહે પાકવે તેમ નથી. પુરુષાર્થ સાધે જ પુરકો છે. આપણે અમરાવારમાં સમુદાયના પ્રચાર સમિતિની મેળના કરી પુલ્કણસહમાં ખાનગી તેમજ સરકારી વિદ્યા-લયોમાં દિન્દીને સ્થાન આપવા વિનાની શકીએ. તેના પ્રચારાર્થે દિન્દી આદિત્યસચિવનની પરી-ણઓના કેન્દ્રને (જે આ પર્વે ખર્ચે સ્થપાયું છે) પુલ્કણસહમાં વિખ્યાત કરી શકીએ. સુલ્કણસહ મેળી સંદેશમાં દિન્દી પર્વે આવું કરવાની મેળના કરી શકીએ. દિન્દીમાં જ આજેના અપાસવાનો આજ્ઞા રાખી શકીએ. પરંપરાના અપક્રમમાં દિન્દીઓ લોકે અગ્રેષ્ઠને પદે દિન્દી મેળીએ અને તેમ કરીને સમુદાયનામાં સુલ્કણસહ કાંઈ આપીએ. સુલ્કણસહ કુવો, સુલ્કણસહ મદિરાઓ અને સુલ્કણસહ સુલ્કણસહ પેતાની અપાસવારી સારી રીતે

અમરો. શું કુવો અને કુલ્કણસહ પેતાને પ્રેમાય સુલ્કણસહ આપના અપાસવા મોટી વાળી પ્રતીપતાની સંકેતી નીચમાં વધી જવા દેશે ? કુલ્કણસહ જ એ છે કે સંકેતી નીચોને મોટી વિદ્યાલય વિષ્ણા નાચરિક બનતું શું સમુદાયનાનું શરિત્ર પ્રેમાય કુવો વિષ્ણાનિમ પેતાને કાંઈ આપી શકશે ? સમુદાયના વિનાના કુલ્કણસહ વિષ્ણા નાચરિક જ કોણ કમુલ કરે ? ને-લ-લેનામાં આપણા કુવો આ સમુદાયના સંપત્તિ શરિત્ર દેશી નાંખી સમુદાયનાના કમુલાર બનશે.

કેદાસાસ એથી

એ તેજ

એ એક દેશી ઉર્ધ્વ સ્ત્રી દેશ દેશ ઉત્તરું જતીન ! જતીન ! હવેને નથી સ્વચ્છતા; તું એકે કે સ્ત્રી ? હવેર હવેર જોઈનીએ જોઈને પાંડી આપી ને એ પાંડીની આંધુઓની સખાનીએ તને સખો કે દમ્પતી ?

જતીન ! તું જેવા તપસ્વીને તે વળી, મેળ કાં ? હવે નથી સ્વચ્છતા; તું જતીન કે મર્તી ?

એક દેશી ઉર્ધ્વ એ તેજને નિરાળું પું સદાસ દેશ સમકતા. જતીન ! તું મરે નહિ. તારા જેવાને માટે જન્મ નથી. એક દેશ એ મરી જતી છે સદાસ દેશ. ને જતીન ! જોઈ જતીન, મહા દેશને જતીન જાનવેરું મરીને જતીન એ દેશ દેશ. તદ્દુ પીરત ને તારું તેજ મહા દેશસહમાં પ્રથમ છે. તારું આજ્ઞા મહા દેશસહમાં અગ્રેષ્ઠ જતીન છે.

સમુદાયનાં તપ આજ્ઞાં જતીન, ને એમાં એ અમરત પામેલ આજ્ઞાને ઉર્ધ્વ એને જોઈ સમુદાય મેળના સ્વાર્થે મોટ એને નદોતેર. જતીન એને મર્તી જતીન; ને જતીન જતીન એ પીરને દેશ, જતીન, ને એમાં એ અમર મર્તી.

જન્મ એ મારે તે અમરત દત્તા 'પામે' ના દેશસહમાં એ અમર ઉર્ધ્વ ને દેશ જતીન એને એને રહે રહે.

અમર એ જતીન.

અમર પામે

રાખ અખંડિત તાર

[ગાથ]

ગમ્ય અખંડિત તાર

દો વનુકર ! રાખ અખંડિત તાર,

જાનનાં જરૂર આર

દો વનુકર ! ગમ્ય નુ અખંડિતાર

જાજ નિશાચા, રાત પ્રજાને,

જેમ હો સમાર

તેમ સુમેળ નગમ્ય મે મુનર

સુખ પદનસાર

દો વનુકર ! રાખ અખંડિત તાર,

નુરુદ્ધા પી, યાત્ર નિરુદ્ધા,

હમ્યા મિર્જાવસના,

એ સુમે સખેતોય સ્વી, મિષ

કર્મ માનવના જા

દો વનુકર ! ગમ્ય અખંડિત તાર,

રેસખાંડ જરમાર

એશીઆનું સ્વાતંત્ર્ય અને યુરોપીય રાજનીતિ

દુનિયાનું બદલાયેલું કેન્દ્ર

હેઠા મહાસુદની યોદ્ધામાં યોદ્ધા અમર છે. જે થઈ રહેલું દુનિયાનું કેન્દ્ર જ બદલી નાંખ્યું. યુરોપીય મહાશક્તિઓનું સંઘર્ષ-કેન્દ્ર હવે ઐરશ્યાન્દિત મરીને પસિફિક મહાસાગર થઈ પહોં છે અને કેટલાક વિદ્યોતના મન પ્રમાણે જીવે મહાસાગર મધ્ય એશીઆ અને પસિફિકમાં જ થશે. કમળ એશીઆ હવે વ્યવસ્થા પામી છે અને એની રાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થા અને યુરોપીયન-રાષ્ટ્રીયોની સહાનુભૂતિની સ્વાર્થ નીતિ વચ્ચે આઘાતજન્ય જાનિવાર થઈ પડી છે. હાથી ચામડો વાંતોની પરજીવાએ તેની કમરને ખુણી કરી છે, અને હવે તે પોતાનો કારભાર પોતાના હાથમાં લેવા સ્વતંત્રતા માટેની યત્ન માંડે છે.

એશીઆનાં લોક દુનિયામાં એક વખત મહાન શક્તિશાળી અને પ્રવર્તિમાન હતા. દિંદ, ચીન અને જર્મીઆએ પોતાનાં સામ્રાજ્યો સ્થાપ્યા હતાં. પણ યોદ્ધાઓની મહેનત પછી યુરોપીયન પ્રખર-શક્તિમાન થઈ પડી અને એકબીજાની સહીની શરમ્મતમાં તે એશીઆનું કેટલું કાલ્ય એવું રહ્યું ન હતું કે જેની સાલ્વસલા અવકાશ રહી હોય. ખાસકરે તે એશીઆની પ્રવર્તિત યોદ્ધા ભાગ યુરોપીયનોના હાથે પરજીવ છે. પણ હેઠા એક કિસ્મી આશુ એશીઆ પોતાની પ્રમાણેની સ્વતંત્રતા પછી મેળવવલા પ્રવર્તે આકરી રહ્યું છે; પણ એ પ્રવર્તેનો યોદ્ધા ભાગ નિષ્વળ જ નિષ્વર્ષો, હાલ જ સ્વતંત્ર થવાની સામગ્રી પૂર એશમાં ન હતી અને એના પરિણામે એશીઆ તેપણી જગ્યા દલી નહિ.

પીસમાં સહીને 'પ્રવર્તિતોનો યુવ' કહેવામાં આવે છે; પણ એમાં જો કેટલું મહત્વની માનિ થઈ હોય તે આ ખુલાખારી વચરની એશીઆમાં થયેલી ક્રાંતિ. એશીઆની રાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થા એ પશ્ચિમ તરફના દેશથી ધ્રુવિન નથી પણ પોતાના માટે જામ અને સ્વતંત્રતા એવળવાની હેઠલથી જ પ્રેરણેથી છે.

લાઠિયાનાં કારણો

આ વ્યવસ્થાનું ધણું કારણ છે પણ એનું

આમ કાલનું તે એશીઆની પ્રવર્તી વરીયાલ અને પરજીવાની બેટીઓએ હાથલેથી શરમ છે; અને એમાં કેમકાએકા સુરિમાન રહે પડેલા ભાગ અચ્છો છે. એનાં તારકાગિક કારણેમાં સહિયા અને વ્યવસ્થા વચ્ચેના વિચરમાં જાપાનની રહેલ અને હેઠલું મહાસુદ એ બે મુખ્ય છે. યુરોપીયન પ્રખર વચ્ચેની જર્મની દરીયાએ મહાસુદને જામ આપેલો અને મુદતના પરિણામે એ શક્તિઓ આર્થિક વર્ષિએ નજીવી પડી ગઈ. જાપાનના એમાં અચ્છેલા ભાગે એશીઆની પ્રવર્તમાં આમલકલા જામન કરી.

લાઠિયાનાં રહેલી માન્યતાઓ

અપન કોઈક કરીને એક અમેરિકન લેખકે આ વ્યવસ્થાનાં જનુ આમ અથો આપ્યાં છે. (૧) યુરોપીયનોની રાજકીય કલા સામેનું ખંડ (૨) એશીઆનાં જનુ અને ધર્મ સામેનું ખંડ અને (૩) એશીઆનાં સામાજિક ઉચ્ચતાના અપાલો સામેનું ખંડ.

પરંતુ આ વ્યવસ્થાનાં ધણું સ્વરૂપ છે અને એમાં ધણી માન્યતાઓ અચ્છલેલા ભાગ અચ્છે છે. એશીઆના રાષ્ટ્રોને હવે યુરોપીયનોને ભય મરી ગયો છે; અને ઘરઘરી દેખાવો અને તોયોના અચ્છલેથી એ બનીના નથી. રાજકીય અને વેપારી કાલમાં માટે યુરોપીયન પ્રવર્તીને હવે એશીઆ ફેંકી દેવા માંડે છે અને પોતાના જામલોનાં વિષ્ણા જનકા માંડે છે; એટલે સ્વભાવિક રીતે 'યોદ્ધાઓનો લોલો' અચ્છલજ અને નિર્ધર્ક છે. એમ એ માને જ. ચિતનની આખર અને ક્રિત્તરત એટલી થઈ ગઈ છે. એની સલા હવે સર્વને માન્ય નથી એટલે યોદ્ધા પ્રવર્તઓની ખીલ મહાન રાષ્ટ્ર તરફ અમેરિકા જ આ વ્યવસ્થા સામે વિરોધ કરી શકે એવી રિધિમાં છે. એની સલા અને તારકા જામલજ છે અને જો એ સ્વરૂપે થાય તે વિચર વિચાર કેટલું બીજા જારી રહેતી જ નથી અને એમાં જાને પડેલો વિનાશ પણ સમાજેલો છે. આ જાને પડેલું જામલજી આપસમાં અમલુની કરીને સુલેહ ન કરે ત્યારેથી જારી મુદતના વ્યવસ્થામાં પાડ્યા જ કરમે અને વિનાશની આગાહી પણ એટલે જ.

યુરોપીય રાજનીતિનું મુખ્ય અંગ રાષ્ટ્રસામ્રાજ્યવાદ એટલીમા તરફની યુરોપીય રાજનીતિનું મુખ્ય અંગ રાષ્ટ્રસામ્રાજ્યવાદ છે. પ્રાચીન સામ્રાજ્યવાદ વ્યક્તિયત્વ મદત્વાસિદ્ધા પર રચાયેલો હતો; પણ આધુનિક સામ્રાજ્યવાદ સ્વાર્થી આર્થિક નીતિનું પરિણામ છે અને અત્યારમાં સૈન્યની ઔદ્યોગિક ક્ષતિએ એને જન્મ આપ્યો છે. આંદોલિક ક્ષતિવા પરિણામે ખેતીપ્રધાન દેશો પણ ઔદ્યોગિક થઈ ગયા અને જરૂરીઆત કરતાં વધારે માણની ઉપજ જવાથી એ તૈયાર કરેલો જામ જઇ પેલાનો કાચો માથ આપે એવા દેશોની જરૂરીઆત વધતી સાચી અને એ સ્વાર્થી સાધવા એ દેશો પર રાજદ્રોહ પ્રભુત્વની પણ અપાય વધી. આ જરૂરીઆતમાંથી જ આધુનિક સામ્રાજ્યવાદને જન્મ થયેલ. ફ્રાંસનીના મન પ્રમાણે: Imperialism is the product of highly developed industrial capitalism. It consists in the endeavour of every industrial capitalist nation to subject and to annex a greater and greater number of agrarian districts, no matter to what nationality the agrarian districts might belong. ખરી રીતે એનાં નો આ આર્થિક સામ્રાજ્યવાદ જ (Economic Imperialism) ખરી સામ્રાજ્યવાદ છે; કારણકે પ્રાચીન સામ્રાજ્યવાદ એ આના ભેદનો અર્થકર ન હતો એટલું જ નહિ પણ એની કઈ વિશેષ દિશાથી ન હતી. આપારે હો યુરોપમાં આ સામ્રાજ્યવાદને રાષ્ટ્રીય માનવતામાં જોવાની દેખામાં આવેલો છે અને યુરોપીયનોની નફેનકમાં એ વહે છે, અને એનું ખુદશી રીતે કમચર્ચન કરવામાં આવે છે. એટલીઆની પુરિષ્કાળ રીતિએ યુરોપીયન સામ્રાજ્યવાદની નીતિને સરમાં સાઈ અને વિશાળ ક્ષેત્ર આપ્યું અને એ સાથે તેની રાજદ્રોહ અને આર્થિક મુજાબોનાં પચામ્ મંડામાં.

ચિંતન અને દિશ

આ સામ્રાજ્યવાદી રાષ્ટ્રોમાં ચિંતન અગ્રગણ્ય હોવાથી એની નીતિ અને યુરોપીયો જિં પહેલાં વિચાર કરેલો જ્યુ જ અગ્રગણ્ય છે. એટલીગણ્ય ફ્રાંસી માટેની ચિંતનની નીતિ દિશ અને ચિંતનની

વચ્ચેના જગા અને મધ્ય માંમાં પર કમલે દેવતાગીરી રહી. અને આજ રિવસ સુધી ચિંતને એ એ અધિઓ કરી, એ એ મિત્રતાઓ કરી, અને એ એ દેશો પેલાના અધિકાર અપવા સંસ્કાર નીમે ઘીવા, એ જ્યુ એલે દિશ ઉપર આંખ રાખીને જ કરેલું છે. દિશ આજે ચિંતિત સામ્રાજ્યનો પાલો છે- India is the keystone of the arch of the British Empire to-day. રશિય એટલીઅન, આફ્રિકા, આંદ્રેસીઆ, વર્ગેમાં દિશની રિપતિએ સામ વડ, એનાં માણ્યો અને પેલાની નાદશી કેની રીતે પેલાના રાજ્યનો વિચાર કર્યો છે એ ઇનિદાસતિદ વસ્તુ છે. દિશની માર મોનનાં દુખનું અને બીજા એટલીઅન દેશની પરજવાનું કારણ થઈ પડી છે. દિશમાંની વાતમ્બુલ અને અગ્ર-સામ્રાજ્યવાદી ચિંતને પૂર્વના અપા દેશના વાતમ્બુલને એટલી ઘણ છે. દિશ એટલી ચિંતનો વેપાર ખીલ ટોલ પણ સંસ્કારો કરનાં થયો જ વધેલો છે અને એ વેપારની ખોડાન ચિંતન યુરોપમાં આવે છે. દિશ અને સંસ્કારો વગર ચિંતન અમેરિકાની વેપારી દરીયામાં ફાડી કોરે એમ નથી. અને દિશ પેલાના વેપારો કમલે-ચિંતનના કામમાં રહેલ દેશ નથી માવતું. દિશ દરે વામન થયું છે અને એટલીઆની પરજવાનું કારણ થવાની ના રહે છે; તેમજ સામ્રાજ્યવાદની નિર્ધ અને પાણી રચનામાં આટલીકર થવા માવતું નથી. દિશમાં રાષ્ટ્રીય વામનું દરે એટલી રિપતિએ પહેાંતી છે : ૧ બ્રિટિશ આટલીવાદ રજા માંમાં છે. એના રજાં ચિંતિતરી ચિંતન કમનનીનિગો રોર થવાથી નયું છે; પણ એ નીતિએ ઉચ્ચતી જ અગ્ર કરી છે. એના રાજ્ય અને એની સ્વાર્થી વેપારીનીતિ સાથે વિશેષ ઠાપો છે એટલું જ નહિ પણ આપવા પરિણતી સંસ્કાર અને જરવાદ કામેનો માણ્યો પણ આટલી રેવામાં પુર્તિમંત કમલુપ છે. વામન એટલીઆ યાને કમલવાની ચિંતનના સામર્થની કોટી દિશમાં થનાર છે અને એમાં એ કેટલે કમલે સામ્રાજ્યવાદ નિષ્પા નીવડે છે એ જોરનો વામન દૂર નથી.

ચિંતન અને ચીનની વાતચિત

ચિંતનની ચીન નેટરી નીતિ- એ એ વેપારીની નીતિ છે. મર ઓફિન દિશમાં પેલાના મેવ

પ્રમાણ: So far as China is concerned, our prime concern is to save our trade. ચીનનાં જોવામાં પ્રિદનનાં મપૂરેનું દિન મલુજ સમાવેલું છે અને પ્રિદન તે વરસે જોરસાર રહે એ જાની રહે એમ નથી. જન્મ આ જોવામાં જાણ અને માંદગીએ અખત દરીયાઈ અપાઈ છે અને પ્રિદનને આર્થિક તુકસાન સ્વન કરવું પડે છે એટલે એ ધાની આપવાદરના રહે છે. અપાન દને એને જરા પણ સ્વકાર આપવું નથી અને એ એકમુ પડી મરું છે, એટલે એને ઘસરી મરણી જન્મ જરૂર પડે છે. પરંતુ ચીન દને એ જાંજોગામિયા અવાસ્થી પડીનું નથી અને એની પ્રાનમાં રાષ્ટ્રીયતા અનલક અપાન થયેલી છે. એ મુલોસા પાંક દને ઉપયો છે. અનેરિકન લેખક અપાન રોજના મન પ્રમાણે—Of all the revolt against the white domination, which we have been stirring throughout Asia, the actual thrust, the spearhead of the movement, we find in China, once symbol of docility and pacifism. જોવાના અને બીજા કેટલાક દેશો અને પ્રમાણે એ યુરોપીઅન પ્રાનના દાષમાં છે તે ચીન એકદમ ઘણું જોવા માટે છે અને પોતાની સર્વોપરિ મત્તા રજાવવા માટે છે. આ તમા વર્તની સરખાનમાં જ યુરોપીઅન પ્રાનના નેમા દહો નાણ કરનાઈ એક મહેરનાનું ચીનની રાષ્ટ્રીય સરકારે જાદાર પાડ્યું છે.

ચીનની અદેર પ્રાનને અવાજ, અંદર અંદરની સત્તા મેળવવાની તકરોવા જતાં, પ્રિદન છે અને એની બહાર ચીનની બહાર એકદમિયાં જીવ દેશમાં પણ મહા મૂળી છે. ચોરી પ્રાનના ઘસરી દોરણામની માટે ચીની પ્રાનને એક અવાજ નથ મહા પાંચ છે. એજી પોતાનું ઘસર જન્મ તમાર કરી શીકું છે અને એ કરનાં પણ વકારે સહિષ્ણતાની અધિકારની નીતિની સાલ અને પૂર્વ અપાનમેલ કરી નેંદ છે. અધિકારના એ રાષ્ટ્રીય સરખો આર્થિક જોવાં એને ઉમદા ઉપયોગ કરી જનાવે છે, અને એના મારે પ્રિદન વિરુદ્ધ એના અધિકારને રાખે એક ઘરે એ જાદારી માટે છે કે

ચીની પ્રાનમાં અમનિ કેરો મુખી થઇ મહ છે. એમાં પહેલા કહેવામાં ચોરી પ્રાન રાખેનાં જાંડની તમે અમેલો સમાવેલ માર છે. ચીન પાસે આર્થિક પ્રાનિ રાષ્ટ્રનાં ઉમદા અને કિંમતી રાખેલો છે. એની પ્રાનમાં મહેનતુપાનું, વિજાંજતા, અને સહિષ્ણતાના મુલો છે; અને એ પોતાને ઉદ્ધ પાર પાડે અને એશીઆના દેશો વંદે એવી બધે એમાં કંઈ નવાઈ જેવું નથી.

અપાનની સહિષ્ણતાની અવર

ચીનના વિજાગા જોવાં એને પ્રિદન, અધિકાર, અપાન, રશિયા વગેરેની કેળવેલિત માંદગી અદો જનારી મરું છે. એ અનરજાપર કેટલાયે દાન રમાઈ જાવા છે અને દહા રમાય છે. અપાને અપાન એકિપરદા રાષ્ટ્રનાં કરનાં દોષ નથા જમનાને અનુકૂળ પોતાની પ્રાનિ સાધી આ રખેલમ અપાનેના સામ અમની રમું છે. યુરોપીય દેશમાં એને મેળવેલા રાખેલા એકિપરદા દેશમાં અજળ મદા અને અમનિ આખાં છે. રશિયા સરેના મુદ્દા અને ઉજા મદામુદા પોતાને સ્વાર્થ સાધવા અનુક મેળવવા વિચલ એલે પહેલા ઉદ્ધ મુદ્દા અને જર્મનીના પૂર્વ એશીઆમાં સરખાને કરી નાજવાના અને અનિમ ઉદ્ધ એશીઆમાંથી યુરોપીઅનેનું પ્રમુખ કરી નાજવાનાં દતો. અપાન અને દર્દી યુરોપીઅનેના સામેના અપાનને એશીઆનાં અપાન છે. અનેએ યુરોપીય સત્તાએ સામે મદામાં દોષ જાપી છે; અને યુરોપીય સદાર કરવાની સુધેલી રીતો અખવાર કરી છે. અને દેશની પ્રાન સરખા છે, અને જન્મેલો ચોરી પ્રાનની જાતિવ ઉપચાના પાસે સામે અપાન અપાનને અને રીતે છે. જેમ અપાન પૂર્વ એશીઆનું અપાન છે તેમજ દર્દી પશ્ચિમ એશીઆનું અપાન છે.

અપાનની મુદ્દેલીએ

પોતાની કુદેલીનું જુનારીથી અપાને પણ સામાન્યતાની નીતિ અપાવાર કરી પણ એલો એ મપાન નિષ્ણ નીવડેલો. 'અપાન સામાન્યતાની' નીતિ અપાવાર કરવામાં રશિયા પડી અપાનને જ નંજર મળે છે જન્મ દને એજી સહિષ્ણતા અને સત્તાની નીતિ અપાવાર કરી છે. જમાનાને અને પોતાની રિયનિને અનુકૂળ મહ જમાની એનેમાં

પણી સમગ્ર સંદેહી છે. અમાર ન્હાનું વસુ સકિનશાળી રાખુ છે. એની પોતાની પાસે ઘણાં સંપત્તિ બહુ જ લુભ છે છતાં ઘરકરી સવા તરીકે એણે પોતાનો દામ દુનિયામાં એકાએક છે એ ન્હાણીનું કલ્પ નથી. કામ્યા ખાત્ર મારે એને સંતિયા અને મીન ઉપર આધાર રાખવો પડે છે, તેમજ કંઈકા માણના જાનકી માટે એને મીન અને દિંદુશાન પર આધાર રાખવો પડે છે અને મરી મારે અમેરિકા પર. આવી રીતે આર્થિક સંપત્તિના પરતંબ દોવા છતાં એણે પોતાની અજ્ઞા પ્રતિનિ સાધી છે. પરંતુ આ જ બીનાએ એની એકીબળ નીતિ પર મારક અને કુશલકારક (wholesome) બંધુક રાખેલે છે. એને એક મિટકાં તરફીમાં માથાં પછી જમુ છે. એણે આપ્યા સિવાય એને કુટક નથી. આ વસ્તુ દબે એ સારી રીતે સમજવા લાગ્યું છે. મીન વિરુદ્ધ એની નીતિ દબે કંઈક બદલાય છે, કારણકે એની પ્રતિનિ એકીબળ પરનો કાલુ દબેકને માટે રહે તે એને સમજું નથી અને એને તે બાંહે એ કાલુ જામણથી ઉપાડી નોંખવાનો એનો દેવ છે. વધારામાં એના પોતાની રીતે ને રીતે જાળવાન થવા જાય છે એટલે એને સંસારીને આશરણ જ રહે છે.

ભાષાન, ડોલીઆ અને એકીબળ

આખા એકીબળને સર્વજનકરણ બીડું બાળને જ પહેલું જાહેરું એ એની નીતિ ઉપરથી સમજાય છે. પણ એ દેવ પર આપે એ પહેલાં તે એણે કેટલાક સ્વાર્થી અને ગાંધ કાંઈક કરી નોંખ્યાં. એણે એની નીતિ વિં એકીબળની પ્રતિનિ સંકા સજુ કાળી અને કલુષકર એ એકાએકથી આજુ વા છે. એણે મીન વાંકે કુદ કરું અને પાછળથી ડોલીઆ પેનાલામાં મેળવી રીડુ બીડું ન મહાકુદ વખતે એણે મીન ઉપરની રા મામણીમાં રજુ કરી. આવારે ડોલીઆનું કોલી એ કેવી રીતે ચૂસે છે અને એ પ્રતિનિ કેવી રીતે કુશળીમાં સુમે છે એ આપણથી અજાણું નથી. એકીબળના અજા મારે ડોલીઆને પેનાલા કામકાં રાખવાની એની નીતિના સર્વનિતિ દરિએ બહુ જામણે રજુ કરવામાં આપ્યા છે; એટલે કંઈ એ કેળે મરતર કુશળીમાં રાખવાનો અને એનું કાંઈક ચુકવનો એનો દર સિદ્ધ થવો નથી. અજાનની નીતિને

તરકનાથ દાસ અને કાચેર બેળાએ એ એકીબળના કાંઈ છે, જમુ એટલું તે આપનાં રાખવું જ એણે કે અજાનનું આપ એકીબળમાં જ સરખાવેલું છે અને ત્યાંગુથી ડોલીઆ એકે અજાન સરકાર નહિ સુધે અને મીનનો કુશળીએ વિરુદ્ધ જા નહિ તે ત્યાંગુથી એકીબળ પ્રતિનિ એના તરફના અજુવિધાસ દર થવનો નથી. અને એકીબળનો સરકાર અને સંદિષકના કુશળીને એ કેટલી પ્રતિનિ સાધેલી એ એણનું જ રહે છે.

રસિયાએ અજાનના ભાષ

આ એકીબળ નજરિમાં રસિયાએ પણ થયો એણે ભાષ અજાન છે. રસિયા રાજાસંતિમાંથી પણ એકીબળ માનુષ્ય લુભાને એ એકીબળ છે. અજાનની અંત પછી રસિયા એ નવી જાનની સંકાલનવાની નીતિ અજાપાર કરી. એણે એકીબળની પરતંબ પ્રતિનિ એકે આજુન સંદિષકના કામકાં છે અને કુશળીએ વિરુદ્ધના લેખના અજાતિપને પેાણ જાનનો પ્રવાસ કર્યો છે. કે. કન વત મેન દાસ એણે રસિયામાં 'નેસતવિરક' પણ સ્થાપવામાં મારી જ માર કરી છે અને મીનના ચિત્ર વિરુદ્ધના ગદિષકમાં થયો અજાનના ભાષ અજાન છે. એ એક માટે છે કે ત્યાં એક વખત ચિરિયાની કામકાંને કોઈ પહેલેથી એટલે આખી કુશળીબળ પ્રતિનિ ઉપરકાં દેવાનો જાન આપે. ચિત્રની આપણવાની નીતિનું રસિયા કદર વિરેલી છે અને જાને કેળે એક બીબને દબા પાવવાનું ચુકતા નથી. ચિરિયા એકીબળની દરેક અજાનમાં રસિયાને જ દાસ લુએ છે. અજા. રસિયા ચિરિયા વિરુદ્ધના અજાતિપ એકીબળમાં ફેલાવવા ચુકતું નથી. કુશળી એકીબળની એકીબળ રીનું વેર સંતિયા આખી રીતે વાળે છે. પરંતુ એકીબળની અજાતિ એ કંઈ રસિયાને જ સંધિ નથી થતે કારણકે એ તે એકીબળની સંકાલની કુશળી અને મરીબાનું પરિભ્રમ છે; અને કુશળીએ આપેનો જાળવો એ અંતરની ઉંડાણમાંથી જામેલ છે. બીડું, રસિયા એ બહુ પુરાણની રીતે કરતું નથી. એનો પેનાલો 'કુશળ' એકાં સમાજેલ છે. રસિયા અને મીન વચ્ચેની અજુવિધા રેલીને કેવી તરકાર ઉપરથી એ સમજ, સમાજ છે. પણ

એશીયા એકે મોટી નીતિ અપાવાર કરી છે. એક વખત એશીયા જાણી રીને જાણ થઈ સુરોષીયન સુસરી ફેંકી દે એટલે સ્થિતિને આપો-આપ સંજાગીને બાજવું પડશે.

અમેરિકાની નીતિ

એશીયા સંબંધી અમેરિકાની નીતિ મદુ જ માવેલી બનેલી છે. એશીયામાં સ્વતંત્ર સ્થાપનાની ભેદભાવના ન રાખતાં એમેરિકાએ એશીયાના વેપારથી જ મન લાગ્યું અને વિશિષ્ટ-સુરી આગમ જાગે પ્રપાત ન થયે. આજે અમેરિકાએ વેપાર સુરોષ કરતાં એશીયામાં વધારે છે અને કરોડો ડોલરની મુદી એમેરિકા એશીયામાં રોકી છે. છેલ્લા મહાકુદ પુછી અમેરિકા દુનિયાનું બેંકર છે અને એશીયા એના નાખીતું મોટામાં મોટું ઘરાબ છે. એશીયા એના વેપારમાં અમેરિકા વિશિષ્ટ રીતે ફારી થઈ છે. છેલ્લાં મહાકુદમાં જ્યારે બીજા દેશોએ વેપાર બાની પાત્રી એ વખતે અમેરિકાની એકે દરીશકીએ મોટું ભાગ ન લઈ; અને વાટકરની જ્યારે એને ભાગ અને જિટન પર ભદિ-કારનું લખિયાર ભાગલાનું ભારે થયું અમેરિકાએ કાલેકે થયેલ આપી રીતે એના દરીશકીનાં સુખાંત્રમાં અમેરિકાએ બાજ ન થયો છે.

અમેરિકાના ભેખમદારી

જ્યારે ' મોટી પ્રાંતો એએ ' અમેરિકા પર આપી પાત્રી છે કારણકે જિટન દવે થાયું છે. દણ સુધી અમેરિકાએ એશીયા એકે વિરોધી વર્ણક મદુ જ એટલી રાખી છે એટલું જ નહિ પણ સ્વયંવચ ખતન સુધી એશીયાના સ્વાતંત્ર્યની જલુ વિભાવન કરી છે. પરંતુ દવે સિતિ બદલાઈ જાતી છે. એશીયાના ભાગલાનાં એને બીજું લાગ્યું છે. જિટન ખતનાં સુધી પોતાનો વેપાર જાવજાતી જ કોષીય કરે, એટલે અમેરિકાને જ જાણી એખમદારી માથે નેટારી થવાની રહે છે. ભાગનાં બીજાનો વિરોધ કરે એ અશક્ય છે; જ્યારે અમેરિકા પાત્રીની દમેશાં નાનું થવાની ભાગલાનાં દેલાયી ભાગનાં એના વિરોધ કરે કે કેમ એ સમાજ છે. એટલે બીજા અને અમેરિકા એ એ ફુનીયાની મદાવ સંતિએ વધે

આશકાસુતી સંભાવના બીની જ રહે છે. પણ અમેરિકા વિરોધે વિરોધ બીજા અને જાવજાતમાં વધારે ને વધારે મુદી નાંખવું જાય છે. એટલે મુદ નહિ થવાના કારણમાં એ એક મોટામાં મોટું કારણ છે. અમેરિકા એ ન કાનને અને બીજાને જાવજાતનો પ્રપાત કરે તો મુદ વગર છૂટકા જ ન રહે. અને જાવજાત અને ફરીયા, જેમનાં વિરોધ આમાં ભાગવત અને અશક્ય દેવ, તેઓ સુખાવ એટલી રહે એમ જલ ન જાને. આજા મુદનો અંત જાને પાત્રા વિભાગમાં જ દોષ કરે. એશીયાની પ્રાંતમાં વધારી જતી સુરીય ભાવનાં અને જાવજાતને જાવજાતના પ્રવળો નિવળ નીવડશે એવી વધારે છે; અને સુરોષીયન સુરોષ આ વસ્તુ વધારે ને વધારે સમજે એમાં જાને પાત્રીનું વિન છે એટલે ' ઇવરું અને ઇવરા રેનું ' (To live again let live) એ સિદ્ધાન્ત જ જાવજાતની આનંદસુખનીનિને ખરો સિદ્ધાન્ત દેવો એટલે.

એશીયામાં કોલેકશન સુધ

એશીયાની આ આખાની મુખ કંઈ બીજા, ભાગનાં, વિદ, દરી, વધારે મોટા દેશમાં જ નથી પણ એશીયામાં દરેકે દરેક ન્દાના દેશોમાં છે; અને દરેક દેશ પોતાનો જાવજાતનું પોતાના જ દામે કરવા માટે તૈયાર થયો છે. એશીયાની ફરંધી આજાનુ પર રાજ્ય કરતી સુરોષીયન પ્રાંતો આજાનુ કરવા થતી જ ભાગનાં અને સમુદિસંપત છે. આવી સિતિમાં જ્યાંસુધી આખું એશીયા એકજાવજાત સદકાર ન માથે જ્યાંસુધી સદકાર થવાની સુરીય છે; એટલે દરેકે દેશ એશીયાની એ અને પુરો એશીયામાં જાવા રેશોનો સદકાર અને એજ થાય એ માટે પ્રપાત કરેલો એટલે. આજાનુ દેશની જાવજાતની સુધી વધારે છે; કારણકે આજાનુ જાવજાતના આખા એશીયાની જાવજાત અને એના આર્થિક મદાવમાં વધારે સદકાર નીવડી છે. આજાનુ એક જાવજાત દેશની વધારે ને વધારે જાવજાતને, દરેકની સુરોષીય અને આર્થિક પ્રાંતોને સારી રીતે સમજાવે અને જાવજાતના સદકાર આજાનુ એ જાવજાતનાં છે.

કેશવલાલે નેત્રી

પાલવાડીનાં પુલ

૧

રામનું જીવન

પ્રજાન પ્રાંતમાં ગુજરાનવાસી કસોડી છે. તે છાત્રાના મરણીવાલા નામે મામમાં સ્થાપી રામનીચનો વચ્ચે આજથી હાથન વર્ષ ઉપર થયેલ હતો. રામનીચ રામાયણના રાખનાર તુલસીદાસજીના વંશના હતા; અને તેનું કુટુંબ મેલ્લાનીના નામથી જોળખાતુ.

સ્થાપીજીના પિતાનું નામ મેલ્લાની દીરાનંદજી હતું; અને માતા છેક જયપુરથી જતી અઈ હતી. એકલે માયક રામને માનુ દુધ પીવા મળતું નહિ તેમ તેનો ઉછેર પણ રોષને દામે થયેલ.

જાણપણમાં રામ જઈ કુળના હતા, પણ મોટી વયે જેમ માન વધુ તેમ સરીર પણ સાફ થયું. એક દિવસમાં પદાક પર ૫૦ માર્કસ માણતું અમવા સીપાકમો સાથે વીસ માર્કસ રોકી આજના નીકળતું કે દરિયામાં વીસ માર્કસ વસતું. એ સ્થાપીજીને માટે સાબરમુ પાન હતી. પોતાના ચમમા લાખી રહી રામ ગુજરાનવાસની દાહરેકુલમાં રાખજ થયા અને ત્યાં તેનો મેટ્રિકની પરીક્ષા પસાર કરી.

આ રહેરમાં થતા જાગન નામે એક મહાન રહેતા હતા. તેણે રાખને પોતાને ધેર રાખજ રામ પાડે કરીને થતા જાગન પાસે મેલી પાનથી ઉપરેશ ચાલખના.

રામને કુલક રામવાનો ને પુંચકાને લારે રોખ હતો. મેટ્રિક થયા પછી થતા જાગને રામને તેના પિતાની મરજી ઉપરાંત લાહોરની મિશન કોલેજમાં આગળ અભ્યાસ કરવા રાખજ કર્યો. અહીં રામ બી. એ. થય અને આખી યુનિવર્સિટીમાં પહેલા નંબરે અભ્યાસ. મર્જિલ વિદ્યામાં લે એકલ હતો. ત્યાર પછી બે વારે એમ. એ. ની પરીક્ષા પાસ કરી. ગાંધીરથી રામ પેના જાગને અજર નવર કાગળ જાગના. આ વખતે રામની ઉંમર ૨૧ વર્ષની હતી. નમુના કરીકે એક થય આ નીચે ઉનારીએ.

તા. ૬ થી ફેબ્રુઆરી ૧૯૪૪

આજનો પવ હાથમાં મળ્યો. વાંચી જાગને થયેલ હાથમાં સવાના પાંચ મને હાઈ છે અને સાલ મુખી અભ્યાસ કરે છે. પછી સીધ રાખન થયેલો પત્રારીને કમલ કરે છે. ત્યાજજક પરિવર્ત થયેલ નાઈ છે. રાખમાં પણ વાંચકે વાંચતો થાતું છે. એક કલાક પછી ત્યાં જ જાગન કરી તેમની સાથે આજનાં થયેલો કોલેજમાં નાઈ છે. કોલેજથી ધેર પાછા વળતાં રાખમાં રૂબ થઈ છે. જે થયેલ અજામ થઈ નીકળેલ રાખ નીકળે છે. આજના કલાક રીને થર હાઈ થઈ છે. ધેર અમાઈ થયેલો અજામમાં આંસ થઈ છે. આ અંસ વખત થાઈ વાંચન થાઈ ન થયે છે. પછી કસરત કરી સીધ મેલ્લાને જાગ મુખી વાંચે છે ત્યાર પછી થાઈ કરવા નાઈ છે. થાઈ કરીને પ્રેમજ થાયેલ નાઈ છે. ત્યાં ૧૦-૧૨ મિનિટ થયેલ કસરત થઈ છે. પછી સાલ હસ થાઈ થયેલ અજામ થાઈ છે. આ અજામથી હું મેટ્રિક કરવા સમર્થ થઈ કે આખું ને આખું પેટને બંધાવત સંભાળે કરી રાખામે તો મુખ આંતર, મનની કાન્તિ, ઉપર રાખજ, સીધ છલિ અને આજગુલિ-સપાઈ જાગી થયે છે. પ્રથમ છેલું મેટ્રિક થયેલ થયેલ થઈ છે અને થઈ ને પાઈ છે તેને જાગનાર થયાં છે.

રામ

થતા જાગને રામ પોતાના કુરે રાખના અને કોલેજ કે જોલાને જે હાલ મળ્યું છે તે થતા જાગન પાસેથી જ મળ્યું છે.

મળથી રામને પત્રારે પર મુતું મળ્યું નહિ. થયો ધેર પણ સચાંસનથીજોમાં મન વળતું નહિ. એમના મિત્રા અને સાથીએને જેમ લાગતું કે રામ આજી વર સંસારમાં રહેશે નહિ પણ ચાલુ થયેલે આજના થયે.

બી. એ. થયા પછી રામને મર્ચિસ ૧૦ રૂપિયા રોકાવરજીવના મળ્યા; પણ બે પાતળા રોકાવી મિત્રાવ કંઈ વધુ ખાતા નહિ. એ દેકે દુધ લીધે અને મહેમાનેને પણ દુધ પીવરાયે.

રામને પોસકા સારો હતો. ઉનાચમાં ખાંડીનું

“જાતું” પોતિયું અને એક પદેરજી માથું ઢાપાડું અને બહાર ભણ ત્યારે મનમજીના કેરો ઝીંબાજામાં પાળગાનેા કોડ.

જાડી રાજ ગિજન કોલેજમાં પેદેરજી થયા. જન્મ રાજ કદેના કે આ બાળામજાનું તે શેઠા રિવાજ છે. જાડી તે કોલેજનું દરી કોલેજો ઉપરેજ કરવાની મારી કોઠી કરના છે.

ક. સ. ૧૮૬૭ ના એકરોજન મામલાં રિવાજોને રિવજે રામે પોતાનો આત્મા પ્રજુને જોડી દાવો. ત્યારે રામ રજ વરસના દવા. ત્યારજાદ તે વર્ષે મોદરી કોઠી રામ દિવાલપ તરફ ચાલી નીકળ્યા. ત્યાં રામે કોઠી તપ અને જાલ જાલ્યાં. એક વરસ જાડી જાંવાલ કાઢ કરવી થયા. અને તે વરસ જાડી દેશમાં દરી ઉપરેજ દેવા જાવ્યા.

દરે રામ અમેરિકા જવા ત્યાં તેમને દિંદુ યાઓ ઉપરેજ કરવા કાનવા. એકવાર કોલેજે રામને પૂછ્યું “સ્વામીજી, આજેને પેસ વસા રેમ મામજી?” રામે જવાબ દીધો, “રામને ત્યારે જેની જરૂર પડે છે ત્યારે તે જરૂર જેની મેલે જ આવી થાય છે. રામ જામે તે દેશમાં દોષ જન્મ મજા દુનિ-વાને માલે છે અને આજુ” જગત તેનું વર છે.”

રામ અમેરિકામાં પોતાની કિલ્મમંડળી મુકી ક. સ. ૧૮૭૫ માં દિંદુજાન પાછા આવ્યા. રામને મન દિંદુ, કુલમમાન, પારસી, ક્રિશ્ચિયન જામેરી કી કરવા જ દવા રામને કોઠી કોલેજનું ન કોલે. દરે રામે કોલેજકોર આપી કયાં; અને કોલેજ તે દિવાલ-જા ઉપર પાવના થયા.

રામે ત્યાં એક જર્જુરી જામેરી દતી. દરજાની કોળા અપર્ક દતી. એક જાજુ તથેરીમાં બેની વસિર જંથા, બીજા જાજુ રિખર પર મોડું મોળ. જાડી જર્જોરની દાર તે દાર. નિર્જન જાડીના અજક મુકર મુકો અને કોઠા મોડા જાવજ.

રામની જર્જુરી પાંચેક દૂદ જાંબી અને જન્મ દર પોતાની દતી તેમાં કે નાની પેરીઓ, અને પેરીઓમાં પૂરતોજાલેક જાંબ, અને એક કદવન જન રામના રિખરેજુર જાડા રામ નીરજી જાંબ દેવા

અને કરજન વડે પાંચમાં પેરી કરજુ ઉપર જન્મ જાંબના. રામ કદવન રેડેના અને કાદો મોડવા મોડના ત્યારે જામે કુરેલી જાજામાં જોની કરી પડનાં દોષ તેમ જાવજ.

અહીં જાજાકોને જાજા એક વાર કોમના રિખરે આવ્યા. ખીમડીનું મોડના કરી પોતાની કિલ્મમજામાં રોમિ રાન જાજો. બીજે રિવસ વપોરે રામે કોલેજ કાવજો જાવાવ્યા અને તેમાં રામને જાવજુ દોષ તેમજે સરેખન મડોના મુખીમાં મળી જર્જુ: નરિ તે જાડીથી મળાજી નરિ એમ જાજાવ્યા. રામે દરે સમાધિ તેવા પાડી દતી.

ક. સ. ૧૮૭૧ ના એકરોજનમાં એકઠી આઠી મામજી અજામે. રિવાજોના સપરેને રિવજે ૧૩ વર્ષની થવે જાડીજામે પોતાનો દેદ જંથામિમે અર્જાન કયાં. જાજામજામે મેનું પદેજા રામે કોઠીવાલ જાજાવુ જાજુ કે—

“દે જન્મ! મારો આ દેદ જામે મજા જા. મારે તેની કરકાર નથી. મારે નવા કોલેજી બેડ નથી. જંથાં નિર્જન કિલ્મોજા કુપેરી દેદ પારજુ કરી નું આનંદજી નિરજી. જંગલ, નરિ, જાજાને દુ જામેરી રીસ: કુલજના મોજાંજા રૂપે નાજોસ: આનંદજી બરપુર જંથા જીનજા કુજંથી વાજુ નું જુ. આ કી જાજાં જ રૂપ છે. રામ રૂપે નું નીમે કોલેજો, મુમે-જામે કોલેજો, કુલજામેને જામન કયાં, કુલજીના આંજુ કુલજ, મુકામેને દસાના, કુલજુકોને રાજાં અને કાકજા, તેને રજાં કયાં. અહીં જંથા, ત્યાં આજો, જામે કોલેજ રાજાનું નરિ અને કોલેજો કાજાં આવ્યા નરિ.”

સ્વામીજીની જાજામજાનીના સમાજાદ જોમનાં મોમે કોઠા જંથા અને જોળ કરાં તેમનું કરીર મમજા-ધિયા મોડ દોષ તેમ જાજાં વાજેજ અને કાજા બની કામે એક બીજા ઉપર રામેજ, મોડી રેડા અને મીથિજી આંબ જંથાજાવજમાં મળી આવ્યાં; અને જાજુ તેને જંથાજીને જંથાજા પંથાજાજાં આવ્યાં. જન્મ જાડી આનંદજી સ્વામીજીનું કવન જામે કરી આવજે તેમની કોઠી મોડીમેક વાનેા જાજીનું.

૨

પટેલ શ્રી,

નાનો નામદેવ

પુ. પ્રશ્ન અને અભિપ્રાય એવા નહીંના નહીંના છે. ઊંચાંચોએ જાગૃતતાની રસ ન કર્યો છે તે તમે જાણતા હો. નામદેવ નામે એવા જ એક ઊંચો હતો. તેના બાપ રાજા વિદ્યાની પુત્ર હોતો અને નાનો નામદેવ તે જોતો.

એકવાર નામદેવને પગ પૂગ કરવાનું મન થયું. દેવે તે 'વિદ્ય વિદ્ય' એમ મનમાં જાણ કર્યો અને ત્યારે જાણ થયે ત્યારે પૂગની એટલીમાં પેસી શાશિલામની મુનિ પાસે જઈને કહે, 'દ., આજ રીક કાલમા આવ્યા છે, વિદ્યા.' પરંતુ તેના જાણ તેને આજ વારેવરીએ કરવા દેતો નહિ.

એક દિવસ જાણને પરમાત્મા જવાનું થયું. નામદેવે તે પ્રસન્ન-પ્રસન્ન થઈ ગયો. તેને જાણે થયું, 'તમે તો મન જાણે છે એટલે વિદ્યાની પૂગ કું કરીશ.'

જાણ કહે, 'રીક, પગ સારામાં સારા કર્યા પછેજ તું ખરવા માગે છે. તારા જેવો વરખ ઊંચો દેવની પૂગ મું કરવાનો દેતો. પૂગ કરવી જ હોય તો દેવને જમાડીને જમવું જોઈએ.'

આજ માત્ર થયો તે રાત્રે આ દરખાસેલા આજ-કને દુષ્ટ ન જાણી. પચારીમાંથી જીડી ઉઠાવે તે પોતાની માને પૂજવાલાયકો કે આ, પોરણિયું થયું કે સવર કરારે પાડો કે પૂજારીની પૂગ કરારે કું કે ?

જાણું વાત જ નામદેવ નહીંએ નહીં આવ્યો એટલે તેની માએ દેવ નીંમે ઉતારી આજ. ઊંચાંચોએ તે દેવની મુનિને તરબાણના પાળીમાં દુધાડીને ખાલે કાઢી અને તુરત આસન પર બેસાડી માને કહેવા લાગ્યો કે 'મા' જાણી દુષ્ટ જાણ વિદ્યા નહીંએ મેઠા છે. તેમને જડુ જાણ લાગી છે.'

માએ જાણી દર્શિએ દુષ્ટને ખાલે દેવ સાથે મુકાને નામદેવ કહે છે, 'મદાજન, દુષ્ટ પોતો.'

દેવે દુષ્ટ પીધું નહિ. ઊંચાંચોએ આંખે મોંઘા પાડે પીધે જાણજાણતા મોંઘું પામ, રામ, વિદ્ય, વિદ્ય. તેને ખાતરી હતી કે પોતાની અભિપ્રાય પ્રમાણ થઈ દેવ જરૂર દુષ્ટ પીધે.

વધે વધે તે આંખે ઉપાડતો જાણ અને દેવ દુષ્ટ પીધે છે કે નહિ તે જોતો જાણ. પગ દેવે દુષ્ટમાં કોઈ પીધું નહિ અને નામદેવ કંઈલો. જ્યાં તે જાણનરત અને રાજના ઉત્તમરતે દર્શિ જાણે દેવો એટલે તે રહ્યા જાણે, ઊંચાંચોએ રહ્યા જાણે. કયારે દેવમાં થયે, કહે જાણ જાણે, દેવ મુકાર્જ થયા અને દુષ્ટમાં ઉપર દુષ્ટમાં થાને એ કહેતો જાણ, 'જ્યારે વિદ્યા! જાણ તારું જાણ પચારા જેવું દેવ થયું છે. મું કું ઊંચાંચો કું એટલે તું દુષ્ટ નથી પીતો? મારા જેવા જરૂર જાણે ઊંચાંચો પગ રીકાણ છે કે ?'

રહી રહી નામદેવ જાણ રહી જાણ અભિપ્રાયો આંખની પાસે આંખી નય. ઉપર તે પાંખમાં પાડે. આંખથી પાડેથી એકાં થઈ ગયા. તેમજે જે પર પાળી જાંડી એને જાણમાં આજમેઠા અને પાળી તેઓ સમાનવવા મંડ્યાં કે 'તું દુષ્ટ પી જા, દેવ દુષ્ટ ન પીએ.'

નામદેવે તે ન જાણે. દર્શિ જાણ રહી રાત્રે જાણ, 'એ વિદ્યા દુષ્ટ પીતો નથી હો. માટે ખાણ પોતાની કે જાણની રસ નથી.' એમ કહીને નાના રાજા નામદેવે તરત કાષમાં એક જાણી જાણી જાણી અને પોતાના જાણ ઉપર મુકી તે જાણ વિદ્યા પી, નહિતર કું મંડે જાણ!'

જાણ જાણ નજીક જાણ જાણ એકાંએક એ મું થયું! વિદ્યા એકાંએક પ્રમાણ થયા અને દુષ્ટ જાણે કરી દુષ્ટ પીવા લાગ્યા.

વીણુ શ્રી

આ માટે માર્ગ છે

એકવાર કોઈ જાણ દુષ્ટમાં મરજી જાણી. તે માણસ પાંખ કે તે જાણને જાણ એક વાર જાણે વિદ્યાને તેના પાંખજાણે દર્શિય કરી. પાળા જાણારીને ખાણ માળા રાણે દર્શિ.

દેવે વિચાર્યુંને બેઠામ કરી પેલા ગામરને ત્યાં ગેાધારી મંજાવ્યું. એ ગામરને પડદી ખાઈ તો સ્વર્ગ નરક ઊભા લાગી.

એકલામાં પેલા બીખારી ત્યાં આપણ આવી અત્રેા અને તે જવખાનવા દરેક ગુણકને છેડેા પડદીને ઉઠિ ઉઠિ નવા લાગેા. ત્યાર પછી વળી સ્વર્ગમાં નવા ઈન્કનાર એક ઝોળે માનુસ બીખારીને આલછ કરી તેમ પથ પડદી સાથે નવા લાગેા. એમ કરતાં કરતાં ગામરના બેરૂંડી માનુસેાની દાર ને દાર ઉઠિે મરવા લાગી.

આમાં નવાઈની શાન તો એ દની કે પેણી

ચીસ પાન

મુઠ અને શિંપ

એકવાર એ છેડામ ડેાઈ મુઠ પામે રવા અને તેમણે યુરને માન રેવા જીનવા. યુર બેઠામ બાઈબિા, માન લેવાને માટે તમે શાવઃ છે કે નદિ તેની ખાતરી કરવી પડે. જુએ, આ એ રજુનર છે. નમે પેણી એક એક રજુનર મર્ક રેા અને તાજો રેા ના રેમે મેરી મેકાન્ટ સવામાં રજુને તેને મારી શાવે.

મુરની આજા કરતાં જ એક છેડેા નવા મદ આવી નીકરેા અને છેડેાની ડા ત્યારે દલી રેવાં રના પર પહોંચેા. ત્યાં માનવા લેાલે વરક પીા કેરની તેને પેાનાના માપા પર ગુણકોનાં કાંઠા મેાદી લીધા અને પછી પેલા રજુનરે પડદી તેની ડેા મારી નાંખી.

દેવે મરેા રજુનરે મર્ક તે મુઠ પામે ખાતરી રેવા લાગેા. 'મુરછ, આપણી આજા મર્કને આપે રજુ તે પ્રમણે કરી લાગેા મું.' મુઠે પેરુડું, 'ખાલ, તે' ત્યારે આ રજુનરને મર્ક ત્યારે ડેાઈ તને લેવું તો નહોતું ને.'

'તા મુરછ, ત્યાં ડેાઈખનુ નહોતું.'

પીઠ દેવે તરેા આવી મું કરી લાવે કે ને બેઠામ. બીજે છેડેાએ એક માતા જગમળા રેા અને રજુનરે ડેા મારી તેને મારી નાખવા લેવાર પર્લેા જમુ તે વખતે એ ઝરીન પડીની આપેા ત્યા ઉપરે તેણે નેજાકા મર્ક મર્ક દની અને પેાનાના નરક લેાઈ રી દલી. છેડેાને અપરાધે તેને એક આંચાં રવાવેા દામ બેણે દામવા જાય

ખાઈને નીમે વરકનારબિાને મુરુખ ત્યાર માગેા ન દેા.

આમ સંમાર છેડીને એ લેણે ઊઠાં ઊઠાં છેક સ્વર્ગને બાઈબે મર્ક પડેામાં. પડી રેા બાઈબે પાણું વાગેને બેમું તો નીમે માનુસોની દાર ને દાર લાગેલી દની! તેણે પેલા લેાલે ઉપર મુરે શાવે રજુ: "બાઈબે આડીથી મુલામિા! આ માં ગામર છે!" એમ કરી તેમને તરકેાવા બાઈબે દામ દવાવેા.

જમુ દામ દવાવતાં વેત લેના દામમાંથી પેરું ગામર છુટી પડ્યું અને સખાઈ માનુસેા સાથે નિમારી ખાઈ જમુ લેણે પડદાઈ પડી.

મર્ક રવા રજુનરે તે મારી નાંખી રાકેા નદિ. તેને વિચાર આપેા કે પેાના રેા જુએ નદિ કોવું ક્રેકાન સ્થાન છે નદિ. ડેાઈ રમળ કોવું નથી કે ત્યાં માનુસ વરક એકલું દેામ. ડેાઈ બીજું નદિ તોખનુ પેાને પેાનાને તો જુએ છે જ.

દેવે મું કરવું અને રવાં રજુ' છેડામને મર્ક સમજાવ પડી નદિ. એ તો જગમળાં ડર ને ડર આપેા રીથી રજુનરની ડેા મરકવાની રિખન કરી. જમુ રીથી પડીની આપેા રપરકવાર તેના તરક લેાઈ રી.

છેડાને વધુ કે મુરની આજા આપી છે. એ તો નિશક શા રજુનરને મર્ક પાડેા મુઠ પામે આપેા. આલીને તેણે રજુનરને યુરના પથ આપણ મુકકું અને ડેાઈ. 'મુરછ, આ કાન રજુની છે. આવી ખાતરી કરવા કરતાં બીજે ડેાઈ ઉપામ જતાવેા. મને હાંલેવું તાન આપેા.

મુકએ શિખને જાતી કરેા આપેા અને પ્રેમથી રજુ.

'જમ' એમ આ ખરામ કામ કરતાં રજુ-તરની આંખમાં તને તારા કાંઈ રેખામે તેમ તું રાવે ત્યાં દેાન તોજમુ જની કાંઈમેરડી. ખરામ કામ કરવા લેવાર માપ ત્યારે 'મુર જ-રાખરે કે હાંલે ત્યાં છે અને તે મર્ક મુલેમેા કાંઈ છે. હાંલે રાય છે અને તે જમું જુએ છે.'

"કરવું કલિય મર્કાવવાં મુરકા ખાઈ

જાગૃતિ જીવન

માનનું મિત્ર કરી પવપાન

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન;

તાતનું પાત્રી જાગૃતિ-વરદાન

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન.

આજીવન પર એકી આજીવન

આજીવન જનું આજીવન,

સમાજ પકડી તળકક તળકક

પહેલું દુનિયા પાર;

દેશનું ભરત દેશની આજીવન;

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન.

આ મુજ દેશ-મન ઉપારી

જાગૃતિ પર પર યોજી,

સાથે વચ્ચે દરકાવી અહર

દૈનિક મજી જોજી;

જાગૃતિ માર પછી પમસાજી;

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન.

આજીવન પાછળ કુચ કરતો

ભરીશ એક સમાજ,

જાગૃતિ પાન સઉ પશુ પંખી

ને નમશે લોક તેજાજી;

આને આ આર્યુ મારા આજીવન;

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન.

માનનું પૂર્વ કરી પવપાન

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન;

તાતનું પાત્રી જાગૃતિ-વરદાન

મદા હું જાગૃતિ દેશ જીવન.

દેશજીવન પરમાર

ગિજુભાઈનું પાનું

2000/01 2001/02

હીલ કુલાની સુર સામરમાંથી અર્ધે ખદસ આપ્યો. દ્વેષ, અને અર્ધે સામરમાં દતેલ.

પૃથ્વીએ ગુલાબી એટલું એટલું ફરું. જાડ પાન ગુલાબ હાર્યા હતા અને ધરોનાં નળીઓં લાલ
સેનેરી હતા.

અનુવાદ કરતાં ધાળા પંખોએની પાંચે સાથે સુશાસી દલી અને કાર્યા બહુ પાણીએની પાંખોએની
પરકાંય રૂંધે દેખાતો-દત્ત.

નવ પરિશીત કરવડુ ગુલાબ જાડે બાજવા સંધ્યામુખ્ય ટેશુરા રંગે દોળી ખેડે ત્યારે જેમ દીશાએ
રંગેલી કરાઈ નવ લેખ દીશાએમાં ગુલાબી રંગ છીડી સ્ત્રી દેને

આજનો સુરોત્તમ શ્રદ્ધાળી હતો.

पञ्चमः-श्रीभुजः सुपादः

અમીન કામની સવારો ખુશ્નુઆ છે. વર્ષત ઝીખમે તકો નેતમેતામાં ફેરવી ચરતી વધારતી નવ છે. પરીઓ આ તકમાં પેનામે ખેસક શાખતં અહીં તહીં ઉડી રહે છે. માતી ચકો સાથે વક વક કરતાં, એમાંની ચંડીથી લ...લ...લ...લ...રની રેવ ચકથી ખાંડુ માન ખતી થોર ઉપર, પીચળીના તાર ઉપર, ચરોની વંડીએ ઉપર, ચાખતી વંડીએ ઉપર મેજમળ કરે છે. દુધ ચકી દુધોમાંથી મધ ચૂસીને પેર ભરે છે. દોષો તકો વધે છે, લેમ ખૂસી થઇ, મેંશ વરસામાં ન્દાવતો આનન્દ મે છે લેમ, તકમાં ન્દાવતો આનન્દ મે છે. કામક પડી ચેથેશ પાંડાં વાળો રુધ પીપરઉપર ચાળા ખાંધે છે. લીંગળીના કેર લીંગળી દારા નવું કવન કરે છે. પવન સાથે ધામે ધામે ખાંધે મરવા ઝૂંચવા માખ્યા છે. આંગતી કેમક સવાર ખેસર આજ વચ્ચે કુછ મે છે. કચ્છરો કુખા તકમાં ખોંચ ફેરડાવી શાખી દેક કરી જાન્મેની નેડીયા ઉડે છે. ત્યારે તકમાં તેનો જુઓ જાંખતી રમ ચલડી કોં છે. કાખરો ચંલુચ હાંચરાકાટ કરે છે. પોપટના નાના જન્માંએ ઉડતાં ચીમે છે. પારેશી મેનકો કોઇ કોઇ દેકાએ રેખાવ છે. આજકાલ ઝીખ-વર્ષતની તકમાં આખી આસપાસ આ કરન છે.

વડાંની ડાંગે

કાલકાળી કાલે કાલે છે કાલકા
 કાલે રહેા ને કાલે કાલે
 કાલકાળી કાલે કાલે કાલકા
 કાલે કાલકાલે ને કાલકાલે કાલે
 કાલકાલે કાલે કાલે કાલકાલે
 કાલે કાલકાલે ને કાલકાલે કાલે
 કાલકાળી કાલે કાલે કાલકાલે
 કાલે કાલકાલે ને કાલકાલે કાલે

તથાતને જ્યારે ધોલે ધોળીયા
 ધોલે રમજ ને વડી છ રે
 નદીને ચીરે જ્યારે પાણીમાં
 જ્યારે મોથી ને મીંચી છ રે
 પાપજાની ઝાલે તેણે મેનુષ્ય
 તેણે નાની ને નમુ છ રે
 પાપાની ઝાલે જ્યારે છે જાણનાં
 જ્યારે રથો ને કાચો છ રે

Conclusion

રીંછ અને વરૂ

૧ નાનકડું જીવંતજીવ :

પાત્ર : રીંછ અને વરૂ

અંક ૧

સ્થળ : ખેતર આમણ થાપે જતો રહેતો. એક બાલુથી રીંછ અને બીજા બાલુથી વરૂ તાપડ થાય છે.

રીંછ (જાણ્ય થઈને)

વરૂ

રામરામ, બાઈ, રામરામ. મારા મનમાં એક વિચાર ચઢ્યો છે; તેમાં કંઈ મદદ કરનારની ખોળમાં હું રહો.

વરૂ (રામ પડ્યો હોય તેમ)

રામરામ, બાઈ, એવો તે કયો વિચાર છે ? આરાધી જનશે તો જરૂર જરૂર મદદ કરીશ.

રીંછ (ખેતર તરફ ચાંપીને)

જો, પેલું ખેતર ખેડાઈને વાવવા માટે તેવર પડ્યું છે. ચોર, આપણી કાચે સવારે આપણે વાવણી કર્યું ?

વરૂ

હા, કરીએ. શામાટે નહિ ? જમ્મુ એક યશન. પાકની પહેંચજુ મારી મારણ મુશ્કેલી કરે.

રીંછ

વાર, વરજાણ. અરધા અરધા લાગ-પાછી કેમ ? એમાં કંઈ ખોટું ? આપણે લાગ કર્યાને આપણે એક કર્યા.

મહામહા, ખરોખર છે. અરધામાં હું ને અરધામાં હું આજ, આજથી તારો બાળીદાર થવા કશું જુલું. આ માટે કેમ. (પંખથી તાણ દે છે)

રીંછ (અપમાદથી)

જમ્મુ લાઈ, હું જાણે છે ખરો કે ખોટાનાં પૂજા હોય છે તે તો જાણે કોઈએના મારાની ક્યાં નીચે ને નીચે ચાંપ હોય છે !

વરૂ (અવપ્રભુમતે)

હા, સાંભળ્યું છે ખરું. બી નાનાં ને જૂન આટલાં લાખાં, એ પ નવી નવાઈ છે ને !

રીંછ

તો પછી તારા લાગમાં એવું અંદરનાં જુલું અને વધુમાં એવું ઉપરનાં સાંકડા ચાપ્યું તો—

વરૂ (દાખલે પડે પછીને)

કશુર બાઈ, કશુર. એમ જ.

રીંછ (દાખલે દાખ બિચારો)

તારે દબે કશુર. મારે હજા કુટીએ લેવી; એકે આમાં મને તારે ખોટ જશે એમ લાગે છે.

પડતો

અંક ૨

સ્થળ ૨૨જા. રીંછ કુટીએના કાચા આપણ અને વરૂ સાંકડાના કાચા આપણ.

વરૂ (સ્વચ્છતાથી)

વરૂ (રીંછપછી)

રીંછબાઈ, મને જાણે તો નવી જનતરિકા ને તારે ? તો પછી મારે અન્યાયાચાર્યનો રહેલો લેવો પડશે હો.

મુખિયાને શું કરે ? બરે સાંકડા જાણવાને કામ આને-કોઈ નેવાય ખરા ?

રીંછ

વાર, લાઈ. પોર આપણે લાગ મદમાઈ લઈશું. પછી છે કોઈ ? તારે જેલેને ને લાગ તારે

વરૂ

એવો તને શંકા થઈ કેવી રીતે ? લાગ તો તે કાચા ને કશુરના તે મુશ્કેલી પાડ્યા છે.

તો તો હું દબે આ કરશે. જેનાં મુખિયાં ને સાંકડા ને એજુ તેજુ કોઈક લેવાનો નથી.

[જાને આપણના હિરાબોમાં થામણ જાય છે.]

પડતો

અંક ૩

મેં જ રહ્યો. હાથ, ડાબો, ડાબો મેલ્યો પણ પાલી જોતોતર એ વરઝને જાહેર. એ માનુષી રીંછ અને પીંછ માનુષી વર હાથે જાય છે.

રીંછ (મિત્રવારે)

શામરામ વરનારો; જરેબર એક વરઝે મળ્યા આપણે. પળો દને મેનદમાં શું વાતનું તેની વાત કરી મરઝે.

વર

શામરામ રીંછભાઈ દા, આપણે વાતનું નાની કરી રાખે.

રીંછ

ગમે વરઝે-નું કુશલો ન દોઈ તો-નાઈ મન મેલિ ઉપરનો વાત મેવાનું દતું.

વર

જરેબર, અને એ મને જોય ઉપરનો વાત દેતો દો તો આપણીએ તમાર શું.

રીંછ (સંકલ્પમાં)

કજીય, વરનારો પળું આપણે આ વરઝ બટાઈ વારીએ દો. એમાં જેટ તો મુદમ જવાની નદિ-અને વેરનો દયનો.

વર

વરઝ વરઝ, મેં જ, અને કજીય છે. આપણે પટે-દાનિ પાક જ વારીએ અને વેરનો.

રીંછ

જાતુ જાતુ, વરનારો ત્યારે વાતની કાઝ સવારે આપણે બટાઈની વાતણી કરુ કરી રાખે.

[આ દોહાના દરખમાં મેં દાવ મિત્રવારે સામગ્રી સિદ્ધમાં વાતક બન છે]

પરો

અંક ૪

મેં જ રહ્યો. માર માર પાલી રીંછ પટાણા રવ વાતન અને વર કુશલ ઉપરના દન વરઝ.

રીંછ (પરોવારમાં)

તેમ ભાઈ! આપ કેમ ઉપાસી જેવા છે? કાંઈ લખિયત નીક નથી કે તમારા બાપનો પાક મેલેબર નથી?

વર (મિત્રવાર ખઈ)

ભાઈ, તો ખાતર તો છે કે પાક તો આજના દન મળે છે. પણ જેટનો પાક મળે તેટલો જળિય તું પગની રખે.

રીંછ

વાત, મેં શું વધુ લીધું છે? આપણે એનો કપો અને એવ મહ તે કુશલ મેં લીધું છે-અરો વધુ નદિ-અરો કોઈ નદિ-અરો પોતોતર.

વર (વેળ મેળ મળે)

આ સીંચો, તો પેલા સીંચીય નખર છે.

મેટલે દને વાતની કાઝ સવારે દું તો વાતના(અપણે) રતો મારીય.

રીંછ

અરર, વરનારો. એમ વાત કાંઈ નમારી જેટ દું વાતની રીંછ જ વરનીય.

વર (અપ વાતમાં વાતને)

શું શું, રીંછવરઝ! આ વાતે વાતને છે તે બટાઈનો દન વરે-અરો આપણી વરઝે!

રીંછ

પરે જ, બધું. મેં આ વાતે વાત દું કજીયનીથી વાતી રીંછ શું. દને તો તું મારી નખર દેખ સીંચ ને?

વર (અપવાદ વાતની રતોતર કેવ રેમ)

રીંછભાઈ, એટલી તારી વાતની નદિ તો મારા જેવા મરઝને વાતની કોઈ ઉપાસના જેવ રેખારે!

ધરદીવડી

[લેખક: અરણ્યક પંડિત]

નામ	વિવરણ	વય
કુલિન	} એ દોસ્તો	૧૨
મંજુલ		૧૩
આર્યા	કુલિનની બહેન	૧૪
અપ્પાનિલા	આર્યાની બહેનપણી	૧૩
લોકનાથ	કુલિનનો મોડર	૧૧

ચિત્ર પહેલું

[અમ્ય તાડું રંગલ અને સમસાથી એ પુરણીએ ઘણી, કુલિન અને મંજુલ યનાં રમવા લેવા છે. બાજુ પુરી યનાં બન્ને પેલપેલના હાથ સ્થુલા ખરે છે.]

કુલિન (પાનાં ફેંટી રહ્યો)

ભા: નથી રમવું. હા વખતે તું હતી અપ એ કેમ હતા આવે ?

મંજુલ (મલાલી)

હતવું એ હા રમવાના છે ? એને આવડે એ હતો. ને ન આવડે એ રીખા કરે.

કુલિન

મારે એવું નથી રીખવું. (દાઘ ઘસી) આંખના કુખવા આવ્યાં !

મંજુલ (પાનાં ઢીલાં કરી)

તો આપ: તું તરડા તરડુ કરી દેખાડું. એ તો મમદો ને ?

કુલિન

હા. એ રીક હવું.

[બન્ને પેલો બપુસ લેવા ક્રમ મંજુલ કોઠી તાર તરખણ અને કોઠી તાર ધોરેથી યનાં ઊંધે છે. કુલિન યેલ યેલ એવા આટલ અન્ધ છે.

એટલામાં અમ્ય આવે છે.]

અમ્ય

ભાઈ, ન્દાપો કે ?

કુલિન (અપ લાકે મેલો)

ના. આવડે તો રવિવાર છે.

આર્યા

પણ...

કુલિન (મધું કુલુની)

ના. મને આવડે ન મોઝાવ. તું હાથમાં ધું. આર્યા

એ: મંજુલ તો ન્દાપો આવ્યો છે. એવા તાર કેવા મંજુલા લોકેલા છે ? અને તારા ન્દે.

કુલિન

હેં, મંજુલ ! આવામાં પરવારી ત્રોપું ! (બીન પરની યદિપાત્રમાં લેઈ) હજુ તો તારા આવે નથી થયા.

મંજુલ

કેમુ કહે છે કે તું ન્દાપો મું ? એ તો અરિ આવવું હવું એટલે સદેજ માયું પગાણી લીધું.

[અમ્ય આમર્ષ અને શૂપ બને છે. પણ દેરી તાર પછી]

આર્યા

આપ, આપ. પાડી પાળી કરી નરો.

કુલિન

ભરે. પણ થોડાક તરડુ લેવા દે. મંજુલ તાર સાદની રાણી બનવડી દે છે ! રાણીનો વગો તારામ. [આર્યાના મન-કામાં એ નથી આવડું પણ કાંઈ ચિત્તે નથી.]

મંજુલ (રડતી)

એટલું જણું તો નરિ. (પાનાં કેપાસપર ધરી) તરડુ તરડુ તો પંજરોનો સનાં થાય.

[અમ્ય પંજરો દાખમાં લઈ લે છે.]

આશા

મંજુલ, હરી દેવાડ એકું મે આશાઓ પંચે.
જનન સતી.

[મંજુલ કુલપ છે.]

કુલિન (અંકુષી)

એમાં શું ? મંજુલ, આશાઓ સુધામ જાનવ
મે પંચનો શતી નથી જનનો ?

મંજુલ (પંચે પલકે)

પતી વાન, એક વાર ન્દાશ લે.

આશા (હસી નવ)

કુલિન, મે તો તને જાનવનો દશે ! (વહેરથી)
બધું ખાઈ મારા દાસમાં દેવ પતી લિચારાથી શુ
મામ ! નકામો લાદી કને પાછા મારતો દનો.

મંજુલ (નવ પતી)

ત્યારે હું તે કાંઈ જાનવાન છું કે કુંઠ મારીને
પતું ફેરવી નાંખું ! માત્ર મેમ હરી દેવાડું છું
એવું તો કાંઈ નહિ' ને વળી બેઠું' આજ આમનો છે !
[મંજુલ ફીસાય એવું બે છે. બીજે કુલિન આજ
વપર જોડાય છે.]

કુલિન

આશા, અદિંથી માલી જા. મારે ન્દાવું દશે
ત્યારે ન્દાઈત. નંદિ' ન્દાવું દેવ તો નંદિ' ન્દાઈ.
એમાં લાઈ શું જાય છે ? કપાતની કપાતમાં' શું કરે છે ?

આશા (અંકુષાઈથી)

પણ આજ, 'માને કુલરી નવ મારને આજ'
વરસ વડું એ તું નથી જાનવો ?

કુલિન

હા! તે એવું છે શું ?

આશા (હસી દેવાડે)

તે આજે ન્દાઈપોઈને તું એને પને લામ અને
મેલા આશીર્વાદ માત્ર.

કુલિન

શું કામ ?

આશા

કે 'જેથી' તને સુખ મળે અને આપણું
કમ્પાનું, મામ.

કુલિન

એવું વળી કોઈ નિ' જનવ દશે ! મારે ન્દાવુંમે
નથી, પોતુંમે નથી, પંચે' લામતુંમે નથી, એ વપર
પણ હું સુખી છું."

આશા (ખાંતુ આવાઈ)

કુલિન, જુદી' મથો કે જા મર્ધ'ત્યારે તને કેટલું
સતું લામતું' હતું ! એક લિચારામાં તું એને લાખવા
મંજારતો; સંજારતો અને રાતો !

કુલિન (લિચારાથી)

પણ ત્યારે તો હું નાતું છોડી દતો ને !
[આશાથી નવુ બેઠાઈ નથી. કુલિ. કુલિ. બિ આંતુ
હસે છે.]

હસી આંબિ મંજુલ જણ મેતો દેવ છે.]

કુલિન

મંજુલ, જૂન લેવા ડેવા શું કરે છે ! મારે
તો લાસ જાનવા બેજ લેવા છે.

[કોમનવ આર છે.]

કોમનવ

મેન, તમને જ'લિમેન મોડામે મ.

[આજ નવ છે.]

કુલિન

આજ નાલિવા, જાહેરને કહે કે આશા મારે
મા ને મવાણું મોકલે.

કોમનવ

હા, લામ.

[કોમનવ નવ છે]

કુલિન

જેમ દોસ, જામત પડે છે ને ! મોલ તો ખરો.

મંજુલ (અંકુષી જની)

કુલિન, આશાને દેવરાથી શું કામ !

કુલિન

તું, છોડરીઓ તો વાત વાતમાં રમે. એમને
બીજું આપડે છે શું ?

મંજુલ

નરે ! એમ તે કાંઈ કહેવાય ?

કુલિન

એમ જ. કોઈ છોકરો રડે તો તેને પણ સૌ
છોડી નથી રહેના ?

મંજુલ

એ તો નથી સંભળતું.

કુલિન (કાંપી)

એક વાર રડ એમને હું જ તને મંજુલ કહું.
[હાથમાં પાછાઈ કઈ કોમનવ આર છે.]

કોમનવ

તો લામ. એક સંધિનું આજી જડું. કહેતું'હું કે

મંલુક

ખડે છે.

કુચિન

અને વગી કેવી ખોટી ખાંડ ખાવ ! બહેન આવી
કે એ પૈસાની રાખડી ખાંધીને રૂપિયો પડાવે ! તો વ
પાણું ચલાવે એમ કે બહેન લાઈનું રક્ષાભેન કરે
છે ! છેક જ ચૂડું. આવું બોલનાં હું તો સરમાઈ મારું.

મંલુક

હા, બાઈ.

કુચિન

ઉપરાંત નવું વસ્ત્ર બેનું-ન બેનું ત્યાં લાઠગીજ
બેડી જ દોષ ! એટલે વગી રૂપિયા-એ રૂપિયાની છો !

મંલુક (આશ્ચર્ય દેખાડી)

એમ ! એવું ખરું ! સાઈ છે ને કે સડી મેં
દણ આવું સીખી જ નથી ?

[લેખકનાં દોષો દર્શાવવા]

લેખકનાં

લણ, લાઈ, બદાર તો આવે. પેલો દારૂર
કુચી વચાડે છે, સરખ નચાવે છે, મંતર મરે છે,
બહુ દેખાડે છે !

મંલુક (વહેજક)

સાચું કે !

કુચિન

જઈને બેઈએ તારા બેઠ તો પછી જાણે.

મંલુક (ભ્રમ)

બાઈબી, બાઈબી.

[ધ્રામકોત્તરી લાગેલો અવાજ અવાજ મિ.
મંલુક અને લેખક એ બાહ્ય દર્શક બન્યા છે.]

ચિત્ર બીજું

• [આરે બેસતું વર્ષ છે. માની જાણી સમયે તાકતે
કુચિન બોલે છે. સંજ્ઞા પદોમાં ક્યેરીને કોઈ પ્રયુત
ભાષુને લાખાખાબોલો તે પાસેના રેખાવપ જઈ છે.]

કુચિન (નિશ્ચય નાંખી)

મા ! એ ! મા !

[લખકનાં લાઈ જાણી જાણી અને નવ છે. લાઈ
પદોચી પ્રયુત મરે છે. બેઠામાં મંલુક આવે છે.]

મંલુક

કુચિન, શું કરે છે ? સપરમે દાડો દણ ન્દાવો
જાણ નથી ! કપડાં જોવાં મેંમાં છે ! તારા કરતાં
સાચું તો મેં પડેલા છે !

કુચીબીની તારાડી કરી હતી કે ?

કુચિન (નિશ્ચય)

નામની આસા વિના એકમાં મમન ન મરે

મંલુક

કુચિન, તું તારા રોજ એમ લાગે છે ! ભે
મણું છે શું ! આજે આજ કરીસ તો આવું વસ્ત્ર
આવું કરવું પડશે !

કુચિન (મમતો)

મંલુક, આજે મને મારી માની બોટ મરે
છે ! આજા અદિ દોષ તો તેની મારી મરે.
એરે બોટ લાગે એવું મેં કોઈ જાણ કર્યું છે !

આંટી યુગ્મસત

સુચનું વિચારણા પાંચ અને અઘડવન કચી
ગીચી નજરે સમજાવવાના નિરખી બવિય સંભાલે
મેલા જે થોડા—આંખગાંને જે મણુપ તેરથા—
યુગ્મસતી સાણસો છે તેમાં થી. અઘડવનસ
કલ્યાણુસાધ કરોસતું સ્થાન ઠીક આગળપડતું છે.
એમણે આગળથી તેર વર્ષ પહેલાં એટલે ૪. સ.
૧૬૧૧ ના ‘ નવઘડવન અને સત્ત’ નામે મહાકવિના
અકબરખર અંકમાં ‘ માંટી યુગ્મસત ’ નો એક લેખ
છપાવ્યો હતો. એ કાલે એ વિષયની ચર્ચા અને
ટીકા આલેખી, પરંતુ એમાં લેખકનું જે આર્થિકતા
છે તે વળુપ વિચારણુપ માણુપ પડે છે. તે જે
ત્યારપછી ગાંધીજીના મહાપ્રભુ આપણા સમજાવવાને
અને સમાજને જાગર પડેલો અઘરો છે તેમ જ
નવાં યુગ્મસતી છેલ્લા છે.

છતાં ‘ માંટી યુગ્મસત ’ ના કાંઈની બચવાર
આદર્શ દૃષ્ટિ અને દેશનું બાવિ દર્શન રીતિર
સંજોગપણ રણુ કરવા નેપા લાગે છે.

દિંદી બીજી પ્રભાએ કરવા પ્રવૃત્તિ કરે
કુદરત પાછળ છે એમ કહી લેખક જંગાણી
મહાત્માએ અને મદારાપ્ટી નેતામંડોલીના વાન
શુરુ કરે છે.

જ્યાં કુદરત જાગ અને નિર્મલ ઝલપણી કુદરતના
વજાળા જંગાણી મહાત્માએમાં એ કવન કાવનકવિતાન
પ્રકારનું છે અને જે કિલ્લસી વિચારણીને લગેલે કાલે
છાણું છે, તેને કાલે દિંદી વર્ગસાન સમજાવી પ્રવૃત્તિ
માન સમજાવે અને નેતાએ એ જ મહાત્માએ છે એમ
આપા દિંદીમાં એમ એમ લેખનુકી પ્રકાર છે અને દેશ-
દિનના વિચાર ખીલવા આવે છે તેમ તેમ એકાદિ
ફેલાવી આવે છે. અને આ સંકલિતપ્રકારમાં કચી સંસ્થાએ
અને દેશ આચારપ્રવાસો પ્રખ્યાતમાંથી નજીકથી કુદરતી
કાલિને માટે સમગ્ર કચેલોથી લીધારો એ વિષે રહિ-
ણુના આકેડી આત્મકથા અને બચારુ સદાકરિયામાં
કુદરત નેતામંડોલીના પ્રધાને આપા દિંદીનું પાન વપારે
જગારે લેખવા આવે છે.

‘ યુગ્મસતના યોગસયસો અને દેશકલિને
માટે ઉદાર માનસીવાલો વર્ષ છેક નથી એમ તે

નથી.’ યુગ્મસતમાં સેવાનાં સપ્તમે છે; યુગ્મસતે
સંસ્થાએ નીપજલેલ છે : પણ યુગ્મસતને પેલાનાં
‘ સુલિસાળી આત્મકથાની આગલી નસરો ’ ને
પીઠાળા આપવાનું જાન નથી. એમ લેખક જણાવે
છે. વળી એ પીઠાળાને અભાવ લેખક પ્રાંતપ્રાંતના
અને તલિસાલિના એકલાવમાં તેમ જ ‘ કાંઈની
આરિયર જિતિમાં લુચે છે. યુગ્મસતને પેલાનું જાન-
નચર નથી એમ કહી લેખક કુવાઈ અને જૂસ
મણું કાલુસર પાટનચર ચવાને બધાંજ છે એમ
જાહેર કરે છે અને અમદાવાદ જ સીધી વચા
ગોમ છે એ કુવાને આપાને લાગે છે. ત્યાર પછી
પશ્ચિમના બંગાળી સારીમાની અસર અને પૂર્વની
દિંદુ સંસ્કૃતિ બાવન લાગે છે.

આપણે પાટનચર નથી; આપણે ત્યાં પ્રભાલુપ
ચાલન આવનું એમ નથી દિંદુ સંસ્કૃતિનું જાન તેમ
બીરનું પાન અને તેમાં કચી લગા તેમ જોની કચીએ
આપણમાં નથી. આપણા કુદરતકાન પાસી આદિ કુલ
સાધામાં આ છેનું પાન ન લેવલે તે કુદરતી છે. પરંતુ
કુદરતની નિર્લેશતાનું ખરું જાણમાં કંઈ કાલુ એ છે
કે એ જાન આપણા દિંદુ કુદરતીએના પણ થોડા
લાગમાં નથી. અને કુદરતી પ્રભાને જે કંઈ સંસ્થાએ
જે કુલિપ્રવાસો કાલુથી દેશકલિમાં આવે છે તે વર્ષ
બીજાએ એકલા પ્રખાલુપ આપણી નથી, અને જુદા
આસરનાના કાલુદ પણ પીઠાળા વચર અને વચી જાની
ફેલેલ વચર થોડા પછી આવે છે. દેશમાં જે કંઈ ટીક છે
તે કોરે બાવે બીજા દિશાએમાં કોરે છે. દેશમાં પાછાન
કોરુલિના જ પાછા જાની રહે છે કિલ્લસાવચી કાલિને
જુદાનીએ કોરે કાલુ તેને કાંઈજા, પાછા અને નસા
કાલેલમાંથી બનજાની મહાત્માએના સમર્થ છે. આ પણ
જાણું છે; પરિણમે દિશામાં છે. દિંદુથી સંસ્થામાં
નહી જ જાણ જે સાલ આપણું કુદરતીમાંથી સપ્તમે
કાલું કોરેલે અને કાલોને કાલોને કાલુ જે વચ-
વારકાલ વાગ નહીં ત્યાં કુણી આવે દેશ- એ કાલોને
પ્રખાલુપ નહીં થી નહીં, અને ત્યાં નવી વોલોએ એ
જાણા કાલું વચે વચી વાચવાથી જ આવે રહી. વચી
આપણે દિંદુ રહીને પાછાન સંસ્કૃતિમાંથી પણ કિલ્લસા
જાણી થીવજાલ છે, એ મહાત્મામાં આ બચીએનાને
દિંદુ જાણીને પાછાન સંસ્કૃતિને વચવાલકાએના પ્રધાને
પ્રકારી અને જાણવાથી જાણી જાણી પીઠે કચેલો છે.

[illegible]

આચાર્ય આર્યભટ્ટે સૂર્યના ચાર્તરનોમ દિવસો પ્રગલ્ભિ-
એનોડો અને પ્રગલ્ભિત્ય વિષયમાં પ્રગલ્ભિએનો વિશેષ
કહી જાનેને વિશેષી નહિ પણ પદ્મપદ્મ? એકમેળનાથી
મિદ્ કહે છે.

[illegible]

सर्वादि औषधः प्रत्यक्षः सर्वादि औषधः है:-

દેશ સ્વાયંસિદ્ધિ અનુકૂલી પ્રશ્નિ જાતી રીતે સ્વાયંસિદ્ધિ
હોતી નથી તેમ જ દેશ વિજ્ઞાની પ્રશ્નિ જામ 'વિજ્ઞાની'
વ્યવસ્થિતતાની નથી. એ પદ્ય હે તે પ્રશ્નિજી વાસ્તવિક
સ્વરૂપ જાણી માનિ વિરોધ કરવાને છે.

7400

જોઈએ અવિરત પ્રવૃત્તિની સાથે સાથે સાર્વજનિક જિન પણ સાથે છે; પ્રવૃત્તિનું જિન તે પણ જાં સાર્વજનિક જિન છે, સાર્વજનિક જિન તે પ્રાંત પ્રાંતના હિતોનો-સાર્વજનિક જન તે પ્રાંત પ્રાંતના જતોનો-સમુદાય જ છે. જોય પણ પ્રાંત પ્રમથુમાં પાછલ કે નિર્લેષ રહે નિહાળી સાર્વજનિક પ્રવૃત્તિનાં જે જામી આવે જ છે.

અધીશવરજીની પ્રેરણાએ વિશે ભેગા નાભે
અવિષ્ય રચના દેવ તેમ આજે મિલકે યતું સત્ય
કહે છે અને છેવટ સ્વ. અંબલાખના યોગવધી
જિજ્ઞાસક અંબોન મિલાખેનો નેરો છે.

સ્વતંત્ર અને અસત્તાત્વ સંચારકાથી પોતપોતાના પ્રાંતમાં પોતાના જાણ દેવનાં કે જેના અભવથી તેની અંતર આજી રસતીના સુદર્શનમાં તેમ સ્વતંત્રતા પ્રાપ્તિ આપિત કાચામાંથી સ્વતંત્રતા આપિ સર્વ કાચામાંથી રેલી રેલી થશે એ સહ કોઇના ખ્યાલમાં આવવા લાગ્યું કે કોણે એ આગત સુખ આપી પાડી શકે છે પણ સંચારકાથીથી પુરુષ સેવનથી કપર અને આપણી અનુભવસેવા નામકવની ખોટાઇ કપર કે પછેત્ર અંતર થશે તે પણ રેલી મોટી થવા સંભવ છે એ આગત હાલ કોઈના ખ્યાલમાં આવેલી નહોતી નહીં. આ અપાસક આપણ રેલી અંતરતરના સંકેતમાં કહેવા કે સ્વતંત્રતા આપિ અને ખોટાઇમાં પણ આપણી હાથથી સિધ્ધિ થવા નહોતી નહોતી પુખ્તતાથી અને સંપૂર્ણતાથી જી છે. પોતાને આપણ જાણ કપર છે; આપણને કપરથી કપર વિચાર અને પાટલવની અંતર અંતર સંપૂર્ણતા રહેવાની અને રાજા પાસાસને આપિ રીધે કે પોતી રાજી થવા છે તે કપર પણ સ્વતંત્રતા અપવા છે. રેલીની અંતરતર પોતાના અને સંપૂર્ણ આપણ પાસાસની અંતરતર અંતર અંતરતર કહી શકે છે. એ પાસાસને સુખાપને મારે એવો સંકેત મ સિધ્ધિની સિધ્ધિ કપર:—

(ii) **ਜਿਲਦੀ 'ਘੁਲਾਣੀ' ੧੫ ਵਧੀ ਲੋੜੀ:**

(੧) ਨੀਤੀਆਂ ਤੇ ਫੰਡਾਂ ਦੁਆਰਾ ਕਾਰੋਬਾਰ ਵਿਕਸਤ ਕਰਨ
ਅਤੇ ਆਮਤੀਆਂ ਦੇ ਭੇਜੇ ਜਾਣ।

(૧) પ્રાથમિક શિક્ષણ મફત અને ફરિયાદીય વડે મેળવે, અને બીજી તબક્કા શિક્ષણ સવર્ગી રૂપે સરકાર વડે મેળવે.

આ પછી ફેબ્રુઆરી

સ્વ. લાલાજી જોનાના 'ખનદેવી કન્ડિકા' નામે પ્રગટકર્તા આપણી ઉમરથી વિશે જોડી ગયા છે. ખબરે તેમાં પાંચે લખેલ પ્રગટક 'પ્રાચીન-વેદ એક નેશનલ એન્સાઇક્લોપીડિયા' માંથી ઉત્પાદન વિષયક મેંકે છે.

‘આગળ’ શિશુદુષ્ટપણિતું પ્રથમ વક્તવ્ય એ છે કે કોઈ નાગરિકને પશુ સારી રીતે સ્વચ્છ સ્વચ્છને સચિત્ત-માન બનાવે છે અને બીજાને તેમાં અડગ પડે અને છે. સારી રીતે સ્વચ્છ સ્વચ્છ ખાટે અલગ અલગ સ્થાનોમાં શિશુ, વૃદ્ધ, મન, દુરબલ, અનર્થ અને દુષ્ટ નાગરિકોની દુનિયા સાથેની જાનુરુ વહે છે. જે કદાચ એ રીતે પ્રવેશી ‘પણી નથી તે દુનિયાના બીજા દેશને મિલકે છે.’

હિન્દુસ્તાન આટલો ફગાવ્યો અને જાડી
જાંઘળી વાળેલો . અને રૂ.૫૦ માલની
ખાણુ જેવો દેશ છે; છતાં અર્ધી વસતીને પુરો
અવનવનવદાર ચણતી રાકતો. તપી અને જરીખીમાં
જો છે એ તો જેને પશુ રાખે તેવી હયા છે એમ
કહી મેં પકડે તેની કાગણ તેવી મેળવણીમાં મારી છે.

“આપ સંસ્થાનાં સદસ્ય પ્રમુખશ્રીશ્રી કુલ શેઠ શ્રી. જી. શેઠ તે તેણે પ્રમુખી ઉપસવલિ સમાચરી સેલે. તેમની આગળે મોટી આપ ઉપસવલિમાં વપસાયે સેલે. અને તેને આપ પ્રમુખી કોલેજામાં શ્રી. નરસી નરસે. પણ કોલેજી સેલે પડે. તે સેલે શ્રી. શેઠ અને શેઠી ઉપસવલિ પડે. પંપાસરી સિદ્ધાનંદ નથે અને વિદ્યાર્થી કુલ શેઠ તે જ આપ પણ શેઠ તે, નથે કોલેજી સિદ્ધાનંદ અને કોલેજી કોલેજી નરસે. શ્રી. આપનાં ઉપસવલિ શ્રી. પડે. મોટું પ્રમુખી કોલેજી કોલેજી કોલેજી આ વસે. આપ નથે.”

વાગાણી બીજા અમેરિકન શિક્ષણકાલી છે. કાશ્મીર બેચિયુનો. મન પણ દર્શિ છે તે રેશ ભામે કાશ્મીર મારાની ખાણ નેપો. હોય પણ કેકલ્લી વચરે બે નિર્ણય કરાયે છે. કેમકે આપણ અમે કશ્મીર પ્રજાઓની શક્તિ વચ્ચે આજ્ઞાના બની- નેપો વધાવત છે.

આંધ્રપ્રદેશ લીસાળ ગાંધીને બાજાણ પૂરવાર
 હરે છે કે આપણી સરકાર ભેગવણી પાલન જન
 યી પારિતોક આર. આજી અરમે છે. આજી જતાં

તે ઇચ્છાકર્તા કેવળજી જ્ઞાનાત્મા પ્રમુખ મિ. દિગ્ગજના
વિચાર મેળિ છે.

“કોઈએકલ્પીનું મારું કલ્પના કીપુરોને નાશકિ
ધર્મ માટે તેવાર કલ્પનું છે. એ સમગ્રના પાતે અંશકાપ
કે તેને આઠ સીને કલ્પનું અને પશુકે મરવાનું છે.
નિરક્ષ માટે નેરક્ષ કલ્પોને અજ્ઞાનની કુંડો અનામતા-
માર્ગી અનામી સ્વામ્ય હેતુને અજ્ઞાનના હેને-હે કે
માનવ-અજ્ઞાનશુને સ્વચ્ચ ધર્મ ને કલ્પેને તોપશુ-વશ-
નૈતિક કલ્પશ્ચ મારીયે, પણ અજ્ઞાન તેમ ‘કલ્પનેયિ
કલ્પશ્ચ’ સીને અટકે તેમ નથી; એ તો કલ્પેકે તેમ-
અનેકે અ-અચિત્તિદ દ્વે છે. અજ્ઞાનના, અજ્ઞાનના અચિત્તે
અજ્ઞાન કલ્પે સ્વંમુખીને કલ્પનામાં ફાલ, અજ્ઞાન અને
અજ્ઞાનના પ્રદેશમાં એ કલ્પ કલ્પે તેમ તે અજ્ઞાન
અને અજ્ઞાન કી કલ્પે મરવાં નિરુપે.”

હરીવાર મિ. હિતર પોતાના ભાણ્ણમાં એ વાત
બોલ્યા કરે છે.

‘જોનારે આને આપણે સામાન્ય અર્થમાં શું ઉપયોગી
કર્યું ?’ હું તેમના આગળ નામરોડાં આપવો-નિરોધીશ અને
આપણાના કાળે અને અને સામાન્ય, પોતાના
પર્યાયોગમાં કુદરતે સર્વ કરવાના અને કુદરતના નામરોડાં
સામાન્યરોડાં કરવાના હોય તેવાના નીકળે.’

“જેવાણી એ કિશોરની કાળ છે” એમ કહી
મિ. કિશોર નીચ એક વારણમાં લખેલા ઉદ્ઘાટ
કારે છે.

‘હું એમ કહેવા કરતાં હું એ વાત બહારની સમસ્યા સિદ્ધિ કેવળ કે કેવી બાબત મુલાકાતે આવે શિક્ષણની અવગણનાથી પ્રથમ કસબે અને કુપાર્જનની બીજી કસબે કેવળ આપે તે તર્જન આવે છે અને વધીયમ બહુથી છે’.

પોતાની કચ્છી ધન પ્રતિ વરસેને ગાયે વિશાખજ
રાખત હવું' એ આજકાલ કરીએ છે કે ધનિક દેહ-આપણે
તેને વિશાખન તેવું જ નૈમિષઃ ભેટથી વિદ્યા એ સર્વ સાર
અને ભેટથી વિદ્યા અપણે સર્વ મુશ્કેલી ભેટથી.'

આટલું કલા પત્રી લાખાઇ દિ-૧૫ની રેખાથી
વિશેષતા મળ્યું મિલકતો, જાણે છે.

(૧) પ્રબલ-પ્રેમજનિત 'પર્વ' છે. પ્રબલી પ્રકારમાં સ્ત્રી
સામાજિક માધ્યમ છે. સ્ત્રી કેવળ સ્ત્રી માધ્યમની નજાબતથી
‘હૈર’ બેઠેલી સ્ત્રીઓની છે. જાનની રૂંધે તેને પહેલો
પર્વ સહી નહિ. આ સ્ત્રી સ્વતંત્રતા મેળવીને પ્રબલ ‘હૈર’
ની પ્રતિનિધિ તરીકે કામ કરે. (૨) સામાન્ય રૂંધા પ્રબલ
સામાજિક કેવળ સ્ત્રી પૂરી ન નથી. હાથી જાડે, સ્ત્રીવંશિક
કેવળની પદ્ધતિ સામાન્ય માધ્યમની છે. (૩) કેવળમાત્ર
જાડે કેટલા પુરુષોનામાં કેવળ સ્ત્રી પૂરી થઈ નથી નથી.

કચ્છની પ્રવચનો સુદીર્ઘચિત્તમણે સમયનેય પક્ષ તેમાં ચાલે છે. કેવળમુક્તિના અર્થમાં આત્માનું મોક્ષ મોક્ષનું અર્થ પક્ષ આપી લખ્યો. જે જગત પડે તે- (૪) દુઃખમાં, આત્મા એક સમયે જુલિમાન અને વિવેચી નામદિત્ત અને તે રીતે દુલિચ્છનો અને દુલિચ્છનો પાત્ર સમાપ્તને છે અને જે પાત્રે મોક્ષપક્ષ કપાને સમાપ્ત અને પચાપચે એવે. આત્મા આત્માપત્રી શક્તિને કે દા-ના ને પ્રક છે જ નહિ.

नवशिक्षायां भूषणतयै।

સંકેત વિદ્યાપીઠના પ્રે. પર્ણી નિતિ સ્થિતિને
જાતે અસરેજ નવશિક્ષણપંચી યોજનાં એક
મદત્તપૂર્ણ' જાણ્યુ આપ્યું દર્શુ: એના ઉપયોગી
સાધકાજ 'ન્યુ યોર.' માંથી નીચે ઉતારીએ છીએ.

[illegible]

પ્રથમ હો નવી અને જૂની કેળવણી વચ્ચે અભિતર્ક
એવો સિદ્ધાન્તો છે. પ્રથમે સિદ્ધાન્ત સ્થાપનો કે માટે
તે નિદોષરૂપ સ્થાપક સામે માત્ર અવશ્ય કુપચારે કહીને
કામ છે. જાન અને સ્તરીય વ્યવસ્થા હોતો હોત નાનપણથી
અને મનુષ્યને છે; પણ તેને વિશ્વ સુખમાનું નવ છે કે
માત્ર અને સ્તરીય જાને સ્તરીય આજ્ઞા છે અને અર્થસિદ્ધ
વિશ્વ પ્રકૃતિનાં છે; એટલું જ નહિ પણ કામ અનિવાર્ય
એક મનુષ્યજાતિમાં એક સાથે ચલાઈ છે. જ્યારે
આવન કમી તેમ જૂની વિદ્યાથી પદ્ધતિ એક સમાજ કે
કેળવણીનું કામ જાન કેળવણીનું પ્રથમ પગ, સા કામ
જામી અમને કોઈ એ જાણી નીવડ અને નાણી જાણી

આથી સરકારે નવી જગ્યાની નિર્ધારિત અવધિ રજાઓ" મને છે. વિદ્યાર્થીને સારીસિ ખાનસિ તેમજ અવધિમાં ખોલે છે એમ સમજાવે છે જ્યાં જે કો સિંગલિંગ છે એમ માનવા નથી. નાનું માથા-જાનવા છે. હવે અમારા હિમાલ કેનેડેનસે "Himalayan" કહે છે તેને

ચે. તે અનિશ્ચિત સ્વરૂપે હોય તે અને તેને અનિશ્ચિત સ્વરૂપે
જાણવાનું છે.

બીજે સિદ્ધાન્ત છે એ Body-mind ના વિષયને. આત્માને આપણે જેવા સૂચકો વાપરણુ (sensing-organ) થી જુદું કરાવી કે તેથી સારાંને નહિ જુદાં કેવાળીને આત્મું કે તેમજ તે ફક્ત અવેરન વસ્તુ ઉપર બહારથી કામ કરાવતું છે, એ વસ્તુથી અંદર દેહકે કનચિત્ત બચ્ચ દેહકે બચ્ચકે છે. એને માંડને વાચક કાવલી છે, તેનાંદર બચ્ચકની છે અને સિદ્ધાન્ત ધોણે બચ્ચ કરાવલી છે. નથી કેવાળી રાગ વિદ્યાર્થીને સારીતિ અને માનસિક કાવત્તું કેન્દ્ર માને છે; અને તેનું કાવત્તુ એક સૂચકી વાતવજ્જુના વાડ પરિવર્તમાંથી ન પ્રજો છે એમ માને છે શ્રી. એ, એક, દેહકન સાબીત કરે છે કે પ્રત્યેક પ્રાણીના કાવત્તમાં મૂળમૂલ કાલ એ છે કે તે જોવાના સૂચકી વાડવજ્જુના સવત્ત માને કિન્તવર સંભવમાં રહે છે. આ પૂર્વજો તે કિન્તુ અસિદ્ધ ન' એવા સંભવ ઉપર નિર્ધાર છે; બીજી રીતે વ્યથિતે તે વિદ્યાર્થીમાં એવા સૂચકી વાતવજ્જુને કેન્દ્રીય કરાવતું છે, અથવા એ દેહકેન્દ્રના કાવત્તમાં રહેલો તે સૂચકી વાતવજ્જુની વસ્તુએને વિદ્યાર્થીના કાવત્તવેળમાં રાખી દેવાની છે. નથી સિદ્ધાન્તવચ્ચે વિદ્યાર્થીકાવત્તને 'અથ માને છે' ની સર્વવ પ્રતિષ્ઠા માને છે. વિદ્યાર્થી અને તેના વાતવજ્જુ વચ્ચે વાચક-દેહો એ સંભવ છે. એટલે વાચકાત્મનું પ્રથમ સ્વર્ણ એ છે કે તેમણે માનવજાતના કાવત્ત કરેને સાર એ વાચક કાવત્ત કેરિનાં માનવ તે વાતવજ્જુ વાતવજ્જુ પ્રતિ પાડતું.

આ સ્વપ્નમાં સ્વામિજીનાં શબ્દો છે. મેંકે
પ્રવાસના વાતાવરણમાં રેતી કાઢાવી મુલ્યે ૪ થઈ પણ
પ્રાનવસ્થિતિએ તેમના સ્વામિજીનાં શબ્દોને શ્રવણ કરે.
શ્રવણ અને સ્વપ્નિતિ એ સંબંધ તેના શબ્દોને
આપણે શિષ્યમ્મના સંશોધનથી વિચારવું પડે છે. સ્વપ્ન-
ચેતન સ્વામિજી એ એક સ્વૈર શ્રવણે શ્રાવણમાં
પૂર્ણતાએ વહેંચવાનું કોઈ કોઈ નથી. નમ્મુપરોની માન્યતા-
શિલ્પે મટે આ શ્રાવણ પણ છે. કેમકે તેમણે તેમણે
કહે છે કે તેમણે સ્વપ્ન શ્રવણ અને સ્વામિજી એક
વધારે કીધા ન મેંકે તેમણે નથી. સ્વામિજીએ સ્વપ્ન-
સ્વપ્ન પાનમાં શ્રવણ છે. આ શિષ્યોત કામ્ય વર્તનાં
પ્રાણીએ પણ કહ્યું પડે છે. સ્વામિજીએ અને તેમણે
એમાં 'શ્રવણ-શ્રવણ' ન શ્રવણ કહ્યું છે. નમ્મુપરોની
નમ્મુપરો આ શ્રવણ અને તેમણે સ્વામિજીએ
સ્વામિજી છે. તેમણે માન્યતાશિલ્પમાં આમ કહે છે.
શ્રવણની શ્રવણે એના નમ્મુપરો પાદ કીધું છે. પણ
મત્તપરોએ શ્રવણે તેમણે સ્વામિજી અને શ્રવણ
આમાં સ્વામિજીએ નમ્મુપરો પાદ કીધું છે. તેમણે

આપણે જાણી શકીએ ખરું, મનપ્રમથનનું ખેતર ભવિષ્યની
પૂર્વગામી છે; અને સામાન્ય રીતની રચનાઓ અને
માનવચિંતિ અને મરુત્તિની પરિસ્થિતિ એટલે જ તે
કાચ દેવો પૂર્વગામી હોયને અત્યંત દૈવ દેવતા પુરો
જી સીમતી છે એવું પણ હોવાનું.

આ એ જાનતોને મોઢસ નિર્મલ આપણે કરી લેવાને છે. પણ એ મોઢી મુશીબી જાને છે. આપણે વિદ્યાર્થી માણસે જાને કે અગ્નિનું ઘન સ્વરૂપના સ્વરૂપથી પ્રતિબિંબિત આપણે આંધારમાં વિદ્યાર્થી પદામાં જાને પડેલો છે; પણ તેથી જ કોઈ એમ અનુમાન નથી લેવા લેવાયો કે અગ્નિને પશુ એક વજાનને મોઢી આપવા (Ostracod) છે; અને વજાન આપણે આંધારમાં અગ્નિના ઘન કરતાં વધુ કીમતી છે. આ અનુદી રહીત વસ્તુવિધિની મોઢસમુદી રહી રહે છે. અહીં મૂલ મુલે વસ્તુવિધિને નથી પણ તેના અર્થને છે. હું એમ કહું કે આપણે આ વડે અગ્નિવિધિને સમજાવવા ઘન વજાનને કોઈ અવગણ નથી મેલે તો નથી લેવાયો આપણે રહિતને અને રહિતને રહેલો છે. અને કમ્પે મેડિયા અગ્નિઘનને આ એ અગ્નિવર્ધ છે પશુ અહીં અગ્નિ હું એક મેલતો આપણે માત્ર કુલે મોઢી રહીત આપણે છે એ અગ્નિ પ્રત્યક્ષ વિદ્યાર્થીમાં વિદ્યાર્થી અર્થમાં અર્થમાં દોષથી રાખ દોષથી રાખ રહે છે. આ તો લેવાયો મૂલ વિદ્યાર્થીને બેલ રહે છે. તમને કમ્પેક્ષેલે એ અગ્નિવર્ધ અગ્નિવર્ધ આપણે અગ્નિવર્ધને પડેલો અર્થ કરી અગ્નિવર્ધ છે.

[illegible][illegible]

મે આજના જ રાષ્ટ્ર કે ભવિષ્યનાની પૂર્ણતા જાણવું
કામ છે; એટલે તરીને ભગવદ્ગીત પામી તે કામ છે. અને
તેને આજ રાત્રની પૂજિતું મે આપવા પામું તોફાન
કાઠના થોભા જ છે; કેમકે કાલને કુલે કુલે પૂજાના
સ્વરૂપને મરતું છે. આજના બીજા રીતે હતું તે કામ છે
પરિતે એટલે ફિલા કાલને પા આપા અમરે જ નહિ
આજના ભગવાદ પામવા રીતે જ નહિ; પણ આજના
કાલની બિંદુ સમજવાના એ સમજવાના કાર્યમાં કાલનું
અર્થિત સ્વરૂપ ખડું કરે છે. એને કાલનામાં જ કાલ
અને મુજબાર છે, એ સમજે સમજાને નિત્યસિદ્ધિ છે;
અને કાલનું આટું રૂપ જ આપે છે. એ રીતે સમજી
તો, ભવિષ્યના કે ભગવદ્ગીતનું કાલ છે તે જાણીતા
ભવિષ્યનાની પૂજિતું આટું પામું નથી; પણ મુજબાં તે
જાણી જાણે છે.

આજના રોજગારી એ અત્યંત દિલ નથી જમ્યો એક-
ત્યક્ત જાણે છે. રોજગારી દેવતા (જાણી) ની
અગતી અત્યંત દેવતા જેવું છે; તેમજ દાન દાનદાતા
છે; અને સારું દાનદાતા દેવતાનું છે. જાણના કુળને
આ રોજગારી એ અત્યંત દેવતા જેવું છે, તેમજ તે દેવતા

મૂળ સ્થાપને વચ્ચે જ રહે. એટલે કે મદદન દેખાતી
ભાષ્યોને અને વિદ્યોત્તેને વચ્ચે જ રહે; ભગદે તેઓની
મધ્યે સારે મનન-આધાર પણ વિદ્યારને પામ્યો છે."

કેવર વિદ્યાન કોઠર પુસ્તક કરે છે કે ને
અવન સર્વનરીક છે તે તે મનિકષણે માણવી
પરિશિલિમાં પોતાનું કાર્ય બરોબર રીતે માણવી
ના હોય. ક્યાની ફૂલિમાં તે આ સવ્ય જલ્દ સ્પષ્ટ-
તાથી રેખાઈ આવે છે, અને ક્યા અવનના ધર્મને
જલ્દ બુરખાણે અને સંદર્ભમાં અવનને છે. ક્યા-
કા પલ્લુ અવનમાંથી કશું ઉપગમવો નથી; પણ
જે સમનસામાયી તેની સુકિઓ અને સુકપતાઓને
મગ્નિત કરે છે તે જ સર્વનસામાયીમાંથી ક્યાકાર
પોતાની પ્રેરના બેગાયે છે.

$$Q \sqrt{B} = Q$$

ਸਮੁੱਚੇ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ 4 ਲੱਖ 50 ਹਜ਼ਾਰ

• યુરોપના એ કવિ : એક સર્જનીએ દારૂશિખ અને
બાંસી જ્યારે પડ્યાને મેઈ મેઈ મેઈ લગ્યાઈ રહેલ એ
ફક્તવાળી, અર્ધરાહી, વિતાઈ, સંઘટા, નિયમભંગ,
કવિ બનું પ્રણયક છે। પ્રભવી નામેથી ખાસ કરી

એક કહે છે કે અદેવિકામાં એ જાદુની-મુન બેઠાનો છે એટલે જાદુના પ્રવર્તમાન સ્થિતિ વળી એ ખોટી વાતો કહે છે.

“બે દાન” જાનને જાનદાનની કિંમતે વધુને વધુ

[illegible]

કે જેને વખાણે છે અને જો છે તેને વિરામચ્ચેજ
પ છે. ધૈર્ય-ધૈર્ય (Chavaly) માં મનવતુલ છે,
એ જાણી રહી છે અને નહીં જો છે. આજીવને
આ પુત્રને રાત્રે એણે બધા જાણીયા સહિત્યમાં રહી.

૧. મો. ડોલર્સ ને નરે પં. ભેગારીશો દોહરવા રાખને
૨. રીતે દોહરવા રેડ રંગ રાખાર્યું તેમ રાઈ બજારિયા
બધેના ન રે રી.

‘यत् स्यादिति मा त्वं देव किं वाच्यं त्वं
अभिज्ञेय ॥ अस्मिन्नामा वाच्यतुर्वाच्यः’

‘હવેમાં દેશના અર્થશાસ્ત્રીય પ્રાસિદ્ધિમાં પડે છે. આર્થશાસ્ત્રીને નવઈ પચાસે તેડું નથી. અર્થશાસ્ત્રીના પ્રાસિદ્ધિમાં આઠવાઃ હવેમાં પેડું દેશમાં પડે. કાન્ય નદિ દેખ. કુશીમાં વગેરે આર્થશાસ્ત્રીના નવા પેડું. પાનજી હવે હવે. ચોખા પેડુંનાય અને હોડે પેડું. પાનજીના હવેમાં, ને જને કુશી પેડું. આર્થશાસ્ત્રીના નવપેડુંનાય નેતા હવે પેડું છે. હાલ માં પેડું નિર્ણયને કાન્યા છે. હવે પેડુંનાય પેડું ને પેડું. આર્થશાસ્ત્રીના પચાસ પેડુંનાય હોડે પેડું છે.’

*આપી બાતના યોગ દેશમાં ન હોય તે દેશમાં તરલ
નીચી સ્તરે. આપણાં-દુઆં બિલ યોગ છે. આદિના
કવિઓ છે, જન્મશ્રીમત કવિઓ છે; ઘનન-પ્રવાહના
કવિઓ છે.

અંતર્યામિએ કહ્યું કે હું પણ સહિષ્ણુએ જીવે શકે
માથેથી નથી. જો આર સહિષ્ણુએ વિચાર કરે તો
તેમની જીવનરૂઝિ ઈશીયો અને અપાણી થશે. 'સહિષ્ણુ
જીવે છતાં સહિષ્ણુ ને જશે. જેમને જેવન વિષય
જાણ્યા બીજે જોઈ જવાલાય જોઈમે, એવી ને છતાં
એને જોઈએ જશે.

[illegible]

આદિત્યેશ્વર પાસે જાતામાં પરીણામ પડ્યું. એકા
બિલે જુની આપણે સંસ્કૃતિને નવેકર લખ્યા. તેના
નિષ્કર્ષ, શિષ્ય, શ્રી, વિદ્યુત્ત નેત્રીના નાદપુત્રિયાએ
મળવામાં આવેલ અભ્યાસ. તેવાં એકે આજે રૂપે આપણે
અભ્યાસ આજે જાતી જાતી જાતી છે.

[illegible]

(1994, 1995)

ବାମ୍ବୁକିରୀ କାହାଣୀ ଲିଖିତ ସିନେମାଟ୍ରାଫି
 ଆକାଶରେ ଯିବେ ଏହା ଡାକି । ସିନେମା ଡେଇଁ ଏହା ପାଠ
 ଯିବେ ଏହା ଡାକିବା ଡାକି । ବାମ୍ବୁକିରୀ ଯିବେ ଯେ ଏହା ନା କା
 ଡେଇଁ ଡେଇଁ ବାମ୍ବୁକିରୀ ଯିବେ ଏହା ଡେଇଁ ।

વિશ્વાનાથી મુન દંધુ એને જુલન નહીં એક વાર થો
વિશ્વાનિહ જનનાથી એને પ્રવાહિનું હૃદય

એ સેકેન્ડ હાન્ડ પરાવજામાં ૪૦૦થી એના પિલા એ
લી રાખ્યું છે. ૧૯૮૪ સેકેન્ડ હાન્ડ 'ડેનન' (જારી) હાલ
સેકેન્ડ હાન્ડ હોટલમાં પિલે જાણી માંથી જો કુલ એના
પિલના પદ્ધતિમાં પિલે મળે; એને તે હાલ એનામાં
સા છે.

એક વખત એક માંડું દારૂ મળ્યું. અને ત્યારથી
રિલાયનના કાનડું એક વખત ઢાલ મળ્યું. પણ એ બાઈ
રિલાયન કાવ તેથી ન હતી. એઈ કાવ એક મેનને પાસ
કાવન હોયતી નથી. એક મેનને પાસમાં નથી હતી.
એક વખત એક માંડું એક મેનને પાસમાં નથી હતી.
એક વખત એક માંડું એક મેનને પાસમાં નથી હતી.

‘દાંડની’ ‘વિનયી’ એટલે ‘જાણી’ નામે નાટ્ય-નિરૂપકોમાં એ ચાલે અને ખાસ કરીને તે હાલના બીજા સ્વરૂપમાં રૂપાયેલ; ખરેખર ‘રૂપાયેલ’ જ. એ ફિલ્મની ‘આવરોડી’ હતી કલ્પનાને કે ‘મિ. ટીકની’ નાટ્યપદ્ધતિમાં એકાદ અને પદ્ધતિમાં અધિરૂપ ધોતરમાં ચાલે. એ અનુપમ અભ્યસ કરેલો હતો અને એ બીજા બેન-બેટ નરીમિ આસપોસી એટલે જ સુખચિત્રમાં પંજર વજમા વિરુદ્ધ હરખા. રૂપ પ્રતિષ્ઠાની આજુ પાડેલી રૂપરૂપમાં પંખાવડી તરીકે એકાદ, અને તે પંખા પડુ નેમી જ. સમજા મહેલત પડે શીત્તવિષયમાં જોડ નાટક અભ્યસનો એ રૂપાયેલો હતો. એ વિરુદ્ધા એક કે એ બન્ને દરમાં પડે. કલ્પને વન વિરુદ્ધમાં એકાદીતો જાણે એ રૂપાય. હાલનામાં જોડે પાડ નામે હતો; જમુ પડે કલ્પના એટલે જોડે કે જે જમુ ના પાડ પોમિ રૂપી. પડે એટલે જમુ જાણે અભ્યસના અભ્યસ જાણે એ વિરુદ્ધ; અને જાણી અને જાણ પાડ મને.

આર વર્ષમાં એમણે એ પાઠ શોધાવ્યાં હતા. જાન્યવા
પણ ફી. સ. ૧૯૪૮ માં યુનિવર્સિટી યાન-વેનકરની
મિત્ર એનિમલની નાટ્યપર્યાટનમાં એકાદ નકલના
એમનું મુદ્ર કર્યું નાટ્યપર્યાટન નકલ અને નાટ્યપર્યાટનના
એકાદ નકલના, ફી. સ. ૧૯૪૮

‘સાથ મેકસીકો’ એ કંપનીનું માર લાગતપણું કહીને જાણ કરાવે રહિયો. કંપની કહી રહ્યું છે. એમના જુદા પાણી એ લખા છે. કંપની ને સારું મળ્યું છે તે સહેલે એક સાથે છે. એક પુર નીકળવામાં અમરજાર થયો છે. કંપની મેડી ડેલન ‘વિલ પાન’ના પ્રેક્ષકના પાતાની પોલી જાણે છે. જ્યાં જરૂર થાય છે અને ‘મા કંપની પોલી’ ની સાથ આપી રહ્યું છે.

સિવિલ ઇન્જિનિયરિંગ કલેજમાં '૧૬' કોર્સ બાબત અગત્યની જાણકારી આપવામાં આવી છે. જેમાં કોર્સ નામ, સિલેબસ, ફી, અને એન્ટ્રી ટેક્સ વગેરેની વિગતો આપવામાં આવી છે. જેમાં કોર્સ નામ, સિલેબસ, ફી, અને એન્ટ્રી ટેક્સ વગેરેની વિગતો આપવામાં આવી છે.

કોઈ વાતક પછી તથા પાછા એ અમેરિકા ફરતી; અમે
કરીને કોઈ વાતક પછી 'કોઈક વિા' દેખાઈને પા ફરતી.
કપાકપા કરીને કાપ કાપી એને વિાકાત અપ્રતિદ્વન
કપાઈ છે; કરાઈ એને કાઠી વેણાકાઈ પડી પછી. કપાકપા
વજાવતાં કો 'કાઠી' અમે એકઠાં ત્યાં આપકાઈવાની
કરતોઈ કોઈક પછી માત્ર પા ઉઠીને કોઈ કોઈ

ઈ. સ. ૧૪૩૧ ખ્રિષ્ટી નવમી પાસે અમરાવતિને અવશિષ્ટ-
ના ભોજનાર્થે લેવાયી. ૫મી મેજી પ્રાચીન પ્રસ્થા-
સંભવ વર્ષથી. ૧૪૨૫સુરતે પાસે જે અગાધ અમરુતી જઈ
અંધાર પત્તને નવમી પાસે પ્રાસાદિ નથી ઉપાસ્યાં
માત્ર ૪૩૧ રહી છે.

અત્રે, જાહેરના અગ્ર સેને કુલેન તે કોઈન યેન
 અનન્યાયી કાપાઓના અને કોઈકાઈની કલિયે,
 ત્યાર પછી તે કોઈને કોઈકાઈયેની કોઈ નાનિકાઓના
 વડ કીધા. તેક કોઈકે અને કોઈકે. 'અ કોઈકે'માં
 કલ કલકી, અને કોઈકે કોઈકે 'અકુલિય કોઈ કોઈકે'માં
 કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે
 કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે
 કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે કોઈકે

491941

કોઈ વ્યક્તિનાં સ્વાર્થના ઉત્તેજથી, પશુ મેલના ઉદ્દેશ્યને ધર્મ વંશના, દિવાનાના કે કલ્યાણના નામે અને તેની સામે આપી સ્વાધુષિતી જાડી કરી, વધુન છાંડી દેવા કે તેના યોગ્ય સ્થળે નથી; પણ તેને ક્રિડાના કલ્પનાં મોટી જાંવસજિતું થઈ શકે છે. તરીકા તથા સમજાઈ શકે કે તેથી કાઈ 'કાલમેલ' થાયતો નથી; પણ તેમને કોઈ અને કાદુ સહેરે ભાગ્યને મેલથી તે પીત્તથી પુરી થાયતો. મેલ રીતે આજુકાના વિષયને સમજાવવા માટે કે તે તેમના સમજાવવાની પદ્ધતિ; પણ કોઈ કાલ હેતુથી કિંદિને અર્થ વિશેષપૂર્વક જણાવ કે તેમના દુનિયાને નવેસર થઈ તેમના સજિતુંના મેલને છે. જાણે સમજાવવા અથવાનાં પદ્ધતિ નથી; મનાઈથી દર્શન વિનિયમ દોષી નથી તેમના મોટી સમજાવવાનાં સમજાવવાને થઈ છે.

[illegible]

પ્રજ્ઞ પ્રવાહો

આ ગુણના વિશિષ્ટ એવા જન્મ પ્રસાદ પહેલાં દેખાય છે. ગણ, વૌશન અને કૌલિક. આમ જન્મ મોક્ષસ પશુઓની ચક્ષુરતરી કરવામાં દેશ પુત્ર્ય કે મુરખતા એવા જુદા ગુણોની માનદાનિ કરવાનો સ્વભેદ આશય નથી. છેલ્લા દસકાને ગણસમુદાય ક્ષેત્રે, આજનો કુલકુલપતિઓના સ્વરાય ક્ષેત્રે, અને નવાકુરોએ પુરતું કૌલ્ય ક્ષેત્ર-અને તમે ત્રેશા કે જગતવિકાસનાં નર્મ ખેલાર ધક્કા જેને તેવું છે. અસત્ય, નિરાશાવાદી ઉપાસીએને તુષ્ટ કરવા પ્રકાસરખો નર જન્મ અગમ્ય નીવડાવે છે. એ જણે તત્ત્વો સમાજ અને રાજનાં ધોરણ બદલાવી નહું પુનરુત્થાન રચશે એવું અધિપત્ય દરે દાખવેલ એમ દેખાય છે ખરું. એટલું સહેલ કષુલ કરીએ કે પ્રાચીન-અને આધાર માત્રાના માનસજર છે અને કૌલ્યનો આધાર કેટલેક અંશે પુરુષ-આકર્ષક છે, પણ તે જેક દરે સુધરવાના માર્ગે છે એ દેખીના સાચ જેવું જન્મીત છે. અને વૌશન તેજાની કે ખંડ-ધોર મનવા શક્તિમાન છે એટલે ક્યારેક દર વરે-શત્રુ દેશ તો પણ એ તત્ત્વો રમે મરતું એવાની મનમોજા રહે છે; અને વડીલો કારે તો એને વિવેકના પાટાપર યાપીને ચલાવી શકે છે એટલું જ નહિ પણ તેઓ વૌશનપ્રાકૃતિો કિમિવેા પણ સિખી લઇ શકે છે. આજે સાચું કવવા માનનાર જાણુક આજથી એકેની અવગણના કરે તે પાકવે તેજ નથી.

એક મહાત્મ્ય

પણ આ કહેને યેરી એક વ્યાપક તત્ત્વ આજે નવેશર રમના કરી શકું છે તે માનવના આખે તેને મનુષ્યપર્મ કહીશું. મનુષ્યપર્મનો વિદ્યાન આપી પંચમાર્ગ પ્રચિન્નાક રચીકરણો એવ આજે છે. એ પર્મનો સેપ સર્વવા તો કેલકુકર્મ ક્ષેત્રે નથી અને મવાનો નથી, જન્મ તેની કલાઓર્મ રચાર મવા ક્ષેત્રે છે. તે મુખ્ય વર્ણોએ તો વર્તમાન કાળમાં એ માનવનાને દંભ વખેા છે તો સાચો મનુષ્યપર્મ પણ તેઓ જ જાણવા શકેા છે. આજ સુધી પંચેના સંપ્રદાયો અને રાજિઓ વચે-વેના એકા દેશ તરેલતરેલી આજાકના આખે

મીનરી મારી છે-તે છુત્ત પડેલી વળ દરે પર્મ-રક્ષી, અને તેને આરે માનવપર્મનો રચીકાર થતે તથા તેનું પાલન અનુભવાતું એવામ છે. તે કે એ સમગ્ર પ્રચિન્ના દલુ પ્રત્યે દશામાં અમતરારે માલે છે-અને આપતું કવન તો પ્રયોજના આખા-માંથી નીકળી દલુ મપરિવાના મોજામાં કયાં મરતું છે ને !

પ્રાણતું સાહિત્ય

કુંભે જાંબોવાળી દવાઈ પ્રેક્ષાઓ પંદે આપતું કવન વિદ્યાસના માંબથી નિર્જન થઇ મરતું છે તેની કાજ ના કહેશે ! મીલ જાણુ રચીની અને અનિ મજુરીના વીજામાં જાત અને ઉન્નૌક્ય જેકુ કવલાર મચાઈ મુખા છે તેની વે કાજ ના પાડો ! આ વે જાણુઓને એવાખનાર એકિપાઓ કહે છે, વિદ્યા-સિના તમે અને અમત ધન કલિકનારવળે સેલે.

પરંતુ ખાઈ જોને કવનાર વર્મની કાજ કલાતું વે કપાવે તેની છે. ત્યારે વધેશ કરીશોનાં મન વામન લેકમે કીએ અને શિખવાની મવાજાંબોની પામર નિરુપતા એકમે કીએ ત્યારે કુખમપરતું સર્વકર સ્વરખ ખડું થાય છે, અને અંતરમાંથી વીસ ઊં છે કે 'કરતું કું ?' અસત્ય, એ વીક એમને એમને સજગી છે તેમને તેમજે માનવતાની જુડી જુડી પ્રકૃતિઓને વેશમેર કવાડી કીપી છે-પણ આ તો દલુ મદાશય માનવસાજરમાં પિન્ડ માત જ છે.

પણ સાવામાં સાચો ઉપાય એક છે અને તે નિરુપતા કાગતનાં ને કલેક દેશ તે પર્મ. ને. વર્મલ દેશ તે વિચારે. ને વિચારેક દેશ તે આમરે કુલતે વીને જ આજો એક માર્ગ તંદુરસ્ત અને તાજું સાહિત્ય ઉત્ત્તન કરવાનો છે; અને કહેવે માનવપર્મને તે તરક રચિવર્તક વાળવાનો છે. પ્રક એવા પ્રાણવાન વેખેકેને પ્રમટ કરે; આ આજામ-મિષ ભુમિપર.

કુવકાવિ

કદારે ત્યારે કેલકુ માનવા કે કાજ પ્રમવા કુવકની કાજ આવે છે સારેત્યારે આ દેશનું પ્રેલ-એક કહેવાતું પ્રાણી (પુશ) એને ખરા અર્થમાં

‘શ્રાવણ’ કરે) અને બીજું કવિ ખનાતું જન્મ-એ બે આશ આપણ તરી આવે છે. મેઠેલાની આંખમાં જ નદિ પરંતુ સાચા સારા વિચારોની નિમ્મલ નજરમાં પણ દબે એ કલા શાસ્ત્ર ખુલ્લા થઈયું છે. દરેક વસ્તુને જેમ બે પાસાં દેખ છે તેમ આત્મ જન્મ છે. દામ તુરનને સારા શ્રેયસ્કર્મને એક જાણુ મુખી હવે કહેવાના કુવડને ગણ્યે.

બેને પછે સમગ્રના રડી સાર મદલ કરીએ તો એમ નિઃશંક કહી શકાય કે વૈભવની એડે એડે જ્ઞાન-વારસા જેવી ઉચ્ચ ઇબનની સૌન્દર્ય-લાલના પગ નચાવ થાય છે. પણ અતુલવની ઉપન અને હરિની જાંબવે તપિ એ આનિ ને અતિ દબ્બક થતી ઉડે છે. વગા તેમાં જાણ શાસ્ત્રીઓએનું કલ્પનાપ્રમાણ સહિત્ય તેમની કાચી પુનને તરવેરની કરી મેલે છે. પણ કેમ કહેશે કે એનું એવું કયા નવધોવન-આરદ કુવડને નથી થતું ?

મોરનંદી વિચારવાળી, પ્રજાભર્તુ લેખનવર્તન એ આરંભકાળના વૈભવ-પરિચિતે ત્યારે જેવાકો ત્યારે તો ગુલશના રાષ્ટ્ર એવા આ ગુલશન દેશને મનમગ્નો ભવ્યોદાર ઉડતો દશે.

બીજી રીતે એણેએ તો એ પરીક્ષા કવિજ્ઞાને દામ બે કાન્દ કરીએ કે અર્ધદેહી હેઠાએને કાચા ચાંચોની તંતુગળમાં ગ્રંથકા કરવા સરસ થાય તો એ છે કે અંધ શણા અને એ હજીએને સ્વામી આપનાએ. રૂપે પાકવા દેહ અવિચેકની કમળ જેટલી જાદ રહે તેટલી રાખેલ શાળીના વિચારા કરનાં ઇબનનો વિચારા સાવચામાં એ સહિત ખરચે. અને હવે હવે કવિ થઈ જવાય તો પ્રથમ, ઇબનના હવે થાએ. એટલે કે હાઈ સ્વાગનને કે સ્વેચ્છને વિર્થવ્ય અંતઃકલ્પથી પ્રેમ કરે. કેમકે તમની કાચી કવિનાનાં મગ તેમની બીજા.

કાળની પ્રગતિ

એકેએ ત્યારે આપણે સુનેા વારસો-અર્થુનિનો જ-સંભાળના જાણા છીએ અને એકાંતરમત અવિચેકી પ્રસિદ્ધિ અને કાળની પ્રગતિ કરી રવા છીએ; અને બીજા પાણું વર્તમાન એકાંતરની કુર્ચા-સાહિત્ય અને કાળની અર્થુનિમાં થયેલી નિદાગાએ છીએ, ત્યારે કંઈક ગરબિનાં ચિહ્નો

નજરે પડે છે. અગત્ય, આ આનિ તે સદાકાળની નથી એ સાબુ છે. તો પગ પાણી દીનકરિ ઇબનની અગર થાઈ માણે છે એમ તો જાણ્યા જ કરે છે. એમો દૈનિક કલામય ઇબનના સામાન્ય વચારાની ગીએ દલી તેમો એટલી વિરલ થઈ છે, અથવા એ કયા પ્રમળવા જેટલી સુદિ સહિત વિરલ થઈ દશે કે તેમને આપણે કાળના નમુનાઓ તરીકે સંધરીને પ્રદર્શન કરીએ છીએ, અથવા થયેલા ઇબનનાં દબેને સહિત્ય કે ચિત્રાણા દરેા સ્વામી કરવાનાં એજા મેલીએ છીએ; ત્યારે રંકે એકાંતરનેા દુષ્ટ આપણા વિચારમાંથી ભણે કેમ કૃતી જતા દેહએ તેમ જન્મ્યા છે. અગત્ય, આ પ્રગતિ શાલી છે. જ્યાંથી એમો નેમ નહું ઇબન પ્રગટાવવનો દેમ જ્યાંથી. પરંતુ અર્ધો આગળ પણ અમુક જગ્યાનું નથી કે જા ઇબનનો જન્મકાળ, એ ને એ રૂપે કે પ્રાણે કરીને નવા ઇબનના અવિચેક થઈ શકે નદિ. જલજાના જલજાના સપાળા સીત ખાતમાં રાખી જલવિચારના આવા મિદાનત પર પુનર્જનના કરવાથી જ પનું સર્જન થવાનું છે અને વર્તમાનનું પ્રેરક અને અવિચેકનું દર્શક પણ તે જ નીવડવાનું છે. કાળ સુના નમુનાઓ એવાથી કે અથવા કરવાથી કહું જ થાજકારી રીજવવાનું નથી એમ આ પ્રગતિનો નમ થઈ છે. એટલે કે કાળની પ્રગતિ સાચી રીતે અને પુરી રીતે ત્યારે જ થઈ શકશે ત્યારે ઇબનની ગતિ વધશે. પણ કાળની કુનાચા એ આપણે એને ઇબનની ગતિની આજણ ને આજણ પોસીયું તો પરિજ્ઞાન એ આવડું કે કયા કૃતી અને કંઈકી જાતી. એનું કાળનું તેનું જ સહિત્યનું જગ સમજાવું, ઇબનને કરી તેને સહિત્ય અને કયા દરેા નવા સ ઇબનનું વાદન જ્ઞાતવાદા જ સાચા સહિત્ય અને સાચી કાળની મિદિ રડી છે.

સુભાષાચરિતમાં સાધ્યવાદ

‘સુભાષા ચરિત’ ની આખી પટનામાં એ વિચારાત્મકો સ્થાયીભાવ થયે છે. એક તો મોંઘા-રિક પરિચિતનું વિચારવનું અને બીજે, એ વિચારનાને મિદાનવાદ મેલીનું તત્ત્વ. મેલીને અર્ધો અસ્થિમાં નિષેધી છે. સુભાષાચરિતનો પ્રથમ મેળાવ અસ્થિની વાપિના આશયમાં થાય છે. વિવામરિદિ

દર્શના 'ડેમેટ્રીક' પ્રેરણાઓ છે અને હોળી એકાદ્યે; એ રીતે અહીં પણ સાપેક્ષતાની આત્મિક સદાકાલવાળા સદાચાર અને છે. એટલું જ નહિ પણ વિદ્યાપ્રતિષ્ઠા ઓછા વિજ્ઞાનો વિદ્યાર્થી પ્રદાનો વર્તેના વડા વિદ્યાર્થી છે.

પણ એક આલુ મુદાભાનું સાથેને ઘરિયું પણ તપશ્ચર્ય સહાર એવું ચરકચ બાલકાવન અને અ-ભચકે વત; ખીછ આલુ કૃષ્ણનું દારિદ્રાનવરીના રાત્રી યવું એ સાંસારિક વિરોધો અન્વેષણની કવનભાવનાઓ પાને ઉભા થાય છે.

વચ્ચે મુદાભાની શંકાઓ અને મુદાભાની સ્ત્રીની ફેરવણો વગેરે પાર કરી એ 'ભાવનું' ને 'સદાચાર' સન્નિધિ માન પામતો અને રાજ્યોના વડે મરકરી કરતો આપણે આપણે છીએ. અને કૃષ્ણપ્રભુ તેને અધોઃ સપરિવેશ સ્થાપી ખતાવે છે તે પણ ભણીએ છીએ. આમાં અતિશયિયા અને અંતે અતિશયિયા વચ્ચેના ઉદ્દેશ કરવામાં આવ્યો છે. રિલિજિયસ અને ફેનીશિયન વચ્ચે સુમેળ જાણવામાં આવ્યો છે. 'મુદાભા ચરિત્ર' નો અભ્યાસી અણસ આટલું પ્રયત્ન નહીં તેમ છતાં તેમ છે; અને આને પણ એ વજનું સ્વયં આપણે સ્વયં સમજાય અને આચરણ તેમ છે.

હૂલ અને મૂલ

વિશ્વતંત્ર એવું આજનાયું આજનું ભવ છે કે તેના વિચાર કરના છુટ્ટિ જોરી થાય છે-પણ તે તેના એક એક તારણો પેંચી કુલ એકાદી કરવા અપાત કરીએ તો તે સમ છે. તે કે જગત એ સમય પારખીના અન્વેષણવાળા મુદાભાવણિ આવી રહ્યું છે; જ્યાં એમાં જે ચાકાકાર અંતિ રહી રહે છે તે સમજવા એની છે.

તેને સાચુ એક ઉદાહરણ વાળી હૂલ અને મૂલ. મૂલ કસ્ય છે, ભોંપમાં અદ્યમ દરજોનું છે; પણ હૂલ તો મુશ્કેલીનું સેનાભરણું છે. તે કે આમાં ઉપલેખ અને સૌન્દર્યની નજરે મૂલ કે હૂલની કોમલ કરવાની નથી; જરૂર એ એકાદી કવનનું વાદ્ય એક જ્યાં કાપે વિચિત્ર પ્રકારના અને વિવિધ છે. ભોંપ-માંથી રસ કુટી આપા ઉપાને પેળણ આપણો. પર્મ પૂરો છે. વળી તેમને પોતે મળતુલ જની ઉપાનું સમયોપચલું ભજવવાનું છે. રીકે કરી

અને પાંચાની અંતિ મુશળ પેળાની રિયતિ 'જુ' દર અને આપણા કરવાની છે; અને જુલ તો કુદરતી આનંદ, સૌન્દર્ય અને મુશળની શોભા આપે છે. તાંછ દવા, નિર્મળ તેજ અને આપણી મુશળની મળદમાં એ મહત્ત્વ છે. મુશળ કવનની કલા એ અભ્યાસ જે નહિ કરતું હોય. ઉપામાંથી મળતો રસ પોતે તે કોમલ અને મુશળ અને છે, કુદરતી મુશળને આપણા કરી એકાદી છે અને મિશળાનીઓ મળાવે છે.

તે કે હૂલ અને મૂલ અન્વેષણ કવનકસ્ય નવું રસ ખોળી જવામાં મદદગાર થવાનું છે; તો પણ એમના કવન-પ્રકારોમાં ફેર છે. હૂલ રસ ખોળવામાં ખનમ યાદ ખરી પડે છે, ત્યારે મૂલ તો પેતાનું કાપે અંતરથી મુશળ-ફેરકાંની એક-એકાદી છે.

માત્ર સંસારમાં પણ વનપતિસિદ્ધિ આ સામ્ય શું નથી મળી આવતું ?

અભ્યાસીઓ

અન્વેષણી અભ્યાસીની શરૂઆત મૂલ તો કાવ્યકૌતુહલની મળા રૂપે મુશળના આપણી કાપે દતી. જે સચેતન-તમના મુશળના અમરતા આપણે અદ્યમમાં મેલ થક ભાવ છે તેમને છોડી જતા અટકાવી મૈત્રિયો રૂપે સાકાર ખનતવા પુરતો એ વાલ દતો.

પણ મૈત્રિયોનો વિચાર તો દણ એકાદી જ વિચારજલ રહી છે; અને વધુ તપાસને અંતે માણસ પાછું છે કે એના મન જગત્ત્વ ખીછ આપણોમાં અને હૂલ મુશળનીમાં મોજા છે. હોલ વજામોના કુદરતોના એ એવા સચેતન-તમના સાકાર સંધરી રાખવા ઉપલેખી થયા છે. ત્યારે કાવ્યની તીવ્રતા મળી વિચારમણી મોજાની ભવ તારે, અથવા કવનના સુદસ આતુલ્યને અમરતાની મહેર એકાદી હોય ત્યારે તેઓ વપરાશ કરવામાં આવ્યો છે. એથી:-

વચ્ચે ! કરી નહર પાને પાને વનને;

જ્યાં જ્યાં મૂલ અને વાદ્ય સમ મળા

અથવા રાજ્યકેવરીના કુદા-

મા પદ માત્ર આપણે, કિલ્લા કેલ વડાવો ?

જ્યા અણવળદાર, ખરેખર ખોલે હાં પેંચી

અનેક, હાં મ કેલ, મ કર આપણે રહિયો;

કાવિ કુળમાં કિલ, ખરેખર મૂલ ન સંસારિયે

‘ શ્રદ્ધામાં પ્રકાશના અર્થને અને અજ્ઞાની ‘એક દીવાનાં કાવ્યો’ આના બીજાં દશ્યન્ત છે. ‘દાંતકાષ્ઠી કંઠારેલ અને પ્રકાશથી રસેલ મલ્લિખિ’ એવા અજ્ઞાની કાવ્યની ‘કોઈદરનાં’ વિશે એક લેખક આમ કહે છે.

‘અજ્ઞાની કવિતા તો એ પ્રગ્લવી કંપમભરી પ્રતાપી રજા છે. સૈકાઓ વર્ષ સંસ્કૃતિના નિષમનને અતિ આવી કવિતા પરંપરાની સાકંડી મળેલાંજી સાવળી ચકાઈં દશે.

‘અજ્ઞાન કવિ-વૃત્તિ કહેવાય છે. ત્યાંના કોઈકા કવિતા સમનાર કે સમજનાર બીજે કામ નહિ દશે. પણ અજ્ઞાન મુખ્યત્વે કવિને રસકાવ્યની બાજતમાં મરે છે. એકે તેમ પ્રાસમુદ્રાસનુ ચલન પ્રાપ્તિય નથી; તેમજ કવિનામે અનિવાર્ય એવું કવંત તત્ત્વ તેમાં રહી મરું છે. અજ્ઞાની કવિતામાં દવાઈ એવું કશું જ નથી. અનુભવ ને કલ્પી શકે ને સમજ શકે તે જ અજ્ઞાની કવિતામાં છે.

‘અજ્ઞાની કાવ્ય કવનની કીડક પળની કીડક વાગી છે-ચળીવાર તો અમર કાલ એવી છે. કવિની સંકલ્પતા અને કલ્પિતો એ વામકાર છે. સમને ને નોઈ શકે અને અવિશ્વપૂર્વક એને એ સજ નામે તે ને ખરે કવિ કહેવાય તો અજ્ઞાનના પળા કવિઓ છે.

‘અજ્ઞાની કાવ્યોમાં જો ‘દાંતકા’ મળે કુઠા છે. બીજે જો પલુ તેથીય કુઠા અમુક નમુનાર પડે છે. વિવિધાર્થોએ કહે છે કે ‘એ જો અજ્ઞાની પ્રગ્લવા આત્મસંયોદના સ્વસ્થાઈકાન સમાન છે.’

એક અજ્ઞાની કવિના એ ‘દાંતકા’ સ્થોત્રનાં કે-મ જાણ મારફત કરાએલ અલેકા લાલનતર વ્યંજની વજુ મરે આ નીમે ઉતારીએ.

By a beautiful setting and
I pass, proud and dreamy,
Wholly intent on my muse!

અપ્રમના સુગ પડે, સપ્તમેઈ અને મલો
હું મારી કવિતામાં એકામ ખ્યાનમાં લીન ચાલું છું.

What matter, if swift as a falling star,
Thou meet in an instant vanish for ever,
So be thou shiniest our moment, oh my life!

એ મારાં દુલન ! ખરતા વાગળી જેમ સદસા

તું કમનુસારમાં દમેકને મરે મરી જા નો તેથીયું ?
તો તું એક પલ તેની માફક અલગમમાન નવ.

પલુ અજ્ઞાની કાવ્યોની વાન ઊઠી રહે તો આજના અલેકા કવિઓએ પલુ એ તપને સીકારી લીધી છે. જુના કાવ્યો આવા પ્રકારનું ને મીલિત મરેજાની કપર પર લખાતું આવે છે તેને અલેકા સારિલમાં ‘અંતકાઈ’-epitaph-રહેવામાં આવે છે. અત્તીન લેખકમંડળમાંના એકના ને નમના અવી ઉતારીએ.

Refrain

For long my feet were captive things;
Now I have changed my feet for wings.

કવિ

લાંબા કાવ્યો મર્યા પલ મન્ડીવાન જેવા દના
દને તો મેં પમને મરે પાંચો મેલવી લીધી છે.

For a Blind Man

On many a road, forlorn,
I wandered day and night.
For this then was I born—
To find in death my light?

મુશ્કાલને શાક

અન્યથો હું, અનલિત રસ્તાઓ ઉપર રાત ને
દિવસ એકસો રમકડો છું. ત્યારે શું હું અલસ
ખાતર અવનથીં દતો-કે મૃત્યુ પછી જ અને
અલગલું મરે ?

અને આ સમજારના એક એ સ્થોત્ર પણ
અપમને નહિ લેખાય.

શીટ

સોનવનો સર પ્રાંત અખંડ કાવ્યો,
એ તેજમાં કામય દુષિત અર્થ ચાલો;
પેટીસ શીટ સમ તો સ્વરના નિળને
કાઈસ બધે નિહિરે જ મુગ્ધા ખાને
અતિ, પનજ પ્રમદીય સ્વરૂપ નામે.

મોઘમાં

જુદી કમ્પો કે જલોડીઝિયાં
ત્યારે પડે એ અંતરૂપ મખ
એકાન્તનાં પામર અમુઓએ
પાંખો મદા નદીન એક સપ.

ઉપયોગ અને સૌન્દર્ય

સાદિત્ય અને રંગાના ક્ષેત્રમાં આ એક વિવાદી વિષય છે કે ઉચી કૃતિ-સાદિત્યની કિંવા કલાત્મકતાને કહેવી? એકલા ઉપયોગમાં આવે તેવી કે એકલા સૌન્દર્યમાં લેખાય તેવી? જોકે સાચો ઉપયોગ કયો અને સાચું સૌન્દર્ય કયું તેનો અંતિમ નિર્ણય કરવો સુગર નથી; તોપણ એટલું તો વિચારક કદી સકાય કે એકલો ઉપયોગ અને એકલું સૌન્દર્ય આ સંદર્ભમાં સંબંધનું નથી. શરીર છે અને ચિત્ત છે તંમુથી સૌન્દર્ય અને ઉપયોગ અન્યોન્યાયથી ઘડીને રચા છે. અત્યંત, કોઈમાં એક તો કોઈમાં બીજું તત્ત્વ વિશેષ પ્રમાણમાં રહે છે, એટલે કેઈ પક્ષે ખાસ ભર પડાવિશે પ્રભાવ કરવો બોધાત્મક નથી. કૃતિ તરીકે સાદિત્યકૃતિનો સ્વયં ઉપયોગ સુદૃઢ નથી; એમ તો કલાની કૃતિ કે કાંઈ ઉપયોગી નથી; પણ એ કૃતિએના કલા ઉપયોગની નજરે એવું તે એણ આકારને યોગ્ય કરવા જેવું છે.

તંમુથી સાદિત્યની કે કલાની કૃતિ એના કલાના સાચા અંતરરેણી શેરજીવરૂંક, અનુભવ નાનકા મનમાં નવા સંકલનનો પ્રાણ પુનઃ નીચે તો તે કૃતિ ઉપયોગી પણ છે અને મુંઝવે પણ છે.

વધી સંસારી જિંદગી વ્યવહાર મનુષ્ય પણ એને આપણે એકલું સૌન્દર્ય કહીએ કે એટલો ઉપયોગ કદીએ તેવા જગતમાં દબેકને મટે હજારા કમ્પોઝે નથી; જોકે કેઈ માત્ર સ્વાર્થ માટે ન છલી શકે તેમ એ રીતે પણ સાદિત્ય અને કલામાં ઉપયોગ અને સૌન્દર્યનો સુમેળ છે-કોઈ જ વિશેષ નથી; અને એ વેળાના સાધકે આ પરતે જેનાની દૃષ્ટિ યોગ્યથી રાખવી પડે છે.

સાચી ગર્ભશીમતા

સાધનોની વિપુલતા દેવી એને આજીવ્ય માનીએ તોપણ તે દબેલ આત્મકારી દેખ છે એમ નથી. કેમકે એમ ઐદિક હવન વાસના ઉપર વામે છે તેમ આ સાધનોની વિપુલતા પણ તેનાજ નિર્ભર છે. રૂંદે વસ્તુમાં હવન નથી-પણ માનવની ચિત્તશક્તિમાં છે. એટલે ત્યારે ચિત્તશક્તિ જગવાન અને ત્યારે સાધનો તો થઈ આવે, પણ ચિત્તશક્તિને

જગવાન દેખ એટલું બસ નથી; તે ઉચી માત્ર નામાં નિયમે રહેતી દેખ તો જ સાચું તેમજ કલાત્મકી જાનેના છે. એટલે એકલા સાધનસંપન્ન પણથી સાચા સમૃદ્ધ થવાનું નથી. એમ જગવાનું થવાનું દેખ તો તે એટલો બસ દેખ શકે. વાસનાને તેના ઉચ્ચતર અને પવિત્રરૂપે જાગવામાં મદદ થવાની રહે છે; અને પછી જ જગનદિતની સાધનાને અર્થે જે સત્તતપ્રતિ માત્ર તે સાચી સમૃદ્ધિ છે. એવી સાધનપ્રતિ સાચા સંસ્કારની શિદ્ધિશિદ્ધિ વિના અસમ્ભવ છે.

ઈંગ્લેંડ અને અમેરિકા જેવા દેશોમાં એવા સાધનસંપન્ન અને સંસ્કારોનો ગર્ભશીમાન વર્ગ દસઠીમાં છે; અને તે સંધાનને આદરવળી છે. 'કોલેક્શન ટીપ્સ' જેવી આપણી રસામાં આ તો સ્વભાવ છે.

આપણી બાબાશૈલી

સાધનાનું ઉચ્ચતરણ અને લેખન એ પ્રાણ સંજ્ઞાનું પ્રતિબિંબ છે. જેવી સ્વભાવોગવધી તેવી બાબાશૈલી. આપણી બાબા પરતે કોઈકે કહેવી ટોચ 'મુંડા પેસે ચાર' એ જગતમાં બોલી નહિ દેલ એમ ઘણે છે. કેમકે યોગાત્મક અને માંવ, બોલી નરમાસ અને નાનુકાઈને બે આપણી બાબામાં દાખલ થઈ થયેલાં. તેનાં કારણે શોધવા ન બોલીએ તોપણ એ ભે તત્ત્વો તો મટુ રપડ છે. પ્રસથમાન સુખાઓ અને પેશકુઓની સત્તા નીચે સોકની પડ-વશન; અને આ બુમિની રુદ્રપતા. પલસપણા-માંથી અને રુદ્રપણપણમાંથી એક પ્રકારની શિખા મિલેકની સંરક્ષણરૂતિ પેા થા; અને સુવેશાસ જીવન પ્રકારની વિશાસિના અથવા આદ્યમિયન (Educatio-dualism) પણ. એ ભેની આદર આપણાં ચારિત્ર્ય પર પડી. અને એ ચારિત્ર્યે આપણા ઉચ્ચતરણ અને લેખનને આનું રૂપ બદલું.

આ સમયભાવ્ય દેશનું વિવિધ પણ સંસ્કાર જલ્દયાથી જ અને ચારિત્ર્યને તપ્તવર્ષોમાં વાવવાથી જ આપણી વાણી અને લેખનશૈલી સમૃદ્ધી સીધી ઘડી અને પ્રાણવાણી થશે. અત્યંત, આજે એ પરિસ્થિતિ મવા પામું છે અને તેના દહાવ તરીકે શી. ગાંધીજી, ડી. વિદ્યુભાઈ પૂરેશ, અને શી. વાલજીજી પટેલના નામ અચેત્ત તરીકે મળાવી

હાલીએ, ખૂબી એ ઉપરાંત એક સંખ્યાક શ્રી. રામાનાં
ચૈતરકને પણ ન બુલીએ.

એ પણો, નીચેના અવનરો: માર્કસ ૩ ની પણો.

"I am the sole and final authority on all questions relating to an order arising in the House, and if my conduct is to be impeached it can only be impeached by a direct appeal to the House upon a notice of motion properly given when a straight issue would be held before the House and an amendment be moved which shall test the judgment of the House. In no other manner, and by no other authority, could the ruling of the Chair be subjected to any criticism or censure within the Assembly Chamber of which I am President."

(**निर्देशन**)

[illegible]

પાનું એ પ્રવાહને ચારે બાજિસાથનું પ્રવાહ દેડ જીને
જાળવેલો રહ્યો. પાણી દેડ સાથે છે કે દિવસભરના
જાંજાળે બાજિસને રહેલો જિલ્લો પાનનાચિને સાથે
આપવાનું પદપાંડું સાથે છે. આપણે આપણે નિર્માણ

નથી ન જીવતો. એ આજ ન જીવતો છે, તે જીવતો
આજ અને કંઈક સવાી દી તેમજ તરી નહિ. પણ હું
નિશ્ચય નથી પાછો. કદાચ હું તો. મારું હું કે કિન્તુ
કે અસહ્ય ન જીવતો અને તે અસહ્ય
જીવતો કદાચ તે અસહ્ય મુશ્કેલી સવાની અસહ્ય
કે હું સવાઈ જાયો હું તે પણ એ જ અસહ્ય
એ અસહ્ય છે. અસહ્ય સવાઈ મેં પણ કદાચ અસહ્ય
અસહ્ય પણ કદાચ કદાચ તે. અસહ્યને કદાચ અસહ્ય
અસહ્ય ન જીવતો. પણ એ આ અસહ્ય પણ
નિશ્ચય જીવતો તે અસહ્ય અસહ્ય એ અસહ્ય
કે અસહ્ય, અસહ્ય અસહ્ય અને તેની અસહ્ય કે
અસહ્ય અસહ્ય, પણ કદાચ પછી મેં તે અસહ્ય
એક પણ છે કે અસહ્ય કદાચ નિશ્ચય જીવતો નથી
અને એ જ અસહ્ય અસહ્ય પણ જીવતો અસહ્ય
અસહ્ય અસહ્ય આ અસહ્ય છે. અસહ્ય, અસહ્ય અસહ્ય
અસહ્ય અસહ્ય અસહ્ય અસહ્ય કદાચ એ અસહ્ય
અસહ્ય અસહ્ય અસહ્ય અસહ્ય આ પણ અસહ્ય અસહ્ય
અસહ્ય અસહ્ય અસહ્ય અસહ્ય એ અસહ્ય, અસહ્ય
તેને અસહ્ય.” (પાંચમું)

[illegible][illegible]

1997-1998

The Passing of Jatindranath Das

"Jatindranath Das breathed his last on the 63rd day of his self-imposed fast. But his strong, loving and heroic spirit lives to-day more than it ever did before. The cry of 'Long live Jatindranath' is not, therefore, unreal."

To face death under any circumstances is difficult. But to do so under some sudden excitement or stimulus is comparatively easy. In the excitement of battle, in view of admiring comrades, death loses its terrors. In some other kinds of death, when men are choiced on to dare and die, men forget what they are doing. Generally in war people die in trying to kill others. The desire to kill others, even when born of patriotic motives during wars of independence or wars in defence of one's own country, is not generally free from hatred. And in all these cases, death is inflicted by the hands of others and comes quickly to put an end to one's agonies. But to choose to die voluntarily when one could have easily lived, to await death continuously for sixty-three days, to face it in the solitude of a prison cell, to resist all the persuasions of relatives and friends, to die for the love of one's Motherland free from the desire to kill or do the least injury to anybody—requires the strongest possible resolve to adhere to one's principle and the greatest elevation and purity of soul. We are all aware how even a day's fast is apt to impair one's strength of mind. It was the common heroism, therefore, which could look death in the face for sixty-three days without wincing, undergoing all the while the agonies of abstraction from food and the resulting maladies."

(કમળાંકર દાસજી)

ઉપરનાં અનુસરણ, પ્રખ્યાત દિગ્ગજ દોષ તેવા, વિચારસીમા લોક-અધીનના સ્વભાવલક્ષણોનું સાચુ જ્ઞાનપણા પ્રત્યેનું પ્રત્યક્ષ દર્શન છે. વિચારના ક્ષેત્રનાં લોકે માનસનું અંધારણ કેતું પાડે છે; અને

માનસના અંધારણ લોકે રાખવા લોકવાનની વાજ અને લાભાલેખી કેવા નવરંગ વેશ પાડણુ કરે છે તે આપણે અભિનિયમિત પસારે સમજી શકીએ તેવું છે. આતું પચ્ચાપદ્ય માનસ ના આક્રમણ પ્રત્યે નવા સાહિત્યનું એક નવું અંગ તૈયાર કરે છે એ પણ સાહિત્યના અભ્યાસીએ જુલવા જેવું નથી. ઇશ્વરનું નિર્માણ દર્શન; અને વર્તનમાં સંચય, સમાવેશનિ અને સંજોર ચિંતન સાથે સુરત્ત દર્શનું મોજાસુ; અભિનિયમનના આ ઉત્તર કુણા નવા સાહિત્ય-અંગમાં ઉદરે એમાં આચર્ય નથી.

સુમનસાવર્ણ સ્ત્રી

સંસારને ન્યારે કેદ મધ્યુકની ઉપમા આપે છે ત્યારે એકમે વિચારો વાણીએ આપીને પસાર થઈ જાય છે. પ્રથમ તો એ કે સ્ત્રીએ તે ઉદાંબી. મધુમક્ષિકાએ છે, અને બીજી એ કે પુરુષો મધુકર નહિ પણ મધુકર (Drones) છે. અંતર્યામી આપણે જાણીએ છીએ ત્યજીથી મધુમાનો અથ એકાં કરે છે, મધુકા જનાવે છે; દર્શનમણી જન્માં ઉછરે છે અને મધુમાખાઓને સુશ્લિષ્ટપણે સંભળી રાખે છે. અંતર્યામીની આ વસ્તુરિપતિ મેલેલે દરબને માનવીવર્તને ઘાટ પડતી દોષ તોપણ તેને સંજોરે જાંખેસતી કરવી અને તેમ કરવામાં માન સમજવું એ યદ્યાપણની વાત નથી. આટલું જ્ઞાન રાખીએ તોપણી તે જાણતને અંતે એકમે વાત વિચારવી અનુકૂળ નહિ લાગશે.

ઓ-આત્મા સ્વભાવે જ રસિક અને મુદ્દમજીવી છે. સંસારની રિપતિ અને સ્વાભાવ એની ફેદમાં રોય છે. સ્ત્રી ખરા અર્થમાં સામાન્ય છે; એટલું જ નહિ પણ સંતાનોત્પતિના માતૃત્વ લોકે એમની ઇવનર્ગિહિ જે મોક્ષમ અંગી સંકેતાએલી છે.

આજના વિશિષ્ટ અને વિચાર પ્રવન આદર્શમાં આ માતૃવર્ણનું ૧૫ અનન્યા હું દેવ તેની ની નદિ; પરંતુ તેથી સ્ત્રીસ્વભાવ બહારી તો નથી ગયો. એ સ્વભાવને અંતે સ્ત્રીવના કેદલાક પરમ કુણો રજા છે. સ્ત્રી છે ત્યાં સ્ત્રીત્વ તો છે જ; પણ સુમનસાવર્ણ એવા સમાન સ્ત્રીવર્ણ રજાતે ભે. નાની પોણ, નાનું શ્વ અને તેમાં શ્રદ્ધા તરીકે સુમનસાવર્ણ પણ નાની જ છે; પણ એ ઇશ્વરની પૂરી રસિયણ છે અને શ્વમાં, મુદ્દમજીવીથી થો

જિજ્ઞાસુ જનતાનું પ્રતિનિધિ ઉતારે છે. એ વળી અર્થસાક્ષી પે છે; અને પહેલી નજરે લોકલિખણ ઘણે જણ પછી તે એ નરી રચિકચરુર જની દેખાય છે. મુશ્કેલીનાં અસંખ્ય મુદ્દા આજ આજનું જ નેતાં હાલેષ અને ધીમાં અને દુઃખ એકમે દીધે છે. આટલો રજા અનહારનાર વિવેક અને સંપન્ન શીલતાથી લેલ્યા પછી પણ એ ઉચ્ચ ઇચ્છાની સુનિવાળી રહે છે એમાં જ મુશ્કેલીનું સચિત્ત ચીત્ત છે એમ કહાયજી નેનાર નેર્ધ સો.

મજુરી અને મુદી

કેમ કેમના સોવિધેર રાજકાન્તિ પછી એક નાણુ સામાજિકવાદી અધારવર્તે કે મુદીદારના અને બીજા નાણુ આલનિર્ણયવાળા ઇલાએલી પ્રાંત કે સરીખ મંજુરતર્ક વચ્ચે મતભેદની ખાટી વધતી જાય છે. એમાં તે 'શિયાળ તાણે શીખ ભણે અને કુદરે તાણે શામ ભણે' નેવો સંજોગ જાયો છે.

અરૂં પૂછાતીએ તો જને પછે સાચા છે અને નથી. મુદીદારો કહે છે કે મુદી વગર કશું નીજાવાનું કે વધવાનું નથી; વળી એકી કહેલી અને વ્યાપારી છુટિના મુદીદારના હાથમાં રહેલી મુદીને શામેલ અને કહેલા વચ્ચે સરખી વહેંચી દે. તેથી કહીને બધા વધાઇયોગ અને વ્યક્તિગત સ્વાર્થભાવો મોઝા ફરી જાયે મરીમીના કુખમરે અને બસનેત્રના સદાચ પહેલે મજુરવર્ગે પેકાર કરે છે કે અમારા પરસેવાથી પેસા સમિત મનમાંથી, અમારે ધરજીવાર મુખે આવે એટલું તો આપો: બીજું તમારે એટલું બોલવનું હોય તેટલું બોલવેલ અમને તેના દેવ નથી. પણ અમારો ઘડિત ભાગ અમને સોપે ન્યાયની રીતે.

બીજા એક વગરે આ વચ્ચેને લગચિયે તે માત્રમ પાસે કે તમારે મુદી એ સવળા પ્રાદેની ઉપનિમાં મુખ્ય વાત છે; તમારે મજુરવર્ગમાં અને એકદમ્યુ અંગેન માલીખીની બધી સરવાલે પણ 'મુદી અને સ્વાર્થભાવ' જેલવળના પ્રપંચોના મહાકાવ્ય રહે છે. એટલે કે 'કેમેકેટિક' ઉદ્દેશથી આલતા કદમનાં પણ કદાચુનાર 'કેપિટલિસ્ટ' એકિટ્રા-કેટિક' અને ઉપર 'એકેકેટિક' જની જતા એવામાં આવે છે. જડી એ એકજનસલાહ (One man's rule) કે મહુજનસલાહ (Many men's rule) તંત્ર હોય તેથી શું કેમવાર તો એમ અનુભવાર છે કે એકજનસલાહ, સમ્ય-એ એ જન લોકવાસવ

કાવ્યનો હોય છે તે (Wise man's rule) - કેટલીકવાર વણુ વધારે કવાલુકારી બને છે; તમારે જાણવનસલાહ સમ્ય-એ, પેટનાર, સિધિવ અને 'કાલી મુખાલીએ વેતર વડે' નેતું પ નીવડે.

જરૂર એ ને હો તે હો. આપણો પ્રથમ અને તેને ઉદ્દેશ એવો છે કે મહેનત અને વજનરની વહેંચણીમાં એ કે અણુકરમાણ્ય તો રહેલે; છતાં અને તેટલો ન્યાય થવો પડે છે; અને આજે છે તે સરકારી વધાસાલે અને સત્તાધારીઓની માથામારે રીન Top heavy system નાણુ થતી પડે છે. મુખ્ય સુવ 'કહેવો અને કવવા હો' ને સાચા રીતે પગાડું હોય તો બીજું વધુ શું નેવડે!

કવન વિન કલાની કિમત

એ જણુ લેલિય છે કે કવનને અને કલાને કિમતની નજરે મુલવતાં મોટો વધાવત માત્રમ પડે છે. કવનમાં દરેકો મેહડી મુનિવામાં જણુ કદાચક રૂપે ખર્ચ થયાં કરે છે, કણુસાર રહે છે; વળા મિટ છે અને કીચાર નવેતર દેખા દે છે; અને તેમને પ્રીતવાની કે માણવાની કિમત નળેલી કે મુરવે નથી.

અને પેલે દરણું બાગક, પેતરનો દેખાય, સાંજસવારના મિત્રો, નાચતી કન્યા: એ સૌ એ ઘણું હોય તો મમત નેવો મથે છે. જણુ અર્દા 'ઘણું' એ જ મેટી વાત છે. મનુરે વખત તો કવાકાર અને પુષ્પાજન વચ્ચે આટલો જ ફેર હોય છે. જણુ એ ઊંઘા વિષયને જતો કરીએ તો, અને કવન અને કલાની મૂળ વચ્ચેને દાખ જરીએ તો, તેમની રજા કિમત વચ્ચે મેટા રાક છે.

કવાકાર પેતાની ઘણી એ જણુ નેલમને મુદ્દમ સચેતન દાસ તેનું કવામ્મ રીતે નિર્મળ કરે છે; એ દરમને પેણું સિદ્ધ અને સ્વામી જનવે છે. 'કેકડ' એટલા માટે કે આખરે કલાની વસ્તુ રે કવવા મોમાં સપડાય જાય છે. કવાકાર તેને પેતાના સદેવ આમાથી રંગે છે; અને તેમાં રહેલો અગ્રજ અર્થભાવિ વ્યજા કરે છે. કાલે સાથે પેતાના પ્રાણુનેય તે વિકસે છે. આટલું એ કરે છે તેનું વજનર ખમુસ કરીને મગાનું નેકલે. પણ કેટલું એ પ્રથમ છે.

આમા મુખ્ય મુદ્દા એ છે કે તેનું કવન કલામાં કનરનું અને ને કલાનું કેટલું મૂલ્ય દેણું પડે, એ

તંત્રી તરીકે

વીણાનું આ પાંચમું વર્ણ. એના બદલાતાં તંત્રીમંડળ જોડે પત્ર પાત્ર પોતાના દેહ-દેહીના રંગ બદલે એ ફરતી છે. વીણાનું કવિત્વ દલ્લુ વધુ ઉચ્ચનું બનેા.

ધાર્મિકનું સ્વરૂપ કલ્પવા પાછળ જોયતો વખત ન જ મળ્યો; અને ને યોજના હતી તેને પાર પાડવા જોવાનાં સાધનો ન હતાં. એટલે લેખકમિત્રોની મદદથી બન્યું તે સાહિત્ય, બની તે રીતે રજુ થયું છે. સુખના જીવનના ઇવનપ્રવાહ વીણા ત્રીસે અને સ્વકંઠાર કરે એટલુંજ ઓછુંવતું ખોય સચવાયું છે. તેમ કરવામાં, પરબાપાનાં બાપાન્તરોને નદુટકે રચાત મળ્યું છે; અને યોગ્ય અને મુદતસરના લેખોની તંત્રીને લીધે તંત્રીને પોતાનાં લખાણોને અદકું મદત્વ પણ આપવું પડ્યું છે;—તે તે વસ્તુઓની યોગ્યતા વડે કામ્ય મણાશે.

જોડણી એકધારી રહી શકી નથી તેનું એક કારણ એ કે બનતાં સુધી મૂળ લેખકની જોડણી રાખવી દીક મળ્યું.

અંક સર્વાએ તૈયાર કરવામાં મુશ્કેલીઓએ તથા મિત્રોએ ને મોટા અને સદકાર લીધો છે તે બદલ હું તેમનો ગુણુઓથીચખુ છું. તેમ જ 'પ્રવનખંધુ પ્રિન્ટિંગ વર્ક્સ'ના સુજન કામદારોએ ને સાચ કળો છે; ખાસ કરીને બાઈ 'સાહિત્યપ્રિય' આ અંકના પ્રકાશન પરંતે અવતરનાં મૂલ્યો કરતા આવ્યા છે, અને પત્રના તંત્રી બાઈ ઈન્ડ્રવદન પ્રેસની સઘળી સવક દેતા આવ્યા છે, તે સારુ તેઓ સૌનો આભારી છું.

છેવટ, આ વર્ષે વીણાનું તંત્ર મને સોંપવા જોટલું મિત્રદાઈ જેમણે જેમણે કર્યું છે અને કરવા આપ્યું છે તે તે સૌનો પણ હું ઉપકાર થાનું છું.

ધૂ મ કે તુ ફ ત

કવિતા : અમુખાર ૨-૪-૦ | બને સાથે ૨-૧-૦
" બીજાજણ ૪-૧૨-૦

નવસિદ્ધાંતો : હર્ષનિર્મુ ૧-૪-૦

નાટક : રામની નુકામી ૧-૧૨-૦

નાટિકા : રામનાં અશ્વમેધ ૦-૧-૦

ઈતિહાસ : ગુપ્તાદિય ઐતહ્ય ૦-૧૨-૦

ઈતિહાસ નિબંધ, ગુપ્તાદિય ઐતહ્ય પરિભાષા

ઈતિહાસ નિબાળ પ્રમુખ

સેત્રે અષ્ટાધ્યાય ૦-૮-૦

અમુ સાથે, 'પાક'

પૃષ્ઠ ૧, ૨-૪-૦

સુવર્ણચરિત : અંબાલાલભાઈ ૧-૮-૦

સાહિત્યવિષયક : વિશિષ્ટ ૧-૮-૦

'પાક' પૃષ્ઠ

કવિતાશિક્ષણ ૦-૧૨-૦

પરિપત્ર વિષયક : પરિપત્ર પ્રતિ નિબાળ ૨ ભાગ ૦-૧૨-૦ | બને સાથે ૩૦૦

" " ૩ ભાગ ૦-૧૨-૦ | પાસેથી મંગલનાં

૧, ૨-૪-૦

કર્તા પાસેથી કવિતા શિક્ષણ કે પરિપત્ર પ્રતિ વિભાગની માપતી મંગા-

વનારને પેન્સુરેવનલ કે મનિફેસ્ટેર ખર્ચ પશુ પારી.

બીજા ચોપડીએ અટકી શકાય છે.

ગુજરાતના સદાચાર સદાચારી પાંડવી વીરભાઈ, રામપુત્ર પોતાના.

વિચારે એક એક વિષયની કાંપની, ક્રિસ્ટીયન રૂઢી, મુખર્જી કે

ગુજરાત પત્રિકાના સેનાપતી, બદ, અમલવાદ.

તથા

તથા (મંદળ બીજી)

પૃષ્ઠ

સાજાકુટુંબ

પૃષ્ઠી

સરની આશુભિ

ગોવિંદનું એતર અને

બીજા વાતો

વીરચિના અને

બીજા વાતો

દેશગણ પરમશરનાં

ઝાંરીનાં ગીતો

૦-૮-૦

તથા

'વિરાટની ઝાંખી' અને ભદ્રવીર કાવીન્દનાથ દાસની

કાવ્યપુરિષદો

(એક એક અને)

ચતુષ્પદ શૈલ, ગદ્યશૈ, અમલવાદ.

નૂતન ગુજરાત

રાષ્ટ્રના પ્રેરક બળોની પ્રજ્ઞા પ્રકટાવતું શિષ્ટ ગુજરાતી સાપ્તાહિક

સાપ્તાહિક વર્તમાનનું સૂક્ષ્મ અન્વેષક અને સામાજિક, રાજનૈતિક, ધાર્મિક, ઔદ્યોગિક, આર્થિક, તથા કૃષિવિવિધ રાષ્ટ્રીય પરિસ્થિતિનાં હવન્ત ચાલકિયો આ સાપ્તાહિકની વિશિષ્ટતાઓ છે.

સુવકપ્રવૃત્તિ એ આજના ભારતીય હૃદયનું અતિ અમત્યનું અંગ હોઈ તરબુ મુજરાત અને તરબુ ભારતનાં ઘેરમાં ઉછળી રહેલા આજના અને દેશપ્રેમનાં જીવાણની ભરતીની છેલ્લો તમે “નૂતન ગુજરાત” માં હંમેશાં જોશો.

એના આદ્યો પૃથક્ ગુજરાતના આદ્યો હોઈ દેશપરદેશના મુજરાતીઓમાં એ બદપૂર્વક પ્રવેશ પામતું જાય છે.

વાર્ષિકે લેવાજમ:—સ્થાનિક રૂ. ૩; બહારગામ રૂ. ૪; પરદેશ કિર્કોંગ ૧૪.

ભાદેર ખાતર આપનારાઓ માટે આનું મુન્દર સાધન આપ્યે જ હોય.

વધુ વિગત માટે લખો:—

અચરચાપક:—‘નૂતન ગુજરાત’

સવપુર, બાઈચાંકરની હવેલી,

અમદાવાદ.

વાંચો અને વંચાવો

પ્રેમરસથી ઉભરાતી રસિક નવલકથાઓ.

અંધકાર પર પ્રકાશ—દિંદુ સમાજનું પુનર્વિ-
ધાન મુજરાતી રસિક નવલકથા. લખિય રૂ. ૨-૮-૦

હોહીનો વેપાર:—એકઅવાજે વખખાવથી આ
નંદીપર નવલકથા મુજરાતી સાહિત્યમાં અજોડ છે.
લખિય રૂ. ૪-૮-૦.

ધીંખતો જવાણમુખી:—લોકીના વેપારનું આ
અનુસંગીન અવરજ વાંચો. લખિય રૂ. ૪-૮-૦

આમળાની આલમકથાઓ:—એળ પટેલની
કાણુ આપવીતીઓ. લખિય રૂ. ૨-૮-૦.

બનિતાની વાતો:—હવડાલક દશ સાંચારિક
વાતો લખિય રૂ. ૩-૦-૦.

સેવાસભિતિ અંધઆળના આલક જવાણી આ બધાં પુસ્તકો પેળી કિમતે મળે છે. માળાના
નિરમો તથા પુસ્તકોની વધુ માહિતી માટે મંગલો જામણ સંવિધન.

મહીલાની મહાકથાઓ:—એકે એક પટેલનાં
અંતરનાં દાર ખોલાવી આસેવેલી રડ આલમકથાઓ.
લખિય રૂ. ૩-૮-૦.

વિધેલીલડ:—એક મીમંત કુંવળના શુદ્ધઅ-
ન્તે એટલેજે પિચાડ. લખિય રૂ. ૨-૦-૦.

સમાજની વેલીપર:—દિંદુસમાજની વેલીપર
અપાવયા ૧૮ અધિકારોની હવેલેક કથાઓ વાચનાં
સેવાસ ખાં વસે. લખિય રૂ. ૨-૦-૦.

આદર્શ અસ્તિત્વલિ:—૧૧ મહાન પુરોનાં
આદર્શ હવનમરિયો રૂ. ૧-૪-૦

લખો:—અચરચાપક: સેવાસભિતિ પુસ્તકાલય, ૧-૬, ભાદેશ રાડી રોડ, મુંબાઇ ૪.

મુંબઈના એળ:—સી, જામળાસની કંપની, કિન્નેસ રોડ.

• બાળકો રાષ્ટ્રની સાચી સુખેતિ છે
એ વાત સર્વ સ્વીકારે છે.

માણસોમાં, નિર્બળ, બીજાને સંરક્ષકવિદ્યેશી
ગાળો લાવેલાં આ દેશને એકવચ્ચે જ
પડે. આજની આજની શિશુ પ્રણાલી ખાલીભરી
છે, તેની સાથે પાલકાઈ કાંઈ નહિ વધે. એના
ક્રિયા તરીકે બાળકોને આસ્થાશીલ, ચેતનવંતા
ને સંરક્ષક બનાવવા

બાલકવન

માસિક જન્મકાળે જ માટે છેલ્લું નવ વર્ષથી પ્રકટ
વાળું છે તે મંગલો. ૧૨ મહિને દબરો બાળક
તેમાંથી ધેરણ, આનંદસરકાર ને જ્ઞાન મેળવે છે.
તેને જણ તમામ ગાળો માટે એ મંગલો.

વાર્ષિક લેવાજમ માત્ર રૂ. ૩-૦-૦

પરોક્ષ (૨. ૪) = છુટક ૫ આના

૧૨ મહિને સંખ્યાયે ચિત્રો ને અસ્થિ વાચન
સાથે સારામાં સારા રૂપરંગ સહિત નિર્મિત
બદર પડે છે.

બાળકો માટે મુન્દર સચિત્ર પુસ્તકો

બાળકની કવનને કોતરે, તેમને વિગત સાથે
જાન આપે, અને તેમના આત્માને પ્રગટ બનાવે
એવી સચિત્ર રસભરી બાલ-વાર્તાઓના રૂપે
રમે સર્વોત્તમ

પુસ્તકો.

૧ મીની મારી ૦-૧-૦

૨ અભિજ્ઞ ૦-૧-૦

૩ હંસરાણી	૦-૮-૦
૪ દેશદેશની હંસરાણી	૦-૮-૦
૫ પ્રધાનગુનીનાં પરકાશો	૦-૧૦-૦
૬ કુલમાળા ભાગ ૧	૦-૧૨-૦
૭ કુલમાળા ભાગ ૨	૦-૧૨-૦
૮ બાલકોનાં પરકાશો	૧-૦-૦
૯ બાલકોનાં	૦-૮-૦
૧૦ અમારી બીજી વાર્તાઓ	૦-૮-૦
૧૧ અમારી ત્રીજી વાર્તાઓ	૦-૧૨-૦
૧૨ આનંદધારા ભાગ ૧	૦-૧-૦
૧૩ આનંદધારા ભાગ ૨	૦-૭-૦
૧૪ આનંદધારા ભાગ ૩	૦-૮-૦
૧૫ આનંદધારા ભાગ ૪	૦-૮-૦
૧૬ વસંત	૦-૧-૦
૧૭ બીજો પડાવ	૦-૩-૦
૧૮ સ્વામીભક્ત મુરખાજ	૦-૨-૦
૧૯ બાલગીતમંજરી	૦-૪-૦
૨૦ સરોવરની મુદરી	૦-૨-૦
૨૧ આનંદકુંજ ભાગ ૧	૦-૮-૦
૨૨ જાંબુડાં	૦-૩-૦
૨૩ ચિલ્લો ને બીજાં બાલકો	૦-૪-૦
૨૪ કોડીલનિકુળે	૦-૮-૦
૨૫ બાલવાર્તાવલી ભાગ ૧	૧-૦-૦
૨૬ બાલવાર્તાવલી ભાગ ૨	૧-૮-૦

એ ક્રમજન્ય તમામ બાલકોની પુસ્તકો અમારે
સાથે પડે છે.

રમણલાલ નાનાલાલ શાહ,

તંત્રી: 'બાલકવન' કાર્યાલય, બાલકાશ, વડોદરા.

• અમદાવાદમાં—'બાલકવન' કાર્યાલય, શાખા, રાજકુટ. બાલકો પોળ.

મુંબઈમાં—આર. આર. શેની કો. લુકમેનર્સ, પ્રો-પ્રેસ રીટ.

મી. નમનાલાલની કો. લુકમેનર્સ, પ્રો-પ્રેસ રીટ.

દરેક પ્રકારના તાવનો
અકસીર ઉપાય

પ્રીવરો ડાઉન

ફક્ત એકજ કોઝથી -
તાવનો દર્દીને રામબાબુ અમર કરે છે.

મનાવનાર - **ડી. યુનીવર્સલ ફાર્મસી, અમદાવાદ.**

જર્મન ડાક્ટરોનો અભિપ્રાય.

અમર તાવની બીમારીમાં પીડાતા
મનુષ્યોને માટે અકસીર ઉપાય.

દરેક પ્રકારના તાવ જેવા કે દાઢીઓ,
એકાંતરીઓ, ચોખીઓ, ગેલેરિયા વગેરે
અવલેખ તાવોને માટે પ્રીવરો ડાઉન
ચારામાં ચારો ઉલાજ છે.

દરેક દવાવાળા બેચે છે.

ડી યુનીવર્સલ ફાર્મસી
સીવીરોડ, અમદાવાદ.

પચીસ વર્ષથી યુનીવર્સલ ફાર્મસીની
લોકપ્રિય થયેલી દવાઓ.

યુનીવર્સલ ખામ, હાકરનો મલમ,
ખરજવાનો મલમ, રીંગવર્મ લોશન,
ડ્રાક્સાલ, આઈડ્રોપ્સ, ઈયરડ્રોપ્સ, ટુથ-
ડ્રોપ્સ, શેમલુક્ય પાઉડર, સોરખ વરાંધ,
ડીલકેટર, લાઈમ્બોલેટર વગેરે વગેરે.

દરેક સહેરામાં તથા ગામેગામે
એન્ડ-ટોની જરૂર છે. લખો.

ડી યુનીવર્સલ ફાર્મસી
સીવીરોડ, અમદાવાદ.

શ્રી ઈશ્વરી ભદ્રકાળી ફેક્ટરી.

બાકુતી ગાદીવાળાઓને તથા મોટર
બોટીવાળાઓને ખુશખબર.

બાવમાં મોટા

ઘટાડો.

તમામ જાતનું મોટર
મીકેનીકલ કામ અને
નવી તથા લુન્ની ગાડી-
ઓનું ફીવેરીંગ તથા
નવી ગાડીઓને મોટર-
રની બોટીઓનું કામ
ઘણા જ ફીફાવન બાવે
સરસ કરી આપવામાં
આવે છે.

અમારે ત્યાં મોટરનું તથા ગાડીઓનું કામ પાવું જ શાઈ, સપ્લાય, ઇન્સ્ટલેશન, રિપેરિંગ અને પુરી
પ્રમાણદારીથી કરી આપવામાં આવે છે, જથ્થે તે જાનની મોટર, લેવુ ઇન્જનનું કામ, રેવુ કે મેચીન,
કમ્પ્રેસર, વાલ્વમાઈનિંગ તથા પીસ્ટન તથા સાયક્લેસર તથા કાચનેમો તથા મોટરી વિચેર કામ, તથા
તમામ જાતનું ઘવારી, ચુનારી, લેબોરટરી, કપર તથા રંગનું કામ ચીપોટનું કામ અને તમામ જાનની
નવી ગાડીઓ તથા મોટરની બોટીઓ કરી આપવામાં આવે છે. અમદાવાદમાં ફેક્ટરી ન અને તેમાં
કામો કરી આપવામાં આવેલાં છે. આ કારખાનામાં દુક્કિયાર મેકેનીકલ કારીગરો કામ કરે છે. હાલમાં
તમામ કામના બાવ ઘટાડેલા છે. અને માલિકો જાતે કામ કરે છે. (૧) પરમરામ બીમરાવ, (૨) ગાયુ-
રામ બીમરાવ, (૩) ભગવંતરાવ બીમરાવ, અને (૪) નરહરિયત પાપુરાવ. (૫) હીમનરાવ પરમરામ.
આ પાંચ માલિકો કામ કરે છે જાહે કામ પાવું જ માફ પણ તે યશોદાએ જાણવું, આ ઉપર જાણવેલા
કામ જાણ રાજ્ય સરકારના, કમ્પોસર શ્રી મેટરીયલ મોટેલ, ઇન્ડસ્ટ્રીયલ મેટીરીયલ મી. પ્રવાસમાં સારેલ,
મેકેનિકલ વિરુદ્ધપ્રકાર સારેલ તથા મી. કસ્ટુમર કોડ તથા તથા શ્રી અંબાલાલ કોડ તથા યે. કાનુના
સારેલ, પોલીસ કમ્પ્રીટેન્ડેન્સ સારેલ અને બીજા અનેક પ્રકારે પુરોના અનેક તથા મટીરીયલો તથા
પ્રિનામો અમારી પાસે લેવા જાહે મેલુક છે. આ કારખાના ચાલીએ ૪૦ વરસોના જાનિ અનુભવ છે
અને આ કારખાના રહેદમરે નીવડવામાં કામો પ્રકાર તથા કિલ્લાદ બચવાવડામ ખુરના આસીચોદ છે
અને મુખ્યકરો સારેલ પુરુષાર્થ અને પ્રમાણદારીના જાણો છે. મારે માલ ખરીદ કરવા ખરેખાં અમારા
કારખાનાની કુવાકાન લેવા ખાસ બચાવવું છે.

કે, મેરાન્સ કોર્ટ પાર્સ-અમદાવાદ.

શ્રી મેરા,

પરમરામ બીમરાવ,

Near Sessions Court, Ahmedabad.

અમુલ્ય તક મફત ટ્રામોફોન

અમારે ત્યાં મળતી રહેશે અને ઓફીસોને લગતી સહકારીય સેવાનરી તથા મુંદર અને મોલક કેલેન્ડર, પિયર, આલખો, સ્મરના સીસા અને રેડર, મુખપીઠાર મુસુરી અવરન-તીયો અને નીલગીરીનું ચોઝુ કુકેલી-પરસ બોર્ડિસ તથા બાત બતની મેલે-લીઓમાંથી કોઈ પણ ચીજની રૂ. ૨૫ થી વધારેની ખરીદી કરનારને એક મુંદર ટ્રામોફોન એક રેકર્ડ સાથે ભેટ મળશે. ફક્ત દરવાજા ખર્ચે રૂ. ૧ વધારે લેવામાં આવશે. પ્રાઇમલીસ્ટ મફત. વધુ વિગત માટે તરતજ લખો.

મેસર્સ રાજેન્દ્ર એન્ડ કંપની

આન્તાદુલ, મુંબઈ

જી બી

મુંદર

સહકારીય

નિયમિત અને સસ્તું

આપવાનું કામ કરાવવું હોય

તથા

ચારી અને ચારતી તમામ બતની

સેવાનરી બોર્ડિસ હોય તો

મેસર્સ આર. બી. વ્યાસની

જરૂર મુલાકાત લેવો.

કે. સમુદ્ર ચક્રામાં પરમહીની

ચોખ પાસે, અમદાવાદ.

આખાએ ગુજરાત માટે

સોના ચાંદી અને ઝવેરાતના દાગીનાઓ ખરીદવાનું

વિશ્વાસપાત્ર ટેકાથું

કે જ્યાં છેલ્લી ફેશનની સંખ્યાઓ દીઝાઇનો તૈયાર છે.

એકજ વખત અમાસ એ રૂમની મુલાકાત લેવો, અને એકજ નાનો બોર્ડર આપો. તમને હુસ્તો સતોષ મળશે.

રોયલ બ્વેલરી માર્ટ

નં. ૧૩૫, રીવીરોડ,

અમદાવાદ.

દેશી દવાઓ મતવાનું જીવન અને બાળીતું વિચારાચાર સ્વરૂપ.

ડૉ. આયુર્વેદિક ફાર્મસી.

રીપીરેટ, અમદાવાદ, કાલબાજી સુબર્બ નં. ૨ તથા ડૉ. આ.

સીઓના તમામ રોગો માટે સુંદરી સંજવની

દાથી ૭૫ (૨૪૪૬)

સીઓના તમામ જાતના પ્રદ, કોલીવા, ફુરોષ, ગેસ્ટ્રાઇટીસ, સુવારોષ, કુર્ચાન્કર, અસ્ટ્રાઇટિસ વિશે તમામ રોગોના નામ કરી સ્થિતિ આપે છે. બા. ૧ નો ૩, ૧)

અત્યુત્તમ પૌષ્ટિક આટણ

અમીરી જીવન (૨૪૪૬)

અવન પ્રાણવેદની જાણી યોગે ઉપચાર પ્રદ, અમર જીવન, કોલેસ્ટ્રોલ, રક્તગી-દુર, વિરેચે કોમલી યોગે આપની કોનાથી પાત્રકીયુના, અસ્ટ્રાઇટિ, ન-ગ્રામ વિરેચેમાં બજેજ સાથે ૧૫૫૦ કરે છે. ૨૫૫૦ બા. ૧ નો ૩, ૪-૦-૦ પા ૨૫૫૦ના ૩, ૧-૪-૦

શ્રીમત મત મંગલો—

ડૉ. આયુર્વેદિક ફાર્મસી, અમદાવાદ તથા સુબર્બ નં. ૨

ખાસ વાંચો !

ખાસ વાંચો !

“ વિલાસ ” આફ્રીસનાં વાંચવા સાયક પુસ્તકો.

કોની ખરી ? (અમિત) અમલખી સરેલા અને પ્રયોગી સરપૂર મહાન ગ્રિહીતિ ગેવેચ. કિ. ૨, ૨ પોરેજ ૧ આના.

મીસ્ટરીઝ આફ્રી ધી કોર્ડ એફ લંડન— રોગોદયની લુપ્તવાર કામથી અમલખી અમલખી એલરોયથી સરપૂર રાજકુલની આવી વાતો. મયિય વાર કામમાં સંજોઈ. રોઈ કામના ૧૪ આના પોરેજ ૪ આના ૧૨ કામના ૩, ૧-૦. પોરેજ ૨, ૧.

રોજી લાગેઈ વાને પાકરીની પુનો— રોગોદયની બીજ રીતિ વાતો જાને લાગના ૩, ૨ પોરેજ ૭ આના.

રોગનાં વાતુ વાને કામજીવારી કાના— કુમાર તથા લાસરસથી સરપૂર મુર ૧૩ વાતોમાં વામના અમલખીમાં મરકાવ થશે. કિ. ૨, ૧ પોરેજ ૪ આના.

વાતરાવાળી—પાસ રે કોની ખરી વાતો આવી મુર વાતો નવોએ કદાપિ વાતો નદિ દોષ. કિ. ૨, ૧ પોરેજ ૪ આના.

અસ્ટ્રાઇટિસ—સ. રીનકાલ કામની રીતિથી કામથી અમલખી વાતોમાં વામનાં તમામ દિશને દોષાવશે એક જ વાતો વામના તમે આફ્રીન પોરેજ ૨, ૧-૦ જાના આન મુરે વિલા. પાકી પાકી-કી ૩, ૧-૪-૦ પોરેજ ૪ આના.

તે સિવાય રોઈ અમલખી પુસ્તકો કામને લાંબી મગશે.

ઉમિ. જીવન અને અત્યુત્તમ સુંદર અસિકે કુર્ચાન્કરિયા, નિર્બીયા, વાતોમાં અને કામમાં ઉમરનાં નવી વિચારોનું તેજની કોની આમલખી અમલખી કામમાં પાકી રોઈ એવું પ્રાણવન સ્થિતિ તથા ઉમિમાંથી જ મગશે વર્ષના ૨૫ ૨, ૩-૪-૦ માં રીવાતો એક તથા એક પુસ્તક મગશે. કુપોના આના. વિલાસ આફ્રીસ, અમલખી રીટ, પોરેજનાં

વીસમી સદીની નવીન શોધ

સંજ્ઞાલ્પી (ગજાતી) માટે અમૃતમય ઉપાય.

પ્રતિષ્ઠિત અને વિદ્વાન્ન વૈદ્ય દામ્ભયોની દવા ખાઈ કંટાળેલા સંજ્ઞાલ્પી (ગજાતી), મુખગતિ અણ, અવિચાર, અને અંતરંગના હાથથી પીડાતા નિરાશાજનક દરતીને આશીર્વાદ રૂપ ઘડી પટેલી પાંચીસ વર્ષના અતુલવળી રામભાણુ દવા માટે ફેનફ મળેલા તવાલપત્ર મંગાવો. પત્રવ્યવહાર નીચેના સરનામે કરવો.

આમુસાવાળા

માસ્તર કે. જી. પટેલ એન્ડ સન્સ,

શુસ્ફેરીવાલીસ્ટ્રેટ,

કાલુપુર, ઘાંઘીમરાની પોળ, તંબુરાગરાની ખડકીમાં

ધર નંબર ૩૫૬, અમદાવાદ.

અમારું આજ્ઞાનંદ પત્રવ્યવહાર રજીસ્ટ્રેડ, આર્નર્ડ અને મુદ્રે બનાવે છે.

કિંમત બાર આના. પોસ્ટેજ છુટું.

ગાનાચાર્વમાળા મૂલાધાર

જો

હારમેનિયમ વાજીંગ-શિક્ષક.

મરાઠી, ગુજરાતી, દિગ્રી, અને હાવામાં જિંદગી સાથે સમકથ રૂપ જ્ઞાનતા વાજીંગો રાજરાજાજી અને તાલથી વચાહતા યીજવા સાથે રામ-મહારાજભો તથા સરદારોની હિંજીથી અને સદામતથી પ્રગટ કરેલું આ પુસ્તક છે. તેમા જાપનનું પ્રવેશન, ધારીરિક, માનસિક, અન્યથા, આગક, રહ, સેમી વગેરેને તેનાથી જતા સાલ પલ્લુ બતાવેલ છે. જાપન-પેશક રાજ્યભો તથા ભરતેના ફોટા તેમા આપવામાં આવેલા છે. જાનીના મજ્જાસેના આ પુસ્તક મળેલા અભિપ્રાયો પણ સાથે છે.

કલકત્તા ૩૫૦ પાનાનું આનું અનુદ્ય પુસ્તક દરેક જાપનના ફોળ્પોએએ ખાસ જોવાની-ખાસે રાખવું જોઈએ.

મુલ્ય રૂ. ૪) પરંતુ હાલમા રૂ. ૩) પોસ્ટેજ ફી.

રજુછેડાલાલ મોતીલાલ શુકસેલર, રીચીરાદ, અમદાવાદ.

વેવારી જાલબને જપયોગી

વ્યાજગણિત.

૧ દિવસથી ૩૬૦ દિવસ સુધીના ૪ આનાથી એક જાપ રૂપીયો સુધીના સર કાઠી દિસામી રામકાજ કરનારની મોડેનત અને વખતનો મુબાર કરવાના રેતુથી અતિ અમ વેરિને ખાસ તેવાર કરેલ છે. વિજાપતની નુંદીઆમલુનું ગણિત પણ ૧ થી. ૩ થી થી દરેક નાઆની વધારેતા વધારતા છેક ૧ થી. ૬૦૦૦ થી સુધી આપવામાં આવેલ છે. ૫૦૦ જાપી, ત્રણ કાગળ, પાકું પુડું અને મુદ્ર મેહા દાખિની લખાવિતું રજાસર પુસ્તક. ફી. રૂ. ૪ પરંતુ હાલમાં રૂ. ૩ પોસ્ટેજ ફી.

વિવેકાનંદ જપન ચરિત—

દિંદુ પર્વનું ખડું સ્વરૂપ જાનાવતાર આ પુસ્તક વાચવાથી ઘણું ઊંખવાનું તેમજ સમજવાનું મળેલે વળી તેમા શુક્રમાથી તારીરી કહેલો રૂપક વખતજન છે. દરેક વખતજાનની કોમન આઠી હાથ તેમ નથી.

૫૦૬ પાનાં સોનેરી પાકું પુડું એક કાગળ ફી. રૂ. ૩) પણ હાલમાં રૂ. ૨) થી. પી. છુટું.

તંમારી શૃદ્ધલાયબ્રેરીને શોભાવનારાં પુસ્તકો.

ક્રિ. ૧.	ક્રિ. ૨.
વીરની વાતો (તત્સાચદે પી. આશાભાઈ)	જેન લીક્ષા (વાટીમાલ મે. સાહ)
અલ્પ આત્મ ૭૭૧	૨
પેટો કેશવ કર્વેનું કવનચરિત્ર પૂર્ણર્થ ૩	નંદેશ (દામેર) અનુ. નરસિંહભાઈ પટેલ ૦૧
વિતરાર્થ ૧૫	વીરંગના અને બીજી વાતો (ધુમકેતુ) ૦૮
કાકાની કથા (કર્નેલામાલ મુનશી) ૧૧	ગોવિંદનું બેનર અને બીજી વાતો „ ૦૮
કૃત્તવામિનિરિપી „ ૧૧	તલ્લુખા એ આત્મ „ ૩
મતવાન કૌટિલ્ય „ ૨	કાળક કાઠી (લે. દાસપરસના ઈન્ટરકાસ)
સ્વમંદિરા „ ૨	છાત્રામાલ ૧૧
મહત્ કૌટિલ્યો દાસપરકાર „ ૧૧	ઉપિધુ (પેટ પકડીને દસાવનાર) „ ૧૧
મેહનમાયા (મો. ખુસાવ ત.) ૦૧	કાલિયામાળની દંતકથાઓ (પં. તા. આશાભાઈ) ૨
બ બ્લેગ (હરેગોવિંદ કંદાલાખા) ૦૫	ગુજરાતનું પાટનગર અમરાવાટ
ખારી નિબંધ (અવનવાલ જ્વેશી) ૧	(લે. કલિદાસરત્ન રત્નમળાશિવ માંડરાવ) ૧
ભારતના સમગ્રીશ ૦૧	જ્યા જ્યન્ત (કવિ ન્દાનામાલ) ૧૧
કેવલકૃપાના પાયા (કિશોરમાલ) ૧	છેત્ર (કવિ ન્દાનામાલ) ૧૧
કવનશૃંગાર એ આત્મ „ ૧૧	ન્દાના ન્દાના રાસ આત્મ એ „ ૨
(એની બંદર અનેક પ્રયોગી ચારિત્ર	જાદાગીર વરજાલ „ ૨૧
અર્થો છે.)	વસંતકાળ
શુદ્ધ મદાગીર (કિશોરમાલ) „	ઈકુમાર અંક પેશો તથા બીજો „
રામકૃષ્ણ „	ગીતમંજરી „
રક્ષાતના પાંચ ભાગો (ચિલાળી)	ક્રાફ્ટ „
(કુપારેલી ચમારેલી આગતિ)	દીનશી (ઈન્સોન ફ્રેન્)
મિસરો મુનિસંભામ (તદ્દન નહુ પુત્રક) ૦૧	રામતરંગિણી (સ્વ. મોદાકર)
જેન કર્વન (પં. મેચરાસ) ૨	કાશોચિત્રી „
આખ્યાયિક વિદ્યાક્રમ (પં. સુખલાલક) ૦૮	૬ નવી વાતો (જનુરાવ લી. ખપેરીયા
જાગ્યવ (પં. પર્મોનંદ કૌશાળી) ૧	દાસપરસના ઈન્ટરકાસ)
બીદકપનો રરિગ્ય „ ૨	ધુરિનું જાગર „
સમાધિ ચાર „ ૦૧	ફે-એન્સી હાસે „
શુદ્ધગીતા સાર સંબદ „ ૨૧	બીજા ચારિત્ર અંક ૪ „ ૧
આપતી „ ૧૧	માવટેલી અને બીજા નાટો

ખાસ લાભ:-એકી શ્રામે ૧૫ રૂપિયાનાં કે તેથી વધેશ કિંમતનાં પુસ્તકો લેનારને
પોસ્ટેજ માફ. વધારે હકીકત માટે સૂચિપત્ર માગો.

એસ. જી. શાહ પ્રાચીન, અમરાવાટ.

